

sci-conf.com.ua

PERSPECTIVES OF WORLD SCIENCE AND EDUCATION

**Abstracts of II International
Scientific And Practical Conference
October 30-31, 2019**

**OSAKA
2019**

PERSPECTIVES OF WORLD SCIENCE AND EDUCATION

Abstracts of II International Scientific and Practical Conference

Osaka, Japan

30-31 October 2019

Osaka, Japan

2019

UDC 001.1

BBK 79

The 2nd International scientific and practical conference “Perspectives of world science and education” (October 30-31, 2019) CPN Publishing Group, Osaka, Japan. 2019. 593 p.

ISBN 978-4-9783419-8-3

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Perspectives of world science and education. Abstracts of the 2nd International scientific and practical conference. CPN Publishing Group. Osaka, Japan. 2019. Pp. 21-27. URL: <http://sci-conf.com.ua>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Editorial board

Ryu Abe (Kyoto University)

Yutaka Amai (Osaka City University)

Hideki Hashimoto (Kwansei Gakuin University)

Tomohisa Hasunuma (Kobe University)

Haruo Inoue (Tokyo Metropolitan University)

Osamu Ishitani (Tokyo Institute of Technology)

Nobuo Kamiya (Osaka City University)

Akihiko Kudo (Tokyo University of Science)

Takumi Noguchi (Nagoya University)

Masahiro Sadakane (Hiroshima University)

Vincent Artero, France

Dick Co, USA

Holger Dau, Germany

Kazunari Domen, Japan

Ben Hankamer, Australia

Osamu Ishitani, Japan

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: osaka@sci-conf.com.ua

homepage: *sci-conf.com.ua*

©2019 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2019 CPN Publishing Group ®

©2019 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

1.	БАГАН А. В., БАРАБОЛЯ О. В., ШАКАЛІЙ С. М. ВПЛИВ СОРТУ НА ФОРМУВАННЯ НАСІННЄВОЇ ПРОДУКТИВНОСТІ ПШЕНИЦІ ОЗИМОЇ.	11
2.	БІЛЕЦЬКА І. О. ЕТНІЧНІСТЬ І ГЛОБАЛІЗАЦІЯ .	16
3.	БІВОЛ І. С., ГРОМОВА Т. В., КОВАЛЕНКО П. Г. КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ.	20
4.	БУЛКІН С. С. ІННОВАЦІЙНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА.	27
5.	МАРГІТИЧ М. Я. ВИКОРИСТАННЯ АУДІО ТА ВІДЕОМАТЕРІАЛІВ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.	31
6.	VORONTSOVA L. L., KOVALENKO V. A., KENYIZ S. A. INFLUENCE OF SPERM DNA FRAGMENTATION ON THE FERTILE PROPERTIES OF THE EJACULATE.	37
7.	ГОЛОВКО Р. А. ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА.	42
8.	ЮЙЦІН Д. ПРОЕКТНА ТА ПРОГНОСТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МЕНЕДЖЕРА ОСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ.	46
9.	КЄРІМОВА Г. Ф., КОРОЛЬ В. В., РИБАК В. А. ОСОБЛИВОСТІ МЕХАНІЗМУ ДІЇ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ФІТОПРЕПАРАТИВ-АНАБОЛІКІВ З МЕТОЮ СТВОРЕННЯ ЛІКАРСЬКИХ ПРЕПАРАТИВ НА ОСНОВІ СУХОГО ЕКСТРАКТУ IRIS HUNGARICA.	50
10.	КІЛЄЄВА О. П., БУШУЄВА І. В. ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІНОВОЇ ПОЛІТИКИ АПТЕЧНОЇ МЕРЕЖІ ТОВ «АПТЕКИ МЕДИЧНОЇ АКАДЕМІЇ» НА СКІНОРКН ГЕЛЬ (КРЕМ)	57
11.	МЯЛЮК О. П., КОПАНИЦЯ О. М., РЕДЬКО Є. М. БІОХІМІЧНІ МАРКЕРИ ПОРУШЕННЯ ЛІПІДНОГО ОБМІНУ В ДІТЕЙ З ОЖИРІННЯМ .	60
12.	МАЛІК Т. М., БУРАЧЕК В. Г. ПІДВИЩЕННЯ ТОЧНОСТІ РАДІОЛОКАЦІЙНИХ ВИМІРЮВАНЬ ВІДСТАНЕЙ І ПОКАЗНИКА ЗАЛОМЛЕННЯ СЕРЕДОВИЩА.	66
13.	НІКОЛА С. О. ГУСЄВ А. О. ЕКОНОМІЧНІ ЗЛОЧИНИ НА ПІДПРИЄМСТВІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПРОТИДІЇ.	75
14.	OLIYNYK A. H., MARTYNETS' M. YA., MYNOVYCH I. M., DANCHUK K. R. METHOD OF TREATMENT OF PURULENT-INFLAMMATORY DISEASES OF ORAL AND MAXILLOFACIAL AREA.	80
15.	ПЕЛЕШЕНКО О. В., БЛИСКУН О. О. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМПЛЕКСНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ «ГРУПИ РИЗИКУ»	87

16.	ПОПАДИЧ О. О. СТУПЕНЕВА СИСТЕМА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ ПРАВОВИХ ЗНАНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ.	97
17.	САНИНА М. В. ОНТОГЕНЕТИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ЧЕЛОВЕКА В СОВРЕМЕННОЙ СТРЕССОГЕННОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ И СОЦИАЛЬНОЙ СИТУАЦИИ И ЕГО СКЛОННОСТЬ К МАРГИНАЛИЗАЦИИ.	101
18.	СУБТЕЛЬНИЙ Р. О., ОРОБЧУК О. М., ЖУРАВСЬКИЙ Є. В. СУСПЕНЗІЙНА ОЛІГОМЕРИЗАЦІЯ ВУГЛЕВОДНЕВОЇ ФРАКЦІЇ С9 З ПОРЦІЙНОЮ ПОДАЧЕЮ ІНІЦІАТОРА.	109
19.	КОЗЛОВСЬКИЙ Ю. М., КОЗЛОВСЬКА І. М., СТЕЧКЕВИЧ О. О. ЯКИМОВИЧ Т. Д. РОЗВИТОК ІНТЕГРАЦІЙНИХ ЗВ'ЯЗКІВ МІЖ ЗАКЛАДАМИ ВИЩОЇ ТА ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ.	113
20.	ЛАНОВЕНКО Ю. И. ПРОБЛЕМА ИНТЕРПРЕТАЦИИ ПСИХОДИАГНОСТИЧЕСКИХ ДАННЫХ СТУДЕНТАМИ-ПСИХОЛОГАМИ.	122
21.	ВАРАВА І. П., МАЛИХІНА А. А. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ.	127
22.	МАРГІТИЧ К. Є. НОВІ ФОРМИ ТА МЕТОДИ ПРОВЕДЕННЯ УРОКІВ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ШКОЛАХ З УГОРСЬКОЮ МОВОЮ НАВЧАННЯ.	131
23.	КОРКУНА І. І., ЦІЛЬНИК О. Я., БОРДУН О. В., КОРКУНА О. І. МЕТОДИ КОНТРОЛЮ БЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН В ОРГАНАХ САМОВРЯДУВАННЯ НА ПРИКЛАДІ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.	143
24.	ГОНТОВА Т. М., ФІЛАНОВА О. В., РУДЕНКО В. П., ПРОСКУРІНА К. І. ДОСВІД ПРОВЕДЕННЯ ПЕРШОЇ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ ОЛІМПІАДИ З ДИСЦИПЛІНИ «БОТАНІКА»	153
25.	ЧУБАТЮК Г. О. ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ РОБОТИ ЯК СПОСІБ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ ЗДО.	162
26.	BORBOTKO L., POLOVA T., INSHYNA I. IMPROVED ORGANIZATIONAL ASPECTS OF DOMESTIC MANUFACTURERS' COST MANAGEMENT.	170
27.	ЧОВГАНЮК О. С., СКРИПНИК Н. В., ГАМАН І. О., ГОХКАЛЕНКО М. С. ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ МЕДИКІВ МЕТОДАМИ СИМУЛЯЦІЙНОГО НАВЧАННЯ.	178
28.	ARTEMCHUK V. O., KYRYLENKO YU. O., IATSYSHYN A. V., POPOV O. O., STANYTSINA V. V., ZINOVIEVA I. S. SOME ISSUES OF ENVIRONMENTAL EFFECTIVENESS AND MONITORING IN THE FIELD OF ATMOSPHERIC PROTECTION IN UKRAINIAN LEGISLATION.	184

29.	САВКА І. В., ГАВРИЛЮК М. В., КУШПІТ У. В. МОЖЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ЗНАНЬ ТА ВМІНЬ У ПРОФЕСІЙНІЙ ІНШОМОВНІЙ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ .	189
30.	ОРЄХОВА К. В., ГОЛОВКО О. Г., МАТВЕЙКО С. О. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ЛІКВІДНІСТЮ БАНКУ.	193
31.	ПРОКОПЕНКО І. В. ПРОБЛЕМА ТРАНСФОРМАЦІЇ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН.	203
32.	ЗАМАШКІНА О. Д. РОЛЬ АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНОЇ РОБОТИ З ПІДЛІТКАМИ, СХИЛЬНИМИ ДО ДЕВІАЦІЇ.	211
33.	ЛУК'ЯНОВА Г. Ю., БОЙКО К. С. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА БЕЗПЕКУ В УКРАЇНІ.	220
34.	КОМАРНІЦЬКИЙ О. Б., КОМАРНІЦЬКА Л. М. ПРОФОРІЄНТАЦІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ У 30-ТІ РР. ХХ СТ.	225
35.	ЧЕКМАРЬОВА Н. Г., ЯЛАНСЬКА С. В., БЕЗДЕНЄЖНИХ С. В. ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ НА СВІЖОМУ ПОВІТРІ – ЗАПОРУКА ДОВГОЛІТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я.	235
36.	НЕСТЕРЧУКІ. К. ОЦІНКА ТА ОСНОВНІ ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ТА ГАСТРОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛІВ РЕГІОНУ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ГАСТРОНОМІЧНОГО ТУРИЗМУ.	240
37.	БУДЧИК Т. Г. ВПРОВАДЖЕННЯ УНІВЕРСАЛЬНОГО ДИЗАЙНУ В ЗАКЛАДИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.	247
38.	ШВИДКА С. І. ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ЗДОРОВ'Я ЗБЕРІГАЮЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ.	256
39.	BENIUK V. O., SHCHERBA O. A., LASTOVETSKA L. D., YURCHENKO B. V., SHEN H. YU., DOMBROVSKYI L. E. VAGINAL MICROBIOCENOSIS IN PATIENTS WITH ENDOMETRIAL POLYPS.	261
40.	АРХИПОВА В. О. МУРАВЬОВА О. М. ЦИФРОВІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНА РЕЛЕВАНТНІСТЬ У ЦАРИНІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ.	268
41.	DOLIA O., DOLIA K. GENERALIZATION OF 3 D CITY MODELS TO SIMPLIFY SIMILATION OF URBAN TERRITORIES.	273
42.	РОМЕНСЬКА К. М., СІЛІНА І. С. УПРАВЛІННЯ ВИДАТКАМИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.	276
43.	РЕЗНІК А. В., БЕРЕЗІНА Л. М. ДІАГРАМА ПАРЕТО ЯК ІНСТРУМЕНТ КОНТРОЛЮ ВИТРАТ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ПІДПРИЄМСТВІ .	284

44.	ТАРАНЕНКО Г. Г., ТИШКОВЕЦЬ Г. О. СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ БУЛІНГУ ЯК ДЕСТРУКТИВУ ГАРМОНІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ОСОБИСТОСТІ.	290
45.	ФЕДЧИШИН О. М. ДИДАКТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КОМПЕТЕНТІСНО-ОРІЄНТОВАНИХ ЗАВДАНЬ НА УРОКАХ ФІЗИКИ.	297
46.	SHEMONAEV V. RIGHTFUL SENSE OF A GENERAL AVERAGE IN CARGO INSURANCE DURING VESSEL'S COLLISION.	304
47.	ЯСНОГУРСЬКА Л. М. ПРО СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ НА ПРИКЛАДІ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.	312
48.	КАУК О. И., ДАЩУК А. А. ОСОБЕННОСТИ ТЕЧЕНИЯ ДЕРМАТОМИОЗИТА В РАЗЛИЧНЫХ ВОЗРАСТНЫХ ГРУППАХ.	319
49.	БУРГАЗ М. І., МАТВИЄНКО Т. І., СОБОРОВА О. М., БЕЗИК К. І. ПАРАЗИТОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ІХТІОФАУНИ В БАСЕЙНІ НИЖНЬОГО ДНІСТРА ТА ДНІСТРОВСЬКОГО ЛИМАНУ.	324
50.	ШЕКК П. В., БУРГАЗ М. І. ОСОБЛИВОСТІ ВИРОЩУВАННЯ РИБ В ПОЛІКУЛЬТУРІ В САДКАХ У ЛИМАНАХ ПІВНІЧНО-ЗАХІДНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я НА ПРИКЛАДІ ШАБОЛАТСЬКОГО ЛИМАНУ.	335
51.	НАКОНЕЧНА О. П. ФІЛОСОФСЬКА КУЛЬТУРА ТА ЇЇ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ СИНЕРГЕТИЧНОГО МИСЛЕННЯ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ.	343
52.	ТИЩЕНКО С. В. СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВИСТАВКОВО-ЯРМАРОЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.	349
53.	КАДОЛ Л. В., ІЛЬЧЕНКО В. О., БЕРЕЗЕНКО Д. С., ДЕЙНЕГА Є. М., ЛАГОДА А. В. ОСОБЛИВОСТІ ЦІНОУТВОРЕННЯ БУДВЕЛЬНО –МОНТАЖНИХ РОБІТ.	357
54.	RYBALKO L. M., OSTAROV A. V. PROFESSIONAL TRAINING OF STUDENTS OF EDUCATIONAL QUALIFICATION BACHELOR OF PHYSICAL CULTURE AND SPORTS.	363
55.	НЕДОСТРЕЛОВА Л. В., ЧУМАЧЕНКО В. В. ЧАСОВА МІНЛИВІСТЬ КІЛЬКОСТІ ВИПАДКІВ ГРОЗ НАД ОДЕСОЮ.	371
56.	ШРАМКО І. А. СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЖІНОК В УМОВАХ ДИНАМІЧНИХ СОЦІОТЕХНІЧНИХ СИСТЕМ.	375
57.	АНТОНЮК І. Ю., МЕДВЕДЄВА А. О., БОНДАРЕНКО К. В. ЗАМОРОЖЕНІ ДЕСЕРТИ ПІДВИЩЕНОЇ БІОЛОГІЧНОЇ ЦІННОСТІ.	380
58.	ЛАЗУРЕНКО В. В., КАЛИНОВСКАЯ О. И., БЕЛЫЙ Е. Е. РОМАНЕНКО А. А. СОХРАНЕНИЕ РЕПРОДУКТИВНОЙ ФУНКЦИИ У ЖЕНЩИН ПОСЛЕ ЭМБОЛИЗАЦИИ МАТОЧНЫХ АРТЕРИЙ.	390

59.	ROY M. M., USENKO I. S., USENKO D. V. RESEARCHING OF HIGHLY DEBIT WELLS WHICH IS CHARACTERIZED BY NON-STATIONARY FILTRATION WITH DETERMINATION OF THE FLOW EQUATION AND INITIAL GAS RESERVES.	395
60.	РЕНКАС М. М. ГОСПОДАРСЬКА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ РІЗНИХ ЗА СТІЙКІСТЮ СОРТІВ СМОРОДИНИ ЧОРНОЇ ПРОТИ ЗВИЧАЙНОГО ПАВУТИННОГО КЛІЩА В УМОВАХ ДОСЛІДНОГО ПОЛЯ ЖНАЕУ	406
61.	КОВАЛЬЧУК М. С. ЕФЕКТИВНІСТЬ СУМІСНОГО ЗАСТОСУВАННЯ ІНСЕКТИЦИДІВ ТА КОМПЛЕКСНИХ ДОБРІВ ПРИ ЗАХИСТІ СМОРОДИНИ ЧОРНОЇ ВІД СИСНИХ ШКІДНИКІВ В УМОВАХ ДОСЛІДНОГО ПОЛЯ ЖНАЕУ.	411
62.	ПОЛЯКОВА Л. І., ПИЛИПЕНКО О. А. ОГЛЯД ТВОРІВ СХІДНИХ АВТОРІВ ЯК ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ ВИВЧЕННЯ ХРЕСТОВИХ ПОХОДІВ.	416
63.	ОРЄХОВА К. В., КОРОЛЬКЕВИЧ С. Д. СТРАТЕГІЯ УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОВІСТЮ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.	421
64.	ШОЛОХ М. В. ФОРМУВАННЯ ВМІСТУ ЯКІСНО-ТЕХНОЛОГІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ КОРИСНИХ КОПАЛИН У РОЗПУШЕНІЙ ЗАЛІЗОРУДНІЙ МАСІ З УРАХУВАННЯМ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ.	430
65.	КОПЧАК О. В., АЗАРОВ О. В., КУЛІШ А., С. ЛУГОВСЬКА К. О., ЧЕРНЯК С. Я. ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ ПІДГОТОВКИ ЛІКАРЯ-СТОМАТОЛОГА.	440
66.	БУРЧАК С. О., БУРЧАК Л. В. ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ.	444
67.	ДЕСЯТНЮК Л. Б., ГРУША А. Г. НЕЙРОТЕХНОЛОГІЇ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНИЙ НАУКОВИЙ НАПРЯМ У ВИВЧЕННІ АСПЕКТІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВИЩОЇ НЕРВОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.	453
68.	REBRYK A. O., ALFEROVA D. O., SHAROVALOVA O. V., ALTUKHOV O. O. ANTI-TUBERCULOSIS ACTIVITY RESEARCHES OF 2-(BENZOYLAMINO)(1-R-2-OHO-1,2-DIHYDRO-3H-INDOL-3-YL) AMIDES DERIVATIVES.	461
69.	КОТКІН О. Є., ГУЛА Є. П., КОЛІСНИК О. В. ФІЛОСОФІЯ АВАНГАРДИЗМУ У ЖИВОПИСІ 60-Х РОКІВ.	464
70.	СТЕПАНЮК А. В., РАЙКО В. А., ГРЕЧКОВСЬКА М. О. ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ШКОЛЯРІВ З ПРИРОДНИЧИХ НАУК ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЇХ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ.	472
71.	ZACHENKO S. V., SHEVCHUK S. P., HALEM A. DETERMINATION OF THE ENERGY EFFICIENCY OF THE AUTONOMOUS GENERATOR BY DIAGNOSTIC INDICATORS.	477

72.	ДОРОХОВИЧ В. В., БОГАТИРЬОВА Є. В., ГРИЦЕВИЧ М. Ю. ОСОБЛИВОСТІ РОЗРОБЛЕННЯ НИЗЬКОБІЛКОВИХ «БОРОШНЯНИХ» КОНДИТЕРСЬКИХ ВИРОБІВ.	482
73.	ГАЛИЧ Є. А., ЯРОВА Г. С. ДИНАМІКА ТЕМПЕРАТУРНОГО РЕЖИМУ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ.	488
74.	ЩЕРБАКОВА Н. В. ФІЛОСОФСЬКИЙ ДИСКУРС ТРАНСФОРМАЦІЇ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ УКРАЇНИ.	496
75.	РИБАЛОВА О. В., БРИГАДА О. В., КОРОБКІНА К. М., ТОМЧУК Н. М. ПРИРОДНІ МЕТОДИ ОЧИЩЕННЯ ПОВЕРХНЕВИХ СТИЧНИХ ВОД.	501
76.	БАЛІЦЬКА О. П., ГРИГОРУК Ю. М. АРТЕМЧУК М. А. КЛІНІКО-ЕКОНОМІЧНИЙ ПІДХІД ПРИ ВИБОРІ ФАРМАКОТЕРАПІЇ ВИРАЗКОВОЇ ХВОРОБИ ШЛУНКУ ТА ДВНАДЦЯТИПАЛОЇ КИШКИ.	510
77.	У ЧАН ЧЖИ., ТРЕГУБ Н. Е., СЕВЕРИН В. Д. ТЕНДЕНЦІИ АРХИТЕКТУРНО-ДИЗАЙНЕРСКОГО ПРОЕКТИРОВАНИЯ ОТЕЛЕЙ В КИТАЕ.	514
78.	БЕРЕЗІНА Л. М., БАГАН Н. В. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ.	524
79.	BYNDIU M., SITHINSKA I. ENDOTHELIAL DYSFUNCTION WITH COMORBIDITY OF PATHOLOGIES AS ONE WITH CRITERIA OF HEART FAILURE.	530
80.	РЕВЯКИНА Е.Г., ЦЬОКА С. А. ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЗДОРОВОЙ ЛИЧНОСТИ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ.	540
81.	SINITSA T. A., SINITSA S. V. HEALTHY AEROBICS IN THE SYSTEM OF MOTOR ACTIVITY OF WOMEN OF THE FIRST MATURE AGE.	547
82.	YOPA T. V. FORMATION OF HEALTHCARE COMPETENCE FUTURE PROFESSIONALS IN PHYSICAL CULTURE AND SPORTS.	552
83.	POPOVA I. A., KURASHKIN S. F., NESTERCHUK D. N., KVITKA S. A. THREE-PHASE MOTOR PROTECTION DEVICE.	556
84.	ШВАЙ Р. І., ТАЦИНЕЦЬ В. І. РОЗВИТОК ФІЗИЧНО-ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ УЧНІВ З ДОПОМОГОЮ НАВЧАННЯ СХІДНИХ БОЙОВИХ МИСТЕЦТВ .	560
85.	РОМАНИШИНА О. Я. ПРОЕКТНА ТЕХНОЛОГІЯ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ.	563
86.	ВЫТКАЛОВ С. В. КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ Б. ЛЯТОШИНСЬКОГО В ЛОГІЦІ ТВОРЧО-ПОШУКОВИХ ПРОЦЕСІВ 20-60-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ.	569

87.	ЖУРАВЕЛЬ-ЗМЄЄВА Л. С. ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ДИЗАЙН: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ.	580
88.	МАМІНА О. О., КАВАЧУК В. І. USE OF INTERACTIVE METHODS IN TEACHING COLLOID CHEMISTRY.	588

УДК 633.11: 631.526.3: 631.53.04

ВПЛИВ СОРТУ НА ФОРМУВАННЯ НАСІННЄВОЇ ПРОДУКТИВНОСТІ ПШЕНИЦІ ОЗИМОЇ

Баган Алла Василівна

кандидат сільськогосподарських наук
доцент кафедри селекції, насінництва і генетики

Бараболя Ольга Валеріївна

кандидат сільськогосподарських наук
доцент кафедри рослинництва, доцент

Шакалій Світлана Миколаївна

кандидат сільськогосподарських наук
старший викладач кафедри рослинництва
Полтавська державна аграрна академія

Анотація: Досліджено продуктивний потенціал сортів пшениці озимої вітчизняної селекції інтенсивного типу використання. Встановлено прояв елементів продуктивності колоса, посівних якостей насіння у лабораторних умовах та рівень урожайності у досліджуваних сортів. Виділено кращі сорти пшениці озимої за господарсько цінними ознаками для провадження у виробництво в умовах центрального Лісостепу України.

Ключові слова: пшениця озима, сорт, продуктивний потенціал, елементи продуктивності колоса, урожайність, посівні якості насіння.

За загального високого прогнозу потенціалу пшениці в останній час зросла нестабільність зернової продуктивності. Зважаючи на це, можна визнати, що генетичний потенціал вже наявних сортів використовується не в повній мірі. Низькі урожаї пшениці озимої, отримані за ряд останніх років, обумовлені як фактором недостатнього ресурсного забезпечення технологічного процесу виробництва, так і кліматичними умовами району вирощування [1].

За умов необхідності подальшого збільшення виробництва сільськогосподарських культур, визначення впливу чинників, які обмежують урожайність, є актуальною проблемою. Значний негативний вплив на валові збори зерна пшениці має недосконала сортова політика і використання сортів, що за своїми біологічними особливостями не відповідають агроекологічним умовам конкретної зони [2].

Серед різноманіття сортів і гібридів, занесених до Реєстру сортів рослин України, товаровиробникам необхідно добирати лише ті, які мають генетично зумовлений потенціал продуктивності і адаптованість до умов вирощування.

Генетичний потенціал урожайності сортів пшениці озимої як вітчизняної, так і закордонної селекції, що вирощуються в Україні, є досить високим. Потенціал даних сортів цілком підтверджується екологічними дослідженнями пшениці м'якої озимої в різних зонах України (за даними Українського інституту експертизи сортів рослин) [3, 4].

Тому актуальними залишаються дослідження по формуванню насіннєвої продуктивності пшениці озимої залежно від сортових властивостей.

Об'єктом досліджень було формування продуктивності та посівних якостей насіння пшениці озимої залежно від сорту, а предметом досліджень – сорти пшениці озимої Диканька, Бунчук, Землячка одеська, Приваблива, Богдана. За стандарт прийнято сорт Диканька.

У виробничих умовах у 2017-2019 роках було проведено сівбу сортів пшениці озимої. Всі фактори в досліді максимально подібні: дослід закладено на одному полі з вирівняним рельєфом, ґрунт з рівномірним вмістом NPK: попередник протягом років досліджень – горох. Збирання урожаю проводили методом прямого комбайнування. Облік врожайності здійснювали згідно загальноприйнятих методик. Посівні якості насіння, елементи продуктивності колоса визначали за загальноприйнятими методиками.

Важливими елементами продуктивності колоса пшениці озимої є його довжина, маса, кількість колосків та зерен у колосі, маса з колоса, а також маса 1000 зерен.

За роки досліджень, завдяки сприятливим погоднім умовам, що склалися у період вегетації рослин, найбільш продуктивним відмічено 2017 рік, дещо йому поступався 2019 рік, а найменшою продуктивністю пшениці озимої характеризувався 2018 рік.

Довжина колоса у сортів пшениці озимої варіювала по роках таким чином: у 2017 році – 8,6-11,2 см, у 2018 році – 7,2-9,7 см, у 2019 році – 8,3-10,8 см. За середніми даними найбільшою довжиною колоса характеризувався сорт пшениці озимої Богдана (10,6 см).

Маса колоса за роки досліджень відповідно становила: у 2017 році – 2,1-2,9 г; у 2018 році – 1,5-2,2 г; 2019 році – 1,9-2,7 г. За масою колоса можна виділити сорт пшениці озимої Приваблива (2,6 г). Найменшим значенням даної ознаки характеризувався сорт Богдана (1,8 г).

Кількість колосків у колосі у пшениці озимої знаходилася у незначних межах: у 2017 році – 18,3-23,2 шт.; у 2018 році – 17,0-21,4 шт.; у 2019 році – 17,8-22,6 шт. Найбільша кількість колосків у колосі спостерігалася у сорту пшениці озимої Бунчук (22,4 шт.), а найменша – у сорту Богдана (17,7 шт.).

Аналогічна ситуація спостерігалася за ознакою кількості зерен у колосі. Так, даний показник за роки досліджень складав відповідно: у 2017 році – 36,2-41,6 шт., у 2018 році – 33,0-39,1 шт., у 2019 році – 35,4-41,2 шт. У середньому найбільша кількість зерен у колосі пшениці озимої спостерігалася у сорту Бунчук (40,6 шт.), а найменша – у сорту Богдана (34,9шт.).

Маса зерна з колоса варіювала у таких межах: у 2017 році – 1,3-2,2 г; у 2018 році – 0,8-1,6 г; у 2019 році – 1,1-2,0 г. Найбільша маса зерна з колоса відмічена у сорту пшениці озимої Приваблива (1,9 г), а найменша – у сорту Богдана (1,1 г).

Маса 1000 зерен за роки досліджень відповідно складала: у 2017 році – 40,8-47,5 г; у 2018 році – 35,7-42,7 г; у 2019 році – 39,3-46,5 г. Крупним і виповненим зерном характеризувався сорт пшениці озимої Приваблива (45,6 г), а найменша маса 1000 зерен спостерігалася у сорту Богдана (38,6 г).

За роки досліджень найбільш сприятливим, аналогічно продуктивності, за урожайністю можна виділити 2017 рік, а найменш сприятливим – 2018 рік.

Урожайність пшениці озимої за роки досліджень варіювала у таких межах: у 2017 році – 4,03-5,21 т/га; у 2018 році – 3,19-4,22 т/га; у 2019 році – 3,87-4,98 т/га. У сорту-стандарту дана ознака дорівнювала 4,09-4,89 т/га.

У 2017 році урожайність сортів Бунчук і Богдана становила відповідно 4,17 і 4,03 т/га і була суттєво меншою, порівняно із сортом-стандартом. У решти досліджуваних сортів пшениці озимої дана ознака знаходилася на рівні стандарту Диканька.

У 2018 році спостерігалася аналогічна ситуація. Так, сорти Бунчук і Богдана мали істотно меншу урожайність, порівняно із сортом-стандартом (3,42 і 3,19 т/га відповідно). Решта сортів суттєво не відрізнялася за даним показником від стандарту.

У 2019 році урожайність сортів Землячка одеська і Приваблива була на рівні сорту-стандарту (4,34 і 4,98 т/га відповідно). Інші сорти пшениці озимої мали істотно менше значення даної ознаки, порівняно із стандартом Диканька.

За середніми даними урожайності пшениці озимої можна виділити сорт Приваблива (4,80 т/га), який характеризувався високими показниками елементів продуктивності колоса.

Важливими показниками під час визначення посівних якостей насіння пшениці озимої є енергія проростання і схожість.

Енергія проростання насіння у сортів пшениці озимої варіювала у незначних межах: у 2017 році - 84-90 %; у 2018 році – 80-87 %; у 2019 році – 83-89 %. За середніми даними дана ознака була найбільшою у сорту-стандарту та сорту Приваблива і відповідно становила 88,7 і 87,3 %. Найменша енергія проростання спостерігалася у сорту Богдана (82,3 %).

Схожість у пшениці озимої за роки досліджень відповідно складала: у 2017 році – 96-99 %; у 2018 році – 94-97 %; у 2019 році – 95-99 %. Найбільшою лабораторною схожістю насіння характеризувалися сорти Диканька і Приваблива (98,3 і 98,0 % відповідно), а найменшою – сорт Богдана (95,0 %).

Таким чином, за елементами продуктивності колоса пшениці озимої можна виділити сорти пшениці озимої: Богдана – за довжиною колоса; Бунчук – за кількістю колосків і зерен у колосі; Приваблива – за масою колоса, масою зерна з колоса і масою 1000 зерен. За середніми даними урожайності пшениці озимої можна виділити сорт Приваблива (4,80 т/га). За посівними якостями насіння можна відмітити сорти пшениці озимої Диканька і Приваблива, які характеризувалися високими дружністю проростання і схожістю насіння.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Лебідь Є. М. Фактор науки в проблемі виробництва зерна / Є. М. Лебідь. // Вісн. аграр. науки. – 2006. – № 3-4. – С. 40-42.
2. Хахула В. С. Вплив екологічного чинника на реалізацію селекційного потенціалу нових сортів пшениці озимої м'якої / В. С. Хахула, Л. І. Уліч, О. Л. Уліч // Агробіологія. – 2013. – № 11. – С. 44-49.
3. Лихочвор В. В. Зерновиробництво / В. В. Лихочвор, В. Ф. Петриченко, П. В. Іващук. – Львів: НВФ «Українські технології», 2008. – 624 с.
4. Орлюк А. П. Адаптивний і продуктивний потенціали пшениці: монографія / А. П. Орлюк, К. В. Гончарова. – Херсон: Айлант, 2002. – 276 с.

ЕТНІЧНІСТЬ І ГЛОБАЛІЗАЦІЯ

Білецька Ірина Олександрівна

д.пед.н., професор

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

м. Умань, Україна

Анотація: У дослідженні акцентується увага на вивченні феномена етнічності в глобалізованому світі, що потребує врахування двох процесів, які мають протилежний характер: глобалізація та індивідуалізація. Аналізуються такі дотичні поняття, як «метроетнічність», «метромова», «гібридність», «транслокальні креолізовані культури».

Ключові слова: етнічність, метроетнічність, глобалізація, культура, самоідентифікація.

В розвитку феномена етнічності чітко вимальовується процес глобалізації, який розуміється як становлення єдиного, цілісного світу, що проявляється в інтернаціоналізації економічного, соціального, політичного та суспільного життя сучасного суспільства. Глобалізація сприяє підвищенню інтенсивності культурних взаємодій в інформаційному суспільстві, росту масштабів міжнародної культурної індустрії. Однак в останні роки все більш актуальним стає вивчення локалізації глобального, яке передбачає реконтекстуалізацію глобальних тенденцій у ході їх «присвоєння» на місцевому культурному ґрунті [1]. Інтеграції та уніфікації, таким чином, протиставляється процес культурної диференціації, гібридизації, трансформації та модифікації [2].

Іншим процесом розвитку феномена етнічності, каталізатором якої стала глобалізація, є фрагментація, що розуміється як створення нових форм розколу єдиного суспільства, яка проявляється у створенні та зміцненні суверенних держав, розвитку національних спільнот і національних рухів, які прагнуть до

реалізації своїх інтересів поза національно-державними кордонами. Прагнення до етнічної самоідентифікації, що виразилося в інтересі до рідної мови, традицій, звичаїв, історії, мистецтва, супроводжується становленням етнічної стратифікації нового типу.

В контексті глобалізації, переходу до інформаційного суспільства та розвитку ідеї мультикультуралізму зарубіжними дослідниками, крім інших, обговорюються такі терміни, як «глокалізація» [2], «трансцендентна етнічність» (transcending' ethnicity), «метроетнічність» і «метромова» [3, с. 576] та «пост-ідентичність» (after identity) [4]. Поняття етнічності все частіше використовується для опису активних процесів об'єднання або поділу людей у результаті дії механізмів ідентифікації – ототожнення себе з певною спільнотою, акцентуація культурної специфіки, цінностей і т. ін.

Введені Джоном Майером нові терміни «метроетнічність» і «метромова» використовуються для позначення засобів конструювання «полегшеної» етнічної ідентичності – ігрової, гнучкої, здатної жити в умовах будь-якого великого міста.

Метроетнічність – це те, що виникає в конкретній ситуації, є мобільним у часі і просторі, має різні контекстуальні значення і викликає різноманітні емоції. Термін «метро-» в цьому випадку має ряд значень, які вказують на явища, що знаходяться за межами звичного розуміння мови і етнічності, описує швидше приховане (underground), ніж очевидне (overground). Метроетнічність сприймається як стирання кордонів між етнічними групами і є особливою формою гібридизації та фрагментації [3, с. 576].

Етнічність та метроетнічність, є продуктами соціокультурного конструювання. При цьому метроетнічність є не просто поєднанням двох складових, це «ремікс», що володіє вже іншими, видозміненими, переосмисленими характеристиками, які утворилися на основі взаємодії.

У феномені метроетнічності відбувається особливого роду реконцептуалізація концепту «культура». Процес глобалізації веде до змішання культурних і політико-економічних складових, гібридності, виникнення так званих

«транслокальних креолізованих культур» [5]. Стосовно етнічності термін «гібридність» використовується для позначення «прикордонних» або контактних точок діаспор, а також для опису широкого діапазону соціальних і культурних феноменів, що включають в себе змішання двох і більше культур [6, с. 79-102]. Стюарт Холл пов'язує гібридність з ідеєю «нових етнічностей», що виражає прагнення створити нестатичність і неесенціалістські підходи до етнічної культури. Він стверджує, що ідентичність, завдяки гібридності, реалізується спільно за допомогою відмінностей, але не на противагу їм [1]. Мова відіграє тут ключову роль.

Пошук коренів і витоків, необхідних для «нових етнічностей», не зводиться просто до усічення ідентичності, сформованої на основі походження. Етнічність видозмінюється в діаспоричному просторі у взаємодії як з історичною батьківщиною, так і з суспільством, в яке інтегрована група.

Таким чином, при вивченні феномена етнічності в глобалізованому світі необхідно мати на увазі два процеси, що мають протилежний характер: глобалізація та індивідуалізація. З одного боку, відбувається затвердження глобального менталітету за рахунок повсюдного поширення схожих рис, стандартів і способу життя, залучення до спільних (в основному західних) цінностей мислення і поведінки. З іншого боку, народи реалізують прагнення до утвердження своєї ідентичності, за рахунок збереження і культивування самобутності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Hall S. The local and the global: Globalization and ethnicity // Culture, Globalization and the World System. – Minneapolis: University of Minnesota Press, 1997. – P. 19-40.
2. Bauman Z. On glocalization: Or globalization for some, localization for some others // Thesis Eleven. –1998. – 54(1). – P. 37-49.
3. Maher J. C. Metroethnicities and Metrolanguages // The Handbook of Language and Globalization. – Oxford: Wiley-Blackwell, 2010. – P. 575-591.

4. Warake G. *After Identity: Rethinking Race, Sex and Gender*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2008. – 273 p.
5. Willis D. B., Murphy-Shigematsu S. *Transcultural Japan: At the Borderlands of Race, Gender, and Identity*. – London: Routledge, 2008. – 358 p.
6. Hutnyk J. *Hybridity* // *Ethnic and Racial Studies*. – 2005. – Vol. 28. – № 1. – P. 79-102.

УДК 1174

КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Бівол Ірина Сергіївна

Громова Тетяна Валеріївна

Коваленко Поліна Григорівна

Асистенти

Донецький національний медичний університет

м. Кропивницький, Україна

Анотація: Система вищої освіти потребує формування нової корпоративної культури викладачів, спираючись на існуючі традиції та досягнення закладів вищої освіти, тому актуальною стає проблема формування і удосконалення корпоративної культури викладачів закладів вищої освіти.

Фундаментальні основи вищої школи - система цінностей, стиль управління, способи виконання співробітниками своїх обов'язків – є основою якісного функціонування вищого навчального закладу, а формування корпоративної культури викладачів сприяє підвищенню їх соціальної відповідальності, добровільного прийняття зобов'язань перед організацією та суспільством по відношенню до того, що лежить поза вимогами, визначаються законом або іншими регулюючими нормами.

Ключові слова: корпоративна культура, професійна культура, педагогічна культура, організаційна культура, компоненти корпоративної культури.

Корпоративна культура являє собою досить складне та багатогранне поняття, яке здатне відобразити не лише процес, а й результат впливу та взаємодії таких понять як корпорація, організація та культура.

У наукових доробках існує багато підходів до трактування поняття «корпоративна культура». Цьому присвячені роботи таких вчених, як: Р. Акофф, М. Армстронг, М. Ахмедова, Р. Блейк, М. Бурке, Ю. Балашова, К. Голд,

Дж. Лафферт, О. Медведєва, Л. Мішина, Г. Морган, Дж. Отт, Р. Харрісон, С. Ханді, та інших.

У ряді досліджень корпоративна культура визначається під кутом зору постійного розвитку загальних вірувань, ритуалів, символів та міфів, які служать для зниження людської мінливості, та для контролю поведінки персоналу на підприємстві.

Так, Л. Балабанова визначає, що «корпоративна культура – це добре сформована система керівних переконань, принципів і технологій у життєдіяльності підприємства» [1]. Б. Фегану вказує, що корпоративна культура – це ідеї, інтереси і цінності, що розділяються групою. Корпоративна культура – це, як люди ставляться до добре зроблену роботу, а також і те, що дозволяє обладнанню та персоналу працювати гармонійно разом.

С. Шапіро вважає, що корпоративну культуру сприймають працівники організації в міру того, як вони стикаються з внутрішніми і зовнішніми проблемами. При цьому розуміння культурних традицій дає змогу новим членам колективу правильно мислити, відчувати та розуміти оточуючих. М. Мескон трактує корпоративну культуру, як атмосферу або клімат в організації, що називається її культурою, яка відображає переважаючі традиції, настрої та відносини в організації [2].

За визначенням Д. Задихайла, корпоративна культура – це сукупність правил і сталої практики в галузі корпоративного управління, що не отримала нормативного закріплення в законодавстві та базується на загальному культурному рівні суспільства, нормах моралі, діловій практиці тощо [3, с. 333]. В. Співак охарактеризував, корпоративну культуру, як систему матеріальних і духовних цінностей, проявів, взаємодіючих між собою, характерних даній організації, що відображають її індивідуальність і сприйняття себе та інших в соціальному та матеріальному середовищі, проявляється в поведінці, взаємодії, сприйнятті себе та навколишнього середовища [4].

Ю. Красовский стверджує, що корпоративна культура – поняття широкого змісту, яке включає багато організаційних субкультур, характерних для

підрозділів корпорації. При цьому, якщо домінуюча культура відображає основні цінності, які приймає більшість членів організації, то будь-яка субкультура, сформована певною групою в організації, включатиме основні цінності домінуючої культури плюс додаткові цінності, властиві даній групі працівників [5].

Термін «корпоративна культура» має безліч тлумачень, які можна об'єднати в три групи:

- «корпоративна культура» – це те, що організація має (норми поведінки, символи, ритуали, міфи, цінності, які розуміються членами організації);
- «корпоративна культура» – це те, чим організація виступає (яка місія організації і як вона реалізується організацією всередині і поза своїми межами, система управління);
- «корпоративна культура» – це колективне програмування мислення співробітників, що відрізняє членів однієї організації від іншої [6].

Термін «корпоративна культура», що розглядається як змістовно споріднений з поняттям «організаційна культура», трактується як система цінностей, традицій, норм поведінки та ритуалів, цілеспрямовано досягнутих, на відміну від організаційної культури, яка складається стихійно.

Поняття «корпоративна культура викладача» тісно пов'язане з такими поняттями, як «професійна культура» і «педагогічна культура». Професійна культура є «певний ступінь оволодіння членами професійної групи прийомами і способами вирішення спеціальних професійних завдань» [6].

Ми враховуємо думку О. Абдоміна, який розглядає корпоративну культуру викладача як складову частину його професійної культури, а в її структурі виокремлює такі складові, адекватні елементам педагогічної культури: моральний, етичний і комунікативний. Вказані компоненти відображають культуру знань про норми і правила поведінки відносин, які прийняті в навчальному закладі у відповідності з його цінностями, традиціями, місією і культурою поведінки [7, с. 73].

Структуру професійної культури викладача складають спеціально-педагогічна та науково-дослідницька культура. Викладач як особистість характеризується сукупністю професійних якостей: знання предмета, методика викладання, володіння педагогічними засобами, психологічна готовність до комунікаційних процесів.

Аналіз наукової літератури виявив, що питання формування педагогічної культури досліджували: В. Гриньова, Ф. Ісаєв, В. Сластьонін, Г. Селевко, К.Смолюк та ін. Поняття педагогічної культури розкрив В. Сухомлинський, який звернув увагу на основи педагогічної культури, якими є виховання почуттів учителя, його емоційної культури, вміння організовувати сімейну атмосферу під час навчання.

Педагогічна культура розглядається як важлива частина загальної культури, що виявляється в системі професійних якостей і специфіці педагогічної діяльності, і розглядається вченими як багатоаспектна:

- 1) як частина загальнолюдської культури, зміст якої обумовлено світовим педагогічним досвідом (А.Валицкий, Г.Карпова, М. Богуславський та ін.);
- 2) як засіб педагогізації навколишнього середовища, носіями якої є викладачі (І. Ісаєв, Г. Ріц, М.І. Ситникова та ін.);
- 3) як прояв сутнісних властивостей особистості та професійної діяльності (Є. Соболева, А. Барабанщиков, Н. Воробйов та ін.) [8].

Корпоративна культура є важливою частиною професійної культури викладача. Основні функції корпоративної культури викладача ВНЗ:

- витісняє небажані культури, які дестабілізують розвиток основної;
- інтегрує різні групи професорсько-викладацького складу;
- регулює поведінкові аспекти;
- сприяє швидкому отриманню та обміну достовірною інформацією;
- розширює адаптаційні кордону викладацького складу до мінливих умов зовнішнього середовища.

Визначено, що кожна типологія класифікує корпоративну культуру виокремлюючи різноманітні ознаки та особливості, залежно від: специфіки

виду діяльності; морально-психологічного клімату у колективі; особливості взаємодії із зовнішнім середовищем; гендерних особливостей; системи конкуруючих цінностей; національних особливостей, тому різноманіття типологій обумовлено тим, що корпоративна культура визначається не одним чи двома факторами, а досить великою сукупністю взаємопов'язаних елементів і характеристик.

На всіх рівнях (адміністративний, організаційний, історичність та бажання бути лідером серед університетів партнерів) формується характер розуміння цінності власного університету і, відповідно, професійної діяльності викладачів, а формування корпоративної культури викладача вищого навчального закладу буде виявлятися в тому, що саме корпоративна професійна культура дає знанням особливу цінність, надає процесу здобуття знань та їхньому застосуванню усвідомленого характеру, формує культуру самого процесу навчання, впливає на мету та цілі, застосовування знань через певну систему цінностей, забезпечує взаємозв'язок, індивідуального знання із колективним, регулює взаємини всіх суб'єктів освітнього процесу, сприяє розвитку та саморозвитку, самореалізації творчої особистості.

Поняття корпоративна культура містить три основних компоненти: ціннісно – мотиваційний, когнітивний та діяльнісно – комунікативний.

Ціннісно - мотиваційний компонент виступає комплексом взаємопов'язаних потреб та інтересів викладачів щодо вивчення корпоративної культури, їхніх ціннісно-цільових орієнтацій, що містять позитивне ставлення й інтерес до своєї професійної діяльності (наукової, навчальної, виховної, організаційної), до корпоративної культури, самовдосконалення у цій сфері.

Когнітивний компонент. Основний зміст діяльності викладача закладу вищої освіти - передача досвіду в окремих галузях знань наступним поколінням і трансляція культурної спадщини. Викладач ВНЗ повинен відрізнятися позитивним світосприйняттям, справедливістю суджень і вірою в добро, прагнути до саморозвитку, самодостатності, транслювати творчу позицію

студентам, здатний повністю розділити філософію своєї організації, прийняти її гуманістичні цінності.

Одним з найважливіших елементів корпоративної культури викладача в даній моделі виступає його світогляд, яке представляє собою цілісну систему наукових, філософських, соціально-політичних, психолого-педагогічних, методичних знань умінь та поглядів на світобудову.

Діяльнісно-комунікативний компонент корпоративної культури викладача закладу вищої освіти характеризується системою вмінь і навичок корпоративної діяльності, необхідних для забезпечення успішної професійно-педагогічної діяльності, сформованості системи навичок застосування відповідних технологій для вирішення професійних завдань, виконання професійних обов'язків, дотримання норм і правил поведінки, традицій, постійне самовдосконалення і саморозвиток, повагу до історичної та культурної спадщини, активна життєва позиція.

Отже, корпоративну культуру викладача закладу вищої освіти слід розглядати як складне особистісне інтегральне утворення, що передбачає наявність знань, умінь і навичок наукової організації праці як своєї, так і тих кого навчаємо; характеризується сформованістю професійних та особистісних якостей, наявністю педагогічних цінностей, умінь організації міжособистісної взаємодії, позитивним іміджем, виробленим стилем поведінки, що підпорядкована загальним цілям ВНЗ, нормам, звичаям та традиціям.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бетина О. Б. Корпоративная культура как фактор управления организационным поведением (на примере вуза) : дис. канд. экон. наук : 08.00.05 / Бетина Ольга Борисовна – СПб., 2007. – 192 с.
2. Мескон, М.Х. Основы менеджмента / М.Х. Мескон, М. Альберт, Ф.Хедоури; перевод с англ. – М.: «Дело ЛТД», 1994. – 702 с

3. Задихайло Д.В., Кібенко О.Р., Назарова Г.В. Корпоративне управління: Навчальний посібник./ Д.В. Задихайло., О.Р. Кібенко, Г.В. Назарова. – Х.: Еспада, 2003. – 688 с.
4. Співак В. А. Організаційна культура / В. А. Співак. – СПб.: Нева, 2004. – 224 с.
5. Красовский Ю.Д. Социокультурные основы управления бизнес-организацией: Учебн.пособие для ВУЗов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2007. – 391 с.
6. Корпоративная культура и управление изменениями [Пол Леви, Билл Мунк, Дебра Мейерсон, Дональд Сулл и др.]. – [2-е изд.]. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. – 192 с.
7. Паращенко Л.І. Проблеми організаційного розвитку загальноосвітніх навчальних закладів у сприйнятті директорів шкіл / Л.І. Паращенко // Правничий вісник Університету «КРОК». – Вип. 18. – К., 2014.– С. 95–103.
8. Галицька М. М. «Культура» та «Освіта»: взаємозумовленість понять / М. М. Галицька // Педагогічний процес: теорія і практика. – 2013. – Вип. 4. – С. 28-33.

ІННОВАЦІЙНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА

Булкін Сергій Сергійович

здобувач

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

м. Дніпро, Україна

Анотація: Визначена об'єктивна необхідність впровадження інновацій у виробничу діяльність підприємств країни. Узагальнено науковий доробок вчених-економістів щодо сутності інновації та близьких до неї понять. Запропоновано авторський підхід до розуміння поняття «інновація».

Ключові слова: виробництво, ефективність, інновація, підприємство, розвиток.

Об'єднуючим елементом у формуванні цілісної системи “наука-техніка-виробництво” виступає інноваційна діяльність. Інновації виступають важливою зв'язуючою ланкою доведення отриманих наукових результатів до їх використання у виробництві з метою підвищення ефективності діяльності. Термін “інновація” нині активно використовується як самостійно, так і для позначення низки близьких понять: „інноваційна діяльність”, “інноваційний процес”, „інноваційний потенціал” тощо.

Вчені-економісти визначають інновацію в залежності від об'єкта і предмета свого дослідження. Можна привести цілий ряд варіантів визначення сутності інновацій. Базове визначення інновацій було дано австрійським вченим Й. Шумпетером в книзі “Теория экономического развития”, де ця категорія мала назву “нова комбінація”, під якою він розумів іншу якість засобів виробництва, яка досягається внаслідок введення нових засобів виробництва або його організації [1]. Автор виділяє п'ять типів інновацій: виробництво продукції з новими властивостями; впровадження нового методу виробництва; відкриття й освоєння нового ринку збуту товарів; зміни організації виробництва та його

матеріально-технічного забезпечення; введення нових організаційних та інституційних форм. Але ми вважаємо, що перераховані типи інновацій, більш характеризують типи інноваційного процесу.

Ю. Морозов під інноваціями розуміє прибуткове використання нових технологій, видів продукції, організаційно-технічних і соціально-економічних рішень виробничого, фінансового, комерційного або іншого характеру [2]. Д. Соколов під інноваціями розуміє кінцевий результат створення і впровадження принципово нового або модифікованого нововведення, яке задовольняє конкретні суспільні потреби та дає можливість отримати економічний, соціальний, науково-технічний ефект [3]. Польський вчений М.Хучек пропонує розуміти під інновацією проведення змін в технології, техніці, організації, екології, економіці, в соціальній сфері підприємства [4].

Ряд західних економістів визначають інновацію в більш вузькому розумінні, як впровадження нових виробів, нових технологій. Інновація ототожнюється з промисловим виробництвом, з його технологією, технікою і виробами. На противагу цим поглядам, І. Вініченко розглядає інновацію, насамперед, як економічне і соціальне поняття, ніж технічне. Він підкреслює значущість інновації як інструмента створення капіталу [5]. О. Гончаренко трактує інновацію як сукупність технічних, виробничих і комерційних заходів, що призводять до виникнення нових і покращених існуючих промислових процесів і устаткування [6]. Б.Санто під інновацією розуміє суспільно-техніко-економічний процес, який через практичне використання ідей і винаходів приводить до створення кращих виробів, технологій, а інколи – до отримання додаткового доходу [7].

У словнику “Науково-технічний прогрес” інновація означає результат творчої діяльності, яка спрямована на розробку, створення і розповсюдження нових видів виробів, технологій, впровадження нових організаційних форм, тощо. Як зазначається в економічній енциклопедії, “інновації” – це новий підхід до конструювання, виробництва, збуту товарів, завдяки якому інвестор та його компанія здобувають переваги над конкурентами. В іншому енциклопедичному

словнику бізнесмена “інновація” визначається як процес, направлений на складання, виробництво, розвиток та якісне удосконалення нових видів виробів, технологій, організаційних форм.

При дослідженні сутності поняття “інновації” доцільно відокремити поняття “нововведення” і “інновація”. Нововведення являють собою оформлений результат фундаментальних, прикладних досліджень, розробок у тій чи іншій сфері діяльності щодо підвищення її ефективності. Вони можуть оформлятися у вигляді винаходів, патентів, товарних знаків, раціоналізаторських пропозицій щодо удосконалення продукту тощо. Для того, щоб впровадити нововведення, перетворити їх у форму інновацій та отримати позитивний результат, необхідно провести маркетингові дослідження, НДДКР, організаційно-технологічну підготовку виробництва, оформити результати. Вкладення коштів в розробку нововведень – це тільки складова інноваційної діяльності, а головне – впровадження і отримання результату, що й характеризує інноваційну діяльність. Слід також зазначити, що в поняття “інновація”, з нашої точки зору, не слід включати розробку, впровадження нових виробів, нових технологій, а також дифузю інновації. Такий підхід ототожнює “інновації” з інноваційним процесом, інноваційною діяльністю.

Ми є прихильниками широкого розуміння поняття “інновація”, яка означає кінцевий результат впровадження нововведень у вигляді нових або удосконалених існуючих технологій, продукції послуг або інших організаційно-технічних рішень, які задовольняють суспільні потреби і дають економічний, науково-технічний, екологічний та інші ефекти.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Шумпетер І. Теория экономического развития: исследования предпринимательской прибыли, капитала, кредита и цикла конъюнктуры. – М.: Прогресс, – 1982. – 455 с.
2. Морозов Ю.П. Инновационный менеджмент: учебное пособие. – Н. Новгород: изд-во. ННГУ, – 2007. – 237 с.

3. Соколов Д., Шабанова М. Предпосылки анализа и формирование инновационной политики. – СПб: ГУЭФ, – 1997. – 327 с.
4. Хучек М. Социально-экономическое содержание инноваций на предприятии // Вестник Московского университета. – 2005. – № 9. – С.47-53
5. Вініченко І.І. Інвестиційна діяльність аграрних підприємств: монографія. – Донецьк: Юго-Восток, – 2010. – 444 с.
6. Гончаренко О. В. Інституціональне регулювання розвитку інновацій в агропромисловому виробництві: теорія, методологія, практика: монографія. – Київ: ТОВ «ДКС Центр», 2014.–440 с.
7. Санто Б. Инновация как средства экономического развития. – М.: Прогресс, – 1990. – 296 с.

УДК 009

ВИКОРИСТАННЯ АУДІО ТА ВІДЕОМАТЕРІАЛІВ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Маргітч М. Я.

кандидат педагогічних наук

доцент кафедри педагогіки та психології

ЗУІ ім.Ф. Ракоці ІІ

м.Берегово, Закарпатська область

Україна

Анотація: Використання аудіо-відеоматеріалів на заняттях з іноземної мови дозволяє постійно підтримувати в учнів жвавий інтерес до вивчення мови й уникнути тієї монотонності, що може іноді виникати на заняттях з усної практики за традиційною методикою, коли на вивчення однієї теми виділяється кілька занять, учням пропонується великий обсяг лексичного матеріалу (що може бути як перевагою, так і недоліком традиційного методу).

Ключові слова: іноземна мова, аудіо, відеоматеріали, фонозаписи, магнітофонний запис, вчитель, учень, комп'ютер

Необхідність навчити якомога більшу кількість людей говорити іноземною мовою і розуміти іноземну мову зростає з кожним роком у зв'язку з розвитком міжнародних, політичних, економічних і культурних зв'язків. У цьому і полягає актуальність обраної теми даного дослідження, тому що провідну роль у розвитку навичок оволодіння англійською мовою, особливо в молодших класах, відіграють технічні засоби слухової, зорової і зорово-слухової наочності.[1]

Наочність навчання – це спеціально організований, цілеспрямований показ навчального матеріалу з метою підказати учням закони досліджуваного явища (у конкретному випадку – іноземної мови), що дозволяють побачити загальне

через часткове, мовний закон через мовну дію. Наочність використовується для того, щоб “перекрити” канал рідної мови і спонукати учня слухати і говорити іноземною мовою.

Наприклад, фонозаписи для тренування вимови або первинного закріплення граматичних структур і лексичних елементів мови вимагають від учнів простого промовляння або відтворення почутого. При цьому слід зазначити, що актуальність даного дослідження полягає ще й у тому, що для розвитку навичок говоріння вчитель повинен правильно підібрати матеріал, який стимулює комунікацію молодших школярів і дає їм можливість для вираження власної думки, ставлення, поглядів, а це вимагає від нього величезних зусиль і великої витрати часу.

При підборі матеріалу він повинен враховувати, чи мають учні достатній словниковий запас для розуміння, і, можливо, адаптувати обраний текст відповідно до рівня знань учнів. Із самого початку варто привчати до сприйняття мови в нормальному темпі й обов'язково використовувати можливість слухати усне мовлення у виконанні носіїв мови.

Магнітофонний навчальний запис на сьогодні є найрозповсюдженішим засобом слухової наочності. Однак, не слід забувати про певну обмеженість аудіозапису, а саме – відсутність зовнішньої сторони природної мови: міміки, жестів, рухів. Більші можливості надають аудіовізуальні засоби: кіно, навчальне телебачення, відеозаписи, що мають великі переваги порівняно з фонозаписами, де відсутність зорової наочності заважає сприйняттю іноземної мови.

Відеофільми, кінофрагменти, кінокільцівки використовуються з метою інтенсифікації навчального процесу і надання йому максимальної комунікативної спрямованості. Вони створюють додаткове мовне середовище і відтворюють мовну ситуацію звуковими і зоровими засобами. За короткий проміжок часу, відведений на перегляд відеосюжету або відеофрагменту, учень одержує великий обсяг інформації одразу по двох каналах: зоровому і слуховому. Зоровий ряд допомагає краще запам'ятати мовні структури,

розширити вокабуляр і стимулює розвиток мовленнєвих навичок і навичок аудіювання.

Говорячи про роль технічних засобів у навчанні молодших школярів, наприклад, аудіюванню, переваги одних і недоліки інших, можна з упевненістю сказати, що жоден з них, узятий окремо, не може цілком забезпечити успіх навчання, і тільки правильне їх сполучення, що відповідає особливостям досліджуваного питання і пізнавальної діяльності учнів, дає можливість досягти оптимальних результатів.

Технічні засоби можуть виступати не тільки в ролі навчання аудіюванню, але і як засіб контролю. Вони допомагають за мінімальний час проконтролювати великий обсяг мовного матеріалу. Писемне мовлення може контролюватися за допомогою аудіозапису диктантів, переказів, письмових перекладів.

Таким чином, вчитель має можливість за допомогою аудіовізуальних засобів і шляхом підбору цікавого, різноманітного матеріалу і вправ зробити трудомісткий процес навчання молодших школярів англійській мові захоплюючим, емоційно-привабливим, придатним підтримувати високий мотиваційний рівень учнів і формувати стійкий інтерес до вивчення іноземної мови.[2]

При цьому варто обов'язково підкреслити, що актуальність даного дослідження обумовлена ще і тим, що останніми роками піднімається питання про застосування нових інформаційних технологій у педагогічній діяльності вчителя іноземної мови в молодшій школі. Це не тільки нові технічні засоби, але і нові форми і методи викладання, новий підхід до процесу навчання. Основною метою навчання іноземним мовам є формування і розвиток комунікативної культури школярів, навчання практичному оволодінню іноземною мовою.[7]

Завдання вчителя полягає в тому, щоб створити умови практичного оволодіння мовою кожним учнем, вибрати такі методи навчання, які дозволили б кожному учню виявити свою активність, свою творчість. Завданням вчителя є і те, щоб активізувати пізнавальну діяльність учня в процесі навчання іноземним мовам.

Для цього вчитель іноземної мови у своїй педагогічній діяльності може використовувати сучасні методики – такі, як навчання в співробітництві, проектна методика з використанням нових інформаційних технологій і інтернет-ресурсів, що допомагають реалізувати особистісно-зорієнтований підхід у навчанні, забезпечують індивідуалізацію і диференціацію навчання з урахуванням здібностей дітей, їх рівня навченості, схильностей, інтересів.

Одним із засобів, які перетворюють навчання іноземній мові на живий творчий процес, є використання комп'ютерних інформаційних технологій у педагогічній діяльності вчителя іноземної мови. Таким чином, комп'ютер – це найкращий помічник для вчителя в навчанні іноземній мові, метою якого є інтерактивне спілкування.

Особливо успішно система навчання іноземній мові розвивається останнім часом у зв'язку з появою CD-ROMів (програм, записаних на лазерних дисках) і популяризацією мережі Інтернет. Ці розробки перетворили навчання іноземній мові на живий, творчий і природний процес. Винахід синтезатора мови і використання інтерактивного відео привели до створення прекрасних реалістичних програм, які пропонують учням величезну кількість сюжетів, котрі не тільки стимулюють інтерес, але і являють собою велику педагогічну цінність.[3]

Комп'ютер є безперечним помічником для викладача в розробці уроку англійської мови. На нього переносяться ті види роботи, які викликають найбільші труднощі при вивченні іноземної мови. Так, наприклад, учителям, які викладають на початковому етапі, добре відомо, як багато часу потрібно для освоєння трансформації розповідних речень у питальні і заперечні. Одна з причин, яка ускладнює засвоєння граматичного матеріалу на цьому етапі, полягає в тому, що у дітей 7-8 років ще не розвинуте абстрактне мислення. Використання вчителем у своїй педагогічній діяльності конкретних візуальних елементів сприяє усуненню таких труднощів. Коли діти бачать на екрані комп'ютера барвисті картинки, схеми, анімовані образи, вони краще сприймають і засвоюють новий складний матеріал.

Комп'ютер забезпечує більший ступінь інтерактивності навчання, ніж робота в класі або в лінгафонному кабінеті. Це забезпечується постійною і прямою реакцією машини на відповіді учня в ході виконання вправи. Що стосується навчання усного мовлення, то в цьому випадку вчитель може скористатися мультимедіа. Це значно розширить можливості комп'ютера. Зокрема використання CD-ROMів дозволяє зберігати і використовувати набагато більше інформації, ніж раніше, і тепер комп'ютер може відтворювати запис окремих слів, фраз і цілих текстів. Звукові карти навіть дозволяють користувачеві записати свою мову, а потім прослухати її і порівняти з вимовою носіїв мови або побачити на моніторі діаграму свого запису. [4]

Необхідно відзначити, що дану проблему розробляли багато дослідників та педагогів-практиків,[3] серед яких можна виділити наступних, котрі досліджували певні проблеми: Аблам С.Б.

- про особливості використання лінгафонних кабінетів у навчанні іноземним мовам; Атумов П.Р.
- про технологію і сучасну освіту; Березина Н.
- про використання лінгафонного устаткування в початковій школі; Городнича Л.
- про комп'ютерні вправи для диференційованого навчання учнів початкової школи аудіювання англійського мовлення; Григор'єв М.К.
- про інтернет-технології для працівників системи освіти; Гузь О.
- про раціональну послідовність використання відеофонограми та друкованих текстів у навчанні іноземної мови молодших школярів; Зимня І.А.
- про ТЗН і наочність у навчанні іноземній мові; Кужель О.
- про можливості використання мультимедійних курсів у навчанні читання на початковому ступені середньої школи та ін.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Близнюк О.І. Відео у навчанні іноземних мов // Іноземні мови. – К.: Ленвіт, 1996. – №3. – С.22
2. Верисокін Ю. І. Відео фільм як засіб підвищення мотивації учнів//Іноземна мова в школі.-2003.-№5-6.с.31-34.
3. Леонтьєва Т.П. Досвід і перспективи застосування відео в навчанні іноземних мов / Т.П. Леонтьєва / / Нетрадиційні методи навчання іноземних мов у вузі: матеріали респ. конференції. – Мінськ, 1995. – С. 61–74.
4. Ляховицький М.В., Сердюков П.І. Основні напрями використання навчальної техніки нового покоління // Методика викладання іноземних мов. – 1984. – Вип. 13.
5. Яхунов Т. О., Верисокін Ю. І. Типологія кіноінформації та її використання для навчання лексики соціокультурним компонентом /Іноземні мови.-2000.-№3. – с.33-36.
6. Барменкова О.И. Видеозанятия в системе обучения иностранной речи // ИЯШ. – 1999. – №3 – С.20-23.
7. Ильченко Е. Использование видеозаписи на уроках английского языка // Английский язык 2003. – №9. – С.7.

UDK 61-616.69-008.6

**INFLUENCE OF SPERM DNA FRAGMENTATION ON THE FERTILE
PROPERTIES OF THE EJACULATE**

Vorontsova Lolita Leonidovna

Doctor of Medical Sciences, professor

Head of the Department of Clinical Laboratory Diagnostics

Kovalenko Victoria Anatoliivna

Candidate of Biological Sciences, Associate Professor

Kenyiz Sergey Alexandrovich

Senior Lecturer

State Institution “Zaporizhia Medical Academy of Post-Graduate Education

Ministry of health of Ukraine”

Zaporizhia, Ukraine

Abstract. The authors investigated the effect of sperm DNA fragmentation on sperm indicators in men with impaired reproductive function. It has been established that changes in semen analysis indicate the presence of astheno-, oligo- and teratozoospermia, dyskinesis, and are dependent on the level of sperm DNA fragmentation. That is, the more severe the pathoospermia, the greater the probability that the frequency of sperm DNA fragmentation will be above normal.

Keywords: male infertility, sperm DNA fragmentation, semen analysis.

The tendency for the growth of the male factor in the structure of childless marriage dictates the need for a careful study of the existing problem. Today it is known that at least 30-50 % of all cases of severe male infertility are caused by genetic factors. [1, p. 2444-2448; 2, p. 163-167]. Sperm DNA fragmentation is a relatively recently discovered cause of male infertility, and as the name implies, that is breaks or damages sperm DNA strands, and the more such damage, the lower the degree of

integrity of the genetic material and the less chance of pregnancy. [3, p. 24-27; 4, p. 83-91].

Given the numerous data that anomalies of chromatin in sperms are often associated with reduced sperm indicators, and sperms evaluated as "morphologically normal" (by light microscopy) may have a damaged DNA, and vice versa [4, p. 83-91; 5, p. 2-10], it was of interest to determine the relationship between sperm DNA fragmentation level and the degree of impaired fertility of the ejaculate.

Aim: to investigate the effect of sperm DNA fragmentation on sperm indexes in men with impaired reproductive function.

Material and methods

Totally 56 men aged from 20 to 45 years have been included in investigation who underwent examination on planning child birth. All men have presented an agreement in written form for participation in the studies. The agreement has been approved by Institutional Committee on Bioethics and corresponded to the bases of Helsinki Declaration, as well as approved by the Committee on Bioethics at State Institution "Zaporizhia Medical Academy of Post-Graduate Education Ministry of Health of Ukraine", and corresponded to ethic, moral and legal requirements of the Order No 281 of Ministry of Health of Ukraine from 01.11.2000.

Examined men have been divided into three groups. The first group (control) included 12 men with a normal level of sperm DNA fragmentation, who had 1-2 children aged from 1 to 5 years. The second group (comparison) consisted of 27 infertile patients with a normal level of sperm DNA fragmentation. The third group was composed of 17 infertile men with a high level of sperm DNA fragmentation.

All men underwent a comprehensive study that included an analysis of the spermogram according to WHO recommendations [6] and determination of the level of sperm DNA fragmentation.

Semen analysis was performed over standard technique recommended by WHO. During ejaculate analysis volume, color, consistency, pH, concentration of spermatozoa in 1 ml ejaculate and their total amount, degree of motility and microscopic investigation of stained specimen have been assessed.

To assess spermatozoids DNA fragmentation level technique Sperm Chromatin Dispersion test (RF patent № 2373288) has been used. Spermatozoa DNA fragmentation level up to 30 % corresponded to standard values, higher values – than 30 % of calculated 500 spermatozoa.

Statistical analysis of obtained data was performed using computer programs set STATISTICA (StatSoft Statistic v.7.0.). Statistical significance of compared indices with distribution different from standard, assessed by Kolmogorov-Smirnov test, has been established using Wald-Wolfowitz runs test at the significance level of 0.05.

Results

The first (control) group was characterized by ejaculate fertility preserved accordingly to the standard values, recommended by WHO.

While examining native and stained specimen under microscope in II group patients active spermatozoa decreased by 52 %, fixed forms and not motile spermatozoa increased by 130 % and 21 %, respectively, compared to control group values. Concentration of spermatozoa in 1 ml and their total amount in ejaculate of II group patients has been decreased by 37 % on average and 24 % compared to the values of control group. Pathologic forms increased by 60 % secondary to decreasing standard forms of spermatozoa by 26 % concerning values of control group; teratozoospermia index was in conformity with admissible values.

Thus, the detected changes in spermograms in men of II group indicate the presence of a small astheno- and teratozoospermia on the background of moderate oligozoospermia, which, in turn, indicates a slight decrease in ejaculate fertility.

In the study of ejaculate indices in men of III group there was a decrease in the number of active spermatozoa by 65 % and 48 % relative to the values of the control and II groups and an increase in the not motile spermatozoa by 26% relative to the control indicators.

Significantly increased the number of fixed sperm forms by 188 % and 25 % relative to control and II groups, respectively, the appearance of dyskinetic forms. The concentration of sperm in 1 ml decreased by 58 % and 33 %, and the total number of sperm in the ejaculate - by 55 % and 40 % relative to the values of the control and II

groups, respectively. There was also a decrease in the number of normal sperm forms by 41 % and 21 % and an increase in pathological forms by 95 % and 22 % relative to the values of control and II groups, respectively.

In the analysis of spermograms of men in III group, significant astheno- and oligozoospermia, slight dyskinesia, marked teratozoospermia were observed, which obviously contributes to a significant decrease in ejaculate fertility in men of this group.

As a result of the study of the level of sperm DNA fragmentation, it was found that in men II groups, although changes in semen analysis were observed, but the number of fragmented sperms was on average 16%. In men of III group, the level of sperm DNA fragmentation exceeded the norm and averaged 38%.

Thus, the data obtained by us confirm the assumption of a certain relationship between the basic parameters of sperm (their concentration, motility and morphology) and the frequency of their nuclear DNA fragmentation. The less motile and more morphologically anomalous sperms in the ejaculate were found, the greater the likelihood of increased frequency of DNA fragmentation in them.

Conclusions

1. The revealed changes in the semen analysis in men with reproductive function disorders indicate the presence of astheno-, oligo- and teratozoospermia, dyskinesia depending on the level of sperm DNA fragmentation.
2. The degree of impaired spermatogenesis directly correlates with the level of DNA fragmentation in male gametes. The heavier the pathospermia, the greater the probability that the frequency of DNA fragmentation in sperm will be above normal.
3. The index of sperm DNA fragmentation has significant diagnostic and prognostic value in married couples with impaired reproduction, especially for men with sperm counts that are close to normal, in who no obvious causes of infertility are detected and in cases of failed attempts of IVF, ICSI or habitual miscarriages.

REFERENCES

1. Male infertility / L. Nordkap, E. Carlsen, J. Fedder [et al.] // *Ugeskr Laeger.* – 2012. – Vol. 174, № 41. – P. 2444 – 2448.
2. Centola G.M. Semen assessment / G.M. Centola // *Urol Clin North Am.* – 2014. – Vol. 41, № 1. – P. 163 – 167.
3. Basil C. Sperm DNA fragmentation assessment: Is it really helpful? / C. Basil, C. Tarlatzis, Dimitrios G. Goulis // *International Society of Gynecological Endocrinology.* – 2009. – №. 34. – P. 24 – 27.
4. Роль структурных нарушений хроматина и ДНК сперматозоидов в развитии бесплодия / В.А. Божедомов, Н.А. Липатова, Е.А. Спориш [и др.] // *Андрология и генитальная хирургия.* – 2012. – № 3. – С. 83 – 91.
5. Markers of semen inflammation: supplementary semen analysis? / S. La Vignera, R.A. Condorelli, E. Vicari [et al.] // *J Reprod Immunol.* – 2013. – Vol. 100, № 1. – P. 2 – 10.
6. WHO Laboratory manual for the examination of human semen and sperm-cervical mucus interaction [4th ed.]. – New York: Cambridge University Press, 1999. – 128 p.

ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

Головко Роман Анатолійович

аспірант

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

м. Дніпро, Україна

Анотація: Визначено суб'єктів власності уречевлених і людських факторів в умовах найманої праці. Обґрунтовано, що найбільший виробничий ефект приватна власність забезпечує за умови, коли вона поєднується з працею самого власника. Доведено, що оцінка потенціалу і проблем сучасного фермерства повинна мати системний характер.

Ключові слова: Відносини власності, ефективність, ресурси, форма власності, фермерські господарства.

На кінцевий результат будь-якого процесу виробництва діє безліч факторів, що визначають як кількість, так і якість одержуваної продукції. У цьому зв'язку виникає потреба в їх виявленні, вивченні ролі і ступеня впливу з метою одержання суб'єктом господарювання позитивних результатів діяльності. Форма власності на виробничі ресурси має безпосереднє відношення до соціально-економічного способу поєднання факторів виробництва, тобто людини з уречевленими засобами виробництва, а в сільському господарстві і землею. Вона визначає організаційно-правову форму підприємства, економічний статус, участь власника у виробництві, управлінні та розподілі результатів праці. Сумлінне, творчого відношення власника до праці, раціональне використання засобів й результатів виробництва – це найважливіша позитивна ознака фермерських господарств.

При вирішенні найважливішої проблеми організації будь-якого виробництва – забезпечення сумлінного, творчого відношення людини до виконання своїх

виробничих функцій, раціонального й ефективного використання виробничих ресурсів – найвищий економічний потенціал у тих форм власності, які створюють людині положення реального господаря виробництва. У такому випадку проблема сумлінного й творчого її відношення до праці самореалізується. При всіх інших формах власності й господарювання ефективність виробництва та якість продукції у вирішальній мірі залежать від того, як задіяні зовнішні фактори, що впливають на відношення до праці тих суб'єктів, які не є господарями виробництва. Почуття власника-господаря спонукає його сумлінно, творчо і повною мірою використовувати у виробництві свій професійний та інтелектуальний потенціал. Домогтися такого відношення до праці в найманих працівників можна лише у тому випадку, якщо будуть створені сприятливі для цього умови, що спонукають їх до трудової й творчої активності [1].

При будь-якій організаційно-правовій формі приватних господарств на рівні первинної виробничої ланки завжди є реальний господар виробництва. А це обумовлює його прагнення “примножити” об'єкти власності, збільшити доходи в результаті ефективного їхнього використання. У тих випадках, коли власник-господар і працівник представлені в одній людині – проблема її сумлінного і творчого відношення до справи – самореалізується “природним” чином. Щодо товарних підприємств, то тут позначається заслуга не тільки приватної власності, але й об'єктивних законів ринкової економіки і насамперед конкуренції, тобто ринково-підприємницького середовища. Вирішення на високому рівні проблеми сумлінного, творчого відношення людини до праці, раціонального використання засобів й результатів виробництва – це найважливіша позитивна ознака фермерських господарств, багато в чому визначаюча їх життєстійкість і ефективність виробництва.

Вчені-аграрники, відмічають, що “переваги фермерської форми господарювання незаперечні... фермерство – один з дійових шляхів до відродження підприємницької діяльності сільських товаровиробників до високоефективного ведення сільськогосподарського виробництва” [2]. “Тільки

індивідуальна персоніфікація практично забезпечить створення господаря землі й майна” [3]. В умовах приватної власності суб’єкт власності індивідуально реалізує свої права на землю та майно (земельні і майнові паї), а також на всю одержану продукцію чи весь одержаний прибуток. У найбільшій мірі таку можливість мають фермерські господарства, особисті присадибні господарства та інші приватні власники. Світовий досвід розвинутих країн дає майже однозначну відповідь – фермерське господарство довело за останнє сторіччя свої переваги як в США, так і в Західній Європі.

Використовуючи системний підхід щодо фермерства взагалі і особливостей його становлення в постсоціалістичних країнах можна сформулювати наступні узагальнюючі висновки.

1. Прихильники фермерства абсолютизують приватну власність і створені на її засадах приватні господарства. Однак не менш самоочевидним є положення про те, що ефективність виробництва визначається не тільки особистим інтересом, поєднанням в особі фермера одночасно власника, працівника й менеджера, безпосередньою економічною заінтересованістю та жорсткою економічною відповідальністю за результати виробництва. І раніше, а особливо в сучасних умовах, на продуктивність праці і ефективність аграрного виробництва впливають багато інших чинників: розміри господарства, техніко-технологічна озброєність, рівень спеціалізації, кооперації, інтеграції та макроекономічні умови. І тільки при рівності всіх цих чинників приватна власність дійсно надає переваги приватним господарствам.

2. Ефективність сільського господарства європейських країн пояснюється всебічною допомогою держави, яка захищає свого товаровиробника шляхом імпорту продуктів харчування, надає інші послуги. Там, де державної підтримки немає або вона мізерна, країни із приватною власністю на землю не змогли забезпечити себе продуктами харчування і завозять їх у величезній кількості [4]. Допомогу держави щодо приватних господарств і підтримки аграрного виробництва взагалі важко переоцінити. Якби держава не надавала пряму і непряму підтримку фермерам, то виробництво сільськогосподарської

продукції виявилось би збитковим. За даними Організації економічного співробітництва і розвитку, щорічні державні субвенції коливаються в межах 240-292 млрд. доларів. Тому ціни на продукти харчування залишаються більш-менш стабільними (не зважаючи на ті чи інші негаразди), що сприяє конкурентоспроможності країн на світових ринках, не призводить до негативних соціальних наслідків [5].

Отже, в контексті приватної власності на засоби й результати праці та приватного господарювання усі форми та види приватних аграрних господарств, які не використовують найману працю взагалі або в незначних масштабах, самозабезпечують високу мотивацію до продуктивної і творчої праці. Саме такими є насамперед фермерські господарства. Однак одного чинника приватної власності і відповідно забезпечення високої мотивації до ефективної праці фермера не достатньо. Все більшого значення набувають такі чинники як спеціалізація, кооперація, інтеграція, розміри підприємства тощо. Саме тому оцінка потенціалу і проблем сучасного фермерства повинна бути системною. Фермерство ніколи не було, а тим більше тепер не є однорідною масою. А тому оцінка його економічного потенціалу, проблем, ефективності тощо потребує науково обґрунтованої класифікації приватних господарств, у тому числі й фермерських.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Макаренко П.М., Мельник Л.Ю. Фермерство України у контексті тенденцій розвитку світового сільського господарства // Економіка АПК. – 2008. – № 3. – С. 145-152.
2. Вініченко І.І. Регіональний аспект розвитку фермерства // Ефективна економіка. – 2012. – № 3. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua>.
3. Месель-Веселяк В. Я. Оптимальні розміри сільськогосподарських формувань промислового типу в Україні // Економіка АПК. – 2008. – № 3. – С. 13-20.
4. Мельник Л.Ю. Економічний потенціал різних форм аграрних підприємств // Економіка АПК. – 2011. – № 7. – С. 89-97.
5. Горьовий В.П. Кооперація фермерських господарств // Агроінком. – 2009.

**ПРОЕКТНА ТА ПРОГНОСТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ
МЕНЕДЖЕРА ОСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ**

Дін Юйцзін

аспірант кафедри освітнього менеджменту
та публічного управління

Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського
м. Одеса, Одеська область, Україна

Анотація: У статті розглянуто проектну та прогностичну компетентність як механізм забезпечення ефективної прогностичної діяльності в освіті для професійно-педагогічної підготовки майбутніх менеджерів в системі освіти. Відзначається, що професійна діяльність фахівців не може бути достатньо якісною без сформованості прогностичної і проектної компетентностей.

Ключові слова: компетентність, проектна компетентність, прогностична компетентність, менеджер освіти, освітній заклад.

Нині український і китайський освітні заклади повільно але впевнено рухаються від традиційного, навчального закладу до освітнього закладу, що розвивається. Якщо в традиційному навчальному закладі менеджер працює і управляє відповідно до вимог державних освітніх стандартів, дотримується традиційних принципів, організовує і контролює підлеглих з невідповідним і неефективним підходом, то в розвиваючому освітньому закладі його функції дещо інші. Головна функція менеджерів в новому закладі освіти – управління ним відповідно до перспективних і прогностичних планів для забезпечення якості процесу навчання, виховання, розвитку, формування учнів. Менеджер покликаний не контролювати, а спрямовувати, не управляти, а керувати

процесами управління. І чим він чіткіше розуміє цю свою головну функцію, тим більше самостійності, ініціативи, свободи надає своїй організації.

Менеджмент в системі освіти в працях деяких сучасних авторів постає як:

- цілеспрямований, системно організований процес впливів на його структурні компоненти і зв'язки між ними, що забезпечує їх цілісність і ефективну реалізацію функцій, його оптимальний розвиток [1; 2, с. 73–78];
- науково-організоване управління зі своєю ієрархією: перший рівень – управління діяльністю педагогічного колективу, другий – управління діяльністю учнів [3, с. 432; 4, с. 288];
- комплекс принципів, методів, організаційних форм і технологічних прийомів управління педагогічними системами спрямований на підвищення ефективності їх функціонування та розвитку [5, с. 192; 6, с. 466].

Менеджмент у сфері освіти включає в себе такі основні компоненти:

- прогнозування і планування діяльності закладів освіти, правильну постановку цілей, їх ранжування за ступенем важливості;
- раціональну розстановку кадрів, розподіл обов'язків, встановлення зв'язків між підсистемами та управління цими зв'язками;
- організацію системи освітньої інформації та ефективності її використання;
- усебічний контроль, аналіз і своєчасне коректування для попередження або якнайшвидшого усунення недоліків;
- належну кваліфікацію і досвід менеджерів освітніх установ і систему підвищення їх майстерності [7].

Професійна діяльність фахівців не може бути достатньо якісною без сформованості прогностичної компетентності.

Проектна компетентність – це інтегративна характеристика суб'єкта, що виражається в здатності і готовності людини до самостійної теоретичної та практичної діяльності по розробці та реалізації проектів у різних сферах.

Проектування (від лат. *projectus* – кинутий вперед) – це комплекс інтелектуальних дій, в результаті виконання яких створюється образ нового продукту і способу його отримання.

Метод проектів (від грец. – шлях дослідження, пізнання) – це система навчання, при якій учні набувають знання в процесі планування і виконання практичних завдань, які поступово ускладнюються – проектів [8, с. 160].

Проектна компетентність характеризує здатність фахівця застосовувати знання, вміння та особистісні якості, що забезпечують готовність до виконання проектної діяльності та її успішність, усвідомлення її соціальної значущості й особистої відповідальності за результат цієї діяльності.

Більш того, багато дослідників сьогодні відзначають, що проблематика соціальної ефективності освіти навряд чи може бути розкрита адекватним чином без реалізації прогностичної функції освіти. Характерною особливістю нового етапу в розвитку науки є включення прогнозів у зміст наукових теорій, в тому числі і педагогічних.

Висновок. Для професійно-педагогічної підготовки майбутніх менеджерів освіти необхідні сформовані прогностична та практична компетентність. Формування прогностичної компетентності фахівця розглядається є механізмом забезпечення ефективної прогностичної діяльності в освіті.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Буданов В.Г., Журавльов В.А., Харитонов В.А. Управління освітнім процесом у сучасних умовах: інновації та проблеми моделювання. [Електронний ресурс.] Режим доступу: <http://spkurdyumov.ru/education/upravlenie-obrazovatelnyum-processom> / (дата звернення 25.09.2019 р.).
2. Бобришев С.В., Колосова Н.В. Управление образовательным процессом как социальная технология. // Вестник СевКавГТУ. 1999, №1. – С.73-78.

3. Педагогика: Учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений / В.А. Слостёнин, И.Ф. Исаев, А.И. Мищенко, Е.Н. Шиянов. – М.: Школа-Пресс, 1977. – 432 с.
4. Симонов В.П. Педагогический менеджмент: 50 ноу-хау в отрасли управления образовательным процессом / Учеб. пособие. – М., 1997. – 288 с.
5. Беспалько В.П. Составляющие педагогической технологии. – М.: Педагогика, 1989. – 192 с.
6. Педагогический менеджмент и управление развитием образования. Коллективная монография / Т.М. Баймолдаев, В.И. Безруков, I.A. Носков, Н.А. Соловова. – Алматы-Самара, 2007. – 466 с.
7. Менеджмент і маркетинг освіти [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://studopedia.ru/view_ekonomteor.php?id=73 (дата звернення: 30.09.2019).
8. Матяш Н.В. Инновационные педагогические технологии. Проектное обучение: Учеб. пособие для студ. учреждений высш. проф. образования. – М.: Издательский центр «Академия», 2012. – 160с.

УДК 582.572.7.581.45.581.43.577.122.615.243

**ОСОБЛИВОСТІ МЕХАНІЗМУ ДІЇ ТА ЗАСТОСУВАННЯ
ФІТОПРЕПАРАТІВ-АНАБОЛІКІВ З МЕТОЮ СТВОРЕННЯ
ЛІКАРСЬКИХ ПРЕПАРАТІВ НА ОСНОВІ СУХОГО ЕКСТРАКТУ *IRIS
HUNGARICA***

Керімова Гюнель Фаядинівна

Аспірантка

Король Вікторія Вікторівна

к. ф. н., доцент

Рибак Вікторія Анатоліївна

д. біол. н., доцент

Національний фармацевтичний університет

м. Харків, Україна

Анотація: Рослинні анаболіки-адаптогени, окрім анаболічної та ерготропної активностей, володіють низкою унікальних властивостей: підвищують стійкість організму до радіоактивного випромінювання, температури, недостатності кисню, стресових факторів, є загальнозміцнюючими засобами, які в значній мірі збільшують тривалість життя. Біологічно активні речовини, виділенні з рослин роду *Iris* (текторидин, іристоригенін В, нігрицин, кемпферол, кверцетин, ксантони та ін.) проявляють протипухлинну, протимікробну, естрогенну, інсектицидну, антиплазматичну, антихолінестеразну, противірусну, протитуберкульозну активності та іммуномодуючі властивості. У зв'язку з цим, перспективним є вивчення анаболічної, адаптогенної та антигіпоксичної дії сухого екстракту листя та кореневищ *Iris hungarica* з метою створення нових анаболіків-адаптогенів, враховуючи, що номенклатура цих засобів в Україні є обмеженою.

Ключові слова: анаболічні засоби, екстракт, листя, кореневище, ірис угорський

Рослинні препарати володіють, як правило, слабкою анаболічною дією, однак за своїми властивостями підвищувати працездатність вони можуть перевершувати синтетичні препарати. Рослинні анаболіки практично не токсичні, добре переносяться, мають дуже мало протипоказань. Їх можна застосовувати як самостійно, так і з іншими анаболічними засобами для взаємопотенціювання їх дії. Найважливішою особливістю дії рослинних анаболіків є їх здатність підвищувати активність власних анаболічних систем організму за рахунок потенціювання дії інсуліну, соматотропного і гонадотропного гормонів. Досягається це за рахунок підвищення активності синтезу цАМФ, цГМФ та інших медіаторів, які підвищують чутливість клітин до власних гормонів організму. Наприклад, цАМФ підвищує чутливість клітин-мішенів до дії соматотропіну та інсуліну, підсилюючи їх ефекти.

Рослинні анаболіки-адаптогени називаються так, тому що, окрім анаболічної дії, вони мають властивість підвищувати стійкість організму до найрізноманітніших негативних факторів зовнішнього середовища: фізичних навантажень, гіпоксії, токсинів, радіоактивного та електромагнітного випромінювання та ін.

Метою роботи було вивчення особливостей механізму дії та застосування фітопрепаратів-анаболіків для проведення фармакологічного дослідження з встановлення анаболічної, адаптогенної та антигіпоксичної активностей сухого екстракту листя і кореневищ ірису угорського.

Об'єктом фармакологічних досліджень були обрані сухі екстракти листя і кореневищ ірису угорського, який отримано д. фарм. н., проф. кафедри фармакогнозії Національного фармацевтичного університету В. М. Ковальовим.

Прикладами рослинних анаболіків є препарати на основі лікарської рослинної сировини левзеї сафлоровидної, аралії маньчжурської, женьшеня, заманихи високої, родіоли рожевої, елеутерокока колючого, лимонника китайського, стеркулії звичайної тощо.

Левзея випускається у вигляді *спиртового екстракту із кореневищ з коренями левзеї сафлоровидної* по 40 мл у флаконах та у вигляді збору кореневищ левзеї сафлоровидної (маралій корінь) по 50 гр. Спиртовий екстракт приймають 1 раз на день вранці в дозі від 20 крапель до 1 чайної ложки, а збір кореневищ – 1 чайну ложку (подрібненого кореневища) настоюють в 250 мл окропі 2 години, профільтровують та вживають до їжі по 50 мл 3-4 рази на добу.

Вживають як тонізуючий засіб, що стимулює діяльність центральної нервової системи, особливо кори головного мозку, для нормалізації сну і апетиту, підвищенні розумової та фізичної працездатності, артеріального тиску, зняття перевтоми та головного болю, а також застосовується при імпотенції та статевих розладах, при алкоголізмі.

Екдистерон (Ратибол) є стероїдною сполукою, виділеною із *левзеї сафлоровидної*. Володіє вираженою анаболічною та тонізуючою активністю. Форма випуску: таблетки по 5 мг. Приймають внутрішньо по 5-10 мг 3 рази на добу [1].

Із *кореневищ з коренями родіоли рожевої* випускають *спиртовий екстракт* у флаконах по 30 мл. Приймають 1 раз на день вранці в дозах від 5 крапель до 1 чайної ложки.

З *коренів аралії маньчжурської* випускають *спиртову настоянку* у флаконах по 50 мл. Приймають 1 раз на день вранці від 5 до 15 крапель.

Сапарал – сума амонійних основ солей тритерпенових глікозидів (аралозидів), отримана з *коренів аралії маньчжурської*. На відміну від настоянки аралії, не володіє такою виразною цукрознижуючою та анаболічною дією. Властивості препарату збуджувати нервову систему виражені сильніше, ніж у настоянки аралії. Сприяє підвищенню загальної працездатності організму. Форма випуску: таблетки по 50 мг. Приймають 1-2 рази на день по 1-2 таблетки.

Елеутерокок колючий випускається у вигляді *спиртового екстракту із кореневищ з коренями* по 50 мл у флаконах. Приймають від 10 крапель до 1 чайної ложки 1 раз на добу вранці.

Женьшень також випускається у вигляді *спиртової настоянки коренів*.

Приймають по 10-50 крапель 1 раз на добу вранці.

Лимонник китайський застосовують у вигляді *спиртової настоянки* по 50 мл у флаконах. Приймають по 10-25 крапель 1 раз на добу вранці.

Заманиха висока і *стеркулія платаноліста* випускається у вигляді *спиртових настоянок* у флаконах по 50 мл і 25 мл. Настоянку заманихи приймають по 30-60 крапель, стеркулії – по 10-40 крапель 1 раз на добу [1].

За літературними даними відомо, що іриси містять флавоноїди, ізофлавоноїди, кумарини, ксантони, терпеноїди, хінони, сапоніни, дубильні речовини, органічні та гідроксикоричні кислоти. У народній медицині застосовуються листя та кореневища півників як протизапальний, обволікаючий, відхаркуючий, сечогінний, знеболюючий засіб.

Біологічно активні речовини, виділені з рослин роду *Iris* (текторидин, іристекторигенін В, нігрицин, кемпферол, кверцетин та ін.) проявляють протипухлинну, протимікробну, естрогенну, інсектицидну, антиплазматичну, антихолінергетичну дію; протівірусна та протитуберкульозна активність реалізується за рахунок ксантонів, які є інгібіторами ферментів, що мають імунomodulatory властивості [4].

Необхідно враховувати, що анаболічна дія рослинних анаболіків-адаптогенів реалізується лише на фоні тренувань, тому застосовувати їх потрібно в період адекватних фізичних навантажень. Оскільки всі вище перелічені лікарські препарати володіють властивостями підсилювати процеси збудження і гальмування в центральній нервовій системі, дуже важливо вміти дотримуватись їх правильного дозування, а також правильно приймати препарат протягом доби.

Під час призначення рослинних анаболіків-адаптогенів необхідно враховувати динаміку добових біоритмів, і тоді буде можливим посилення (синхронізація) останніх. В той же час неправильне призначення препаратів може викликати порушення добових біоритмів (десинхронізацію). За орієнтир необхідно брати добову екскрецію катехоламінів (катехоламіни – біогенні речовини, що

підсилюють процеси збудження в центральній нервовій системі і анаболічні процеси гальмування), яка підсилюється вранці і досягає максимуму в першій половині дня.

Виходячи з того, що всі рослинні анаболіки-адаптогени володіють властивістю підсилювати синтез катехоламінів, їх потрібно призначати суворо 1 раз на добу вранці, щоб підсилення синтезу катехоламінів співпадало з ранковим підйомом. Фізіологічне підсилення денного підйому катехоламінів призводить до такого ж фізіологічного посилення нічного спаду катехоламінів, в результаті чого, в осіб, що приймають рослинні анаболіки (за даними рекомендаціями), спостерігається більш висока працездатність вдень і більш глибокий сон вночі [5].

За даними літератури відомо, що малі дози рослинних анаболіків здатні справляти прямо протилежний великим дозам ефект на центральну нервову систему. Якщо великі дози підсилюють процеси збудження і дають підвищення рухової та інтелектуальної активності, легке збудження вдень та міцний сон вночі, то малі дози, навпаки, викликають загальмованість, обмеження активності, постійну сонливість.

Наприклад: одноразовий прийом вранці 10 крапель спиртового екстракту елеутерокока викликає сильну загальмованість протягом дня (дана особливість рослинних анаболіків-адаптогенів використовується для лікування неврозів, функціональних розладів нервової системи), але прийом того ж елеутерокока в дозі 25 крапель дає сильний активізуючий ефект. Спиртовий екстракт родіоли рожевої викликає загальмованість в дозі 2-5 крапель і активізацію в дозі від 10 крапель і вище. Аралія маньчжурська викликає гальмування в дозах до 6 крапель і різку активацію від 7 крапель і вище [6].

Тому, необхідно враховувати, що кожен організм через особливості нервової системи реагує на лікувальний ефект індивідуально. Зустрічаються особи, яким для отримання стимулюючого ефекту доводиться приймати рослинні анаболіки не краплями, а чайними або іноді столовими ложками, а у інших – всього декілька крапель лікарського препарату викликає стійке безсоння. Всі дози та

умови прийому лікарських препаратів наведені вище та за літературними даними, в вищій мірі умовні. Підбір дози лікарського препарату проводиться індивідуально, кожного дня збільшуючи чи зменшуючи кількість крапель препарату. При цьому постійно контролюється організмом власне самопочуття. Малі дози для організму будуть викликати загальмованість, середні – активність в першій половині доби і сонливість у другій, великі – активність протягом всієї доби і міцний сон вночі, а надмірні – будуть викликати безсоння [17]. Постійний контроль організмом самопочуття протягом дня дасть можливість підібрати правильні дози рослинних анаболіків.

Рослинні анаболіки-адаптогени, окрім анаболічної та ерготропної активностей, володіють низкою унікальних властивостей: підвищують стійкість організму до радіоактивного випромінювання, холоду, спеки, недостатності кисню, стресових факторів тощо. Рослинні анаболіки-адаптогени є неспецифічними загальнозміцнюючими засобами. В значній мірі збільшують тривалість життя. Слід пам'ятати, що всі рослинні анаболіки-адаптогени при передозуванні можуть викликати стійке безсоння, збудження нервової системи, серцебиття і т. п., тому до питання про дозування необхідно підходити дуже обережно, постійно контролюючи самопочуття організму [1, 2, 5, 6].

Таким чином, представляє інтерес для фармакологічного вивчення комплекс біологічно активних речовин, який міститься в листі і кореневищі *Iris hungarica*, з метою створення нових рослинних анаболіків-адаптогенів, враховуючи, що номенклатура цих засобів в Україні є обмеженою [7, 8].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дармограй В. Н., Петров В. К., Ухов Ю. И. Теоретическое и клиническое обоснование концептуальной модели механизма действия фитоэкдистероидов // Биохимия на рубеже XXI века. Межрег. сб. науч. тр., Рязань. – 2002. – С.489-492.
2. Гулько Р. М. Словник лікарських рослин світової медицини. – Львів: Ліга-прес. – 2005. – 506 с.

3. Гончарова Т. А. Энциклопедия лекарственных растений. – М.: Дом МСП. – 2007.
4. Кречун А. В., Михайленко О. О., Ковальов С. В. Перспективність створення антимікробного засобу на основі півників / Збірник матеріалів І міжнар. наук.-практ. конф. «Ліки-людині. Сучасні проблеми фармакотерапії і призначення лікарських засобів». – м. Харків, 30-31 берез. 2017 р. – Х.: НФаУ. – 2017. – Т. 2. - С. 186-187.
5. Гаммерман А. Ф., Кадаев Г. Н., Яценко-Хмелевский А. А. Лекарственные растения (растения-целители). – М. : Высшая школа. – 1990. – 352 с.
6. Гонський Я. І. Біохімія людини / Я. І. Гонський, Т. П. Максимчук. – Тернопіль: Укрмедкнига. – 2011. – 736 с.
7. Shedding the light on Iridaceae: ethnobotany, phytochemistry and biological activity / A. N. B. Singab, I. M. Ayoub et al. // *Industrial Crops and Products*. – 2016. – Vol. 92. – P. 308–335. <https://doi.org/10.1016/j.indcrop.2016.07.040>.
8. Crisan I., Cantor M. New perspectives on medicinal properties and uses of *Iris* sp // *Hop and Medicinal Plants*. – 2016. – Т. 24. – №. 1-2. – С. 24-36.

УДК 338.534:615.12]:[615.31:615.454]]-047.37

ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІНОВОЇ ПОЛІТИКИ АПТЕЧНОЇ МЕРЕЖІ ТОВ «АПТЕКИ МЕДИЧНОЇ АКАДЕМІЇ» НА СКІНОРЕН ГЕЛЬ (КРЕМ)

Кілеєва Ольга Павлівна

здобувач кафедри клінічної фармації
фармакотерапії та управління і економіки фармації

Бушуєва Інна Володимирівна

д. фарм. н., професор
Запорізький державний медичний університет
м. Запоріжжя, Україна

Анотація: Розацеа - рожеві вугри і акне - звичайні (вульгарні) вугри - найпоширеніші захворювання шкіри, що мають багато спільних симптомів. На даний час ці хронічні захворювання шкіри за розповсюдженістю, посідають провідне місце і потребують комплексного лікування. Якщо раніше на акне страждали підлітки в період статевого дозрівання, і з його закінченням хвороба проходила сама, то в останні роки вугри все частіше стали ставати серйозною проблемою і для дорослих пацієнтів [1].

Ключові слова: акне, розацеа, гель, крем.

Вважається, що терапевтичну ефективність гелю Скінорен® при лікуванні акне зумовлюють його протимікробна дія і прямий вплив на фолікулярний гіперкератоз.

Відчутне покращання спостерігається зазвичай приблизно через 4 тижні. Проте для досягнення оптимального результату рекомендується регулярно застосовувати гель Скінорен® протягом кількох місяців залежно від клінічного результату. У разі відсутності покращення через 1 місяць або у разі загострення акне слід припинити застосування гелю Скінорен® та призначити альтернативні методи лікування.

Протизапальні властивості азелаїнової кислоти можуть мати значення при лікуванні розацеа. Оптимальний результат застосування гелю Скінорен® спостерігається приблизно через 4 тижні. У разі відсутності покращення через 2 місяці або у разі загострення розацеа слід припинити застосування гелю Скінорен® та призначити альтернативні методи лікування [2,3].

Методики дослідження. Матеріалами дослідження стала ціна на крем (гель) Скінорен®, який призначається при таких захворюваннях шкіри, як акне та розацеа в ТОВ «Аптеки медичної академії».

Методи дослідження – статистичний, графічний, маркетинговий.

Одержані результати. Аналіз ціни на Скінорен® гель (крем) в аптечній мережі ТОВ «Аптеки медичної академії», що призначають амбулаторним пацієнтам на захворювання акне та розацеа надані на рис. 1.

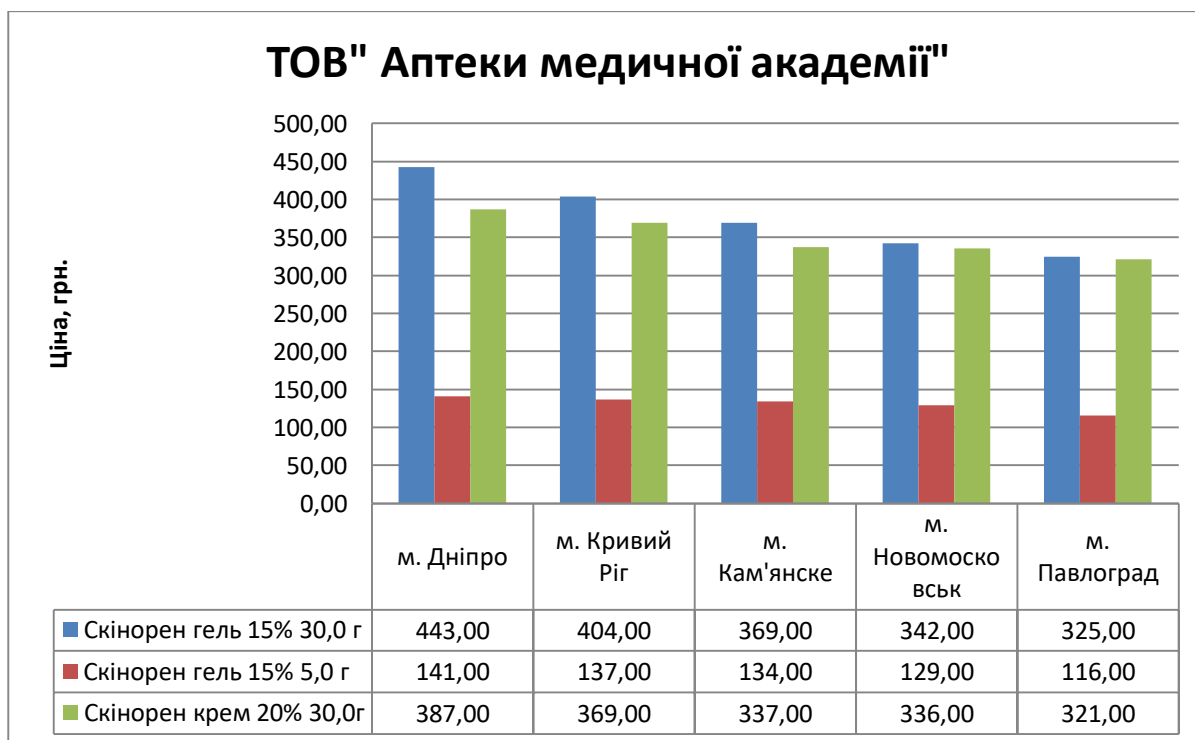

Рис. 1 Розподіл за ціною Скінорен® гель (крем) в аптечній мережі ТОВ «Аптеки медичної академії» (м. Дніпро, м. Кривий Ріг, м. Кам'янське, м. Новомосковськ, м. Павлоград; I півріччя 2019р.)

Висновок.

На підставі проведеного аналізу ціни на Скінорен® гель (крем) в аптечній мережі ТОВ «Аптеки медичної академії» (м. Дніпро, м. Кривий Ріг, м.

Кам'янске, м. Новомосковськ, м. Павлоград), ціна на 15% 30,0 гр. Скінорен® гель найвища – 443,00 грн. в м. Дніпро. Така ціна на даний лікарський препарат у м. Дніпро обумовлена попитом, призначеннями лікарями-дерматологами та платоспроможністю населення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Килеева О.П., Бушуева И.В. Инновационные подходы к совершенствованию лекарственного обеспечения населения космецевтическими средствами при лечении и профилактике акне / IV Международная научная конференция, г. Шымкент, Республика Казахстан, 9-10 декабря 2016. – С. 21-22.
2. Кілеєва О. П. Маркетотингові дослідження та фармакоєкономічні аспекти лікарських косметичних засобів, що містять азелаїнову кислоту / О. П. Кілеєва, І. В. Бушуєва // Актуальні питання фармацевтичної і медичної науки та практики. – 2019. – Т. 12, № 1(29). – С. 91–96.
3. Акне. Розацеа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tabletki.ua/uk/%D0%A1%D0%BA%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD/>

УДК 616-002.2

БІОХІМІЧНІ МАРКЕРИ ПОРУШЕННЯ ЛІПІДНОГО ОБМІНУ В ДІТЕЙ З ОЖИРІННЯМ

Мялюк Оксана Петрівна

к.б.н., асистент кафедри хіміко-фармацевтичних дисциплін

Копаниця Оксана Миронівна

к.м.н., старший викладач кафедри хіміко-фармацевтичних дисциплін

Редько Євгенія Михайлівна

викладач-методист

спеціаліст вищої категорії

КЗВО «Рівненська медична академія»

м. Рівне, Україна

Анотація: Метою роботи було оцінити стан ліпідного обміну у дітей при ожирінні. Дослідження проведено у 25 пацієнтів, середній вік складав $14,12 \pm 0,22$ років, які страждають первинною конституційно-екзогенною формою ожиріння і мають різну ступінь ожиріння. Слід відзначити зниження рівня ліпопротеїдів високої щільності (ЛПВЩ) до $0,88 \pm 0,04$ ммоль / л ($P < 0,010$) у дітей з ожирінням (в групі контролю – $1,27 \pm 0,07$ ммоль / л) і збільшення фракції ліпопротеїдів дуже низької щільності, що призвело до достовірного підвищення значень індексу атерогенності до $4,54 \pm 0,27$ проти $3,75 \pm 0,34$ в контрольній групі ($P < 0,05$). Найбільш часто зазначені зміни ліпідного спектра відзначалися серед дітей, що мають абдомінальний тип ожиріння. Для даного контингенту було характерно збільшення співвідношення ОТ / ОС більше $0,9 \pm 0,08$ ум. од. Таким чином, ожиріння, і, перш за все, його абдомінальна форма, яка зустрічається майже у 34,8% дітей, що мають 3-4 ступінь ожиріння, є найбільш несприятливою і вимагає проведення лікувально-профілактичних заходів.

Ключові слова: діти, ожиріння, ліпопротеїди низької щільності, ліпопротеїди високої щільності, тригліцериди, індекс атерогенності.

В останнє сторіччя відбулися значні зміни спектра захворюваності. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), з середини ХХ століття на зміну епідеміям інфекційних захворювань прийшли епідемії хронічних неінфекційних захворювань, що є причиною 60% всіх смертей у світі і найбільш часто асоціюються з надмірною масою тіла і ожирінням. Експерти ВООЗ дійшли висновку про те, що ожиріння відноситься до числа найбільш поширених хронічних захворювань у світі і досягає масштабів глобальної неінфекційної епідемії [1]. Ожиріння в даний час розглядають як поліетіологічна, хронічна, рецидивуюча хвороба, асоційована з розвитком цілого ряду захворювань, що скорочують тривалість життя людини і знижують її якість [2].

Надлишкова маса тіла у дорослих зустрічається майже у половини населення, а в дитячому віці у 12-15% дітей [3]. При цьому близько половини дітей з ожирінням мають оборотні форми, що вказує на лабільність жирової тканини в дитячому віці і націлює на необхідності своєчасного виявлення та лікування даної патології [4]. Ожиріння є порушенням харчування, при якому маса тіла дитини на 20% і більше перевищує нормальні для даного віку значення, а вміст жиру в організмі досягає 30% і більше маси тіла. Перевантаження харчового раціону нейтральними жирами, а в деяких випадках і простими вуглеводами, є основою для подальшого ожиріння. Основними ліпідами, які депонуються при ожирінні, є тригліцериди. Найбільш виражені зміни ліпідного статусу спостерігаються у дітей в період статевого дозрівання. Вони носять стабільний характер і часто можуть служити предикторами розвитку раннього атеросклерозу, інсульту і т.д. [1].

Метою даної роботи було оцінити стан ліпідного обміну у дітей при ожирінні, шляхом використання об'єктивних і доступних клініко-інструментальних і лабораторних методів дослідження.

Методи і матеріали. Дослідження проведено на базі ендокринологічного відділення Рівненської обласної дитячої лікарні м. Рівне. Клінічне обстеження проведено у 25 дітей, які страждають первинною конституційно-екзогенною формою ожиріння і мають різну ступінь ожиріння. 1 ступінь ожиріння виявлено у 2 осіб, 2 ступінь – у 3 осіб, 3 ступінь ожиріння – серед 9 дітей, 4 ступінь – у 11 осіб. У роботі використана класифікація ожиріння у дітей, запропонована Ю.А. Князевим (1982). Середній вік обстежених дітей склав $14,12 \pm 0,22$ років. З них 10 були хлопчики і 15 – дівчатка. До контрольної групи увійшли 10 дітей без ожиріння, які не мали обтяженої спадковості щодо порушень вуглеводного і ліпідного обміну в анамнезі. Ми визначався ряд параметрів: ріст і масу тіла дитини, індекс фізичного розвитку (ІФР = вага / ріст²). Значення даного індексу порівнювали з табличними величинами для відповідного віку [5]. Визначалися окружність талії (ОТ) і стегон (ОС) (в см), а також їх співвідношення (ОТ / ОС). Показники ліпідного профілю крові: загальний холестерин (ХС), тригліцериди (ТГ), холестерин ліпопротеїдів високої щільності (ЛПВЩ), холестерин ліпопротеїдів низької щільності (ЛПНЩ) і дуже низької щільності (ЛПДНЩ) визначали на автоматичному біохімічному аналізаторі HumaStar 600 (Австрія) у КП "Рівненська обласна дитяча лікарня". Холестерин ліпопротеїдів низької щільності (ЛПНЩ) розраховували за формулою Фривальда: $ЛПНЩ = ХС - (ЛПВЩ - ТГ / 2,2)$. Індекс атерогенності – за формулою Клімова: $КА = (ХС - ЛПВЩ) / ЛПВЩ$. Як показники нормальної ліпідогамми у дітей ми використовували власні дані і віково-статеві норми N.W.Tietz (1995) [6]. Всі результати представляли у вигляді $X \pm a$, де X – середнє значення, а – стандартна помилка середньої величини. Достовірність зміни показників розраховували за критерієм Манна-Уїтні.

Результати та їх обговорення. Серед дітей з ожирінням не виявлено достовірних відмінностей в концентрації загального холестерину в сироватці крові. Однак надмірна маса тіла супроводжувалася змінами вмісту холестерину в складі ліпопротеїдів (табл..1). Слід відзначити зниження рівня ліпопротеїдів високої щільності (ЛПВЩ) до $0,88 \pm 0,04$ ммоль / л ($P < 0.010$) у дітей з

ожирінням (в групі контролю – $1,27 \pm 0,07$ ммоль / л). Відомо, що зниження ЛПВЩ є найбільш раннім індикатором порушення ліпідного обміну в дитячому віці [7]. Негативною зміною в ліпідному складі сироватки крові дітей з ожирінням було збільшення фракції ліпопротеїдів дуже низької щільності і тенденція до збільшення вмісту ліпопротеїдів низької щільності. Так, ЛПДНЩ були підвищені до $0,84 \pm 0,08$ ммоль / л (в контрольній групі - $0,39 \pm 0,09$; $P < 0,001$). Зазначені вище фракції багаті холестерином і тригліцеридами і є найбільш атерогенним класом ліпопротеїдів. Такий стан ліпідного обміну у дітей з ожирінням на тлі зниження вмісту ЛПВЩ і збільшення вмісту ЛПДНЩ призводило до достовірного підвищення значень індексу атерогенності до $4,54 \pm 0,27$ проти $3,75 \pm 0,34$ в контрольній групі ($P < 0,05$). Найбільш часто зазначені зміни ліпідного спектра відзначалися серед дітей, що мають так званий абдомінальний тип ожиріння. Для даного контингенту було характерно збільшення співвідношення ОТ / ОС більше $0,9 \pm 0,08$ ум. од. У загальній структурі частка абдомінальної форми ожиріння у дітей склала 34,8% і спостерігалася у дітей з 3-4 ступенем ожиріння. Зі зростанням ступеня ожиріння порушення ліпідного обміну ускладнювалися. При цьому нами виявлено безпосередній помірний кореляційний взаємозв'язок між концентрацією тригліцеридів і значеннями коефіцієнта ОТ / ОС ($r = +0,65$; $P < 0,05$), що вказує на підвищення вмісту тригліцеридів при збільшенні маси тіла. Негативний взаємозв'язок встановлений між значеннями ЛПВЩ і коефіцієнтом ОТ / ОС ($r = -0,48$; $P < 0,05$), причому більш виражений серед дівчаток ($r = -0,58$). Така динаміка свідчить про зниження вмісту фракції ЛПВЩ при збільшенні маси тіла, особливо серед жіночої статі.

Таблиця 1**Антропометричні показники і ліпидограма у дітей при ожирінні (X±a)**

Показники	Діти з ожирінням, n=25	Контрольна група, n=10	P
Вік, роки	14,12 ± 0,22	14,21±0,42	
Ріст, см	165,19±1,24	167,1±1,48	
Вага, кг	85,78±2,63	64,04±3,98	<0,001
ІФР, кг/м ²	31,71±0,83	22,81±1,02	<0,001
Окружність талії, см	95,62±1,87	65,71±2,55	<0,001
Окружність стегон, см	109,88±2,54	89,76±4,09	<0,001
ОТ/ОС, см	0,89±0,03	0,72±0,03	<0,010
Холестерин, ммоль/л	4,82±0,77	4,12±1,01	
Тригліцириди, ммоль/л	2,15±0,27	0,82±0,58	<0,05
ЛПВП, ммоль/л	0,88±0,04	1,27±0,07	<0,010
ЛПНЩ, ммоль/л	2,40±0,18	2,51±0,37	
ЛПДНЩ, ммоль/л	0,84±0,08	0,39±0,09	<0,001
КА	4,54±0,27	3,75±0,34	<0,05

Примітка: P – достовірність показників в групі дітей з ожирінням і контрольної групи.

При порівнянні біохімічних показників у дітей з різним ступенем ожиріння встановлено пониження фракції ЛПВЩ з $1,08 \pm 0,06$ до $0,87 \pm 0,05$ ммоль / л ($P < 0,05$) при порівнянні 1 і 4 ступенів ожиріння. Відзначено збільшення вмісту найбільш атерогенної фракції ЛПДНЩ з $0,59 \pm 0,03$ при 1 ступені ожиріння до $0,81 \pm 0,07$ ммоль / л при 4 ступені ($P < 0,05$).

Висновки. Таким чином, відзначається зниження концентрації ліпопротеїдів високої щільності, збільшення вмісту ліпопротеїдів дуже низької щільності, тригліцеридів, що приводить до підвищення значень індексу атерогенності сироватки крові. Ожиріння, і, перш за все, його абдомінальна форма, яка

зустрічається майже у 34,8% дітей, що мають 3-4 ступінь ожиріння, є найбільш несприятливою і вимагає проведення лікувально-профілактичних заходів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Han J. C., Lawlor D. A., Kimm S. Y. Childhood obesity // *Lancet*. – 2010. – Vol. 375. – № 9727. – P. 1737–1748.
2. Misra A. Ethnic-Specific Criteria for Classification of Body Mass Index: A Perspective for Asian Indians and American Diabetes Association Position Statement. // *Diabetes technology and therapeutics*. – 2015. – Vol. 17. – № 9. – P. 667–671.
3. Taylor V. H., Forhan M., Vigod S. N., McIntyre R.S., Morrison K. M. The impact of obesity on quality of life // *Best Practice and Research. Clinical Endocrinology and Metabolism*. – 2013. – Vol. 27. – №. 2. – P. 139–146.
4. Smith C., Bailey K., Emerson J., Nemetz P. N., Roger V. L., Palumbo P. J., Edwards W. D., Leibson C. L. Contributions of increasing obesity and diabetes to slowing decline in subclinical coronary artery disease // *J. Am. Heart Assoc.* – 2015. – Vol. 4. – № 4. – P. e001524.
5. Buiten C., Metzger B. Childhood obesity and risk of cardiovascular disease: a review of the science // *Pediatr. Nurs.* – 2000. – Vol. 26. – № 1. – P.13–18.
6. Клиническая оценка лабораторных тестов. Под ред. Н.У.Тица. – М., Медицина. – 1995. – 480 с.
7. Kronn D.F., Sapru A., Satou G.M. et al. Management of hypercholesterolemia in childhood and adolescence // *Heart Dis.* – 2000. – Vol.2. – № 5. – P.348–353.

УДК 528.5, 528.8., 535.3

ПІДВИЩЕННЯ ТОЧНОСТІ РАДІОЛОКАЦІЙНИХ ВИМІРЮВАНЬ ВІДСТАНЕЙ І ПОКАЗНИКА ЗАЛОМЛЕННЯ СЕРЕДОВИЩА

Малік Тетяна Миколаївна

к.т.н., асистент

ННІ Інститут геології

Київського національного університету ім. Т. Шевченка

Бурачек Всеволод Германович

д.т.н., професор

ПВНЗ Університет новітніх технологій

м. Київ, Україна

Анотація. В статті описано новий спосіб визначення показника заломлення радіовипромінювання в різних прозорих для радіовипромінювання середовищах, а також визначення відстані з підвищеною точністю. Радіолокаційний спосіб визначення показника заломлення середовища і відстані, оснований на вимірюванні і аналізі характеристик прямого (з ведучої станції) і зустрічного (з відомої станції) радіосигналів.

Ключові слова. Радіолокаційні вимірювання відстаней, показник заломлення середовища, радіовипромінювання, радіовіддалеміри.

Аналіз літератури. В джерелах [1, 2, 3, 4] описано найбільш відомі способи вимірювання відстаней. Всі ці способи пов'язані з рішенням задачі визначення показника заломлення середовища і відстаней.

В часового способу низька точність визначення часу (~ 10 нс) [2].

Більш точніший – це фазовий спосіб визначення відстаней, проте основним недоліком фазових вимірювальних пристроїв є те, що фазометри вимірюють лише фазовий домір, який призводить до задачі багатозначності, що ускладнює фазові вимірювання. Ускладнює фазові вимірювання і складність апаратури і

методики фазових вимірювань. На сьогоднішній день застосування фазового методу обмежується точністю світловіддалеметрії [2, 4].

В [4] описано варіант способу вимірювання далекоміром (теллуrometerом), при якому використовують передачу низькочастотного сигналу подвійної синусоїдальної частоти модуляції і вимірювання фази компенсаційним фазометром.

В [1] запропоновано частотний спосіб вимірювання відстаней, який оснований на формуванні лінійно-частотного модульованого сигналу. Часова затримка сигналу перетворюється в постійний часовий зсув ΔZ і лінійно-частотний модульований сигнал заповнюється імпульсами високої частоти. Недоліком даного способу є вплив таких факторів, як відносна нестабільність девіації частоти, частоти модуляції і швидкості розповсюдження радіохвиль, а також значний діапазон частот на точність і дозволяючу здатність вимірювань показника заломлення радіохвиль і відстаней.

Завдання. Основною метою статті є розробка радіолокаційного способу визначення показника заломлення середовища і відстані з підвищенням точності визначення показника заломлення радіовипромінювання в різних прозорих для радіовипромінювання середовищах [5].

Запропонований спосіб відноситься до галузі радіотехніки, геодезії, метрології і ін., призначений для розв'язання задач в галузях науки і техніки, пов'язаних з проблемою підвищення точності визначення показника заломлення середовища і вимірювання відстаней в різних середовищах.

На рис. 1 запропонована блок-схема радіолокаційного пристрою для реалізації запропонованого способу в варіанті визначення показника заломлення середовища в атмосфері [6].

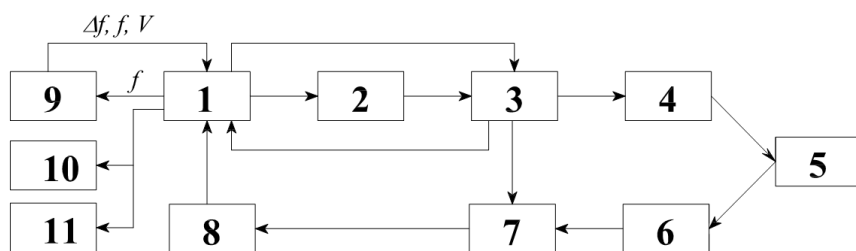

Рис. 1. Блок-схема радіолокаційного пристрою визначення показника заломлення середовища і відстаней

На схемі (рис. 1) позначено:

1 – блок управління і обробки інформації, що містить засоби вимірювання робочих частот модуляції, схему управління зміною частоти f ;

2 – блок генерації електричних імпульсів опорної частоти;

3 – блок перетворення частоти модуляції f ;

4 – блок радіовипромінювання;

блоки 2-4 складають канал прямого радіовипромінювання,

5 – блок формування частоти зустрічного радіосигналу,

можливе застосування блоку 5 в варіанті відбивача радіохвиль або в варіанті вторинного випромінювання з корекцією частоти по частоті прийнятого прямого сигналу;

6 – блок приймача радіоімпульсів з частотою модуляції f ;

блоки 4 і 6 складають загальну оптичну систему, яка формує світлові сигнали при випромінюванні світлових імпульсів і при їх прийманні після відбиття від блоку 5,

7 – змішувач імпульсів частоти f ,

може включати в себе пристрій зрівнювання і регулювання прямого і зустрічного сигналів (амплітуду прямого сигналу з блоку 3 зменшують, проте амплітуду зустрічного сигналу з блоку 6 – збільшують), сигнал виконання корекції з блоку 7 направляють в блок 1;

8 – блок підбору робочої частоти f ;

блоки 6-8 складають канал відбитого радіовипромінювання,

9 – блок ітераційного підбору швидкості розповсюдження радіосигналу V в даному середовищі, значення частоти модуляції світла f_c в вакуумі і Δf ;

10 – блок індикації;

11 – блок запису і зберігання інформації,

всі перераховані блоки, окрім блоку 5, змонтовані в єдиному корпусі на підставці.

Таким чином, дана блок-схема містить один радіолокаційний канал з оберненим зв'язком через блоки 3, 4, 6, 7, 8.

Радіолокаційний пристрій для реалізації запропонованого способу (рис. 1) працює наступним чином [5, 6]:

1. Блок 1 вмикає всі електронні схеми приладу.
2. За сигналом блоку 1 блок 2 виробляє електричні імпульси початкової (опорної) частоти, які надходять на блок 3.
3. Блок 4 за сигналом блоку 3 випромінює радіоімпульси з частотою модуляції f . Ці імпульси потрапляють на поверхню відбиття 5 і після відбиття приймаються блоком 6.
4. Імпульси з блоку 6 (відбиті) з частотою f і фазою φ' направляються в блок змішування імпульсів частоти 7, одночасно в цей блок з блоку 3 надходять електричні імпульси (прямі) з частотою відповідно f і фазою φ'' , як показано на фіг. 1.
5. Після зрівнювання і суміщення прямих і відбитих імпульсів з частотою f і з різницею фаз $\Delta\varphi = \varphi'' - \varphi'$ в блоці 7 змішані імпульси надходять в блок 8 для формування сигналів і направлення їх в блок 9, де виконується підбір робочої частоти f .

Взаємодія блоку 8 і блоку 9 виконують через блок 1, в блоці 8 виконують підбір частоти модуляції радіосигналу, а саме, в каналі прямого випромінювання плавно змінюють частоту модуляції, одночасно змішують прямі і зустрічні радіосигнали і виконують оцінку взаємозв'язку основної і виникаючої подвійної частоти, – в результаті формують електричні сигнали, що супроводжують:

- руйнування основної частоти,
- виникнення подвійної частоти,
- руйнування подвійної частоти,
- виникнення основної частоти,

по цим отриманим сигналам фіксують відповідно їм в блоці 9 частоти, які генеруються в прямому каналі, обчислюючи середнє значення основної частоти f , при цьому порівнюють добуток вимірюваної частоти модуляції f на швидкість світла c в вакуумі і добуток швидкості розповсюдження радіосигналу V в даному середовищі на розрахункову частоту модуляції світла f_c в умовах вакууму, і, враховуючи рівність [5-8]

$$\frac{c}{f_c} = \frac{V}{f} = \frac{\Delta V}{\Delta f} = \lambda, \quad (1)$$

де λ - довжина хвилі модуляції, $\Delta V = c - V$; $\Delta f = f_c - f$.

За необхідністю подальшого підвищення точності вимірювання частоти f слід виконувати вищенаведені операції, змінюючи частоту модуляції в оберненому порядку і обчислюючи при цьому середнє значення f , а також повторювати вимірювання в першому і другому варіанті ще два-три рази.

6. Отримані значення f , Δf і V з блоку 9 передаються в блок 1, також в блоці 1 фіксується частота f , яка надходить з блоку 3, при цьому на основі сигналів блоку 8 подається команда припинення зміни частоти; виконується розрахунок показника заломлення середовища за формулою $n - 1 = \frac{\Delta f}{f}$, при

цьому визначається відстань $D = (m \pm 0,25) \cdot \lambda$.

Схема стиковки ведучої і відомої станції радіопроменями показана на рис. 2. Всі блоки відомої станції 5 (1', 2', 3', 4', 6', 7', 8') виконуються аналогічно блокам 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8 відомої станції з аналогічними електричними зв'язками, при цьому в склад блоку 1' включено схему контролю і управління корекції частоти відомої станції по приймаємій частоті ведучої станції.

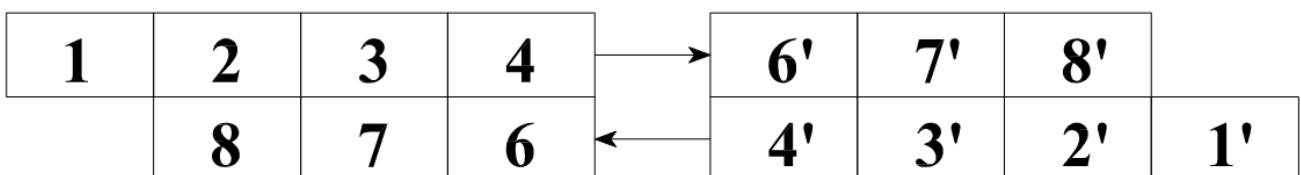

Рис. 2. Схема стиковки ведучої і відомої станції радіопроменями

Відмітимо, що конструктивно ведучу і відому станції можна зробити взаємозамінюючими.

Для того, щоб по вимірній частоті f визначати відстань D , розглянемо взаємозв'язок ланцюжків хвиль модуляції, що розмістилися в довжині D .

На рис. 3 показано розташування імпульсів у вигляді хвиль модуляції на локаційній лінії, де c, f_c – ланцюжок хвиль модуляції світла, які заповнюють дистанцію D в умовах вакууму, c – швидкість світла, f_c – частота модуляції, V, f – ланцюжок радіохвиль, які розташовуються при швидкості розповсюдження радіосигналу в атмосфері V і частоті модуляції f .

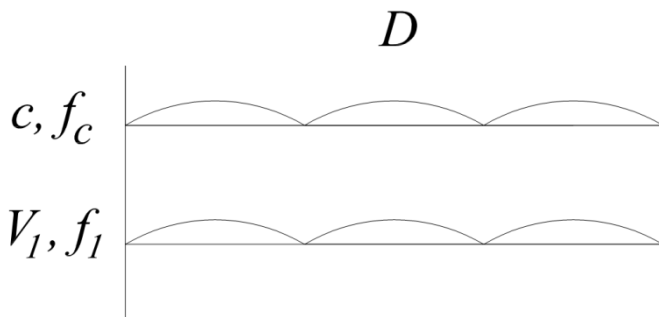

Рис. 3. Схема розташування імпульсів у вигляді хвиль модуляції на локаційній лінії

При наявності механізму точної фіксації числа хвиль m між випромінювачем і відбивачем можна заповнити дистанцію D для радіолокаційної лінії V, f з точним числом хвиль $m \pm 0,25$.

На рис. 4 представлено ланцюг імпульсів у вигляді ланцюжка хвиль модуляції на відстані D , що дорівнюють по числу хвиль $m \pm 0,25$ і по довжині хвилі модуляції λ .

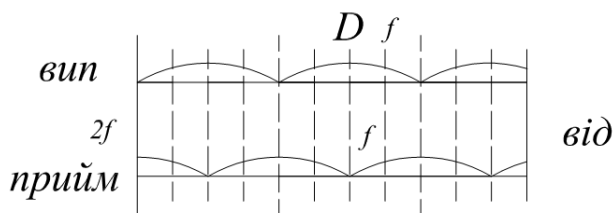

Рис. 4. Ланцюг імпульсів у вигляді ланцюжка хвиль модуляції на відстані D

В схему вимірювань введено механізм фіксації числа хвиль, який фіксує на дистанції точне число хвиль з дробною частиною: $m \pm 0,25$; при подвоєнні частоти модуляції за рахунок змішування частот прямого і відбитого сигналів із зсувом фази на половину відстані між імпульсами, порядок розташування хвиль модуляції на дистанції буде таким, як показано на фіг. 3, де *вип* – випромінювач, *від* – відбивач, *прийм* – приймач.

З рис. 4 бачимо, що відстань D складається з $m - 0,25$ хвиль ($m = 3$), при цьому зсув фази між ланцюгом хвиль випромінювання і ланцюгом відбитих хвиль дорівнює максимальному значенню різниці фаз, при цьому ознакою фіксування заданого числа хвиль є виникнення в блоці 8 подвійної частоти модуляції і її руйнація відносно основної частоти.

Виконаємо вимірювання частоти f та визначимо відстань

$$D = (m \pm 0,25) \cdot \lambda,$$

де $m \pm 0,25$ – число хвиль модуляції з дробною частиною $\pm 0,25$ у вимірювальній відстані, а довжина хвилі модуляції λ визначається за формулою (1).

Число хвиль $m \pm 0,25$ може бути визначено при зміні частоти f на величину δf , при цьому отримаємо k – кількість інтервалів між фіксаціями появ подвійної частоти при зміні частоти f на величину δf .

Висновок. За попереднім розрахунком, радіолокаційний спосіб визначення показника заломлення середовища і відстані дозволяє визначати середньоінтегральний показник заломлення радіопроменю в середовищі (наприклад в атмосфері) з високою точністю (середня квадратична похибка $\sigma_n \leq 10^{-9}$ при $f = 10^9$, $D = 5 \div 10$ км), що суттєво підвищує точність визначення відстані D , при підвищенні частоти модуляції $f > 10^9$ можливо суттєво підвищити відносну точність вимірювань (відносно прийнятої швидкості світла c).

Радіолокаційний спосіб визначення показника заломлення середовища і відстані дозволяє отримувати підвищену (приблизно на 2 порядки в порівнянні з сучасним рівнем) точність визначення показника заломлення середовища і

точність визначення відстаней за рахунок вимірювання лише частоти модуляції f , без застосування стандартних значень показника заломлення, пов'язаних з вимірюванням і обліком метеорологічних даних.

ПЕРЕЛІК ЛІТЕРАТУРИ

1. Сосулин Ю.Г. Теоретические основы радиолокации и радионавигации: / Ю.Г. Сосулин // Учеб. Пособие для вузов. - М.: Радио и связь, 1992. – 304 с. (с. 123- ...).
2. Костецька Я.М. Геодезичні прилади. Частина II. Електронні геодезичні прилади: Підручник для студентів геодезичних спеціальностей вузів. – Львів: ІЗМН, 2000. – 324 с.
3. Патент України на винахід 108172 Багаточастотний фазовий спосіб вимірювання дальностей об'єктів у радіодіапазоні, 25.03.2015, Бюл.№ 6.
4. Большаков В.Д., Деймлих Ф., Голубев А.Н., Васильев В.П. Радиогеодезические и электрооптические измерения: Учебник для вузов. – М.: Недра, 1985. – 303 с. (с. 226-236)
5. Світлолокаційний спосіб Бурачека визначення показника заломлення світлового променя і відстані: пат. 129402 Україна: МПК (2006): G01R 15/24 (2006.01), G01R 15/00. № u201805471; заявл. 17.05.18; опубл. 25.10.18, Бюл. № 20. 7 с.
6. Світлолокаційний пристрій Бурачека-Малік для визначення показника заломлення світлового променя і відстані: пат. 129403 Україна: МПК (2006): G01R 15/00. № u201805474; заявл. 17.05.18; опубл. 25.10.18, Бюл. № 20. 7 с.
7. Бурачек В.Г., Малік Т.М. Новий світлолокаційний спосіб частотного вимірювання The 6th International youth conference “Perspectives of science and education” (December 14, 2018) SLOVO\WORD, New York, USA. 2018. ISBN 978-1-77192-403-0. С. 437-444.
8. Бурачек В.Г., Малік Т.М., Зацерковный В.И. Высокоточный метод определения показателя преломления светового луча в атмосфере при светодальномерных измерениях // XII International Scientific Conference

“Monitoring of Geological Processes and Ecological Condition of the Environment”
13 - 16 November 2018, Kyiv, Ukraine.

УДК 343.72+658.012

ЕКОНОМІЧНІ ЗЛОЧИНИ НА ПІДПРИЄМСТВІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПРОТИДІЇ

Нікола Світлана Олегівна

к.е.н., доцент

Гусєв Артем Олександрович

студент

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

м. Одеса, Україна

Анотація: у статті досліджено систему економічних злочинів на підприємстві та визначено їхній вплив на економічну безпеку підприємства; проаналізовано класифікацію економічних злочинів за різними ознаками; наведено основні заходи щодо виявлення та усунення економічної злочинності на рівні підприємства.

Ключові слова: економічні злочини, економічна злочинність, економічна безпека підприємства, запобігання економічної злочинності, форензик.

Досліджувана тема є актуальною, оскільки економічні злочини виступають деструктивним чинником забезпечення економічної безпеки підприємства, яка є одним із ключових факторів ефективності його функціонування.

Теоретичними дослідженнями проблеми економічної злочинності на рівні підприємства та шляхами їх усунення займалися Х.З. Босак, Л.М. Живко, В.М. Мельникович [1]; Т.О. Скакун [2]; К.В. Юртаєва [3]; М.М. Олашин [4]; В. Чешук, О. Полінкевич [5]; М.П. Денисенко П.Т., Колісніченко [6]; М.С. Шатковська [7] та інші науковці. У працях вчених охарактеризовано та проаналізовано сутність економічних злочинів у системі економічної безпеки підприємства. Основною невирішеною проблемою науковців є відсутність єдиної думки щодо розробки стратегії запобігання економічним злочинам та

покращення рівня економічної безпеки на підприємстві, визначення якої є метою даного дослідження.

У чинному законодавстві України не існують терміни «економічний злочин» та «економічна злочинність». Як правило, під економічним злочином розуміють суспільно небезпечну протиправну дію чи бездіяльність, скоєну у сфері господарської діяльності або проти власності.

Економічні злочини, які можуть бути скоєні в підприємницькому секторі економіки, класифікуються за наступними ознаками:

1) За об'єктом (сектором економіки):

- злочини, вчинені проти фінансового сектору економіки (доведення банку до неплатоспроможності);
- злочини, вчинені проти державного сектору економіки (незаконна приватизація майна, що перебуває в державній формі власності);
- злочини, вчинені проти підприємницького сектору економіки (протидія законній господарській діяльності);
- злочини, вчинені проти сектору домогосподарств (невиплата заробітної плати).

2) За способом вчинення:

- розкрадання майна;
- корисливі злочини.

3) Відповідно до Кримінального кодексу України (ККУ) [8]:

- злочини проти власності (розділ VI Особливої частини ККУ: шахрайство; незаконне привласнення майна; придбання майна, що одержане злочинним шляхом та інші);
- злочини у сфері господарської діяльності (розділ VII Особливої частини ККУ: легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; ухилення від сплати податків, зборів, Єдиного соціального внеску; шахрайство з фінансовими ресурсами та інші);
- інші економічні злочини (невиплата заробітної плати, хабарництво тощо).

До основних ознак економічної злочинності відносять:

- матеріальна (протиправне збагачення окремих підприємств через заподіяння матеріальної шкоди певним економічним суб'єктам);
- видова (зловживання в окремих галузях виробництва);
- формальна (суб'єкт здійснення економічного злочину) [1, с. 11].

Шляхи протидії економічних злочинів на протидії забезпечує економічну безпеку підприємства – властивість підприємства протидіяти деструктивним внутрішнім і зовнішнім чинникам, що спроможні дестабілізувати його систему [5, с. 53].

Основними заходами, які сприяють усуненню економічних злочинів та підтримують рівень економічної безпеки на підприємстві є:

- судово-бухгалтерська експертиза – передбачає застосування бухгалтерського підходу щодо виявлення економічних злочинів, зокрема: аналіз бухгалтерської документації (облікових реєстрів, первинних та вторинних бухгалтерських документів);
- економіко-криміналістичний аналіз – спрямований на виявлення економічних злочинів шляхом аналізу господарської діяльності підприємства (головним чином, аналізу господарських операцій і фінансових показників);
- форензик – аудиторська послуга, основне призначення якої полягає у виявленні економічних злочинів шляхом комплексної оцінки господарської діяльності підприємства. Так, форензик передбачає:
 - а) аналіз прихованих аспектів на предмет корпоративного шахрайства;
 - б) комплексний аналіз усіх процесів діяльності підприємства: бухгалтерських, фінансових, юридичних, технологічних, загальноуправлінських тощо;
 - в) аналіз діяльності внутрішніх (співробітників підприємства) та зовнішніх (контрагентів, груп впливу) стейкхолдерів підприємства [7, с. 147].

Отже, форензик як форма заходів щодо протидії економічних злочинів та зменшення ризиків їх виникнення має низку переваг, а саме:

- максимальний обсяг досліджень різних процесів на підприємстві;
- забезпечення більш високої рівня об'єктивності висновку (традиційні бухгалтерські експертизи чи аудиторські перевірки не завжди фіксують факти

економічних злочинів, зокрема це стосується таких резонансних справ, як Інвестиційний фонд Б. Мейдоффа та т. з. «справа Enron»).

Слід зазначити, що на сьогоднішній день в Україні форензік як аудиторська послуга, що сприяє протидії економічній злочинності, на відміну від розвинених країн світу перебуває лише на стадії зародження.

Таким чином, економічний злочин – деструктивний фактор впливу на економічну безпеку підприємства.

Основними методами запобігання економічній злочинності виступають судово-бухгалтерська експертиза, економіко-криміналістичний аналіз та форензік.

Форензік є найбільш ефективним способом протидії економічній злочинності та зниження ризиків їх виникнення. Це свідчить про те, що розвиток та масове впровадження послуги форензік на підприємствах України призведе в майбутньому до покращення рівня економічної безпеки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Босак Х.З., Живко Л.М., Мельникович В.М. Економічні злочини як загроза економічній безпеці підприємства. Тези доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми економічної безпеки держави, регіону, підприємства». Львів, – 2017. – С. 10–12.
2. Скакун Т.О. Економічні злочини: сутнісні ознаки та криміналістичний аналіз їх вчинення//Ефективна економіка: електрон. наук. фахове видан., – № 3. – 2018. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/3_2018/155.pdf (дата звернення: 09.10.2019).
3. Юртаєва К.В. Сучасні тенденції економічній злочинності в Україні. Вісник криміналістичної асоціації України, – № 2 (19). – 2018. – С. 109–119.
4. Олашин М.М. Економічна злочинність: причини поширення і шляхи подолання. Європейські перспективи. Кримінальне право, кримінальний процес та криміналістика, – № 7. – 2015. – С. 102–106.
5. Чешук В., Полінкевич О. Суть та значення економічної безпеки підприємств у новій економіці. Економічний часопис Східноєвропейського національного

університету імені Лесі Українки. Економіка та управління підприємствами, № 3. – 2017. – С. 52–56.

6. Денисенко М.П., Колісніченко П.Т. Пріоритетні напрями посилення економічної безпеки. Економіка та держава, – № 3. – 2017. – С. 31–35.

7. Шатковська М.С. Форензик як нова послуга аудиторських компаній в Україні. Збірник тез доповідей студентів, аспірантів та здобувачів – учасників 75-ї звітної конференції Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. Секція економічних і правових наук. Одеса, – 2019. – С. 146–148.

8. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 241-III. Дата оновлення: 25.09.2019 р. URL: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

METHOD OF TREATMENT OF PURULENT-INFLAMMATORY DISEASES OF ORAL AND MAXILLOFACIAL AREA

Oliynyk Andriy Hryhorovych

Martynets' Marta Yaroslavivna

Candidate of medical sciences, Assistant professor

Myhovych Ihor Myroslavovych

Candidate of medical sciences, Associate professor

Department of Surgical and Prosthetic Dentistry

Faculty of Continuing Education for Physicians

Danchuk Khrystyna Rostyslavivna

student Danylo Halytskyi Lviv National Medical University

Annotation: The aim of the study was to increase the therapeutic effect and reduce the treatment timing of patients with acute odontogenic purulent-inflammatory diseases using dispersed solution of ozonized titanized distilled water (OTDW) in main group(MG). In all patients with odontogenic phlegmons from MG, after the use of dispersed solution of titanium dioxide in ozonized distilled water, the elimination of pain and cessation of purulent was noted more rapidly than in patients from control group(CG). Local examination showed reducing inflammation. Complete cleansing of the wound and the onset of granulation were faster. A decrease in the duration of inpatient treatment was noted.

Key words: purulent-inflammatory processes, dispersed solution of ozonized titanized distilled water (OTDW).

Introduction: Purulent-inflammatory diseases remain one of the most common types of pathology [1, p. 14; 2, p. 282]. This issue is also problematic for dentistry, where there is also an increase in the incidence of purulent-inflammatory diseases [3, p. 35; 4, p. 90].

For the treatment of inflammatory diseases of the soft tissues, including odontogenic phlegmon (OP), various drugs of general and local action (antibiotics, antiseptics, analgesics, etc.) are used, which can lead to addictive microflora and the development of resistance to antibacterial drugs, allergic and other adverse reactions, changes in immune reactivity and nonspecific defense factors [5, p. 320; 6, p. 50]. Because of the background of worsening environmental conditions, increasing the number of allergic diseases among the population, it remains relevant to search for treatments that can reduce the number of drugs, and in some cases completely abandon their use [7, p. 257-8].

For antiseptic treatment, 0.1-0.2% solution of chlorhexidine bigluconate was defined as the most effective agent [8, p. 98; 9, p. 185]. However, the use of chlorhexidine digluconate is contraindicated when using concentrations higher than 0.2%, for application in the areas of the dentition system with exposed bone tissue, in chronic inflammatory processes in soft tissues with prolonged healing [10, p. 97]. Chlorhexidine Digluconate, when overuse, can cause desquamation of the epithelial lining of the oral mucosa. It is also known for its side effects that cause the enamel, dentin, and tongue dyslexia, as well as the suppression of taste sensitivity [11, p. 215].

In this regard, of particular interest are methods that, along with local, have a versatile effect on the patient's body, and thus have minimal side effects. These methods include ozone therapy [12, p. 343].

It is known that ozonotherapy has immunomodulatory, anti-inflammatory, bactericidal, virolytic, fungicidal, cytostatic, anti-stress and analgesic effects. Methods for its implementation are quite simple and accessible in practical activity [4, p. 91]. According to our research, the bactericidal potential of ozone distilled water is comparable to that of 0.2% chlorhexidine solution [7, p. 260]. Herewith, ozone therapy has several advantages: high doses of ozone do not adversely affect the body, no resistance to ozone, ozone acts on the basis of independent influence on the etiological factor [13, p. 46].

Among the numerous remedies used in the local treatment of OP, the attention of clinicians has been attracted by a group of medical sorbents that provide an active cleansing effect on a purulent wound [14, p. 32; 15, p. 36]. The main requirements for agents used as sorbents are: the ability to extract a large number of analytes in a wide pH range; rapid quantitative sorption and its inversion; high reproducibility; accessibility [16, p. 33; 17, p. 33; 18, p. 205]. Submicron size titanium dioxide meets all these requirements. Its main advantage is a large surface area and high exchange capacity [19, p. 107; 20, p. 306].

Ozonized water with titanium dioxide provides sorption of microorganisms and their toxins, tissue breakdown products, toxic metabolites, localization in the wound and subsequent elimination from the inflammation site [7, p. 260].

Therefore, to prevent complications that may occur with the use of 0.2% chlorhexidine solution, to enhance the healing effect and to reduce treatment time, we propose to use a solution of ozonized titanized distilled water (OTDW) for antiseptic treatment of inflamed soft tissue.

Material and methods. Clinical testing of a solution of titanium dioxide in ozonized distilled water was carried out in the complex treatment of patients with acute odontogenic purulent-inflammatory diseases (acute odontogenic periostitis, osteomyelitis, including complicated phlegmons). To evaluate the effectiveness of treatment were selected 73 patients (men - 45, women - 28) aged from 19 to 49 yrs. with odontogenic superficial phlegmon (OP) of one area (submandibular, sublingual, pterygomandibular) were examined.

In the course of complex treatment guided by the well-known principles of purulent surgery: the opening of purulent-inflammatory lesion by layer-by-section dissection of tissues above it, washing and sufficient drainage of purulent wound drainage tubes or rubber drains. Patient's (MG) wound was rinsed with a dispersed solution of ozonized titanium distilled water (OTDW) prepared according to our developed method [21].

Local treatment of patients in the comparison group was performed using chlorhexidine digluconate.

All patients received general treatment: doxycycline 0.1 g 2 times a day for 10 days, nonsteroidal anti-inflammatory drug "Naise" 1 pill 2 times a day for 7 days, Chloropyramine 1 pill overnight for 10 days, vitamins "Aevit", "Ascorutin" for 1 month.

The effectiveness of the treatment was evaluated by subjective feelings of patients and clinical observations.

Statistical processing of digital material was performed by computer using conventional methods using Student's t-distribution.

Results and Discussion. In all patients with odontogenic phlegmon with OP after the use of OTDW, the elimination of pain syndrome and cessation of purulent were noted on the 3rd day, in patients from comparison group - on the 4th day, respectively. Local examination showed a decrease in inflammation.

Complete wound cleaning and the onset of granulation occurred on the 6th and 8th day, in accordance, after which secondary sutures were superimposed. A decrease in the duration of inpatient treatment by 2.5 ± 0.7 bed-days ($p < 0.05$) was noted. No adverse reactions, complaints, and complications were reported in any case (Table 2).

Table 2.

Dynamics of clinical parameters of patients with odontogenic phlegmons

Clinical indicators	Main group, 24-hour period	Comparison group, 24-hour period
Elimination of pain syndrome	2,9±0,4	4,3±0,6
	P<0,05	
Cessation of purulent	2,8±0,5	4,2±0,6
	P<0,05	
Complete cleansing of the wound	5,8±0,6	7,8±0,6
	P<0,05	
The imposition of secondary sutures	6,1±0,7	8,6±0,9
	P<0,05	
Terms of treatment	12,5 ± 0,6 bed-day	15,0 ± 0,9 bed-day
	P<0,05	

The dynamics of clinical indicators of patients with OP, in which local treatment used OTDW, significantly outweighs the indicators of comparison group.

Thus, the dynamics of the expression of general and local signs of the inflammatory process in patients with OP also confirmed the dynamics of clinical indicators.

Conclusion. The use of a dispersed solution of submicron titanium dioxide in ozonized distilled water in the complex treatment of patients with odontogenic phlegmon and patients with acute chronic generalized periodontitis promotes rapid improvement of the general status of patients and elimination of local symptoms.

It should be noted that the solution of OTDW allows to eliminate pain in the early terms, to provide painless dressings and deodorization of purulent exudate. It is effective and easy to use, has no contraindications and does not cause side and allergic reactions.

REFERENCES

1. Данилевский Н.Ф., Сидельникова Л.Ф., Ткаченко А.Г. Распространенность основных стоматологических заболеваний и состояние гигиены полости рта у населения различных регионов Украины // Современная стоматология. — 2003. — № 3. — С. 14–16.
2. Раны и раневая инфекция: Руководство для врачей / под ред. М. И. Кузина, Б. М. Костюченко. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Медицина, 1990. — С. 281-283.
3. Гульман М.И. Механизмы действия и перспективы применения медицинского озона в клинической практике/ Гульман М. И., Винник Ю. С., Перьянова О. В., Якимов С. В. и др. // Первая краевая.— Красноярск, 2001.— №9.
3. Барило А. С. Гидрофильно-гидрофобные сорбентные композиции и антисептики в комплексном лечении больных с гнойно-воспалительными заболеваниями мягких тканей лица и шеи / А. С. Барило // Современная стоматология. - 2005. - № 1. - С. 90-92
4. Ferrera P. C. Uncommon complications of odontogenic infection / P. C. Ferrera, L. J. Busino, H. S. Snyder // Am. J. Emerg. Med. – 1996. – No 3, Vol. 14. – P. 317– 322.
5. Сидельникова Л. Ф. Пути повышения эффективности превентивного

лечения и профилактики обострений хронических воспалительных заболеваний слизистой оболочки полости рта и пародонта / Л. Ф. Сидельникова, Е. А. Скибицкая, М. О. Дудникова // Современная стоматология — 2010. — № 2 (51). — С. 49–53.

6. Олійник А. Г. Досвід лікування пацієнтів з періімплантними запальними змінами розчином діоксиду титану в озонованій дистильованій воді /А. Г. Олійник // Вісник проблем біології і медицини. - 2016. - Вип. 1, Том 2 (127). - С. 256-262.

7. Ушаков Р. В. Профилактика послеоперационных воспалительных осложнений при проведении внутрикостной дентальной имплантации с применением хлоргексидинсодержащих препаратов “Элюгель”, “Элюдрил” и “Эльгидиум” / Р. В. Ушаков, В. Н. Царев // Новое в стоматологии. – 2003. – № 6. – С. 98.

8. Mombelli A. Microbiology and antimicrobial therapy of periimplantitis / A. Mombelli // Periodontology 2000, Vol.28, 2002, 177-189

9. Тимофеев А. А. Сравнительная оценка антисептических препаратов, используемых для полоскания полости рта после дентальной имплантации / Тимофеев А. А. // Современная стоматология. – 2013. – № 1. – С. 94-102.

10. Chen S, Derby I. Dental implants: maintenance, care and treatment of peri-implant infection. Aus Dent J 2003; 48(4): 212-220.

11. Kshitish D. The use of ozonated water and 0.2% chlorhexidine in the treatment of periodontitis patients: a clinical and microbiologic study. / Kshitish D., Laxman V. K. // Indian J. Dent. Res. – 2010. – Vol. 21, № 3. – P. 341-348.

12. Lukinikh L. M. The use of Ozone for the Intensification and Optimization of Oral Hygiene / L. M. Lukinikh, S.Y. Kosjuga // 2 nd International Symposium on Ozone Applications. Havana, 1997. - P. 46.

13. Галимов Р. А. Клинико-морфологическое обоснование включения сорбента «целоформ» в комплексное лечение больных одонтогенными флегмонами. Автореф. дис. канд. мед. наук: 14.01.14 – стоматология. – Казанский государственный медицинский университет. – Казань. – 2012. – с.36.

14. Сорбенты и их клиническое применение: пер. с англ. / Под ред. К. Джордано. — К.: Вища школа, 1989. — 400 с.
15. Кузник Н. Б. Значення препаратів із сорбційною дією в комплексному лікуванні гнійно-запальних процесів щелепно лицевої ділянки (огляд літератури) / Н. Б. Кузник, М. І. Дутка // Клінічна стоматологія. — 2011. - № 4. — С. 30-35
16. Сидельникова Л. Ф. Обоснование и перспективы применения методов сорбционной терапии в комплексной профилактике стоматологических заболеваний / Л. Ф. Сидельникова, Е. А. Скибицкая // Современная стоматология. - 2012. - № 2. - С. 32-34
17. Томашук И. П. Современные аспекты лечения гнойных ран с использованием сорбционных материалов / И. П. Томашук, А. Л. Любинецкий // Сорбенты медицинского назначения и механизмы их лечебного действия : IV Респ. конф., 1988 : материалы конф. — Донецк, 1988. — С. 203–205.
18. Єрмолаєва М. С. Ситез та дослідження сорбційних властивостей діоксиду титану субмікронного розміру/ М. С. Єрмолаєва, О. І. Юрченко, К. М. Беліков, Є. Ю. Брильова // Вісник Харківського національного університету. — 2010. - № 895. Хімія. Вип. 18 (41). — С. 107-113.
19. Чижов Н. А. УФ-индуцированная антибактериальная активность тонких пленок диоксида титана / Н. А. Чижов, Н. А. Фролова, И. С. Голубева, С. Н. Плескова // IV Всероссийская конференция по наноматериалам НАНО — 2011. Сборник материалов. — 01-04 марта 2011г. — Москва. — С. 306
20. Олійник А. Г. Спосіб лікування запальних змін періімплантатних тканин / А.Г.Олійник, Ю.В.Вовк // Патент на корисну модель № 37550 від 25.09.2012.

УДК 159.9

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМПЛЕКСНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ «ГРУПИ РИЗИКУ»

Пелешенко Олена Вікторівна

старший викладач кафедри

Блискун Олена Олександрівна

канд. психол. н., доцент кафедри

психології та соціології Східноукраїнський

національний університет імені Володимира Даля

м. Сєвєродонецьк, Україна

Анотація: в даній статті розглянуто психологічні особливості комплексної реабілітації дітей «групи ризику», характеристики дітей «групи ризику», поняття реабілітації, форми і методи психолого-педагогічної та соціально-педагогічної реабілітації, соціальна дезадаптація. Проведено аналіз основних напрямків діяльності комплексної реабілітації дітей: діагностичного, психокорекційного, навчально-виховного, соціально-правового, консультаційного, науково-методичного, просвітницького.

Ключові слова: діти «групи ризику», реабілітація, особливості комплексної реабілітації, форми і методи психолого-педагогічної та соціально-педагогічної реабілітації, психокорекція, психодіагностика, психологічне консультування.

Останнім часом соціально-економічна ситуація стає причиною збільшення кількості проявів патологічної поведінки серед дітей та підлітків. У багатьох випадках порушення норм поведінки неповнолітніми не становлять соціальної загрози, оскільки характеризуються примітивністю методів прояву, але часто є небезпечними і в разі відсутності своєчасного реагування оточуючих і суспільства можуть привести до складних розладів особистості дитини. Найгострішою проблемою серед неповнолітніх «групи ризику» є підвищення

рівня злочинності та правопорушень підлітків і молоді, зростання кількості осіб, що перебувають на обліку в спеціалізованих медичних закладах з діагнозом «наркоманія». Також, юні особистості залучається до зберігання та розповсюдження наркотичних засобів. З проблемою розповсюдження наркоманії тісно пов'язане поширення епідемії ВІЛ/СНІДу, оскільки серед загальної кількості ВІЛ-інфікованих відсоток ін'єкційних споживачів наркотиків складає майже 80%.

Проблема комплексної реабілітації дітей «групи ризику», висвітлена у наукових працях сучасних вітчизняних і закордонних фахівців. Соціологічний аспект проблеми розглядали Вілкс А. Я., Каменська Т. Г., Козаченко А. В., Мірошніченко Н. А., Соболев В. А., Рущенко І. П., Березін С. В., Лисецький К., Орешнікова І. Б.. Проблема соціально-педагогічної корекції як засібу реабілітації і профілактики є предметом вивчення Андрущенко В. П., Бех В. П., Лукашевич М. П., Мигович І. І., Пінчук І. М., Валентік Ю.В., Зиков О.В., Сідоров П.И., Цетлін М.Г. та ін. Серед закордонних вчених, які займалися розробкою даної проблеми: Andrew J., Smolkowski K., Hops H., Tildesley E., Ary D., Harris J., Veman D. S., Criss M. M., Pettit G. S., Bates J. E., Dodge K. A., Lapp A. L., Johnson C. A., Pentz M. A. та ін.

При використанні різноманітних заходів реабілітації, необхідно об'єктивно прогнозувати результати даної діяльності. Слід враховувати, що ефективність спеціалізованої реабілітації досягається комплексом реабілітаційних заходів (медичних, психологічних, освітніх, соціальних).

Мотиви влучення підлітків до групи ризику мають різне походження. Кваліфікована робота з дітьми даної категорії повинна мати комплексний реабілітаційний характер. Для рішення даного питання виділяють класичні напрями соціально – педагогічної, медико-психологічної реабілітації:

- організація спеціальної регуляції умов виховання та адекватної поведінки дитини;
- соціально-психологічна протекція особистостей з проблемами труднощів несприятливого положення у оточуючому середовищі;

- підтримку у подоланні внутрішньоособистісних розладів дитини з проблемами соціальної дезадаптації;
- профілактика, попередження безлічі відхилень поведінки, з причин соціальної непристосованості неповнолітнього, потребує упевнених дій до самої особистості або до осіб, які виконують обов'язки вихователів;
- контроль стосунків дитини у існуючому колективі;
- медико-психологічна діагностика;
- фізичне та психологічне востановлення;
- психопрофілактика;
- психокорекція, психоконсультавання.

Діти «групи ризику» мають різні відхилення, а найчастіше їх сукупність, тому реабілітаційні заходи мають бути комплексними, які включають медичну, психологічну, педагогічну, соціально - економічну, професійну, побутову реабілітацію. Комплексна реабілітація може проводитись і з конкретною дитиною індивідуально, і з групою.

Аналіз результатів сучасних досліджень науковців у сфері психології та педагогіки (Беззубова Є.В., Белічева С.А., Іванова А.Я., Хумаріна Г.Д., Кочетов А.І., Санніков Г.В. та ін.) дає змогу виділити основні особистісні параметри дітей «групи ризику»: порушення психічної пізнавальної діяльності; розлади в поведінці, що проявляються в вигляді імітації або наслідування негативних проявів; акцентуації характеру; складності в спілкуванні, розлади в сфері міжособистісних відносин, девіантна та адиктивна поведінка.

Найчастіше педагогічно занедбані діти переходять у групу соціально занедбаних (діти «групи ризику»), для яких характерні ярко виражені прояви дезадаптації: аморальна поведінка, алкоголізм, правопорушення, наркоманія, бродяжництво.

Дослідники наголошують, що стосовно важковиховуваних дітей необхідна побудова системи спеціальних заходів соціально-правової допомоги, медико-психологічної і психолого-педагогічної програми підтримки сім'ї і дітей групи соціального ризику, реабілітації дітей з відхиленнями у психічному і

соціальному розвитку. Заходи, спрямовані на недопущення негативних наслідків не можливі без належного психологічного забезпечення, що в свою чергу потребує активного професійного розвитку спеціалізованої галузі прикладної психологічної науки — превентивної психології.

Необхідність кваліфікованих психологічних дій визначаються насамперед ускладненнями, що виникають в процесі навчання і виховання молодого покоління, без впливу яких важко домогтися об'єктивних оцінок діяльності. Спеціалізовані завдання роботи з цими дітьми викладені у кваліфікаційній характеристиці соціального педагога та психолога навчального закладу та реальна професійна допомога включає значно ширше коло завдань. Це потребує необхідності співпраці всіх фахівців, які залучені у процес навчання і виховання дитини: вчителів, класного керівника, адміністрації, батьків, найближчих родичів, а іноді й інших осіб, які входять у коло спілкування та життєдіяльності дитини [2].

Питання особливостей комплексної реабілітації дітей «групи ризику» потребує наукового розгляду терміну реабілітація. Категорія «реабілітація» має широке коло застосування та використовується в медико-соціальному, психолого-педагогічному та соціально-педагогічному контексті. Медико-соціальна реабілітація – припускає комплекс медичних, педагогічних, професійних, психологічних заходів, які спрямовані на відбудову здоров'я і працездатності особистості з відхиленнями в результаті перенесених захворювань і травм, а також іншими фізичними і психічними порушеннями можливостей. Соціально-педагогічна, психолого-педагогічна реабілітація – це сукупність заходів соціальної, психологічної підтримки та комплексу діагностичних, корекційних програм для вирішення проблем різних форм дитячої дезадаптації по включенню, інтегруванню дитини в соціальну сферу, яка виконує функції інститутів соціалізації (сім'я, школа, міжособистісне спілкування). Завдання, напрямки та методи психолого-педагогічної та соціально-педагогічної реабілітації різні і відрізняються характером дитячо-підліткової дезадаптації.

Залежно від характеру і природи походження розрізняють три типи дитячо-підліткової дезадаптації: психосоціальна, соціальна і патогенна, які мають різні ступені вираженості. Проблема дезадаптації характеризується особистісними психологічними особливостями, що впливають на соціальну адаптацію дітей. До них відносять негативні риси характеру, неадекватний прояв самооцінки, порушення емоційно-вольової та комунікативної сфери, неконтрольовані реакції в поведінці, витіснені у підсвідомість комплекси, фіксовані установки, фобії, тривожність, агресивність. Ця категорія дітей немає помітних змін у ціннісно-нормативній сфері, порушення їх поведінки носять психологічний характер. При таких проблемах у сім'ї та школі, поруч з індивідуальним психолого-педагогічним напрямом, застосовують спрямовані ефективні психокорекційні програми і психосоціальні технології.

Соціальна дезадаптація проявляється у порушенні норм моралі і права, в деформації системи внутрішньої регуляції і асоціальної поведінці, порушенні ціннісних орієнтації, соціальних установок. У залежності від рівня і глибини розладів процесу соціалізації науковці виділяють дві стадії соціальної дезадаптації [1].

Перша стадія соціальної дезадаптації - стадія шкільної дезадаптації. До неї приналежать педагогічно запущені учні, особливістю яких є постійне відставання по ряду предметів шкільної програми, протест педагогічним правилам, негативне ставлення до вчителів, різноманітні асоціальні прояви (лихослів'я, куріння, хуліганські вчинки, пропуски уроків). Але, незалежно від відставання у навчанні, більшість таких дітей прагне до отримання професії, фінансової самостійності, професійного вибору. Розлади та відхилення від норми їх ціннісно-нормативної сфери є незначними. Професійна допомога з цією категорією дітей може проводитись в процесі роботи навчально-виховних закладів, загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних училищ. Таким дітям потрібна індивідуальна психологічна та соціальна допомога, розширення сфери їхніх інтересів у позашкільної та позакласної діяльності, формування професійної спрямованості, особистісних бажань та життєвих прагнень.

Важлива допомога здійснюється соціальними установами та закладами для дітей та підлітків, молодіжні професійні гуртки, клуби за інтересами, а також центри екстремальної соціально-психологічної допомоги. У системі загальної освіти важливим є досвід створення центрів соціально-педагогічної реабілітації для важковиховуваних підлітків. Ці центри прикріплені до загальноосвітніх закладів, медико-психолого-педагогічних консультації та навчально-виробничих комплексів.

Друга стадія соціальної дезадаптації представлена соціально-занедбаними підлітками і характеризується більш тяжкими проявами. Соціальна занедбаність проявляється глибоким відчуженням підлітків від сім'ї і. Формування особистості дитини проходить під впливом асоціальних і криміногенних груп, для яких характерною рисою є тяжка форма деформація і порушення цінності нормативної сфери, асоціальна поведінка і протиправні дії (хуліганство, прояви булінгу та мобінгу, бродяжництво, наркоманія, пияцтво, агресія). Ця категорія, частіше, не зацікавлена у професійному орієнтовані, до майбутньої професії, праці ставляться негативно і мають установку на паразитичне існування. В умовах навчально-виховних закладів нелегко здобути позитивних результатів в роботі з соціально-запущеними дітьми. Якщо потребує ситуація, в тяжких випадках, доречно постановка їх на облік в заклади у справах неповнолітніх, спеціальні закриті навчально-виховні установи.

Залежно від характеру соціальної дезадаптації в комплексній реабілітації дітей будуть переважати або психолого-педагогічні, діагностично-корекційні дії, що виявляють та коректують розлади психіки, включаючи пізнавальну сферу, особистісні особливості, або соціально-педагогічні дії, постановка соціального статусу підлітка в системі міжособистісних відносин, редагування референтних орієнтації соціальних установок.

Стосовно підлітків з прикордонним рівнем психічного та інтелектуального розвитку на перше місце виходять професійні методи корекційно-розвивального навчання, що дозволяють корегувати розлади пізнавальної сфери. В процесі проведення реабілітаційних дій стосовно психосоціальної

дезадаптації головне місце відводиться об'єктивно підібраним психосоціальним технологіям і психотерапевтичним технікам, які допомагають в роботі з індивідуально-психологічними особистісними проблемами. В процесі проведення реабілітаційних дій з проблемами соціальної дезадаптації використовують програми включення підлітків в систему нових соціальних відносин, які будуть виконувати функції інститутів ресоціалізації, закладів по формуванню сприятливих життєвих планів і прагнень [1].

Варіації реабілітаційних форм і методів представлені в кожній з реабілітаційних програм, що застосовуються в роботі з різними видами дезадаптації. Для ефективної реабілітації повинні бути обрані об'єктивні інструменти.

Професійні дії з комплексної реабілітації можуть бути ускладнено змішаними формами дезадаптації, які виражені в одній дитині-підлітку, включаючи і патогенні, і психосоціальні, і соціальні фактори. При таких випадках діагностично-корекційні форми роботи повинні бути орієнтовані на всі зазначені форми дезадаптації.

В сучасному суспільстві соціально-реабілітаційні установи створені в системах Міністерства освіти, Міністерства праці і соціального розвитку, Міністерств охорони здоров'я, установах у справах молоді. Спеціалізовані заклади, спрямовані на певні види дезадаптації, це визначає специфіку їх діяльності. Основними напрямками діяльності центрів реабілітації дітей «групи ризику» є: діагностичний, психокорекційний, навчально-виховний, соціально-правовий, консультаційний, науково-методичний, соціально-аналітичний, просвітницький, профілактичний [2].

Найбільш важкі і поглиблені види підліткової дезадаптації організовані в соціально-реабілітаційних закладах Міністерства освіти та соціального захисту, що створюються при медичних та соціальних притулках. Соціально-реабілітаційні заклади формуються в системі Міністерства освіти та розраховані на учнів з розладами дезадаптації, які з різних причин не можуть опанувати освітні програми, йдуть на конфлікт з вчителями і вважаються

«важкими» учнями. До таких дітей використовують поняття «діти вулиці», «діти-бродяги», діти - соціальні сироти. Сімейний стан часто характеризується неблагополуччям, це, частіше, малозабезпечені, неповні або багатодітні сім'ї, сім'ї, де батьки або один з них зловживають алкоголем, характерною рисою є сімейні конфлікти, прояви жорстокості і насильства.

Соціально-реабілітаційна робота з дітьми починається з соціально-побутової та медико-соціальної реабілітації. У складі соціально-реабілітаційних дій основним напрямком є психоемоційна реабілітація. Вона спрямована на створення комфортних умов існування, увагу фахівців і вихователів, компетентні психотерапевтичні методи. В даній ситуації застосовуються техніки ігротерапії, казкотерапії, психотерапевтичний театр, метафори, легенди. Заклади соціально-педагогічної допомоги, мають вікові обмеження та особливості. Це установи, орієнтовані на дошкільний вік, учнів початкових класів, підлітків.

Основним напрямком роботи реабілітаційних закладів з учнями початкових класів виступає психолого-педагогічна діагностика та корекція, для виявлення особливостей, відхилень та розладів пізнавальної сфери. Результати покращення даних відхилень досягаються в процесі корекційно-розвивального навчання, супроводжуваного медико-соціальною реабілітацією та методами рухової корекцією: танцювальна терапія, елементи корекційної гімнастики, релаксаційні техніки. Робота з дітьми підліткового віку спрямована на питання психологічної корекції особистості, соціально-психологічну корекцію міжособистісних відносин, професійне самовизначення і підготовку до робітничих професій. Основним напрямком роботи з комплексної реабілітації дітей «групи ризику» є соціально-педагогічна підтримка та психологічна допомога сім'ї.

Сучасні дослідження неблагополучних сімей показують, що в першу чергу родини потребують психолого-педагогічну підтримку, а потім фінансову допомогу [2].

Основними завданнями закладів соціально-педагогічної реабілітації виступають: комплексний підхід до діагностики та реалізація потенційних можливостей дітей у навчанні та вихованні; індивідуалізація і диференціація підходів до навчання й виховання дітей з проблемами у навчанні; варіативність у виборі форм організації навчання та виховання дітей даної категорії; рання медико-психолого-педагогічна діагностика та корекція порушених психофізіологічних функцій дітей, а також прояв соціальної дезадаптації, що є основними причинами труднощів у навчанні; корекційна спрямованість навчання і виховання; спрямованість системи навчання та виховання на збереження і розвиток здоров'я дітей; дотримання прав дітей і підлітків, соціального патрунування. Основною метою діяльності корекційних закладів є: здійснення практичної психолого-педагогічної реабілітації дітей «групи ризику»; подолання шкільної й соціальної дезадаптації: розвиток пізнавального інтересу; розробка, апробація й впровадження нових підходів до навчально-виховного процесу; сприяння становленню індивідуальності й творчого ставлення до життя на всіх етапах дошкільного та шкільного дитинства: розвиток здібностей дітей, вивчення особливостей психічного розвитку, визначення психосоціальних причин та профілактика особистісних порушень; забезпечення соціально-правового захисту дітей та підлітків; узагальнення досвіду практичної психолого-педагогічної реабілітації дітей «групи ризику» в умовах спеціалізованого загальноосвітнього закладу; здійснення комплексної медико-психолого-педагогічної діагностики з метою визначення причин виникнення проблем у навчанні, спілкуванні; вибір оптимального способу навчання для кожної дитини і вибір заходів психокорекційного впливу на його особистість; надання індивідуально-орієнтованої педагогічної, психологічної, соціальної, правової та медичної допомоги дітям і підліткам «групи ризику»; консультативна допомога батькам або людям, їх заміщує; методична та практична допомога фахівцям, які займаються питаннями реабілітаційно-корекційної діяльності.

Таким чином, проводячи аналіз сучасної соціально-економічної ситуації, дослідження особистості дезадаптованих дітей, що, частіше, виховуються у малозабезпечених сім'ях і вже в ранньому віці змушені отримувати робочу професію і заробляти на життя, важливим напрямом комплексної реабілітаційної роботи є професійно-спрямована освіта, залучання дітей до трудових відносин.

В сучасному суспільстві соціально-реабілітаційні заклади у складі мають соціальні центри та психологічні служби допомоги. Спеціалізовані заклади працюють за індивідуальними діагностично-корекційними та груповими соціально-психологічними програмами (тренінгами), з питань корекції емоційно-вольової, комунікативної та міжособистісної сфери підлітків. Професійні психологи, психотерапевти, вихователі, соціальні педагоги та працівники спеціалізованих соціально-корекційних закладів спрямовані на розв'язання багатьох питань психологічної допомоги, соціальної підтримки і захисту, пов'язаних з різними сферами життєдіяльності дитини в сім'ї, закладах освіти, в міжособистісному оточенні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Болтівець С. І. Психологічне обґрунтування заходів профілактичної роботи в навчальному закладі з метою профілактики наркоманії, токсикоманії, алкоголізму / Болтівець С. І. // Практична психологія і соціальна робота. – 2004. – № 12. – С. 56 – 59.
2. Максимова Н. Ю. Соціально-психологічний аспект адиктивної поведінки підлітків та молоді / Максимова Н. Ю., Толстоухова С. В. – К., 2000. – 200 с.

СТУПЕНЕВА СИСТЕМА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ ПРАВОВИХ ЗНАНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Попадич Олена Олександрівна

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри
загальної педагогіки і педагогіки вищої школи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Анотація. Ступенева система будується на мінімальній кількості правових понять, яка буде розвиватись індивідуально кожним учнем і передбачає такі етапи її реалізації: структурування та відбір знань з наступною інтеграцією їх змісту правових знань та добору відповідних форм, методів і засобів навчання в початковій школі; підготовка вчителя молодших класів до формування правових знань в молодших школярів; готовність викладача вищої школи підготувати майбутнього вчителя початкових класів структурувати, відбирати і подавати правові знання учням.

Ключові слова: правові знання, початкова школа, учні молодших класів, формування, ступенева система, вчитель початкових класів.

Теоретичні знання, акумульовані в різних галузях права, та практичні навички щодо їх застосування, зможуть сприяти завданням правового виховання школярів. Відповідно, виникає необхідність підготовки вчителя до формування таких правових знань. Майбутні вчителі – випускники вищих педагогічних закладів освіти – мусять бути готовими стати активними учасниками цього процесу. Тому на завершальному етапі навчання майбутні педагоги мають здобути знання, пов'язані зі змістом таких міжнародних правових документів [1].

На думку О. Білик, існує необхідність створення «банку методів». Це пояснюється запитами практики: відсутність систематизованого зібрання

методів навчання та ще й поділеного за видами діяльності суб'єктів процесу навчання, не дозволяє в повній мірі використовувати на будь-якому занятті всі групи методів. При цьому слід пам'ятати, що кожна група методів має свою цільову функціональність, а її вибір має узгоджуватися за «критерієм відповідності методів» стосовно кожної із складових процесу навчання (принципів, цілей, завдань, змісту даної теми, навчальних можливостей студентів та рівня їх підготовленості, а також особливостей студентської групи, умов та відведеному часу на засвоєння теми, можливостей самого педагога) [2]. Згідно наукових розробок Ю. Деркач, «одні й ті ж методи навчання, як правило, застосовуються педагогами для студентів, а потім – студентами у процесі педагогічної практики та у майбутній професійній діяльності. Доцільність такого тісного взаємозв'язку між цими методами навчання у забезпеченні їх наступності. Студент, засвоюючи певний метод навчання «на собі», підсвідомо трансформує його на свою майбутню професійну діяльність. Тут на перше місце виходить функція методу навчання» [3, с.154].

Викладачеві доцільно ознайомити студентів з тими методами, які він використовує. Очевидно, це стосується, в першу чергу, майбутніх педагогів, оскільки при підготовці фахівців інших спеціальностей, такі дії викладача можуть бути вже більш факультативними, чи вибіркковими для бажаючих студентів.

Однак, для майбутніх вчителів такий підхід викладача є конструктивним і може покращити результати навчання. Наступне – це використання студентами методів навчання в процесі педагогічної практики. Тут у студента є вже сформовані два підходи. Саме в процесі педагогічної практики студент може створити свою власну базу методів навчання, якою він буде користуватись у своїй професійній діяльності.

Правові знання лежать в основі формування правової культури школярів. Серед них можна виділити теоретичні знання, знання про способи діяльності та знання, що регулюють правову поведінку. Сформовані правові знання, проходячи крізь свідомість людини, стають спонукачем до правомірної

повсякденної поведінки лише тоді, коли вони не є просто знанням, а опанованою емоційно-психологічною, волювою сферою особистості, осмисленою у взаємозв'язку з прикладами з інших сфер пізнання [4].

Процедура логічного викладення правових знань у молодшій школі за своєю структурою відповідає трансформації методів навчання. Іншими словами, на першому етапі відбувається вибір методів знань викладачем, за допомогою яких він пояснює студентам навчальний матеріал. На другому етапі йде підготовка студентів і на третьому – студенти (як практиканти чи вже як вчителі) викладають ці знання учням. Наголосимо, що основне в даному питанні – це дотримуватися власне науково обґрунтованих основ інтеграції. Тобто, методи мають бути не випадкові, а укладатися в пропоновану систему.

Наведемо конкретний приклад методу, який трансформується з вищої школи у молодшу – метод ілюстрації. Трансформація полягає в тому, що метод не механічно чи суто формально використовується, а власне трансформується. Якщо ілюстративний матеріал викладач вищої школи готує для студентів, використовуючи, в основному, і технічні засоби навчання, значно в меншій мірі використовує підручники і нечасто звертається до матеріалу з інших навчальних дисциплін. У випадку ж коли студент сам вивчає процес пошуку і вибору методів (знов-таки ілюстративних), то можливості його значно розширюються за рахунок багажу підручників загальноосвітньої школи (які значно щедріше, ніж підручники вищої школи, ілюстровані) плюс залишається той же потенціал інформаційних засобів навчання і традиційних візуальних засобів. На останньому етапі – коли студент вже працює на практиці або вчителем – він може довести цей метод до використання матеріалу підручників інших дисциплін для формування основних правових понять учнів молодших класів. Такий метод, по-перше, забезпечує міжпредметні зв'язки, по-друге, є інтегративним по своїй суті тому, що передбачає зв'язок знань і забезпечує зв'язок методів навчання.

Таким чином, система формування знань учнів молодшої школи повинна бути ступінчастою і передбачати такі етапи: перший – структурування та відбір з

наступною інтеграцією змісту правових знань та відповідних форм, методів і засобів їх навчання учнями молодшої школи; другий – підготовка вчителя молодших класів до формування цих знань в учнів; третій – підготовка викладача вищої школи до того, щоб навчити майбутнього вчителя початкових класів структурувати, відбирати і подавати знання учням. Такий підхід здатний забезпечити успішне формування правових знань учнів молодшої школи з наступним їх розвитком у переконання та правову поведінку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дарманська І. Особливості формування змісту правової підготовки майбутніх учителів початкової школи в умовах ступеневої освіти. Педагогіка і психологія професійної освіти. 2003. № 5. С. 138–150.
2. Білик О. С., Ключковська І. М. Інтеграція методів навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах // Педагогічний альманах. 2016. Том 30. С. 75–81.
3. Деркач Ю. Я. Взаємозв'язки форм і методів естетичного виховання студентів педагогічного коледжу // Педагогіка і психологія професійної освіти : наук.-метод. журн. 2012. № 5. С. 185 –192.
4. Смірнова В. О. Інтегрований підхід до структурування змісту правових знань у професійно-педагогічному коледжі. Автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04. Київ, 2009. 20 с.

УДК 159.99

ОНТОГЕНЕТИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ЧЕЛОВЕКА В СОВРЕМЕННОЙ СТРЕССОГЕННОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ И СОЦИАЛЬНОЙ СИТУАЦИИ И ЕГО СКЛОННОСТЬ К МАРГИНАЛИЗАЦИИ

Санина Марина Владимировна

аспирант

Гомельский государственный университет имени Франциска Скорины

г. Гомель, Беларусь

Аннотация: Современные экономические и социальные ситуации влияют на личность стрессогенными факторами разной природы, носят очень часто чрезвычайно напряженный характер, достигают иногда критического состояния. Несомненный факт, что одним из основных экстраперсональных факторов, обуславливающих социально-психологическую дезадаптацию, является экстремальность, особенно маргинальность условий жизни и деятельности. Очевидно, к таким условиям будет целесообразно отнести ситуацию относительной социальной изоляции. Длительное пребывание в условиях относительной социальной изоляции приводит к нарушению межличностных контактов, неспособности справляться с социальными функциями, трудностям в организации своей деятельности, а иногда даже лежит в анамнезе широкого спектра психогенных расстройств.

Ключевые слова: онтогенетическое развитие человека, индивидуальные особенности в сфере влечений, направленность интересов и склонностей, адаптация, антисоциальное поведение, девиация, дезадаптация, делинквентное поведение, конформистское поведение, маргинальность, отклоняющееся поведение, социальные отклонения, бродяжничество.

Современная экономическая и социальная ситуация, характеризуется множеством стрессогенных факторов, в ходе которых онтогенетическое

развитие человека, происходит часто в чрезвычайно напряженном характере, иногда в критическом состоянии. В связи с этим кризисная психология занимает важное направление в современной психологической науке в системе понятийно-проблемного аппарата, в которой особое место занимают феномены психологической и социально-психологической адаптации индивида (и комплементарные к ним понятия дезадаптации).

Стрессогенные факторы современной социальной ситуации актуализируют психические и психосоциальные факторы в этиологии и генезе психопатологических расстройств. Адаптация личности индивида в ситуациях взаимодействия его с деструктивными факторами социальной среды является укреплением и сохранением психического здоровья человека. В современной нестабильном в психологическом плане мире назрела необходимость совершенствования и оптимизации адаптационных процессов в неблагоприятных условиях со стороны социума, являющихся причиной повышенного психического напряжения.

Девальвация высших ценностей, утрата смысла жизни, системный кризис в стране расширяет группу риска, обуславливая развитие психических расстройств, нарушение адаптации и распространение различных форм отклоняющегося поведения. Неизбежность переживания подобных кризисов любым человеком является необходимостью процесса индивидуализации, социально-психологического становления личности и группы. Увеличение числа патологически переживаемых кризисов на уровне социума приводит к росту маргинальности, деструктивности.

Козлов В.В. считал, что любой личностный кризис (в том числе и кризис, возникший вследствие травмы) является поворотным пунктом в развитии личности. В зависимости от того, по какому пути (конструктивному или деструктивному) станет дальше развиваться индивид, сложится и вся его дальнейшая жизнь [1, с. 8].

Личность, находящаяся в кризисном состоянии становится носителем девиантного или деликвентного поведения как способа адаптации к социальной

среде. К ситуациям, которые приводят к кризисному состоянию, относят стрессовые события, возрастные кризисы и экзистенциальные кризисы.

Основные современные теории кризиса базируются на исследованиях различных реакций на жизненные кризисы в малой психиатрии Л. Линдемманна (1944), психологических и психофизиологических исследованиях стресса, стадий развития дистресса Г. Селье (1956), концепции восьми жизненных циклов и соответствующих им психосоциальных кризисов Э. Эриксона (1959), концепциях помощи в кризисных ситуациях Д. Каплана (1962), П. Левина (1972), концепциях трех видов кризисов В.В. Козлова (1997).

Кризис является одним из неизбежных и необходимых моментов жизни, одной из движущих сил развития, в том числе и развития личности, группы, общества в целом. Стресс и кризис затрагивает все аспекты жизни человека: личностные, поведенческие, влияет на здоровье, на когнитивные и физиологические аспекты.

Кризисное состояние всегда сопряжено с лишением, фрустрацией. Определенная структура жизни личности, связанная с идентификацией в социуме: условия существования, социальный статус, в кризисном состоянии лишает некоторые элементы внешней опоры, внешней поддержки. Кризис является испытанием на укорененность, интроецированность важных установок.

Социально-психологическая адаптация как способ социализации людей к меняющимся условиям социальной среды проходит неоднозначно, а в условиях политической, идеологической и экономической нестабильности – чаще всего обостренно.

Последствия длительной стрессогенной ситуации можно определить как синдром нажитой психической инвалидности, описанный П. Б. Ганнушкиным, Ф. Д. Зарубиным в конце 20-х годов прошлого столетия, который требует психокоррекционной групповой работы и социально-психологической поддержки.

Общество влияет на личность социальным характером, который фиксирует в себе социокультурные влияния путем определения целей общества или путей достижения. В зависимости от типа личности (конформный тип, новатор, ритуалист, изолированный, мятежник) реакция на социальный характер у каждого индивидуальна [2, с. 194].

Эрих Фромм в своей книге использует понятие социального характера: «С помощью этого понятия я обозначаю ядро структуры характера, свойственное большинству представителей данной культуры, в противовес индивидуальному характеру, благодаря которому люди, принадлежащие одной и той же культуре, отличаются друг от друга» [3, с. 330].

Любопытная классификация социальных характеров предложена Дэвидом Рисменом («Одинокая толпа», «Лица толпы» и др.). Д. Рисмен связал изменения социального характера с такими факторами, как изменения общественной структуры и общественных отношений, урбанизация общества, демографические изменения, рост населения и влияние средств массовой информации.

В последние годы большое развитие получила типология личности, связанная с локусом контроля. Концепция локус контроля (экстернальности, интернальности) сформировалась в 60-е годы. Д. Роттер ввел термин экстернальности / интернальности как обозначение механизмов социального контроля за своей жизнью, за прохождением определенных этапов жизни (индивидуальный контроль). Экстерналы — это люди, ориентированные на шанс, везение (внешний локус контроля), интерналы — на навык и мастерство (внутренний локус). Интернальность связана с развитием личностной ответственности, что хорошо показано в исследовании К. Муздыбаева.

Важными факторами во взаимодействии личности с обществом являются такие понятия как социальный интеллект и социальная компетентность.

Социальная компетентность в условиях социальных перемен является фактором успешного функционирования человека в изменяющихся обстоятельствах путем выработки обновленных сценариев, поведения в рамках

новой социальной действительности. К основным функциям социальной компетентности относятся социальная ориентация, адаптация, интеграция общесоциального и личного опыта.

Социальная компетентность понимается как система знаний о социальной действительности и собственной личности, система сложных социальных умений и навыков взаимодействия, сценариев поведения в типичных социальных ситуациях, позволяющих адекватно адаптироваться, принимать решения со знанием дела, учитывая сложившуюся конъюнктуру [4, с. 170].

Социальный интеллект представляет собой способность человека на основании интеллектуальных, личностных, коммуникативных и поведенческих черт к готовности социального взаимодействия, принятию решений, интерпретации информации и поведения, позволяющую ему взаимодействовать с социальной средой.

Социальный интеллект определяется нервно-психическим состоянием, уровнем адекватности и успешности социального взаимодействия, способностью к сопротивлению эмоциональному напряжению при стрессах, чрезвычайных ситуациях, кризисах личности.

Социальный интеллект выступает как средство познания социальной действительности, социальная компетентность, как продукт этого познания. Ода они на высоких уровнях своего развития проявляются в таких существенных для зрелой личности свойствах, как адекватность, автономность, аутентичность. В реальном человеческом взаимодействии эти интегральные свойства личности взаимодополняют и обуславливают друг друга [4, с. 171].

Уровень развития социального интеллекта и социальной компетентности личности влияют на процесс социальной адаптации личности. Успешная адаптация характеризуется оптимальным равновесием между ценностями, особенностями индивида и требованиями социальной среды. Соответственно, дезадаптация — это состояние низкой способности принимать и выполнять

требования социальной среды и неспособность реализовывать свою индивидуальность в конкретных социальных условиях.

Основными качествами личности в процессе социального взаимодействия является внутренняя позиция по отношению к внешнему миру и себе, способность принимать решения и делать выбор, нести ответственность за собственное поведение.

Поведение личности, не соответствующее установленным требованиям социума, будет считаться отклоняющимся (девиантным). Данный термин используется в двух основных значениях. В значении «поступок, действие человека, не соответствующее официально установленным или фактически сложившимся в данном обществе нормам» [5, с. 257] девиантное поведение выступает предметом психологии, педагогики и психиатрии. В значении «социальное явление, выражающееся в относительно массовых и устойчивых формах человеческой деятельности, не соответствующих официально установленным или фактически сложившимся в данном обществе нормам и ожиданиям» [6, с. 7] оно является предметом социологии, права, социальной психологии.

Девиантное поведение предполагает нарушение на любых, а наиболее важных для социального общества в данное время социальных норм. Данное поведение личности вызывает негативную оценку со стороны социума ввиду общественного осуждения или социальных санкций. Социальные санкции предотвращают нежелательное поведение, но с другой стороны, они могут приводить и к негативному явлению в виде стигматизации личности.

Ярлык девианта препятствует личности для адаптации в социуме и формирует девиантную идентичность, что усиливает социальную изоляцию и вызывает рецидивы девиантного поведения.

Отклоняющееся поведение является разрушительным в зависимости от формы — деструктивным или аутодеструктивным. К аутодеструктивным формам девиантного поведения относятся социальный паразитизм, маргинальность. Такое поведение личность вызывает раздражение консервативно настроенной

части населения. Маргиналы противопоставляют себя большинству социальной позицией девиантного стиля и образа жизни.

Социальный паразитизм подразумевает под собой факт проживания личности в асоциальных условиях, путем извлечения нетрудовых доходов, уклонения от общественно полезного труда, тунеядства, бродяжничества, попрошайничества и т.д. Социальное явление как паразитизм в основном является следствием низкой духовной культуры социума и отдельных его групп.

Личности, ведущий асоциальный образ жизни, присущ примитивизм интересов, низкий уровень духовности, аморальное поведение, низкий культурный уровень, склонность к совершению правонарушений и преступлений. Это образ жизни личности за счет общества.

Таким образом, уровень развития социального интеллекта и социальной компетентности личности влияют на процесс социальной адаптации личности или дезадаптации в современной стрессогенной экономической и социальной ситуации. Неспособность индивида адаптироваться с учетом своих ценностных ориентаций требованиям социальной среды, приводит ее к дезадаптации.

В свою очередь неспособность принимать и выполнять требования социальной среды и неспособность реализовывать свою индивидуальность в конкретных социальных условиях ведет личность к маргинализации под влиянием неблагоприятных социальных условий.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Козлов В. В. Работа с кризисной личностью. (Методическое пособие). – Москва: Изд-во Института Психотерапии, 2007 - 336 с.
2. Мертон Р. Социальная теория и социальная структура. Нью-Йорк, 1969. С. 194.
3. Фромм Э. Душа человека. М.: Республика, 1992. С. 330.
4. Аллахвердов В. М. Психология: учеб. / В. М. Аллахвердов, С. И. Богданова П86 [и др.]; отв. ред. А. А. Крылов. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2005. — 752 с.

5. Психология: Словарь / Под ред. А. В. Петровского. — М., 1990.
6. Гишинский Я. И. Девиантология (Социология преступности, наркотизма, проституции, самоубийств и других отклонений). — СПб, 2004.

УДК 678.747

СУСПЕНЗІЙНА ОЛІГОМЕРИЗАЦІЯ ВУГЛЕВОДНЕВОЇ ФРАКЦІЇ С9 З ПОРЦІЙНОЮ ПОДАЧЕЮ ІНІЦІАТОРА

Субтельний Роман Олександрович

к.т.н., доцент

Оробчук Оксана Михайлівна

к.т.н.

Журавський Євгеній Вікторович

Студент

Національний університет "Львівська політехніка"

м. Львів, Україна

Анотація: Розглянуто технологічні аспекти синтезу вуглеводневих смол типу стиренових (ко)олігомерів низькотемпературною суспензійною олігомеризацією вуглеводневої фракції С9 рідких побічних продуктів піролізу дизельного палива. Для ініціювання використано пероксид бензоїлу. Олігомеризацію здійснювали при дозованій подачі ініціатора.

Ключові слова: ініціатор, фракція С9, суспензія, вуглеводнева смола, олігомеризація

Вуглеводнева фракція С9 (423-473 К) одержується шляхом фракціонування побічних продуктів піролізу продуктів нафтопереробки при виробництві етилену/пропілену [1, с. 19].

У промисловості ініційованою або каталітичною олігомеризаціями фракції С9 одержують олігомеризат – розчин вуглеводневої смоли у незаполімеризованих вуглеводнях фракції. Цільовий продукт - вуглеводнева смола (олігомер), одержується в результаті дистиляції з олігомеризату, і представляє собою стирен-циклопентадієновий коолігомер. Існуючі промислові технології синтезу олігомерів на базі вуглеводневої фракції С9 характеризуються високою

температурою (453-473 К) і тривалістю реакції (6-8 год). Складним і енергозатратним є дистиляція олігомеру з реакційної суміші після синтезу [2, с. 183].

Низькотемпературна суспензійна (323-353 К) та емульсійна (303-323 К) олігомеризації дозволяють одержувати вуглеводневі смоли з низьким показником кольору (9-10 за Гарднером) та вузьким діапазоном молекулярно-масового розподілу [3, с. 54]. Отримані вуглеводневі смоли широко використовуються як плівкоутворювачі у лакофарбових композиціях [2, с. 217]. Сировиною для синтезу вуглеводневих смол є фракція С9 рідких продуктів піролізу дизельного палива одержаного на ТОВ „Карпатнафтохім” (м. Калуш, Україна): бромне число – 68 г Br₂/100г; густина – 936 кг/м³. Поряд з вуглеводнями нездатними до полімеризації (індан, толуен, триметилбензен і т.д.) містить низку компонентів здатних до низькотемпературної ініційованої олігомеризації, зокрема, стирен - 16,5 %; вінілтолуени - 6,1 %; α метилстирен - 2,0 %; алілбензен - 1,3 %; метилінден – 1,0%.

Склад реакційної суміші суспензійної олігомеризації:

- дисперсійне середовище – вода;
- дисперсна фаза – вуглеводнева фракція С9 (мономер);
- стабілізатор суспензії - поліетиленгліколь ПЕГ-35;
- ініціатор – пероксид бензоїлу (ПБ), розчинний у фракції С9.

Дослідження проводили при попередньо встановлених оптимальних значеннях: температури реакції (353 К); тривалості реакції (3 год); загальній концентрації ініціатора (1,0 %мас. у перерахунку на фракцію С9); концентрації стабілізатора суспензії (0,1 % мас. від фракції С9). Об'ємне співвідношення дисперсна фаза : дисперсійне середовище = [1:2]. Інтенсивність перемішування Re=10120 [4, с. 14].

Для визначення впливу дозованої подачі ініціатора на перебіг суспензійної олігомеризації проведено дослідження, у яких ініціатор (пероксид бензоїлу) подається у реакційне середовище порційно:

- 1 порція - одноразова подача усієї кількості ініціатора (1,0 %мас. у перерахунку на фракцію С9) на початку реакції (0 хв.);
- 2 порції по 0,5 %мас. – 0 хв. і 90 хв. реакції;
- 4 порції по 0,25 %мас. – 0 хв, 45 хв, 90 хв, 135 хв.
- 6 порцій по 0,165 %мас. – 0 хв, 30 хв, 60 хв, 90 хв, 120 хв, 150 хв.

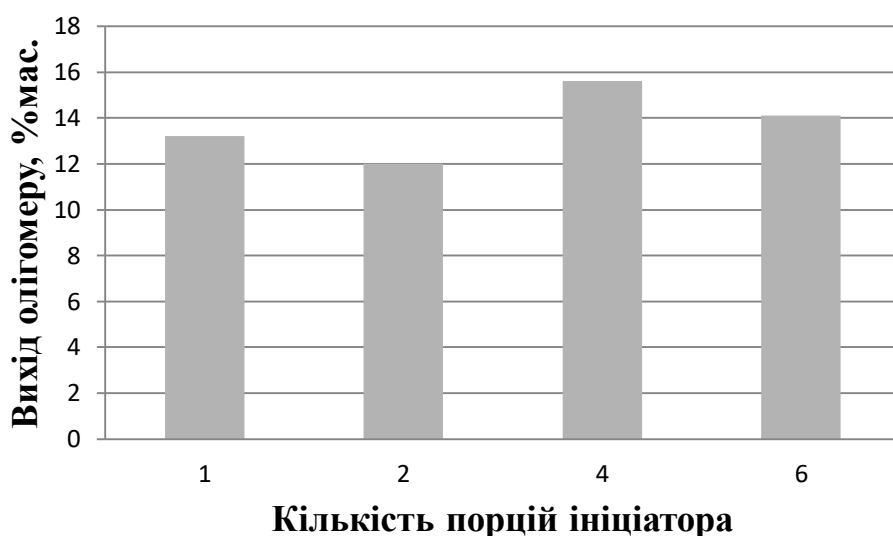

Рис. 1. Вихід вуглеводневої смоли (олігомеру) при різних схемах дозування пероксиду бензоїлу ($C_{пб} = 1,0\%$ мас., $T = 353$ К, $\tau = 3$ год, $Re=10120$)

Вихід олігомеру розраховано на вихідну фракцію С9. При додаванні ініціатора однією порцією на початку реакції вихід олігомеру становить (рис. 1) 13,2 % мас., то при дозуванні такої ж кількості ініціатора у чотири порції вихід зростає до 15,6 % мас.

Залежність виходу олігомеру від схеми дозування ініціатора пов'язана з концентрацією вільних радикалів у реакційному середовищі. Порційною подачею ініціатора досягається оптимальна концентрація вільних радикалів у реакційній суміші та підвищується вихід олігомеру. При низькотемпературній олігомеризації в суспензії основним смолоутворювальними мономерами є стирен та його похідні з низькою температурою кипіння. Тому, виходи

продукту є співставимими з кількістю стирену у фракції С9 і отримана вуглеводнева смола є сиреним (ко)олігомером.

Таблиця 1

Залежність фізико-хімічних характеристик олігомеру від схеми дозування пероксиду бензоїлу ($C_{пб} = 1,0\%$ мас., $T = 353\text{ К}$, $\tau = 3$ год, $Re=10120$)

Характеристика	Кількість порцій ініціатора			
	1	2	4	6
Бромне число, г $Br_2/100$ г (бромід-броматний метод)	38,1	42,5	34,2	40,1
Температура розм'якшення, К (метод "ring and ball")	348	335	352	347
Молекулярна маса (кріоскопія, бензен)	395	395	430	425
Колір, мг $J_2/100$ мл (за йодометричною шкалою)	20	20	20	20

Синтезовані вуглеводневі смоли характеризуються низьким показником кольору (20 мг $J_2/100$ мл за йодометричною шкалою і 9 за Гарднером), що дозволяє їх широке використання у лакофарбових виробках. Молекулярна маса, ступінь ненасиченості і температура розм'якшення відповідають вимогам до світлих олігомерних ("нафтополімерних") смол.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Mildenberg, R., Zander, M., & Collin, G. Hydrocarbon resins. – 2008. – 189 с.
2. Думский Ю.В., Но Б.И., Бутов Г.М. Химия и технология нефтеполимерных смол. – М.: Химия, 1999. – 302 с.
3. Study of emulsifier nature effect on the process of hydrocarbon fraction cooligomerization in the emulsion / Fuch, U. Dzinyak, B., Subtelnyy, R. // EasternEuropean Journal of Enterprise Technologies.- 2015.- Volume 4, Issue 6. - Pages 54-57.
4. Оробчук О.М. Вивчення впливу дозування ініціатора на процес суспензійної коолігомеризації вуглеводневої фракції / О.М. Оробчук, Р.О. Субтельний, Б.О. Дзіняк // Восточно-Европейский журнал передовых технологий. - 2014.- №4/6 (70). - С.14-18.

Удк 377. 1

РОЗВИТОК ІНТЕГРАЦІЙНИХ ЗВ'ЯЗКІВ МІЖ ЗАКЛАДАМИ ВИЩОЇ ТА ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

Козловський Юрій Михайлович

доктор педагогічних наук
завідувач кафедри педагогіки та інноваційної освіти
Національний університет “Львівська політехніка”

Козловська Ірина Михайлівна

доктор педагогічних наук
провідний науковий співробітник Міжнародного інституту освіти
культури та зв'язків з діаспорою
Національний університет “Львівська політехніка”

Стечкевич Олег Орестович

кандидат педагогічних наук
доцент кафедри
педагогіки та інноваційної освіти
Національний університет “Львівська політехніка”

Якимович Тетяна Дмитрівна

кандидат педагогічних наук
доцент кафедри теорії і методики технологічної освіти, креслення та
комп'ютерної графіки,
НПУ імені М.П.Драгоманова

Анотація. Актуальною проблемою сучасності є взаємодія закладів вищої та професійно-технічної освіти з метою пошуку та розвитку обдарованої молоді. Методологічною основою взаємодії є принцип наступності та синергетичний підхід. У взаємодії закладів вищої та професійно-технічної освіти важливими є залучення учнів до активної продуктивної діяльності, взаєморозуміння й взаємопроникнення проблем освітнього та виробничого характеру на основі

принципу неперервності освіти. Особливо важливими є використання освітніх мереж та активізація використання інноваційних методик роботи з обдарованими учнями.

Ключові слова: інтеграція, інтеграційні зв'язки, заклади вищої освіти, заклади професійно-технічної освіти, обдаровані учні, розвиток

Одним з провідних напрямів сучасної освіти є інтеграція науки і освіти, а також інтегративні процеси у змісті, формах, методах та засобах навчання, які нині широко використовуються у педагогічній практиці та мають достатньо серйозне теоретичне обґрунтування. Актуальність досліджень, пов'язаних з реалізацією інтеграційних процесів, постійно зростає, оскільки традиційна система навчання не повністю задовольняє вимоги до підготовки сучасного фахівця.

Одним із аспектів підтримки обдарованих дітей, що навчаються у закладах професійно-технічної освіти, є створення спеціальних умов для продовження навчання. Висвітлення саме цих проблем роботи з обдарованими учнями на основі взаємодії з вищими навчальними закладами у педагогічній літературі, є недостатнім.

Сучасний етап розвитку професійної (професійно-технічної) освіти характеризується глибокою перебудовою, важливою рисою якої є орієнтація на особистість обдарованого учня. В педагогічному середовищі панує думка, що в заклади професійно-технічної освіти йдуть учні, яким не під силу здобувати освіту у закладах вищої освіти чи школах для обдарованих дітей, однак, варто пам'ятати, що кожна дитина є по-своєму талановитою та обдарованою. Слід зазначити, що не менше 10% учнівського середовища закладів професійно-технічної освіти можна віднести до обдарованої молоді, у той час, коли лише 2-3% реалізують себе згодом як обдаровані [2]. Нерідко причиною цього є те, що у більшості випадків навчальний процес зорієнтований на «середнього учня», а рівень готовності викладачів до навчання обдарованої молоді за індивідуальними програмами розвитку й обрання напрямів роботи з ними є

недостатнім, що в кінцевому результаті обмежує можливості розвитку цих здібностей. «З одного боку, ці умови підвищують планку вимог, пов'язаних зі статусом інтелектуальної переваги, а з іншого — позбавляють обдарованої дитини можливості подальшого випереджального розвитку тим, що змушують його вчитися в темпі, розрахований на середнього учня. Бо спроби всередині класної диференціації учнів за рівнем розумових здібностей проблему не вирішують» [1, с. 154].

Професійна орієнтація не закінчується вибором спеціальності та вступом до закладу освіти і передбачає подальший розвиток професійних інтересів майбутніх фахівців. Зацікавленість у результатах виробництва, ефективній праці, професійній кар'єрі активізується під час професійного навчання. Здобуття професії передбачає особистісно-індивідуальний розвиток учнів і студентів, які формують самосвідомість, ціннісні орієнтації, компетентність. Продовження освіти обдарованих випускників закладів професійно-технічної освіти це питання як профорієнтації, так і взаємодії закладів вищої та професійно-технічної освіти. Така взаємодія спрямована на забезпечення розвитку як професійних, так і духовних, розумових, творчих, волевих, пізнавальних та діяльнісних рис особистості..

До напрямів ефективної взаємодії закладів вищої та професійно-технічної освіти належить: урахування вміння учнів застосовувати на практиці нові технологічні процеси, передові прийоми і методи праці. Посилення гуманітарної спрямованості навчання, забезпечення взаємозв'язку соціальних та професійних знань, введення емоційно-ціннісного досвіду розуміння зв'язку «людина-техніка», самої людини через навчальні предмети та технічні об'єкти повинні включатися в системи навчально-виробничої діяльності з метою формування духовного типу особистості майбутнього фахівця [5]. Ще одним напрямом ефективності взаємодії закладів вищої та професійно-технічної освіти є залучення учнів до активної продуктивної діяльності, взаєморозуміння й взаємопроникнення проблем освітнього та виробничого характеру.

Врахування принципу неперервності в освіті виражає вимоги інтеграції загальної та професійної освіти, виділення її фундаментального базового та диференційованого, динамічно змінного компоненту. У розробці структурно-логічної схеми навчальних планів та програм доцільно враховувати необхідність здобуття майбутнім спеціалістом відповідної фахової кваліфікації після кожного етапу навчання.

Взаємодія закладів вищої та професійно-технічної освіти передбачає також створення особливих структур – навчально-науково-виробничих об'єднань, в межах яких учні можуть паралельно навчатися на підприємстві та в закладі освіти.

Створення навчально-науково-виробничих об'єднань спрямоване на перебудову організаційних структур в системі «навчальний процес – наука – виробництво» і перехід до підвищення рівня підготовки спеціалістів для конкретної галузі виробництва. Фахівці підприємства, які працюють в навчальних закладах за сумісництвом, беруть безпосередню участь у розробленні та впровадженні навчальних планів і програм, спеціальних курсів навчання, методичних рекомендацій, планів виробничої практики.

Процесуальна і сутнісна сторона взаємодії закладів вищої та професійно-технічної освіти має бути теоретично обґрунтована на інтеграційному рівні. Об'єктивними передумовами розвитку інтеграційних зв'язків між закладами вищої та професійно-технічної освіти є формування цілісної системи знань, що можливе лише при інтегративному підході до навчання. Професійне становлення фахівця вимагає забезпечити його багатокomпонентною системою інтегрованих різнопредметних знань. Творчий характер мислення виявляється у здатності переносу отриманих знань у новій ситуації, бачення аналогії у віддалених явищах, готовності видати необхідну інформацію в потрібний момент тощо.

Спираючись на вище названі підходи пропонуємо власне бачення напрямів взаємодії між закладами вищої та професійно-технічної освіти.

Перший етап (допрофесійний) починається ще в школі і продовжується на початку професійного навчання. На цьому етапі доцільно зосередити увагу коротких спецкурсів соціально-гуманітарного напрямку, наприклад “Історія розвитку професії”, „Я і професія”.

Другий етап профорієнтації пов'язаний з початком професійного навчання, коли в майбутнього фахівця виробляється позитивне ціннісне відношення до майбутньої професії. Тоді ж формується розуміння суспільної важливості професійної діяльності, осмислення конкретного виробництва та взаємозв'язку суміжних галузей. У цей період педагогічна підтримка профорієнтаційного процесу здійснюється на основі позанавчальної діяльності.

Розглянемо сказане на основі такого прикладу, як робота клубів за професійними інтересами. Саме через клуб життя учнів має тісно пов'язуватися з соціальним середовищем. Заняття чи засідання учнівських об'єднань з трудових традицій проходять на базі підприємств. Це в якійсь мірі наближає учнів до місця їх майбутньої праці, а ветеранів праці до учнів. Клуби мають опиратися на тісні зв'язки з підприємствами-замовниками та закладами вищої освіти тощо.

На третьому етапі відбувається професійне становлення та адаптація майбутнього фахівця, проглядаються перспективи подальшого освоєння даної професії. Зацікавленість майбутніх фахівців полягає у реалізації неперервної освіти у вищій школі.

Особливо цікавими для розвитку взаємодії між закладами вищої та професійно-технічної освіти є мережна взаємодія.

Виділяють такі рівні мережної взаємодії:

- рівень обміну інформацією (освітні заклади обмінюються відомостями, між ними налагоджені дієві інформаційні потоки);
- рівень розподілу обов'язків, який передбачає залучення до мережі різноманітність шкіл, їх спрямованість на задоволення різних освітніх потреб громадян.

- рівень формування соціально-педагогічних норм. Школам вдається домовитися про загальні критерії оцінки один одного (здоров'я учнів, комп'ютерна грамотність та ін.);
- рівень ресурсного обміну між освітніми закладами. У закладах мережі з'являються загальні ресурси різних типів (загальна мережна бібліотека, кадри, фінанси тощо).
- рівень реалізації освітніх програм. Учень може обирати декілька шкіл, в яких він може вчитися [4, с.20].

Для обдарованих учнів закладів професійно-технічної освіти проводиться певна робота, пов'язана, в основному, з конкурсами професійної майстерності та тренувальними фірмами. У першу чергу це широке використання інноваційних технологій та тісна взаємодія з профільними вищими навчальними закладами.

Узагальнення досвіду, дозволяє стверджувати, що актуальними залишаються традиційні форми роботи з обдарованими учнями (гуртки, предметні олімпіади, факультативи, МАН, НТУ, виставки, презентації, конкурси фахової майстерності, турніри, фестивалі, науково-практичні конференції тощо), більшість з яких доцільно проводити у взаємодії з ЗВО. Це в першу чергу конференції, конкурси, виставки та олімпіади.

Ми визначили ключові питання взаємодії між закладами вищої та професійно-технічної освіти у роботі з обдарованою молоддю:.

- доцільність побудови індивідуального освітнього маршруту обдарованого учня з урахування його бажань та можливостей подальшого навчання;
- закладам вищої освіти доцільно якнайширше включатися у профорієнтаційну взаємодію з закладами професійно-технічної освіти, де учні вже визначилися з вибором професії;
- взаємодія передбачає створення навчально-науково-виробничих об'єднань;
- основою мережної взаємодії є принцип неперервності у навчанні, що забезпечує взаємодію освітніх середовищ закладів вищої та професійно-технічної освіти, створюючи своєрідний «місток» між ними.

Результатом такої взаємодії стає інтегрований освітній простір закладів вищої та професійно-технічної освіти щодо роботи з обдарованими учнями. В його межах передбачається узгодження та вироблення єдиних критеріїв обдарованості учнів, створення спільних проектів науково-дослідної роботи, взаємодія науково-педагогічних та інженерно-педагогічних працівників за профілями підготовки учнів. Зокрема, протягом останніх років накопичено позитивний досвід щодо упровадження наскрізних інтегрованих навчальних планів і програм, науково-методичного забезпечення спільної діяльності закладів вищої та професійно-технічної освіти.

Окрім використання спільних традиційних форм роботи з обдарованими учнями доцільно активізувати інноваційні форми, у першу чергу мережні форми взаємодії.

Мережна освіта, у якій замість традиційних ієрархічних вертикальних зв'язків, субординаційних відношень панують горизонтальні, інформаційні, коопераційні зв'язки, тобто партнерство та співробітництво. «Вузли» мережі – не уніфіковані освітні заклади, а оригінальні моделі, авторські школи, тобто дещо протилежне тому, із чим має справу державна система освіти [8].

Причини інтенсивного розвитку «мережної» освіти полягають у тому, що окремий заклад освіти не має достатніх ресурсів для забезпечення якісних освітніх послуг для обдарованих дітей й тому вимушений шукати зовнішні зв'язки та ресурси. Форми взаємодії за «мережним» підходом : об'єднання, асоціації, спільноти, товариства.

Створення навчально-науково-виробничих об'єднань є одним із варіантів «мережної освіти» – це добровільне об'єднання освітніх закладів різних типів і форм власності, а також з підприємствами та організаціями, що сприяє здійсненню освітньої діяльності.

Завдання навчально-науково-виробничих об'єднань забезпечення єдиного освітнього простору; раціональне використання творчого потенціалу педагогічних працівників; створення належних умов для навчання обдарованих учнів; координація освітнього процесу; раціональне використання навчально-

методичної літератури, матеріально-технічної бази; впровадження в освітній процес сучасних методів та технологій навчання тощо.

Щодо інших форм, то серед них доцільно використовувати наукові проекти учнів, спільні науково-галузеві проекти, віртуальні конференції, презентації, електронне моделювання творчих ситуацій та завдань, комп'ютерні проекти, відео-майстер-класи, нові дистанційні розвивальні курси, літні табори для обдарованої молоді, видання збірників творчих робіт учнів, заохочення учнів до публікацій у ЗМІ, наукове спілкування в соціомережах тощо.

Складність моделювання, вивчення, узагальнення і поширення досвіду роботи з розвитку обдарованих учнів пов'язане із обмеженими можливостями ефективної роботи з обдарованими учнями таких закладів, перевантаження учнів в позанавчальний час, необхідністю підвищення рівня готовності викладацького складу до пошуку, відбору та використання інноваційних методик роботи з обдарованими учнями. У взаємодії закладів вищої та професійно-технічної освіти важливими є залучення учнів до активної продуктивної діяльності, взаєморозуміння й взаємопроникнення проблем освітнього та виробничого характеру на основі принципу неперервності освіти.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гильбух Ю. З., Гарнец О. Н Коробко С. Л. Феномен умственной одаренности. *Вопросы психологии*. 1990. № 2. С.147–154.
2. Гриценко І. А. Виховання обдарованої молоді в навчальному закладі професійної освіти. *Психолого-педагогічні науки*. 2012. № 5. С. 5–16.
3. Козловська І.М., Якимович Т.Д. Професійна орієнтація в умовах фахового навчання. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* . Зб. наук. пр. Випуск 17. Київ-Вінниця: ООО “Планер”, 2008. С.44-48
4. Козловський Ю., Гриців В. Взаємодія ПТНЗ сільської місцевості та вищих навчальних закладів у роботі з обдарованими учнями. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла*

Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: Зб. наук. праць. 2016. Випуск 46. С.16-22.

5. Ляшенко С., Євтодюк А. Шляхи у майбутнє і філософія освіти. *Освіта і управління*. Київ, 2002. Т. 5. № 3. С. 135

**ПРОБЛЕМА ИНТЕРПРЕТАЦИИ ПСИХОДИАГНОСТИЧЕСКИХ
ДАННЫХ СТУДЕНТАМИ-ПСИХОЛОГАМИ**

Лановенко Юлия Ивановна

к.психол.н., доцент, зав. кафедры психологии

Киевский институт

бизнеса и технологий

г. Киев, Украина

Аннотация: искусство интерпретации психодиагностических данных тяжело передать в лекционной форме, поэтому студентам-психологам часто приходится самостоятельно нарабатывать нужные интерпретационные навыки. В данной статье даны обобщённые принципы интерпретации, которые были выделены автором на основе многолетней практической (консультационной) и педагогической деятельности.

Ключевые слова: психологическая интерпретация, символ, психологические феномены, интерпретационная картина.

В психологической практике интерпретировать любой психологический феномен – явление достаточно обыденное и привычное. Однако у студентов-психологов, когда они впервые сталкиваются с заданием проинтерпретировать некий диагностический материал, нередко возникает вопрос: «А как это сделать?». К сожалению, ответить на этот вопрос короткой инструкцией довольно сложно, так как в том-то и проявляется суть психологии как искусства, что нет стройных правил интерпретации, а есть только общие принципы, выполнение которых всегда сопряжено с личным творчеством [1]. Поэтому для обучающихся психологов-практиков процедура интерпретации психодиагностических данных может сопрягаться с немалым стрессом. В рамках данной статьи мы раскроем некоторые принципы интерпретации,

которые, как мы надеемся, облегчат процесс вхождения в профессию психолога.

Если дать короткое определение, то интерпретация – это получение скрытой (зашифрованной, закодированной) информации из какого-то символа [2]. Символы присутствуют в нашей обыденной жизни повсюду, и мы даже не замечаем, насколько походя их интерпретируем. Например, когда ребенка приучают к правилам перехода через дорогу, ему показывают и расшифровывают цвета на светофоре (красный значит «стоять», зеленый – «иди»). Так что, по сути, мы привыкаем расшифровать различные символы (знаки) уже с раннего детства.

Каждый символ имеет под собой набор знаний. Иногда эти знания достаточно просты, и их интерпретация не предполагает каких-либо разнообразий; то есть на каждый знак есть только одно значение (как цвета в светофоре). Но бывает сложный символ, который меняет свою интерпретацию в зависимости от того, какой символ находится рядом [3]. Например, цифра «1» – это символ того, что где-то имеется один предмет. Но если рядом встанут две цифры «1» и «2», они не будут проинтерпретированы как «есть один предмет и есть два предмета», они повлияют друг на друга, и мы прочитаем этот символ как «12», то есть – «есть двенадцать предметов».

Именно эта особенность – влияние символов друг на друга – чаще всего усложняет психологическую интерпретацию.

Вернемся к знаниям, которые скрываются за интерпретируемыми символами. Откуда взять эти знания? Их нельзя придумать, их надо выучить из теоретических источников (книги, интернет и так далее). Иначе говоря, прежде чем браться, например, за тесты интеллекта, надо разобраться, что же такое «интеллект», какова его структура, из каких компонентов (операций) состоит интеллектуальное действие.

Само слово «разобраться» (вникнуть, усвоить, догнать) означает пересказать сложный материал своими словами [4]. И если в ключе теста встречается такое словосочетание, как «способность к линейной дифференциации», то

пересказать простым текстом эту фразу можно следующим образом: «способность последовательно сравнивать объекты по двое и выбирать между ними тот, который обладает нужным признаком, например – большим размером» [5]. Легко видно на этом примере, что расшифрованная фраза более длинная, чем фраза, написанная специальными терминами. Вот в этом и заключается первый принцип интерпретации: *развернуть короткую информацию в более длинную, но более понятную.*

Когда речь идет о психологической интерпретации, то вмешивается следующий принцип: полученные результаты (показатели по разным шкалам) надо преломить через личный опыт клиента. То есть надо найти в его жизни такие примеры действий (выборов, событий), которые подтверждают наличие у него того или иного показателя по тестам [6]. Например: в качестве интерпретируемого материала у нас есть показатель генерализованного IQ. «Расшифровать» его, означает расписать те психические способности, которые демонстрирует испытуемый с таким показателем. То есть, не просто указать «у вас средний IQ», а перечислить, с какими проблемными ситуациями он может справиться успешно. Например: «вы находите новые закономерности только при наличии подсказки», или «вам легче оперировать ограниченным информационным потоком (или только вербальным, или только невербальным)». Понятное дело, что для того, чтобы сделать такое интерпретационное преломление, надо знать не только теорию (мышления, как в нашем случае), но и как эта теория проявляется на практике (как, какие виды мышления, какие операции мышления непосредственно проявляются в жизни при решении различных задач). Очень облегчает в этом смысле беседа с испытуемым (клиентом), в которой напрямую можно найти подтверждение тем или иным показателям теста [7]. Однако студенты-психологи, как правило, «тренируются» на себе, поэтому выполнить этот принцип интерпретации – *найти в собственной жизни подтверждения результатов теста* – им будет даже легче, чем при работе с клиентом.

Еще один принцип интерпретации условно можно назвать как *«интерпретация от противоположного»*. Этот прием расшифровывать данные применяется тогда, когда у нас недостаточно знаний о том или ином символе, и тогда мы начинаем указывать на то, чем этот символ НЕ является. Если вернуться к примеру со «средним уровнем IQ», то даже не зная точно, что умеет делать человек с таким уровнем интеллекта, мы можем смело указать, что он «НЕ умеет создавать собственные теоретические положения, что его мышление НЕ бывает автономным и независимым» [1].

Высший пилотаж интерпретации – это, как уже было сказано выше о влиянии символов друг на друга, *соединение нескольких символов в единую интерпретационную картину* [2]. Например, в матрице Равена, где на выходе испытуемый получает оценки по нескольким шкалам, показания можно подать в разорванном виде (просто указать каждую цифру отдельно и кратко подписать, что это за шкала), а можно расписать алгоритм мышления испытуемого, где будет указано, какие операции мышления являются предпочтительными (то есть, в проблемной ситуации этот испытуемый, прежде всего, использует именно их), а какие операции являются второстепенными. Но... это высший пилотаж.

Подведем итог. Для качественной интерпретации диагностических данных надо знать и уметь:

- 1) не-терминологическое описание психологических феноменов, то есть – уметь объяснять сложные термины простыми словами;
- 2) находить примеры из жизни в подтверждение проявлений психологических феноменов;
- 3) учитывать не только присутствие того или иного признака, но и его отсутствие;
- 4) представлять полученные результаты в единой картине, то есть – учитывать, как психологические феномены влияют друг на друга.

На уровне обучающихся психологов-практиков «проинтерпретировать» результаты диагностики означает следующее: своими словами описать

значение тех способностей, которые они продиагностировали, плюс – найти в собственной жизни и описать примеры, подтверждающие наличие у них этих способностей. Если при описании своих способностей студенты смогут выявить некоторую индивидуальную закономерность своей психологической активности, то тогда они выполняют самый главный принцип психодиагностики: каждое измерение должно давать им новую информацию о себе, иначе говоря – каждая интерпретация должна заканчиваться маленьким открытием о себе.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Собчик Л.Н. Стандартизированный многофакторный метод исследования личности СМИЛ (ММРІ). Практическое руководство. – М.: Речь, 2007. – 224 с.
2. Юнг К.-Г. Архетип и символ. – М.: Ренессанс, 1991. – 343 с.
3. Люшер М. Магия цвета. – Харьков: АО «СФЕРА»; Сварог, 1996. – 432 с.
4. Засекіна Л.В., Засекін С.В. Психолінгвістична діагностика: Вступ до психолінгвістики. Навчальний посібник. – Острог: Видавництво Національного університету "Острозька академія", 2002. – 168 с.
5. Тихомиров О.К. Психология мышления: Учебное пособие. – М.: изд-во Моск. ун-та, 1984. – 272 с.
6. Юнг К.-Г. Воспоминания, сновидения, размышления. – Мн.: ООО «Харвест», 2003. – 496 с.
7. Абрамова Г.С. Практическая психология. Учебник для студентов вузов. – М.: Академический проект, 2003. – 496 с.

УДК 343.431(477)(045)

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ

Варава Ірина Павлівна

старший викладач кафедри кримінального права і процесу

Малихіна Аліна Андріївна

Студентка

Національний Авіаційний Університет

м.Київ, Україна

Анотація. У статті йдеться про торгівлю людьми як транснаціональні злочини. Беручи до уваги позитивну динаміку зростання таких злочинів як торгівля людьми, у статті розкриваються кримінально-правові проблеми протидії торгівлі людьми в Україні.

Ключові слова: торгівля людьми, насильство, сучасне рабство, потерпілі, злочин, покарання, кримінальна відповідальність, норми кримінального права.

Питання торгівлі людьми надзвичайно гостро сьогодні постає не лише у світовому цивілізаційному просторі, але й в Україні, зокрема. Ця проблема є транснаціональною і її масштаби невпинно зростають. Вивчаючи природу проблеми торгівлі людьми в нашій державі, вважаємо за першочергове завдання з'ясувати чинники, що зумовлюють її виникнення і прогресування. До основних чинників ми б віднесли: важке економічне становище в країні, високий рівень безробіття, недосконалість державно-правового механізму захисту громадян, недостатня обізнаність населення щодо можливостей як легального так і нелегального працевлаштування, незахищеність українських громадян та недовіра населення державно-правовим установам у питанні захисту від злочинної діяльності у сфері торгівлі людьми. Великий відсоток людей, що постраждав від заявленої проблеми, це також люди, які раніше зазнали насильства, зокрема, в сім'ї. Варто наголосити і на тому, що для

торгівлі людьми насильство або обман не є обов'язковими умовами. В таких випадках часто використовується скрутне, вразливе становище особи, за рахунок чого вона добровільно погоджується на будь-яке обмеження її прав і свободи. Інколи особи, що є зацікавлені в цьому штучно створюють ситуацію, за якої потерпілий змушений погодитися на пропонувані умови задля отримання хоча б мінімально потрібних для нього і його сім'ї коштів для життя. У більшості випадків, визначальним фактором віднесення людини до групи ризику відіграє низький рівень доходу. Саме він штовхає громадян України на пошуки кращого життя закордоном навіть без знання мови, на нелегальних умовах, за відсутності кваліфікації і чіткої інформації про подальше життя в тій країні. Зазвичай це відбувається шляхом усної домовленості, без надання посвідчувальних документів як гарантій безпеки. Сучасне рабство сьогодні є примітним явищем. Портрет сучасного рабства змінився. Якщо у 90-ті роки жертвами торгівлі людьми були переважно жінки 15-24 років, то сьогодні пропорція практично зрівнялася – трішки більше жінок і вже значна частина чоловіків. З'явилося і серйозне розшарування за віком – від дітей до людей похилого віку [1].

Станом на 1 серпня 2018 року 156 українців постраждали від торгівлі людьми. Це офіційні дані, про які повідомив Артем Крищенко, начальник департаменту боротьби зі злочинами, пов'язаних якраз з торгівлею людьми. Юрист-кримінолог Ганна Маляр, зазначила: «Все, що ми знаємо, цифри, дані – це верхівка айсбергу, тому що це злочин з величезним ступенем латентності, тобто прихованості. Тому дана тема є надзвичайно актуальною і важливою для всього світу». Також експерт-кримінолог примітила, що дане явище характерне зазвичай для жителів сіл невеликих містечок, там де взагалі неможливо знайти роботу і там де люди не володіють навичками швидкого пошуку альтернативної чи критичної інформації. Це змушує нас подумати про те, як покращити стан освіченості населення. Вивезення людини за межі України відбувається за сприяння прикордонників і митників. За словами юриста-кримінолога, під час перетину кордону прикордонники ставлять відмітку навіть

не бачачи самої людини, і, це, як бачимо, ще одна велика проблема, яку вже сьогодні потрібно вирішувати [1].

Вперше в Україні кримінальна відповідальність за торгівлю людьми була встановлена Законом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін і доповнень до Кодексу про шлюб та сім'ю України» від 24 березня 1998 р. Після прийняття у 2001 році Кримінального кодексу України (далі – КК України) норма, котра встановлювала кримінально-правову заборону торгівлі людьми (ст. 149 КК України), змінювалася декілька разів, останні були внесені Законом України «Про внесення зміни до статті 149 Кримінального кодексу України щодо приведення у відповідність з міжнародними стандартами» від 6 вересня 2018 р.[2] Відповідно до нього основний склад торгівлі людьми викладено законодавцем у ч. 1 ст. 149 КК України наступним чином: «Торгівля людиною, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням примусу, викрадення, обману, шантажу, матеріальної чи іншої залежності потерпілого, його уразливого стану або підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання згоди на його експлуатацію»[3].

Виходячи з вище зазначеного, можна стверджувати про те, торгівля людьми посягає на групу однорідних суспільних відносин, які забезпечують свободу, честь та гідність особи. На сьогодні це питання врегульоване нормами кримінального права. Проте суспільство має бути юридично обізнаним про всі причини, вияви та засоби запобігання даного явища, а державно-правові установи мають подбати про підвищення рівня довіри до їхньої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- 1.<https://www.obozrevatel.com/ukr/crime/lyudi-u-prignichenomu-stani-stayut-zhertvami-torgovtsiv-lyudmi.html>
2. Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми.-[Електронний ресурс].- Режим доступу: https://revolution.allbest.ru/law/00434613_0.html

3. Закон України «Про внесення зміни до статті 149 Кримінального кодексу України щодо приведення у відповідність з міжнародними стандартами». – [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2539-19>

НОВІ ФОРМИ ТА МЕТОДИ ПРОВЕДЕННЯ УРОКІВ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ШКОЛАХ З УГОРСЬКОЮ МОВОЮ НАВЧАННЯ

Маргітч Катерина Євгенівна

канд.пед.наук

зав.кафедри пед.та психології

Закарпатського кгорського інституту

Імені Ф.Ракоці II

М.Берегово

Анотація; Шлях до високого рівня національної свідомості особистості лежить через освіту і виховання в процесі яких засвоюється державна мова, вивчається тисячолітня історія розвитку нації, сприймається і привласнюється українська культура, традиції, звички, формується почуття громадянськості, відчуття причетності до всього, що діється у країні.

Ключові слова: Закарпаття, традиції та звичаї, вчитель-словесник, навчально-виховний процес, інноваційний підхід у навчальному процесі, дидактичний матеріал,

Сучасна школа повинна насамперед піклуватися про розвиток особистостей. Чи не тому ми часто бачимо світ у чорно-білих кольорах, що в ньому так мало людей, які мають свої думки, переконання?Справді вчитель творить людську душу, розвиває почуття. Ще Аристотель вважав: якщо ми піклуємося лише про розумовий розвиток молодої людини, забуваючи про необхідність розвитку її почуттів, ми йдемо назад, а не в перед.

Наш час – це час змін, зміни відбуваються і в навчально- виховному процесі. Інформатизований світ дуже стрімко змінюється, дедалі важче в ньому орієнтуватися вчителю та звичайному учню, а ще важче творити і виховувати Людину. Постійно замислюєшся над тим, як зробити урок цікавим, сучасним,

щоб учні з бажанням ішли в клас, як виховати людину, яка б уміла поєднати свій духовний світ, знання, практику, творчість.

Потрібно, щоб кожен учень усвідомив: мова не просто засіб спілкування, а генетичний код, і порушення цього коду породжує хаос у душі, розриває генетичний зв'язок між поколіннями. К. Ушинський писав: "Відберіть у народу все – і він усе може повернути, але відберіть мову, і він більше ніколи не створить її".

Кожен вчитель намагається відшукати цікаві методи роботи з учнями, обрати певну тактику, стиль роботи, намагається створити умови для позитивного розвитку, творчої реалізації. На сьогоднішній день існує багато сучасних навчальних технологій. Та суть не у нововведеннях, а в тому, наскільки вони ефективні, корисні, змінюють структуру та якість освітнього процесу. В. О. Сухомлинський писав: "Не забуваймо, що в школі дитина не тільки вчиться, у школі вона живе". На мою думку, особистісно зорієнтована технологія навчання є найкращою, яка забезпечує комфортні умови розвитку дитини, реалізує її природні задатки, тому уроки повинні спрямовуватись на особистість.

Як на мене, література й мова вивчаються в школі не для того, щоб через багато років людина могла розповісти всі правила, назвати біографічні дані кожного письменника, знати тему та ідею художнього твору. Ставлю перед собою інше завдання – навчити учнів жити, думати, володіти усним та писемним мовленням, особливо це потрібно в угорськомовних школах Закарпаття.

Будь-яка творчість передбачає любов, тому і діяльність учителя немислима без неї. Якщо учень і вчитель ідуть на урок з почуттям любові, добра, поваги, то відбудеться єднання душ, що сприятиме ефективному навчанню й вихованню. Саме з любові і поваги проростає коріння взаєморозуміння, взаємозбагачення, взаємодопомоги, взаємодовіри, взаємоконтролю.

Використовуючи у своїй практиці методику особистісно зорієнтованого навчання, формую життєво необхідні компетентності учня, прагну, щоб учень-

угорець умів реалізувати себе в житті, вів активний спосіб життя, критично оцінював власну діяльність, умів працювати в колективі, не боявся висловлювати власну думку. Учень можуть самостійно працювати, планувати свої цілі та свою діяльність, робити висновки, йому цікаво працювати на уроках, він хоче бути успішним..

Доброзичливе, щире, відкрите, емоційне, наукове спілкування – ось що таке для мене уроки мови й літератури. На них учень і вчитель обмінюються враженнями, сперечаються, висловлюють свої думки, пізнають щось нове. Найкорисніші уроки, які наповнені добрими емоціями і почуттям, на яких панує робоча атмосфера. Якщо ви зайшли до класу, а очі учнів мертві, ледь жевріють, спробуйте своїм поглядом, словом "запалити" їх, тому що без цього ваш урок пройде марно.

Тому перед вчителями-словесниками нашої області є важлива і складна державна задача, для вирішення якої потрібні знання не тільки державної мови, але і знання угорської мови, енергія, та пошук нових шляхів. Кожен, хто пов'язаний з викладанням державної мови, знає, що засвоюється матеріал тим легше і краще, чим більше зацікавлений у ньому той, хто навчається, чим більше він захоплений навчанням.

Використовуючи у своїй практиці методику особистісно зорієнтованого навчання, формую життєво необхідні компетентності учня, прагну, щоб учні угорської національності уміли реалізувати себе в житті, щоб вели активний спосіб життя, критично оцінювали власну діяльність, уміли працювати в колективі, не боявся висловлювати власну думку. Учені можуть самостійно працювати, планувати свою діяльність, але досить важко їм робити висновки.

Ця форма класичних занять все наполегливіше утверджується в шкільній практиці. Багато вчителів вбачають у ній засіб подолання стереотипу уроку, зміни звичних способів спілкування, демократизації взаємовідносин між вчителями та учнями. Що ж дає нестандартний, нетрадиційний урок?

По-перше, активізацію розумової діяльності учнів. Стимулює мислити, думати, порівнювати, аналізувати, виправляючи свої помилки і помилки свого товариша.

По-друге, розвиток пізнавальних інтересів учнів до навчання. Їм цікаво вчитися, прагнуть знати якомога більше, щоб виступати в ролі вчителя, контролюючи чи перевіряючи товариша.

По-третє, розвиток зв'язного мовлення та творчих здібностей учнів. Вони вчаться правильно, грамотно і красиво говорити.

Учитель створює такі умови, застосувавши такі методи, прийоми, форми роботи, які б сприяли досягненню відповідних цілей. Школярі вчаться здобувати й застосовувати знання самостійно, індивідуально, в парах, групах. На уроці створюється ситуація успіху, позитивного настрою, відповідної мотивації, взаємопідтримки.

Як же донести до кожного школяра багатство й красу українського слова, виробити вміння невимушено вести бесіду, створювати тексти літературною мовою?

На мотиваційному етапі учитель повинен з'ясувати емоційну готовність учнів, з яким настроєм прийшли вони на урок, подбати про забезпечення позитивних емоцій, створити сприятливу атмосферу, налаштувати учнів на плідну роботу. Сучасні діти з цікавістю виконують ті види навчальної діяльності, які дають їм матеріал для роздумів, можливість виявити самостійність, винахідливість, творчість.

Мотиваційний етап уроку покликаний створювати атмосферу довіри, доброзичливості, забезпечити нормальну зовнішню обстановку для роботи та психологічний настрій учнів на нормальну роботу. "Як почнеш урок, так він і пройде", тому раджу створити такий робочий настрій у класі, щоб усі відчули об'єктивну потребу у внутрішній готовності сприйняти навчальну інформацію та діяти в ній.

Ніякі новітні педагогічні технології не допоможуть словесникові це зробити, коли він за суб'єктом навчання не бачитиме живої людини, яка росте, пізнаючи

навколишній світ і себе в ньому, не відчуває серцем душі цієї підростаючої особистості.

Для кращого вивчення державної мови вчителі-словесники угорськомовних шкіл Закарпаття застосовують нетрадиційний підхід у навчанні -

це вміння інтегрувати учнями отримані знання та застосовувати їх для одержання нових знань і з'ясування явищ, які відбуваються у сучасному суспільстві .

Сучасне життя пропонує велику кількість інноваційних технологій . Відмінність між інтерактивним і традиційним навчанням полягає не лише у методах та прийомах викладання предмету , але й у меті , яку поставить перед собою кожен метод навчання. Мета інтерактивного навчання - створення педагогом умов навчання, за яких учень сам відкриватиме, здобуватиме й конструюватиме знання та власну компетентність у різних галузях. Опрацювавши багато літератури з методики інтерактивного навчання, розумію, що інтерактивний метод – це метод, у якому той, хто навчається, є учасником навчального процесу, який бере активну участь у тому, що відбувається на уроці, і сам створює процес навчання .Залежно від мети навчального заняття та форми організації навчальної діяльності учнів використовую технології кооперативного навчання, колективно – групового, технології ситуативного моделювання, технології опрацювання дискусійних питань.

Застосування таких технологій висуває певні вимоги до структури уроку. Ясно вона потребує значної кількості часу для підготовки як учня так і вчителя Але результат від таких уроків стає стимулом для подальшої вчительської роботи. Змінюється на краще ставлення учнів до вчителя, виникає атмосфера особливих стосунків між дітьми та педагогом. А це має важливе значення для всієї вчительської роботи. Задоволення, яке отримує вчитель від цих уроків, послужить стимулом до роботи з інтерактивними технологіями.

Таким чином, використання нових технологій на уроках української мови та літератури найбільш повно забезпечує комфортні , безконфліктні й сприятливі умови розвитку учнів, всебічно реалізує їх природний потенціал, виховує

особистість, здатну до самоосвіти, саморозвитку, самовдосконалення. За допомогою подібних інтерактивних вправ можна глибше осмислити актуальні явища громадського, культурного, міжнародного життя, навчитися поважати власну думку, зрозуміти те, що висловлює більшість, є істиною.

На мою думку, інтерактивне навчання є однією з найбільш гнучких форм включення кожного учня в роботу, забезпечує перехід від простих до складних завдань, вчить використовувати не готові знання, а здобувати їх із власного досвіду, що веде до розвитку мислення - творчого і діалектичного. Нові підходи до організації навчання роблять навчальний процес різноманітним, цікавим та ефективним.

Девізом педагогічної діяльності вважаю слова А. Ейнштейна : « Уміє вчити той, хто вчить цікаво, доповнивши їх так: « Хто не провів жодного сірого, нудного уроку. Тому намагаюся творчо, по – новому розв'язувати актуальні завдання сучасної освіти, які спрямовані на гуманізацію та демократизацію, на розвиток особистості. Вважаю, що нема нездібних, бездарних чи лінивих дітей, бо у кожної дитини є задатки до певного виду діяльності. Але нахили у кожної людини різні. Намагаюся, щоб діти виступали суб'єктами усіх видів діяльності, брали участь у процесі отримання інформації , а не запам'ятовували її, щоб у навчанні робили самостійні відкриття, які є кроком до творчості.

Для сильніших учнів підбираю завдання на поглиблення чи розширення знань (випереджувальні або ті, які вимагають творчого пошуку. Практикую використання карток з диференційованим навчанням. Частина дітей з перших завдань, поставлених вчителем, включається в пошукову діяльність. Вони складають групу « прориву. Їх кількість у класі повинна зростати у міру того, як все нові учні наважуються висловлювати свою думку, пропонувати якісь нові зв'язки. Друга частина - це ті, хто поступово включається в процес пошуку Їм потрібна опора, відчуття впевненості, перш ніж вони відкрито виступлять у загальнокласній дискусії. Поступово окремі з них потрапляють у групу « прориву. Третя група – це ті, хто фрагментарно, дуже рідко включаються в загальну діяльність. Деякі з них акуратні й виконавчі, запам'ятовують і

відпрацьовують відкриті іншим правила, інші не беруть участі у загальному процесі навіть на цьому рівні .

Тому велику увагу приділяю різним способам, щоб ввести цих дітей у світ навчальної діяльності.

Щоб зацікавити учнів роботою на уроці, дбаю про гармонійне поєднання мотиваційного, змістового, процесуального, розвивального компонентів навчальної діяльності .Зміст має приваблювати дітей чимось незвіданим, сприяти новим дидактичним цілям. Дитина має розуміти значущість навчального матеріалу, а я намагаюся створити оптимальне навчальне середовище для реалізації сутнісного потенціалу кожної особистості. Для підтримання інтересу дітей, активності їхнього мислення і вольових зусиль завжди відзначаю не тільки тих, хто був найактивнішим, а й тих, хто старанно працював, охайно писав у зошиті, знайшов вдалу відповідь на запитання, дібрав цитату із твору .Вчу дітей аналізувати свої відповіді, оцінювати їх, робити самоаналіз, вчу критично ставитися до відповідей однокласників. Поважаю як правильну, так і хибну думку дитини. Для мене головне, щоб вона була і щоб вона могла її висловити. Керуюсь принципом: полюби дитину такою, як вона є і допоможи їй стати кращою.

Ставлю завжди і до себе високі вимоги , адже пам'ятаю слова великого педагога Я . А . Коменського : « Ніхто не може зробити мудрим, крім мудрого, ніхто високоморальним і добродішним, за винятком високоморального і добродішного. Творчість учителя – творчість учнів.

Діти – барометр уроку. Саме вони, різні за своїми здібностями сприймати і відтворювати почуте і побачене, спонукають мене шукати нові прийоми і методи навчання.

Уроки намагаюся будувати таким чином, щоб формувати вміння грамотно, змістовно обмінюватися думками, уміння самостійно, творчо працювати з підручниками додатковими джерелами; дитина кожного уроку повинна сама відкривати щось нове, бо навчання – це процес не лише засвоєння знань, але й розумового зростання, розвитку учнів. Це змушує активно

впроваджувати в практику освітні технології чи їх елементи, нетрадиційні прийоми й методи навчання, інтерактивні технології, використовувати нові форми занять для активізації навчально – пізнавальної діяльності учнів. Застосовую такі методи і прийоми, які (на мою думку) сприятимуть розвиткові мовленнєвих здібностей, формуванню пізнавальної і творчої самостійності, мовної і мовленнєвої компетенції (мовленнєвої діяльності, до речі , проводжу третину часу на уроці, поєднуючи розвиток мовних, мовленнєвих та комунікативних умінь учнів):

пояснювально – ілюстративний	творчий
дослідницький	асоціативний
проблемний експеримент	ігрові ситуації
парна і групова робота	творчі завдання
метод асоціацій	створення ситуації успіху
	формування пізнавального інтересу і ін.

Щоб підтримати інтерес до предмету , впроваджую різноманітні форми уроків :

урок – гра	урок- змагання
урок – казка	урок – подорож
урок - вікторина	урок – свято
урок – конференція	урок –композиція

Під час занять ставлю перед собою і намагаюся розв'язати такі завдання вдосконалення зв'язного мовлення і підвищення мовної культури учнів збагачення словникового запасу послідовне і логічне викладення думок розвиток творчих здібностей, пам'яті, уваги, уяви, образного мислення

Намагаюся на уроках створювати на уроках атмосферу співробітництва учнів і вчителя, яка позбавляє страху отримати погану оцінку. А це створює сприятливий клімат для засвоєння знань умінь і навичок. Організую радісне навчання дітей без примусу. Однак розумію, що процес навчання - це не безперервна радість. Все зробити цікавим неможливо. Тоді намагаюся зробити

його простим, зрозумілим і доступним. Намагаюся уроки будувати так, щоб кожен учень почувався дослідником, який самостійно здобуває знання, і мав змогу зіставляти, порівнювати, шукати і знаходити.

Аналізуючи людську діяльність, вивела для себе формулу успіху:

ПРАЦЮВАТИ ЛЕГКО, КОЛИ ПРАЦЮВАТИ ЦІКАВО;

ВЧИТИСЯ ЛЕГКО, КОЛИ ВЧИТИСЯ ЦІКАВО.

Уроки українсько мови та літератури вимагають від учнів шкіл з угорською мовою навчання напруженої інтелектуальної роботи. Тому дуже важливо використовувати такі методичні засоби, які сприяють виконанню основних завдань навчання, знімали б час від часу напруженість, давали емоційну розрядку. Прагнення стати переможцем – важливий стимул для активізації пізнавальної діяльності. Таким є урок – КВК.

Урок-КВК – це і радість колективного пошуку правильної, дотепної відповіді, і можливість для кожного самостійно здобути та проявити свої знання, кмітливість, гумор, артистизм. Краще всього таку форму навчання проводити під час узагальнення, закріплення чи повторення пройденого. Але я спробувала і провела урок у такій формі під час вивчення нової теми в 8ому класі "Поняття про просте речення".

Всі учні були активними, виявляли велику зацікавленість, самонавчалися і робили висновки. Вони добре зрозуміли речення за метою висловлювання, адже це їм тема знайома з рідної (угорської мови) запам'ятали правильність вимови питального та окличного речення, уміли виділяти їх у тексті, пояснювати значення, правильно використовувати їх у мовленні та визначати синтаксичну роль. Цей урок ще раз довів, що гра - це також навчання, якщо гра правильно побудована.

Оволодіння державною мовою немислиме, перш за все, без накопичення певного словникового запасу, постійного його збагачення. А це – не просто запам'ятовування слів, але й усвідомлення їх багатозначності, вживання в реченні. І ось тут допомагає гра, творчість. На етапі опрацювання навчального матеріалу організую самостійну та парно-групову роботи. На уроках

використовую інтерактивні методи і прийоми: мозковий штурм, ПРЕС, знайди помилку, викресли зайве, акваріум, укладання таблиць, опорних схем, асоціативний куш, триступеневе інт. Метод "ПРЕС" допомагає учням чітко, стисло, аргументовано висловити свою думку.

Досить часто проводжу "аналіз" фотографії, створюємо психологічний портрет митця, коли вивчаємо життєвий шлях письменника. На уроці учні роздивляються портрети різних років життя, наприклад, Т. Г. Шевченка, визначають особливості його внутрішнього світу, характер, погляд, риси духовного світу діти записують у зошити.

Які б технології не обрав учитель, необхідно завжди пам'ятати, що кожен прийом, метод хороший, якщо він насамперед допомагає формуванню мислення учнів, їхній пошуковій діяльності, зорієнтованій на розвиток індивідуальних задатків та нахилів особистості. Яким би багатим і цікавим матеріалом не оперував учитель, ефективність занять буде залежати від активності самих учнів. Особливо вони пам'ятають ті заняття, у яких брали безпосередню участь, тому інтерактивні методи навчання є частиною особистісно зорієнтованого навчання, оскільки сприяють соціалізації особистості, усвідомлення себе як частини колективу, своєї ролі і потенціалу.

Для мене важливо, щоб учні-угорці вміли правильно оцінити вчинки людей і свої власні, прагнули наслідувати позитивних героїв, бачити і розрізняти погане і прекрасне навколо та порівнювали з творами угорської літератури. На уроках літератури намагаюсь, щоб школярі не тільки зрозуміли і запам'ятали виучуване, але й порівняли з звичаями та традиціями угорського народу.

Емоційність допомагає глибше пізнати світ, сильніше відчувати любов до добра і ненависть до зла, захоплюватися благородством й боротися з тим, що заважає нам жити. На кожному уроці працюю над збагаченням словникового запасу, розвиваю творчу самостійність, інтерес до знань. Знаючи, що уроки літератури - це уроки моральності, патріотизму, проводжу в класах уроки-суди, уроки-семінари, уроки-концерти, уроки-подорожі, уроки-екскурсії, уроки-

диспути та уроки-зустрічі. Такий урок-зустрічі я провела в 7-ому класі при вивченні творів Закарпатських письменників був запрошений голова Закарпатської організації письменників Густі Василь.

Така нетрадиційна форма уроку дала можливість залучити до уроку всіх учнів, захопити їх своєю неординарністю, красою західноукраїнського одягу, який підготували самі учні, вивчаючи твори поета. Учні перетілювалися в героїв поезії і намагалися донести до присутніх на уроці той дух патріотизму, єдності, згуртованості, доброти, чесності, людяності та справедливості, який був притаманний героям поезій, бо вони змушують нас замислитись над багатьма проблемами сьогодення.

Роками вчитель йде до цього. Якими будуть його уроки – залежить від багатьох факторів. Тільки творець може виховати творця. Тільки особистість, що володіє педагогічною майстерністю, сміливістю у виборі форм і методів роботи, здатна вплинути на формування духовного світу учнів

Застосування таких нетрадиційних форм навчання забезпечує на моїх уроках ефективність і результативність, сприяє формуванню активної особистості, дає можливість індивідуалізовано підходити до організації навчальної діяльності учнів з різним рівнем підготовленості, виявляти їх здібності та можливості, які на звичайних уроках не проявляються.

Часто і справедливо повторюють вислів: "Особистість учня не посудина, яку потрібно наповнити знаннями, а факел, який слід запалити. Але вогонь легше всього займається від вогню". Захоплення вчителя предметом, любов до мови та літератури, глибока ерудиція, щира зацікавленість у долі кожного учня – ось що раніше і більше всього забезпечує успіх викладання.

Ці ж якості вчителя постійно змушують його думати про свої нові підходи до літератури і мови та про методичну майстерність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державна національна програма "Освіта" (Україна XXI століття). – К: Райдуга, 1994.

- 2.Беляєв О.М., Симоненкова Л.М., Скуратівський Л.В., Шелехова Г.Т. Навчання української мови в 10-11 класах: Посібник для вчителя. – Київ: Освіта, 1998
- 3.Вихованець І.Р. Таїна слова. – Київ: Рад. шк., 1990.
- 4.Волошина Н.Й. Уроки позакласного читання. – Київ: Грамота, 2000.
- 5.Даценко О.О. Урок на замовлення. – Київ: Веселка, 1993.
- 6.Дига Н. Роль інтегрованих зв'язків у вивченні української літератури в школі // Українська мова і література в школі. – 2003. – № 5.
- 7.Златів Л.М., Тимочків М.М. Уроки рідної мови. Книга для вчителя. – Тернопіль: Богдан, 2000.
- 8.Кислий Ф. Нові імена в програмі з української літератури. – Київ: Освіта, 1993.
- 9.Копиняк З.Т., Булачик А.П. Українська мова: Навчально-методичний посібник. Завдання з розвитку зв'язного мовлення – Тернопіль: Астон, 2002.
- 10.Кучеренко Є.М. Проблеми сучасного уроку. – Київ: Грамота, 1999.
- 11.Литвин І.В. Українська мова. Тести, вправи, творчі завдання. Навч. посібник. – Київ: А.С.К., 2002
- 12.Мацько Л.І. Риторика: предмет, основні поняття, розділи // Диво слово. – 2001. – №12.
- 13.Найдорожчий скарб: Слово про рідну мову. Поезії, вислови / Упоряд. Луцук В.І. – Київ: Рад. письменник, 1990
- 14.Николин М.М. Співавтор уроку – учень // Дивослово. – 1996. – № 12.
- 15.Освітні технології // За редакцією О.М.Пехоти. – Київ: А.С.К., 2004.
- 16.Падалка О.С. Виховні технології. – К: Українська енциклопедія, 1995.
- 17.Паламарчук В.І. Розвиток пізнавальної самостійності учнів // Дивослово. – 1998. – № 5.
- 18.Пістун Н.Ф. Форми співробітництва вчителя й учнів // УМЛШ–1990.– №11.
- 19.Скрипник Л. Кожен учень – творча особистість // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах – 2006. – № 3.

УДК 336.77.336.6

**МЕТОДИ КОНТРОЛЮ БЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН В ОРГАНАХ
САМОВРЯДУВАННЯ НА ПРИКЛАДІ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ
ГРОМАД**

Коркуна Орислава Іванівна

к.е.н.

Коркуна Іван Іванович

к.е.н., доцент

Львівський державний університет фізичної
культури імені І. Боберського, м. Львів, Україна

Цільник Олег Ярославович

директор ПП «Укрзахідпостач», м. Львів, Україна

Бордун Олеся Володимирівна

Студентка V курсу факультету туризму
Львівський державний університет фізичної
культури імені І. Боберського, м. Львів, Україна

Анотація: У статті розглянуто бюджетоутворюючі складові об'єднаних територіальних громад (далі – ОТГ) визначено систему бюджетування ОТГ, систему виконання бюджетів та контроль за його використанням. Охарактеризовано органи контролю в частині місцевих бюджетів. Проаналізовано фінансування ОТГ з державного фонду регіонального розвитку. Наведені альтернативні джерела фінансування та роль комунальних підприємств в наповненні дохідної частини бюджету ОТГ. Використано порівняльні методи аналізу для проведення аудиту ефективності бюджетних програм, контролю бюджетного процесу та бюджетного моніторингу. Розглянуто основні критерії відбору інвестиційних програм в будівельній галузі, оцінювання проектів та ефективності використання бюджету ОТГ.

Наведені пропозиції з використанням методів оптимізації видаткової частини бюджету для досягнення балансу в структурі менеджменту в ОТГ.

Ключові слова: бюджет, бюджетні відносини, контроль, ОТГ, фінансування, моніторинг, самоврядування.

Згідно Бюджетного кодексу України місцевий фінансовий орган ОТГ це установа, яка здійснює функції складання і виконання місцевих бюджетів, контроль за витрачанням розпорядниками бюджетних коштів, наповнення дохідної частини ОТГ за рахунок інших надходжень в межах діючого законодавства. Місцеві бюджети є самостійними згідно Бюджетного Кодексу України (БКУ), тому їх обслуговування здійснюється самостійно виконавчими органами ОТГ, які створені як фінансові органи управління. Склад доходів та витрат ОТГ визначається бюджетним законодавством. При розрахунках міжбюджетних трансферів, громади на пряму контактує з Міністерством Фінансів України (МФУ) без посередників (районні, обласні ради), що дозволяє ефективніше використовувати потреби регіону та отримувати цільові фінансові надходження, трансферти, реверсні дотації для захищених статей бюджету.

Метою статті є дослідження вибору оптимальних методів контролю в органах самоуправління на прикладі ОТГ.

До доходів ОТГ віднесено згідно ст.69 БКУ відрахування:

- 60% податки ПДФО;
- 25% екологічний податок;
- 100% єдиний податок;
- 100% податок на прибуток комунальних підприємств, комунальної власності;
- 100% податок на майно (земля, транспорт, нерухомість).
- 5% акцизний податок з реалізації підакцизних товарів (роздрібний бізнес).
- плата за ліцензії та сертифікати, оренда та оренда плата за використання природних ресурсів та інші [1].

Поточні видатки ОТГ – це фінанси направлені на виконання бюджетних програм, проведення досліджень, розробок, програм розвитку та інше. Які в

себе включають :оплата праці та нарахування на з/п; соціальне забезпечення; використання, товарів та послуг, які беруться на облік як основні засоби; обслуговування боргових зобов'язань; поточні трансферти.

Згідно Бюджетного Кодексу України (ст.28) [1] та Закону України «Про доступ до публічної інформації» [2] бюджети громад є доступними даними, які зобов'язано оприлюднювати а саме: інформацію про фінансові ресурси, яка повинна висвітлюватися за 20 днів до моменту її схвалення та затвердження.

Згідно статті 119-115 Бюджетного Кодексу України визначено органи контролю в частині місцевих бюджетів :

- Міністерство фінансів України – у частині дотримання бюджетного законодавства;
- Місцеві фінансові органи – контроль за дотриманням бюджетного законодавства на кожній стадії бюджетного процесу щодо місцевих бюджетів;
- Казначейство України – контроль за веденням бухгалтерського обліку від надходжень і витрат державного боргу та місцевих бюджетів.
- Органи державного фінансового контролю – за цільовим та ефективним використанням коштів державного боргу при складанні бюджетних показників відповідно бюджетних зобов'язань;
- Контроль за відповідністю бюджетних показників - затверджених бюджетів, кошторисів бюджетних установ , які використовуються в бюджетному процесі, бюджетних розписів та виконавчими органами місцевих рад , достовірністю визначення потреби в бюджетних коштах при складанні планових показників [1].

Згідно Статті 116 Бюджетного Кодексу України звернемо увагу на ряд порушень, які виникають у процесі роботи в контексті бюджетного законодавства [1]:

- включення недостовірних даних до бюджетних записів;
- порушення подання встановлених термінів бюджетних записів;
- визначення недостовірних обсягів бюджетних коштів при плануванні бюджетних показників.

Бюджетування – це процес підготовки, складання та затвердження системи пов’язаних між собою бюджетів, узгоджених за термінами, напрямками діяльності, підрозділами чи центрами, відповідальності [3].

Бюджетування – це складова фінансового планування оскільки базою будь якого фінансового плану є система відповідних бюджетів де проходить процес трансформації з стратегічного фінансового планування в систему поточних планів з метою досягнення стратегічних цілей [4].

Дохідна частина бюджетів ОТГ формується з відповідних джерел, а саме:

- фінансування ОТГ з державного фонду регіонального розвитку (ДФРР);
- альтернативні джерела;
- фінансові ресурси комунальних підприємств.

Контроль виконання бюджету ОТГ відбувається з використанням наступних заходів:

- контроль бюджетного процесу;
- аудит ефективності бюджетних програм;
- бюджетний моніторинг.

Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР) приймається не менше 1% обсягу доходів загального фонду Державного бюджету України (ДБУ). На відповідний поточний бюджетний період. Окрім основного завдання Державної програми стратегії регіонального розвитку, використовується для фінансування проектів співробітництва громад та ОТГ. Кошти ДФРР спрямовуються на інвестиції програм регіонального розвитку ОТГ, створення інфраструктури-інноваційних та індустріальних парків, спортивної інфраструктури. На інноваційні проекти і проекти розвитку передбачено не менше 10% ДФРР, за кожним з напрямків.

Кожен регіон України, на фінансування ДФРР регіональних проектів отримує визначену суму коштів яка формується за рахунок наступних показників:

- чисельність населення регіону;
- суми ВВП (валового регіонального продукту) на душу населення;

- фінансування регіону наступне:

Сума валового регіонального продукту (Σ ВВП) більша 0,75 внутрішнього валового продукту України.

$$\Sigma \text{ВРП} > 0,75 \text{ ВВП}$$

Сума фінансування ($\Sigma\Phi$) визначається за пропорцією згідно статті 21-1 Бюджетного кодексу України з дотриманням Σ НУ таких критеріїв частка суми населення України на суму населення регіону помножено Σ НР 0,8 суми ДФРР.

$$\Sigma \Phi = \frac{\Sigma \text{нас. Укр}}{\Sigma \text{нас. регіону}} \times 0,8 \Sigma \text{ДФРР}$$

Де 80% коштів відповідно до чисельності населення яке проживає у відповідному регіоні, та 20% коштів з урахуванням рівня соціально – економічного розвитку регіонів відповідно до показника валового регіонального продукту з розрахунку на одну особу (для регіонів в яких цей показник менше 0,75 % середнього показника по Україні [4]:

$$\Sigma\Phi = 0,2 \times \Sigma\Phi \times 0,2\%$$

Окрім цього є проекти співробітництва, коли дві чи більше громад на договірних засадах домовляються про спільне вирішення питань, які є актуальними для них. В Україні договори про муніципальне співробітництво укладено у 18 областях [5].

Розглянемо основні критерії відбору регіональною комісією інвестиційних програм в галузі будівництва а саме:

- наявність затвердженої документації;
- календарний план реалізації від (1р.до 3р.)
- спів фінансування до 10%;
- подальше фінансування або утримання без ДФРР за рахунок місцевих бюджетів.

Регіональна комісія на веб-сайтах рад чи адміністрацій або на відповідному сайті Міністерства регіону України не пізніше як за 30 днів, до для проведення оцінки та відбору проводить оголошення. Форма подачі технічних завдань та інвестиційних програм встановлюється Мінрегіоном якщо при подачі

документів виявлено помилки тоді Мінрегіон в 30-денний термін з моменту їх подання надає дозвіл на повторну подачу документів.

На підставі рішення відповідної комісії з питань програм і проектів затверджуються пропозиції щодо розподілу коштів ДФРР.

Заявник щокварталу до 10-го числа поточного місяця оприлюднює на веб-сайті Міністерства регіону звіт про використання заходів інвестиційної програми розвитку та отримані результати за звітній період.

Основні критерії оцінювання проектів:

- Територія охоплення вирішення проблем (окремо оцінюються проекти ОТГ);
- Вплив проектування на вирішення проблеми;
- Іноваційність проекту;
- Співфінансування з місцевих бюджетів (окремо оцінюються громади потенційного неспроможні та потенційно спроможні вирішувати проблему);
- Соціально-екологічні особливості проекту кошти ДФРР використовуються на проекти [4]: (Стратегічного характеру (а не на поточні ремонти), які створюють інфраструктуру, що веде до капіталізації земель, формування додаткової вартості, зростання доходів домогосподарств).

Альтернативні джерела. Згідно Бюджетного Кодексу України дозволило місцевим бюджетам здійснювати внутрішні запозичення (ст.16) передбачає їх в ст.,23 БКУ [1].

Зовнішні запозичення дозволено місцевим радам обласного значення. Право на їх одержання визначено в законі «Про місцевий бюджет», що належить територіальній громаді в особі керівника місцевого фінансового органу за дорученням місцевої ради. Запозичення можуть бути у вигляді кредитів, інвестицій для підтримки інноваційних проектів які суттєво покращують соціально-економічний розвиток регіону в частині ОТГ, які складають джерело наповнення дохідної частини бюджету органів місцевого самоврядування.

До альтернативних джерел слід віднести : франдрейзинг і спільнокошт.

Франдрейзинг – це залучення грошових коштів та інших ресурсів організацією (переважно не комерційною, благодійною) з метою реалізації певного

соціального проекту, або серії проектів, об'єднаних однією спільною ідеєю, або на «вектор руху». Кошти можуть надходити від приватних осіб, комерційних організацій, фондів урядових організацій [6].

Спільнокошт – громадське фінансування, фінансування громадою співпраця людей, які добровільно об'єднали свої гроші чи інші ресурси разом, як правило через інтернет і соціальні мережі щоб підтримувати зусилля інших людей, або організацій [6].

Для збору коштів обов'язково має бути задана їй разова мета, ціна досягнення, розрахунок витрат складовою місцевого самоврядування є комунальні підприємства, задача яких зводиться до фінансування місцевої інфраструктури, сфери послуг та органів місцевого самоврядування.

Фінансові ресурси комунальних підприємств – це сукупність грошових коштів, надходжень цільового призначення, які перебувають у розпорядженні та закріплені на правах оперативного управління повного господарського відділу і використовуються та передбачені статутом потреби [7]. До них належать статутний фонд, амортизаційні відрахування, прибуток, бюджетні асигнування, благодійні внески, кредити банків та інше. Одним з важливих джерел фінансових ресурсів комунальних підприємств є власні кошти та кредитні ресурси, які є стимулятором ефективного використання та спрямування їх для виконання поставлених цілей та задач. Важливим елементом фінансування комунальних підприємств є інвестиції, як внутрішні так і зовнішні від міжнародних фінансових організацій, комунальні підприємства фінансуються в основному за рахунок бюджетних коштів, тому оперативне та стратегічне планування в системі менеджменту підприємств, система контролю, аналіз діяльності є необхідною складовою функціонування комунальних підприємств. Органи місцевого самоврядування мають свої методи фінансування комунальних підприємств, через надання різного роду бюджетних дотацій, кредитів, податкових пільг відповідну цінову та тарифну політику.

Бюджетний контроль – це один з видів державного фінансового контролю, який використовується в бюджетному процесі для забезпечення законності, достовірності, економічної ефективності функціонування діяльності бюджету.

В системі бюджетного контролю передбачено систему заходів спрямованих на забезпечення законності у виконанні звітності, використанні специфічних форм і методів їх організації.

Бюджетний контроль – це вид фінансового контролю що здійснюється в процесі складання, розгляду затвердження та виконання бюджету [8].

Система ревізійно-правових заходів, спрямованих на перевірку законності й доцільності здійснюваної бюджетної діяльності, фінансової дисциплінованості і раціональності в ході формування, розподілу і використання коштів.

Форми бюджетного контролю можна класифікувати відносно часу проведення, суб'єкта використання та форм проведення, а саме:

- попередній, поточний, наступний;
- державний, місцевий відомчий, внутрішній, громадський.
- інспектування (ревізія, перевірка, бюджетний аудит, бюджетний моніторинг, бюджетна експедиція [8]).

Аудит ефективності бюджетних програм – це форми державного фінансового контролю спрямовані на визначення ефективності використання бюджетних коштів для реалізації запланованих цілей і встановлення факторів які цьому перешкоджатимуть [8].

До функцій ефективності бюджету слід віднести:

- організація попереднього, поточного та наступного бюджетного контролю.
- діагностика функцій структурних підрозділів у процесі планування, використання планів, формування звітності та проведення контролю за рухом фінансових ресурсів бюджетних установ;
- управління бюджетом;
- вибір показників і методів оцінки ефективності використання фінансових ресурсів;

- оцінка стану оперативного та стратегічного планування руху фінансових ресурсів та їх взаємозв'язок з поточним та перспективним плануванням, розробка бюджетних програм та їх забезпечення.

Мотивація менеджменту в частині підвищення ефективності використання фінансових ресурсів в процесі використання бюджетних програм.

Бюджетний контроль – це один з видів державного фінансового контролю, який використовується в бюджетному процесі для забезпечення законності, достовірності, економічної ефективності функціонування діяльності бюджетного процесу [8].

Таким чином для аналізу, контролю додаткових надходжень достовірності дохідної частини бюджету ОТГ слід запровадити:

- перспективний план поточного контролю в ОТГ;
- створення аудиторської структури для внутрішнього контролю;
- ведення динамічного балансу господарської діяльності ОТГ;
- електронний моніторинг використання бюджетних коштів ОТГ;
- систему навчання перепідготовки персоналу ОТГ, з питань інформаційних технологій самоврядування.

Вище вказані заходи посилять систему контролю за дотриманням бюджетного законодавства, та збережуть ресурси ОТГ для запровадження інвестиційно-іноваційних технологій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бюджетний кодекс України прийнятий Верховною Радою України 08.07.2010№2456-VI (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2454-17>

2. Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 01.05.2015, підстава -319-VIII. Відомості Верховної Ради. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>
3. Савка Ю. В. Інтеграція показників діяльності підприємства в систему бюджетування. Причорноморські економічні студії, 2016. Випуск 11. С. 163-166.
4. Васильєва Н. В., Гринчук Н. М., Дерун Т. М., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф. Місцевий бюджет і фінансове забезпечення об'єднаної територіальної громади: навч. посіб. – К.: – 2017. – 119 с
5. Бондарчук Н. Особливості фінансування проектів регіонального розвитку за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку. Всеукраїнська мережа фахівців і практиків з регіонального та місцевого розвитку. URL: https://regionet.org.ua/ua/Osoblivosti_finansyvannya_proektiv_regionalnogo_rozvtuky_za_rahynok_koshtiv_derzhavnogo_fondy_regionalnogo_rozvtuky_1547.html#page_title
6. Розвиток соціальної сфери територіальних громад в умовах адміністративно-фінансової децентралізації / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України» ; за ред. С. Л. Шульц. – Львів, 2018. – 140 с.
7. Рада Європи «Дезентралізація місцевого самоврядування в Україні». URL: www.slg-coe/org/ua
8. Аудит державного фінансового контролю. URL: <https://www.cotrol-audit.com>

УДК: 371.384:581:582

ДОСВІД ПРОВЕДЕННЯ ПЕРШОЇ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ ОЛІМПІАДИ З ДИСЦИПЛІНИ «БОТАНІКА»

Гонтова Тетяна Миколаївна

д. фарм. н., професор, завідувач кафедри ботаніки

Філатова Ольга Віталіївна

к. біол. н., доцент кафедри ботаніки

Руденко Віра Петрівна

к. фарм. н., доцент кафедри ботаніки

Проскуріна Ксенія Ігорівна

к. фарм. н., доцент кафедри ботаніки

Національний фармацевтичний університет

м. Харків, Україна

Анотація: досвід проведення Всеукраїнської студентської олімпіади з дисципліни «Ботаніка» показав високу ефективність використання цієї позааудиторної форми навчання для стимуляції творчого елемента в навчально-пізнавальній діяльності, розвитку креативного мислення, формуванні професійних і наукових компетенцій здобувачів вищих навчальних закладів; дозволив виявити серед студентів класичних та фармацевтичних вишів України кращих знавців у галузі ботаніки та розкрити їх творчий потенціал, запропонувати рекомендації щодо покращення організації проведення студентських олімпіад з ботаніки у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: всеукраїнська студентська олімпіада, ботаніка, фармацевтична ботаніка, освітні технології, компетенції, позааудиторна форма навчання.

Олімпіади являють собою сучасну високотехнологічну інноваційну форму навчання, мають багатий освітній потенціал і забезпечують високий рівень засвоєння навчального матеріалу [1, с. 4]. Предметна олімпіада це додатковий,

позанавчальний, рівноправний, одномоментний захід-конкурс у вигляді добровільного змагання серед найбільш успішних або зацікавлених студентів з певної дисципліни або комплексу дисциплін, у результаті якого виявляються переможці. Олімпіади за рівнем диференціюються на: внутрішньошкільні, районні, міські, обласні, у межах країни та міжнародні [2, с. 58] а також студентські внутрішньовізувські, міжвузівські, у межах країни та міжнародні. Вони мають різний формат проведення, так наприклад, щоб максимально розширити географію учасників їх проводять дистанційно, через інтернет [3, с. 74].

Олімпіада вдосконалює теоретичні знання та практичні навички учасників, є ефективним способом популяризації наукових знань, що сприяє розвитку зацікавленості до дослідницької діяльності, формуванню освітньої мотивації [4, с. 67]. Результати міжвузівських досліджень успішності студентів підтверджують високий рівень підготовки і творчі здібності студентів, які брали участь у свій час у шкільних олімпіадах. Учасники олімпіад стабільно демонструють вищі академічні успіхи, ніж інші їх однокурсники [5, с. 1279].

Відповідно до Наказу №1313 Міністерства освіти і науки України «Про проведення Всеукраїнської студентської олімпіади у 2018/2019 навчальному році» від 28.11.2018р. в Україні було проведено 96 всеукраїнських олімпіад за різними навчальними дисциплінами, що поділені на три групи: інтегральні компетентності, загальні компетентності та спеціальні (фахові, предметні) компетентності.

Студентські олімпіади за спеціальністю «Фармація», що включає комплекс профільних дисциплін: фармацевтичну хімію, фармакогнозію, технологію ліків, організацію фармацевтичної справи та фармакологію, почали проводитися з 1986 р. Національний фармацевтичний університет був організатором фінальних етапів студентських олімпіад за фахом «Фармація» у 1986–1992 рр., 2007–2009 рр. [6]. Починаючи з 2016 р. II етап Всеукраїнської студентської олімпіади за спеціальністю «Фармація» третій рік поспіль відбувається на базі Національного фармацевтичного університету [7]. Колектив НФаУ розробив

Положення про проведення Всеукраїнської олімпіади та розмістив його на сайті разом із загальною інформацією, реєстраційною формою та історією олімпійського руху [8].

На базі Національного фармацевтичного університету відповідно до листа Інституту модернізації змісту освіти №22.1/10-4525 від 05.12.2018 р. 21 березня 2019 року вперше проведено II етап Всеукраїнської студентської олімпіади з дисципліни «Ботаніка» для класичних університетів та «Фармацевтична ботаніка» для фармацевтичних факультетів медичних вищих навчальних закладів.

На меті нашої роботи було провести аналіз результатів олімпіади з дисципліни «Ботаніка» та «Фармацевтична ботаніка» і оцінити ефективність використання предметної олімпіади задля підвищення рівня професійної підготовки студентів. 52 кращих представника обдарованої молоді, що стали переможцями внутрішньовузівських олімпіад змагалися у знаннях та вміннях з дисципліни «Ботаніка» та «Фармацевтична ботаніка». До міста Харкова прибули 23 представницькі делегації у супроводі 22-х керівників з Буковинського державного медичного університету, Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України», Донецького національного медичного університету, Запорізького державного медичного університету, Запорізького національного університету, Івано-Франківського національного медичного університету, Київського національного університету технологій та дизайну, Криворізького державного педагогічного університету, Львівського національного медичного університету ім. Данила Галицького, Львівського національного університету імені Івана Франка, Міжнародного гуманітарного університету Одеського медичного інституту, Національного медичного університету ім. О. О. Богомольця, Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Національного університету «Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка, Національного фармацевтичного університету,

Одеського національного медичного університету, Приватного вищого навчального закладу «Київський медичний університет», Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, Сумського національного аграрного університету, Харківського національного аграрного університету імені В. В. Докучаєва, Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна.

Змагання проводилися за двома секціями – фармацевтична (для студентів фармацевтичних спеціальностей) та класично–ботанічна (для студентів класичних, педагогічних, сільськогосподарських університетів). У фармацевтичній секції змагалися 30 студентів, у класично-ботанічній – 22. Відповідно до програми олімпіаду проводили у два тури: теоретичний і практичний. Журі олімпіади було сформовано з викладачів кафедри ботаніки та кафедри фармакогнозії НФаУ, кафедри ботаніки і екології рослин Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна та керівників делегацій ЗВО, обраних за жеребкуванням.

Конкурсні завдання включали питання за такими тематичними блоками: рослинна клітина, рослинні тканини, анатомія та морфологія вегетативних органів рослин, морфологія генеративних органів рослин, екологія рослин, охорона рослинного світу, систематика рослин. Для секції класичної ботаніки окремо були включені питання розмноження рослин і цикли розвитку, для секції фармацевтична ботаніка – питання з діагностики окремих лікарських видів та їх використання в медичній практиці.

Відокремлення секції фармацевтичних закладів вищої освіти (ЗВО) від класичних було зумовлене різницею у змісті програм дисциплін, що дозволило перевірити фахову підготовку учасників олімпіади відповідно до профілю освіти.

У теоретичному турі олімпіади студенти повинні були виконати завдання трьох рівнів складності: 20 тестів групи А з однією вірною відповіддю, 20 тестів групи Б з фіксованою кількістю вірних відповідей та три тести групи В, переважно закритого типу. По морфології вегетативних органів необхідно було

обрати для кожного з наведених латинською мовою видів життєву форму, вказати особливості морфологічної будови листка, спеціалізації або метаморфози органів; по морфології генеративних органів – обрати для кожного з наведених латинською мовою видів назву суцвіття та характерні ознаки квітки (тип оцвітини, форма віночка, тип андроцею); з систематики і екології рослин – розпізнати рослину на рисунку, вказати для неї приналежність до роду та родини латинською мовою, домність, тип запилення, назвати генеративні органи, тощо. Відміни у завданнях практичного туру між секціями були мінімальні та стосувались тестових завдань груп А і Б. У фармацевтичній секції також використовували завдання подібні до фахових питань ліцензійного іспиту «Крок-1», що складають студенти спеціальності «Фармація». У класично-ботанічній секції були висвітлені питання по розмноженню, циклам розвитку, сучасній систематиці рослин.

У трьох завданнях практичного туру використовували різноманітні методи візуалізації та дослідження рослинних об'єктів. Перше завдання стосувалось систематики, біорізноманіття, особливостей біології та екології рослин, застосування їх у фармації. Студентам експонували зображення 14 видів рослин, кожне – протягом хвилини. За цей час необхідно було надати: назву виду та родини латинською мовою, коротку характеристику виду за рядом діагностичних ознак (життєва форма, морфологічні особливості листка, тип плоду або вид суцвіття). У фармацевтичній секції майже для кожного виду треба було вказати вид найбільш вживаної лікарської сировини та переважаючу фармацевтичну дію. У класично-ботанічній секції замість питань фармацевтичного спрямування необхідно було надати екологічну характеристику виду (фітоценотип та господарське використання).

Друге завдання практичного туру у фармацевтичній секції було з розділу морфологія та анатомія рослин, а саме морфологія вегетативних органів, гістологічні та цитологічні особливості тканин рослинного організму. Кожен студент отримав набір із 10 органів чи фрагментів органів вищих рослин. Бланк відповіді включав такі питання: назва органу; гістологічна та цитологічна

характеристика тканини, що переважає за об'ємом у зразку. Назву тканини необхідно було надати за морфолого-фізіологічною класифікацією. Для складної тканини необхідно було навести назви її гістологічних елементів. Цитологічна характеристика тканини, що переважає за об'ємом у зразку, включала такі ознаки: життєздатність протопласта; хімізм клітинної оболонки; органела клітини, що виконує основну функцію; хімічні речовини, що зумовлюють виконання основної функції. У класично-ботанічній секції друге завдання було з розділу біологічне різноманіття, розмноження, морфологія та екологія рослин. Студентам надали 10 гербарних зразків рослин з різних таксономічних груп. У бланку відповідей треба було навести систематичне положення рослини, особливості морфологічної будови гаметофіту та спорофіту, особливості життєвого циклу та розмноження, фітоценотип, господарське використання.

Третє завдання практичного туру було однакове для всіх студентів. З розділу морфологія генеративних органів було запропоновано рисунки 20 різних видів плодів. У бланк відповіді треба було занести назви плодів та надати їх характеристику за морфологічними (консистенція оплодня) та морфогенетичними (тип гінецея, положення зав'язі) ознаками.

Більшість студентів показали досить високу підготовку з ботаніки. У секції фармацевтичних вузів 56,7% студентів учасників олімпіади показали підсумковий результат вище 50% від максимально можливого, у класично-ботанічній секції – 45,5%. Переможці олімпіади як в секції фармацевтичних вузів (70,0–80,5%), так і в секції класичних вузів (65,5–80,5%) показали високий результат від максимально можливого. Окремі неточності та помилки у відповідях зазвичай не мали системного характеру.

Середня загальна успішність студентів за всіма завданнями олімпіади склала близько 60%. Слід відзначити, що для певної кількості студентів було складно розпізнати види лікарських рослин за зовнішнім виглядом та грамотно навести їх латинські назви.

За результатами II туру Всеукраїнської студентської олімпіади з дисципліни «Ботаніка» призові місця розподілилися таким чином: Фармацевтична секція: 1 місце – Національний фармацевтичний університет, 2 місце – Національний медичний університет ім. О. О. Богомольця та Національний фармацевтичний університет, 3 місце – Вінницький національний медичний університет імені М. І. Пирогова та ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України». Класично–ботанічна секція: 1 місце – Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, 2 місце – Криворізький державний педагогічний університет, 3 місце – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова.

Рекомендації.

1. Поглиблювати вивчення матеріалу, передбаченого типовою програмою дисципліни «Фармацевтична ботаніка» здобувачами вищої освіти фармацевтичних факультетів; виявляти найбільш обдарованих студентів під час вивчення дисципліни «Фармацевтична ботаніка».
2. Залучати до створення конкурсних завдань Всеукраїнської олімпіади студентів більшої кількості досвідчених і компетентних фахівців вузів класичного і фармацевтичного напрямків.
3. Включати до конкурсних завдань завдання підвищеного рівня складності, які передбачають знання не тільки програмного, а й позапрограмного матеріалу та дозволять виявити у учасників вміння логічно мислити, підвищити їх творчий потенціал.
4. У всіх ЗВО фармацевтичного напрямку зберегти таку дисципліну, як «Навчальна практика з фармацевтичної ботаніки», що не тільки закріплює і підсумовує теоретичний матеріал, а й дає змогу ознайомитися з лікарськими рослинами у природних умовах зростання.
5. Враховувати у загальний рейтинг студента участь та перемогу у олімпіадах різних рівнів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Scientific Olympiad as Means of Students' Youth Development / G. Ya. Grevtseva, R. A. Litvak, M. V. Tsiulina et al. // The International Scientific and Practical Conference "Current Issues of Linguistics and Didactics: The Interdisciplinary Approach in Humanities and Social Sciences" (CILDIAH-2018) SHS. – Web Conf. Volume 50. – 2018. – №01204. <https://doi.org/10.1051/shsconf/20185001204>
2. The First EU Science Olympiad (EUSO): a model for science education / Richard O'Kennedy, Maurice Burke, Paul van Kampen, Paraic James, Michael Cotter, Wesley R. Browne, Ciarán O'Fágáin & Enda McGlynn // Journal of biological education. – Vol. 39(2). – 2005. – p. 58-61. <https://doi.org/10.1080/00219266.2005.9655962>
3. Токарева Наталья Николаевна Nsucrypto - студенческая олимпиада по криптографии: идея, воплощение, результат // ПДМ. Приложение. 2015. №8. – с. 74-75. DOI 10.17223/2226308X/8/27
4. Значение студенческих олимпиад для формирования образовательной мотивации и освоения профессиональных компетенций у обучающихся на кафедре судебной медицины Сеченовского университета Член-корр. РАН, проф. Ю.И. ПИГОЛКИН*, к.м.н., доц. Ю.В. ЛОМАКИН, к.м.н., доц. Е.Н. ЛЕОНОВА // ВОПРОСЫ ОБРАЗОВАНИЯ. СУДЕБНО-МЕДИЦИНСКАЯ ЭКСПЕРТИЗА, 1, 2018. –с.65-67. <https://doi.org/10.17116/sudmed201861165-68>
5. Efficacy of the academic competition (Olympiad) system of admission to higher educational institutions (in Chemistry) / Т. О. Gordeeva Email author E. N. Osin N. E. Kuz'menko D. A. Leont'ev O. N. Ryzhova // Russ J Gen Chem (2013) 83: 1272- 1281. <https://doi.org/10.1134/S1070363213060479>
6. Національний фармацевтичний університет: студентські олімпіади — чесні змагання здібної молоді / Аптека on-line № 11 (1082) 27 марта 2017 г. Постоянная ссылка: <https://www.apteka.ua/article/403043>

7. Визначено переможців II етапу Всеукраїнської студентської олімпіади за спеціальністю «Фармація» / Аптека on-line № 17/18 (1188/1189) 13 мая 2019 г.

Постоянная ссылка: <https://www.apteka.ua/article/500197>

8. Web of site National University of Pharmacy Режим доступу:

<http://nuph.edu.ua/studentski-olimpiadi/>

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ РОБОТИ ЯК СПОСІБ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ ЗДО

Чубатюк Ганна Олегівна

Магістрантка

Київський Університет імені Бориса Грінченка

Анотація: у статті актуалізовано проблему розвитку професійної компетентності педагогів закладів дошкільної освіти засобами методичної роботи. Автором розкрита суть понять «компетентність», «професійна компетентність вихователя», «методична робота». Обґрунтовано значення інтерактивних форм організації методичної роботи з педагогами закладів дошкільної освіти. Особливу увагу звернено на таку форму роботи, як кейс-технології, схарактеризовано їх значення та зміст.

Ключові слова: заклад дошкільної освіти, інтерактивні методи, кейс-технології, педагог закладу освіти, професійна компетентність вихователя.

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку соціальних і культурних змін, стрімкого розвитку освіти в Україні, переходу до нових освітніх стандартів та реалізації компетентнісного підходу розвиток професійної компетентності педагога (вихователя) – одне з принципово важливих завдань, що стоїть перед керівником закладу освіти.

Сучасні діти дошкільного віку живуть у динамічному середовищі, яке постійно розвивається. Їхніми характерними рисами стають: висока емоційна чутливість, розумова активність та обізнаність у більшості доступних сфер навколишньої дійсності; неврівноваженість нервової системи; незадовільний стан здоров'я; відмінності у ціннісних орієнтаціях.

У цих умовах вихователі дітей дошкільного віку переважно не готові до врахування у навчально-виховному процесі зазначених рис. Така ситуація

зумовлює конкретні вимоги до професійної компетентності вихователя – особи, від якої значною мірою залежить успішність розвитку дитини в дошкільні роки. Тож питання професійної компетентності фахівців сучасної системи дошкільної освіти виходить на перший план як надзвичайно значуще для прогресивного розвитку суспільства.

Аналіз актуальних досліджень. Питання розвитку професійної компетентності розглянуто в працях А. Харченко, Ю. Рибки, І. Гришина, Л. Мартинець, М. Поташника, В. Баркасі, Е. Аврутїна та ін.

У сучасній науково-педагогічній літературі немає чіткої дефініції «професійна компетентність» та єдиного розуміння тлумачення її змісту. Джерела інформації, присвячені цій проблемі, дають можливість виділити декілька підходів до поняття «професійна компетентність». Майже усі сучасні дослідники пов'язують професійну компетентність педагога з набуттям людиною знань, умінь і навичок (О. Дубасенюк, Л. Карпова, Н. Кузьміна, А. Маркова, В. Синенко, І. Тараненко та інші); з мотиваційною, операційною складовою і ціннісними орієнтаціями спеціаліста (А. Маркова, Л. Карпова, Т. Браже та інші); із загальною готовністю до перебудови своєї діяльності залежно від цінностей, що змінюються, основних і цільових орієнтирів у сучасній освіті (А. Деркач, Ю. Гагін та інші); зі спрямуванням на отримання усвідомленого результату (А. Бондар та інші); із досягненням способів навчання самоосвіті, самоорганізації, самоконтролю, способів пізнання себе та інших (Л. Рибалко, А. Деркач, Н. Кузьміна та інші); з фаховими досягненнями, які є результатом творчого процесу (В. Гриньова, Ш. Амонашвілі, Л. Рибалко, В. Лозова та інші).

Метою статті є теоретичне обґрунтування інтерактивних форм організації методичної роботи з педагогами закладів дошкільної освіти як способу розвитку їх професійної компетентності.

Виклад основного матеріалу. Чисельні дослідження свідчать про те, що «Компетентність – це інтегрована якість особистості, здатність продуктивно

виконувати діяльність у певних соціально-значущих сферах, на основі здобутих знань, умінь, навичок, досвіду, ставлень та цінностей» [1, с. 11].

Компетентність, вважає О. Ігнат'єва, є вищим ступенем володіння знанням або проявом знань. Компетентність постає якісною характеристикою, що вказує на володіння людиною відповідною компетенцією і включає її особистісне ставлення до неї та предмету власної діяльності [2].

Щодо професійної компетентності, то у навчальному посібнику «Теорія і методика професійної освіти» за ред. З. Курлянд під професійною компетентністю педагога розуміються особистісні можливості викладача, які дають йому можливість самостійно й ефективно реалізовувати цілі педагогічного процесу [3].

А. Харченко у своїй статті «Психолого-педагогічні вимоги до професійної компетентності педагога дошкільного закладу» дає таке визначення: «професійна компетентність вихователя ЗДО – це здібність до ефективного виконання професійної діяльності, визначуваної вимогами посади, що базується на фундаментальній науковій освіті і емоційно-ціннісному відношенні до педагогічної діяльності» [4].

Методична робота – це систематична колективна й індивідуальна діяльність педагогічних кадрів, спрямована на підвищення їх науково-теоретичного, загальнокультурного рівня, психолого-педагогічної підготовки й професійної майстерності.

Методична робота в ЗДО – це цілісна, заснована на досягненнях науки й педагогічного досвіду, на конкретному аналізі навчально-виховного процесу система взаємозалежних дій і заходів, спрямованих на всебічне підвищення кваліфікації й професійної майстерності кожного вихователя, на розвиток і підвищення творчого потенціалу педагогічного колективу ЗДО в цілому.

У закладах дошкільної освіти для підвищення професійного рівня педагогічних працівників використовуються три групи форм організації методичної роботи: індивідуальні, групові, колективні.

Індивідуальні форми методичної роботи спрямовані на методичне самовдосконалення та формування індивідуальної, авторської, високоефективної системи педагогічної діяльності кожного вихователя дитячого садка.

Найпоширенішими є індивідуальні форми методичної роботи: самоосвіта, консультування, вивчення перспективного педагогічного досвіду, атестація, курси підвищення кваліфікації.

Існують різноманітні колективні та групові форми методичної роботи з педагогами в закладі дошкільної освіти. Умовно їх можна поділити на: традиційні (засідання методичного об'єднання, педагогічні ради, семінари тощо) та нетрадиційні або інтерактивні форми методичної роботи (ділові ігри, тренінги, майстер-класи, кейс-технології і т.д.).

При цьому дедалі більшої популярності набувають саме інтерактивні форми методичної роботи з кадрами, які розвивають у педагогів креативне мислення, здатні подолати їхню пасивність та допомагають виробити вміння знаходити нестандартні рішення у проблемних ситуаціях. Такі нетрадиційні підходи до навчання дуже ефективні й водночас цікаві для вихователів, а використання ігрових методів сприяє підвищенню їх інноваційного потенціалу та допомагає уникнути суб'єктивних бар'єрів у спілкуванні (невпевненість, побоювання помилитися, прийняти неправильне рішення тощо).

Серед інтерактивних технологій навчання в закладах дошкільної освіти все популярнішими стають кейс-технології – інтерактивні технології навчання педагогів на основі аналізування реальних або вигаданих проблемних ситуацій.

Кейс-технології, що розроблені англійськими науковцями М. Шевером, Ф. Едейем та К. Єйтс, набули популярності у Великобританії, США, Німеччини, Данії та інших країнах. Саме їм у світової практиці надається важливе місце для вирішення сучасних проблем у навчанні. Вперше кейс-технології були застосовані у 1910 р. при викладанні управлінських дисциплін у Гарвардській бізнес-школі, що добре відома інноваціями, а в Україні цей

метод став поширюватись тільки у другій половині 90-х років ХХ ст. як пізнавальна акселерація у процесі вивчення природничих наук.

Цінність цього методу навчання полягає в тому, що він не лише відображає практичну проблему, а й актуалізує певний комплекс знань, який потрібно засвоїти в процесі вирішенні цієї проблеми. Ця сучасна інтерактивна форма методичної роботи є безумовно ефективною, оскільки суміщає навчальну, аналітичну та виховну діяльність вихователів.

Сутність методу полягає у використанні конкретних випадків (ситуацій, історій, тексти яких називаються «кейсом») для спільного аналізу, обговорення або вироблення рішень педагогами.

Цілі, на які спрямоване використання кейс-технологій, залежать від типу конкретної ситуації, а саме виділяють: кейс-потреби, кейс-вибір, кризовий кейс, конфліктний кейс, кейс-боротьба, інноваційний кейс.

Кейс-метод має певні переваги, тому що є не лише навчальним, а й має великий виховний потенціал з позиції формування особистісних якостей: розвиток працьовитості, креативності; формуванні здатності до конкурентоспроможності; формуванні готовності взяти на себе відповідальності за результати власного аналізу ситуації і за роботу всієї групи; формуванні впевненості в собі; формуванні потреби в досягненні; розвиток вольових якостей, цілеспрямованості; формуванні навичок роботи в групі; формуванні навичок комунікативної культури; формуванні соціально активної і життєвої компетентної особистості, здатної до саморозвитку, самовдосконалення і самореалізації [5].

Кейс складається з трьох основних частин: сюжетної (опис ситуації; інформація, що дає змогу зрозуміти, в яких умовах запропонована ситуація, що розвивалася; джерело цієї інформації), інформаційної (інформація про розвиток подій) та методичної (мета і завдання кейса, завдання для педагогів щодо аналізування кейса та вказівки для організатора навчання (щодо викладення запропонованої ситуації)).

Робота з кейсами складається з семи етапів:

1. Ознайомлення із ситуацією (читання кейса).
2. Виділення основної проблеми (педагоги мають впевнитися, що зрозуміли завдання).
3. Проведення мозкового штурму (для активізації педагогів).
4. Аналізування кейса (читання з фіксуванням усіх чинників або проблем, які стосуються поставлених запитань).
5. Укладання списку ідей і концепцій (визначення послідовності дій, труднощів й способів їх запобіганню).
6. Розв'язання кейса.
7. Обговорення кейса (педагоги презентують результат роботи над кейсом) [6].

Інтерактивні форми методичної роботи орієнтовані на запитання і пошук відповіді. Вони охоплюють весь потенціал людини: рівень та обсяг її компетентності (соціальної, емоційної та інтелектуальної), самостійність, здатність до прийняття рішень, взаємодії.

Таким чином, використання інтерактивних методів роботи (зокрема, кейс-технологій) з одного боку, стимулює індивідуальну активність педагогів ЗДО, формує позитивну мотивацію до розвитку професійної компетентності педагога (вихователя), активізує творчий потенціал, формує певні особистісні якості і компетенції, а з другого – дає можливість самому педагогу: самовдосконалюватись, по-іншому мислити й діяти та оновлювати власний творчий потенціал.

Висновки. Система методичної роботи закладу освіти містить значний потенціал щодо розвитку професійної компетентності педагога. Вона орієнтує педагогів на активне включення в процес професійного розвитку і саморозвитку, забезпечує удосконалення їхньої теоретико-практичної підготовки, створює сприятливі умови для нарощування творчого потенціалу.

Реформування системи освіти в Україні потребує оновлення підходів до методичної роботи з педагогами, яка, згідно з вимогами нормативних

документів, повинна будуватися на засадах неперервного професійного розвитку і саморозвитку педагогічних працівників, спрямовуватися на підвищення рівня їхньої професійної компетентності.

Поряд із традиційними формами до системи методичної роботи повинні залучатися й інтерактивні, які активізують суб'єктний досвід педагога, ставлять його в активну позицію щодо професійного вдосконалення.

Інтерактивні методи, зокрема кейс-технології вносять в освітній процес свіжі думки, нові ідеї, сприяють згуртуванню колективу, мають значні переваги перед традиційними формами роботи, їхня оригінальність, новизна викликають інтерес, використання ігрових методів допомагає зняти суб'єктивні бар'єри в спілкуванні (побоювання помилитися, прийняти неправильне рішення тощо). Традиційне навчання більше орієнтоване на правильну відповідь, і за своєю сутністю є формою передачі інформації та засвоєння знань. Натомість інтерактивні форми орієнтовані на запитання і пошук відповіді. Вони охоплюють весь потенціал людини: рівень та обсяг її компетентності (соціальної, емоційної та інтелектуальної), самостійність, здатність до прийняття рішень, взаємодії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Марущак О.М. Поняття компетентності у педагогічній діяльності / О. М. Марущак // Креативна педагогіка: [наук.-метод. журнал] / Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся». – Житомир, 2016. – Вип. 11. – С. 97 – 108.
2. Игнатъева Е. О менеджменте знаний и неявном знании в образовании / Высшее образование в России. – 2006. – № 12. – С. 36 – 41.
3. Теорія і методика професійної освіти: навч. посіб. / З.Н. Курлянд, Т.Ю. Осипова, Р.С. Гурін [та ін.]; за ред. З.Н. Курлянд. – К.: Знання, 2012. – 390 с. URL: https://pidruchniki.com/1584072055039/pedagogika/teoriya_i_metodika_profesiynoyi_osviti (дата звернення: 21.09.2019).

4. Харченко А.А. Психолого-педагогічні вимоги до професійної компетентності педагога дошкільного закладу. URL: <http://compi.com.ua/psihologo-pedagogichni-vimogi-do-profesijnoyi-kompetentnosti-p.html> (дата звернення: 19.06.2019).
5. Ягоднікова В. В. Кейс-метод (Case study) як форма інтерактивного навчання майбутніх фахівців. URL: http://www.rusnauka.com/1_NIO_2008/Pedagogica/25496.doc.htm (дата звернення: 11.10.2019).
6. Методична робота в закладі дошкільної освіти. URL <https://www.pedrada.com.ua/article/2182-metodichna-robota-v-zaklad-doshklnno-osvti> (дата звернення: 11.10.2019).

UDC 630.582.894

**IMPROVED ORGANIZATIONAL ASPECTS OF DOMESTIC
MANUFACTURERS' COST MANAGEMENT**

Borbotko Luyba

master's degree

Polova Tetiana

PhD in Economics, Associate Professor

Inshyna Inna

student

Kharkiv Trade and Economics Institute of Kyiv National Trade
and Economics University
Kharkiv, Ukraine

Summary: The relevance of the research is associated with increased role of cost management as an instrument that enhances domestic manufacturers' competitiveness in modern business conditions. The basis for the successful development of a company is production costs analysis, which is carried out to control the use of resources and search for ways to reduce prime cost and increase profits. The authors have determined the importance of the cost management system, its elements (subsystems) and requirements; generalized management principles and developed a cost management system model for an industrial enterprise.

Keywords: costs, management principles, management system, cost management, the account of costs.

Cost management can be characterized as a multiaspect and dynamic process, which includes managerial actions aimed at controlling the level of costs, stimulating their reduction and achieving high economic performance [1, p. 154]. The main purpose of cost management is to determine its reasonable value in all structural divisions of the

enterprise for the purpose of control, as well as to increase efficiency, profits and profitability.

The cost management system should provide the enterprise managers with information that will allow:

- to take sound managerial decisions taking into account their economic consequences;
- to control costs against standards;
- to form an economic strategy of enterprise development;
- to evaluate prime cost and profit formation during production period;
- to evaluate costs in the context of the structural units of the enterprise;
- to take decisions on the feasibility of certain types of products production.

Cost management is an important means of creating a recording system at manufacturing enterprises, taking into account activity tactical and strategic goals. It involves the systematic monitoring of real costs and their performance under the influence of internal and external factors, decision to improve the products prime cost structure and so on. The cost management process is based on certain principles presented in figure 1.

Adherence to these principles creates the basis of enterprise economic competitiveness, holding leading positions in the market.

Cost management at a manufacturing enterprise is intended to solve the following tasks:

- identifying the role of cost management as a factor to improve economic performance;
- determining costs by basic management functions;
- control over economic activity of the enterprise;
- identifying technical methods of cost measurement and control;
- collecting, analyzing information on costs;
- rating, cost planning by elements, production units and types of products;
- identifying factors for saving resources and optimizing costs.

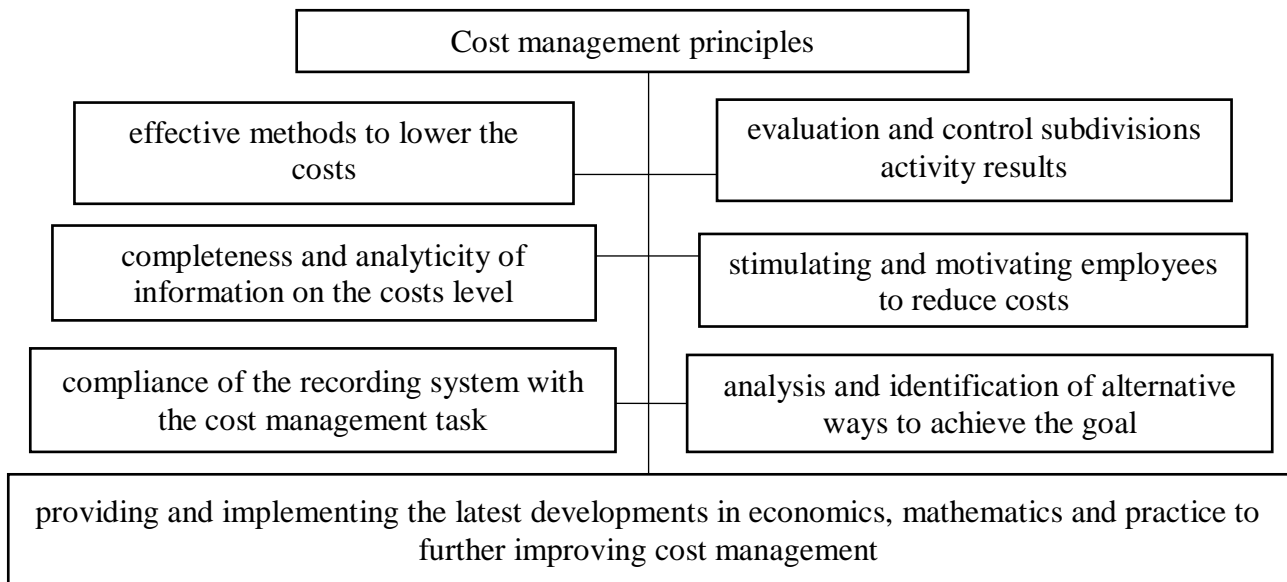

Figure 1. Cost management general principles

Based on the practice under investigation, it can be argued that domestic enterprises cost management level is insufficient, and the applied methods often do not take into account the changing economic conditions. This leads to creating an effective cost management system with an appropriate set of managerial methods, means and functions, which will provide forming and implementing such a development trend, which will allow to obtain the best final results and ensure achievement of the goal [2, p. 349]. Today, there are many problems in managing production costs at enterprises [3, p. 149]. The main ones are presented in table 1. An effective cost management system is required to solve the above problems at the enterprise. This will significantly improve the enterprise competitiveness and expand the opportunities for its further development. We have developed a model of manufacturing enterprise cost management system, which is presented in figure 2.

Table 1

Cost management problems generalized structuring

Feature	Characteristics
Economic problems associated with cost forecasting,	inaccuracy in calculating the cost of resources required for production; significant deviations in determining the total production costs from regulatory values; no causes of deviations are determined; no cost centers and cost volume responsibility

<p>planning and analysis</p>	<p>centers are identified; imperfection of the analysis of cost structure and factors affecting their level; noncompliance of methods and managerial tools with the task of production costs management</p>
<p>Problems associated with cost management system organization</p>	<p>the organizational structure of the enterprise does not distinguish a service responsible for cost management; insufficient efficiency in decision-making on changing costs level; lack of a system of moral and material incentives for employees to reduce costs; lack of documents governing decision-making on cost management</p>
<p>Problems associated with production technology and production capacity</p>	<p>high proportion of obsolete and worn-out equipment; production capacity underutilization; the need for significant capital expenditures to increase the level of technical equipment and lack of a developed priorities system for production facilities modernization; a considerable part of the costs is determined by product design features and production technology</p>
<p>Problems associated with cost accounting and products prime cost determination</p>	<p>accounting information does not provide the executives with timely, reliable, flexible and analytical information; noncompliance of costs classification, used by enterprises, with modern requirements; outdated prime cost determination methods; the existing methodology of planning, rating and accounting of costs does not provide systematic information about a person responsible for deviations at costs centers; noncompliance of such management functions as planning, accounting and analysis; imperfection of the developed regulatory framework that governs cost accounting</p>

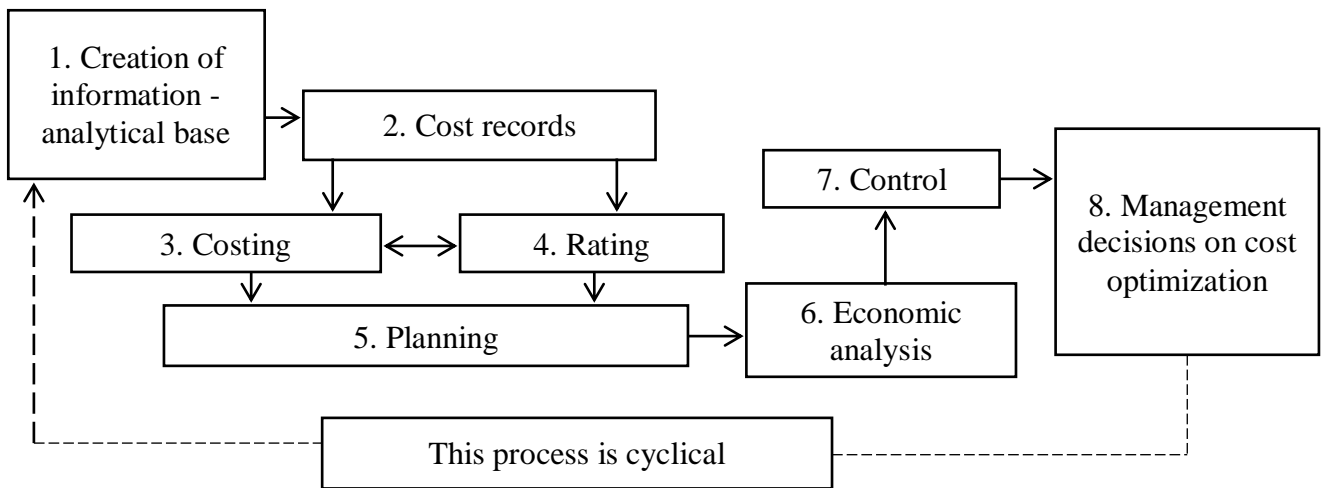

Figure 2. Enterprise cost management system model

As we can see, all system elements are closely interconnected and interdependent. While implementing this system, it is first of all necessary to create an information and analytical database that would contain comprehensive data on the enterprise costs. The sources of information for production costs analysis are the production target prime cost; analytical calculations, norms and standards of resources use; company reporting, as well as supporting primary documents, policy analysis. This information is the basis for further costing, rationing and cost planning. Planning allows to determine the level of the enterprise costs, their structure, financing sources, profit level. Rating is important while planning, and it is used to improve the efficiency of use of all types of resources.

It is important to identify opportunities for more rational use of production resources, production and sales costs reduction and higher profits. While analyzing costs level, it is necessary to estimate their total level per one hryvna of market products, direct material and labor costs, as well as prime cost costing items.

The control allows to reveal and eliminate the deviations from the plan, to identify the reasons for higher costs in order to prevent them, to form the appropriate decisions regarding the possibilities of production costs level optimizing. According to the system, the cost management process is continuous. All of these stages are closely interrelated, since without cost records, there is no analysis and evaluation.

However, without records, analysis and evaluation data, it is impossible to regulate the process of prime cost formation and its components planning.

This model should provide:

- rational use of production resources (raw materials, means of production, financial and labor resources);
- creation of additional reserves to produce new types of products;
- uninterrupted product manufacture;
- lower production costs level and higher profit under constant production conditions;
- effective and sound managerial decisions.

Continuous functioning of the cost management system demands all the necessary subsystems proper functioning (figure 3).

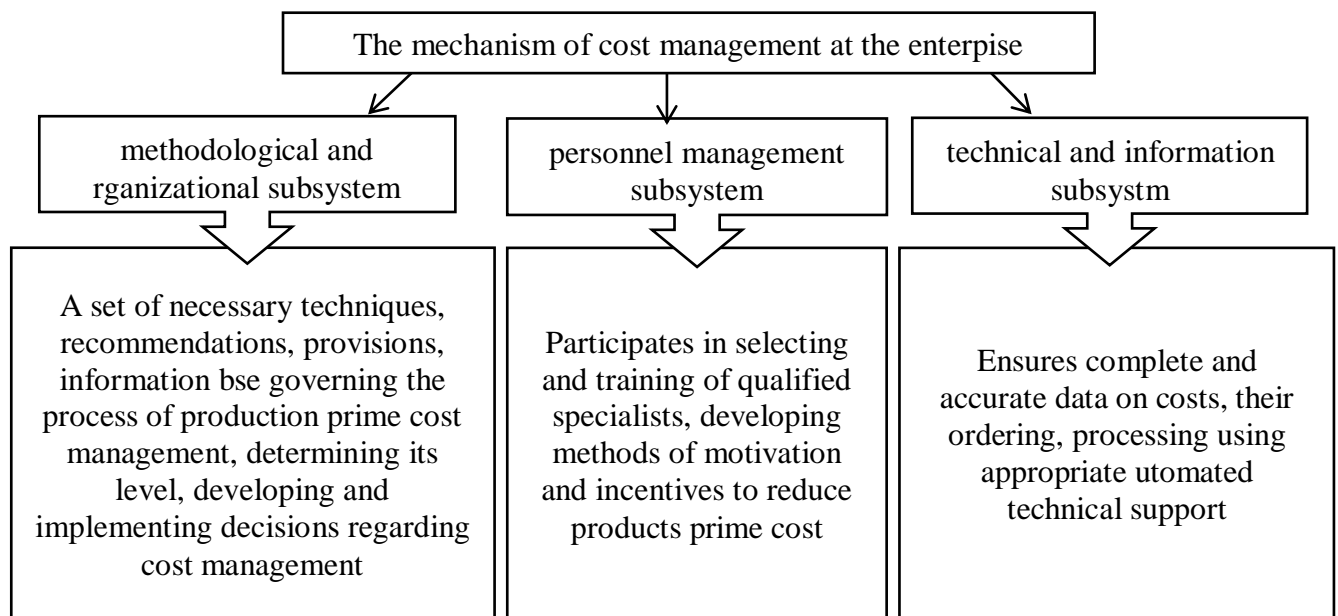

Figure 3. The main subsystems of cost management mechanism

The interconnection of these subsystems, the level of their effectiveness ensures functioning of production prime costs optimization system, its functions implementation regarding managing production, administrative, financial, sales and other costs arising in the course of enterprise activity [4, p. 147].

When forming a cost management system, it is necessary to consider their features as an object of management. Firstly, it is costs dynamism, that is, they are constantly moving and changing. Thus, in market conditions, prices for raw materials and

supplies, fuel and lubricants, energy and services tariffs are constantly changing. The products are updated, material consumption norms are reviewed, which is reflected in the prime cost. Secondly, the variety of costs, emerging from their classification, requires the use of a wide range of techniques and methods in their management, which is complicated by lack of completely accurate methods of cost measuring and recording. Thirdly, it is complex and contradicting costs impact on economic performance, in particular current and long-term costs.

Taking into account the above features of the cost category, it is possible to formulate a number of requirements to a management system creation (figure 4).

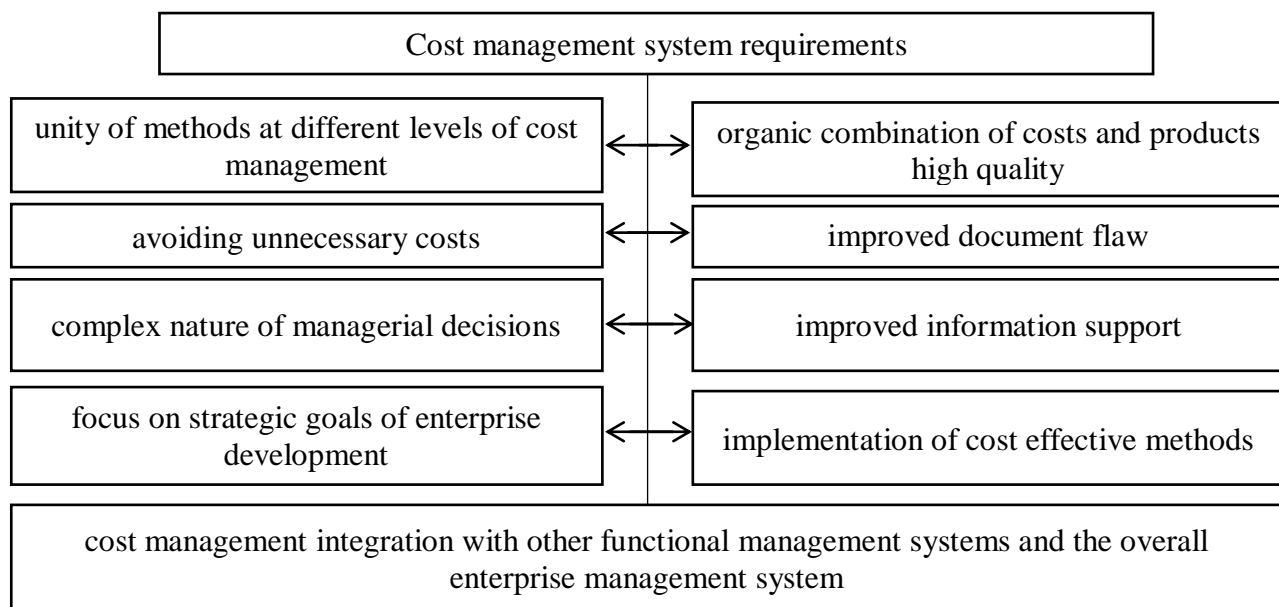

Figure 4. Basic requirements for costs management system

An effective cost management system, organized according to the above requirements, creates the basis for high rates of enterprise development, achieving the required ultimate results of its activities. Their list can be expanded, but without the requirements considered it is impossible to count on the creation of an effective cost management system.

As all managerial decisions on resource efficiency affect the financial performance of the enterprise, cost management should be considered as a comprehensive functional management system ensuring interdependent managerial decisions development, with each contributing to the overall performance of the enterprise. Improved cost management system will allow the enterprise to provide the optimum level of

expenses, to maximize profit and increase the products competitiveness.

Thus, the research has considered the main aspects of cost management process, which is a complex and important element in the enterprise activity management system. The research has found that effective cost management is extremely important as it provides managerial decisions development regarding the efficient use of resources affecting the ultimate results of the enterprise activity. In order to maximize profits and to effectively form and plan costs, it is reasonable to use the proposed cost management system, the practical value of which lies in optimizing the enterprise cost volume to ensure higher enterprise performance. Improved enterprise cost management system should be aimed at identifying cost saving reserves, costing, planning and recording of costs by their types, promoting resource conservation and cost reduction in order to improve the efficiency of production enterprise.

INFORMATION SOURCES

1. Pol`ova T. V. Accounting and analytical provision of the process of cost management and its optimization / T. V. Pol`ova, Yu. O. Dereyko // Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series «Economics» : Coll. of Scien. papers. / Ed. col. : Chernychko T. V. (Ch. Ed.) and others. – Mukachevo : Ed. MSU, 2017. – № 2 (8). – C. 153-157.
2. Shcheblykina I. O. Agricultural Enterprises Cost Management / I. O. Shcheblykina, Z. V. Shcheblykina, T. R. Dzhemalyadinova // Collection of studies of Tavriya State Agrotechnological University. – 2013. – No. 1(3). – P. 344-350.
3. Zakharov V. A. Cost Management of an Industrial Enterprise via Cost Center / V. A. Zakharov // Young Scientist. – 2015. – No. 5(20). – P. 149-153.
4. Yudina M. I. The Mechanism of Cost Management of Machine-building Enterprises Competitive Products : Ph. D. thesis in Economics : 08.00.04 / M. I. Yudina. – Khmelnytskyi, 2016. – 239 p.

УДК 378.14:371.694+614:23

**ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ МЕДИКІВ
МЕТОДАМИ СИМУЛЯЦІЙНОГО НАВЧАННЯ**

Човганюк Ольга Степанівна

к.мед.н., доцент

Скрипник Надія Василівна

д.мед.н., професор

Гаман Ірина Олегівна

к.мед.н., асистент

Гохкаленко Маріанна Сергіївна

асистент

Івано-Франківський національний медичний університет

м. Івано-Франківськ, Україна

Анотація. За час навчання у вищому медичному закладі майбутній лікар будь-якої спеціальності повинен оволодіти різними видами як теоретичної, так і практичної діяльності. У статті на основі прикладу проведення практичного заняття висвітлено актуальність впровадження симуляційного навчання у вищому навчальному закладі, розглянуто форми та методи навчання, доцільність застосування інноваційних технологій для формування компетентності студентів медиків. Нові підходи до медичної освіти дозволяють студентам-медикам вчитися на помилках, не ризикуючи при цьому життям і здоров'ям пацієнтів.

Ключові слова: медична освіта, симуляційне навчання, компетентності, метод чотирьох кроків, практичні навички

Якість вищої освіти – якість умов, якість процесу, якість результатів (рівень професійних компетентностей випускників) – основа функціонування і розвитку сучасної вищої освіти в Україні. За час навчання майбутній фахівець

повинен оволодіти різними видами як теоретичної, так і практичної діяльності. Завдання медичного закладу спрямувати його у завтрашній день. Вирішити цю проблему може використання сучасних освітніх технологій.

Для того, щоб вирішувати сучасні складні дидактичні завдання, у процесі підготовки студентів, які здобувають професійні знання, вміння та навички, необхідний якісно новий підхід до побудови всієї системи навчання у вищих навчальних закладах. Головна спрямованість впровадження педагогічних технологій у вищій школі – це формування, розвиток особистості кожного фахівця.

Нестандартні заняття відрізняються від традиційних специфічним змістовим наповненням та структурою, які дозволять наблизити процес навчально-пізнавальної діяльності до життя.

Використання сучасних інформаційних технологій у різних галузях науки та освіти є перспективним напрямком сьогодення, що потребує від студента сприйняття великої кількості інформації, вміння аналізувати та в подальшому використовувати здобуті знання на практиці. «Золотим стандартом» медичної освіти є навчання клінічних навичок із використанням симуляторів, тренажерів, стандартизованих пацієнтів. Керуючись Законом України «Про вищу освіту» [1], викладачі медичних вишів почали приділяти суттєве значення впровадженню стимуляційного навчання, що належить до інтерактивних технологій. [2, с. 67].

Забезпечення професійної компетентності лікаря-спеціаліста можливе лише при відповідному засвоєнню ним практичних навичок і вмінь, постійному їх удосконаленню та засвоєнні нових.

Основними методами в реалізації інтерактивного навчання є: інтерактивна лекція, мозковий штурм, карусель, ігрові вправи, практичні завдання, рольові та ділові ігри, тренінг, обговорення проблеми в командах та парах, тощо [3, с. 8].

Питанню стимуляційного навчання в медицині велику увагу приділяв професор Гарвардської Школи Медицини Девід Габа. За його визначенням симуляція – це методика направлена на зміну чи розширення реального досвіду за

допомогою керованого на основі моделювання різних аспектів реального світу в інтерактивному режимі [4, с. 7].

Симуляція діє як метод для набуття практичних навичок майбутніми медиками. Для формування їх професійної компетентності використовують методику «чотирьох кроків». [5, с. 104].

Використовується ця методика і викладачами Івано-Франківського національного медичного університету. Так, практичне заняття за темою «Цукровий діабет» (тривалістю 90 хв) проходить за таким планом: повідомлення теми, мети і очікуваних результатів заняття; мотивація навчальної діяльності студентів (наголошення на важливості виучуваної теми); актуалізація опорних знань студентів методом тестування та фронтального опитування, формування практичних вмінь з медичним обладнанням, вимірювальною апаратурою, яка підготовлена заздалегідь; використання манекена симулятора; застосування здобутих знань під час практичного заняття; обговорення результатів, підведення підсумків.

Відпрацюванню практичних навиків відводиться 75% заняття. Оснащення: вакуумні пробірки з кров'ю, глюкометр, тест-смужки, одноразові гумові рукавички, спирт, вата.

Перший крок: демонстрація викладачем практичних навиків – визначення глюкози в периферичній крові експрес-методом за допомогою глюкометра в реальному часі. Викладач демонструє виконання усієї процедури з правильною методикою виконання практичних навиків без коментарів.

Другий крок – демонстрація кожної виконаної дії з поясненням. Відбувається спільна діяльність викладача і студентів. Наставник спрямовує знання, якими володіють студенти, на практичні дії, обґрунтовує вказівки, зосереджує увагу на головному, переконливо допомагає долати сумніви. Участь студентів у практичному занятті надає їм впевненості в собі, збільшує їх мотивацію та бажання вчитися.

Третій крок полягає в демонстрації тієї ж процедури знову, але з коментарем студентів, які відчувають себе в ролі викладача. Для наставника важливо

виявити труднощі, які відчувають студенти, чи володіють вони вмінням аналізувати, попереджувати помилки, наскільки вміють впорядковувати здобуті знання, наскільки послідовно і правильно коментують виконання практичних навиків. Даний крок є найбільш важливим. Студенти мають можливість довести, наскільки вони компетентні у виучуваній темі, наскільки ефективно вони засвоїли теоретичний матеріал

Четвертий крок – кожен студент самостійно виконує навичку визначення рівня глюкози в крові експрес-методом за допомогою глюкометра: проколює пробірку (як умовний палець пацієнта), вводить кров на тест-смужку, вставляє тест-смужку в глюкометр, зчитує та оцінює результат. Після проведення визначення рівня глікемії студенти вирішують клінічну ситуацію, розробляють план обстеження пацієнта та схему лікування чи при потребі надання невідкладної допомоги. Помиляються і виплавляють помилки і відчувають задоволення від виконаної роботи.

Студенти демонструють виконання навичку, включаючи всі етапи, для закріплення отриманого матеріалу. На цьому етапі, усвідомлюючи поставлену проблему, студенти самі визначають план дій, висувають гіпотези, продумують способи їх перевірки, проводять дослідження, спостереження, фіксують факти, порівнюють, класифікують, узагальнюють висновки.

В кінці заняття проводиться аналіз, обговорення та стимулювання навчальної діяльності кожного студента. Відзначаються успіхи і невдачі. Пропонується майбутнім лікарям вивчити амбулаторні карточки рідних і знайомих, які страждають на цукровий діабет. Уточнити діагноз і скласти схему лікування, розробити методи профілактики.

Отримані на заняттях знання та практичні навички, студенти активно застосовують в університетських заходах, присвячених боротьбі з діабетом. Так, студенти-волонтери разом з викладачами брали участь в акції, присвяченій Всесвітньому дню діабету. Кожний мешканець Івано-Франківська мав можливість пройти консультацію лікаря-ендокринолога на заході «Змінюємо діабет разом», який відбувся в Івано-Франківську 7 жовтня 2018 року. Було

проведено безкоштовне визначення рівня глюкози в крові за допомогою глюкометра, вимірювання артеріального тиску. Студенти-волонтери також спілкувалися з перехожими, роздавали листівки про профілактику цукрового діабету, важливість виміру глюкози в домашніх умовах людям з наявними факторами ризику на діабет [6]. Перед проведенням конференції «Зрозуміти діабет та взяти над ним контроль» в рамках Всесвітнього дня діабету для мешканців міста розгорнули міні-лабораторію, де студенти під керівництвом викладачів кафедри ендокринології, визначали рівень глюкози в крові, вимірювали артеріальний тиск, діагностували зір [7]. Таким чином, відпрацьовані на практичних заняттях практичні навички, студенти втілювали в практику під час проведення даних заходів.

Висновки. Для успішного використання проведення занять методом симуляційного навчання викладач повинен пам'ятати, що всі заняття зі студентами повинні проводитись на високому науково-методичному рівні. Саме такий рівень забезпечить високу навчально-пізнавальну діяльність студента-медика, дасть можливість формувати його як особистість, виходячи зі слів: ХОЧУ, МОЖУ, ТРЕБА.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України "Про вищу освіту" // Освіта. – 2015. – 4 квітня.
2. Артьоменко В.В. Симуляційне навчання в медицині: міжнародний та вітчизняний досвід / В.В.Артьоменко, С.С.Семенченко, О.С.Єгоренко та ін. // Одеський медичний журнал. – 2015. – №6 (152) – с. 67 – 74.
3. Софій Н. З. Про сто і один метод активного навчання / Н. З. Софій, В. У. Кузьменко. – К.: Крок за кроком, 2003. – 116 с.
4. Gaba D.M. The future vision of simulation in healthcare. Quality and Safety in Health Care, 13 (Suppl. 1) – 2004. – P. 2–10.
5. Омельчук М.А. Форми та методи формування компетентності з надання першої долікарської допомоги у провізорів / Омельчук М.А. // Вісник

Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки». – 2016. – №6. – с. 101 – 106.

6. www.ifnmu.edu.ua/.../845-vykladachi-ta-studenty-ifnmu-vzialy-uchst-u-proe..

7. www.ifdmu.edu.ua/.../73-zakhody-z-nahody-vsesvitnoho-dnia-diabetu-zrozumity-diabet-ta

UDC 504.06

**SOME ISSUES OF ENVIRONMENTAL EFFECTIVENESS AND
MONITORING IN THE FIELD OF ATMOSPHERIC PROTECTION IN
UKRAINIAN LEGISLATION**

Artemchuk Volodymyr Oleksandrovyh

Ph.D., Senior Researcher

Kyrylenko Yurii Oleksandrovyh

Junior Researcher

Pukhov Institute for Modelling in Energy Engineering of NAS of Ukraine

Iatsyshyn Andrii Vasyl'ovych

Popov Oleksandr Oleksandrovyh

Dr.Sc., Leading Researcher

SI «Institute of Environment Geochemistry of NAS of Ukraine»

Stanytsina Valentyna Volodymyrivna

Ph.D., Senior Researcher

Institute of general energy of NAS of Ukraine

Zinovieva Iryna Sergiivna

Ph.D., Associate Professor

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

Abstract: The paper deals with the problem of ambiguity in the legislation of Ukraine of the terms «environmental effectiveness», «environmental monitoring», «atmospheric air monitoring», «environmental monitoring during the implementation of the planned activity», «post-project monitoring», «monitoring the effects of the implementation of the state planning document in the environment, numbers for public health», etc.

Keywords: environmental pollution, management decisions, environmental effectiveness, monitoring.

All over the world, and in Ukraine in particular, the problem of environmental pollution is very acute. Thus, in 2017, the World Health Organization recognized that Ukraine has the highest death rate from polluted air in the world, and the report of the European Environment Agency and the EU Health Agency of 16 October 2019 stated that «Air pollution is currently the most important environmental risk to human health».

To remedy this situation, various measures are being taken in the world to reduce environmental pollution, prevent climate change by reducing anthropogenic emissions and increasing greenhouse gas absorption, ensuring a gradual transition to low carbon development. In particular, the UN Framework Convention on Climate Change, the Kyoto Protocol, the Paris Agreement and others were adopted.

Thus, when making management decisions, it is necessary to take into account their environmental impacts, which leads to the need to calculate the environmental effectiveness of management decisions [1].

Determining efficiency is one of the important problems in human and social life. Adequately assessed performance against relevant indicators allows you to develop and make the right decisions about the rationality of their activities. Today, efficiency is determined by comparing the cost-effectiveness ratio to achieve it. But the effect in an open economic system is a relative term since it objectively has some contradictions between its structural elements. When it comes to environmental performance, there are even more questions, the main one of which is to adequately and unequivocally determine the environmental effect.

There are many publications on environmental performance assessment for different types of production, but most information on this subject can be found in ISO 14031:2013 «Environmental management — Environmental performance evaluation — Guidelines», but there is no clear algorithm or mathematical support for it, software based on it is impossible.

The legislation of Ukraine does not define the term «*environmental effectiveness*». In addition, most authors even differently approach the term «environmental effectiveness». However, there are many publications in which the term

«environmental effectiveness» is not explained at all, but is perceived as something intuitive, which often leads to strange formulations, such as «environmental effectiveness coal boiler».

However, in order to determine environmental effectiveness, it is necessary, first of all, to have the necessary information, including air pollution. However, there is almost no information on specific quantitative indicators of atmospheric air pollution, as the system of environmental monitoring of the surface layer of the atmosphere of Ukraine, which was put in place to ensure environmental safety, create a favorable environment, prevent the harmful effects of polluted air on human health and the environment in Ukraine, unfortunately, is currently poorly performing, has significant problems and disadvantages [2].

To remedy this situation in support of existing regulations (Law of Ukraine (LOU) «On the protection of the atmospheric air» [3], «On the protection of the environment» [4], etc.), a number of new ones have been adopted: the LOU «On Environmental Impact Assessment» Dated May 23, 2017 No. 2059-VIII [5], «On Strategic Environmental Assessment» dated March 20, 2018, No. 2354-VIII [6], CMU Resolution «Some Issues of State Monitoring in the Field of Atmospheric Air Protection» from 08.08.2019, No. 827 [7] and others.

In the above mentioned normative acts the leading place is given to different types of monitoring, in particular, obviously, and in the field of atmospheric air protection: 1) *monitoring of environmental impact during the implementation of the planned activity* (articles 6, 9 and 13 of the LOU [5]); 2) *post-project monitoring* (articles 6, 9 and 13 of the LOU [5]); 3) *monitoring the effects of the implementation of the state planning document on the environment, including the health of the population* (articles 5, 9, 11 and 17 of the LOU [6])

However, the legislation does not actually specify when, by whom and how post-project monitoring should be carried out. There are similar questions regarding the other types of monitoring mentioned above.

And when these issues can still be somehow remedied by adopting other by-laws, there is a more general question: there are 20 definitions of the term «*monitoring*» in

the Legislation Terminology section (dated October 15, 2019), which are often cardinally are different, for example: 1) *monitoring* - a system of observations and control over the state of the object (object, process, phenomenon); 2) *monitoring* - collection of primary information (measurement of the power absorbed in the air dose, determination of the content of radionuclides in environmental objects, food, water, etc.) to further use this information to control radiation and dosimetric control; 3) *monitoring* - systematic activities to analyze the information received during the verification process and the results of the verification.

How, then, to interpret (in the context of, for example, the first definition, where *monitoring* is a *system*) «*post-project monitoring*» and «*impact monitoring ...*» as «*post-project system*» and «*impact system ...*»?

In addition, terminologically defined other types of monitoring also contain significant confusion, such as "State monitoring of atmospheric air (hereinafter referred to as" atmospheric air monitoring) "to ensure the collection, processing, storage and analysis of atmospheric air quality information, evaluation and forecasting its changes and the degree of danger, developing scientifically sound recommendations for management decisions in the field of atmospheric air protection, in the field of environmental protection yshnoho environment and informing the public about air quality, the impact of pollution on the health and livelihoods of the population.

On the basis of data and information obtained as a result of atmospheric air monitoring, the level of atmospheric air pollution in a certain territory for a certain period of time is determined; monitoring and assessment of the impact on air quality of measures aimed at limiting pollutant emissions into the air, assessment of the impact of air pollution on the environment, health and life of the population.

Atmospheric air monitoring is an integral part of the state's environmental monitoring system.

This definition from the CMU Resolution [7] was actually taken from the LOU [3] and is somewhat amended, but it is not a fact as it points to the purpose of its implementation.

More general terms, such as «*environmental monitoring*», are not defined by the legal terminology available, such as «*environmental monitoring*» means the measurement of ambient radiation dose rates or radionuclide concentrations in environmental objects. Thus, it is necessary to amend the LOU [5, 6] and a number of other regulations, and eliminate the existing confusion of terms: «*monitoring*», «*environmental monitoring*», etc., and, if necessary, determine when, by whom and how each of these monitoring types should be conducted.

REFERENCES

1. Artemchuk, V.O. and al. (2017). Theoretical and applied bases of economic, ecological and technological functioning of energy objects. Kyiv, Ukraine: TOV «Nash format».
2. Iatsyshyn, A.V., Kutsan, Yu.G., Artemchuk, V.O., Kameneva, I.P., Popov, O.O. and Kovach, V.O. (2019), “The principles and methods of ecological safety management through the data of air monitoring network analysis”, *Elektronne modelyuvannya*, Vol. 41, no. 4.
3. Law of Ukraine "On protection of atmospheric air". Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12>
4. Law of Ukraine "On Environmental Protection". Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>
5. Law of Ukraine "On Environmental Impact Assessment". Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19>
6. Law of Ukraine "On Strategic Environmental Assessment". Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19>
7. CMU Resolution "Some Issues of State Monitoring in the Field of Atmospheric Air Protection" from 14.08.2019 No. 827. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/827-2019-%D0%BF>

УДК 378..37.011

**МОЖЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ЗНАНЬ ТА ВМІНЬ
У ПРОФЕСІЙНІЙ ІНШОМОВНІЙ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ**

Савка Ірина Володимирівна

кандидат педагогічних наук, доцент
Львівський національний університет
імені Івана Франка
м. Львів, Україна

Гаврилюк Маріанна Василівна

кандидат педагогічних наук, доцент
Національний університет
«Львівська політехніка»
м. Львів, Україна

Кушпін Уляна Володимирівна

аспірант, Національний університет
«Львівська політехніка»
М. Львів, Україна

Анотація. Висвітлено концептуальні положення викладання іноземних мов в Україні, зокрема оволодіння на професійному (загальнонауковою, побутовою і діловою мовою) та прикладному (спеціалізованому) рівні. Охарактеризовано вимоги до вивчення іноземних мов та їх роль в професійній діяльності фахівців. Обґрунтовано особливості інтеграції знань і вмінь для майбутніх фахівців та визначено шляхи реалізації інтеграції знань і вмінь для майбутніх фахівців. Встановлено, що система інтегрованих знань та умінь у змісті професійної підготовки майбутніх фахівців забезпечує формування конкурентоспроможного професіонала.

Ключові слова: професійна підготовка, іншомовна підготовка, фахівець, знання, уміння, інтеграція

Концепція викладання іноземних мов в Україні передбачає поглиблене оволодіння іноземною мовою, зокрема професійне (підготовка вчителів, викладачів, перекладачів іноземних мов, філологів-лінгвістів) і прикладне (підготовка фахівця гуманітарного, природничого та науково-технічного профілю). Причому на першому етапі студенти оволодівають загальнонауковою, побутовою і діловою мовою, а на другому – спеціалізованою.

Сучасні глобальні інтегративні тенденції суттєво впливають на формування змісту професійної освіти: «це передбачає не предметний, а галузевий принцип побудови навчального плану. Гуманітаризація загальної освіти передбачає інтеграцію різнорідних знань про людину, її мислення, про природу й суспільство, одержаних при вивченні різних навчальних предметів, у єдину наукову картину світу» [1, с.106]. Вимоги до фахівців передбачають їх високу продуктивність, гнучкість, здатність адаптуватися до швидких змін умов функціонування галузі, формування інноваційного змісту юридичної освіти тощо.

Майбутній фахівець має володіти необхідним фондом актуальних наукових і прикладних знань, спеціальних умінь і навичок, керуватися у своїй професійній поведінці гуманістичними цінностями, постійно прагнути до творчого пошуку й саморозвитку тощо.

Особливості вивчення іноземних мов та їх ролі в професійній діяльності фахівців формують вимоги до їх професійних знань і вмінь. Вони полягають у необхідності: вибору мов, визначення рівня мовної компетентності, освоєння перекладацької діяльності, поповнення та оновлення професійних знань. Передбачається в майбутньому зростаюча потреба знання іноземних мов у зв'язку з розширенням зарубіжних контактів. Тому необхідною вимогою до сучасного фахівця в галузі є володіння щонайменше двома іноземними мовами в робочому режимі і визначення їх цільового призначення у конкретній професійній діяльності.

Для адекватного спілкування індивіда з носієм мови, яку він вивчає, необхідне не лише знання про те, як використовуючи ту чи іншу іншомовну лексику, грамотно і правильно висловити свою думку (знання лінгвістичного коду мови, яка вивчається), але і знання, як саме використовувати певні засоби іноземної мови в різноманітних ситуаціях спілкування з іноземцями (як правильно розпочати і закінчити розмову, як звертатися до співрозмовника, які теми слід обговорювати в різних ситуаціях тощо); вміння використовувати прийоми сприйняття стратегічної компетенції при виникненні труднощів у процесі спілкування й оцінювати виконання акту комунікації. Компетенція інтегрує ставлення, мотивацію, знання особливостей мови, її використання та нерозривно пов'язана з принципами комунікативної поведінки [2, с.61]. Додаткові знання з іноземної мови роблять професійну кар'єру більш сприятливою і допомагають перейти на більш високу посаду або зайнятися певною діяльністю за кордоном.

Викладене вище дозволяє визначити такі особливості інтеграції знань і вмінь для майбутніх фахівців :

- урахування особливої ролі та місця іноземної мови у професійній підготовці майбутніх фахівців;
- визначення та забезпечення рівнів компетенції володіння іноземними мовами для фахівців різних спеціалізацій та освітніх рівнів;
- забезпечення вибору основної та додаткових мов, виходячи з конкретних потреб і цільового призначення у професійній діяльності фахівця;
- забезпечення готовності перекладацької діяльності фахівців з урахуванням особливостей галузей;
- інтеграція знань та вмінь у процесі вивчення іноземних мов сприяє оптимізації теоретичного та практичного компонентів професійної підготовки майбутніх фахівців;
- постійна інтеграція знань та вмінь сприяє оновленню змісту професійної підготовки;
- передбачення постійного оновлення знань та вмінь з іноземних мов фахівцями

Провідними шляхами реалізації інтеграції знань і вмінь для майбутніх фахівців визначено: розробку інтегративного курсу лінгвокраїнознавства та вивчення низки професійних дисциплін іноземними мовами.

Таким чином, система інтегрованих знань та умінь у змісті професійної підготовки майбутніх фахівців забезпечує формування конкурентоспроможного професіонала на основі сформованих інтегрованих знань, практичних умінь, навичок, а на основі цього і професійних цінностей та особистісних якостей фахівця. Інтегрування професійних знань і вмінь відбувається через їх властивості, що необхідно враховувати під час формування змісту, форм і методів професійної підготовки майбутніх фахівців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С. У. Зміст загальної освіти і її гуманітаризація / С. У. Гончаренко // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи : монографія / за ред. І. А. Зязюна. – К. : Віпол, 2000. – С. 81–176
2. Сучасні технології викладання іноземних мов у професійній підготовці фахівців: Збірник наукових статей. – К.: Київ. інс-т туризму, економіки і права, 2000. – 362с.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ЛІКВІДНІСТЮ БАНКУ

Орехова Катерина Віталіївна

к.е.н., доцент

Головко Олена Григорівна

к.е.н., доцент

Матвейко Сергій Олександрович

магістрант

Харківський навчально-науковий інститут

ДВНЗ «Університет банківської справи»

м. Харків, Україна

Анотація: В статті узагальнено підходи до визначення поняття та з'ясовано фактори ліквідності банку. Виявлено, стратегії, які застосовують у процесі управління ліквідністю банків. Визначено їхні переваги, недоліки та умови застосування. Запропоновано систему управління ліквідністю банку, компонентами якої є: суб'єкти, об'єкт та процес, який охоплює методи, функції та інструменти.

Ключові слова: банк, ліквідність, фактори, управління, стратегія, система.

В умовах нестабільності та змінності банківського сектору України кожен банк змушений працювати у жорстких умовах, коли збільшується тиск з боку конкурентів, загальна довіра потенційних та фактичних клієнтів до банківської системи є низькою, ризикованість діяльності навпаки є високою. І найчастіше це не стимулює банки розвиватись, а лише формує додаткові перепони для ефективного та прибуткового управління банком. У своїй діяльності банк використовує показники ліквідності банку не лише як показник вираження фінансового стану, а і як важіль утримання співвідношення між величиною забезпечення зобов'язань та максимально можливо отриманим прибутком. І

визначення найбільш оптимального значення цього співвідношення надасть переваги у конкурентній боротьбі на ринку банківських послуг. Тож доцільне регулювання ліквідності є запорукою успішності та прибутковості діяльності банку як на сьогодні так і в майбутньому.

У сучасній фінансово-економічній літературі багато науковців досліджували питання, що стосуються управління ліквідністю банків. Серед них слід відмітити: Галайко Н. Р. [1], Дмитрієв Є. Є. [2], Євенко Т. І. [3], Живов В. В. [4], Івасів І. Б. [5], Криклій О. А. [6], Лісовіна А. М. [8], Руадн В. Я. [13], Саламашенко І. М. [15], Фуксман О. Ю. [16], Хіміч Н. О. [0].

В їх наукових дослідженнях знайшли відображення різні питання щодо якості управління ліквідністю банку; факторів, що неї впливають; стратегій та механізмів управління нею. Однак новий етап розвитку національної економіки вимагає удосконалення концептуальних засад управління ліквідністю банку.

Метою даного дослідження є узагальнення підходів та розвиток концептуальних засад управління ліквідністю банку в сучасних умовах господарювання.

В якості інформаційного забезпечення використано наукові праці науковців.

Своєчасність і повнота виконання своїх функцій банківськими установами в цілому значною мірою залежить від їх ліквідності.

Термін «ліквідність» (від лат. *liquidus* – рідкий, текучий) у буквальному розумінні слова характеризує легкість реалізації, продажу, перетворення матеріальних цінностей у грошові кошти [7; 18]. В фінансово-економічній літературі та на практиці дана категорія застосовується для характеристики різних об'єктів, наприклад, товару, цінних паперів, підприємства, ринку, балансу та ін. Проведений аналіз дефініцій «ліквідність банку», наведених у літературних джерелах і вітчизняному законодавстві, свідчить про відсутність єдиного й однозначного їх визначення. Це зумовлено різноманітністю підходів у дослідженні даних категорій і складністю явища банківської ліквідності.

Так, при розгляді питання щодо сутності поняття «ліквідність», на нашу думку, слід виділити такі основні підходи: підхід «виконання зобов'язань»; підхід

«співвідношення активів і пасивів»; підхід «перетворення активів».

Однак, ці підходи до визначення поняття «ліквідність банку» недостатньо повно відображають її сутність, тому варто погодитися з думкою Марущака М. В., який вважає, що: «ліквідність банку – це здатність банку своєчасно і в повному обсязі виконувати взяті на себе балансові та позабалансові зобов'язання та своєчасно і в повному обсязі забезпечити можливі потреби платоспроможних клієнтів в кредитних коштах, за умови збереження постійної позитивної маржі між середньою вартістю наданих та залучених коштів, з урахуванням затрат пов'язаних з кредитним ризиком та затрат пов'язаних з обов'язковим резервуванням» [10].

На ліквідність банку впливає ряд факторів. Деякі з них очевидні, інші впливають на ліквідність банку побічно. На рис. 1 наведено комплексну схематичну класифікацію факторів які впливають на ліквідність банку.

Виділимо фактори, які на сьогодні загрожують забезпеченню ліквідності банків: надання клієнтам недостовірної інформації; недосконалість структур, що відповідають за зовнішню та внутрішню безпеку банківських установ; недооцінка кредитних ризиків; недосконала система набору кадрів; витік внутрішньобанківської інформації. Отже, лише банки, які зуміють вчасно виявити загрози зможуть ефективно функціонувати і забезпечать собі вищий рівень ліквідності в цілому [9].

Управління банківською ліквідністю потрібно розглядати як складний багато етапний та безперервний процес, що є сукупністю підходів і методів, за допомогою яких здійснюють діагностику та планування ліквідності (через аналіз та коригування внутрішніх чинників) [14].

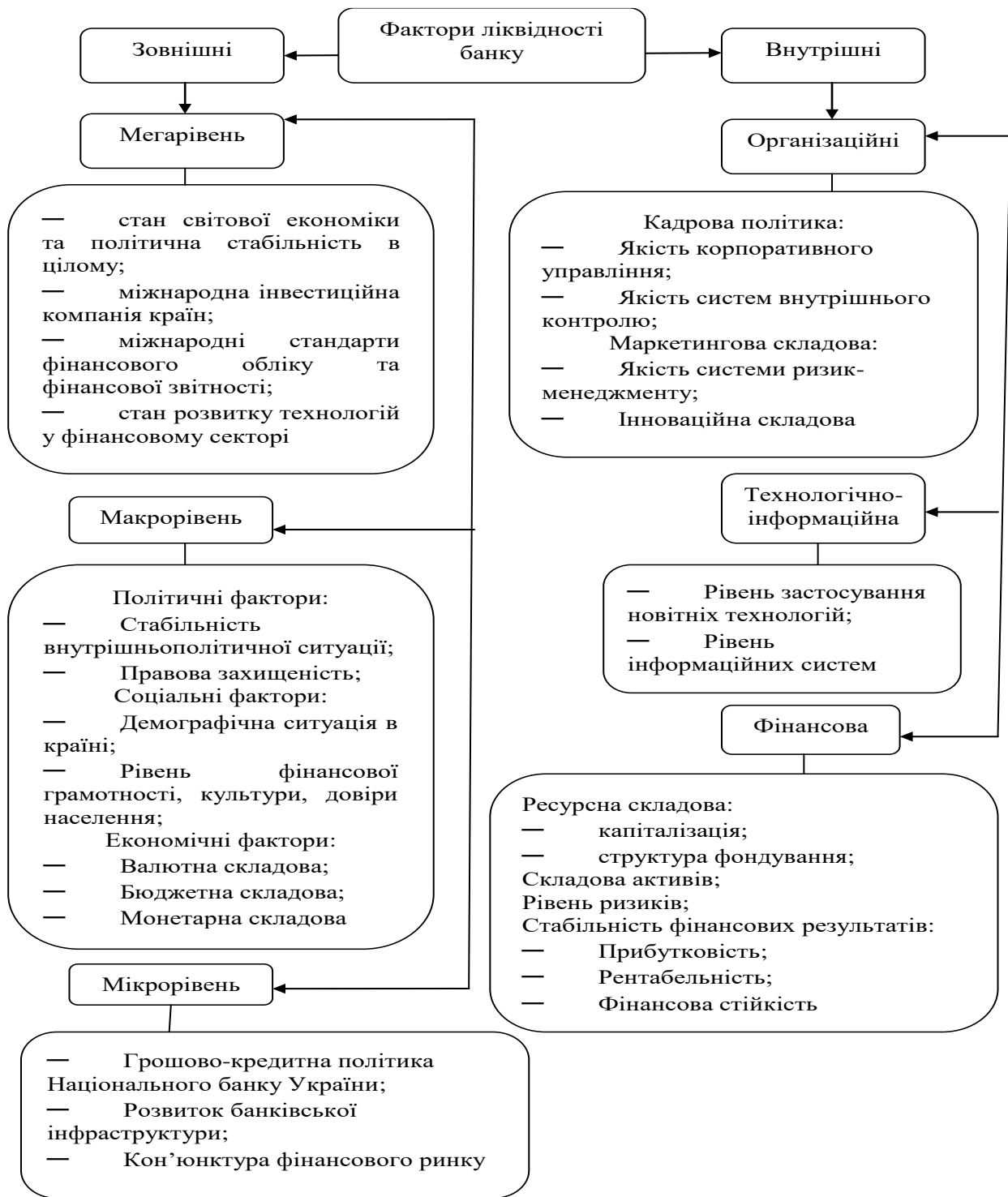

Рис. 1. Фактори ліквідності банку

У процесі управління ліквідністю банків застосовують три основні загальновідомі стратегії управління банківською ліквідністю, які, по суті, є проявом загальних підходів до управління активами та пасивами банку (табл. 1) [11]. На даний момент в управлінні ліквідністю банків, на наш погляд, повинна домінувати стратегія запозичення ліквідних коштів. Тобто, у разі порушення балансу ліквідності банк має можливість залучати на фінансовому ринку

необхідну суму грошових коштів, не втрачаючи при цьому доходу від діючих активів.

Таблиця 1

Стратегії управління ліквідністю банків

Назва стратегії	Зміст стратегії	Переваги	Недоліки	Умови для застосування
Стратегія трансформації активів (управління ліквідністю через активи)	Нагромадження високо ліквідних активів, які забезпечують потреби ліквідності банку	Відсутність проблем із миттєвою та поточною ліквідністю	Нагромадження низько дохідних високоліквідних активів	Нестабільність грошового ринку; дефіцити ліквідних коштів
Стратегія запозичення ліквідних коштів (управління ліквідністю через пасиви)	Запозичення грошових коштів у кількості, достатній для повного покриття потреб ліквідності	запозичення здійснюються лише після виникнення попиту на грошові кошти; уникнення нагромадження високоліквідних активів, які приносять низькі доходи	Ризик зміни відсоткових ставок	Висока ліквідність банківської системи; наявність джерел для швидкого запозичення ресурсів
Стратегія	Поєднання	Гнучкість, що	Складна	Збалансован

збалансовано го управління ліквідністю (управління ліквідністю через активи та пасиви)	попередніх двох стратегій	дає змогу вибрати найвигідніше поєднання різних джерел поповнення ліквідних коштів	аналітична підтримка	ий стан грошового ринку; наявність джерел запозичення коштів у разі виникнення попиту на них
--	---------------------------------	---	-------------------------	---

Управління ліквідністю через перетворення активів на сьогодні є недоречним, тому що такі операції знижують оберти діяльності банків та гальмують вихід фінансово-кредитних установ на показники докризового періоду.

Управління ліквідністю банків може бути визначено як сукупність інструментів та методів управління які застосовуються і спрямовуються на забезпечення ліквідності банків. Система управління ліквідністю є системою взаємопов'язаних елементів, що відображають заходи банків (рис. 3).

У системі управління ліквідністю банків виділяють певні блоки, котрі включають елементи, що, в свою чергу, йому підпорядковані та визначають зміст того чи іншого блоку.

Складовими блоками системи управління ліквідністю банку є наступні: суб'єкти системи управління ліквідністю банків; об'єкт системи управління ліквідністю банків; процес управління ліквідністю банків, що охоплює елементи: методи управління, функції управління та інструменти управління [12].

Перший блок даної системи представлений суб'єктами управління. Ними є відповідальні особи чи групи осіб, органи банківського регулювання, які уповноважені приймати управлінські рішення та вживати відповідні заходи щодо здійснення регулювання, контролю за всіма стадіями процесу управління

ліквідністю банків.

Другий блок системи охоплює об'єкт управління, яким є ліквідність банку, що визначається через наступні характеристики: рівень капіталізації; якість активів; якість зобов'язань; рівень платоспроможності та ліквідності; рівень прибутковості; якість управління капіталом, активами й зобов'язаннями, платоспроможністю, ліквідністю і прибутковістю; рівень чутливості банку до ризиків і якість управління ними.

Третій блок системи представлений процесом управління ліквідністю банків, який має специфічні особливості, як на макро-, так і на мікроекономічному рівні. Саме даний блок включає аналіз ліквідності банку, який дає змогу швидко розрахувати, як змінюються фінансові показники, які визначають рівень ліквідності, й згідно з цим прийняти обґрунтоване управлінське рішення, спрямоване на її забезпечення.

У сучасній практиці банківської діяльності в Україні найчастіше використовуються три основні методи визначення ліквідності банків, а саме: коефіцієнтний аналіз, інтегральний аналіз, рейтинговий аналіз [17]. Кожний з цих методів має свої умови застосування, переваги та обмеження щодо достовірності оцінювання стану та перспектив роботи банківської установи.

Основним завданням банківського сектору у сучасних умовах постійної економічної та політичної нестабільності є підтримка ліквідності та платоспроможності банківського сектору. Адже в будь-якій державі, незважаючи на її економічний зміст та організацію суспільних відносин, банківська система займає значне місце у гарантуванні руху грошових потоків. Банки мають розробляти певну систему діагностичних дій для забезпечення фінансової надійності, які давали би змогу регулярно здійснювати управління банківськими ризиками. Тому можна дійти висновку, що оцінка ризиків ліквідності та платоспроможності в умовах нестабільного економічного середовища є одним із головних завдань управління банком.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Галайко Н. Р. Управління ліквідністю банку в сучасних умовах [Електронний ресурс] / Н. Р. Галайко // Регіональна економіка. – 2013. – № 2. – С. 185-192. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2013_2_23.
2. Дмитрієв Є. Є. Антикризове управління банківською ліквідністю у США [Електронний ресурс] / Є. Є. Дмитрієв // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2014. – Вип. 38. – С. 335-343. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pprbsu_2014_38_35.
3. Євєнко Т. І. Управління ліквідністю банківських установ [Електронний ресурс] / Т. І. Євєнко // Економічний часопис-XXI. – 2013. – № 1-2(2). – С. 27-30. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecchado_2013_1-2\(2\)_11](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecchado_2013_1-2(2)_11).
4. Живов В. В. Упровадження адаптивного механізму в процес управління ліквідністю банку [Електронний ресурс] / В. В. Живов // Управління розвитком. – 2013. – № 20. – С. 45-47. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uproz_2013_20_17.
5. Івасів І. Б. Інтегрована система управління ліквідністю в банках [Електронний ресурс] / І. Б. Івасів, О. Ю. Фуксман // Бізнес Інформ. – 2014. – № 4. – С. 348-355. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2014_4_61.
6. Криклій О. А. Комплексний підхід до формування механізму управління ліквідністю банку на основі адаптивної моделі [Електронний ресурс] / О. А. Криклій, Д. О. Рябіченко // Бізнес Інформ. – 2012. – № 9. – С. 250-255. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2012_9_53.
7. Криклій О. А. Науково-методичний підхід до управління ліквідністю банку на основі результатів аналізу таксономічних індикаторів [Електронний ресурс] / О. А. Криклій, Д. О. Рябіченко // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 12. – С. 196-206. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2012_12_27.
8. Лісовіна А. М. Управління ліквідністю банку [Електронний ресурс] / А. М. Лісовіна // Управління розвитком. – 2013. – № 13. – С. 88-90. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uproz_2013_13_39.

9. Марущак М. В. Інституційна модель процесу управління банківською ліквідністю [Електронний ресурс] / М. В. Марущак // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – № 15. – С. 23-27. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2009_15_7.
10. Марущак М. В. Управління ліквідністю в банках України: стратегічний та операційний рівень [Електронний ресурс] / М. В. Марущак, М. В. Марущак // Наукові праці НДФІ. – 2009. – Вип. 1. – С. 126-131. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npndfi_2009_1_17.
11. Михайлів Г. В. Стратегія збалансованого управління ліквідністю банківської системи [Електронний ресурс] / Г.В. Михайлів // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. – 2013. – Вип. 9(1). – С. 215-222. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprer_2013_9\(1\)_37](http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprer_2013_9(1)_37).
12. Мусієнко О. М. Ключові аспекти управління ліквідністю комерційного банку в сучасних економічних реаліях [Електронний ресурс] / О. М. Мусієнко, О. Ю. Шамрай // Молодий вчений. – 2016. – № 1(1). – С. 123-127. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_1\(1\)_31](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_1(1)_31).
13. Руадн В. Я. Проблеми та перспективи управління ліквідністю банківської системи в умовах стагнації вітчизняної економіки [Електронний ресурс] / В. Я. Руадн // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Економіка. – 2013. – Вип. 22. – С. 79-84. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2013_22_18.
14. Рудан В. Якість управління ліквідністю банків як умова ефективного розвитку банківської системи України [Електронний ресурс] / В. Рудан // Світ фінансів. – 2011. – Вип. 2. – С. 108-119. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svitfin_2011_2_14.
15. Саламашенко І. М. Стратегії управління ліквідністю банків [Електронний ресурс] / І. М. Саламашенко // Управління розвитком. – 2014. – № 4. – С. 102-105. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uproz_2014_4_41.
16. Фуксман О. Ю. Методика вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення системи управління короткостроковою ліквідністю в банках

[Електронний ресурс] / О. Ю. Фуксман. // Ефективна економіка. – 2015. – № 6. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_6_27.

17. Фуксман О. Ю. Побудова антикризової підсистеми управління ліквідністю банку на основі інтегральної оцінки [Електронний ресурс] / О. Ю. Фуксман // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка. – 2016. – Вип. 1(1). – С. 411-418. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuес_2016_1\(1\)__70](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuес_2016_1(1)__70).

18. Фуксман О. Ю. Удосконалення механізму управління ліквідністю в банках із використанням системи трансфертного ціноутворення [Електронний ресурс] / О. Ю. Фуксман // Академічний огляд. – 2015. – № 2. – С. 50–57. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ao_2015_2_7.

Хіміч Н. О. Управління ліквідністю комерційних банків України в умовах нестабільності фінансових ринків [Електронний ресурс] / Н. О. Хіміч // Регіональна економіка. – 2008. – № 3. – С. 76-83. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2008_3_11.

УДК 37. 211.24

**ПРОБЛЕМА ТРАНСФОРМАЦІЇ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ У
ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА ЕКОНОМІЧНИХ
ДИСЦИПЛІН**

Прокопенко Ірина Валеріївна

канд.екон.наук, асистент кафедри менеджменту
і міжнародного підприємництва Інститут
економіки і менеджменту Національного університету
“Львівська політехніка”, Львів, Україна

Анотація. Інноваційні процеси у процесі підготовки сучасних фахівців зумовлюють потребу більш тісної взаємодії методів навчання. Одним з інноваційних підходів до методів навчання є їх трансформація з вищої школи у середню, яка передбачає взаємозв'язки цих методів, використання їх в цілості, створення відповідної бази, критеріїв відбору та алгоритмів поєднання (на засадах інтеграції цих зв'язків) у професійній діяльності майбутнього вчителя. Це стосується, в першу чергу, майбутніх педагогів, оскільки при підготовці фахівців інших спеціальностей, такі дії викладача можуть бути вже більш факультативними, чи вибірковими для бажаючих студентів. Наведено конкретні приклади, які стосуються професійної діяльності викладача економічних дисциплін у контексті означеної проблематики.

Ключові слова: правові знання, початкова школа, учні молодших класів, формування, система, фундаментальні знання, структурування знань, вчитель початкових класів

Поняття про методи навчання та їх застосування майбутні студенти-педагоги повинні отримувати не лише на лекціях з педагогіки, заняттях з методики навчання предмета, але й відчувати їх дію в процесі навчання. Тому на викладача лягає велика відповідальність не тільки використати метод, як засіб

навчити студента, але й передати використання, суть, структуру цього методу майбутньому педагогу.

Іншими словами методи, використані викладачем, певною мірою трансформуються у потенціал використання у майбутній професійній діяльності їх студентом.

Загалом у процесі взаємодії викладача вищої школи та студента не передбачено обмін інформацією про методи навчання. Як правило, викладач вибирає їх сам і не інформує студентів про те, якими методами він користується.

Однак певний, можливо навіть досить високий, педагогічний ефект відбувався би, коли б викладач, окрім того, що він використовує методи, повідомляв студентів, яким саме методами він користувався, а також, надзвичайно важливо, обґрунтовував, чому він вибрав саме ті методи, як вони поєдналися. Можливо, навіть повідомив би певний алгоритм вибору методів та їх поєднання.

Розглядаючи особливості професійної діяльності викладача економічних дисциплін, то перш за все, слід наголосити на такому. Педагогіка й економіка відносяться до циклу суспільно-гуманітарних дисциплін. З іншого боку, економічні знання все-таки вимагають достатньо потужного математичного апарату. Тобто, викладач економічних дисциплін перебуває у певній взаємодії як із суспільно-гуманітарними, так і з точними математичними науками. Ця специфіка зумовлює й особливості його наукової діяльності.

Обґрунтовуємо інтегративний характер зв'язку між самими методами навчання, між метою навчання та змістом навчання. Оскільки ці зв'язки є інтегративними, то вони повинні зберегти цю властивість і у процесі взаємодії викладача та студента. Виходячи з викладеного вище, ми можемо стверджувати, що інтегративний характер зв'язку полягає в наступному. Перш за все, є підстави для визначення, формування і закріплення зв'язку. Тобто, не між всіма методами і не завжди зв'язки реальні. Інтегративними є лише ті зв'язки, які можна обґрунтувати на основі логічних вимог як дидактики, так і навчального предмета, про який йдеться. Наступною властивістю

інтегративних зв'язків є те, що вони допомагають ущільнити і покращити знання змісту, тобто, один і той самий зміст за тієї ж самої мети, подається по-різному і, головне, з різним кінцевим результатом, залежно від вибору поєднання методів. До цього додамо наступне.

Окрім інтеграції методів, розробленої ґрунтовно у дисертаційному дослідженні О.Білик [1] та її наступних працях, вважаємо доцільним доповнити ще один інтеграційний зв'язок, а, власне, показати як трансформувати методи, використовувані викладачем вищої школи, конкретно у професійну діяльність студентів – майбутніх педагогів.

Інтегративні зв'язки методів навчання, які трансформуються з діяльності викладача вищої школи у діяльність майбутнього вчителя у школі, передбачає орієнтацію на методи майбутньої професійної діяльності. Іншими словами, вже на початкових етапах навчання, студент може почати формування так званого «банку методів навчання». Можливо, використовуючи сучасні інформаційні технології, створення електронної системи в якій студент закладає свої відомості про методи, даючи як характеристику кожному методу, можливості його використання вже конкретно у викладанні того предмета до якого готують студента, а також паралельно формується система критеріїв відбору цих методів і система їх поєднання.

Сутність інтеграційної трансформації методів навчання полягає в наступному. Формується база: якими користується методами викладач. Додаються критерії, за якими він відбирає методи для конкретних занять. І формується система, з допомогою яких алгоритмів, засобів чи способів, викладач обрані вже методи поєднує вже на конкретному занятті. Наголошуємо ще раз, що таке поєднання має мати інтегративний характер. Це – інтеграція перша, яка відбувається. На наступному етапі відбувається сприйняття цих методів студентом і формування, відповідно, бази методів, критеріїв відбору та способів їх поєднання на заняттях.

З певних точок зору, запропонована нами інтеграція, відповідає інтеграції методів навчання по вертикалі, тобто, за ступенями освіти. І можна вважати,

що показує взаємозв'язки між вищою та загальноосвітньою школою в контексті використання методів навчання.

Якщо традиційна система навчання багато років і десятиліть передбачала, що студент просто приймає інформацію, змісту, які подає йому викладач своїми методами, тут передбачається, що студент не лише приймає на себе результат діяльності викладача, але й, до певної міри, ознайомлюється з механізмами, з якими, власне, викладач готувався до лекції. Це не тільки дає студентові можливість краще сприйняти навчальний матеріал, але й є дуже потужним засобом зростання і адаптації у професійній діяльності.

Методи, прийоми і засоби навчання перебувають в діалектичному зв'язку і створюють певну систему впливу на учнів та студентів. Внутрішня змістовна сутність методів, прийомів і засобів навчання, їх використання зумовлюються метою і завданнями навчання. Метод навчання несе в собі визначений засіб навчання – явища навколишньої дійсності, які вихователь підпорядковує своєму впливу та використовує у вихованні.

На думку Ю. Деркач, одні і ті ж методи навчання, як правило, застосовуються педагогами для студентів, а потім – студентами у процесі педагогічної практики та у майбутній професійній діяльності. Доцільність такого тісного взаємозв'язку між цими методами навчання у забезпеченні їх наступності. Студент, засвоюючи певний метод навчання «на собі», підсвідомо трансформує його на свою майбутню професійну діяльність. Тут на перше місце виходить функція методу навчання [2].

Методи навчання не лише пов'язані між собою (методи навчання, які використовує викладач), вони не лише пов'язані з методами інших навчальних дисциплін, однак, вони трансформуються у такій послідовності. По-перше, це розробка науковцями, методистами і обґрунтування наукового використання певного методу чи групи методів. На наступному етапі йдеться про підвищення кваліфікації педагога вищої школи, де він може ознайомитися з передовим досвідом щодо використання методів навчання. Наступний, найважливіший

базовий етап, це використання методів навчання викладачем закладу вищої освіти в процесі підготовки майбутніх педагогів.

Як було сказано вище, доцільно викладачеві ознайомити студента з тими методами, які він використовує. Очевидно, це стосується, в першу чергу, майбутніх педагогів, оскільки при підготовці фахівців інших спеціальностей, такі дії викладача можуть бути вже більш факультативними, чи вибірковими для бажаючих студентів.

Однак, для майбутніх педагогів такий підхід викладача є конструктивним і дуже корисним, що значно може підвищити результати навчання. Наступне – це використання студентами методів навчання в процесі педагогічної практики. Тут у студента є вже сформовані два підходи. Перший – це використання знань, які він отримав в процесі викладання методики свого предмета (тут може бути одна база даних методів), і друге – ті методи, з якими ознайомив викладач (друга база).

Саме в процесі педагогічної практики студент може об'єднати ці дві бази (фактично які є для нього зовнішніми), і створити свою власну базу – базу методів навчання, якою він буде користуватись у своїй професійній діяльності. І на кінець, завершальні два етапи – це початок роботи викладача, коли він адаптується (молодий педагог). В цьому випадку база даних послужить йому дуже великим помічником у роботі. І наступні етапи (вже його професійної діяльності) коли ця база даних про методи буде поповнюватися, розширюватися, коригуватися і набувати вже індивідуального характеру, специфічного для даного викладача, даного предмету, даних умов.

Говорячи про професійну підготовку викладача економічних дисциплін, ми, в першу чергу, виводимо його характеристику як викладача-галузиста. Цей блок становить інформація, якою володіє викладач як фахівець з економіки. Окрім того, важливе значення має те, чи викладач працює з майбутніми економістами, викладаючи їм спеціальні економічні дисципліни, чи, своєю чергою, викладач працює на інших факультетах, де студентам економічні знання подаються як додаткові чи суміжні.

Якщо викладач має достатній кваліфікаційний рівень та його знання задовольняють спеціальні та фахові компетентності, які вимагаються від викладача економічних дисциплін, то наступним виникає питання про педагогічний аспект чи педагогічну складову діяльності викладача: тут мова йде про кваліфікаційні здатності і компетентності викладача донести свої галузеві знання до студента.

З цією метою формується педагогічна компетентність викладача. Ця компетентність складається, своєю чергою, з низки складових, які містять уміння відібрати відповідний зміст, обрати і поєднати методи, форми навчання, а також відібрати ефективні засоби навчання. Педагогічна складова, окрім цих класичних вимог, також містить здатність викладача мати економічне мислення та вміння формувати його у студентів.

Викладач, як педагог, повинен вмінати розвивати креативність студента, а також формувати достатню економічну культуру фахівця. З іншого боку, як педагог, викладач проходить певні цикли. Його педагогічні здібності значно сильніше, ніж галузеві, залежать від віку, статусу, досвіду тощо.

Однак, існує ще третій аспект діяльності викладача, пов'язаний з його науковою діяльністю – як галузевою, так і науково-педагогічною. На сучасному етапі відбувається радикальний перехід від навчально-освітнього процесу до науково-освітнього процесу. Методи викладання в системі вищої освіти мають базуватись на принципах забезпечення єдності навчальної та науково-дослідницької діяльності викладачів та студентів як фундаментальної умови засвоєння студентами наукового методу, з одного боку, та розвитку професіоналізму викладачів – з іншого. Наукова освіта «є особливою базовою галуззю освіти поряд із загальною і професійною освітою та закономірним підсумком розвитку педагогіки як розвиток здібностей до наукової творчості. У вищій школі проводиться значна робота з наукової підготовки студентів, аспірантів, докторантів та викладацького складу загалом, однак мова далеко не завжди йде про цілеспрямовану підготовку особистості до наукової діяльності. На сьогодні “не можна стверджувати, що теорія наукової освіти вже розроблена

в належній мірі. Висновок про те, що наукова освіта є особливою базовою галуззю освіти поряд із загальною і професійною освітою, є закономірним підсумком розвитку педагогіки» [3, с.23]. Традиційно наукову підготовку зазвичай зараховували до вищої фази професійної освіти.

На нашу думку, трансформація методів навчання повинна стосуватися **усіх** аспектів діяльності викладача: педагогічного, галузевого та наукового.

Розглянемо приклад, який стосується використання методів навчання у системі: викладач економіки вищого навчального закладу – студент – викладач професійно-технічного навчального закладу, який викладає економіку. Хоча за змістом, за наповненістю ці ланцюжки значно відрізняються від попереднього прикладу, однак можемо простежити, що провідна ідея яка стосується трансформації методів навчання, зберігається тут і теж може бути ефективною. Тобто, викладач економіки у закладі вищої освіти, можливо не для всіх студентів, а в першу чергу, для тих, які збираються стати викладачами економіки у навчальних закладах, знов-таки, дає можливість ознайомитись з методами, які він використав. Студенти пізніше отримують певні знання з педагогіки, а частина студентів – з методики навчання економіки, економічних дисциплін, і в процесі педагогічної практики, професійної діяльності, використовують сформований і описаний вище банк методів навчання та їх поєднання. Така трансформація є дуже важлива, оскільки у вищій школі викладач має значну кількість напрямів діяльності і навчальна діяльність є тільки однією з них.

Зважаючи на сказане вище, робимо висновок, що методи, використані викладачем, та методи, які використовуватиме студент у професійній діяльності, а перед тим в процесі своєї педагогічної практики, повинні бути тісно пов'язані між собою.

Таким чином, інтеграційна трансформація методів навчання з вищої школи у середню, передбачає взаємозв'язки цих методів, використання їх в цілості, створення відповідної бази, критеріїв відбору та алгоритмів поєднання (на засадах інтеграції цих зв'язків) у професійній діяльності майбутнього вчителя.

Це забезпечується використанням одного і того ж методу на різних етапах діяльності як викладача вищої школи, так і вчителя загальноосвітньої школи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Білик О. С., Ключковська І. М. Інтеграція методів навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах // Педагогічний альманах. – 2016. – Том 30. – С. 75–81
2. Деркач Ю. Я. Взаємозв'язки форм і методів естетичного виховання студентів педагогічного коледжу / Ю. Я. Деркач // Педагогіка і психологія професійної освіти : наук.-метод. журн. – 2012. – № 5. – С. 185 –192.
3. Леднев В.С. Научное образование: развитие способностей к научному творчеству. Издание второе, исправленное. М.: МГАУ, 2002. 120 с.

**РОЛЬ АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНОЇ РОБОТИ З ПІДЛІТКАМИ,
СХИЛЬНИМИ ДО ДЕВІАЦІЇ**

Замашкіна Ольга Дмитрівна

к.пед.н., доцент

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

м. Ізмаїл, Україна

Анотація: У статті представлені результати теоретичного дослідження проблеми арт-терапевтичної роботи працівника соціономічної сфери з підлітками, схильними до девіації, визначені сутність і зміст феномену «підлітки, схильні до девіації» та цілюще значення арт-терапії як засобу соціальної корекції і профілактики девіантності підлітків.

Ключові слова: арт-терапія, девіація, підлітки, схильні до девіації, девіантна поведінка

Девіантні прояви у підлітків не є чимось унікальним і новим явищем у суспільстві. Однак його вивчення торкається найактуальніших проблем сучасності, пов'язаних з порушеннями будь-якого типу: делінквентна поведінка, алкоголізм, наркоманія, проституція, суїцид. У сучасному суспільстві з'являються нові форми і види девіацій серед молоді, що не може не привертати увагу дослідників.

Необхідно зауважити, що підлітковий вік є одним найскладнішим і уразливим періодом у житті людини. Дитина-підліток, на відміну від дорослого, не володіє необхідними ресурсами для оцінки подій, що відбуваються з ним та свого положення у суспільстві, що постійно змінюється. Зазначений період розвитку людини має назву перехідного, так як у дитини відбувається найсильніший розвиток організму – перехід від дитячого до дорослого стану, під час якого

підлітки відчують не тільки фізичні зміни, але й емоційні, намагаються розібратися у собі, знайти своє місце у житті, у родині, серед однолітків.

Дослідженню девіацій присвячені філософсько-методологічні теорії зарубіжних вчених: Ф. Галь, Р. Гарофало, Ч. Ломброзо, Е. Хутан (антропо-біологічна теорія); А. Бандура, Е. Еріксон, К. Лоренц, Е. Фромм, З. Фрейд (психологічна теорія); В. Бонгер, Е. Дюркгейм, Ж. Кетле, Е. Сатерленд (соціологічна теорія) та багатьох інших. Методологічне підґрунтя вивчення девіантної поведінки представлено у працях В. Афанасьєва, Я. Гилянського, І. Кона, В. Целуйко. Психолого-педагогічні аспекти девіантної поведінки досліджували В. Баженов, І. Башкатов, С. Белічева, І. Зверева, О. Змановська, Ю. Клейберг і ін. У сфері корекційної педагогіки дослідженнями девіантної поведінки займалися: О. Бовть, Т. Головіна, О. Гуляр, Г. Дульнев, Т. Жук, І. Єременко, Н. Заваденко, Л. Занков, О. Кербіков, А. Лурія, В. Петрова, А. Петровський, Б. Пінський, В. Синьов, Л. Сухарева, І. Ушаков, Ж. Шиф та інші.

Різними аспектами арт-терапії займалися зарубіжні та вітчизняні науковці: психологи Г. Бурковський, А. Карабанова, мистецтвознавці Дж. Дебуффе, М. Ричардсон та соціологи М. Ессекс, К. Фростиг та інші.; різноманітний вплив арт-терапевтичних засобів - О. Афанасьєва, Е. Белова, Е. Заутова, В. Казакова, Т. Кисельова, Л. Лебедева, Н. Лисих, А. Сизова та ін.

Необхідно зазначити, що у науці психологія девіантної поведінки склалася як самостійна наукова і навчальна дисципліна, але, не зважаючи на це, у науковців не має єдиної точки зору на визначення терміну «девіантна поведінка». Наприклад, за Ю. Клейбергом, «девіантна поведінка - різні відхилення від схвалюваних суспільством соціальних норм, інші вчені пропонують включити у це поняття лише порушення правових норм, треті - різні види соціальної патології (вбивство, наркоманія, алкоголізм і тому подібне), четверті, - соціальну творчість» [1, с. 7].

Девіантна поведінка завжди пов'язана з якоюсь невідповідністю людських вчинків, дій, видів діяльності поширеним в суспільстві або групах нормам, правилам поведінки, ідеям, стереотипам, чеканням, установкам, цінностям.

За твердженням професора соціології Н. Дж. Смелзера (США), - «девіація насилу піддається визначенню, що пов'язане з невизначеністю і різноманіттям поведінкових очікувань. Девіація веде за собою ізоляцію, лікування, виправлення або інше покарання» [2, с. 78]. Вчений запропонував власну теорію соціальних детермінант колективної поведінки, девіації і соціального контролю, в якій виокремив три основних компоненти девіації: людину, якій притаманна певна поведінка; норму чи очікування, що є критерієм оцінки поведінки як девіантної; групу або організацію, що реагує на таку поведінку. Отже, девіантність Н. Дж. Смелзер визначає як відповідність або невідповідність вчинків соціальним очікуванням.

Серед різноманітних теорій і концепцій девіантної поведінки цікавими є дослідження психоаналітичної орієнтації, основоположником яких є З.Фрейд. Представники цієї теорії відмічають відчуття підвищеної тривожності, агресивності, прагнення до руйнівних дій.

З точки зору Я. Гилинського, поведінка, що відхиляється може бути як із знаком «мінус» - негативна, так і із знаком «плюс», тобто позитивна – наприклад, соціальна, наукова, технічна, художня творчість. Ця позиція була підтримана В.Н. Кудрявцевим. У сучасній науковій літературі можна знайти різні тлумачення поняття «девіантна поведінка». Так, В. Іванов трактує відхилення в моральному розвитку як «початкову стадію процесу асоціального формування особи» [3, с. 47]. А. Печенюк розглядає девіантну поведінку як таку, що «суперечить загальноприйнятим нормам і в своїх крайніх формах прояву має характер правопорушень, які не підлягають кримінальному покаранню» [4, с. 40].

Отже, будучи породженням соціально-економічних, культурологічних змін, названі характеристики девіантності служать показником, дзеркалом «суспільного буття і якості» населення.

У сучасній Україні ідеально сполучаються всі девіантогенні фактори – стан аномії, різка соціальна диференціація і поляризація, глибокий економічний кризис, соціальна дезорганізація тощо. У таких тяжких умовах дослідження

різних форм девіантності набуває особливої теоретичної і прикладної значимості.

Поведінка, що відхиляється характеризується як не відповідна віковим шаблонам і традиціям, є наслідком акселерації, ретрадації, гетерохронності розвитку. Наявність норми або стандарту поведінки, який ставить типові межі дитині певного віку, дозволяє розглядати її як таку, що більш або менш відхиляється від основного типу. Л. Виготський, враховуючи стандарт або норму, тобто дитину масового типу розвитку, виділів «відсталу дитину, примітивну із затримкою розвитку соціокультурного походження і дитину-дезорганізатора (як «важку», так і обдаровану)» [5, с. 73]. Отже, підліток з девіантною поведінкою - це, як правило, дитина-дезорганізатор.

Відтак, найчастіше, ярлик «девіантний» серед підлітків присвоюється недисциплінованим дітям, які звертають на себе увагу, використовуючи нецензурну лексику, порушуючи поведінку і пропускаючи уроки, епізодично вживаючи алкоголь і тютюн, влаштовуючи бійки та ін. Але, необхідно зазначити, що особливістю підліткового віку є неможливість провести межу між нормальною і патологічною поведінкою. Тому девіантом можна назвати того підлітка, який не просто одноразово і випадково відхилився від поведінкової норми, а постійно й систематично демонструє девіантну поведінку, що носить соціально-негативний характер.

У корекційно-педагогічній роботі з підлітками, схильними до девіації, виділяються такі напрями, як «компенсація недостатків у загальному розвитку підлітків, посилення діяльності в улюбленій справі, де можна домогтися добрих результатів (спорт, музика, техніка); нормалізація відношень підлітків з оточуючим світом; відновлення та стимуляція позитивних якостей особистості, які отримали незначну девіацію та формування ведучих позитивних якостей; накопичення навичок позитивної моральної поведінки; корекція і подолання пропусків у формуванні позитивних і викорінювання негативних якостей і шкідливих звичок» [6, с. 40].

Внутрішній світ молоді складний. Як допомогти підлітку, схильному до девіації у сучасному інноваційному світі? Загальновідомо, що мистецтво, будучи формою художньо-естетичного освоєння світу, відіграє істотну роль у формуванні загальної культури поведінки особистості. Воно містить в собі художньо-естетичні, гуманістичні, пізнавальні, моральні цінності, які впливають на її духовне становлення.

Найбільш повно і послідовно художні можливості людини проявляються в мистецтві: «Мистецтво є соціальне в нас, і якщо його дія вчиняється в окремій особистості, то це зовсім не означає, що його коріння і істота індивідуальні. Дуже наївно розуміти соціальне тільки як колективне, як наявність безлічі людей. Соціальне і там, де є тільки одна людина і його особисті переживання. І тому дія мистецтва, коли воно здійснює катарсис і залучає в цей очисний вогонь найінтимніші, саме життєво важливі потрясіння особистої душі, є дія соціальна», - зауважував Л. Виготський, розглядаючи соціальну природу мистецтва [7, с. 281].

Цілющі здібності мистецтва були усвідомлені ще в давнину, і зв'язувалися вони, перш за все, з катарсисом – очищенням - через сприйняття і вираз. Можна говорити, співати, малювати, грати, танцювати переживання, тобто перенести свої переживання на щось зовнішнє — музику, малюнок, танок, вірш, а потім вже побачити, почути, зрозуміти їх зі сторони. Серед різноманітності засобів профілактики девіацій в учнівській молоді особливе місце слід відвести можливостям арт-терапії («art» - мистецтво, «therapies» — лікування) як творчого самовираження.

Арт-терапія, що розглядається як спосіб стимулювання життєвих сил клієнта, конструктивної діяльності в соціумі з метою зміни важкої життєвої ситуації, є одним з досить нових методів соціальної роботи. Арт-терапевтичний напрямок розвивається в практичній психології, освіті та соціальній роботі і застосовується у лікувально-реабілітаційній, педагогічній та соціально-педагогічній діяльності як допоміжний метод у психотерапії (психодрама, художньо-творча діяльність, бібліотерапія), у лікувальній та спеціальній

педагогіці (казкотерапія, ігротерапія, кольоротерапія та ін), як здоров'язберігаючий напрям у педагогіці мистецтва і додатковій освіті, гуманітарно-естетичному вихованні. «Під час використання арт-терапевтичних методик у підлітковому віці необхідно враховувати потребу в самовираженні, а потім вже потребу в самопізнанні та ствердженні своєї особистості. У цьому віці арт-терапія представляє сприятливі можливості для реалізації цих потреб і є оптимальною формою проведення корекційної роботи», - як зауважує Н. Атаманчук [8]. Отже, мета застосування арт-терапевтичних засобів у роботі працівників соціальної сфери з девіантними підлітками – позитивний вплив на особистість засобами мистецтва і творчості та розвиток її духовного здоров'я, активізація сутнісних сил особистості.

Однією з переваг арт-терапії є можливість втілення, нехай навіть в ігровій, терапевтичній ситуації всіляких змін, які може придумати для себе підліток. І ці зміни знаходять втілення в творчій продукції, творчій діяльності. Арт-терапія розкриває творчий потенціал, спонукає втілювати те, що раніше здавалося неможливим. Творча діяльність тісно пов'язана з життям підлітка, наповненим багатою грою фантазії і символічною діяльністю, під час якої відбувається зміщення внутрішньої і зовнішньої реальності. Саме через творчу діяльність можна добитися розвиваючого і корегуючого ефекту в роботі з підлітками: вони ще не вміють ясно виражати свої думки, проте здатні малювати, ліпити, фантазувати. Саме методи арт-терапії, дозволяють підліткови виразити свій стан через малюнок, аплікацію, казку, пластилінову фігурку, гру тощо.

Залежно від дії на людину (лікувальну або коректувальну) і форми її організації (індивідуальна або групова) види арт-терапії в медицині і психології розрізняються. У науці і практиці існує величезна кількість різних методів арт-терапії, проаналізуємо деякі з них, які можна застосовувати відповідно зазначеної проблеми. Розкриємо дію найбільш розповсюджених з них.

Ізотерапія - малювання – це творчий акт, що дозволяє дитині-підлітку відчувати і зрозуміти самого себе, виразити вільно свої думки і відчуття, звільнитися від конфліктів і сильних переживань, розвинути емпатію, бути самим собою,

вільно виражати мрії і надії; вирішити проблеми з самооцінкою, поведінкою, стреси, сімейні негаразди та ін. Діти з величезним задоволенням беруться за справи з малюванням. Наприклад, при техніці «Вільний малюнок», підлітки можуть намалювати все, що їм хочеться, а по кольорах малюнків можна визначити емоційний стан дитини: чим темніше колір (чорний, темно-синій і ін.), тим в більш агресивному стані дитина знаходиться. У своїй творчості діти, не замислюючись, малюють те, що відчувають. Саме через творчу діяльність можна добитися розвиваючого і корекційного ефекту в роботі з дітьми.

Підлітків відрізняє підвищена ранимість і вразливість. Все, що зачіпає їх особу, викликає відчуття протесту. Тому і критику, і байдужість вони сприймають як образу і не здатні володіти емоціями, починаючи відразу ж активно виражати своє негативне відношення. В той же час підлітки розсудливі, дотримуються традиційних поглядів, зважають кожне своє слово, і це часто захищає їх від непотрібних конфліктів і інтенсивних переживань.

Сказкотерапія – один з найефективніших напрямів арт-терапії і психокорекції, який використовує можливості казки для розвитку і вдосконалення особи, вирішення нею своїх проблем і питань за допомогою захопливої подорожі в таємницю казки. Через казки з самого прищеплюють певні соціально-моральні цінності, формують картину світу підлітка.

Фототерапія - метод дії на психологічний стан людини за допомогою фотографії. Фотографія як різновид візуального мистецтва виконує лікувально-корекційні функції при консультуванні клієнтів. З її допомогою можна вирішувати різні психологічні проблеми підлітка, гармонізувати його особу і розвивати почуття прекрасного, творчі здібності тощо.

Музикотерапія - цілий психо-корекційний напрям (у медицині і психології), що має в своїй основі два аспекти впливу: психо-соматичний (у процесі якого здійснюється лікувальна дія на функції організму) і психо-терапевтичний (у процесі якого за допомогою музики здійснюється корекція відхилень в особовому розвитку, психоемоційному стані). Саме катарсична (що очищає)

дія музики дозволяє використовувати її у такій якості у корекційній роботі, особливо з дітьми, що мають проблеми в розвитку, спілкуванні тощо.

Останнім часом набули популярності й такі інноваційні напрями арт-терапії, як ландшафтна терапія, ігротерапія, танцювальна і театральна терапія, песочна і бібліотечна терапія, терапія із застосуванням спілкування з тваринами (різні види зоо- і анімалотерапії).

Очікуваними результатами корекційно-розвиваючої програми можуть бути якісні показники розвитку мотиваційно-особистісної сфери підлітків: основний показник – пониження рівня агресивності; підвищення рівня розвитку емоційно-вольової сфери; формування адекватної самооцінки (підвищення упевненості в собі); розвиток емпатії, соціалізації і позитивного відношення до інших людей.

Отже, використання мистецтва як терапії у соціальній роботі передбачає, що природний творчий процес може вирішити емоційні конфлікти, підсилити самопізнання і особове зростання, а також виказати й інші «лікувальні» дії на особу клієнта. Арт-терапія, заснована на непохитній вірі в потужну творчу силу людини, надає значні психотерапевтичні, розвиваючі, пізнавальні й інші дії, які, у свою чергу, приводять до позитивних деформацій соціально-психологічної сфери людини. Арт-терапевтичній дії можуть піддаватися різні категорії клієнтів соціальної роботи, що пов'язано з особливостями специфічного інструменту дії на клієнта - мистецтва.

Відтак, можна зазначити наступні достоїнства арт-терапії як засобу соціальної корекції і профілактики девіантності підлітків: через роботу з багатогранними символами мистецтва розвиваються мислення підлітка, розширюється його життєвий досвід, додається упевненість в собі. Важливо відзначити, що арт-терапія формує творче відношення до життя з її труднощами, уміння бачити різноманіття шляхів досягнення поставленої мети і вирішення проблеми.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Клейберг Ю.А. Социальная работа и коррекция девиантного поведения подростков / Ю.А. Клейберг. – Кемерово, 1996. – 133 с.
2. Смелзер Н. Социология / Под ред. В. А. Ядова. — М.: Феникс, 1994. — 688 с.
3. Иванов В.Н. Девиантное поведение. Причины и масштабы / В.Н. Иванов // Социально-политический журнал. —1995. - № 2. – С. 47-50.
4. Зобенько Н. Деякі аспекти дослідження проблеми девіантної поведінки неповнолітніх / Н. Зобенько// Рідна школа. – 2012. - № 3 (березень). – С. 36 – 40.
5. Виготский Л.С. Психология развития как феномен культуры / Л.С. Виготский; под. ред. М. Ярошевского. – М.: Изд-во «Институт практической психологии», 1996. – 512 с.
6. Коэн А. Исследование проблем социальной дезорганизации и отклоняющегося поведения./ А. Коэн// Социология сегодня. – М., 1965.- 520 с.
7. Виготський Л. С. Психология искусства / Л. С. Виготський/ Ростов н/Д: изд-во «Феникс», 1998. - 480 с. URL: <https://www.marxists.org/russkij/vygotsky/art/psychologia-iskusstva.pdf>
8. Атаманчук Н. Арт-терапія як засіб вивчення та подолання бар'єрів у спілкуванні підлітків URL: <http://docplayer.net/76167312-Art-terapiya-yak-zasib-vivchennya-ta-podolannya-bar-ieriv-u-spilkuvanni-pidlitkiv.html>

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА БЕЗПЕКУ В УКРАЇНІ

Лук'янова Галина Юріївна

к. ю. н., доцент кафедри адміністративного та інформаційного права

Інститут права, психології та інноваційної освіти
Національний університет «Львівська Політехніка»

Бойко Катерина Сергіївна

студентка

Інститут права, психології та інноваційної освіти
Національний університет «Львівська Політехніка»

м. Львів, Україна

Анотація: у даній роботі розглянута тема про сьогоденний стан забезпечення права на безпеку в Україні, гарантії видів права на безпеку.

Ключові слова: право на безпеку, Кодекс України про адміністративні правопорушення, право на економічну безпеку, право на екологічну безпеку, право на радіаційну безпеку, право на безпеку праці.

Від народження до смерті особа наділена правоздатністю. Правоздатність – це природна здатність людини (фізичної особи) мати цивільні права та обов'язки, а не юридична чи фактична можливість їх мати (Правознавство словник термінів [2, с. 450]). Всі ми знаємо ці права: право на життя, право на освіту, право на вільний розвиток своєї особистості, право на повагу гідності особи, право на свободу і особисту недоторканність, право на житло, право на працю тощо.

Але люди часто забувають про немаловажне право на безпеку, яке є одним з найважливіших прав людини. Адже саме його існування надає можливість особі реалізації вищезгаданих прав.

Науковці постійно ігнорують існування цього права, адже майже відсутні наукові роботи чи статті присвячені цій темі, тому віднайти визначення поняття «право на безпеку» нам не вдалось. І ми вирішили сформулювати його самостійно.

Отже, право на безпеку – це можливості людини, визначені світовим співтовариством блага та умови життя, яких вона може вимагати від держави та суспільства задля стану захищеності життєво важливих її інтересів, інтересів суспільства і держави від зовнішньої та внутрішньої загрози.

Законотворці також часто ігнорують існування вищезгаданого права, тому воно дуже мало з'являється у нормативно-правових актах. Проте в законодавстві України є гарантування права на безпеку, але не у «чистому» вигляді. Це, зазвичай види права на безпеку: право на екологічну безпеку, право на радіаційну безпеку, право на економічну безпеку тощо. Його забезпечення можна прослідкувати у різних галузях права: кримінальному, адміністративному, морському, повітряному тощо.

Але нас зацікавило гарантування права на безпеку адміністративними нормами. Адміністративне право регулює широкий спектр суспільних відносин, і тому воно також повинно забезпечувати право на безпеку.

Головним, після Конституції України, нормотворчим актом в адміністративному праві є Кодекс України про адміністративні правопорушення(далі – Кодекс).

Глава 5 Кодексу регулює відносини у галузі охорони праці і здоров'я населення. І стаття 46-1 забезпечує право на радіаційну безпеку, у статті зазначається, що у разі «порушення вимог режиму радіаційної безпеки у спеціально визначеній зоні радіаційного забруднення, що виражається у проникненні в цю зону без дозволу відповідних органів або самовільному поселенні у ній, або знищенні, пошкодженні чи перенесенні знаків радіаційного забруднення або огорожі зазначеної зони», на громадянина та посадових осіб буде застосоване покарання у вигляді штрафу.[1]

Стаття 8 Закону України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» гарантує вище згадане право шляхом дотримання всіх норм, правил, стандартів з ядерної та радіаційної безпеки та вказує на те, що це є обов'язковим при здійсненні будь-якого виду діяльності у сфері використання ядерної енергетики. [3]

Законодавство України гарантує громадянам також право на екологічну безпеку. Так наприклад у статті 16 Конституції України зазначається: «Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи - катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави». [8]

А стаття 77 Кодексу вказує на те, що порушення вимог пожежної безпеки та «знищення або пошкодження лісу внаслідок необережного поводження з вогнем, а також порушення вимог пожежної безпеки в лісах, що призвело до виникнення лісової пожежі або поширення її на значній площі» тягне за собою адміністративну відповідальність. [1]

Глава 10 Кодексу регулює питання в галузі шляхового господарства та зв'язку. Статті цієї глави забезпечують право на безпеку щодо транспорту. Так, наприклад, стаття 107 зазначає, що «порушення правил проїзду гужовим транспортом і прогону худоби через залізничні колії, випасання худоби поблизу залізничних колій». [1] Порушення цієї норми тягне за собою попередження чи накладання штрафу. Стаття 111 передбачає покарання у разі порушення правил безпеки польотів, стаття 114 – у разі порушення правил по охороні порядку і безпеки руху на морському транспорті.

Гарантії права на економічну безпеку ми можемо прослідкувати у Конституції України та Законі України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року.

У статті 17 Основного Закону зазначається, що забезпечення економічної безпеки є однією з найважливіших функцій держави. [8]

А у Законі України «Про національну безпеку України» немає прямих посилань на забезпечення права на економічну безпеку, але у пункті 4 статті 3 цього нормативно-правового акту вказується на те, що «державна політика у сферах національної безпеки та оборони спрямовується на забезпечення економічної безпеки». [7] Тобто цим законом гарантується право на економічну безпеку.

Конституція України та Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року забезпечують право на інформаційну безпеку. У Основному Законі зазначається, що «забезпечення інформаційної безпеки є однією з найважливіших функцій держави». [8] У Законі «Про інформацію» вказується на те, що «один із напрямів державної інформаційної політики є забезпечення інформаційної безпеки України». [4] Тобто ці нормативно-правові акти є гарантом права на інформаційну безпеку.

Захищає право на безпеку праці – Закон України «Про охорону праці» від 17 жовтня 1992 року. Стаття 6 Закону України «Про охорону праці» зазначає, що «умови праці на робочому місці, безпека технологічних процесів, машин, механізмів, устаткування та інших засобів виробництва, стан засобів колективного та індивідуального захисту, що використовуються працівником, а також санітарно-побутові умови повинні відповідати вимогам законодавства».

[6]

Також працівник має право відмовитися від дорученої роботи, якщо створилася виробнича ситуація, небезпечна для його життя чи здоров'я або для людей, які його оточують, або для виробничого середовища чи довкілля.

Висновки: дослідивши дану тему, ми побачили, право на безпеку є важливим правом для людей. Але і науковці, і законотворці, і навіть прості люди часто забувають про нього.

Щодо гарантування, то у нормативно-правових актах не зустрічається «чистого» забезпечення права на безпеку. Але держава гарантує різновиди права на безпеку: право на економічну безпеку, право на екологічну безпеку, право на безпеку з питань транспорту, право на радіаційну безпеку, право на безпеку праці тощо.

Гарантії вище перерахованих прав можемо прослідкувати у різних нормативних актах України: Кодекс України про адміністративні правопорушення, закони про охорону праці, про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку, про інформацію, похорону навколишнього природного середовища, про національну безпеку України та інші.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон УРСР від 07.12.1984 *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 23.09.2019).
2. Правознавство словник термінів: навчальний посібник / за ред. В. Г. Гончаренка. К.: Юрисконсульт, 2007. 636 с.
3. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку: Закон України від 08.02.1995р. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 23.09.2019).
4. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992р. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 23.09.2019).
5. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991р. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 24.09.2019).
6. Про охорону праці: Закон України від 17.10.1992р. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 24.09.2019).
7. Про національну безпеку України: Закон України від 08.06.2018. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 23.09.2019).
8. Конституція України: Закон від 28.06.1996 №254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст.141.

**ПРОФОРІЄНТАЦІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ у 30-ті рр. ХХ ст.**

Комарніцький Олександр Борисович

д.і.н, доцент

Кам'янець-Подільський національний університет

імені Івана Огієнка

Комарніцька Людмила Миколаївна

к.філолог.н, викладач

Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний

соціально-економічний коледж

м. Кам'янець-Подільський, Україна

Анотація. У статті йдеться про проведення в інститутах і технікумах педагогічного профілю профорієнтаційної роботи, до якої залучали, насамперед, студентів і викладачів, бригади яких відряджали у регіони. Автори зазначають, що використовувалися різні форми профорієнтації. Зокрема, освітні заклади зверталися з листами до працівників тих чи інших закладів та підприємств з закликом йти на навчання. Залучали до цієї роботи окружні партійні осередки. Зазначається, що для інформування виготовлялися плакати-оголошення, набули поширення ознайомлювальні екскурсії та вечори для школярів у приміщеннях інститутів. Водночас, автори зазначають, що у ряді випадків на місцях до справи «вербування» абітурієнтів ставилися без особливого ентузіазму.

Ключові слова: студент, інститут, агітація, набір, абітурієнти.

Упродовж 20-30-х рр. ХХ ст. в УСРР було здійснено декілька спроб реорганізації вищих педагогічних навчальних закладів, метою яких була підготовка висококваліфікованих і відданих радянській владі кадрів вчителів.

На них покладалася відповідальність за навчання і виховання покоління, здатного втілити в життя проекти правлячої партії щодо побудови нового суспільства. Тому значна увага приділялася підбору кадрів, зокрема проведенню якісної профорієнтаційної роботи. Щоб залучити абітурієнтів до вишів, застосовувалися різноманітні форми роботи з ними.

Для «вербування» нових студентів у регіони відряджали бригади студентів і викладачів. Так, у 1935 р. питання про «вербування» абітурієнтів обговорили на засіданнях осередку ЛКСМУ, курсових зборах студентів Вінницького педінституту. Кожного студента зобов'язали «завербувати» із свого району не менше двох вступників. Одним із рішень бюро було прикріпити для активізації цього процесу окремих своїх членів до районів області [1, арк. 33-34; 2, арк. 9]. Подібна робота проводилася у Польському педінституті, де у 1933-1934 н.р. кожного студента зобов'язали письмово «вербувати» випускників їхніх рідних шкіл, а також шкіл району [3, арк. 9]. Такі ж завдання поклали і на молодь Глухівського [4, арк. 28] та Зінов'євського ІСВ [5, арк. 10]. Активну профорієнтаційну роботу проводили студенти Житомирського педінституту, які під час літніх канікул брали на себе зобов'язання «забезпечити виконання зобов'язань інституту по Всесоюзному конкурсу на кращу підготовку до навчального року шляхом масової роз'ясовчої [роз'яснювальної] роботи, популяризації умов прийому до інституту, щоб набрати на I курс інституту 240 студентів, які цілком відповідали б умовам високоякісного набору за соціальним складом і академічною підготовкою; забезпечити вербовку до інституту не менш як по 5-ть товаришів на кожного з нас студентів всіх курсів і факультетів інституту та робітфаку, добитися того, що потрібний набір (240) вибрати з 500, які потрібно пропустити через прийомну комісію; тримати з інститутом систематичний зв'язок, повідомляючи про хід підготовки набору, допомагаючи інституту організувати консультації для вступників на місцях, інформувати інститут про свою власну роботу, про своє зростання і труднощі в роботі» [6]. Найкращих студентів-агітаторів інститут зобов'язався преміювати [7]. Під час літніх канікул доручили агітувати і молодь Чернігівського ІСВ [8,

арк. 151]. Студентів Київського ІПО [9, арк. 25-25зв.], Кременчуцького [8, арк. 13], Лубенського [4, арк. 136] та Ніжинського ІСВ, які виїжджали на практику, зобов'язали «широко інформувати населення про роль і завдання Інституту» [4, арк. 63]. У Лубенському [4, арк. 136] та Херсонському ІСВ до профорієнтації залучали студентів-заочників [4, арк. 211], а в Кременчуцькому ІСВ – випускників цього вишу [8, арк. 13]. Кам'янець-Подільський педінститут у 1934 р. для «вербування» направив у райони області 23 студенти і одного викладача [10, арк. 179; 11, арк. 99зв.]. Викладачі та студенти Бердичівського учительського інституту як «вербувальники» виїжджали у Шепетівський округ, а також у 10 районів регіону [12, арк. 2]. Агітбригади Зінов'євського ІСВ направили у 5 районів [4, арк. 12; 5, арк. 10]. У січні 1934 р. для студентів Запорізького педінституту визначили такі об'єкти, де вони мали проводити «вербувальну» роботу: заводи №29, «Комунар», «Інтернаціонал», ім. Войкова, на Дніпробуді, у містах Маріуполь, Кривий Ріг, Орехів [13, с. 15-16; 14, с. 37]. У регіонах працювали також бригади студентів-«вербувальників» Миколаївського [5, арк. 5; 5, арк. 87зв.] та Херсонського ІСВ [4, арк. 211].

Подібна робота проводилася і у педтехнікумах. Так, навесні 1930 р. 14 студентів Маріупольського педтехнікуму їздили агітувати у села. Ще 20 осіб виступали у комсомольських осередках міста. Третьокурсники грецького відділу впродовж 20 днів педпрактики проводили роботу з «вербування» у 7 селах [16, арк. 66]. Тоді ж молодь Бердянського педтехнікуму виступала у міському робітничому клубі металістів [16, арк. 68]. У Проскурівському польському педтехнікумі до вступної кампанії 1934 року після провалу прийому в попередньому році залучили студентів [17, арк. 252зв., 298]. Аналогічну діяльність проводив і Київський російський педтехнікум. Звідси відрядили «вербувальні» бригади, оскільки станом на 13 серпня 1933 р. до технікуму було подано лише 8 заяв. Профорієнтацію проводили у російських і німецьких районах республіки, чеських селах Вінницької, Київської і Чернігівської областей. У результаті було набрано 3 групи російського відділу, дві – німецького, одну – чеського відділів. Ще 25 осіб добрали на II-III курси. У

1933-1934 н.р. підготовчу роботу до прийому розпочали заздалегідь. У лютому 1934 р. представники закладу провели відповідну роботу у загальноосвітніх закладах міста [18, арк. 82-84]. Бригади «вербувальників», які склалися з викладачів та студентів, створювалися у Кам'янець-Подільському педтехнікумі. Так, у червні 1934 р. в райони області для проведення профорієнтації серед випускників шкіл відрядили Гуменюка (в Орининський район), Повелій (Чемеровецький, Городоцький, Солобковецький), Борківського (Новоушицький), Шандру (Дунаєвецький), Цівульського (Смотрицький), Фікслера (Староушицький), Зінчука, Сидоренко (Кам'янецький), Левківського (Жванецький райони) [19, арк. 71]. Коростишівський педтехнікум забезпечив собі набір студентів завдяки проведеній роботі з популяризації закладу, зокрема, організовувалися виїзди викладачів та студентів у села [20, арк. 75]. Молодь Маріїнського педтехнікуму проводила роботу серед робітників копалень [20, арк. 89]. Студентів Мелітопольського педтехнікуму зобов'язали «завербувати» не менше двох абітурієнтів [21, с. 57]. Подібна робота проводилася і в Конотопському педтехнікумі [22, арк. 58].

Нерідко ця робота була незадовільною. Так, 15 вересня 1933 р. на загальних партійних зборах Вінницького педінституту йшлося про те, що для «вербування» відряджалися бригади, які охопили 12 районів, що, на думку членів партосередку, було недостатньо [23, арк. 27]. Слабкою була робота агітбригад Чернігівського ІСВ (до їх складу входили 8 викладачів і 10 студентів). Наслідками їхніх «потуг» були 7 заяв від абітурієнтів [8, арк. 151].

Інститутські організації зверталися з листами до працівників тих чи інших закладів та підприємств з закликом йти на навчання в даний виш. Місцеві партійні, комсомольські організації систематично популяризували на зборах робітників та селян правила і умови прийому до ВНЗ. З Польського педінституту повідомляли, що, починаючи з другого семестру 1933-1934 н.р., у різні заклади, на підприємства надсилали реклами, оголошення [3, арк. 9]. Чернігівський ІСВ у 1932 р. підготував і розіслав на підприємства, у районні партійні і профспілкові організації брошуру «Чернігівський Інститут

Соціального Виховання в боротьбі за кадри», у якій поряд із висвітленням досягнень вишу було популяризовано і новий набір до інституту [8, арк. 151]. Викладачі та студенти Бердичівського учительського інституту на зборах робітників підприємств, різноманітних вечорах інформували про прийом до вишу [12, арк. 2]. Кам'янець-Подільський педінститут у 1934 р. організував письмові консультації для бажаючих вступити до вишу, видав невеликий довідник для складання вступних екзаменів з української і російської мов, математики. Планували організувати при середніх школах підготовчі групи. На 19 липня 1934 р. такі групи вдалося відкрити лише у Дунаєвецькому, Антонінському і Затонському районах [10, арк. 179; 11, арк. 99зв.]. Така ж робота проводилася у Зінов'євському [4, арк. 12] та Лубенському ІСВ [4, арк. 136], Маріупольському педтехнікумі [24].

Питання прийому студентів регулярно розглядалися на засіданнях окружних партійних осередків. Зокрема, 17 вересня 1932 р. директор Київського ПО інформував, що підготовка до осіннього набору студентів розпочалася ще наприкінці травня. У цій роботі задіяли Київський ОПК, який розіслав листи у районні парткомітети, а також міський парткомітет. Останній поінформував про прийом усі підприємства Києва [9, арк. 25]. Питання прийому 31 травня 1937 р. розглядалося на засіданні шкільного відділу Житомирського ОПК, який зобов'язався звернутися із сусідніми ОПК із проханням загітувати кращих випускників середніх шкіл вступати в Житомирський педінститут [25, арк. 1]. Керівництво Кам'янець-Подільського педтехнікуму у квітні 1931 р., у зв'язку з недобором студентів, звернулося по допомогу до Кам'янецького райкому ЛКСМУ з проханням провести відповідну роботу серед молоді [26, арк. 109]. У наступні роки подібні прохання надсилалися районним відділам народної освіти, комітетам профспілки «Робос» [19, арк. 71]. Райвідділи народної освіти Херсонщини у 1932-1933 н.р. брали на себе зобов'язання надіслати до Херсонського ІСВ певну кількість вступників [4, арк. 211]. Зв'язки з райвідділом освіти, райкомом ЛКСМУ, директорами середніх шкіл ефективно

використовував у профорієнтаційній роботі Конотопський педтехнікум [22, арк. 58].

Для інформування виготовлялися яскраві плакати-оголошення, що встановлювалися не лише поблизу інститутів, але й у центрі міст чи у людних місцях. З профорієнтаційною метою використовувалася преса, у якій публікувалися оголошення про набір. Так, 15 вересня 1933 р. на загальних партійних зборах Вінницького педінституту йшлося про те, що у пресі тричі публікувалися оголошення про прийом до вишу [23, арк. 27]. 7 липня 1935 р. на засіданні бюро осередку КП(б)У цього ж вишу директор Купріянов інформував, що у 1934-1935 н.р. у «Більшовицькій праці» тричі публікували відповідні оголошення. У цьому ж виданні широко популяризувалася робота інституту [1, арк. 33-34; 2, арк. 9]. Оголошення про прийом до Київського ІПО у 1932 р. публікувалися у газетах «Пролетарська Правда» і «Світова реклама» [9, арк. 25], Зінов'євського ІСВ – «Червона зоря», «Більшовик» [4, арк. 12; 5, арк. 10]. Публікували повідомлення про прийом Лубенський [4, арк. 136] та Чернігівський ІСВ [8, арк. 151], Конотопський [22, арк. 58] та Проскурівський польський педтехнікуми [17, арк. 252зв.]. З профорієнтаційною метою 21 травня 1936 р. опублікували звернення 11 випускників Житомирської середньої школи №15, які заявили, що будуть вступати в учительський інститут і закликали підтримати їхню ініціативу [27]. Маріупольський педтехнікум для популяризації прийому студентів користувався послугами радіомовного центру Донбасу [24].

Напередодні прийому студентів у періодичній пресі публікувалися статті-передовиці. Так, 21 липня 1935 р. у газеті «Більшовицька правда» у статті «Кращу молодь – в медичні і педагогічні виші» наголошувалося, що «соціалістичній батьківщині потрібні фізично-здорові, освічені, відважні люди, щоб ще швидше рухати вперед величезний процес господарського і культурного будівництва. А найперше нам потрібні висококваліфіковані, культурні кадри... педагогів, дошкільних працівників – людей, покликаних виховувати нашу молодь, формувати ідеологію наших дітей... Туди треба

відібрати і послати що є кращого серед молоді нашої області, найкращих відмінників навчання середніх і неповно-середніх шкіл» [28]. 4 вересня 1932 р. викладач Шепетівського педтехнікуму М.Гамрецький у місцевій газеті «Шлях Жовтня» розповів про важливість педтехнікуму для Шепетівщини: «Рік тому на нараді господарників т. Сталін у своїй історичній промові закликав посилено готувати власну пролетарську виробничо-технічну інтелігенцію, підкресливши, що «проблема кадрів стає центральною проблемою нашого соціалістичного будівництва». Ця Сталінова постанова цілком стосується й до педагогічних шкіл, що готують кадри для індустріалізації та сільського господарства, які виховують «покоління, що остаточно побудує комунізм». Наше районне місто може правити за зразкову ілюстрацію цього процесу інтенсивного готування нових кадрів. Шепетівка, ще до революції була містечком торгівців, спекулянтів, контрабандистів, нині перетворилася на соціалістичне культурне місто вкрите цілою низкою навчальних закладів професійної освіти». На його думку увага районних організацій під час вступної кампанії повинна бути особливо прикута до педтехнікуму та педагогічного робітфаку, які «готу[вали] кадри вихователів покоління, яке «остаточно знищить різницю між селом та містом, між розумовою та фізичною працею» [29].

У ході профорієнтаційної роботи набули поширення ознайомлювальні екскурсії та вечори для школярів у приміщеннях інститутів. Використовувалися і такі методи агітації, коли абітурієнтам «на вухо» говорилося про вищий відсоток охоплення стипендією в тому чи іншому навчальному закладі, спокушуючи молодь надавати перевагу кращому з них, а не обирати бажану спеціальність [30, с. 58-59].

У ряді випадків на місцях до справи «вербування» абітурієнтів ставилися без особливого ентузіазму. Наприклад, у липні 1935 р. в «Більшовицькій правді» повідомлялося, що секретар Проскурівського райкому комсомолу Закаблук заявив, що «йому тепер ніколи займатися вербуванням комсомольців на учобу, бо ...перешкоджає збиральна [кампанія]» [28]. Байдуже поставилися до залучення партійців до Вінницького педінституту Дунаєвецький і

Крижопільський партійні комітети [31]. У червні 1936 р. в «Більшовицькій правді» опублікували скаргу на директора Вінницької середньої школи №2 Альперовича, який перешкоджав Є.Штукман «вербувати» студентів до Криворізького педінституту. На прохання поспілкуватися з випускниками керівник закладу відповів: «З цього нічого не вийде, бо чого їм іти в педвиш, коли вони можуть потрапити в виші, які дають кращі кваліфікації – університет, медінститут, художні і медичні школи». Врешті керівник дав дозвіл на 5-хвилинну зустріч з випускниками [32]. У лютому 1934 р. деякі київські школи №19 і №55 вороже поставилися до профорієнтаційної кампанії Київського російського педтехнікуму. Останній з приводу цього опублікував у газеті «Молодий більшовик» статтю, у якій розкритикував дії шкільних адміністрацій [18, арк. 82-84]. Ще раніше, у 1930-1931 н.р. прохання про допомогу у комплектації студентами новоствореному педтехнікуму проігнорували міські відділ освіти і комітет ЛКСМУ. З 24 російських шкіл, які в той час діяли у Києві, своїх учнів надіслали лише 12 [33, арк. 10; 34, арк. 43]. Не дочекався допомоги від райкому комсомолу Мелітопольський педтехнікум [21, с. 55].

Мали місце випадки, коли керівники навчальних закладів не бажали йти назустріч своїм колегам у справі комплектування. Так, директор Польського педінституту, зважаючи на гостру нестачу польських учителів, був змушений звернутися до українських і російських технікумів і інститутів щодо переведення до нього студентів, які б бажали навчатися у ППІ. Однак, дирекції багатьох технікумів і інститутів проігнорували цю пропозицію, а деякі висловили різке ставлення до їх прохання. Так, наприклад, директор Уманського педінституту не тільки відмовився перевести студентів-поляків до Києва, але й заборонив представнику інституту розмовляти зі своїми студентами [35, с. 39].

Таким чином, в інститутах і технікумах педагогічного профілю значну увагу приділяли проведенню профорієнтаційної роботи, до якої залучали, насамперед, студентів і викладачів, бригади яких відряджали у регіони. Використовувалися низка інших форм профорієнтації. Освітні заклади

зверталися з листами до працівників тих чи інших закладів та підприємств з закликом йти на навчання. Залучали до цієї роботи окружні партійні осередки. Для інформування виготовлялися плакати-оголошення, набули поширення ознайомлювальні екскурсії та вечори для школярів у приміщеннях інститутів. Водночас, у ряді випадків на місцях до справи «вербування» абітурієнтів ставилися без особливого ентузіазму. Мали місце випадки, коли керівники навчальних закладів не бажали йти назустріч своїм колегам у справі комплектування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Держархів Вінницької обл. – Ф.П.292. – Оп.1. – Спр.24.
2. Держархів Вінницької обл. – Ф.П.457. – Оп.1. – Спр.437.
3. Державний архів міста Києва. – Ф.Р.920. – Оп.11. – Спр.18.
4. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.11. – Спр.148.
5. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.10. – Спр.1485.
6. Зобов'язання // За більшовицькі кадри. – 1935. – 1 липня. – №1. – С.5.
7. Гержедович. Борись за набір / Гержедович // Там само.
8. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.10. – Спр.1488.
9. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.10. – Спр.1528.
10. Держархів Хмельницької обл. – Ф.Р.302. – Оп.1. – Спр.2066.
11. Держархів Хмельницької обл. – Ф.Р.302. – Оп.1. – Спр.2072.
12. Держархів Вінницької обл. – Ф.П.136. – Оп.6. – Спр.605.
13. Запорізький національний університет: історія і сучасність (1930-2005): ювілей. книга / [гол. ред. ради проф.С.М.Тимченко]. – Запоріжжя: Дике поле, 2006. – 248 с.
14. Орлянский С.Ф. Материалы к истории Запорожского государственного университета / С.Ф.Орлянский, В.Г.Ткаченко. – Запорожье: Запорож. гос. ун-т, 1998. – Вып.1. – 76 с.
15. Держархів Миколаївської обл. – Ф.П.498. – Оп.1. – Спр.89.
16. Держархів Запорізької обл. – Ф.Р.3674. – Оп.1. – Спр.114.
17. Держархів Хмельницької обл. – Ф.Р.2597. – Оп.1. – Спр.1.

18. Держархів м. Києва. – Ф.Р.359. – Оп.1. – Спр.67.
19. Держархів Хмельницької обл. – Ф.Р.300. – Оп.1. – Спр.53.
20. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.9. – Спр.1783.
21. Воловник С.В. Мелитопольский пединститут: страницы истории / С.В.Воловник, Н.В.Крылов. – Мелитополь: изд. дом Мелитоп. городс. типографии, 2014. – 170 с.
22. Держархів Сумської обл. – Ф.Р.4307. – Оп.1. – Спр.144.
23. Держархів Вінницької обл. – Ф.П.292. – Оп.1. – Спр.9.
24. Емпрос. Маріупольська наросвіта зриває набір / Емпрос // Студент революції. – 1930. – №14. – С.34.
25. Держархів Житомирської обл. – Ф.П.85. – Оп.1. – Спр.849.
26. Держархів Хмельницької обл. – Ф.Р.300. – Оп.1. – Спр.12.
27. Ми будемо радянськими педагогами // Радянська Волинь. – 1936. – 21 травня. – №115 (3376). – С.3.
28. Кращу молодь – в медичні і педагогічні виші // Більшовицька правда. – 1935. – 21 липня. – № 160 (1000). – С.1.
29. Гамрецький М. Більше уваги до педагогічних шкіл / М.Гамрецький // Шлях Жовтня. – 1932. – 4 вересня. – №115 (875). – С.2.
30. Рябченко О. Студенти радянської України
31. Н.М. Не дбають про добір майбутніх учителів / Н.М. // Більшовицька правда. – 1935. – 14 серпня. – №186 (1020). – С.4.
32. Штукман Є. Так не допомагають зміцнювати кадри / Є.Штукман // Там само. – 1936. – 14 червня. – №135 (1270). – С.3.
33. Держархів м. Києва. – Ф.Р.359. – Оп.1. – Спр.11.
34. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.10. – Спр.1490.
35. Міщенко І.В. Умови навчання та проживання студентів Польського педагогічного інституту в Києві / І.В.Міщенко // Гілея: наук. вісник: зб. наук. пр. / [редкол.: В.М.Вашкевич (гол. ред.), І.Н.Войцехівська, Б.М.Гончар та ін.]. – К.: ПП «Вид-во «Гілея», 2014. – Вип.88 (9). – С.38-41.

**ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ НА СВІЖОМУ ПОВІТРІ –
ЗАПОРУКА ДОВГОЛІТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я**

Чекмарьова Наталя Григорівна

канд.наук з фіх.вих. та спорту, доцент

Яланська Світлана Василівна

Безденєжних Сергій Васильович

ст. викладачи

Національна металургійна академія України

м. Дніпро

Анотація. У статті показано роль фізичної активності студентської молоді, як запоруки довголіття та здоров'я. Представлені переваги занять фізичним вихованням на свіжому повітрі, як відмінна альтернатива занять у залі. Надається структура тренування, а саме основних його частин. Показано позитивний вплив занять фізичним вихованням на здоров'я студентської молоді, самовдосконалення власного здоров'я, мотивація до тренувань.

Ключові слова: фізичне виховання, студенти, здоров'я, мотивація, свіже повітря.

Постановка проблеми. У наш час серед молоді стало популярним бути спортивним і вести здоровий спосіб життя, оскільки фізична активність – це запорука довголіття та здоров'я. Проте, для багатьох студентів, однією із важливих перешкод виступає вартість занять у тренажерних залах. Відмінною альтернативою занять у залі – є заняття фізичним вихованням на свіжому повітрі. Це допоможе зняти напругу і розвіяти втому, що накопичилася за навчальний тиждень, або ж зарядиться енергією і позитивом на увесь день. До того ж ці заняття підійдуть всім студентам, які мають різний рівень фізичної підготовленості [1].

Мета роботи. Визначити переваги занять фізичним вихованням на свіжому повітрі та показати їх вплив на здоров'я студентської молоді.

Методи і організація досліджень. Для досягнення мети були використані такі методи дослідження: узагальнення літературних джерел, аналіз та синтез даних літератури.

Результати досліджень. Коли ви займаєтеся фізичним вихованням на свіжому повітрі, збагачення організму киснем відбувається інтенсивніше, ніж у приміщенні, а це, у свою чергу, сприяє відновленню центральної і периферичної нервових систем, позитивно сказується на витривалості організму студентів в цілому. Кров швидко транспортує корисні речовини і утилізує вже відпрацьовані. Запускається процес ефективного включення залоз, що дозволяє відкрити шлях серотоніну і ендорфінам – гормонам, які потрібні для боротьби із стресом [2].

Майданчики для тренувань на свіжому повітрі є практично скрізь. Більшість того, у багатьох громадських місцях є обладнання для тренувальних занять. Це турніки різної висоти, бруси для віджимання, фіксатори для ніг та ін. Завдяки заняттям на свіжому повітрі молодь відчуває себе вільніше, не відчуває обмежень, які неминучі у звичайних спортивних залах. Не потрібно чекати в черзі у тренажера, немає тісноти, немає відчуття, що за вами спостерігають, немає психологічного тиску [2].

Доведено, що можна тренуватися під час снігопаду і дощу, оскільки зміни температури і якості повітря зміцнюють імунну систему, а організм протидіє холоду з підвищеною частотою пульсу, що збільшує ефективність тренування [3].

Слід одягати відповідний одяг, залежно від пори року і погоди, спортивне взуття, екіпіровку та необхідно скласти план тренувань. Якщо ви новачок, краще скористатися готовими планами з методичної літератури, а вже далі коригувати їх під себе. Тренування слід розпочинати з розминки, щоб уникнути травм. Розминка готує організм до інтенсивніших фізичних навантажень [1].

Загальна розминка потрібна для підготовки до тренування усього організму. У її процесі, у результаті підвищення температури тіла і розігрівання м'язів активізується обмін речовин, змінюється у кращу сторону стан серцево-судинної та дихальної системи, підвищується працездатність м'язів. Відмова від такої розминки може привести до захворювань і травм [3].

Тривалість розігрівання переважно залежить від міри підготовленості людини, температури повітря, тренувального одягу і таке ін. Розминка може складатися з будь-якого фізичного навантаження: біг підтюпцем, зайняття на велосипеді, стрибки через скакалку та ін.

Також застосовують вправи на розтягування як динамічного так і статичного характеру [4].

Слід приділити особливу увагу суглобам. Суглобова розминка, її ще називають суглобова гімнастика, включає опрацювання не лише самих суглобів, але і розтягування сухожиль, що кріпляться до них, і м'язів, адже уся система опорно-рухового апарату повинна працювати погоджено [3].

В її основі лежать обертальні рухи у різних групах суглобів – вони найбільш ефективні і для розслаблення, і для тонізації м'язів. Але не це головне – саме при обертанні синовіальна оболонка виробляє найбільшу кількість внутрішньосуглобової рідини. А вона, грає найважливішу роль у функціонуванні кожного суглоба. Це і живлення, і мастило, і додаткова амортизація.

Існують базові вправи, які доступні абсолютно всім: нахили голови і оберти головою від одного плеча до іншого, обертання плечових суглобів, предплечий у ліктьових суглобах, а також кистей рук за годинниковою стрілкою і проти неї, нахили тулуба вправо-вліво, повороти, присідання та ін. [5].

Приведемо, наприклад, тренування на верхню частину тіла у стилі варкаут: це віджимання на брусах з піднятими ногами, підтягування з різними видами упорів рук та ін.

Все вправи можна робити з безліччю варіантів частоти, тривалості та інтенсивності. Зокрема можна займатися два або три разів на тиждень,

розбивати тренування на верхню та нижню частини тіла, тренуватися через день, збільшувати або зменшувати кількість підходів залежно від фізичної форми [2].

Після інтенсивного тренування необхідно проводити вправи на розслаблення. Вони виконуються у самому кінці тренування. Ці вправи мають заспокійливу дію на серцево-судинну, дихальну та інші системи організму, допомагають виключити застій крові у м'язах, зняти м'язові болі, привести м'язи, що скоротилися, у вихідний стан, понизити температуру тіла до нормальної [4].

Правильно зроблена заключна частина тренування дозволить м'язам відновитися швидше. В якості її треба зробити декілька вправ на розтягування, неквапом пройтися або застосовувати повільний біг з подальшим переходом на ходьбу.

Мета заключної частини заняття – нормалізація пульсу, підготовка організму до плавного відновлення. Незайвою буде і розтяжка м'язів, що працювали на тренуванні і таким чином позбавитися від кріпатури та закислення м'язів.

Висновки. Отже, займатися фізичним вихованням на свіжому повітрі дуже корисно, тому що покращується обмін речовин, збільшується працездатність суглобів і м'язів, знижується ризик захворювань, приходить у тонус серцево-судинна та інші системи, організм краще справляється зі стресом.

Все це допомагає підтримувати здоров'я та гарне самопочуття студентської молоді. Коли у людини нічого не болить, "море" енергії, сильне тіло – він може все.

З цього приводу, на думку приходить вислів: "У здоровому тілі – здоровий дух".

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Григорьев В. Г. Життя без болю в спині: книга / В. Г. Григорьев // Клуб дозвілля, 2015. – 384 с.
2. Спортивний журнал «Dailyfit» [Електронний ресурс] / Д. А. Шевченко // Фізична культура: журн. – 2018. – Режим доступу: <https://dailyfit.ru/>.

3. Бакал Д. С. Велика олімпійська енциклопедія. / Д. С. Бакал // Эксмо, 2008. – 559 с.
4. Большая олимпийская энциклопедия / [Д. С. Бакал и др.]. – М. : Эксмо, 2008. – 592 с.
5. Нельсон А. Анатомія вправ на розтяжку: ілюстрований посібник / А. Нельсон, Ю. Кокконен // Попурри, 2014. – 224 с.

УДК 379.85:642.5(477.41/42)

ОЦІНКА ТА ОСНОВНІ ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ТА ГАСТРОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛІВ РЕГІОНУ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ГАСТРОНОМІЧНОГО ТУРИЗМУ

Нестерчук Інна Костянтинівна

к. г. н., доцент

Житомирський національний агроекологічний університет

м. Житомир, Україна

Анотація: розглянуто регіональний рекреаційно-туристичний і гастрономічний потенціали, як важливі елементи розвитку Правобережного Полісся. Узагальнено поняття та зміст категорії «туристично-рекреаційний потенціал» і визначено поняття «гастрономічний потенціал». Нові тенденції соціально-економічного розвитку країни пропонують набагато інше, більш відповідальне відношення до формування регіонального рекреаційно-туристичного потенціалу і гастрономічного зокрема та регіонального туристичного (гастрономічного) продукту. А також потребують проведення комплексної оцінки туристично-рекреаційного і гастрономічного потенціалів окремого регіону, визначення їх регіональної специфіки і перспектив використання.

Ключові слова: методика, оцінка, туристично-рекреаційний і гастрономічний потенціали, Правобережне Полісся, гастрономічний туризм.

Правобережне Полісся, виступаючи як самостійне регіональне утворення, володіючи специфічними природними, культурно-історичними та соціально-економічними умовами і ресурсами, може розглядатися як окремий туристично-рекреаційний регіон.

На сьогоднішній день рівень розвитку туристичної індустрії в різних регіонах світу вкрай різниться, і тому є кілька важливих причин: по-перше, різний рівень соціально-економічного розвитку конкретної дестинації, по-друге, відмінності в

природних особливостях регіону і його історико-культурну спадщину. Всі перераховані вище фактори складають такі фундаментальні для даної роботи поняття як: туристично-рекреаційний та гастрономічний потенціали території. І саме те, в якому обсязі ці потенціали використовується, визначає ступінь освоєння туристично-рекреаційного й гастрономічного потенціалів регіону. Чим він більший, тим більшими туристично-рекреаційними ресурсами володіє відповідна територія, дестинація. А обсяг туристично-рекреаційного і гастрономічного потенціалів прямим чином позначається на величині туристського потоку.

На сьогоднішній день гостро виражена конкуренція між туристичними регіонами України, багато з яких потребують демонстрації своїх найбільш виграшних конкурентних характеристик та формування позитивного іміджу. Зважаючи на це зростає інтерес до комплексного оцінювання рекреаційно-туристичного та гастрономічного потенціалів територій, в тому числі за рахунок гастрономічних туристичних брендів. Розвиток гастрономічних символів дає основу для подальшого збільшення потоків внутрішнього і в'їзного туризму, збільшення привабливості туристської дестинації, підвищення іміджу регіону та популяризації місцевих продуктів.

Дослідженням оцінки туристично-рекреаційного потенціалу займалися такі вчені як, З. Герасимчук, М. Глядіна, Ю. Гуменюк, О. Бейдик [1], І. Бережна [3], В. Безносюк [2], М. Божко, І. Зелінський, І. Зоріна, В. Квартальнов, Н. Коленда, О. Любіцева [4], В. Мацола [5], Т. Ніколаєнко, Н. Нудельман, В. Руденко, К. Ситкова, Р. Хабенко, Л. Черчик, В. Чижова, Ю. Шабардіна, Е. Щепанський та інші.

Наробки в площині гастрономічного туризму озвучені зарубіжними вченими М. Hall, L. Sharples, R. Mitchell, N. Macionis, B. Cambourne, Sajna S. Shenoy, M. Kavaratzis [6], G. Ashworth, L. Long [7], C. Hirst, R. Tresidder, E. Wolf [8].

Моніторинг наукових праць з гастрономічного потенціалу виявив побіжний дотик до цієї проблеми, що є наразі вкрай актуально для конкретного регіону, а саме розвитку гастрономічного туризму на теренах Правобережного Полісся.

Джерелом отримання прибутку у сучасних економічних реаліях може виступати гастрономія, яка використовується в практиці гастрономічного туризму. Гастрономія – це магніт для величезного обсягу туристів, який акумулює різноманіття культурних, соціокультурних, етнічних, ідентифікаційних рис регіону. В епоху глобалізації і космополізації світу використання автохтоної гастрономії як інструменту для створення гастрономічного продукту, яка здатна пробудити цікавість до нових відчуттів у туристів, які намагаються пізнати історію, традиції, культуру та спосіб життя етносів, які населяють досліджувану територію.

Асоціативно гастрономію ми розділяємо на продукт і напій. Тобто сировина, з якої виготовляють страви та напої, на відміну від кулінарії, яка включає тільки переробку сировини. А кожен етнос має свої властиві способи кулінарної обробки продуктів харчування, які маркують територію його проживання. Отже гастрономія це поняття більш ємне, яке включає кулінарію та етнос (рис.1).

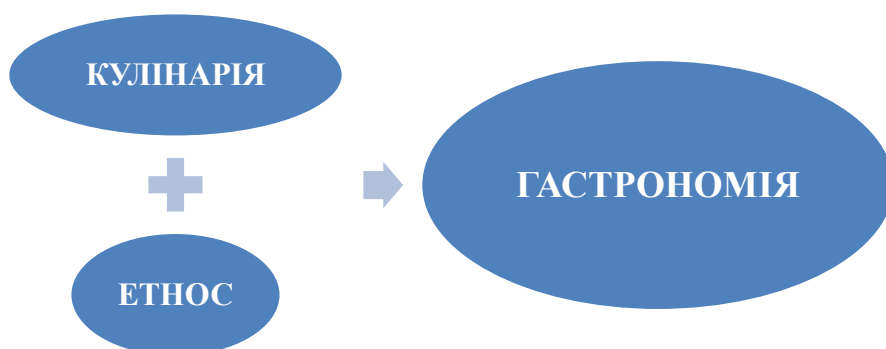

Рис. 1. Ключові складові гастрономії

Виробники (великі компанії та дрібні фермери) та виробництво продуктів харчування спонукають до урізноманітнення різновидів гастрономічного туризму (рис. 2).

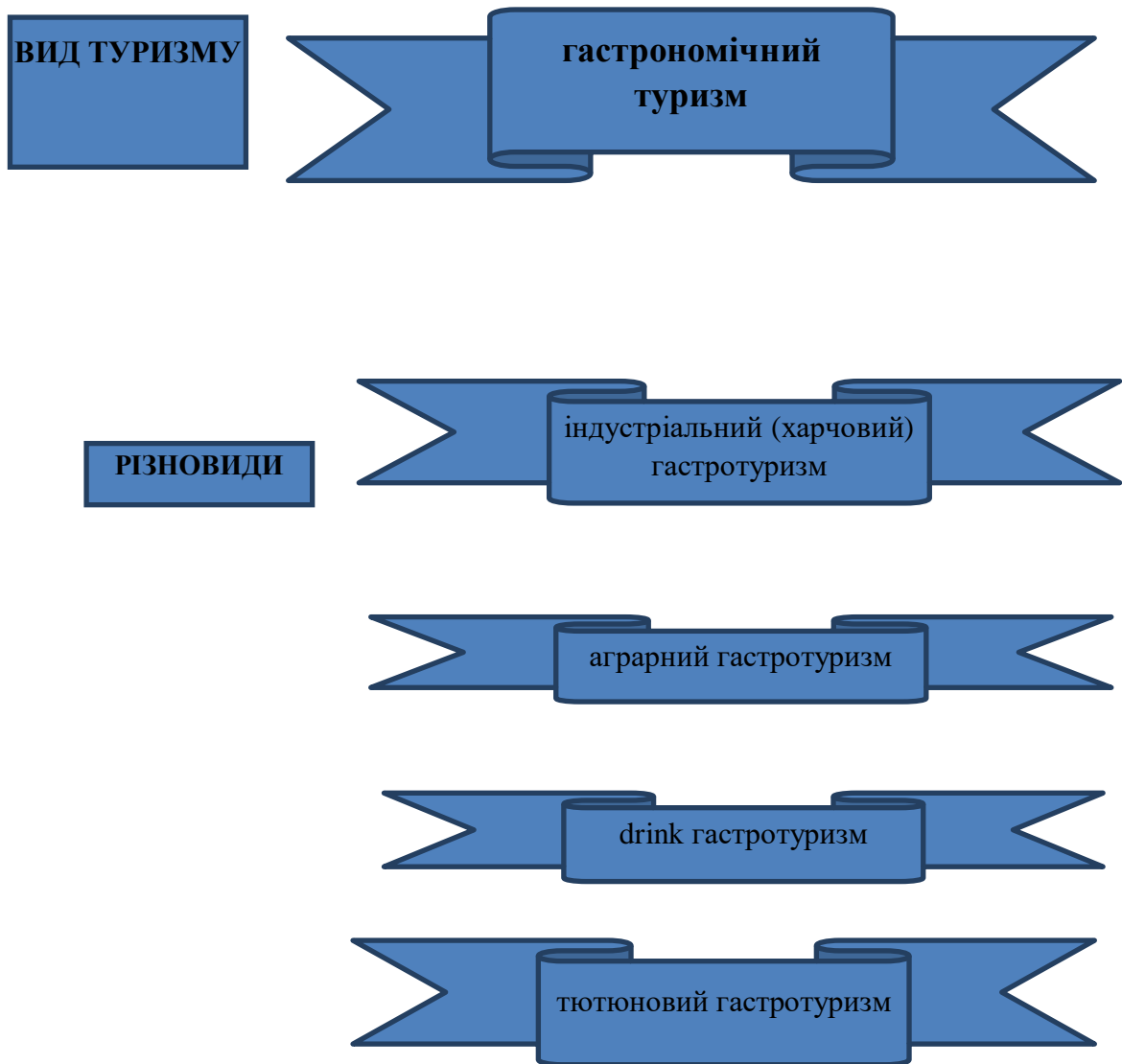

Рис. 2. Різновиди гастрономічного туризму

Різнovid *індустріальний (харчовий) гастротуризм* включає переробку їжі тваринного (продукти харчування м'ясні, рибні, морепродукти, молоко та молочні вироби, яйця, жирові продукти) та рослинного (овочі, фрукти, зернові, бобові, горіхи, мак, олія, гриби) походження.

Різновид *аграрний гастротуризм* включає виробництво харчових продуктів рільництва, садівництва, тваринництва, рибицтва, бджільництва.

Різновид *drink гастротуризм* відкриває палетку продуктів харчування таких як вода, мінеральні води, соки, чай, кава (каве-туризм), какао, пиво, вино (броваж-туризм), спирт.

Різновид *тютюновий гастротуризм* включає тютюнову продукцію: цигарки, сигари, тютюн.

Рекреаційно-туристичний потенціал, трактується у працях вчених, як *туристично-рекреаційний потенціал території акумулює природно-ресурсні, історико-культурні, інституційно-економічні складові, які використовуються у задоволенні потреб у відпочинку і розваг споживачів туристичних послуг, а також безпосередньо сприяють організації туристично-рекреаційної діяльності на локальній території.*

Дослідження гастрономічного потенціалу окремих регіонів України нажалі не висвітлені у наукових публікаціях, що наштовхує на вирішення даного питання.

Передавати та розповідати про свою любов до локальної їжі, і спробували відповісти на питання, що потрібно робити, щоб розкрити гастрономічний потенціал нашої країни, зокрема Правобережного Полісся є вкрай не легким науковим завданням.

Алгоритм визначення гастрономічного потенціалу на регіональному рівні підпорядкований авторській методиці, яка складається з дослідницьких етапів (рис. 3). Їстівні сувеніри з регіонів везуть більше і частіше, ніж магніти або тарілки. Правобережне Полісся, очевидно є саме тією територією з великим гастрономічним потенціалом, як в стравах, так і в подієвій складовій.

Отже, *гастрономічний потенціал – це симбіоз ресурсу (туристично-рекреаційних), резерву (використання та практичне втілення притаманних здібностей: кулінарних, готельно-ресторанних, інституційних), можливостей*

Рис. 3. Алгоритм методики гастрономічного потенціалу регіону

(формування нових навиків: кулінарні школи, майстер-класи, блоги, тури, нав'язування нової моделі відпочинку масмедіа), туристичної інфраструктури, виробника гастрономічного туристичного продукту, інституцій, атракцій для організації та здійснення туристичної, рекреаційної, гастрономічної, готельно-ресторанної, логістичної, промоційної діяльності в регіоні з метою задоволення потреб людини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування / О. О. Бейдик. – К. : ВПЦ «Київ. ун-т», 2001. – 395 с.
2. Безносьок В. Д. Організаційно-економічне та інформаційне забезпечення розвитку туристично-оздоровчого комплексу в регіонах України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.10.01 «Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка» / В. Д. Безносьок. – Л. : Інститут регіональних досліджень, 2001. – 19 с.

3. Бережна І. Національні пріоритети та регіональні детермінанти соціально-економічного зростання (на матеріалах АР Крим) / І. Бережна. – К. : НАН України, Інститут регіональних досліджень, 2004. – 640 с.
4. Любіцева О. О. Туристичні ресурси України : навч. посіб. / О. О. Любіцева, Є. В. Панкова, В. І. Стафійчук. – К. : Альтерпрес, 2007. – 369 с. : іл., картосхеми ; 21 см.
5. Мацола В. Рекреаційно-туристичний комплекс України : [монографія] / В. Мацола. – Л. : ІРД НАН України, 1997. – 259 с.
6. Kavaratzis M. City branding: an effective assertion of identity or a transitory marketing trick? / M. Kavaratzis, G. J. Ashworth // Tijdschrift voor economische en sociale geografie. – 2005. – Vol. 96, Iss. 5. – P. 506–514.
7. Long L. M. Culinary tourism / L. M. Long. – Kentucky : University Press of Kentucky, 2010.
8. Wolf E. International culinary tourism: the hidden harvest / E. Wolf. – Kendall Hunt Publ., 2006.

ВПРОВАДЖЕННЯ УНІВЕРСАЛЬНОГО ДИЗАЙНУ В ЗАКЛАДИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Будчик Тетяна Григорівна

Магістрантка

Київський Університет імені Бориса Грінченка

Анотація: у статті актуалізовано проблему впровадження універсального дизайну в освітній процес закладів дошкільної освіти. Автором розкрита суть поняття «універсальний дизайн в освіті», обґрунтована необхідність врахування принципів універсального дизайну під час проектування, організації середовища та планування освітньої діяльності в закладах дошкільної освіти.

Ключові слова: доступність освіти, заклад дошкільної освіти, інтеграція, інклюзія, людина з особливими потребами, універсальний дизайн.

Актуальність дослідження. Сучасна освіта та система освіти покликані відповідати індивідуальним потребам особистості, в тому числі і з особливими освітніми потребами.

Реалізація універсального дизайну вважається пріоритетним напрямком розвитку соціально - освітньої політики більшості розвинених країн, в тому числі й України.

Забезпечення універсального дизайну в освіті стало міжнародним зобов'язанням нашої держави з часу ратифікації у 2010р. Конвенції ООН «Про права інвалідів» (2006 р.). В статті 28 Закону України «Про освіту» 2017р. з'явився і сам термін «універсальний дизайн у сфері освіти», і його визначення - дизайн предметів, навколишнього середовища, освітніх програм та послуг, що забезпечує їх максимальну придатність для використання всіма особами без необхідної адаптації чи спеціального дизайну [4].

Тому буде абсолютно логічним починати впровадження універсального дизайну в сфері освіти починаючи із самої першої ланки – дошкільної освіти.

Метою статті є теоретичне обґрунтування необхідності впровадження принципів універсального дизайну в освітнє середовище закладів дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Універсальний дизайн бере свій початок з архітектури та техніки. Американський архітектор Майкл Біднер у 1970 році висунув ідею, що функціональний потенціал кожної людини посилюється, коли знімаються довколишні бар'єри – фізичні та ментальні.

Вагомий внесок для впровадження принципів універсального дизайну зробив Рон Мейс, професор архітектури Школи дизайну університету Північної Кароліни. У 1989 році він заснував Центр універсального дизайну та ввів термін «універсальний дизайн». За визначенням Рона Мейса «...завдання універсального дизайну полягає в полегшенні життя кожного, оскільки продукти, комунікації та навколишні будівлі стають більш придатними для використання великою кількістю людей, і це коштує небагато або нічого. Це функціональне визначення створює основу для розуміння універсального дизайну в освіті: освітнє середовище та продукти створюються від самого початку із забезпеченням доступності для широкого кола користувачів, незважаючи на те, чи вони мають інвалідність, чи ні» а не підлаштовуються по ходу та під час їх використання. У 1997 році група науковців, очолювана Мейсом розробила сім принципів універсального дизайну (Universal Design) [3] якими зараз користуються у всьому світі конструктори, дизайнери, архітектори, розробники освітніх програм та інших продуктів.

Із 70-х років ХХ ст. у прогресивних країнах Європи, а також США розпочалася реформа системи спеціальної освіти, спрямована на перехід до освіти із застосуванням принципів універсального дизайну. У США принципи універсального дизайну в освіті закріплені на законодавчому рівні. Вирішальним документом у цьому питанні став Закон «Про освіту» (IDEA) (Individuals with Disabilities Education Improvement Act (1990), у якому вперше

було замінено поняття «дитина з інвалідністю» на «дитина з особливими освітніми потребами» і законодавчо визначено шість принципів універсального дизайну в закладах освіти.

В Україні універсальний дизайн в освіті почав активно розвиватися протягом останнього десятиліття. На законодавчому рівні питання розглядалося в таких нормативно – правових документах:

- Закон України «Про освіту» 2017 р.;
- Постанова КМУ від 29.07.2009 р. № 784 «Про затвердження плану заходів щодо створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення на 2009–2015 роки «Безбар'єрна Україна»;
- Лист МОН від 13.08.2014 р. № 1/9-414 «Про забезпечення безперешкодного доступу до навчальних закладів».

Істотний внесок у застосування принципів універсального дизайну в освіті внесли благодійні фонди та громадські організації. Так, діяльність Міжнародного фонду «Відродження» Інституту Відкритого Суспільства (Нью-Йорк) і Міжнародного центру розвитку дитини (Вашингтон) був створений Всеукраїнський фонд «Крок за кроком» (1999 р.) в рамках діяльності якого в Україні була ініційована програма «Крок за кроком» (2013-2015 р.р.). Ця програма спрямована на впровадження принципів універсального дизайну в систему освіти, включення дітей з особливими потребами та дітей національних меншин в освітні заклади.

Діяльність фонду «Крок за кроком» базується на цінностях відкритого демократичного суспільства і спрямована на впровадження принципів універсального дизайну в освіті з активним залученням сім'ї громадськості шляхом проведення тренінгів для педагогів, батьків, представників громадських організацій; розробки і реалізації проектів, спрямованих на забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх дітей, в тому числі дітей, з особливими потребами.

Істотний внесок в досліджуваний процес внесли громадські організації:

громадська організація ERA (Європейська дослідницька асоціація), Асоціація батьків «особливих дітей» (Центр раннього розвитку для дітей з синдромом Дауна) і інші спеціальні установи і організації (Український інститут корекційної та реабілітаційної валеології, регіональні ресурсні центри універсального дизайну в освіті, інклюзивні центри творчого розвитку та ін.).

Саме за підтримки існуючих в країні фондів і організацій здійснюється впровадження принципів універсального дизайну в освіті.

Перед визначенням поняття універсальний дизайн освітнього середовища, слід розібратися з подібними поняттями, які використовуються поряд та в контексті даного терміну – це соціальна універсальність, інтеграція і реабілітація. За визначенням В.С. Ярської, поняття соціальна універсальність – це термін демократичного суспільства, де відбувається включення індивіда або групи індивідів в суспільство з ціллю залучення його до соціо-культурних процесів [1, С. 11].

Найбільш повним визначенням інтеграції є дефініція штутгартських вчених Г. Ендрувайта і Г. Троммсдорфа, які спираючись на структурно-функціональну концепцію Т. Парсонса дали два визначення інтеграції:

- а) процес адаптації системи до оточуючого середовища;
- б) врівноваження системою її складників.

Тобто, якщо людина, яка має якісь обмеження, живе і працює в середовищі, що нівелює ці обмеження, тоді ця людина відчуває себе повноцінною і повноправною. При цьому соціальна складова може максимально компенсувати фізичні недоліки особистості за рахунок вдосконалення самого суспільства.

Тож, термін «універсальність» є більш, вузьким, одностороннім, розділяє суспільство на «нормальних» та «інших», тоді як інтеграція - характеризує процес в дияді «елемент – система», а тому є більш природнім.

І. Р. Россихіна зауважує, що універсальність – процес, який відбувається з індивідами або соціальними угрупованнями, а інтеграція відбувається у самому

суспільстві: «Інтеграція може бути похідним від інклюзії, але не навпаки. А це позначає, що соціальна інклюзія є підлеглою по відношенню до соціальної інтеграції, тобто, більш вузьким поняттям» [].

Поряд із терміном «соціальна універсальність» стоїть поняття «сегрегація» (протилежне – «десегрегація»).

Згідно положенням Саламанської декларації (1994 р., Іспанія), сегрегація – результат розбіжностей між людьми за індивідуальними можливостями, гендерними, расовими, культурними, релігійними вподобаннями тощо, що робить неможливим повноцінне залучення цих людей в соціальне життя, у тому числі й до освітнього процесу [2, С.4-5].

Сегрегаційний процес – результат дій широкого спектру деструктивних факторів, починаючи від культурних стереотипів і закінчуючи законодавчо закріпленими положеннями, які обмежують будь-які верстви населення в їх правах та можливостях.

Вчені, спираючись на узагальнення Н.О. Лумана, зауважують, що універсальність і ексклюзія - це форма інтеграції в сучасному суспільстві: «...і найгірший сценарій може бути в тому, що суспільство наступного тисячоліття може використати метод включення / виключення. А це може позначати те, що де-які люди будуть особистістю, тоді як інші – лише індивідами; що де-хто буде задіяний в усі функціональні системи, а інші будуть виключені з них, залишаючись істотами, які просто намагаються дожити до завтра» [2, С. 84].

Розуміння такого протиставлення природньо визиває негативні настрої, ксенофобію, розмежування з обох сторін суспільства. Допомогти порозумітися та забезпечити повноцінне включення осіб з обмеженими або індивідуальними особливостями має на меті універсальний дизайн.

Універсальний дизайн це перший етап широких форм інтеграції населення з різноманітними фізичними, фінансовими і соціальними можливостями.

Поняття «універсальний» відображає нові погляди не тільки на освіту, а й на місце людини в суспільстві і поступово замінює терміни «інтеграція», «інклюзія», поскільки механічне поєднання (інтеграція) в одному місці дітей з

особливими потребами і дітей з нормальним розвитком ще не означає повноцінну участь особливих дітей у житті колективу.

В основі універсальності, на противагу інтеграції, лежить нова філософія і методологія освіти, яка повинна враховувати потреби кожної дитини, у тому числі і талановитих, і тих, хто має особливі освітні потреби.

Можна стверджувати, що концепція універсального дизайну відображає одну з головних демократичних ідей – всі діти є цінними й активними членами суспільства.

Універсальне освітнє середовище слугує для отримання усіма дітьми права на освіту, яка відповідає їх потребам, особливостям, незалежно від місця проживання, особливостям розвитку, здатності до засвоєння базового рівня освіти.

Обдаровані діти, соціально незахищені діти, діти, які потрапили у важкі життєві ситуації, діти-переселенці, діти-мігранти, діти-сироти, діти з особливими освітніми потребами (діти-аутисти, гіперактивні діти, діти із синдромом дефіциту уваги тощо), діти з обмеженими можливостями здоров'я, діти з девіантною поведінкою, діти із різноманітними залежностями – всі ці діти мають можливість бути включені на рівноправних умовах до універсального освітнього середовища.

Універсальний дизайн може використовуватися як по відношенню до дітей, так і для усіх учасників освітнього процесу, він потрібен усім, а особливо:

- батькам із малолітніми дітьми;
- дітям до 7-ми років;
- людям похилого віку та людям з інвалідністю;
- вагітним жінкам;
- людям з великою масою тіла, низького чи високого зросту;
- будь-якій людині, якщо в певний період часу вона менш уважна або менш мобільна (у разі хвороби чи травмування);
- педагогам, які мають інвалідність та хочуть займатися улюбленою справою;

Тому, сім правил універсального дизайну будуть однаково корисні для усіх

закладів освіти, культури, медицини у тому числі і для закладів дошкільної освіти. Ось ці сім правил сформульовані Роном Мейсом :

1. Рівність та доступність використання.

Архітектурно доступне та безпечне освітнє середовище; усі навчальні матеріали (дидактичні, ігрові) підготовлені таким чином, що можуть бути використані дітьми з різними функціональними порушеннями;

2. Гнучкість використання.

Весь освітній процес відповідає широкому спектру індивідуальних можливостей дітей; забезпечує гнучку методика виховання та навчання; доступні та гнучкі навчальні плани та програми.

3. Просте та зручне використання.

Навчальні матеріали прості та чіткі у використанні незалежно від навичок та досвіду дітей;

4. Сприйняття інформації, незважаючи на сенсорні можливості користувачів.

Використання кольору, світла, звуків, текстури; широке використання сучасних можливостей ТЗН.

5. Припустимість помилок.

Діти повинні мати вдосталь часу, щоб виконати завдання тим способом, який буде найбільш зручним та доступним для дитини.

6. Низький рівень фізичних зусиль.

Двері, які легко відкривати дітям, дорослим з обмеженими фізичними можливостями тощо. Ігрові, дидактичні матеріали які не потребують від дітей фізичних зусиль тощо.

7. Наявність необхідного розміру і простору:

Зручні місця для дітей, у тому числі з прилеглим простором для асистентів; меблі, фурнітура та обладнання, що підтримують широкий спектр навчальних методик; можливість регулювання середовища (наприклад, освітлення) для різноманітних потреб дітей.

Висновки: Таким чином, на сьогоднішній день в нашій країні напрацьована нормативно-правова база, яка вимагає залучення на рівноправних умовах всіх дітей без розрізнення їх за будь-якими ознаками до закладів освіти у тому числі і дошкільних навчальних закладів за умови створення в них універсального освітнього середовища.

Принципи універсального дизайну освітнього середовища пройшли успішну апробацію в закладах середньої освіти, а тому дошкільники можуть спокійно використовувати ці напрацювання в закладах дошкільної освіти.

Звичайно, що впровадження універсального освітнього середовища в заклади дошкільної освіти вимагає розробки адаптованих освітніх програм, оновлення змісту професійно-педагогічної підготовки вихователів, надання допомоги педагогам саме із інклюзивної складової, введення до штатних розкладів спеціалістів (дифектологів, реабілітологів, асистентів вихователі та інших), матеріально-технічного забезпечення, та створення нової архітектури закладів освіти.

Але головні зміни повинні відбутися всередині кожного із нас. Педагоги, як провідники гуманізму повинні сприяти формуванню позитивного ставлення дітей, родин вихованців та суспільства в цілому до людей з порушеннями психофізичного розвитку. Допомогти зрозуміти, що необхідно щоб оточуюче середовище адаптувалося під людину, а не навпаки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Альохіна С.В. «Про моніторинг інклюзивного процесу в освіті // Інклюзивна освіта: методологія, практика, технології: матеріали I Міжнародної конференції. – М.: Изд-во МГППУ, 2011. – С. 20–22.
2. Архітектурна доступність шкіл: навч.-метод. Посіб. / Під аг ред. Байди Л.Ю., Красюкової-Еннс О.В. / Кол. Авторів: Байда Л.Ю., Красюкова-Еннс О.В., Буров С.Ю., Взін В.О., Грибальський Я.В., Найда Ю.М. –К 2012. -216.
3. Васюник-Кулієва Марія «Універсальний дизайн у сфері освіти»

[Електронний ресурс] // Портал громадських експертів «Освітня політика». – 2017. – URL: <http://education-ua.org/ua/articles/938-universalnij-dizajn-v-osviti/> (дата звернення: 17.10.2019)

4. Про освіту [Електронний ресурс]: Закон України, 2017, № 38-39, ст.380). - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/> (дата звернення: 19.10.2019)

5. Універсальний дизайн в освіті посібник / Під заг.ред. Софій Н.З., -К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. -76с.

УДК 373.2:613.954

**ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ
ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧИХ
ТЕХНОЛОГІЙ**

Швидка Світлана Іванівна

Магістрантка

Київський Університет імені Бориса Грінченка

Анотація: у статті розкрито одну із проблем сьогодення, і це є збереження та зміцнення здоров'я дошкільнят, обґрунтовано систему заходів, спрямованих на збереження здоров'я дитини, розкрито умови оздоровчої роботи в дошкільних навчальних закладах, основним змістом яких є засоби фізичної культури як найбільш доступні й оптимальні чинники формування і збереження здоров'я дошкільників. Зроблено класифікацію здоров'язберігаючих технологій в дошкільній освіті яка визначається по домінуванню цілей і розв'язуваних задач, а також провідних засобів здоров'язбереження дітей і здоров'язбереження педагогічного процесу в дитячому садку. Автором розкрита суть поняття здоров'язберігаючі технології, обґрунтована мета і види здоров'язберігаючих технологій.

Ключові слова: дошкільний навчальний заклад, здоров'язберігаючі технології, зміцнення здоров'я дошкільнят, культура здорового способу життя, оздоровчі технології.

Актуальність дослідження. Однією з актуальних проблем сьогодення є збереження та зміцнення здоров'я дошкільнят. Високий рівень захворюваності це справжня реальність, яка відбувається з дітьми. Тому можна сміливо сказати, що фізичний розвиток дошкільників стає одним із важливіших напрямів у дошкільній педагогіці. Здоров'я нації сьогодні – загальнодержавний показник, який віддзеркалює рівень соціально-економічного розвитку

суспільства. Умови сьогодення свідчать про актуальність проблеми збереження здоров'я дітей в Україні, оскільки майже 90% дітей дошкільного віку, учнів і студентів мають відхилення у здоров'ї.[1]

У наш час, як ніколи раніше, актуалізується потреба забезпечення в дошкільників підвищення їх рухової активності. Адже дитина половину свого час перебуває в дошкільному навчальному закладі. Вона повинна рухатися, оскільки в русі пізнає світ, задовольняючи свою природну потребу.

Батьків і педагогів передусім хвилює питання, як зміцнити здоров'я дітей. Головне завдання дорослих полягає в тому, щоб змінити на ліпше ставлення до власного здоров'я майбутніх громадян України, тим паче, що рівень захворюваності наших дітей дедалі зростає. [2, с.5]

Наші спостереження, досвід вихователів практиків переконливо доводять, що чим більше дитина рухається, тим вона фізично, духовно здоровіша. Оптимізація рухового режиму забезпечується шляхом проведення різноманітних рухливих, спортивних ігор, вправ, занять з фізичної культури, організації дитячого туризму, самостійної рухової діяльності тощо.

Вихователям та батькам слід зацікавлювати малюків до активного способу життя, правильно організовуючи їхній режим дня. Велике значення має формування в дошкільників мотивів здорового способу життя, підвищення інтересу до здорової життєдіяльності, гармонізація своїх стосунків з оточуючим світом і самим собою. У цьому віці розвиваються та формуються риси характеру, моральні поняття, тому дорослі повинні самі дотримуватись вимог, які ставлять перед дитиною.[3]

Це питання передує іншим, тому що має велике значення для повноцінного становлення особистості дитини. Саме своєчасна й організована відповідно до природних закономірностей рухова активність дитини закладає основи для подальшого ефективного її розвитку за іншими напрямками навчальної діяльності. Проблема формування здорового способу життя підростаючого покоління існує як медична, психологічна, педагогічна,

соціальна, тому що здоров'я має специфіку проявлятися на фізичному, психологічному, соціальному рівнях.

Аналіз актуальних досліджень. В наш час впровадження здоров'язберігаючих технологій представлена у сучасних дослідженнях українських та зарубіжних вчених. У працях О. Вакуленка розкриті соціально педагогічні аспекти формування здоров'язбереження. Істотним є вклад науковців у вивчення психолого-педагогічних особливостей розвитку здоров'я дитини через освіту. Формування культури здоров'я досліджували Ю. Бойчук, В. Горащук, О. Омельченко, В. Оржеховська, О. Савченко, Е. Чарлтон, В. Шкуркіна та інші.

Метою статті є обґрунтування педагогічних умов щодо формування культури здорового способу життя у дошкільнят за допомогою здоров'язберігаючих технологій і впровадження їх у навчальний процес.

Виклад основного матеріалу. Здоров'язберігаючі технології у дошкільній освіті — це технології, спрямовані на рішення, пріоритетні завдання сучасного дошкільної освіти, завдання збереження, підтримки та збагачення здоров'я суб'єктів педагогічного процесу в дитячому садку: дітей, педагогів і батьків.

Мета здоров'язберігаючих технологій у дошкільній освіті:

- стосовно дитини - забезпечення високого рівня реального здоров'я вихованця дитячого саду і виховання валеологічної культури як сукупності свідомого ставлення дитини до здоров'я і життя людини, знань про здоров'я і умінь оберігати, підтримувати і зберігати його, валеологічної компетентності, що дозволяє дошкільнятам самостійно і ефективно вирішувати завдання здорового способу життя і безпечної поведінки, завдання, пов'язані з наданням елементарної медичної, психологічної самопомоги і допомоги;
- стосовно дорослих — сприяння становленню культури здоров'я, у тому числі культури професійного здоров'я вихователів.

Види здоров'язберігаючих технологій у дошкільній освіті:

- медико-профілактичні;

- фізкультурно-оздоровчі;
- технології забезпечення соціально-психологічного благополуччя дитини;
- здоров`язбереження педагогів дошкільної освіти;
- валеологічної освіти батьків.

Здоров`язберігаючі технології можна поділити на три групи:

- Технології збереження та стимулювання здоров'я, які сприяють запобіганню стану перевтомлення, гіподинамії та інших дезадапційних станів(психологічні етюди, динамічні паузи, фізхвилинки, гімнастики: пальчикова, дихальна, зорова, психогімнастика).
- Корекційні технології (казкотерапія, музикотерапія, пісочна, сольова терапія, арт-терапія). З появою в дошкільних закладах посади практичних психологів з'явилася можливість впровадження оздоровчих технологій терапевтичного спрямування, таких як пісочна терапія, сміхотерапія, казкотерапія, музична терапія, арт-терапія, кольоротерапія.
- Технології навчання здоровому способу життя (різні види масажу, самомасажу, ігротерапія, проблемно-ігрові методики).
- В наш час дуже важливо, щоб кожна із технологій мала оздоровчу направленість. А освітня робота в дошкільному закладі допомогла б дитині сформувати стійку мотивацію на здоровий спосіб життя та повноцінний розвиток себе як особистості. Ефективність позитивного впливу на здоров'я дітей різних оздоровчих технологій визначається не хаотичністю методів, а самою системною роботою за всіма напрямками. В роботі педагогів дошкільної освіти практика показує, що процес формування свідомого ставлення дошкільнят до власного здоров'я потребує обов'язкового поєднання інформаційного і мотиваційного компонентів із практичною діяльністю, що сприятиме оволодінню дітьми необхідними здоров`язберігаючими вміннями і навичками.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зоровий спосіб життя – запорука зоров`я дитини. URL: <https://www.bsmu.edu.ua/uk/news/digest/5253-zdoroviy-sposib-zhittya-%E2%80%93-zaporuka-zdorovya-ditini> (дата звернення: 25.10.2019).
2. Лохвицька Л.В., Андрущенко Т.К. Л 81 Дошкільникам про основи здоров`я: Навчально-методичний посібник. – Черкаси: Відлуння-плюс, 2004. – 197 с.
3. УДК 371.71: 372.3 Світлана Зарозевич-Шардіна «Проблеми збереження зміцнення здоров`я дітей дошкільного віку»
4. Коваленко А. У здоровому тілі – здоровий дух / А. Коваленко // Палітра педагога. – 2013. – № 2. – С.18-19.
5. Григоренко Г. І. Оздоровча робота в дошкільному навчальному закладі : навч. посіб. / Г. І. Григоренко, Н. Ф. Денисенко, Ю. О. Коваленко, Н. В. Маковецька. – Запоріжжя : ЗНУ, 2006. – 99 с.

UDC 618.14-006.5:618.15-008.87

**VAGINAL MICROBIOCENOSIS IN PATIENTS WITH ENDOMETRIAL
POLYPS**

Beniuk Vasyl Oleksiyovych

doctor of medicine, professor, head at department

Shcherba Olena Anatoliyivna

candidate of medicine, assistant

Lastovetska Liliya Dmytrivna

candidate of medicine, assistant professor

Yurchenko Bohdana Viktorivna

Shen Heorhiy Yuriyovych

Dombrovskiy Leonid Eduardovych

students

Bogomolets National medical university

Department of obstetrics and gynecology №3

Kyiv, Ukraine

Summary: The article presents the results of a survey of 60 women of reproductive age, of which 30 with endometrial polyps were included in the main group of examination and 30 gynecologically healthy women were included in the control group. The age of patients ranged from 18-35 years.

The results of the study showed a significant increase in the frequency of dysbiotic disorders of the vagina in patients with a diagnosis of endometrial polyps compared with the control group. So, in the main group, normocenosis was determined only in 20% of women, the intermediate type in 26.7%, dysbiosis in 33.3% of patients.

Keywords: endometrial polyp, microbiocenosis of the vaginal mucosa.

Анотація: У статті представлені результати обстеження 60 жінок репродуктивного віку, з яких 30 – із поліпами ендометрія увійшли в основну

групу обстеження і 30 гінекологічно здорових жінок склали контрольну групу. Вік пацієнток коливався в межах 18-35 років.

Результати дослідження показали значне збільшення частоти дисбіотичних порушень піхви у хворих з діагнозом поліпи ендометрію в порівнянні з контрольною групою. Так, в основній групі нормоценоз був визначений тільки у 20% жінок, проміжний тип – у 26,7%, дисбіоз – у 33,3% пацієнток.

Ключові слова: поліп ендометрія, мікробіоценоз слизової оболонки піхви.

Анотація: В статті представлені результати обстеження 60 жінок репродуктивного віку, з яких 30 – з поліпами ендометрія вошли в основну групу обстеження і 30 гінекологічно здорових жінок вошли в контрольну групу. Вік пацієнток коливався в межах 18-35 років.

Результати дослідження показали значительное увеличение частоты дисбиотических нарушений влагалища у больных с диагнозом полипы эндометрия по сравнению с контрольной группой. Так, в основной группе нормоценоз был определен только у 20% женщин, промежуточный тип – у 26,7%, дисбиоз – у 33,3% пациенток.

Ключевые слова: полип эндометрия, микробиоценоз слизистой оболочки влагалища.

Endometrial polyps (PE) is the cause why from 10 – 47% of patients with infertility try unsuccessfully for years to implement their maternity program [1, p. 4; 2 p. 226]. It is worth noting that the statistics on the prevalence of endometrial hyperplastic processes are rather heterogeneous, and it is not possible to estimate the true scale of the problem with full confidence [3, p. 14].

PE is a benign nodular exophytic formation of the mucous membrane of the uterine body, consisting of glands and fibrous stroma and containing a “tangle” of thick-walled blood vessels [4, p. 39]. Their following forms are distinguished: glandular, glandular-fibrous, fibrous [4, p. 39].

The main clinical manifestations of PE are uterine bleeding, which can either coincide with the timing of menstruation, or be acyclic. Contact bleeding, drawing or

cramping pains in the lower abdomen (with large sizes of PE), dyspareunia, leucorrhoea (in the presence of necrobiosis and dystrophic changes in PE), worsening of general health (with massive bleeding due to the development of posthemorrhagic anemia), primary infertility may also be noted [5, p. 68]. Often PE does not clinically manifest itself and may be an accidental finding on a prophylactic ultrasound.

Modern diagnosis of PE includes an assessment of clinical and medical history, sonographic, hysteroscopic, morphological data and the results of microbiological studies [3, p. 14].

Transvaginal ultrasound in women of reproductive age is performed on the 5-7th day of the menstrual cycle, when the thickness of the endometrium has minimal values. The ultrasound criteria of PE include: the presence in the uterine cavity of single or multiple formations of medium or increased echogenicity (with the presence of a rim "halo"), round or ovoid in shape, 0.3-3.5 cm in diameter, homogeneous structure or with multiple point anechoic inclusions, clear boundaries between PE and surrounding tissues. Often there is deformation of the endometrium and expansion of the uterine cavity [3, p. 15].

Today, the "gold standard" of diagnosis is hysteroscopy. It allows you to clarify the localization, study the structure in detail, conduct both differential diagnosis of PE, and perform various therapeutic interventions. Hysteroscopic criteria for PE include the presence of growths of various sizes and shapes. Depending on the type of polyp, its shape, size, color, surface and consistency may vary [6, p. 39].

The causes of PE are multifaceted. These include: absolute or relative hyperestrogenism; imbalance of estrogen and progesterone receptors; inflammatory processes of the endometrium; endometriosis; abortions; overweight; hypertension; age; taking tamoxifen; diabetes, etc. [6, p. 15; 7, p. 8].

According to the results of a systematic review of 1067 studies by U. Indraccolo et al., 58 factors were identified that have a significant impact on the development of this pathology [6, p. 15]. Among them, inflammatory diseases of the genital organs were especially distinguished [6, p. 15; 7, p 8].

Normal vaginal biocenosis plays an important role in maintaining genital tract homeostasis and preventing the occurrence of infectious diseases [8, p. 33]. The biocenosis of the vaginal mucosa is normally represented by constant (indigenous, autochthonous) and transient (allochthonous, random) microflora, the proportion of which does not exceed 2-5% of the microbial pool [9, p. 2]. Indigenous microflora is represented mainly by *Lactobacillus* spp., which occupies 95-98% of the total microbial mass. The ability of lactobacilli to adhere to epithelial cells, the production of lactic acid, hydrogen peroxide and antibiotic-like substances creates a reliable barrier and protection, prevents the growth of pathogenic microorganisms and the occurrence of infectious diseases of the genital organs [9, p. 2].

Despite the rapid development of medical technologies, there is still no consensus on the etiopathogenesis of PE and the role of vaginal mucosa microbiocenosis.

The objective. Determine the microbiocenosis of the vaginal mucosa in women of reproductive age with endometrial polyps.

Materials and methods. We examined 60 women aged from 18 to 35 years. The main group included 30 patients with endometrial polyps. The control group included 30 gynecologically healthy women. In the main group, the diagnosis was established by a hysteroscopic examination and confirmed histologically; in healthy women, an aspiration biopsy was used to obtain endometrial samples. To study the quantitative composition of the vaginal microflora, the Femoflor test system was used, and bacteriological studies of vaginal and cervical canal secretions were carried out by cultivating aerobic and anaerobic microorganisms on special nutrient media, ELISA and PCR.

Statistical processing of the obtained data was carried out using the program "Microsoft Word 7.0".

Research results and discussion. An analysis of the obtained data on vaginal microbiocenosis showed that in the main group, normocenosis was determined only in 6 (20%) women, the intermediate type in 8 (26.7%) cases, dysbiosis in 10 (33.3%) women, vaginitis caused by fungi of the genus *Candida* spp., In 4 (13.3%) patients and *Trichomonas* vaginitis in 2 (6.7%) patients of the main examination group. Also,

in women of the main group in the cervical canal, *Chlamydia trachomatis* was found in 4 (13.3%) cases, *Mycoplasma genitalium* and *Ureaplasma parvum* in 6 (20%).

With vaginal dysbiosis, a high content of such anaerobic microorganisms as *Eubacterium* spp., *Prevotella bivia*, *Prevotella melaninogenica*, *Prevotella intermedia*, *Atopobium vaginae*, *Porphyromonas* spp. Was established, which indicates mixed and anaerobic dysbiosis (table 1).

In the control group, vaginal normocenosis was registered in 10 (33.3%) women, the intermediate type in 14 (46.7%), and dysbiosis in 6 (20.0%) cases.

Table 1

Microscopic characteristics of the vaginal biocenosis of the examined women (according to Kira E.F., 1994)

Survey groups	Main group (n=30)		Control group (n=30)	
	abs	%	abs	%
Normocenosis	6	20,0	10	33,3
Intermediatetype	8	26,7	14	46,7
Vaginal dysbiosis	10	33,3	6	20,0
Vaginitis	6	20,0	-	-

In women with endometrial polyps from viral infections, the herpes simplex virus type 1/2 was most often detected in 12 (40%) cases. Also, in the patients of the main group, Epstein-Barr virus was detected in 1 (3.3%), cytomegalovirus in 4 (13.3%), HPV in 10 (33.3%) patients. In 4 (13.3%) women of the control group, only the 1/2 herpes simplex virus was detected from viral infections, which indicates a significant difference between the control and the main groups.

Conclusions. The results of our study showed that women with a diagnosed endometrial polyp have dysbiotic disorders of the vaginal mucosa due to a decrease

in the number of indigenous and an increase in conditionally pathogenic microflora and viruses.

REFERENCES

1. American Association of Gynecologic Laparoscopists. AAGL. Practice report: practice guidelines for diagnosis and management of endometrial polyps. / AAGL // Journal of minimally invasive gynecology. – 2012. – №19(1).– P. 3–10.
2. Yarmak V.S. Preliminary results of microbiocenosis evaluation of vaginal mucosa, cervical canal and uterine cavity in women of reproductive age with endometrial polyposis. / Yarmak V.S., Beniuk V.O., Shcherba O.A., Lastovetska L.D., Shako V.A. // Proceedings of the Association of Obstetricians-Gynecologists of Ukraine . – 2018. – №2(42).– P. 225-230.
3. Tatarчук T.F. Endometrial polyps: new strategies for effective treatment. / Tatarчук T.F., Herman D.G. // Reproductive endocrinology. Scientific and practical medical journal. – 2017. – № 4(36).– P. 14-22.
4. Pushkarev V.A. Endometrial polyps (diagnosis, clinic, treatment). / Pushkarev V.A., Mustafina G.T., Khusnutdinov S.H., Mazitov I.M. // Creative surgery and oncology. – Experience of medical institutions. – 2010. – P. 43-48.
5. Maximova T.A. Mini-invasive interventions in polyps of endometrium and endocervix in patients of reproductive age. / Maksimova T.A., Dzhibladze T.A., Zuev V.M., Ishchenko A.I., Khokhlova I.D., Bryunin D.V. // Russian Journal of Obstetrician-Gynecologist. – 2017. – №17(1).– P. 67-71.
6. Herman D.G. Endometrial polyps in the reproductive age: strokes to a clinical portrait. / Herman D.G. // Reproductive endocrinology. – 2016. – №3(29). – P. 39-43.
7. Indraccolo U. The pathogenesis of endometrial polyps: a systematic semi-quantitative review. / Indraccolo U., Di Iorio R., Matteo M. // European Journal Of Gynecological Oncology. – 2013. – № 34. – P. 5–22.
8. Tatarчук T.F. Endometrial polyposis: optimization of anti-inflammatory therapy / T.F. Tatarчук, N.V Kossey, O.V Zanko, T.I Yusko // Reproductive endocrinology. – 2018. – №6(44).– P. 8-12.

9. Maiorov M.V. Vaginal biocenosis. Modern ideas about the norm and pathology. / Maiorov M.V., Zhuperkova E.A., Zhuchenko S.I., Chernyak O.L. // Medical aspects of women's health. Infectious-inflammatory diseases in obstetrics and gynecology. – 2017. – Special issue.– P. 33-40.
10. Potapov V.A. Probiotics in gynecology: another fashion or a recognized need. / Potapov V.A. // District doctor. – 2016. – №5.– P.1-20.

УДК 004.67:378.6:81'243

**ЦИФРОВІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНА
РЕЛЕВАНТНІСТЬ У ЦАРИНІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ**

Архипова Вікторія Олександрівна

старший викладач

Харківський національний університет радіоелектроніки

м. Харків, Україна

Муравйова Олена Миколаївна

старший викладач

Харківський державний університет харчування та торгівлі

м. Харків, Україна

Анотація: Поняттєве наповнення інноваційного розвитку мовної освіти нерозривно пов'язане з його аксіологічною складовою. Найкраще це ілюструє таке явище, як цифровізація. Студентам надається можливість користуватися веб-ресурсами з тим, щоб забезпечити їх фахову конкурентоспроможність. Втім, ця частина освітнього процесу має бути скерована викладачем таким чином, щоб уникнути помилок комунікативної релевантності під час живого спілкування з носіями мови.

Ключові слова: цифровізація, комунікативна релевантність, мотивація, змішане навчання, онлайн-компоненти.

У сучасному світі якість фахівця будь-якої галузі та його значущість на ринку праці визначається інформаційною та цифровою компетентністю. У «Концепції нової української школи» зміст цього поняття визначається приблизно так: це «впевнене та водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні; ...алгоритмічне мислення, роботи з базами даних» [1]. Звичайно, це розуміє кожен працівник освіти, який

хоче викладати свою дисципліну на високому рівні, та кожен заклад освіти, де цифрові інновації стали «драбиною Якова» на шляху до підвищення статусу. Навчальні заклади впроваджують нові програми, у яких особливе місце відведено дистанційним формам роботи, та онлайн-курси, де навички, сформовані під час стаціонарних занять, закріплюються за допомогою онлайн-компонентів. Що стосується викладача, то він намагається використовувати різноманітні інтерактивні додатки, навчальні платформи, засоби для віртуальної візуалізації, хмарні технології й т. ін. Проте чи забезпечить це позитивні результати під час вивчення іноземних мов, чи стане запорукою успішної комунікації? Наскільки раціональним та практично зорієнтованим є використання цифрової продукції та чи не зашкодить воно студентам з низьким рівнем умотивованості або тим, хто не вміє працювати самостійно?

Метою поданого дослідження є визначення основних помилок, яких припускаються викладачі, коли впроваджують цифрові інновації у свої заняття з іноземної мови.

Вважається, що у сфері викладання філологічних дисциплін використання онлайн-ресурсів є не менш пріоритетним напрямом, ніж у галузі точних наук. Розробники пропонують велику кількість можливостей: дистанційні мовні школи (наприклад, Sky Eng), навчання у відеорежимі за допомогою Скайп, платні та безкоштовні інтерактивні програми (Duolingo, Grammarly, Puzzleenglish, Lingualeo), до яких можна звертатися у час, зручний для студента. За допомогою таких ресурсів викладачі можуть створювати власні електронні лекції, пакети навчально-методичного забезпечення дисциплін. Комп'ютерне тестування значно полегшує процес перевірки знань у великих та малих групах. Упродовж останніх десяти років дуже популярним стало змішане навчання, тобто поєднання класичних занять з онлайн-підготовкою [2]. Викладач тут виступає у незвичній для себе ролі фасилітатора, ініціатора дискусій, консультанта [3]. А студент знаходить у новій формі більшу свободу вибору інструментів для отримання знань.

Дійсно, з дидактичної точки зору, забезпечення навчального процесу веб-ресурсами є логічно обґрунтованим, адже це гарантує не лише обмін значущою управлінською інформацією між ЗВО однієї країни, а й безкоштовні методичні матеріали, доступ до вітчизняних та закордонних бібліотек, каталогів, інформаційно-довідкових систем та інших медіа-джерел, зворотній зв'язок між студентами та викладачем, можливість живого спілкування, діалогу культур та освітніх систем.

Проте в електронній системі є свої недоліки. По-перше, це тайм-менеджмент, уміння розподіляти час, не доводити використання Інтернету до хворобливої залежності. Не всіх студентів відрізняє висока мотивація. За першої ж невдачі вони припиняють навчання, вважаючи себе недостатньо здібними до мови. До цієї ж категорії можна віднести викладачів, які при ідеальному знанні методики недостатньо добре володіють технологіями Інтернет. Навіть для професіонала формат підготовки до цифрових занять ускладнений, тому що вимагає значних зусиль для пошуку та створення відповідних аудіо-, відеоматеріалів. Дуже часто для цього потрібна консультація програміста або додатковий курс з підвищення кваліфікації.

По-друге, комп'ютер не може замінити живі соціальні відносини та ту особливу атмосферу, яку можна знайти лише у навчальному закладі.

По-третє, у порівнянні з класичним навчанням, де методика добре спланована та виважена, онлайн-курси не завжди розраховані на конкретну спеціальність чи індивідуальний рівень. Безкоштовні версії навчальних курсів дуже часто обмежені декількома уроками. І студент не знає, де шукати частини, яких бракує. А для того, щоб перевірити вимову, йому доводиться раз за разом звертатись до електронних перекладачів, а фонетичні аспекти поєднання слів у реченні взагалі залишаються поза увагою. Молода людина не завжди знає, на які розділи граматики слід звернути увагу. Звідси недостатня сформованість граматичних навичок та чимала розгубленість перед великим обсягом інформації серед студентів, які вирішили займатися вивченням онлайн, що призводить до дисбалансу та дезорієнтованості комунікативного акту.

Комунікативна відповідність є дуже важливим складником успішності спілкування. Якщо порушується ця сторона вивчення іноземної мови, то як наслідок маємо студента, здатного перекладати тексти та проходити тести онлайн, студента з теоретичним запасом знань, але абсолютно неспроможного висловлювати свої думки в усній формі. Така людина матиме значні труднощі у телефонних переговорах, під час презентацій та у процесі живого спілкування з іноземним партнером по бізнесу.

Звичайно, потренуватися у спілкуванні можна за допомогою чат-ботів (серед найпопулярніших в Україні – неймережа формату р2р (для персональної комунікації) месенджера Telegram або віртуального помічника Google Assistant). Проте у програмах трапляються помилки, пов'язані з тим, що мережа не повністю розуміє текст повідомлення свого живого співрозмовника.

Комунікативна релевантність – це й відповідність висловлювання певній темі. У межах ЗВО за дотриманням цього правила слідкують викладач та інші студенти. Викладач може видозмінювати проблемну мовленнєву ситуацію відповідно до природних здібностей кожного окремого студента. У віртуальному середовищі такої можливості поки що немає.

У комунікативному підході викладач виконує багато ролей: радника, менеджера, співрозмовника. Він не домінує, але завжди поруч. Не стає центром уваги, бо студенти повинні відчувати себе повноцінними учасниками полілогу.

Не можна залишати поза увагою й питання про створення позитивного комунікативного клімату – психологічної, культурної складової, де значну роль відіграють адекватність співрозмовників, принципи безпеки та децентричної спрямованості, здатність до порозуміння, прийняття спільних рішень. Виробити у собі такі якості та навички студент може лише спілкуючись в аудиторії.

Підсумовуючи вищевикладене, зробимо висновок про те, що в автентичному інформаційному середовищі, котре стало обов'язковою частиною життя, студентам надається можливість вибору корисних веб-ресурсів, які щонайкраще відповідають їх індивідуальним потребам та сприятимуть особистому творчому розвитку на шляху до професійної зрілості. Але освітній

процес у мережі Інтернет повинен бути скерованим для того, щоб випускники українських ЗВО володіли усіма навичками іноземної мови, необхідними їм у майбутній професійній діяльності. Особливо це стосується комунікативного аспекту, без якого неможливо побудувати якісне спілкування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. КОНЦЕПЦІЯ "НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ" [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: https://base.kristti.com.ua/wp-content/uploads/2017/10/rozd_1_Oglyad.pdf.
2. Majumdar A. Blended Learning: Different Combinations that Work [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.gc-solutions.net /blog/blended-learning-different-combinations-that work/>.
3. Higgins D. and Gomez A. Teaching English studies through blended learning. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.heacademy.ac.uk/sites/default/files/resources/Teaching_English_studies_through_blended_learning.pdf.

UDK 510.67

**GENERALIZATION OF 3 D CITY MODELS TO SIMPLIFY SIMILATION
OF URBAN TERRITORIES**

Dolia Kostiantyn

Department of GIS

Land and Real Estate Appraisal

O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

Kharkiv, Ukraine

Dolia Olena

Department of Information Control System (ICS)

Kharkiv National University

Of Radio Electronics

Kharkiv, Ukraine

Abstract: 3D-objects in computer graphics polygons as objects of city 3D usually relate, for example, parallel to each other or almost located in one plane. Therefore, HCA can effectively reduce the amount of data. The introduction of generalization is widely used in cartography to create maps of different scales and goals. In the development of computer graphics technology.

Keywords: technology, computer, city models, model.

3D city models are widely used in many fields, such as electricity modeling, urban planning, navigation, transportation, city management, and more. One of the key issues in 3D research cities is reducing the complexity of 3D city models. In this work, we present a new method of simply 3D-object of the city with the help of GKA. In contrast to conventional 3D-objects in computer graphics polygons as objects of city 3D usually relate, for example, parallel to each other or almost located in one plane. Therefore, HCA can effectively reduce the amount of data. The introduction of generalization is widely used in cartography to create maps of

different scales and goals. In the development of computer graphics technology, 3D city model has already become an important component in the modern mapping system, widely used in urban planning, navigation and so on. These generated 3D city models is quite large in size and require a significant calculation and capacities were for rendering. One of the most major issues in 3D - city research fields are as for the reduction in complexity in 3D city models. In this paper, we present a new method, to a 3D - City facility with the help of HKA (principal component analysis). In contrast to most conventional 3D - objects in computer graphics, polygons in 3D urban objects are, as a rule, correlate example. parallel to each other or almost located in in one same plane. HKA on the basis of 3D simplification is widely used to convert a set of observations as possibly correlated variables into a set of values of linear nekorrelirovannyh variables, called principal components. It can be used to simplify 3D - models. D To improve 3D - animation compression offer quality local service on the islands but a cluster HKA, in which the grid is segmented into meaningful clusters and condensed matter one by one with the help of several HKA components only. In mapping, to create a map for a different scale, generalization is introduced, to process to map objects. In 2D, it is a mapping generalization, six major operations will be defined, selection, simplification, combination, smoothing, amplification and offset. For 3D - city model generalization, simplification, standardization and aggregation are three basic operations. Simplification is the agreement of a house and typing / aggregation is to construct groups. In this article, we focus on simplification in 3D urban objects, such, as buildings. This algorithm can extract on the main surface of 3D - object, in that time as to remove those fine on them in accordance with their correlations. In addition, HCA can quantitatively count on lost interest information after a transformation, which is critical for automatic generalization and dynamic visualization. Typical methods in synthesis is selection, simplification, and the combination, which can also be applied for to the generalization of a 3D building models. Generalization of 3D models of the city is necessary in many programs. Although there are many traditional methods, the PCA-based generalization algorithm has shown high efficiency in working with 3D models

of the city. Not only does this simplify the model, it also reveals the loss of generalization operation information. Method optimization suitable for 3D-object city. This method reduces the complexity of the calculations.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Доля К. В. 3D моделювання гетерогенної просторової інформації в ГІС, як засіб управління земельними ресурсами [Збірка доповідей] //Матеріали Всеукр. наук.–практ. конф., присвяч. 70-річчю кафедри управління земельними ресурсами та кадастру / К. В. Доля, О. Є. Доля. –Харків : 2016. – С. 167.
2. К. Доля. Geovirtual Urban Environments as Media for the Communication of Information Related to Managing Urban Land [Conference] // Матеріали науково–практичної конференції, присвяченої міжнародному дню геоінформаційних систем / К. Доля, О. Доля. – Харків : [б.н.], 2016. – С. 57–59.
3. Modeling of polygons of maximum passenger route transport accessibility by the example of the transport system of Ukraine //Technology audit and production reserves / K. Dolia et al. – 2017. – Т. 6. – № 2 (38). – С. 28–33.
4. Застосування сучасних технологій в муніципальному управлінні [Конференція] / авт. К. В. Доля // Сучасні аспекти формування ринку нерухомості: вітчизнний та міжнародний досвід. – Харків : [б.н.], 2017. – стр. 80
5. Доля К. Мережеве моделювання та аналіз транспортних процесів в ГІС [Книга] / авт. Константин Доля. – Харків : Наука и техника, 2018.

УДК 336.511

**УПРАВЛІННЯ ВИДАТКАМИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ
ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ**

Роменська Катерина Михайлівна

к.е.н., доцент

Сіліна Ірина Сергіївна

магістр

Університет митної справи та фінансів

м. Дніпро, Україна

Анотація: Бюджетні видатки займають важливу роль, тому що саме за допомогою видатків державою виконуються покладені на неї функції пов'язані з соціально-економічним розвитком, встановлюється взаємозв'язок між економікою та державними фінансами, а також відносини між окремими країнами. Проблема обмежених можливостей держави здійснювати фінансування соціальної та економічної сфери у повному обсязі та забезпечувати ефективність використання бюджетних коштів на пріоритетні галузі ставить під загрозу фінансову безпеку регіонів та держави в цілому. Перехід до трирічного бюджетного планування створює сприятливі умови для концентрації фінансових потоків бюджету на вирішенні найбільш важливих соціальних проблем підвищення рівня та якості життя та економічного розвитку. Аналіз структури та складу бюджетних видатків дозволяє виявити проблеми соціально-економічного розвитку держави, окремих сфер та галузей економіки протягом певного проміжку часу.

Ключові слова: бюджетні кошти, видатки бюджету, фінансова безпека держави, ефективність управління, управління використанням бюджетних коштів.

Забезпечення фінансової безпеки є стратегічною проблемою держави і регіонів,

що включає важливі складові – соціальну та економічну сфери. Соціальна сфера а також всі соціальні процеси не тільки впливають на фінансові потоки в бюджетному процесі, але й залежать від них. І цьому впливу, як і зворотній дії фінансів на соціум необхідно давати економічну оцінку. За програмно-цільового методу співставлення витрат і результатів – це дієвий спосіб відстеження ефективності використання бюджетних коштів. Проте, в процесі оцінки ефективності варто враховувати те, що ефект і результат не є тотожними поняттями. Ефект і економія від використання коштів може бути, але якість отриманих результатів відсутня. Таким чином, головним ефектом проекту є інформація, яка дозволить не тільки раціонально, економно (економічний ефект), проте і якісно (соціальний ефект) використовувати кошти. Зекономлені кошти – зароблені кошти. А високий рівень та якість життя є гарантією соціальної безпеки як складової фінансової безпеки держави [1].

Основними показниками ефективності використання бюджетних коштів є показники результативності, а саме показник витрат, показник випуску та показники кінцевих результатів діяльності, індикатором яких є:

- соціальна ефективність – рівень досягнення поставлених цілей, певного соціального ефекту в відсотковому або абсолютному вираженні (як конкретний результат щодо всього населення або певної групи людей, які отримали вигоду, наприклад, зниження рівня вуглекислого газу в атмосфері, скорочення злочинності, число працевлаштованих безробітних, вилікуваних хворих, підвищення загального рівня освіти населення);
- економічна ефективність – вартість витрат на одиницю випуску продукції (виконання робіт, надання послуг, наприклад, при будівництві школи таким показником можуть бути витрати держави на створення одного навчального місця);
- соціально-економічна ефективність – співвідношення отриманого соціального ефекту і здійснених витрат;
- економія – забезпечення оптимальності, економічної рентабельності придбання і використання трудових, фінансових і матеріальних ресурсів [2].

Отже, одним із основних факторів ефективності використання бюджетних коштів вважається ефективність та досягнення встановлених цілей, а соціальна ефективність показує ступінь досягнення певного соціального ефекту. Тому, необхідним є дослідження та аналіз видатків державного бюджету.

Аналізуючи склад видатків Державного бюджету України протягом 2014-2018 рр. (табл.1), варто відзначити, що найбільшу частку видатків в структурі займають видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення і на загальнодержавні функції, які становили у 2018 р. майже 24%. Стаття видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення не має стійкої тенденції до зростання протягом досліджуваного періоду порівняно з попереднім роком, адже у 2017 р. видатки були меншими на 7482,6 млн. грн, порівняно з 2016 р.

Наступними за обсягом є видатки на загальнодержавні функції, на громадський порядок, безпеку та судову владу (табл.1), їх розмір протягом досліджуваного періоду становить 24 % та 17% відповідно.

Таблиця 1

Видатки державного бюджету за функціональною класифікацією за 2014-2018 рр., млн. грн.

Показник	Рік					
	2014	2015	2016	2017	2018	2018/2014 (+/-)
Загальнодержавні функції	65825,8	103116,7	118049,3	142492,7	162958,1	97132,3
Оборона	27363,4	52005,2	59350,8	74346,2	97024,1	69660,7
Громадський порядок, безпека та судова влада	44619,0	54643,4	71670,4	87850,5	116875,9	72256,9
Економічна діяльність	34410,7	37135,4	31422,3	47000,1	63600,9	29190,2
Охорона	2597,3	4053,0	4771,6	4739,9	5241,2	2643,9

навколишнього природного середовища						
Житлово-комунальне господарство	111,5	21,5	12,5	16,9	296,9	185,4
Охорона здоров'я	10580,8	11450,4	12464,6	16729,4	22618,0	12037,2
Духовний та фізичний розвиток	4872,4	6619,2	4958,9	7898,1	10107,1	5234,7
Освіта	28677,9	30185,7	34826,5	41297,3	44324,3	15646,4
Соціальний захист та соціальне забезпечення	80558,2	103700,9	151961,5	144478,9	163865,6	83307,4
Разом	299616,8	402931,4	489488,5	566850,1	686912,1	387295,3

Джерело: побудовано авторами за даними [3]

Це свідчить, що видатки на загальнодержавні функції щороку зростали починаючи з 2014 р. з 65 825,8 млн. грн. до 162 958,1 млн. грн. у 2018 р., однак темп приросту (табл.2) не має стабільної тенденції до зростання і варіюється від 14,30% до 56,7%. Та ж ситуація спостерігається й у видатках на громадський порядок, безпеку та судову владу: протягом усього періоду видатки збільшуються та досягають у 2018 р. 116 875, 9 млн. грн.

Що стосується обсягу видатків на освіту, то спостерігається тенденція до збільшення в загальному обсязі всіх видатків бюджету з 28 677,9 млн. грн. у 2014 р. до 44 324,3 млн. грн. у 2018 р. У 2014 р. обсяг видатків на освіту був найменшим протягом 2014-2018 рр., а починаючи з 2014 р. відслідковується поступове його збільшення. Темп приросту коливається від 5,2% до 18,6% (табл.2).

Таблиця 2

Показники динаміки видатків державного бюджету за функціональною класифікацією за 2014-2018 рр.

Показники	Відхилення 2014/2015		Відхилення 2015/2016		Відхилення 2016/2017		Відхилення 2017/2018	
	млн. грн	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн	%
Загальнодержавні функції	37290,9	56,65	14932,6	14,48	24443,4	20,71	20465,4	14,36
Оборона	24641,8	90,05	7345,6	14,12	14995,4	25,27	22677,9	30,50
Громадський порядок, безпека та судова влада	10024,4	22,47	17027	31,16	16180,1	22,58	29025,4	33,04
Економічна діяльність	2724,7	7,92	-5713,1	-15,38	15577,8	49,58	16600,8	35,32
Охорона навколишнього природного середовища	1455,7	56,05	718,6	17,73	-31,7	-0,66	501,3	10,58
Житлово-комунальне господарство	-90	-80,72	-9	-41,86	4,4	35,20	280	1657
Охорона здоров'я	869,6	8,22	1014,2	8,86	4264,8	34,22	5888,6	35,20
Духовний та фізичний розвиток	1746,8	35,85	-1660,3	-25,08	2939,2	59,27	2209	27,97
Освіта	1507,8	5,26	4640,8	15,37	6470,8	18,58	3027	7,33
Соціальний захист та соціальне забезпечення	23142,7	28,73	48260,6	46,54	-7482,6	-4,92	19386,7	13,42

Джерело: побудовано авторами за даними [3]

Враховуючи дану тенденцію, видатки на освіту залишаються досить низькими у порівнянні з іншими країнами, що свідчить про необхідність значного зростання та забезпечення ефективності управління витрачанням коштів на

освіту. На другому місці за часткою - видатки на оборону (у 2018 р. частка становила 14%), економічну діяльність (9% у 2018 році). Щодо видатків на оборону, то спостерігається поступове збільшення показника за досліджуваний період в абсолютному вираженні, але темп приросту скоротився у 2016 р. до 14,12% з 90,05% у 2015 р. і продовжував поступово зростати протягом останніх років.

Видатки на економічну діяльність протягом 2014-2018 рр. зросли з 34 410,7 млн. грн. у 2014 р. до 63 600,9 млн. грн. у 2018 р. Темп приросту показував нестабільну динаміку протягом всього періоду: у 2016 р. скоротились на 15,38%, у 2017 р. різко зросли до 49,58%, а в 2018 р. цей показник вже становив 35,32%.

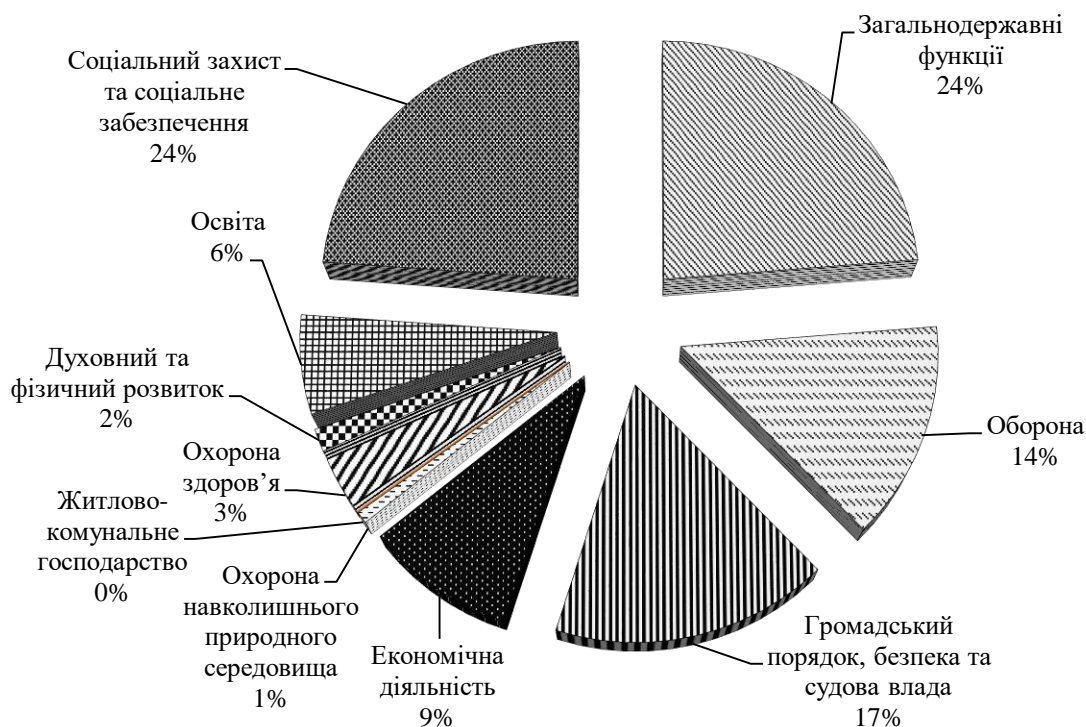

Рис. 1. Структура видатків державного бюджету України у 2018 р., %

Джерело: побудовано авторами за даними [3]

Найменшу частку серед бюджетних видатків у 2018 р. займають видатки на охорону здоров'я – 3%, духовний та фізичний розвиток – 2%, охорону навколишнього природного середовища – 1% та житлово-комунальне

господарство – 0,04%. Незважаючи на щорічне зростання обсягу видатків у цих сферах, їх сума є незначною, про що свідчить рівень життя населення України, який є негативним індикатором і вказує на неефективність використання бюджетних коштів.

При аналізі структури та обсягу видатків у 2014-2018 рр., можна дійти висновку, що протягом досліджуваного періоду не відбулося значних змін в розподілі та перерозподілі усіх видатків бюджету, як в їх частці так і в обсягах (табл.1). Найбільші обсяги видатків були спрямовані на соціальний захист та соціальне забезпечення і на загальнодержавні функції. Щодо статей видатків на освіту, охорону здоров'я, економічну діяльність, то з кожним роком обсяги збільшувались, але темп приросту був майже незмінним, що негативно впливає на рівень життя населення та забезпечення його соціальними благами і соціально-економічний розвиток країни загалом.

Головними проблемами для змін розмірів видатків бюджету вважається значне збільшення державного боргу України (у 2018 р. у порівнянні з 2014 р. державний борг збільшився на 1 068 063,1 млн. грн.) [4], великі валютні ризики зовнішньої заборгованості, підвищення тиску боргових виплат на державні фінанси. Внаслідок значного зростання боргового навантаження видатки на обслуговування державного боргу зросли у 2,4 рази, що, в свою чергу, вимагає впровадження та застосування заходів спрямованих на скорочення боргового навантаження.

До проблем системи бюджетних видатків можна також віднести:

- недовиконання по всім статтям видатків (у 2014 р. – на 23 842,9 млн. грн; у 2015 р. – на 20 137,1 млн. грн.; у 2016 р. – на 22 346,9 млн. грн.; у 2017 р. – на 24 415,7 млн. грн.; у 2018 р. – на 42 842 млн. грн.) [3].
- соціальна незахищеність та низький рівень доходу працівників бюджетної сфери. Попри те, що видатки на соціальне забезпечення (заробітна плата, соціальна допомога та ін.) займають значну частину бюджету, їх рівень збільшувався повільніше, ніж ціни та інфляція;
- проблеми у реалізації програмно-цільового виконання бюджету та велике

число бюджетних проектів (в 2015 р. фінансувалися 458 програм, наступного року – 472, у 2017 р. – 487, а в 2018 – 481).

- недосконалість системи контролю за використанням коштів бюджету.

Для вирішення існуючих проблем, головними напрямками удосконалення виконання видаткової частини державного бюджету можуть стати:

- забезпечення прозорості видаткової частині державного бюджету;
- розвиток окремих бюджетів – стратегічного та поточного, що зумовлюється застосуванням різних методологічних підходів;
- поліпшення програмно-цільового методу, у тому числі, контролю за результатами фінансування бюджетних програм;
- спрямування державних видатків на економічне зростання, що сприятиме збільшенню обсягів виробництва та забезпечить зростання доходної частини бюджету.

Отже, вдосконалення системи управління видатками державного бюджету є важливою і необхідною базою здійснення економічних реформ в державі та забезпечення її фінансової безпеки. На сьогоднішній день виникає гостра проблема використання сукупності методів і принципів перерозподілу бюджетних видатків між бюджетами, економічними операціями і т.д. для збільшення результативності виконання державою своїх функцій і завдань, а також забезпечення сталого соціально-економічного розвитку країни.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Радіонов Ю. Д. Видатки бюджету у забезпеченні сталого соціально-економічного розвитку країни *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. №16. С. 40-46.
2. Тимошенко А. О. Забезпечення ефективності управління витрачанням бюджетних коштів в Україні *Modern Economics*. 2018. №7. С.166-181.
3. Виконання державного бюджету. Офіційний веб-сайт Державної казначейської служби України URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/richnij-zvit-pro-vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu-ukrayini-za-2018-rik>
4. Державна служба статистики України: статистична інформація. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

УДК 338.512:631.11

ДІАГРАМА ПАРЕТО ЯК ІНСТРУМЕНТ КОНТРОЛЮ ВИТРАТ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

Резнік Андрій Вадимович

здобувач ступеня вищої освіти доктор філософії

Березіна Людмила Михайлівна

доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки та

міжнародних економічних відносин

Полтавська державна аграрна академія

м. Полтава, Україна

Анотація: Діаграму Парето наведено як один із ефективних і доступних інструментів контролю витрат сільськогосподарського підприємства, що дає можливість фінансово-економічній службі підприємства оперативно проаналізувати статті бюджету, за якими спостерігається перевищення допустимого рівня витрат. У результаті застосування даного інструменту проаналізовано фактори та причини, які призводять до підвищення рівня витрат. Подано методику розрахунку та приклад практичного застосування діаграми Парето у сільськогосподарському підприємстві.

Ключові слова: витрати, контроль витрат, діаграма Парето, сільськогосподарське підприємство, результат діяльності.

Контроль витрат є найважливішою економічною складовою діяльності сільськогосподарського підприємства, що потребує процесного підходу, і ,в свою чергу, дає можливість побудувати систему показників, які найбільш точно будуть відображати поточний фінансовий стан підприємства і дозволять здійснювати процес управління сільськогосподарським підприємством максимально ефективно.

Якщо під час проведення оперативного економічного аналізу фінансово-економічна служба сільськогосподарського підприємства виявляє підвищення допустимого рівня витрат за статтями бюджету, які безпосередньо впливають на кінцеві показники ефективності діяльності сільськогосподарського підприємства, мають бути здійснені аналітичні заходи з пошуку причин підвищення рівня витрат та їх подальшого скорочення.

Одним із найбільш простих і зрозумілих методів оцінки ефективності діяльності підприємства визнано діаграму Парето, що дозволяє проаналізувати та встановити основні фактори і причини, які утворюють проблему, що призводить до підвищення допустимого рівня витрат. Перевагами методу побудови діаграми Парето є її простота і наочність [1].

Побудову діаграми Парето починають з класифікації виникаючих проблем на окремі фактори. Потім збирають та аналізують статистичний матеріал за кожним фактором, щоб з'ясувати, які із них є такими, що переважають при вирішенні проблем [2, с. 12].

У прямокутній системі координат на осі абсцис відкладають рівні відрізки, відповідні даним факторам, а по осі ординат – величину їхнього внеску у вирішувану проблему. При цьому порядок розташування факторів такий, що вплив кожного подальшого фактора, розташованого по осі абсцис, зменшується порівняно з попереднім фактором. У результаті виходить діаграма, стовпчики якої відповідають окремим факторам, що є причинами виникнення проблеми, і висота стовпчиків зменшується зліва направо. Потім на основі цієї діаграми будують кумулятивну криву [2, с. 13]. Розрахунок накопичувального відсотка здійснюється шляхом співвідношення накопичувальної кількості проявів факторів з початку таблиці до поточного фактора на загальну суму проявів факторів. Практичне застосування діаграми Парето проведено на прикладі СТОВ «Скіф» Котелевського району Полтавської області.

У сільському господарстві ключовим періодом діяльності підприємства на протязі року є кампанія зі збирання зернових та зернобобових культур. Вона проводиться у липні - серпні (збирання ранніх зернових та зернобобових

культур), у вересні - листопаді (збирання пізніх зернових та зернобобових культур). Результат збиральної кампанії безпосередньо впливає на всі основні показники ефективності діяльності сільськогосподарського підприємства. Затримка або повільність процесу збирання врожаю призводить до негативних наслідків, таких як: підвищення витрат на ресурси, логістичні витрати, витрати на оплату праці, витрати на зберігання продукції, зниження рівня якості зібраних культур, підвищення рівня собівартості продукції.

Під час збиральної кампанії найбільш поширеними факторами затримки, або уповільнення темпів збирання врожаю є наступні: несприятливі погодні умови (дощ, високий відсоток вологості культури), ремонт техніки (вихід з ладу зернозбиральної техніки), логістика (відсутність необхідної кількості транспортних засобів для вивезення врожаю до місця зберігання, повільний темп роботи зерноприймальних пунктів). Статистика проявів факторів уповільнення темпів збирання врожаю в сільськогосподарському підприємстві наведена в табл. 1.

Таблиця 1

Статистика проявів факторів уповільнення темпів збирання врожаю в сільськогосподарському підприємстві

№	Фактор	Кількість проявів факторів	Накопичувальний відсоток
1	Вихід з ладу зернозбиральної техніки	42	34%
2	Повільний темп роботи зерноприймальних пунктів	39	66%
3	Відсутність необхідної кількості транспортних засобів для вивезення врожаю	28	89%
4	Несприятливі погодні умови	14	100%

Діаграма дозволяє визначити основні причини уповільнення темпів збиральної кампанії відповідно до, так званого закону, який свідчить про те, якщо кількість факторів прийнятих за 100 %, то 80 % факторів виникають через 20 % причин. Діаграма Парето допомагає встановити пріоритетність проблем, оскільки більш

економічно усунути 20 % причин, внаслідок чого загальна кількість факторів значно зменшиться (рис.1).

Для усунення факторів необхідним є аналіз їх причин. Кожен фактор має певні причини, що сприяють його прояву.

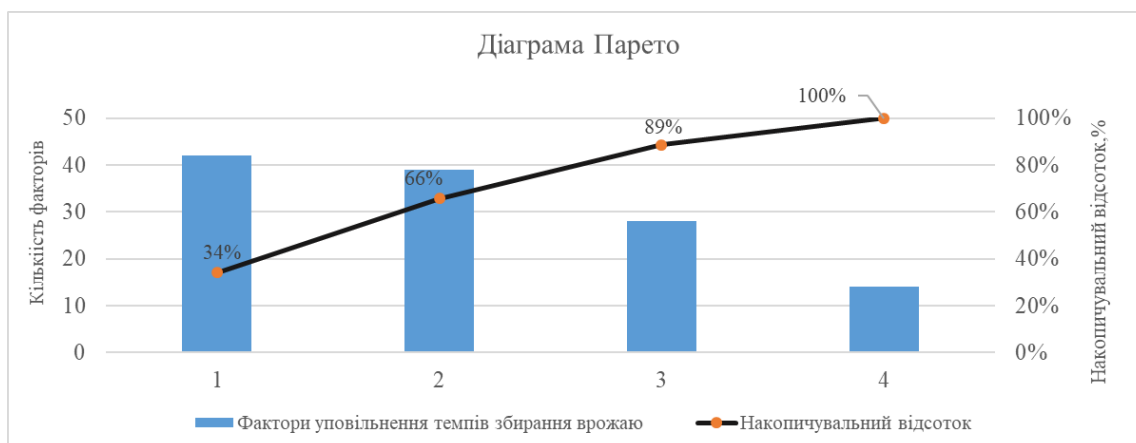

Рис. 1. Діаграма Парето для основних факторів уповільнення темпів збиральної кампанії в сільськогосподарському підприємстві

Основні причини уповільнення темпів збиральної кампанії в сільськогосподарському підприємстві наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Статистика причин уповільнення темпів збиральної кампанії в сільськогосподарському підприємстві

№	Причина	Кількість проявів причини	Накопичувальний відсоток
1	Фізично застаріла зернозбиральна техніка	27	32%
2	Недостатня кількість водіїв транспортних засобів	23	59%
3	Низький рівень оплати праці за транспортні послуги	19	81%
4	Недостатня кількість працівників на зерноприймальних пунктах	16	100%

Обробка даних за допомогою діаграми Парето представлена на рис.2.

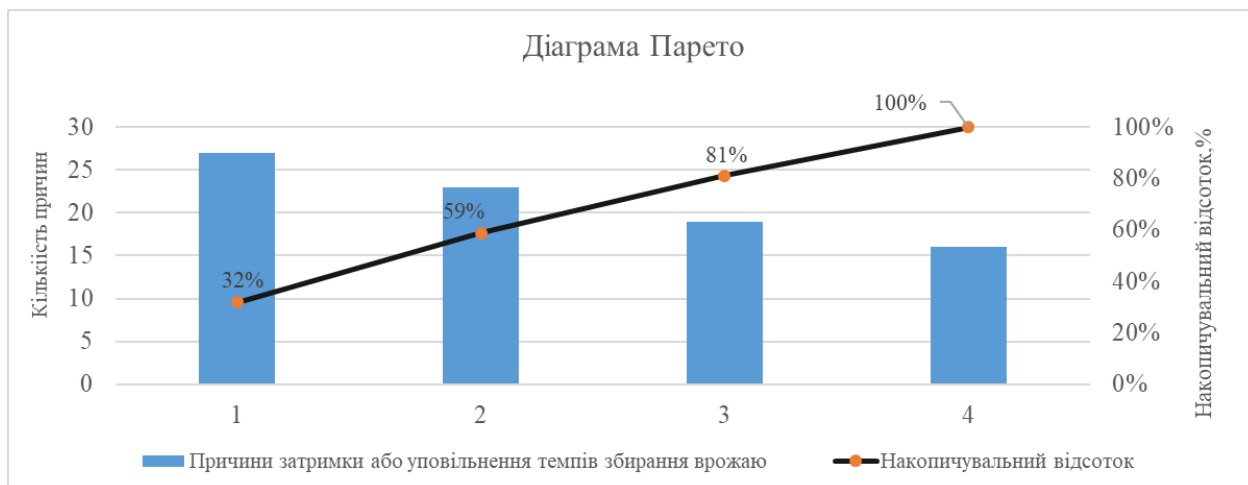

Рис.2. Діаграма Парето причин уповільнення темпів збиральної кампанії в сільськогосподарському підприємстві

З наведених даних можна зробити висновок, що найбільш значуща причина уповільнення темпів збирання врожаю в сільськогосподарському підприємстві це фізично застаріла зернозбиральна техніка, яка під час збирання врожаю може потребувати ремонту, що в свою чергу підвищує витрати на запчастини та ремонтні матеріали. Під час простою техніки, об'єм робіт запланованих на дану техніку не виконується. Період збирання врожаю збільшується, внаслідок чого погіршується якість зібраної культури, та підвищиться її собівартість.

В оперативному економічному аналізі діаграма Парето дає можливість наочно продемонструвати існуючу виробничу проблему в сільськогосподарському підприємстві, що призводить до підвищення рівня витрат, і в подальшому може негативно вплинути на основні показники діяльності сільськогосподарського підприємства, такі як: собівартість виробництва одиниці продукції, рентабельність виробництва, прибуток та інші.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зелінська К. С. Аналіз основних аспектів щодо застосування діаграми Парето з метою покращення ефективності роботи м'ясопереробного підприємства [Електронний ресурс] / К. С. Зелінська. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/opac/search.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FIL

E_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nd%5F2016%5F4%5F3%2Epdf. (дата звернення 22.10.2019)

2. Станкевич І. В. Ділове адміністрування: управління якістю: метод. рекомендації для виконання практич. робіт. Ч. II для студентів усіх форм навчання за спеціальністю «Менеджмент». / І. В. Станкевич, Є. Г. Борисевич, В. А. Тігарєва. – Одеса, 2016. – 316 с.

УДК 371.8

**СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ БУЛІНГУ ЯК ДЕСТРУКТИВУ
ГАРМОНІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ
ОСОБИСТОСТІ**

Тараненко Галина Григорівна

к.пед.н., доцент

Тишковець Ганна Олександрівна

магістрантка

Таврійський державний агротехнологічний

університет імені Дмитра Моторного,

м.Мелітополь, Україна

Анотація: Здійснено соціально-філософський аналіз булінгу як деструктиву гармонізації культурно-освітнього простору особистості. Наголошено на тому що булінг, як комплексна соціальна, психолого-педагогічна проблема, не може бути викорінений і попереджений без відповідного психолого-педагогічного впливу фахівців та батьків. Акцентовано увагу на необхідності цілеспрямованої систематичної та комплексної роботи з виховання гармонійної особистості, яка не здатна нести руйнівні ідеї та емоції, спроможна розуміти закони і проблеми як суспільства загалом, так і окремої особистості зокрема, співпереживати та відповідати за свої вчинки.

Ключові слова: булінг, гармонійна особистість, соціальний деструктив, культурно-освітній простір.

Ядром сучасного культурно-освітнього простору є людина нового мислення та нового світогляду, яка не лише є впевнено інтегрованою у нові реалії, але й здатна орієнтуватись у вирі подій, що постійно змінюються. Продукування і трансфер сучасного знання досить часто відбувається в умовах наукових маніпуляцій, а «інтенсивність розвитку нових технологій призводить до

втручання в особисте життя людини і навіть у функціонування її організму антигуманних конструктів, що впливає на сприйняття світу, в якому вона живе», а, отже, на її гармонійність та цілісність, у якій «кожна з властивостей гармонійно пов'язана з іншими» [1, с.139] та уможлиблює реалізацію «природовідповідності (у нашому контексті – створення умов для творчого, вільного духовного розвитку особистості)» [1, с.141], де засадничим принципом є пріоритет людяності.

У зв'язку із цим, важливим постає забезпечення у суспільстві можливостей для особистісної реалізації, що ґрунтуються на організованій масовій дії, зорієнтовані на задоволення суспільних інтересів та уможливають енергійний, ініціативний й винахідливий розвиток особистості, здатної бути відповідальною за свої вчинки, приймати виважені рішення, керуючись власним здоровим глуздом і гуманістичними інтенціями.

Означене актуалізує потребу в зосередженні зусиль науковців, зокрема педагогів та психологів, на процесах становлення соціальності, які «перебувають у фокусі синергетики, що дозволяє представити соціалізацію у вигляді самоорганізуючої системи. Еволюція цієї системи містить у собі як детерміністичні, так і стохастичні елементи, являючи собою сполучення необхідності і випадковості (соціальної зв'язності та індивідуальної свободи). Її ускладнення у ході розвитку пов'язане з появою нових рівнів організації, при формуванні яких відбувається перебудова колишньої цілісності, поява нових керуючих параметрів. І в цій ситуації методологія синергетики дозволяє зафіксувати особливості зміни та становлення системної цілісності соціалізації» [2, с. 64].

Особливо актуальною останнім часом стає також кіберсоціалізація, яку В.Плешаков називає віртуальною комп'ютерною соціалізацією, в процесі якої відбуваються якісні зміни у структурі самосвідомості особистості і споживацько-мотиваційної сфери індивіда, що відбувається завдяки використанню людиною сучасних інформаційно-комунікаційних, цифрових і

комп'ютерних технологій в контексті засвоєння і відтворення нею культури в межах персональної життєдіяльності [3].

Отже, одним із загрозливих соціальних явищ, що негативно впливає на цілісність соціалізації та становлення гармонійної особистості є поширення явища булінгу, що може стати причиною особистісних деструкцій, депресивних станів, соматичних та автоімунних захворювань, спроб суїциду тощо.

Під булінгом розуміються «повторювані, свідомі, навмисні та обдумані дії з наміром нашкодити, викликати страх шляхом погрози подальшою агресією» [4, с. 43], тобто дії, пов'язані з моральним, або фізичним насильством, агресією, вчинені з метою викликання страху, тривоги, підпорядкування особи власним інтересам та такі, що мають ознаки жорстокості.

Серйозність досліджуваного явища підтверджується, зокрема, результатами опитування, проведеного Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) у 2019 році, за результатами якого було встановлено, що кожен третій український підліток ставав жертвою цькування в інтернет просторі. При цьому більшості респондентів було відомо про існування онлайн-груп, де діти обмінюються інформацією щодо своїх однолітків саме з метою цькування [5].

Як зазначає Г.Фор, вказане явище є досить розповсюдженим і в інших країнах світу. Так, зокрема, опитування, у якому взяло участь понад 170 тисяч респондентів з 30 країн світу віком від 13 до 24 років, зокрема й України, засвідчило, що кожна третя молода людина стала жертвою онлайн-булінгу, а кожна п'ята – змушена була пропускати заняття через кібербулінг і насилля [5].

Особливо насторожує той факт, що останнім часом спостерігається зниження віку дітей, які скоюють насильницькі дії відносно своїх однолітків, навмисність і систематичність цих дій та поява нових форм його прояву, зокрема, кібербулінгу. При цьому явні прояви насильства можуть бути спрямовані не тільки проти окремих осіб, що викликають до себе підвищений інтерес оточення, а й цілої групи та можуть носити як одиничний, так і тривалий характер, виявлятися в різних формах фізичного або психологічного насилля.

Соціально-психологічний аналіз проявів булінгу в освітньому середовищі засвідчує його обумовленість необхідністю виплеску накопиченої вдома негативної енергії. Школа для цього є сприятливим середовищем через відсутність батьків та активне складання певних рольових відносини серед дітей в діапазоні «лідер-аутсайдер».

Важливо зазначити, що булінг, як окреме соціальне явище, є специфічним інструментом приховування особистої неспроможності за допомогою агресії, спрямованої на іншу людину. Крім індивідуально-особистісних факторів булінг спричиняється й низкою таких соціальних та соціально-психологічних чинників як: сімейне неблагополуччя та кризи, конфліктне середовище в колективі, провокаційна поведінка вчителів та відсутність контролю за поведінкою учнів, або авторитарні методи управління, насилля та антисоціальні зразки поведінки серед дорослих тощо.

Варто також підкреслити, що в основі булінгу лежать переважно односторонні переваги, які можна схарактеризувати як маніпуляції. Йдеться про «мішені впливу» – під якими О.Ісакова розуміє «ті чи інші особливості особистості адресата, її потреби, наявні слабкості, бажання, впливаючи на які, ініціатор стимулює до прийняття потрібного рішення» [6, с. 59], тобто бажаної дії, або задоволення особистих деструктивних потреб.

Розглядаючи булінг як соціальне явище, що відбувається в організованому соціальному середовищі, варто зазначити, що соціальне оточення є важливим складником соціалізації особистості та гармонізації її культурно-освітнього простору.

У зв'язку із цим у структурі булінгу можна виокремити щонайменше три складові:

- 1) кривдники (агресори),
- 2) жертви та
- 3) свідки.

Перші, зазвичай, є фізично і психологічно сильнішими, ніж інші та мають психологічну потребу у домінуванні, бути у центрі уваги, є імпульсивними людьми з агресивною поведінкою, що не володіють емпатією.

Другі – невпевнені у собі діти з низькою самооцінкою, які поводять себе замкнуто та не мають друзів. Вони зазвичай є фізично слабшими за агресора, обережними, чутливими, спокійними, тривожними, депресивними і досить часто мають суїцидальні думки.

Третя група є досить неоднорідною, адже тут виокремлюють «залякуюче коло», до якого належить послідовники і прихильники агресора, свідки і байдужі спостерігачі, які не беруть безпосередньої участі у цькуванні та ймовірні захисники, які можуть стати на захист жертви.

Зважаючи на серйозність і складність досліджуваного явища та з метою його подолання і забезпечення захисту прав дітей, у 2018 році було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» (від 18.12.2018 р.). Відповідно до Закону за вчинення булінгу передбачена адміністративна відповідальність, зокрема штраф (від 850 до 1700 гривень), або громадські роботи (від 20 до 40 годин). При цьому групове або повторне цькування передбачає збільшення штрафу (до 1700-3400 гривень), або тривалості громадських робіт (до 40-60 годин). Законом також передбачено покарання батьків, якщо правопорушення вчинено неповнолітніми дітьми віком від 14 до 16 років [7].

Окрім цього, відповідальність передбачена і за замовчування фактів булінгу. Так, неповідомлення керівником закладу освіти підрозділам органів поліції про випадки цькування тягне накладення штрафу розміром 850 – 1700 грн. або виправні роботи на строк до 1 місяця з відрахуванням до 20 % заробітку [7].

Як показує досвід, не менш важливою є й профілактика булінгу, що може здійснюватися на кількох рівнях: первинному, вторинному і третинному. Первинна профілактика передбачає розвиток колективу шкільного класу, співпраці, дружніх відносин підлітків і позитивних якостей особистості.

Вторинна профілактика та корекція спрямована на усунення впливу виражених чинників виникнення булінгу серед школярів. Так, зокрема, на думку Д.Соловійова, важливо вибудовувати вторинну профілактику з опорою на потенціал колективу шкільного класу, єдність колективу, колективні справи тощо [8].

Третинна профілактика передбачає роботу з тими дітьми, які отримали важкі психосоматичні розлади (госпіталізація, медико-соціальна та психологічна допомога, реабілітація, консультування тощо).

Отже, булінг є комплексною соціальною, психолого-педагогічною проблемою, навмисним, груповим, усвідомленим і організованим процесом, що не може бути припинений і попереджений без втручання фахівців (педагогів, психологів, соціальних педагогів тощо) і батьків. Тут необхідна цілеспрямована систематична та комплексна робота щодо виховання гармонійної особистості, яка не здатна нести руйнівні ідеї та емоції, спроможна розуміти закони і проблеми суспільства, співпереживати і відповідати за свої вчинки [9, с. 139]. Саме внутрішня особистісна гармонійність має стати засадничим принципом культурно-освітнього простору особистості та основною метою навчально-виховного впливу на особистість у процесі її цілісної соціалізації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Тараненко Г.Г. Цілісність людини у трансдисциплінарному синтезі: спроба філософської кристалізації / Г.Г. Тараненко, Т.С.Троїцька// Актуальні проблеми філософії та соціології. – 2017. – № 15. – С. 139-141.
2. Ісакова О.І. Соціалізація особистості як проблема соціальної синергетики / О.І.Ісакова // Політологія, філософія, соціологія, психологія: контури міждисциплінарного перетину : матер. V міжнар. наук.- практ. конф. ... (8-9 грудня 2017 р., м. Одеса) – С.64-65.
3. Плешаков В.А. Киберсоциализация человека: от Homo Sapiens'а до Homo Cyberus'а [Електронний ресурс] : монографія / В.А. Плешаков. – М. :

- Прометей, 2012. – Режим доступу: http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=8927492.
4. Bullying [Електронний ресурс] / Мюллер В.К. Новый англо-русский словарь. – Перераб. и доп. изд. – Режим доступу : <http://www.rambler.ru/dict/new-enru/00/55/78.shtml>. – Загл. с экрана.
 5. Майже третина підлітків в Україні стали жертвами онлайн-булінгу – опитування ЮНІСЕФ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.radiosvoboda.org/a/news-online-bullying-unicef-opytuvannya/30145880.html>
 6. Ісакова О.І. Масова свідомість як владна технологія: сутність та механізми реалізації / О.І.Ісакова // Регіональні студії: науковий журнал. – №12, 2018. – С . 57-61.
 7. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» (від 18.12.2018 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19>
 8. Соловьев, Д.Н. Профилактика буллинга в первичном коллективе подростков [Электронный ресурс] / Д.Н. Соловьев // Вестник Тюменского государственного университета. – 2014. – № 9. Педагогика. Психология. – С. 136-146. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/profilaktika-bullinga-v-pervichnomkollektive-podrostkov>.
 9. Тараненко Г.Г. Духовна складова життєвого самовизначення особистості в умовах мінливості соціокультурного простору / Г.Г. Тараненко // Людина в умовах мінливості соціокультурного простору: духовно-практичний вимір: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (3-4 червня 2016 р.). – Мелітополь: вид-во МДПУ ім.Б.Хмельницького, 2016. – Ч.1: Концептуальні схеми руху особистості у смислових просторах самовизначення. – 231 с., С.187-190.

УДК 373.5.016:53

ДИДАКТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КОМПЕТЕНТІСНО-ОРІЄНТОВАНИХ ЗАВДАНЬ НА УРОКАХ ФІЗИКИ

Федчишин Ольга Михайлівна

кандидат педагогічних наук

викладач

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

м. Тернопіль, Україна

Анотація: у статті розглянуто можливість використання компетентісно-орієнтованих задач на уроках фізики, а також їх роль у формування ключових та предметної компетентностей; окреслено поняття «компетентісно-орієнтованої задачі»; наведено алгоритм проектування такого типу задач; розглянуто дидактичні принципи, яких доцільно дотримуватись у процесі складання чи розв'язування компетентісно-орієнтованих задач.

Ключові слова: компетентісно-орієнтована задача, компетентісний підхід.

Реформування системи освіти вимагає реалізації нових підходів до організації навчального процесу при вивченні та викладанні фізики у навчальних закладах. Це передбачає як використання сучасних педагогічних технологій, так і вдосконалення існуючих методик, модернізації їхнього змісту з метою формування особистості, здатної неперервно розвиватись, навчатись протягом життя, оперативно адаптуватись до нових умов.

Освітні стандарти Нової української школи передбачають реалізацію компетентісного підходу, який на перше місце ставить не поінформованість учня, а вміння на основі набутих знань вирішувати проблемні ситуації.

Особливість такого навчання полягає в тому, щоб учні засвоювали не готові знання, а знання – здобуті самостійно.

Для формування компетентностей учнів (ключових, предметних) доцільно використовувати у навчально-виховному процесі компетентісно-орієнтовані завдання.

Компетентісно-орієнтоване завдання – це проблемна ситуація, яка охоплює різні галузі діяльності людини та потребує вміння використовувати набуті знання на практиці [1].

Розв'язування такого типу завдань полягає у вирішенні окремої життєвої ситуації із застосуванням знань, умінь та навичок, які учні отримали, вивчаючи різні навчальні предмети. Значна частина таких задач не обмежується предметною областю одного навчального предмета, а є задачами міжпредметного, інтегрованого, політехнічного, економічного змісту, тощо.

У методиці навчання задачу вважають компетентісно-орієнтованою, якщо її зміст має тісний зв'язок із реальними життєвими ситуаціями, об'єктами живої та неживої природи, техніки тощо; передбачає практичне застосування набутих знань і навичок для розв'язання особистісних чи суспільно значущих проблем; є міжпредметною; враховує вікові особливості учнів; є особистісно ціннісною для них.

Компетентісно-орієнтовані задачі у навчально-пізнавальній діяльності розглядали Н.В. Морзе, О.Г. Кузьмінська, І.В. Бургун, О.П. Пінчук, С.А. Муравський та ін. [2, 1].

Завдання такого типу мають значні можливості для формування як ключових компетентностей учнів – математичної грамотності, інформаційної, комунікативної компетентності, компетентності в природничих науках і технологіях, підприємливості, загальнокультурної грамотності, так і життєвих компетентностей – це готовність до вирішення проблеми; технологічна компетентність; готовність до самоосвіти; готовність до соціальної взаємодії; готовність до використання інформаційних ресурсів.

Учителі-предметники на своїх уроках можуть пропонувати учням компетентісно-орієнтовані завдання відповідно до навчального матеріалу, який вивчається.

Проектування компетентнісно-орієнтованих завдань вимагає дотримання певного алгоритму, а саме:

1. Визначення проблеми, яка розглядається.
2. Умова завдання має бути сформульована як сюжет, ситуація чи проблема, задля вирішення якої необхідно застосувати інтегровані знання.
3. Інформація у завданнях може бути представлена у різній формі (текст, малюнки, таблиці, схеми, діаграми, карти, графіки, статистичні дані тощо).
4. В умовах завдання можуть бути зайві відомості чи такі, які призводять до виникнення певних суперечностей, що визначають потребу ретельно аналізувати зміст завдання.
5. Завдання можуть бути різного рівня складності, в залежності від інтелектуальних можливостей учнів.
6. Визначення мети пізнавальної діяльності учнів, спрямованої на формування певних компетентностей.
7. Вибір відповідної технології виконання завдання та організація роботи учнів. Інструктаж та допомога під час роботи.
8. Пошук максимальної кількості ідей із використанням різних методичних прийомів.
9. Презентація результатів роботи [3].

Компетентнісно-орієнтовані завдання на відміну від стандартних вирізняються:

- значимістю (пізнавальною, професійною, загальнокультурною, соціальною) одержуваного результату, що забезпечує пізнавальну мотивацію учнів;
- умовою задачі, яка сформульована як сюжет, ситуація або проблема, для вирішення якої необхідно використовувати знання (з різних розділів основного навчального предмета, іншого предмета або життя), на які відсутні вказівки у тексті завдання;

– інформацією та даними завдання, які доцільно представляти в різній формі (рисунок, таблиця, схема, діаграма, графік), які потребують розпізнавання об'єктів.

У навчально-методичній літературі компетентнісно-орієнтовані завдання можуть бути таких типів:

- завдання на формування однієї з компетентностей;
- завдання, що передбачають формування ключових і предметних компетентностей;
- комплексні завдання, деталізовані ситуаціями;
- комплексні завдання без заданого плану розв'язування.

Використання компетентнісно-орієнтованих завдань у навчально-виховному процесі забезпечує комплексне бачення проблемних ситуацій; формує цілісність сприйняття світу учнями; сприяє підвищенню наукового рівня знань учнів, розвитку їх логічного мислення та творчих здібностей [4].

Наприклад, при вивченні теми «Капілярні явища», «Поверхневий натяг. Змочування» учням пропонується розглянути наступні задачі.

Задача 1. У Каліфорнії на західних схилах Сьєрра-Невади на висоті 1500-2500 метрів росте найбільше дерево – секвоядендрон гігантський або мамонтове дерево (*Sequoiadendron giganteum*). Висота дерева може досягати 100 метрів, діаметр стовбура – 10 метрів.

1. Яким чином вода досягає листя вершини стометрового дерева?
2. Які фізичні та хімічні властивості води цьому сприяють?
3. Розрахуйте приблизно розміри капіляра (R – радіус капіляра) мамонтового дерева.
4. Чи можна вважати капілярність єдиною причиною піднімання води у рослини? Які прояви капілярних явищ Вам відомі?

У процесі розв'язування задач такого типу учні з'ясовують:

1. Які навчальні предмети поєднані у змісті задачі? (*біологія, фізика, хімія, географія*)

2. Які компетентності розкриваються у процесі її розв'язування? *(комунікативна компетентність, інформаційна, математична грамотність, природничо-наукова компетентність, екологічна грамотність, уміння навчатись впродовж життя).*

3. Пригадують, де використовуються капілярні явища?

Ще одним прикладом компетентнісно-орієнтованого завдання є наступна задача.

Задача 2. Прісної води на Землі у мільйони разів менше, ніж солоних вод океанів і морів. Лише 2 % водних ресурсів землі є питною водою. За останні роки різко зростає потреба людей у прісній воді. Саме ця вода потрібна людям, тваринам, рослинам для багатьох підприємств та зрошення полів. Чи можна отримати із морської води питну воду? У який спосіб? Оцініть спосіб, який можна вважати вигіднішим з енергетичної точки зору та сезонних умов (літніх і зимових)?

Учні самостійно визначають, які предмети поєднанні у змісті задачі, які компетентності розкриваються в процесі її розв'язування; висвітлюють значення води на планеті.

Крім того, учні самостійно можуть проектувати задачі компетентнісного змісту, використовуючи запропонований вище алгоритм.

Специфіка таких задач в тому, що для них можна задіяти інформацію краєзнавчого характеру, змодельовати окремі класичні досліди, зручними вони є і для реалізації міжпредметних зв'язків. У рамках такого типу задач можна встановлювати зв'язки не тільки між фізикою, математикою, хімією, але й з географією, історією, літературою, тощо [5].

Під час проектування чи розв'язування компетентнісно-орієнтованих задач доцільно дотримуватись наступних дидактичних принципів:

– науковості – завдання повинні бути тісно пов'язані із змістом навчального матеріалу, доповнювати його конкретними прикладами та відомостями, спрямованими на ознайомлення учнів з науковими фактами, методами пізнання природи;

- доступності – розв’язування задачі передбачає застосування раніше здобутих знань;
- оптимізації – компетентнісно-орієнтовані задачі повинні бути з різних розділів фізики; враховувати індивідуальні здібності учнів; кількість таких задач повинна бути достатньою для організації самостійної роботи учнів;
- зв’язку навчання з життям – компетентнісно-орієнтовані задачі повинні реалізовувати взаємозв’язки «людина-природа», «людина-техніка», «природа-техніка»;
- систематичності та послідовності – передбачає формування в учнів умінь моделювати різноманітні ситуації;
- розумової активності – учні повинні розуміти зміст задачі, усвідомлювати її суть, розглядати різні варіанти розв’язку.

На уроках фізики потрібно розглядати такі завдання, розв’язування яких забезпечує формування умінь застосовувати навчальний матеріал з різних розділів фізики.

Зауважимо, що на різних етапах організації навчального процесу зміст компетентнісних-орієнтованих завдань має відповідати цілям навчальної діяльності, між компонентами якої має бути забезпечена послідовність, цілісність, системність і наступність процесу формування особистості.

Важливим у процесі розв’язування компетентнісно-орієнтованих завдань є свідоме засвоєння знань, формування власної стратегії їх розв’язання, планування процесу отримання результату та контроль за його достовірністю та оптимальністю.

Таким чином, компетентнісно-орієнтовані завдання є невід’ємною складовою навчально-пізнавальної діяльності учнів, вони сприяють розвитку інтересу, забезпечують мотивацію до навчання, формування нових знань, практичних умінь та навичок. В умовах сучасних освітніх тенденцій такі завдання є наближені до реальних умов життя та забезпечують формування ключових та життєвих компетентностей учнів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Мельник Ю.С. Компетентнісно орієнтована система задач у сучасному підручнику фізики старшої школи / Ю.С. Мельник // Проблеми сучасного підручника. – 2015. – Вип. 15(2). – С. 22-30.
2. Бургун І.В. Класифікація фізичних задач в контексті компетентнісної освіти / І.В. Бургун // Наукові записки. Серія : Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. – 2016. – Вип. 10, Ч. Ш. – С. 35-38.
3. Громяк М.І., Федчишин О.М. Інтегровані завдання як засіб формування ключових компетентностей учнів // Громяк М.І., Федчишин О.М. Підготовка майбутніх учителів фізики, хімії, біології та природничих наук у контексті вимог Нової української школи : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 20-21 травня 2019 р., м. Тернопіль. – Тернопіль: Вектор, 2019. – 258 с. С. 167-170.
4. Федчишин О.М., Мохун С.В. Дидактичні можливості інтегрованого курсу «Природничі науки» у формуванні природничо-наукової компетентності учнів / О.М. Федчишин, С.В. Мохун // Підготовка майбутніх учителів фізики, хімії, біології та природничих наук у контексті вимог Нової української школи : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 20-21 травня 2019 р., м. Тернопіль. – Тернопіль: Вектор, 2019. – 258 с. С. 146-148.
5. Федчишин О.М., Мохун С.В. Методичні можливості застосування експериментальних задач для розвитку винахідницької та дослідницької діяльності учнів / О.М. Федчишин, С.В. Мохун // STEM-інтеграція як важлива передумова управління результативністю та якістю фізичної освіти. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія педагогічна. – 2018. – Вип. 24 – 189 с. С. 84-87.

**RIGHTFUL SENSE OF A GENERAL AVERAGE IN CARGO INSURANCE
DURING VESSEL'S COLLISION**

Shemonaev Vladimir

Candidate of Law, Associate Professor

Master Mariner

National University 'Odessa Maritime Academy'

Abstract: In the case of a general average, emergency insurance companies, understanding of the law of the sea, as well as considerable financial reserves are required. Thousands of money are needed to pay for the services of lawyers, independent experts who represent the interests of cargo owners in court. All these works and expenses are borne by the insurance company in which the cargo is insured. If the owner of the cargo has not drawn up a contract for insurance of the transported property, then he himself will have to make a considerable amount. The advantage of cargo insurance is that it reimburses not only the losses for damage or loss of cargo, but also the mandatory costs of saving the ship in the event of a general average.

Keywords: general accident, losses, costs, ship, freight, merchant shipping.

General average means losses incurred as a result of intentionally and reasonably incurred extraordinary expenses or donations for the sake of general safety in order to protect against the dangers of property involved in the common maritime enterprise of the vessel, freight and transported cargo ship [1, p.7].

A general average is a consequence of any marine casualty that creates the risk of destruction of the vessel, cargo and freight: collisions of the vessel, fire on the vessel, loss of ship stability, distress of the vessel etc. In order to prevent the death of the vessel, necessary measures are taken that entail certain costs or donations. It is these losses in the form of expenses, donations and losses that are recognized as a general average [3, p.239].

As a general average is both an institution of private international maritime law and a civil law institute existing under national law, relations arising from a general accident are governed by both international customs (York-Antwerp rules in different editions), and national legislation (the Code of Merchant Shipping of Ukraine; maritime laws of other states; the Regulations on the Association of dispatchers and the procedure for drawing up dispatches and other regulations).

The list of types of general average contained in Art. 279 MSC of Ukraine has an exemplary rather than exhaustive character. It begins with the words ‘in particular’, and other losses not directly named in this article, but possessing all the features of a general average and thus falling under its general definition (Article 277 of the MSC), must also be recognized as general average.

As an exception, in some cases specifically provided for by the York-Antwerp Rules, and also by Art. 280 MSC of Ukraine, to the general average equals losses, which do not have all the necessary characteristics for this purpose.

The Merchant Shipping Code of Ukraine contains the definition of the concept of general average, the list of its types, provides the procedure for the distribution of general accident, and also contains instructions on the principle of determining the right to be applied.

Yet, Art. 277 MSC defines the concept of general average, indicating that the general average recognizes the losses incurred as a result of deliberately and reasonably extraordinary donations for the purpose of salvage of the ship, freight and cargo carried on the vessel from the common danger for them, and establishes that the general average is divided between, freight and cargo in proportion to their value [2, p.39].

In the same sense, but in a more precise wording, the general average in the MSC of Ukraine is defined, where it means ‘losses incurred as a result of deliberately and reasonably extraordinary expenses or donations for the purpose of salvaging a ship, freight and cargo carried on the vessel from the common danger for them’ (Part 1 of Art. 277).

However, it should be noted that even such a complete description of the components

(elements) of the concept of general average is not exhaustive and generally accepted. Moreover, the disadvantage of the above position is that it rather contains an interpretation of the concept of a general average rather than an analysis of its features. In this regard it is necessary to pay attention to the fact that the signs of a general average, as a rule, are simultaneously interpreted as conditions for the emergence of the right to its distribution, which has been specifically referred to in the literature on maritime law. If we talk about the ‘conditions’ of the general average (some authors even use the term ‘principles’, which seems not very successful, since it is more accurate to speak of ‘principles of distribution of the general average’, which is another legal category), then their number is obviously, should be minimal, since the term ‘conditions’ itself indicates that only those circumstances without which the occurrence of these relationships is impossible should be indicated.

The presence of all these features suggests that there is a general average.

At the same time, it is necessary to pay attention once again to the fact that this institute was formed on the basis of a combination of casuistic and systemic-structural principles. That is, a general definition of the concept of a general average complements the approximate list of cases (types) of actions that have resulted in losses that can be attributed to the general average. The characterization of these actions in accordance with the above characteristics is as if additional (ancillary) qualification (check) of losses as a general average. In addition, the determination of the presence of a general average on the basis of a system of features (conditions) is applied in cases where a specific situation is not listed.

Rule A of the York-Antwerp Rules 2004 provides that a general accident ‘takes place if and only if extraordinary donations are made intentionally and reasonably or extraordinary expenses are incurred for the sake of general security, in order to protect against the risk of property, participating in a common maritime enterprise’.

In this regard, it is advisable to name here the main cases of the general average. As this list has been given more compactly in the MSC of Ukraine, we will use this law and not the York-Antwerp Rules.

In accordance with Art. 279 of the MSC of Ukraine, in the case of signs of the presence of its general signs, in particular, include:

- 1) losses caused by the ejection of cargo or accessories of a ship, as well as losses from damage to a ship or cargo in the course of measures for general rescue, in particular as a result of penetration of water into the holds through open hatches or other openings made therefor;
- 2) losses caused to a ship or cargo during the extinguishing of a fire on a ship, including losses from flooding of a burning vessel for this purpose;
- 3) losses caused by intentional landing a ship aground and taking such a ship aground;
- 4) damage caused by engines, other machines or boilers of a ship which is aground caused by an attempt to heave off the vessel from the sea;
- 5) extraordinary expenses related to the reloading of cargo, fuel or supplies from the ship to the sea lighters, hiring of the sea lighters and back loading on the ship, incurred in the event of landing of the vessel aground;
- 6) losses from damage or loss of cargo, fuel or supplies caused by moving them to the ship, unloading from the ship, reloading and stowing, as well as during storage when the costs of performing these operations are recognized as a general average;
- 7) expenses incurred for the purpose of obtaining aid, both with and without the rescue contract, to the extent that rescue operations were carried out to prevent danger to the ship, freight and cargo;
- 8) losses from environmental pollution resulting from the general average;
- 9) loss of freight, caused by loss of cargo, in cases where the loss of cargo is compensated in the order of distribution of the general accident, thus excluding from the freight costs that would have been incurred by the carrier of the cargo for its receipt, but due to donations were not made.

As noted above, the above list is not exhaustive. It merely provides an indication of, and a description of, the situations most common in the practice of merchant navigation, relating to the production of expenses by any of the participants in a maritime enterprise, to prevent the hazard common to the ship, freight and cargo. In

addition, the relevant norms contain a description of the nature and the content of actions related to the general average, determine the nature and list of costs that the participants of a trading company are forced to make in one or another typical situation etc.

It is well known that the York-Antwerp Rules are a set of rules governing a general average institute. The new version of the General Average Code is advantageous as it takes into account recent experience in the field of general average relations, as well as the interests of the parties interested in their settlement, in particular the insurers represented by the International Maritime Insurance Union (IUMI – International Union of Marine Insurance). The fact is that in the event of an emergency marine casualty recognized as a general average, the amount of losses increases by about 10-30% due to the accrual of interest, commissions and remuneration of the dispatcher. Thus, it can be said that a general average has its own cost for insurers, who compensate for the damage that occurs to all parties to the joint maritime enterprise, both interested in the cargo and the ship, as well as the parties at risk of freight. In addition, the collection of information about the ship, the cost of cargo and accident costs and other accidental losses, the subsequent recalculation of all costs and reimbursements for the general average – all this takes time, usually several years, if the accident is large, which prevents the quick settlement of claims against the insurer.

In 2009, after the collision of Niritpride and MSC Nikita, MSC Nikita was hit. The collision occurred on the way from Klaipeda to Antwerp near the shores of the Netherlands. The vessel transported the cargo insured by the insurance company – wood, mechanical parts and PET granules.

The collision of the vessels was declared a general average, which means that the owners of the goods whose property was transported on the vessel must pay for the rescue work of the cargo and the vessel itself. If the cargo is insured, such expenses are reimbursed by the insurance company.

The insurance company provided the insurance payment, although the cargo was intact. This amount was made up of financial assistance for the rescue of the sinking

ship from three cargo owners whose cargoes were on board.

In the event of the general average, a dispatching organization responsible for rescuing people, ships and cargo shall be convened. This organization establishes the preliminary amounts of guarantees to be paid by the owners of the cargo wishing to return their property. Later, the dispatcher organizes the sale of non-refundable cargoes, calculates the amount of damage to all parties and the cost of restoring the ship.

After the accident on board the ship, the costs are divided proportionally between the ship-owner and the cargo owners carrying their cargo on it. The higher the cost of the shipment, the greater the cost of rescue work incurred by its owner. However, if the cargo cannot be rescued, the cost of the rescue work will be less.

The insurance company must provide a guarantee for all clients. Usually in such cases the dispatching organization accepts guarantees from several insurers. It is very difficult to obtain them, since very high demands are placed on firms' reliability and solvency. If companies do not receive guarantees, they have to freeze their working capital for that time. The entire administration process is very lengthy and can sometimes take several years. If the company does not receive a guarantee, its management will have to forget about millions of revenues for a long time.

In the case of a general average, emergency insurance companies, understanding of the law of the sea, as well as considerable financial reserves are required. Thousands of money are needed to pay for the services of lawyers, independent experts who represent the interests of cargo owners in court. All these works and expenses are borne by the insurance company in which the cargo is insured. If the owner of the cargo has not drawn up a contract for insurance of the transported property, then he himself will have to make a considerable amount. The advantage of cargo insurance is that it reimburses not only the losses for damage or loss of cargo, but also the mandatory costs of saving the ship in the event of a general average.

The International Maritime Committee (CMI – Comité Maritime International) is the 'keeper' of the York-Antwerp Rules. It is CMI that develops and adopts a new version of this set of rules at its session. A new version of the York-Antwerp Rules

was adopted in 2004 (YAR 2004). Although YAR 2004 gained some popularity, especially in America, and helped to reduce the cost of a general average by more than 20% on average, for several reasons, they were not included in the pro forma shipping contracts developed by the Baltic and International Maritime Council (BIMCO – Baltic and International Maritime Council). To a large extent namely due to this the ship-owners, in particular the European ones, ignore YAR 2004, preferring to use the 1994 YAR 1994 version of the YAR, although it is outdated.

It is perhaps IUMI who has been campaigning for over 20 years to improve the York-Antwerp edition. In order to address issues related to the innovation of the York-Antwerp Rules, in 2012 the CMI Working Group decided to revise completely the provisions of the York-Antwerp Rules, resulting in a new set of rules (York-Antwerp Rules 2016 – YAR 2016). At its session in New York on May 6, 2016, CMI adopted YAR 2016. The new edition of the General Average Rulebook is advantageous as it takes into account the latest experience in the general average relationship, as well as the interests of parties interested in resolving it in particular the insurers. Satisfaction with the approval of YAR 2016 was expressed by both BIMCO and IUMI.

The most important benefits of the new edition of the York-Antwerp Rules include the following innovations:

1. The interest is accrued annually at the LIBOR rate on the first banking day of each year in the claim settlement currency plus 4%. In the event of a claim in US dollars, YAR 2016 provides a rate of 5.18%, compared to 7% under YAR 1994 and 2.5% under YAR 2004.
2. The fees of 2% will no longer be reimbursed. This is one of the very few novelties introduced by YAR 2004, which has been preserved in YAR 2016.
3. The measures have been introduced to accelerate the process of settlement of a general average, for example: the exclusion of low value cargoes from the contribution to the general average, if the cost of their inclusion exceeds the cost of their contribution, as well as a transparent process of estimation by the dispatcher of the general average payments in the absence of information from the parties.

Modern theory and practice of the law of the sea under the general average means

losses incurred as a result of intentionally and reasonably extraordinary expenses or donations made for the common security in order to protect against the danger of property involved in the common maritime enterprise of a ship, freight and transported ship.

In the case of a general average, emergency insurance companies, understanding of the law of the sea, as well as considerable financial reserves are required. Thousands of money are needed to pay for the services of lawyers, independent experts who represent the interests of cargo owners in court. All these works and expenses are borne by the insurance company in which the cargo is insured. If the owner of the cargo has not drawn up a contract for insurance of the transported property, then he himself will have to make a considerable amount. The advantage of cargo insurance is that it reimburses not only the damage for damage or loss of cargo, but also the mandatory costs of saving the ship in the event of a general accident.

Thus, it can be concluded that a general average has its own cost for the insurers, who compensate for the damage that occurs to all parties to the joint maritime enterprise, both interested in the cargo and the ship, as well as the parties at risk of freight.

REFERENCES

1. Zhilin I. S. (1951). *Obshchaya avariya i voprosy morskogo prava* [General average and maritime law issues]. M.: Mor. Transport. 80 p. (in Russian).
2. Code of Merchant Shipping of Ukraine. (1995). Information of the Verkhovna Rada of Ukraine (BB), Nos. 47, 48, 49, 50, 51, 52, Article 349. (in Ukrainian).
3. Sidorenko A. V. (2001). *Chrezvychnyye morskiye proisshestviya (pravovyye aspekty)* [Extraordinary marine incidents (legal aspects)]. Odessa: Latstar. 400 p. (in Russian).

ПРО СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ НА ПРИКЛАДІ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Ясногурська Людмила Михайлівна

к. філолог. н., доцент

Рівненський державний гуманітарний університет

м. Рівне, Україна

Анотація. У статті розглядається питання функціонування фразеологічних одиниць у сучасній англійській мові на прикладі текстів художнього і публіцистичного стилю. Дослідження показує, що фразеологізми широко використовуються як в газетних статтях, так і в сучасній художній прозі. При цьому як в текстах газет, так і в текстах художньому літератури переважають фразеологізми, що виконують експресивно-образну функцію, в прозі – для створення образності і виразності, а в публіцистиці – для посилення емоційності і загостреності думки.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, експресивно-образна функція, виразність, конотація.

Метою дослідження є вивчення поняття фразеологізм і визначення стилістичних функцій фразеологічних одиниць англійської мови в публіцистичних і художніх текстах.

Актуальність даної роботи визначається зростаючою зацікавленістю дослідників до такого явища як стилістичні функції фразеологічних одиниць, а також значимістю вивчення особливостей функціонування фразеологічних одиниць в тексті як засобів вираження авторської картини світу.

Об'єктом вивчення фразеології є фразеологічні звороти, інакше звані фразеологізмами. Фразеологізм – це відтворений у мові зворот, побудований за зразком сурядних і підрядних словосполучень (непредикативного або предикативного характеру), що володіє цілісним (або рідше – частково цілісним) значенням і поєднується зі словом [1, с. 8].

В. М. Телія визначає фразеологізм як мовну одиницю, для якої характерні такі другорядні ознаки як метафоричність, еквівалентність і синонімічно слову [2, с. 29]. В. В. Виноградов висував як найбільш суттєва ознака фразеологічного обороту його еквівалентність і синонімічність слову [3, с. 159]. Але, на думку М. М. Шанського, метафоричність властива також і багатьом словам, а еквівалентність – не всім стійким сполученням. Тому включення цих другорядних і залежних ознак у визначення фразеологізму не зовсім коректно. Вчений підкреслював, що «правильна дефініція фразеологізму неможлива без урахування його відмінностей від слова і вільного поєднання» [4, с. 49].

Вживання фразеологізмів не є специфічною рисою якогось певного стилю. Дані мовні одиниці, як і однослівні фраземи, можуть мати різне стилістичне забарвлення, тому й зустрічаються в текстах будь-якого стилю.

Фразеологічні одиниці стилістично ефективні завдяки своїй образності, емоційності, оцінкового ставлення, наявності стилістичного забарвлення. Вони є потужним засобом образності, виокремлення певних елементів повідомлення, а також займають важливе місце серед засобів створення комічного ефекту.

З точки зору їх функції в мові фразеологізми поділяються на дві групи [4, с. 68]:

- 1) номінативні фразеологізми, які є назвами предметів, явищ, процесів навколишньої дійсності;
- 2) зображально-виразні фразеологізми, характерними рисами яких є художня зображальність, високий ступінь узагальненості значення та емоційно-експресивне наповнення. Ці фразеологізми функціонують в живій розмовній мові, в художніх і публіцистичних текстах з особливим стилістичним завданням.

Д. Е. Розенталь писав: «фразеологічні звороти широко використовуються у всіх мовних стилях, але в різній функції: якщо в науковому і офіційно-діловому мовленні вживаються, як правило, загальнолітературні, міжстильові стійкі звороти, що виступають в номінативній функції, то в художній літературі, в публіцистичних творах, в розмовній мові на перший план виходить

експресивно-стилістичні особливості фразеологізмів книжкового і розмовно-побутового характеру з їх великими виразними можливостями» [5, с. 68].

Використання фразеологічних зворотів і їх функцій в різних стилях є різними. Фразеологізми можуть використовуватися в літературі в незмінному вигляді в звичному лексичному оточенні. Але в художніх і публіцистичних творах вони часто використовуються в перетвореному вигляді, з авторської заміною одного-двох компонентів. Потрапляючи в незвичайне лексичне оточення (в новий контекст), фразеологізми набувають значного емоційно-експресивного навантаження. В цьому випадку їх використання в стилістичних цілях виявляється дуже дієвим.

Стилістичне використання фразеологічних зворотів письменниками і публіцистами завжди є творчим. Фразеологічні звороти можуть використовуватися в певних стилістичних цілях, як без змін, так і з іншим смисловим значенням, оновленою структурою або новими експресивно-стилістичними якостями (на відміну від розмовно-побутового мовлення, для якого характерним є використання фразеологічних зворотів лише як готових і цілісних смислових одиниць мови).

При використанні фразеологічних зворотів з певною художньою метою без зміни їх структури останні виступають в авторській мові як один із засобів, що роблять мову більш різноманітною, мальовничою, виразною, а в мові персонажів – як один із засобів їх мовленнєво-стилістичної характеристики. Фразеологізм при такому вживанні не несе на собі ніяких додаткових експресивно-стилістичних властивостей, окрім тих, які властиві звороту самому по собі.

На думку О. В. Куніна, до функцій фразеологізмів відносять експресивно-образну, емоційно-експресивну функцію лаконізації мови, функцію гіперболізації і інтенсивності [6, с. 59]. Цю класифікацію ми використовуємо при дослідженні художніх і публіцистичних текстів. Також використовується класифікація, що виокремлює емотивні, експресивні, оціночні компоненти конотативного значення фразеологічних одиниць [6, с. 92-97].

Для того щоб проілюструвати функції і особливості фразеологічних одиниць, розглянемо докладніше найбільш яскраві приклади.

«Customers who are duped by misleading copycat websites were offered some hope last week when the government pledged extra funding to tackle such rogue traders» (The Sunday Times, 9 March 2014 року).

Стилістична функція фразеологізму *copycat* – експресивно-образна. Використанням фразеологізму автор статті звертає пильну увагу на факт шахрайства, показуючи своє негативне ставлення до ситуації, що склалася. Конотація цього фразеологізму негативна.

«In one respect at least, Nicky Morgan will find becoming Education Secretary as easy as ABC» (The Telegraph, 15 July 2014 року).

В основі даного фразеологізму лежить художнє порівняння. З точки зору стилістики, фразеологічна одиниця тут виконує функцію створення образу для опису характеру героя статті. Автор статті описує Ніка Моргана як відмінного політика, для якого отримання поста міністра освіти Великобританії є легким завданням. Крім того, даний фразеологізм є оціночним, що несе позитивну конотацію.

«Rebekah Brooks has denied "cooking the books" at the News of the World to disguise the real activities of phone hacker Glenn Mulcaire, the Old Bailey has heard» (The Guardian, 6 March 2014).

Стилістична функція фразеологізму "cooking the books" – експресивно-образна. Автор використовує фразеологізм для вираження свого негативного ставлення до махінацій своєї колеги, журналістки Ребеки Брукс.

«Scotland Yard's top anti-terror officer has hit out at "armchair critics" who criticised the security services following the terror attack in Westminster» (The Telegraph, 27 March 2017).

В основі фразеологізму "armchair critics", що виконує експресивно-образну функцію, лежить епітет, що є суб'єктивним і оцінним з негативною конотацією. Автор, використовуючи даний фразеологізм, висловлює свою залученість до ситуації, показуючи тим самим, що знаходиться на боці Скотленд-Ярду, який

несправедливо звинувачували в недостатній пильності і нездатності запобігти терористичним атакам.

«Donald Trump rolls out red carpet for Egypt's strongman in shift from human rights to security» (The Telegraph, 2 April 2017).

В даному контексті фразеологізм roll out red carpet набуває негативну оцінку, в ньому можна вловити глузування і сарказм. Автор не схвалює політику нового президента США Дональда Трампа, який має бажання встановити дружні відносини з Єгиптом. Фразеологізм виконує також стилістичну функцію створення загостреності думки і посилення виразності, дозволяючи читачеві уявити, як червона килимова доріжка розгортається під ногами представника влади Єгипту.

Далі наводиться аналіз прикладів фразеологічних одиниць з текстів художньої літератури. У контексті художнього твору часто виділяються наступні стилістичні функції фразеологізмів: характерологічна функція, функція емоційно-експресивного посилення, функція створення образності, функція створення іронічного і гумористичного ефекту, функція створення історичного колориту.

«The past year of renovations had been anything but relaxing, but things would settle down now that the remodel was finished. Maybe this was all a sort of blessing in disguise» (Deborah Raney, Home to Chicory Lane: a Chicory Inn novel, 2014 року)

Використовуючи фразеологізм a sort of blessing in disguise, автор показує смиренність героя з ситуацією, спокійне ставлення до подій. Даний фразеологізм виконує функцію створення образності, дозволяючи розкрити такі риси героя як розсудливість і вміння бачити позитивні сторони.

«Riley also did not care much for the paperwork that went with her job and cut corners, which could be a problem in the future or just a sign of immaturity. Yet Riley was tech-savvy, which streamlined much of the mundane part of her job» (Allison Brennan, Compulsion, 2015)

З точки зору стилістики, функція фразеологізму cut corners – експресивно-образна. Автор описує персонажа Райлі як не дуже відповідальну людину, що

виконує свою роботу «абияк». Рутинна робота явно не для неї, і вона з нетерпінням чекає закінчення робочого дня. Незважаючи на те, що конотація цього фразеологізму негативна, в цілому автор відноситься до персонажу позитивно.

«She had made a flurry of arrangements and plans over the past few months, including a morphine-induced request for Lawton and me to marry. Kill two birds with one stone, she had said, not exactly a flattering or hopeful description» (Emily Giffin, *The one & only: a novel*, 2014 року)

Приказка *kill two birds with one stone* виконує функцію створення образності і експресивності. Використовуючи даний фразеологізм, автор створює образ практичної, проте не дуже далекоглядної особи.

«That had been the last straw for me, when the appearance of our research to the outside world overcame the commitment to genuine discovery. There was such a pressure for our multibillion-dollar investment to produce new results that the value of the science itself was jeopardized» (David Walton, *Superposition*, 2015)

Фразеологізм *the last straw* має негативну конотацію і допомагає передати негативне ставлення персонажа до того, що відбувається. Герой дійсно незадоволений і обурений тим, що люди не розуміють істинної наукової цінності його роботи, а бачать лише спосіб збагатитися і вкладають в неї гроші виключно заради азарту. Таким чином, функція даного фразеологізму тут експресивно-виразна.

Провівши аналіз, ми з'ясували, що в публіцистичних текстах фразеологізми використовуються для посилення виразності і загостреності думки, що дозволяє передати ставлення автора до подій, показує його причетність до ситуації і зацікавленість нею. Оцінка може бути як позитивною, так і негативною. При цьому конотація того чи іншого фразеологізму може змінюватися в залежності від контексту.

У художніх творах фразеологізми використовуються для створення образності і експресивності для розкриття концептуальної інформації тексту. Ця функція використовується для характеристики персонажу, його поведінки і розкриває

мотиви вчинків героїв твору. Аналіз цієї функції допомагає читачеві проникнути у внутрішній світ персонажа, зрозуміти хід його думок і пояснити його поведінку. Найчастіше фразеологізми також несуть в собі особисте ставлення автора до персонажа або події, таким чином, будучи оціночними.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Жуков В. П. Русская фразеология / В. П. Жуков, А. В. Жуков. — М., 2006. — 408 с.
2. Теля В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурный аспекты / В. Н. Теля. — М. : Школа «Языки русской культуры», 1996. — 288 с.
3. Виноградов В. В. Лексикология и лексикография / В. В. Виноградов. — М. : Наука, 1977. — 312 с.
4. Шанский Н. М. Фразеология современного русского языка / Н. М. Шанский. — М. : 1985. — 160 с.
5. Розенталь Д. Э. Практическая стилистика русского языка / Д. Э. Розенталь. — М. : Высшая школа, 1974. — 352 с.
6. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка / А. В. Кунин. — М. : Высшая школа ; Дубна : Изд. центр «Феникс», 1996. — 381с.

УДК 616.74-002.1.-031.13:

ОСОБЕННОСТИ ТЕЧЕНИЯ ДЕРМАТОМИОЗИТА В РАЗЛИЧНЫХ ВОЗРАСТНЫХ ГРУППАХ

Каук Оксана Ивановна

к.м.н., доцент кафедры неврологии № 2

Дашук Андрей Андреевич

Студент 4 курса

Харьковский национальный медицинский университет

г. Харьков, Украина

Аннотация: Статья посвящена клинико-инструментально-морфологическим изменениям нервной системы, кожи и подкожной клетчатки при дерматомиозитах у взрослых и детей. Проведен анализ особенностей клинических проявлений у пациентов с дерматомиозитами в Харьковской области.

Ключевые слова: дерматомиозит, полимиозит, миопатический синдром, миалгия.

В последнее время во всем мире отмечается увеличение встречаемости дерматомиозита как во взрослой популяции, так и среди детей [1].

Дерматомиозит (болезнь Вагнера) был впервые описан немецким клиницистом Вагнером в 1883 году, но в официальных литературных источниках понятие «дерматомиозит» появилось в 1887 году в монографии Унферихта. Полимиозит как нозологическая форма зарегистрирован на 75 лет позже, когда Уолтон и Адамс выделили отдельное поражение нервной системы без кожных проявлений[2].

Дерматомиозит и полимиозит являются мультисистемными заболеваниями, характеризующимися преимущественно воспалительными процессами в

поперечно-полосатой и гладкой мускулатуре с нарушением двигательной функции этих мышц.

Этиология данных заболеваний остается до конца не установленной. Предполагается, что одну из основных ролей в развитии данных заболеваний может играть неспецифическая вирусная инфекция. Важным звеном патогенеза, по мнению многих авторов, является также аутоиммунный процесс. Также имеются сведения о связи дерматомиозита с онкологическими заболеваниями (рак легких, яичников, лимфатической и кроветворной систем и носоглотки)[3].

В Харькове и Харьковской области на 2018 год было зарегистрировано 102 больных дерматомиозитом, из них 68 человек жители города и 34 человека - области.

Обследуемая группа составила 49 человек, из них 37 взрослых (в возрасте от 38 до 56 лет) и 18 детей (в возрасте от 12 до 18 лет). Отмечено два возрастных пика заболеваемости: около 50 лет у взрослых и 10-15 лет у детей (ювенильный дерматомиозит). Болезнь чаще встречалась у женщин (67%), чем у мужчин (33%).

В клинической картине у обследуемых взрослых пациентов преобладала симметричная проксимальная слабость в сочетании с выраженным миалгическим синдромом. У пациентов сначала возникали трудности при вставании со стула, подъеме по ступенькам, в дальнейшем наблюдались специфические изменения походки. Часто в процесс были задействованы мышцы шеи, что приводило к затруднению при поднятии и повороте головы в стороны («свисающая голова»). У 11 пациентов отмечалось нарушение функции глоточных мышц, что приводило к возникновению дисфагии, а у 7 пациентов - поражение дыхательных мышц, которые по данным анамнеза приводили к возникновению повторяющихся пневмоний. У половины пациентов возникал артралгический синдром, преимущественно крупных суставов. Глубокие сухожильные рефлексy длительно оставались сохранными, а атрофия в мышцах возникала обычно спустя длительное время (от 2-х до 5-ти

лет от манифестации заболевания). Кардиомиопатии встречались у 21 пациента, кальциноз кожи и мышц у 9 пациентов.

Течение дерматомиозита у обследуемых нами взрослых в 47% случаев носило острый характер, в 23% случаев - хронический, в 18% - рецидивирующий и в 12% - циклический.

Кожные изменения иногда предшествовали возникновению мышечной слабости более чем за 1 год. Среди обследуемых нами пациентов отмечались следующие кожные проявления: у 12 пациентов - гелиотропная эритема век (периорбитальный отек и изменение цвета кожи вокруг глаз от фиолетового до темно-красного или красного, иногда сочетающееся с шелушением); у 8 пациентов - папулы Готтрона (круглые, ровные от 0,2 до 1 см гладкие, рыжевато-красные папулы с плоской вершиной, которые встречались на костных выступах, особенно костяшках пальцев, а иногда и над коленями и локтями иногда покрытые небольшими чешуйками); у 7 пациентов - периунгальная эритема и телеангиэктазии на проксимальной складке ногтя в виде нерегулярных, красных, линейных полос); у 5 пациентов - пойкилодермия (белые пятна и коричневая пигментация, в сочетании телеангиэктазиями и атрофическими изменениями кожи) и 5 пациентов - чешуйчатая эритема скальпа (эритематозные или чешуйчатые атрофические поражения головы часто первоначально были диагностированы как псориаз, себорейный дерматит или красная волчанка).

У детей клинические проявления дерматомиозита имели ряд особенностей. При ювенильном дерматомиозите наряду с симметричной проксимальной слабостью, сыпью и явлениями васкулита часто встречалось поражение желудочно-кишечного тракта (дискинезии желчевыводящих путей, гастродуодениты, нарушение моторики кишечника) и миокарда (кардиомиопатии). Кожные проявления были сходными с таковыми как при дерматомиозите у взрослых. Возраст манифестации заболевания колебался от 8 до 15 лет. Кальциноз подкожной клетчатки встречается приблизительно у двух третей детей (в отличие от взрослой популяции, где кальциноз встречался

только в 18% случаев) и осложнялся рецидивирующими инфекциями, мышечной атрофией, контрактурами, синдромом Рейно и артритом, которые были расценены как поздние осложнения.

Диагностический алгоритм включал в себя биопсию мышечных волокон из области максимально слабых мышц, биопсию пораженного участка кожи, ЯМРТ мягких тканей, электронейромиографию.

Гистопатологические изменения кожи часто были сходны с таковыми как при кожной красной волчанке. Отмечался гиперкератоз, вакуолизация базальных кератиноцитов, недержание меланина, периваскулярный лимфоцитарный инфильтрат и эпидермальная атрофия.

Результаты МРТ мягких тканей конечностей часто выявляли подкожный отек, повышенное содержание воды в мышцах, внутримышечные отложения кальция и жировую инфильтрацию или атрофию мышц.

При электромиографическом исследовании в большинстве случаев (63%) отмечалось резкое увеличение инсертионной активности (активность в месте прикрепления мышцы), что свидетельствовало о мышечной возбудимости и раздраженности в сочетании с типичной для миопатического синдрома «триаде» потенциалов действия моторной единицы (снижение амплитуды, полифазность, патологически ранний феномен восстановления), при этом скорость проведения импульса оставалась нормальной. У 40% больных на электромиограммах обнаруживались только миопатические изменения.

На фоне проводимой терапии (глюкокортикостероиды, иммунокорректирующие препараты, аминокислотные препараты, плазмаферез) у 57% взрослых и 85% детей отмечалась стойкая положительная динамика как со стороны кожных проявлений, так и уменьшения миопатического и артралгического синдромов, нарастание мышечной силы и объема движений в проксимальных группах мышц, мышц шеи и глотки.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Левин О.С. Полиневропатии. Клиническое руководство. – М.: МИА, – 2011. – 396 с.
2. Насонова В.А., Астапенко М.Г. Клиническая ревматология. Руководство для врачей. – СПб.:Фолиант. – 1989. – 425 с.
3. Мазуров В.И. Клиническая ревматология. Руководство для врачей. – СПб.:Фолиант. – 2005. – 471 с.

УДК 639.2/3

**ПАРАЗИТОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ІХТІОФАУНИ В БАСЕЙНІ
НИЖНЬОГО ДНІСТРА ТА ДНІСТРОВСЬКОГО ЛИМАНУ**

Бургаз Марина Іванівна

к.б.н., доцент

Матвієнко Тетяна Іванівна

старший викладач

Соборова Ольга Михайлівна

к.г.н., асистент

Безик Ксенія Ігорівна

асистент

Кафедра Водних біоресурсів та аквакультури
Одеський державний екологічний університет

Анотація В роботі наведені результати паразитологічного дослідження іхтіофауни в басейні нижнього Дністра та Дністровського лиману. Дані водні об'єкти мають велике рибогосподарське значення, тому дана робота є актуальною. Проведені дослідження показали, що риби нижньої ділянки Дністра та Дністровського лиману є носіями личинкових стадій збудників гельмінтозонози. Надані рекомендації, щодо заходів з профілактики та боротьби з гельмінтозонозами. В результаті проведеного дослідження встановлено загальне зараження риб, що досягає в лимані 73,4% та інтенсивність зараження риб, з'ясовано видовий склад паразитів, представлений в списках 54 видами і його господарське значення, а також розкрита закономірність у розподілі іхтіопаразитів в лимані.

Ключові слова: Дністровський лиман, паразитофауна, іхтіофауна, гельмінти, зараження, риби.

Аналіз результатів досліджень і даних літератури [1-7] показав, що у водоймах басейну Нижнього Дністра за піввіковий період відзначено збільшення видової різноманітності паразитів насамперед для корошових, окуневих, щучих і бичкових риб, і за рахунок поширення широко специфічних видів багатоклітинних паразитів. Багаторічні зміни видового складу паразитофауни і екстенсивності зараження, в першу чергу, пов'язані з динамікою чисельності проміжних господарів. Наприклад, ступінь зараження паразитами, розвивається за участю планктонних безхребетних (які, в свою чергу, швидко розвиваються в умовах збільшення евтрофності водойм басейну р. Дністер) і зростання частки малорозмірних риб, що харчуються зоопланктоном, у структурі популяції більшості видів риб, значно зростає. Збільшення частки зараження малорозмірних риб, а також короткоциклічних корошових і бичкових у водоймах річки сприяє зростанню екстенсивності зараження і розширенню видового складу паразитофауни хижих видів риб: щуки, окуня, судака і жереха, які є кінцевими господарями багатьох видів паразитів.

В результаті паразитологічного обстеження 353 екземплярів риб 21 виду, виловлених на ділянці р. Дністер в межах кордонів України, було виявлено 156 видових таксонів зоопаразитів, які відносяться до 10 типів: споровики *Apicomplexa* (19), *Ascetospora* (1), гриби мікроспоридії *Microsporidia* (9), найпростіші кнідоспоридії *Cnidosporidia* (60), плоскі черви *Plathelminthes* (48), круглі черв'яки *Nemathelminthes* (7), колючоголові черв'яки *Acanthocephales* (4), кільчасті черви *Annelida* (2), молюски *Mollusca* (1-2) і членистоногі *Arthropoda* (4) (табл. 1).

У зв'язку з тим, що в основному обстежувалися зафіксовані у формаліні екземпляри риб, деякі групи зоопаразитів (типи *Rhizopoda*, *Kinetoplastida* і *Ciliophora*) було неможливо виявити і визначити.

Таблиця 1

Кількість риб виловлених в Дністрі (в межах кордону України) і підданих іхтіопаразитологічному обстеженню та кількість виявлених зоопаразитів

№ п/п	Риби-хазяї	Обстежено риб, екз.	Виявлено паразитів, видів
1	Гірчак європейський <i>Rhodeus amarus</i>	25	8
2	Пічкур сарматський <i>Gobio sarmaticus</i>	5	14
3	Пічкур дністровський довговусий <i>Romanogobio kessleri</i>	8	13
4	Вусач звич. <i>Barbus barbus</i>	10	25
5	Лящ звич. <i>Abramis brama</i>	12	31
6	Білоглазка звич. <i>Ballerussapa</i>	4	15
7	Густера звич. <i>Blicca bjoerkna</i>	10	23
8	Уклейка звич. <i>Alburnus alburnus</i>	25	34
9	Верхівка звич. <i>Leucaspius delineatus</i>	25	14
10	Плітка звич. <i>R. rutilus</i>	25	36
11	Голоавль звич. <i>Squalius cephalus</i>	10	18
12	Жерех звич. <i>Aspius aspius</i>	15	15
13	Шиповка <i>Cobitis tanaitica/C. elongatoides</i>	25	16
14	Риба-голка пухлощока <i>Syngnathus baster</i>	25	2
15	Судак звич. <i>Sander lucioperca</i>	9	18
16	Пуголовка <i>Benthophilus nudus/B.durrelli</i>	15	9
17	Бичок-пісчаник <i>Neogobius fluviatilis</i>	25	17
18	Бичок-кругляк <i>N. melanostomus</i>	25	12
19	Бичок-гонець <i>N. gymnotrachelus</i>	25	4

20	Бичок-головач <i>N. kessleri</i>	15	16
21	Бичок-цуцик західний <i>Proterorhinus semilunaris</i>	15	14
ВСЬОГО:		353	156

Аналіз показав, що у обстежених видів риб за чисельністю видів домінували кнідоспоридії, плоскі черви (в основному трематоди), кокцидії і мікроспоридії. Багато з виявлених паразитичних організмів відомі як постійні збудники захворювання риб, хоча можливий рівень вірулентності багатьох з них ще до кінця не з'ясований. Наявний в нашому розпорядженні літературний науковий матеріал дозволяє привести тільки найбільш часті випадки високого зараження риб видами/асоціаціями зоопаразитів, які супроводжуються клінічними ознаками. Так, з виявлених зоопаразитів епізоотичне значення для риб мають близько 30 видів, що викликають такі нозоодиниці (окреме/самостійне інфекційне захворювання) як: еймеріоз, мікроспоридіоз, міксоболоз, сфероспороз, міксидіоз, хлороміксоз, телоанелоз, гіродактильоз, дактиологіроз, постодиплостомоз, диплостомоз, іхтіокотілуроз, лігульоз, ботріоцефальоз, акантоцефальоз, рафідаскаріоз, кукуланельоз, еустронгілідоз, хірудінеоз, глохідіоз, лернеоз, аргульоз, сінеаргульоз та ін.

Проведені дослідження показали, що риби нижньої ділянки Дністра є носіями личинкових стадій збудників гельмінтозонози, які відносяться до 9 видових таксонів (трематоди – 6 видів та круглі черв'яки – 3 види).

Розглянуті нематоди можуть викликати захворювання або загибель не тільки риб, але і диких, і домашніх рибоїдних птахів. За даними літератури була експериментально доведена здатність цих рибних паразитарних личинок прижитися і в теплокровних тварин, що не виключає зараження ними і людини [3, 4, 5].

Отже, виявлення у обстежених риб пониззя Дністра личинкових форм гельмінтів, потенційно небезпечних для м'ясоїдних теплокровних тварин, включно людини, і рибоїдних та мисливсько-промислових птахів, говорить про

несприятливі епізоотичні та епідеміологічні обставини у водоймі щодо гельмінтозонозів.

Зараженість різних риб зоопаразитами неоднакова. Як свідчать результати проведеного нами аналізу, найбільш багатий видовий і кількісний склад зоопаразитів простежується у видів риб, що чисельно домінують у річці, а саме: уклеї, плітки, гірчака, окуня, щуки, краснопірки і бичкових риб. Найбільш інтенсивно заражені ті види риб, які знаходяться у тісному контакті з прибережною смугою водойми. Саме тут відбувається їх нагул і природне зараження паразитами. Так, більш багатий видовий склад паразитів і більший рівень зараження мали риби з прибережної частини річки, що мешкали в заростях гідрофітів і на мілководдях, як правило, у пониззі річки. Часті зміни рівня води у річці створюють безліч мілководних заростевих біотопів, де і концентруються інвазійні стадії зоопаразитів (моногеней, трематод, скребнів, кнідоспоридій, кокцидій та ін.), та їх проміжних господарів (донні безхребетні, зоопланктон, молюски і рибоїдні птахи). Велика кількість молюсків в зарослих біотопах сприяє високій зараженості риб трематодами. Висока зараженість кокцидіями і кнідоспоридіями залежить від наявності в замулених біотопах великої маси олігохет [5].

Згідно з дослідженнями та даними літератури [8], у басейні Нижнього Дністра виявлено 17 видів багатоклітинних паразитів, з яких: 1 вид моногеней, 2 види цестод, 6 – трематод, 5 – нематод, 2 – акантоцефал та 1 – молюсків. Всього було досліджено 427 екземпляри бичків восьми видів: бичок-батіг *Mesogobius batrachosephalus* (7 екз.), бичок-гонець *Neogobius gymnotrachelus* (39 екз.), бичок-кругляк *Neogobius melanostomus* (97 екз.), бичок-пісчанник *Neogobius fluviatilis* (262 екз.), бичок-головач *Neogobius kessleri* (6 екз.), бичок-ратан *Neogobius ratan* (23 екз.), бичок-сірман *Neogobius syrman* (43 екз.). Найбільшим числом видів паразитофауна представлена у бичків пісчанника і кругляка – по 10 видів для кожного виду риб, у бичка-сірмана відзначено 6 видів, у бичка-гінця – 5 видів багатоклітинних паразитів. Паразитофауна інших бичків представлена меншою кількістю видів.

Серед відзначених представників паразитофауни, 6 видів є прісноводними: *Bucephalus polymorphus*, *Diplostomum spathaceum* met, *Nicolla skrjabini*, *Eustrongylides excisus*, *Pomphorhynchus laevis* as, *Unionidae* gen. gloch. З них: *D. spathaceum* met, *P. laevis* as і глохидії молюсків – знайдені тільки у бичків, виловлених в руслі р. Дністер. *N. skrjabini* відзначені у особин, спійманих як у річці, так і в солонуватоводній частині Дністровського лиману. Метацеркарії *B. polymorphus* відзначені у бичка-кругляка з Дністровського лиману, але не знайдені у бичків, виловлених в руслі річки.

Група солонуватоводних паразитів об'єднує також 6 видів: *Gyrodactylus proterorhini*, *Proteocephalus gobiorum*, *Ligula pavlovskii*, *Cryptocotyle concavum* met., *Pygidiopsis genata* met., *Dichelyne minutus*. Ці паразити широко поширені по всій акваторії басейну Нижнього Дністра і в найбільшій кількості зустрічаються в середній і нижній частинах Дністровського лиману [8-9].

Морські паразити представлені тільки метацеркаріями *Cryptocotyle lingua*, які поодинокі були знайдені у бичків, спійманих в південній частині лиману, в безпосередній близькості від Царгородського гирла, яке з'єднує лиман з морем [26].

Два види нематод: *Cosmocephalus obvelatus*, larv. і *Streptocara crassicauda* larv. є евригалінними видами і зустрічаються як в прісній, так і в солоній воді [8-9].

Таким чином, в акваторії Нижньодністровського басейну відзначається характерний розподіл паразитів з різним ставленням до солоності/мінералізації. Прісноводні паразити переважають в дельті р. Дністер, досить широко поширені у верхів'ї Дністровського лиману і в Карагольській затоці. Солонуватоводні паразити відзначені переважно в нижній і середній частинах лиману. У дельті річки ці види зустрічаються значно частіше. Морські види відзначені виключно в південній частині Дністровського лиману.

В цілому, епізоотологічний стан іхтіоценозу дослідженої ділянки Дністра безпосередньо залежить від рівня антропогенного навантаження, пов'язаного з роботою Новодністровської і Дубосарської ГЕС та розподілом на його водозбірної площі джерел забруднення (потрапляння в нього стічних вод).

Основними факторами, що визначають таку високу зараженість риб зоопаразитами, є особливості термального режиму, гідрохімії і гідробіології водойми, а також їх велика варіабельність, багатий якісний і кількісний склад проміжних господарів зоопаразитів, стан і поширеність риб по біотопах, а також демографія і міграція населення колишнього СРСР . Високий рівень носійства рибами даного водоймища збудників гельмінтозоозів обумовлений сприятливими умовами для циркуляції збудників інвазій за схемою:

- Людина і м'ясоїдні домашні / дикі тварини – веслоногі ракоподібні; або
- Молюски – риба – людина і м'ясоїдні домашні тварини.

У водоймах басейну Середнього і Нижнього Дністра існує постійний ризик біологічного трансформування гельмінтозоозів від риб, що виловлюються у водосховищі. Це має насторожити медичну і ветеринарну служби.

Система заходів з профілактики та боротьби з гельмінтозоозами на Дністрі повинна зводитися до наступного:

- постійного моніторингу епізоотичного стану риб;
- своєчасної ветеринарно-санітарної оцінки рибної продукції в місцях заготівлі та реалізації і недопущення вживання в їжу незаражених риб і рибопродуктів;
- створення умов, що перешкоджають виникненню і розвитку паразитарних патологій;
- скорочення чисельності збудників на паразитичних і вільноживучих стадіях розвитку з урахуванням специфіки їх життєвих циклів шляхом підвищення елімінаційного потенціалу біоценозів водойми – заходів спрямованих на збільшення чисельності гідробіонтів-елімінаторів (споживачів яєць, церкарій та інших личинкових стадій, а також дорослих особин паразитів, але вони не є проміжними або основними господарями) і попередження можливості паразитарного забруднення водойми шляхом відновлення повноцінних екосистем;
- доведення до споживачів інформації про безпеку відпочинку на водоймах, вживання риби та протипаразитарний захист.

Паразитофауна риб Дністровського лиману. Відомості, що стосуються іхтіопаразитів Дністровського лиману, в літературі зовсім незначні [26,]. Проте вони становлять певний інтерес, так як цей лиман має велике рибогосподарське значення.

Будучи водоймою відкритого типу лиман, в силу свого гідрологічного режиму, характеризується різноманітністю у видовому складі риб, які представлені в ньому прісноводними і морськими формами.

Іхтіопаразитологічні дослідження проводилися фахівцями Південь НІРО в 2002-2004 рр. у північній (с. Красна Коса) і південної (с. Затока) частинах лиману, де за методом повного паразитологічного аналізу було піддано 532 екземпляри риб, що відносяться до 32 видів.

В результаті проведеного дослідження встановлено загальне зараження риб, що досягає в лимані 73,4% та інтенсивність зараження риб, з'ясовано видовий склад паразитів, представлений в списках 54 видами і його господарське значення, а також розкрита закономірність у розподілі іхтіопаразитів в лимані.

Поширення іхтіопаразитів у Дністровському лимані лімітується гідрологічними особливостями останнього. Так, у північній частині лиману було виявлено 45 види паразитів, з них найпростіших – 2 види, смоктальщиків – 24, стрічкових черв'яків – 8, круглих черв'яків – 5, колючеголових – 2, ракоподібних – 3, молюсків – 1 вид. Глохидії були виявлені у великій кількості на зябрах окуня і перкарина. У цій опрісненій частині лиману концентрується прісноводна іхтіофауна з однойменним складом паразитів. Винятком серед останніх є: *Lecitaster confuses*, *Goezia tricirrata* і *Tetrarhynchus sp.*, що потрапили до верхів'я лиману разом зі своїми господарями – тюлькою і бичком-батогом.

У південній частині лиману кількість знайдених паразитів досягала 21 виду. Серед них найпростіших – 1 вид, смоктальщиків – 10, стрічкових черв'яків – 4, круглих черв'яків – 3, колючеголових – 2 і ракоподібних – 1 вид.

Південна частина лиману, що знаходиться під впливом моря, характеризується солонуватоводною і морської іхтіофауною (різні види бичків, тюлька, чорноморська голка-риба та ін.), зараженою переважно морськими видами

паразитів. Так, тільки тут була заражена трьома видами морських паразитів (*Lecitaster confusus*, *Aphanurus stossichi* і *Pentagramma symmetricum*), а різні види бичків і чорноморська голка-риба – личинками *Acanthostomum imbutiforme*.

Прісноводні види паразитів у південному районі лиману явище епізодичне, так як тут періодично дмуть північно-східні вітри і приганяють з вершини лиману разом з прісною водою рибу з їх паразитами. Під час вітру з боку моря прісна вода зганяється, а разом з нею йде до вершини лиману і прісноводна іхтіофауна.

Найбільш поширеною групою паразитів лимані є трематоди. Із загального числа (400 екз. рибу) рибу, що були піддані розтину, у вершині лиману смоктальщиками було заражено – 43,75%. Найчастіше тут зустрічалися такі смоктальщики як: *Diplozoon paradoxum*, *Coitocoezum scryabini*, *Aspidogaster limacoides*, *Phyllodistomum elongatum*, *Asymphylogaster imitans* і *Diplostomulum clavatum*. Однак інтенсивність інвазії рибу цими паразитами невелика. Такі трематоди, як *Asymphyloelora tincae*, *A. cubanicum*, *Neascus cuticola*, *N. brivicaudatus* і *Vucephalus markewitschi*, хоча і менш поширені, зате інтенсивність зараження ними рибу набагато більша. З інших паразитичних черв'яків в цій частині лиману найбільш поширеним є круглі черв'яки *Eustrongylides excisus*.

Що ж стосується інвазії рибу іншими групами паразитів у північній частині лиману, то стрічковими хробаками було заражено 17%, круглими – 15%, колючоголовими – 1,25%, ракоподібними – 3% і найпростішими – 4,75%.

У південній частині лиману відсоток зараження рибу смоктальщиками (від 132 розітнених рибу) досягав 60%, стрічковими хробаками – 15%, круглими – 34%, колючоголовими – 3,7%, ракоподібними – 4,5% і найпростішими – 4,5%. Більшість досліджених рибу було заражено личинковими стадіями *Acanthostomum imbutiforme* і *Pygidiopsis genata*. З інших паразитів тут досить часто траплялася нематода *Cuculanellus minutus*, знайдена в кишечнику 6 видів бичків.

Торкаючись інтенсивності зараження риб у Дністровському лимані, яка в загальному незначна, ми вважаємо, що вона обумовлена гідрологічними особливостями лиману, а також сильною розрідженістю в ньому рибного стада. Лимани північно-західного Причорномор'я, окрім рибогосподарського значення, становлять великий науковий інтерес. Завдяки історії свого походження вони за гідрологічним станом наближаються до режиму стародавнього понтичного моря, що сприяло збереженню в них реліктової фауни. Проте вивчення паразитів деяких реліктових видів риб ще раз підтвердило правильність положення В.А. Догеля про те, що більшість реліктів в даний час загубило властивих їм у минулому паразитів, і вони заражені в основному формами, широко поширеними в місцях їх сучасного мешкання. Виходячи зі складу паразитів та інтенсивності зараження риб, можна вважати, що в іхтіопаразитологічному відношенні рибне стадо Дністровського лиману знаходиться в задовільному стані [9].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Котельников Г.А. Гельминтологические исследования окружающей среды. М.: Росагропромиздат, 1991. 217 с.
2. Курочкин Ю.В. Трематоды фауны СССР. Парагонимиды. М., 1987. 150 с.
3. Линник В.Я. Паразиты рыб, опасные для человека и животных. Минск: Ураджай, 1977. 96 с.
4. Методы санитарно-паразитологической экспертизы рыбы, моллюсков, ракообразных, земноводных, пресмыкающихся и продуктов их переработки // Методические указания. М.: Федеральный центр Госсанэпиднадзора Минздрава России, 2001. 89 с.
5. Мошу А. Зараженность рыб бассейна Днестра гельминтами рода *Eustrongylides* (*Nemathelminthes: Dioctophimidae*) // Academician Leo Berg - 135 years: Collection of Scientific Articles. Bendery: Eco-TIRAS, 2011. P. 409-415.
6. Пономарев Н.М. Эпизоотология, диагностика, лечение и профилактика анизакидоза и других паразитарных болезней рыб: Методическое пособие /

Н.М. Понамарев; Алт. гос. аграр. ун-т. Ин-т ветеринарной медицины. Барнаул: Изд-во АГАУ, 2002. 43 с.

7. Шарапановская Т.Д. Сравнительный анализ состояния ихтиофауны реки Днестр под воздействием глобального антропогенного воздействия // Управление бассейном трансграничной реки Днестр и Водная Рамочная Директива Европейского Союза. Мат. междунар. конф. - Кишинев: Есо-TIRAS, 2-3 окт.2008г. С. 280-285.

8. Квач Ю. Угруповання багатоклітинних паразитів бичкових риб (Actinopterygii: Gobiidae) комплексу водойм Нижньодністровського басейну // Вісник Львівського університету. Біологія. 2010. Вип. 54. С. 208-215.

9. Звіт про науково-дослідну роботу «Екологічний стан та перспективи рибогосподарського використання лиманів Північно-західного Причорномор'я», ОДЕКУ. Одеса. 2017 160 с.

УДК 639.2/3

**ОСОБЛИВОСТІ ВИРОЩУВАННЯ РИБ В ПОЛІКУЛЬТУРІ В САДКАХ У
ЛИМАНАХ ПІВНІЧНО-ЗАХІДНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я НА ПРИКЛАДІ
ШАБОЛАТСЬКОГО ЛИМАНУ**

Шекк Павло Володимирович

д.с-г.н., професор

Бургаз Марина Іванівна

к.б.н., доцент

Кафедра Водних біоресурсів та аквакультури

Одеський державний екологічний університет

м. Одеса, Україна

Анотація В даній роботі запропоновано оригінальну технологію вирощування морських риб в полікультурі в садках спеціальної конструкції у водоймах північно-західного Причорномор'я на прикладі Шаболатського лиману. Показано високу ефективність такої технології, яка забезпечує не тільки отримання значних об'ємів основної та додаткової рибної продукції, а й знижує органічне забруднення акваторій де встановлені садки.

Ключові слова: рибництво, кефалі, лимани, садки спеціальної конструкції, полікультура морських риб.

Пасовищне вирощування риб в Приморських морських лиманах і лагунах широко поширене у всьому світі. Цей напрямок рибництва характеризується екологічністю і високою рентабельністю виробництва при відносно невеликих капітальних витратах і досить прості біотехнології вирощування [1].

У приморських солоноватоводних лиманах основними об'єктами пасовищного вирощування традиційно служили, аборигенні кефалі (лобань, гостроніс і сингіль) і деякі інші види риб. Вирощування проводили при однорічному і дворічному циклах. У першому випадку, навесні лимани зариблювали

цьоголітками сингіля, які перезимували в морі, по - друге для зариблення лагун крім сингіля використовували мальків лобаня і гостроноса, що зберігалися в спеціальних зимовалах, які були побудовані Експериментальним кефалевим заводом (ЕКЗ) на Шаболатському лимані. Як при однорічному, так і при дворічному обороті товарною продукцією служили дворічки кефалі, а нагул тривав 5-6 місяців (з квітня-травня до вересня-жовтня) [1-4].

В кінці минулого століття екологічний стан і продукційні можливості більшості приморських водойм зазнали значних змін, а депресивний стан популяції аборигенних видів кефалі в морі не дозволяло забезпечити кефалево-виростні господарства необхідною кількістю рибопосадкового матеріалу.

Аналіз економічної ефективності пасовищної марикультури в Шаболатському лимані при сучасній стратегії його експлуатації показав, що вирощування піленгаса в полікультурі з глосою та іншими видами риб забезпечує максимальний прибуток при досить високому рівні рентабельності.

Для підвищення вартості продукції піленгаса, а отже і рентабельності виробництва можна рекомендувати орієнтування промислу на рибах старшого віку і великих розмірів. Попит на таку продукцію великий, а її ціна значно вище.

Найменш рентабельно за орієнтовними оцінками вирощування аборигенних видів кефалі і бичків, що пов'язано з відносно невеликими очікуваними об'ємами виробництва. Разом з тим попит на таку продукцію дуже високий, а ринкова ціна на чорноморську кефаль в сезон може досягати 150-180 грн./кг і більше.

Один з найбільш перспективних напрямків марикультури - садкове рибництво, розробка технології якого залишається одним з пріоритетних напрямків розвитку вітчизняної марикультури. Велике значення при цьому має екологічний стан водойм що особливо актуально для мілководних акваторій зі слабким водообміном [5].

Для вирощування риб в полікультурі використовувались стаціонарні садки з капронової делі, що вставлялись один в інший.

Внутрішній садок мав розміри 2,5 x 2,0 x 2,0 м, а його об'єм складав 10 м³. Зовнішній садок мав розмір 3 × 2,5 × 2,5 м, при загальному об'ємі - 18,75 м³. Розмір вічка садків збільшувався від початку до кінця вирощування від 6 мм до 10-12 мм.

У першій - основним об'єктом вирощування були річки кефалі піленгаса (зовнішній садок), а в якості додаткового об'єкта використовувалися бички (внутрішній садок) (рис.1).

У другій - основним об'єктом вирощування служили річки стальноголового лосося, (внутрішній садок), а додатковими об'єктами були піленгас і бички (зовнішній садок).

У період вирощування в садках в моно- і полікультурі, піленгаса та стальноголового лосося, як основні об'єкти вирощування годували двічі на добу штучними кормами. Добовий раціон зменшувався від початку до кінця вирощування з 8,0 до 3,5% від маси риб.

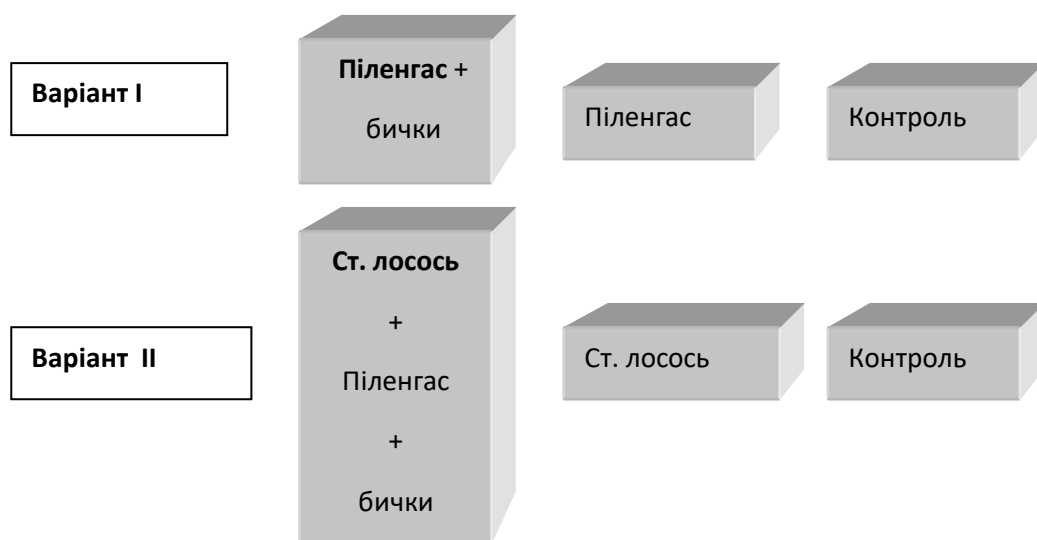

Рис.1 – Схема експерименту по садковому вирощуванню риб у полікультурі

Для годівля лосося використовували гранульований корм РГМ-5В. Піленгаса, як основний об'єкт полікультури, двічі на добу годували пастоподібним кормом (короповий комбікорм 40,0-45,0%; фарш з атерини і шпрота 35,0-40,0%; відходи зернових 10,0- 15,0%; шрот соняшниковий 5,0-10,0%; м'ясо-кісткове борошно 5,0-7,7%; премікс 1,0%) [2].

Вирощування лосося тривало з березня по липень.

В першому варіанті експерименту продукція лосося при вирощуванні в полікультурі склала 66,46 кг, в монокультурі – 56,2 кг. Додатково в полікультурі біло отримано 57,15 кг піленгаса і 8,55 кг бичка (загалом – 132,16 кг). В другому варіанті загальна продукція кефалі і бичків (додаткові об'єктів) склала 599,24 кг., а піленгаса, що вирощувався в монокультурі – 552 кг. Раціон додаткових об'єктів вирощування (піленгаса і бичків) більш ніж на 25-45% складався із залишків штучного корму, що запобігало відкладенню його залишків на дні і значно знижувало органічне забруднення.

При вирощуванні в полікультурі, як в першому, так і в другому варіантах експерименту стан донних відкладень був близьким до фонового.

Проведені дослідження показали високу ефективність використання садків спеціальної конструкції для вирощування морських риб в полікультурі [2].

В експериментальний внутрішній садок в якості основного об'єкта вирощування садили цьоголіток стальноголового лосося масою 40-60 г. Щільність посадки становила 80-90 екз./м³. Як об'єкти полікультури у зовнішній садок поміщали цьоголіток кефалі піленгаса і бичка кругляка, їх середня маса становила відповідно 20-25 г і 4-5 г, а щільність посадки - 85 і 100 екз./м³.

Паралельно проводили вирощування річниками стальноголового лосося тих же розмірів і при тій же щільності посадки в монокультурі. Третя група садків виставлялася без риби для контролю (рис. 1).

При однаковій щільності посадки і початковій масі посадкового матеріалу зростання лосося і вихід товарної продукції при вирощуванні в полікультурі був вище, ніж в монокультурі (табл. 1). Вихід лосося при вирощуванні в полікультурі склав 64,46 кг, а відносна продукція 6,65 кг/м³.

Таблиця 1

Результати вирощування Садковий вирощування риб в умовах Шаболатського лиману в моно- і полікультурі

Вид	W ₀ , г	W _t , г	Щільність посадки, екз./м ³	Вживання, %	Період вирощування, добы	Продукція,	
						Загальна кг	Відносна кг/м ³
Полікультура							
Лосось	35,5±4, 9	115,0±16 ,7	95	88	135	66,46*	6,65
Піленга с	22,0±7, 3	105,0±15 ,8	85	90		57,15**	6,36
Бички	4,5±1,3	14,5±3,8	100	95		8,55**	0,96
Монокультура							
Лосось	35,5±4, 9	105,0±12 ,5	95	85	135	56,2*	5,62
Полікультура							
Піленга с	25,5±4, 5	346,5±21 ,6	200	90	215	577,80*	57,78
Бичок кругляк	5,2±1,5	15,7±4,2	150	80		11,34**	1,26
Бичок травяник	6,3±0,9	18,5±4,3	100	92		10,10**	1,12
Монокультура							
Піленга с	25,5	325,5±19 ,4	200	92	215	552,00*	55,20

В монокультурі, при інших рівних умовах (вид корму, раціон, щільність посадки і початкова маса цьоголіток), ці показники склали відповідно 56,2 кг та

5,62 кг/м³. У першому експерименті за рахунок полікультури (в зовнішньому коші) було вирощено додатково 57,15 кг піленгаса (6,36 кг/м³) і 8,55 кг (0,96 кг/м³) бичка кругляка (табл. 1).

Таким чином, вирощування лосося в полікультурі з піленгасом і бичками забезпечило сумарний вихід продукції товарної риби з одного садка - 132,3 кг (13,97 кг/м³), в той час як в монокультурі було отримано всього 56,2 кг товарного лосося (5,62 кг/м³).

Дослідження харчування показало, що в період вирощування раціон лосося, при обох варіантах вирощування, на 85-90% складався з гранульованого корму. Інша частина - 10-15% припадала на частку креветки, атерини, бичків і деяких інших кормових організмів проникаючих в садок з лиману.

У харчуванні піленгаса залишки штучного корму не перевищували 25%, обростання - 15-25%, детрит 40-45%, поліхети, амфіподи і інші організми - 15-20%.

Раціон бичків включав: 40-45% залишків штучного корму, 23-35% ракоподібних (ідотеї, амфіподи, креветка), поліхети, молюсків та ін. Організмів і 5-15% риби (атерин, бички).

Вирощування піленгаса в полікультурі з бичками кругляком і травником проходило в південно-східній частині лиману. Середня температура води коливалася від 10,2 до 22,5°C, солоність - 15,2-17,7 ‰, кисневий режим був сприятливий.

Загальний врожай кефалі при вирощуванні в полікультурі склав 577,8 кг (57,78 кг/м³). Додаткова продукція бичків, за той же період, склала: травника - 11,34 кг (1,26 кг/м³) і кругляка - 10,10 кг (1,12 кг/м³).

Раціон піленгаса практично повністю складався з штучного корму (90-95%). Частка обростань і інших організмів не перевищувала 5-10%. Бички харчувалися в основному залишками штучного корму (32-45%), ідотеями, амфіпод (20-32%), креветки (5-9%), поліхетами (7-12%).

Важливий компонент харчування - риба (атерина і бички). У живленні кругляка риба не перевищувала 7-8%, у травника -15-20%. Цікаво, що в шлунках

травяника часто зустрічався бичок кругляк. Очевидно, цим і пояснюється порівняно більш низький вихід цього виду (табл. 1). Таким чином, сумарна продукція кефалі і бичків при вирощуванні в полікультурі склала 599,24 кг. При вирощуванні кефалі піленгаса в монокультурі було отримано 552,00 кг товарної риби.

При садковому рибництві в мілководних водоймах, таких як Шаболатський лиман, існує проблема органічного забруднення акваторії розміщенням садків. Результати гідрохімічного дослідження донних відкладень показали, що вирощування морських риб в полікультурі за пропонованою технологією значно знижує органічне забруднення (табл. 2).

Таблиця 2

Характеристика донних відкладень в районі установки кошів в Шаболатському лимані (за даними гідрохімічних лабораторії одеського обласного управління екологічної безпеки)

Показники	Варіант 1			Варіант 2		
	Садок 1	Садок 2	Контроль	Садок 1	Садок 2	Контроль
<i>P</i> орг, мг дм ³	<u>0,022-</u> 0,881 0,027	<u>0,063-</u> 1,072 0,047	<u>0,032-</u> 0,940 0,055	<u>0,025-</u> 1,054 0,062	<u>0,065-</u> 1,175 0,073	<u>0,05-0,872</u> 0,055
<i>N</i> орг мг дм ³	<u>1,85-9,18</u> 6,50	<u>2,44-</u> 10,15 9,25	<u>1,57-8,12</u> 5,35	<u>1,55-9,95</u> 7,16	<u>3,15-</u> 11,01 10,89	<u>1,67-8,85</u> 3,76
ПО, мг дм ³	<u>4,55-</u> 12,45 8,75	<u>8,65-</u> 15,85 11,18	<u>4,32-12,88</u> 8,12	<u>6,22-</u> 11,87 9,67	<u>9,55-</u> 16,56 12,35	<u>6,45-10,65</u> 8,12

При вирощуванні в полікультурі, як в першому, так і в другому варіанті досліджуваного стану донних відкладень був близьким до фонового. Використання монокультури призводило до помітного підвищення органічного забруднення донних відкладень.

Проведені дослідження показали високу ефективність використання садків спеціальної конструкції [1, 3] для вирощування морських риб в полікультурі. Аналогічні результати були отримані при садковому вирощуванні прісноводних риб в полікультурі з використанням просторового ізолювання [1]. Така технологія дозволяє отримувати значну додаткову рибну продукцію за рахунок використання додаткових об'єктів вирощування. Як було показано раннє вирощування в одному садку кефалі, коропа і товстолоба виявилось малоефективним внаслідок виникнення харчової конкуренції. Крім додаткової рибної продукції використання просторово ізолюваних садків при вирощуванні морських риб в полікультурі за пропонованою технологією значно знижує органічне забруднення донних відкладень, що має велике значення для мілководних непроточних водойм.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Шекк П. В. Бургаз М. І Современная стратегия пастбищной марикультуры в солоноватоводных лиманах северо-западного Причерноморья//Актуальные научные исследования в современном мире. Переяслов Хмельницкий. 2017. В.3(23). Ч. 4. С. 22-31
2. П.В. Шекк Бургаз М.І.Уменьшение органического загрязнения мелководных акваторий солоноватоводных акваторий при выращивании рыб в садках в поликультуре Рибогосподарська наука України. 2017. №2. С.29-39
3. Шекк П. В. Товарне вирощування морських риб в ставках і садках//Рибогосподарська наука України. 2011. № 3(17). С. 70-76.
4. Бургаз М.І. Особливості формування іхтіоценозу Шаболатського лиману в умовах антропогенної трансформації водойми: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. біол. наук.: О., 2018. 20 с.
5. Шекк П.В., Куликова Н.И. Марикультура рыб и перспективы ее развития в Черноморском бассейне: Монография. К.:КНТ, 2005. 308с.

УДК 101.1

ФІЛОСОФСЬКА КУЛЬТУРА ТА ЇЇ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ СИНЕРГЕТИЧНОГО МИСЛЕННЯ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ

Наконечна Ольга Павлівна

д.філос.н., професор

Національний університет водного
господарства та природокористування

м. Рівне, Україна

Анотація: В статті розглядається концепт філософської культури в його значенні для розвитку як філософії, так і культури та особистості. Аналізується роль екзистенціалістсько - синергетичної парадигми в життєдіяльності сучасної людини. Обґрунтовується важливість формування синергетичного мислення як здатності до сприйняття світу у його цілісності, багатогранності, відкритості та здатності до само творення, самотрансформації людини.

Ключові слова: філософська культура, філософія, культура, синергетика, синергетичне мислення, людина – світ.

Сучасний світ постає як складний комунікативний феномен, виявляє таку багатогранність і багатовекторність людини (з різними знаками), що проблема розуміння і саморозуміння визначає траєкторії буття людини і світу в цілому, впливає на проблемність духовних вимірів життєсвіту кожного індивіду у всіх сферах. Як і кожна проблема, ця проблема потребує системного філософсько-методологічного підходу: розкриття всього багатства відносин «людина – світ» і смислотворчості людини, пошуку глибинних основ людського буття, які роблять можливим співіснування людських колективів, співтовариств, через зверненість людини до світу і до себе.

Філософська культура досить широкий і багатогранний концепт, що допомагає зрозуміти розвиток як філософії, так і культури у їх синергетичній єдності. Це

міра взаємовпливу філософії як типу духовності, способу випробування людиною здатності до творчості, власної свободи думки й духу і мужності відповідати за її результати, та культури у сукупності діяльності та самодіяльності людей, людства в цілому. Філософська культура виявляє реальне буття філософії в духовному житті суспільства і людини. Філософська культура – це сукупність всіх умов і передумов становлення, вираження і розвитку філософського мислення, а також рівень потреб у філософському знанні, його продукуванні та поширенні. Філософська культура як феномен, поняття і концепт розглядається у різних аспектах В.Горським, С.Кримським, В.Табачковським, Д.Чижевським, В.Біблером, М.Мамардашвілі, Е. ван дер Зверде, Р.Рорті. Зокрема, це історико-філософський аспект: розуміння історії філософії як частини філософської культури і дослідження розвитку філософії як історії філософської культури у зв'язку з філософською традицією та можливістю порівняння відмінних філософських традицій; буттєвий аспект: як прояв буття філософії в культурі, розкриття національної своєрідності філософських ідей, зв'язок філософії і сучасності; сутнісний аспект: як осягнення сутності філософії, принципів філософування через здатність їхнього розгортання у філософській культурі. Ці аспекти важливі з огляду на антропоцентричний, лінгвістичний, синергетичний повороти у філософії та сучасному світогляді. В рамках філософської культури філософія стає посередником між різними культурними традиціями, мовами, істинами, правдами, не зраджуючи ідеалам свободи. При цьому філософія «виявляється спроможною не лише здійснювати функцію самопізнання культури, а й виконувати роль засобу самокритики культури, усвідомлення нею власної обмеженості»[1,с.147] та виходить за рамки чисто академічної дисципліни, що звертається до вічних проблем, в сферу життя, різних типів людської життєтворчості.

«Філософська культура існує в перетині, ризоматичних зв'язках філософії з наукою, політикою, мораллю, релігією, мистецтвом, соціальними та історичними процесами, виявляючи особливості взаємозв'язків теорії і

практики, культуротворчих процесів, формування світоглядних парадигм, при цьому вона не зводиться, не розчиняється в інших формах людської культури, «вона є самою собою», зберігаючи «настроєність» людини на буття, його метафізичний сенс» [2,с.57]. Багато ярусність і багато структурність сучасного життя постійно випробовує людину ситуацією невизначеності, складністю прийняття рішення. Різні (раціональний чи ірраціональний, міфологічний чи науковий, релігійний чи художній, активно-перетворюючий чи пасивний) способи сприйняття, переживання і осмислення світу значною мірою залежать від самої людини, її ціле ціннісної діяльності, актуалізуючись в залежності від конкретної ситуації.

Як слушно писав С.Тулмін: «Ми міркуємо та діємо у термінах інтелектуальних та моральних припущень, характерних для нашої власної культури» [3,с.81]. Тому дослідження ролі філософської культури у впливі на формування як інтелектуальної, так і моральної діяльності людей є достатньо актуальним з огляду на динамізм сучасного буття.

Синергетика – теорія самоорганізації, що характеризує перехід від простих систем до складних, від закритих до відкритих, від лінійності до не лінійності, від стабільності до нестабільності, опирається і потребує формування нелінійного мислення (Г.Хакен, І.Пригожин, І.Стенгерс). «Ми бачимо світ, що постійно розвивається, для якого характерна неточна інформація та змінні цінності, світ, що має безліч варіантів майбутнього», – стверджував І.Пригожин [4,с.15].

Сучасна синергетична складносистемна парадигма об'єднує багато сфер діяльності людини і вимагає від суспільства і кожної людини, яка задіяна в соціальних процесах, не тільки глибоких знань для її розуміння, а й розвитку емоційного інтелекту, але натомість відкриває можливості різнопланового та різнобічного розвитку у світі, заснованому на нестабільності і творчості. Світ дається людині через смисл, тобто він виступає як певна смислова сітка явищ, речей, предметів, які людині не байдужі. Світ відкривається людині як процес

життя, як життєвий світ, тобто саме в життєвому світі особа розкриває і виробляє смисли, які спрямовують всю її життєдіяльність.

Людство, вбираючи в себе все, що створене ним самим, набуває нових небачених раніше можливостей, знову виявляється в самому центрі законів світобудови, усвідомлюючи взаємопов'язаність подій Універсуму. В рамках екзистенціалістсько - синергетичної парадигми основними антиентропійними процесами сучасного світу виступають життя та інформація. Формування відповідального ставлення людини до буття, збереження його унікальності і неповторності опирається на осмислення саморозвитку Універсуму через самовизначення людини в бутті. Концепт «Універсум» виражає реальний процес взаємодії різних виявів буття як багатовимірного, самоцінного, неієрархічного, позбавленого передзаданості, як здійснення всієї повноти можливостей існування світів (і вияви буття, і процес становлення, в якому породжуються нові форми буття). Така методологія дозволяє підняти цілу низку питань, які стосуються буття людини в культурі та її історичних, теоретичних і методологічних виявів, осмислення смислових конотацій наукових парадигм, національних культур, традицій, ідентичностей.

Синергетичне мислення може існувати лише на підставі і в постійному зв'язку з мисленням, що вплетене в тканину предметно-практичної діяльності людей, з мисленням, яке пов'язане з міжлюдським спілкуванням, тобто з різними видами ціннісного ставлення людини до світу природи, історії, науки, техніки, цивілізації. Синергетичне мислення можна тлумачити як здатність до сприйняття світу у його цілісності (гармонія-хаос, об'єктивне-суб'єктивне), у всьому багатогранному спектрі його перетворень і модифікацій, діалогічної відкритості як до історичних, культурних традицій, так і до міжлюдської взаємодії. Важливою рисою стає здатність до само творення та прийняття виважених рішень у власній життєдіяльності. В синергетичному мисленні «фізика зливається з метафізикою» в осягненні і творенні багатогранного світу, виявляючи плюралістичність, варіативність питань і відповідей, евристичність співрозмовників, діалогічність. Тож «у повністю темпоралізованому

інтелектуальному світі, де зникли надії на впевненість і незмінність» [5,с. 34], стверджує Р.Порті, і наводить слова Д.Дьюї, що філософія має робити «людський розум більш чутливим до самого життя» [5,с. 34], множинності життєвих проявів і способів людського самовизначення.

Синергетичне мислення людини, що базується на широті її філософського світогляду, креативності, критичному та логічному мисленні, вмінні комунікувати, сприятиме глибинному розумінню значення різностей, відмінностей і особливостей як моментів цілого у розгортанні буття, культури, цивілізації, соціальності, індивідуальності. Пізнання екзистенціального досвіду інших не як чужого, а як такого, що гранично переживається як зацікавленість в Іншому та сприймається як можливість вийти за межі замкнутості Я, перехід до простору іншого Я як Ти та породження власної унікальності, наповнення власного неповторного життєвого світу у взаєминах співбуття, ландшафтах культури.

Клаус Майнцер підкреслює, що лінійне мислення може бути небезпечним у нелінійній складній реальності, тому «ми повинні пам'ятати, що в політиці і історії монокаузальність може привести до догматизму, відсутності толерантності і фанатизму... Цей підхід до вивчення складних систем породжує і нові наслідки в епістемології й етиці. Він дає шанс уникнути хаосу в складному нелінійному світі та використати креативні можливості синергетичних ефектів» [6, с. 97]. На нашу думку, ця засторога стосується кожної сфери буття світу і в світі, особливо в зв'язку з його динамізмом і зростанням можливостей індивіда впливати на різноманітні життєві процеси шляхом використання нових технічних досягнень, створених людством. Комп'ютерні технології, нанотехнології, розробки штучного інтелекту, досягнення біоінженерії, квантової психології, нейролінгвістики розширюють можливості та ефективність втручання як в космічні процеси, так і в індивідне буття. Раціональність сьогодення має орієнтуватися на мірки розуму, здатність до мотивованого вибору (рішень, можливостей, дій, альтернатив) відповідно до певних порогових (міровизначених) чи нормативних (якісних) обмежень, які

можуть бути сформульовані у вигляді певної системи принципів раціональності, експлікація яких дозволяє враховувати не тільки сцієнтичні, а й культурні, моральні та практичні форми освоєння світу. «Тільки раціоналізм, звернений до вічних святинь екзистенції – Свободи, Любові, Особистості (як земної іпостасі "безконечного обличчя") виявляється причетним до всесвітньо-історичного утвердження ДУХУ», – доводив С. Б. Кримський [7,с. 109].

Тож філософія в рамках філософської культури сучасності повинна вчитись мислити по-новому, при цьому не зраджуючи собі, своїй історично-культурній місії, та допомагати особі жити в постійно змінному світі, користуючись свободою і синергетичним мисленням самотворити, трансформувати власний життєвий світ як світ якісно нового буття, що не втрачає власної універсумності, ціннісних вимірів, можливостей для радості буття.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Горський В.С. Філософія в українській культурі: (методологія та історія). – Філософські нариси. – Київ, Центр практичної філософії. – 236с.
2. Наконечна О.П. Філософська культура у вимірі ідентичності// Наукові записки: Серія «Філософія» – Острог: вид-во Національного університету «Острозька академія», 2015. – Вип.17. – С.56-60.
3. Тулмин Ст. Человеческое познание. – Москва: Прогресс, 1984. – 328 с
4. Пригожин И. Наука, цивилизация и демократия //Ежегодник –88. – Москва, 1989. – С.7-18.
5. Рорти Р.Философия и будущее// Вопросы философии. – 1994. – №6. – С.29-34
6. Майнцер К. Вызовы сложности в XXI веке. Междисциплинарное введение// Вопросы философии. – 2010. – № 10. – С. 84-98.
7. Кримський С. Б. Запити філософських смислів. Київ: Вид-во ПАРАПАН, 2003. – 240с.

СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВИСТАВКОВО-ЯРМАРОЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Тищенко Світлана Володимирівна

к. е. н., доцент

Житомирський національний агроекологічний університет

м. Житомир, Україна

Анотація: здійснено аналіз сучасного стану розвитку та функціонування виставково-ярмаркової діяльності Житомирської області України, показано важливу роль виставково-ярмаркової діяльності, цей вид діяльності відіграє важливу роль у вирішенні соціальних проблем, що безперечно відбивається і на економіці, це впливає на збереження і розвиток культурного потенціалу, зміцнює соціально-економічні взаємовідносини в країні.

Ключові слова: виставки, ярмарки, виставково-ярмаркова діяльність, ресурси, соціально-економічний розвиток, ресурси.

В теперішній час в Україні виставково-ярмаркова діяльність розвивається досить активно. Щорічно проводить біля півтори тисячі виставок ті ярмарок, їх кількість постійно зростає. Виставки та ярмарки стали знаменним і зростаючим сегментом ринку і відповідно, важливим інструментом економічної та інвестиційної політики.

Питаннями щодо діяльності ярмарок, виставок їх діяльність та функціонування присвячено багато праць вітчизняних і зарубіжних вчених Н. В. Александрова [4], І. М. Грищенко [5], Г. П. Захаренко [6], Н. А. Крахмальова [7], Л. В. Лукашова [8], В.О. Пекар [9], В. Г. Петелін [10] та ін.

Поряд з тим, розвиток виставково-ярмаркової діяльності стримується рядом негативних факторів: відсутністю координації учасників ринку виставково-ярмаркових подій (некоректна поведінка із-за проведення великої кількості

виставок однакової тематики); високим рівнем розвитку виставкової інфраструктури (особливо в регіонах); недостатньою кількістю виставок інноваційної направленості: слабкою роботою по просуванню регіональних виставково-регіональних центрів на міжнародному виставковому ринку.

Незважаючи на реалізацію в Україні економічної політики регіони, що наділенні великими економічними повноваженнями, особливо гостро відчують перераховані вище проблеми. Наприклад, відсутність виставково-ярмаркової інфраструктури змушує регіони часто використовувати для виставково-ярмаркової діяльності непристосовані приміщення (спортивні споруди, концертні зали, театри і т.п.), що значно знижує ефективність проведення подій. Необхідність будівництва додаткових сучасних виставкових площ і супутньої інфраструктури в регіонах не викликає сумніву. Тому, кожен регіон прагне забезпечити себе новими виставковими площами відповідної якості. При цьому постає слушне запитання, чим повинні керуватися ініціатори цих проектів, щоб правильно оцінити реальні можливості регіону, а також обсяг ринку виставково-ярмаркових заходів. Сучасний стан розвитку й удосконалення управління виставковою діяльністю в АПК України розглянуто в роботі О.В. Гуменної [2].

Виставкова діяльність є однією з найдинамічніших сфер сучасної світової економіки, оскільки вона відіграє важливу роль у зміцненні міжнародних зв'язків, внутрішньої і зовнішньої торгівлі, пропаганді нових технологій та нових видів продукції, стимулює закріплення позитивних структурних змін в економіці, сприяє науково-технічному та технологічному оновленню вітчизняного виробництва, підкреслюється в Концепції виставково-ярмаркової діяльності [1]. У працях І.М. Грищенко та Н.А. Крахмальової [3] опрацьовано процеси формування інституціональних засад виставкової діяльності як одного з важливих інструментів маркетингової політики.

Крім того, успішне функціонування ринку виставково-ярмаркових заходів в регіонах неможливо без проведення маркетингової роботи з просування регіональних виставково-ярмаркових центрів на ринок. Отже, перед усіма

учасниками регіонального ринку виставково-ярмаркових заходів постає проблема об'єднання і координації зусиль з розвитку регіональних виставок, просуванню позитивного ділового образу регіону як виставково-ярмаркового центру міжнародного рівня. Підсумовуючи вищесказане, слід визнати, що тема дослідження є, безумовно, актуальною і має як теоретичну, так і істотну практичну значимість.

Основою виставково-ярмаркової діяльності є виставковий продукт, який представляє нематеріальний товар, який має форму експозиції. До особливостей виставкового продукту відноситься те, що він:

- 1) має дві групи споживачів (учасники виставки (експоненти) і відвідувачі виставки), інтереси яких не завжди збігаються, а часто є конкурентними;
- 2) володіє чотирма специфічними рисами послуги: невідчутність, невідокремленістю від джерела, непостійною якістю і незбереженням. Вищеперераховані характеристики виставкових послуг в значній мірі визначають розробку маркетингових програм виставкових компаній.

Виставковий продукт, як будь-який товар в сучасному трактуванні, можна представити у вигляді п'яти рівнів: 1) вигода - це основна послуга або перевага, яку набуває покупець; 2) основний товар - ґрунтується на його ключовий вигоді (для експонента - его наявність на виставці стенду в певний час в певному місці, для відвідувача - ряду стендів по заявленій галузевій спеціалізації); 3) очікуваний товар - підготовлений виробником набір властивостей і умов, які споживач очікує отримати при покупці продукту; 4) доповнений товар - товар, який перевищує звичайні очікування споживача (наприклад, електронний путівник по виставці, організація VIP зони, пакетні пропозиції щодо участі у виставці і т.д.); 5) потенційний товар - товар, який представляє можливі майбутні доповнення та трансформації існуючого продукту.

Експерти вважають, що сучасна конкуренція розгортається переважно на рівні доповнених товарів. Стратегія доповнення товару вимагає врахування низки обставин: по-перше, будь-яке доповнення передбачає зростання видатків; по-друге, додаткові вигоди швидко перетворюються в очікувані; в третіх, поряд з

пропозицією одними компаніями доповнених товарів за підвищеними цінами їх конкуренти можуть уявити «спрощені» продукти по набагато нижчим цінам. Щодо потенційного товару, то саме на цьому рівні відбувається пошук нових засобів задоволення споживачів і вдосконалення ринкових пропозицій.

В даний час в Україні проводяться виставки дуже неоднорідні. Аналіз показує, що виставки розрізняються, перш за все, за складом категорій відвідувачів, а саме:

- торгові виставки (business to business) - виставки, закриті для широкої публіки. Експонент таких виставок, як правило, - виробник або дистриб'ютор товарів або послуг, типових або бажаних для даної галузі;
- споживчі виставки - виставки, відкриті для широкої публіки. Експоненти, як правило, - роздрібні торговці або виробники, які хочуть довести свої товари і послуги безпосередньо до кінцевою користувача;
- змішані виставки - виставки, які відкриті і для торгівлі, і для публіки. Експоненти, як правило, - виробники або дистриб'ютори.

Дані типи виставок в свою чергу діляться: за географічною складу експонентів (в залежності від того, які країни / регіони вони представляють), по галузевій (тематичній) ознаки, за значимістю події, за територіальною ознакою (в залежності від того, на території якої країни проводиться виставковий захід), за часом функціонування (залежно від тривалості роботи). Однак на наш погляд ця класифікація не досить повна. Можливо також класифікувати виставки по: частоті проведення, комерційним позиція, напрямками робіт. На практиці існує ще класифікація виставок та ярмарків за галузями економіки. У той же час необхідно відмітити, що кожна конкретна виставка, яку можна більшою чи меншою мірою віднести до того чи іншого типу, має в кінцевому підсумку власні індивідуальні характерні риси, що змінюються з плином часу.

Житомирська область розташована в центральній частині Східноєвропейської рівнини, на півночі Правобережної України. Територія області розташована у двох фізико-географічних зонах – на Поліссі й у Лісостепу. Більша частина її – на Поліссі. Райони, які розташовані в різних зонах області, суттєво

відрізняються між собою особливостями кліматичних умов, рельєфу, частково геологічною будовою, характером рослинності, ґрунтового покриву. Виставково-ярмарковий бізнес в Житомирській області в даний час розвивається цілком динамічно і знаходиться на початковій стадії розвитку, має власну інфраструктуру, матеріально-технічну базу та спеціалізовані кадри. У 2019 р в області проведено близько шести виставок-ярмарок (таблиця. 1).

Таблиця 1.

Перелік заходів виставково-ярмаркової діяльності в Житомирській області у 2019 році

Найменування заходу	Місто та місце проведення	Термін проведення	Організатор заходу та контакти	Спеціалізація заходу
Представлення потенціалу та здобутків житомирської області	м. Житомир, Україна	травень	Житомирська обласна державна адміністрація, майдан ім. С. П. Корольова, 1, м. Житомир, Україна, 10014, http://oda.zt.gov.ua/	Регіональна виставка (в рамках проведення форуму “Житомирщина – територія можливостей”). Виробничий сектор, енергетичний сектор, культура та туризм, освіта, сектор безпеки, досягнення

				громад області
Національний день ферми	Житомирська область, Новоград - Волинський район, с. Стрисьва, ПП “ГАЛЕК С-АГРО”	18 червня	Всеукраїнська Аграрна Рада, Асоціація виробників молока, тел.: (067) 236-39-66, http://farmday.com.ua/2019/jun/18/ukr	Виставка-ярмарок. Молочне скотарство
Брусвяна-україна	Житомирська область, Брусилівський район, с. Костівці	13 липня	ТОВ “Брусвяна”, тел: (4162) 3-18-58, e-mail: brusvyana@ukr.net www.brusvyana.com.ua	Ягідні культури, їх вирощування та споживання
week-end в олевську	Житомирська область, м. Олевськ	липень	Олевська міська рада Житомирської області, тел: (4135) 2-11-52, e-mail: olevsk_miskrada@ukr.net	Виставка-ярмарок: вирощування і споживання чорниці

Фестиваль льону	Житомирська область, Коростенський район, с. Стремигород	серпень	ПОСП “Зоря”, тел.: (4142) 5-59-03, e-mail: zorya.agro@gmail.com www.zorya-agro.com	Органічна продукція, вироби з льону
Міжнародний фестиваль дерунів	Житомирська область, м. Коростень, Центральний парк міста	07 вересня	Коростенська міська рада Житомирської області, тел.: (4142) 4-31-84, (4142) 9-61-88 e-mail: ikz-kor@rada-kor.gov.ua	Харчова промисловість. Українська національна кухня

Роль виставок в соціокультурному розвитку суспільства важко переоцінити. Розвиваючись разом з промисловістю і торгівлею, виставки стали своєрідним форпостом сучасної цивілізації. Розвиток і функціонування виставок супроводжується значним мультиплікативним ефектом- це вплив розвитку виставко-ярмаркової діяльності на стійке зростання попиту на продукцію і послуги відповідних галузей, збільшення обсягів продажів і чистого обсягу податків в бюджети різних рівнів, а також на розвиток галузей інфраструктури та інших суміжних галузей, включаючи соціально-економічний ефект в цих галузях.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Виставково-ярмаркова діяльність в Україні у 2012 р. Статистичний бюлетень [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.expo.org.ua/>
2. Гуменна О.В. Виставкова діяльність в АПК: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.02.02 / О.В. Гуменна. - К., 2005. - 20 с.
3. Грищенко І.М. Ринкові аспекти виставкової діяльності в Україні на сучасному етапі // НАУКОВІ ЗАПИСКИ Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти Випуск 8 (IV) етапі / І.М. Грищенко, Н.А. Крахмальова // Актуальні проблеми економіки. - 2006. - №9.-С. 113-119.
4. Александрова Н.В. Выставочный менеджмент: стратегии управления и маркетинговые коммуникации / Н.В. Александрова, И.К. Филоненко. – Тула : Лев Толстой, 2006. – 384 с.
5. Грищенко І.М. Ринкові аспекти виставкової діяльності в Україні на сучасному етапі / І.М. Грищенко, Н.А. Крахмальова // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 9 (63). – С 113–119.
6. Захаренко Г.П. Выставка: техника и технология успеха / Г.П. Захаренко. – М. : Вершина, 2006. – 232 с.
7. Крахмальова Н.А. Системний підхід до управління виставковою діяльністю / Н.А. Крахмальова // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №5 (95). – С. 155–159.
8. Лукашова Л.В. Організація виставкової діяльності : навч. посіб. для вищ. навч. закл. / Л.В. Лукашова. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 372 с.
9. Пекар В.О. Основи виставкової діяльності : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В.О. Пекар / ВНЗ «Ін-т реклами»; Вища школа виставкового менеджменту. – К. : Євроіндекс, 2009. – 348 с.
10. Петелин В.Г. Основы менеджмента выставочной деятельности: учеб. для

**ОСОБЛИВОСТІ ЦІНОУТВОРЕННЯ БУДІВЕЛЬНО –МОНТАЖНИХ
РОБІТ**

Кадол Лариса Василівна

к. т. н., доцент

Ільченко Володимир Олександрович

к.е.н., старший викладач

Березенко Дмитрій Сергійович

Дейнега Євгенія Михайлівна

Лагода Анатолій Вікторович

Студенти

Криворізький національний університет

м. Кривий Ріг, Україна

Анотація: У статті визначено особливості ціноутворення на будівельно – монтажні роботи. Наведено порівняння особливостей ціноутворення на будівельно – монтажні роботи в інших країнах. Визначено особливості формування прибутку та адміністративних витрат в Україні.

Ключові слова: ціноутворення, будівельно – монтажні роботи, прибуток, адміністративні витрати, клас відповідальності об'єкту

На сучасному етапі розвитку національної економіки важко говорити про конкурентоспроможність будівельної галузі, не зважаючи на те, що будівельна галузь є однією з найважливіших галузей народного господарства, від якої залежить ефективність функціонування всієї системи господарювання в країні. Важливість цієї галузі для економіки країни можна пояснити наступним чином: капітальне будівництво, як ніяка інша галузь економіки, створює велику кількість робочих місць і споживає продукцію багатьох галузей народного господарства. Через будівельну галузь відбуваються втілення капітальних

вкладень в інші галузі народного господарства. Економічний ефект від розвитку цієї галузі полягає у мультиплікаційному ефекті коштів, вкладених у будівництво.

Нові правила ціноутворення в будівництві почали діяти із 2000 року з затвердженням та уведенням у дію ДБН Д.1.1-1-2000 «Правила визначення вартості будівництва». За цей час Мінрегіонбуд постійно затверджував корегування нормативів для визначення вартості будівництва, потрібно відмітити і зміну № 6 від 19.03.2009 №114 до ДБН Д.1.1-1-2000, яка змінила підхід до визначення вартості влаштування монолітних конструкцій та оздоблювальних робіт (затверджені Нацстандарти).

На сьогодні правила ціноутворення в будівництві на Україні регламентується ДСТУ Б Д.1.1-1:2013 «Правила визначення вартості будівництва».

Ціноутворення в будівництві має свої особливості та є важливим елементом процесу будівництва. Вірно встановлені та обґрунтовані ціни, визначені нормативним методом за допомогою нормативно - законодавчої бази з питань ціноутворення в будівництві, надають можливість, з одного боку, забезпечити отримання прибутку будівельної організації та подальший розвиток з метою підвищення ефективності діяльності, а з іншого боку – дозволяють замовнику переконатися в об'єктивності і вірності визначення рівня цін на той чи інший вид робіт чи об'єкт будівництва.

Кількісні норми праці (людино-год.), експлуатації машин (машино-год.) та витрат будівельних матеріалів дозволяють при розробці кошторисних норм підрахувати затрати таких важливих елементів вартості будівництва, якими є прямі витрати. У складі цих затрат, насамперед, визначається кількість людино-год. (людино-днів) і машино-год. (машино-змін) на одиницю відповідної роботи.

Перед тим як визначити кошторисну вартість будівельних матеріалів, конструкцій та виробів, що входять до складу того чи іншого робочого процесу, кошторисне нормування використовує кількісні норми витрат належних

матеріалів, конструкцій та виробів на одиницю цього процесу, що складені та рекомендовані техніко-методичними принципами технічного нормування.

Механізм ціноутворення в будівництві має певні особливості, оскільки будівельні об'єкти в переважній більшості випадків розрізняються за габаритами, загальною площею, поверховістю, використовуваними матеріалами конструктивних елементів. Навіть зведення об'єктів за типовими проектами не може мати однакою вартість через розташування будівельних майданчиків і місцевих умов, тобто кожен об'єкт має свою конкретну ціну.

Необхідність оцінки вартості того чи іншого об'єкта виникає вже на початковому етапі будівництва. Однак на даному етапі визначається тільки приблизна вартість, а в міру проведення досліджень і накопичення відомостей з'являються додаткові можливості для більш точного розрахунку кошторисної вартості спорудження об'єкта.

Таким чином, вартість будівництва, в основному, розраховується індивідуально згідно кошторисної документації, де прописані обсяги робіт, розцінки на окремі види робіт, технології і методи будівництва. Відповідно до розрахунків, затверджених кошторисною документацією і з огляду на принципи формування цін в будівництві проводиться визначення балансової вартості об'єкта, а також розраховуються його техніко-економічні показники і приймається рішення про доцільність будівництва.

Дослідженням проблем системи ціноутворення та її окремих аспектів на різних етапах еволюції будівельної галузі присвячені роботи вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема А.В. Беркути, Ю.О. Гриценко, О.В. Колесникова, Прилепової М.О., Ю.П. Яворовського, М.А. Сімакової, Н.І., та ін.

Основними результатами роботи Беркути А.В. є теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми, пов'язаної з обґрунтуванням впровадження нової системи ціноутворення у будівництві України. Розроблені ним методи визначення вартості будівництва передбачають розрахунок прямих витрат на основі ресурсних елементних норм та поточних цін на ресурси.

Гриценко Ю.О. обґрунтує доцільність моделювання нормативів за допомогою сучасних економіко-математичних методів і визначення факторів, від яких, у першу чергу, залежить кошторисна вартість об'єкту будівництва, тобто його техніко-економічних показників.

В своїх наукових роботах Колесников О.В. обґрунтував комплексний підхід до планування кошторисних витрат на підставі факторного аналізу, а також щодо питання прогнозування та управління собівартістю будівельної продукції.

У дисертаційній роботі Прилепової М.О. розроблено теоретико-методичні підходи і практичні рекомендації з формування і управління вартістю реалізації будівельного проекту на основі методології управління проектами і концепції контролінгу.

Сімакова М.А. розглянула систему ціноутворення проектно-кошторисної документації і запропонувала класифікацію факторів, що сприяють підвищенню ефективності проектного виробництва.

Практично в усіх розвинених країнах об'єктом пильної уваги держави є питання ціноутворення у будівництві. У Швеції, наприклад, спостереження і контроль за цінами здійснює Державне управління цін і конкуренції, підпорядковане Міністерству цивільної адміністрації. Крім того, в усіх 23 губерніях країни є фахівці чисельністю від 2 до 10 чоловік, до функцій яких входить відстеження цін на товари і послуги, а також внесення пропозицій по їх регулюванню. Уряд Швеції згідно із законом про регулювання цін має право здійснювати заходи по прямій дії на них. Одним з таких заходів є заморожування цін, вживане в крайніх випадках і на короткий термін. Це може бути загроза загального значного підвищення цін, виникнення різких дисбалансів на ринку, сплески інфляції. Можливо також селективне заморожування цін по окремих товарах або послугах включаючи плату за житло. Законом передбачається можливість встановлювати державою максимальний рівень цін на окремі товари, вводити порядок при якому підвищення цін допускається тільки після попереднього повідомлення і обґрунтування.

Досвід розвинених зарубіжних країн показує, що в питаннях ціноутворення у будівництві велику роль відіграє замовник. Якщо держава займається в основному регулюванням норми прибутку, то від діяльності замовника багато в чому залежить зниження витрат виробництва.

У Англії, Фінляндії і Швеції представником замовника найчастіше є архітектор. Він встановлює попередню вартість будівництва об'єкту, на основі торгів обирає генпідрядну фірму, в контракті з якою визначаються економічні методи виробництва в цілях оптимізації вартості будівництва. У США державні і територіальні органи управління розробляють нормативні техніко-економічні показники в області будівництва. Нормативні показники використовуються для визначення вартості і трудомісткості будівництва конкретного об'єкту. Коли ціна будівельного об'єкту перевищує показник "витрачання виробництва плюс середня норма прибутку", державні органи можуть втрутитися і відрегулювати ціну. Зазвичай середня норма прибутку при здійсненні будівельно-монтажних робіт складає 10-12% до витрат виробництва. Якщо норма прибутку виявляється вище, то державні органи виявляють, вивчають та аналізують причини зростання. У тих випадках, коли підвищення ціни на об'єкт будівництва не пов'язане з об'єктивними причинами, що викликають збільшення собівартості виробництва, приймаються заходи по обмеженню ціни. Мінрегіон згідно Національних стандартів України ДСТУ –Н Б В.1.2-16:2013 «Визначення класу наслідків (відповідальності) та категорії складності об'єктів будівництва» та зміни №» до ДСТУ-Н Б Д.1.1-3 :2013 «Настанова щодо визначення загальновиробничих і адміністративних витрат та прибутку у вартості будівництва» визначає, що розмір адміністративних витрат та прибутку залежить від класу наслідків (відповідальності) об'єктів, що входять до складу комплексу (будови), складності виконання будівельних робіт, строків будівництва, умов його фінансування, кон'юнктури ринку трудових ресурсів та будівельних організацій, спроможних виконати роботи по об'єкту замовлення в даному регіоні тощо.

Таким чином, ціноутворення в будівництві має свої особливості та є важливим елементом процесу будівництва. Рівень прибутку та адміністративних витрат на будівельно – монтажні роботи в Україні залежать від класу відповідальності об'єктів будівництва.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Мельник Л.М. Кошторисна справа: конспект лекцій для студентів спеціальності 192 "Будівництво та цивільна інженерія" / Л.М. Мельник. - Тернопіль: ТНТУ, 2016. - 116 с.
2. ДСТУ Б.Д.1.1-1:2013 «Правила визначення вартості будівництва» - Мінрегіон.- Київ, 2013.
3. ДСТУ-Н Б В.1.2-16:2013 «Визначення класу наслідків (відповідальності) та категорії складності об'єктів будівництва» - Мінрегіон.- Київ, 2013.

**PROFESSIONAL TRAINING OF STUDENTS OF EDUCATIONAL
QUALIFICATION BACHELOR OF PHYSICAL CULTURE AND SPORTS**

Rybalko Lina Mikolaivna

Doctor of Sciences (Pedagogic), Professor

Ostapov Andrian Vasilovich

Senior Lecturer

Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University

Poltava, Ukraine

Abstract: The peculiarities of preparation of students of educational qualification of the bachelor of physical culture and sports are revealed. The specialized competences of the specialty 017 "Physical Culture and Sports" are characterized. The system of study results of students of the first (bachelor) higher education level of specialty 017 "Physical Culture and Sport" is presented.

Keywords: professional competences, future specialists of physical culture and sports, results of training.

The integration of national education into the European space involves the modernization of national education and, accordingly, its content and its key components - educational and vocational programs and relevant qualifications. The key to this is the implementation of a competent approach to learning, which will ensure the objectivity of learning outcomes, competences and qualifications, degrees, and thus create a sound basis for European and world integration.

The introduction of a competent approach in the professional training of future specialists in physical education and sports determines the student-centered direction in teaching, which is the exact opposite of the subject-centric and narrow-disciplinary training.

Formation of the content of higher education on the basis of the competence approach is the subject of a number of scientific researches of domestic and foreign scientists. Many scientists (V. Zakharchenko, S. Kalashnikova, V. Lugovy, Y. Rashkevich, J. Talanova) have a competence approach associated with the approval of student-centered learning, which is based on clearly defined learning outcomes and relevant competences [1; 2; 4].

Learning based on a competency-based approach is student-oriented (output-oriented), which is based on the competency model of the specialist (profile), created with the most active participation, along with teachers, employers, graduates, professional organizations, etc.

The concept of student-centered learning has been established in US educational institutions since the second half of the twentieth century. The concept of student-centered learning has reached its present scale since 2000 in connection with the development of the Bologna Process. An important contribution to its implementation was the materials of the international project "Harmonization of educational structures in Europe", Tuning (Tuning educational structures in Europe, TUNING), initiated by European universities (the project coordinator is the University of Deusto, Spain) with the active support of the European Commission in order to combine political the objectives of the Bologna process and the Lisbon strategy for reforming the European educational space [4]. A number of Bologna seminars, monographs and articles are devoted to the competence approach to building educational and professional programs and determining learning outcomes.

Learning through a competency-based approach involves promoting student-centered learning and teaching based on transparency of qualifications and objectivity of learning outcomes.

The main strategic directions of such training are the following [2]:

1. Definition of the list of basic general competences, which characterize the universal skills and abilities of students, whose form of representation are abilities.
2. Development of lists of basic professional competences within the selected subject areas.

3. Recognition of the role of the European Credit Transfer System and its transformation into a European Credit Transfer and Accumulation System.
4. Introducing innovative approaches to learning, teaching and assessment.
5. Ensuring the quality of education in the educational process.

The main categories of competency based learning are competencies and learning outcomes, which are currently key in the European Higher Education Area.

Competencies are considered as a dynamic combination of knowledge, skills, abilities and abilities [3, p. 27]. The formation of competencies in the minds of students is the goal of professional education programs.

Competences are formed from different disciplines and evaluated at different stages. Their peculiarity is that they are acquired gradually, formed by a whole series of disciplines or modules at different stages of this program, and may even begin to be formed within the program of one higher education level, and end up forming at another, higher level [3, p. 56].

Learning outcomes mean an integral indicator of what a student should know and understand, be able to demonstrate skills after graduation. The learning outcomes can be attributed to a single module or also to a study period (first, second or third cycle education program). After all, they determine the requirements for credit [1, p. 59].

Thus, the basis of student-centered education is based on the idea of maximizing students' chances of getting a first job in the labor market, increasing their "value" from employers (employability), thereby meeting the current needs of the latter. That is why there can be no juxtaposition of learning outcomes with competencies, as there is a deep dialectical unity between them: integrating learning outcomes in their dynamic combination leads to the acquisition of appropriate competencies by the learners; while mastering a certain competence requires the acquisition of specific knowledge, skills, ie learning outcomes.

It is generally accepted to divide competencies into two groups: subject specific competences and generic competences, transferable skills. According to the Tuning Educational Structures in Europe (TUNING) international project, the former depend on the subject area and determine the profile of the educational program and the

qualification of the graduate (they make each educational program individual) [4, p. 15]. General competences are mastered by the student in the course of implementation of this educational program, but they are universal, non-subject-related character.

Examples of general competencies for the specialty 017 "Physical Culture and Sports" of the first (bachelor) higher education level are:

- the ability to learn and master modern knowledge;
- the ability to realize their rights and responsibilities as a member of society, to be aware of the values of civil (democratic) society and the need for its sustainable development, the rule of law, the rights and freedoms of man and citizen in Ukraine;
- the ability to preserve and enhance moral, cultural, scientific values and to multiply the achievements of society on the basis of understanding the history and patterns of development of the subject area, its place in the general system of knowledge about nature and society and in the development of society, technology and technology;
- ability to work in a team;
- the ability to plan and manage time;
- ability to communicate in the state language both verbally and in writing;
- ability to speak a foreign language;
- skills of using information and communication technologies;
- interpersonal skills;
- the ability to be critical and self-critical;
- the ability to act on the basis of ethical considerations (motives);
- the ability to apply knowledge in practical situations.

General competences correspond to professional competences. When developing educational and vocational programs, their development must be planned.

Consequently, learning outcomes are a set of competencies that determine the knowledge, understanding, ability, values, and other personal qualities that a student has acquired after completing an educational program.

Developing an educational program for the preparation of masters in physical education and sports, the teachers of higher educational establishments (physical

education) formulated the results of training in such a way that it was possible to determine unequivocally the fact and quality of their achievement by students. After all, learning outcomes are closely linked to competencies.

The professional competences of future specialists in physical culture and sports are:

- the ability to ensure the formation of physical culture of the individual;
- the ability to train and support the participation of athletes in competitions;
- ability to organize health and recreational motor activity of different population groups;
- the ability to identify physical rehabilitation measures and forms of adaptive sports for those who need them;
- the ability to promote human health through the use of physical activity, nutrition and other factors of a healthy lifestyle;
- the ability to understand the retrospective of the formation of the sphere of physical culture and sports;
- the ability to apply knowledge of the structure and functioning of the human body;
- ability to perform biomechanical analysis of human motor actions;
- the ability to provide pre-hospital care during emergencies;
- ability to carry out training, education and socialization of a person in the field of physical culture and sports, using different pedagogical methods and techniques;
- the ability to analyze the manifestations of the human psyche during physical education and sports;
- the ability to use sports facilities, special equipment and equipment;
- ability to apply modern technologies of management of subjects of the field of physical culture and sports;
- the ability for continuous professional development.

When developing a list of learning outcomes, they use Bloom's taxonomy:

1. Knowledge - the ability to remember or reproduce facts (terms, specific facts, methods and procedures, basic concepts, rules and principles, etc.) without having to understand them.

2. Comprehension - the ability to understand and interpret what has been learned. It means the ability to explain facts, rules, principles; convert verbal material into, for example, mathematical expressions; predict future effects based on the knowledge gained.
3. Application - the ability to use the material learned in new situations, for example, to apply ideas and concepts to solve specific tasks.
4. Analysis - the ability to break down information into components, understand their relationships and organizational structure, see errors and flaws in reasoning logic, the difference between facts and consequences, to evaluate the significance of data.
5. Synthesis - the ability to combine parts together to obtain a whole with a new system property.
6. Evaluation - the ability to evaluate the importance of material for a particular purpose.

Since learning outcomes are associated with what a student can do after graduation, these verbs can serve as a basis for formulating learning outcomes at each level. Thus, the results of training students in the specialty 017 «Physical Culture and Sports» of the first (bachelor) higher education level are: knowledge and understanding to analyze social processes in the field of physical culture and sports, to demonstrate their own vision of ways of solving existing problems; communicate in Ukrainian and foreign languages in a professional environment, have a professional terminology and professional discourse, adhere to the ethics of business communication; be able to process data using modern information and communication technologies; demonstrate self-work skills, demonstrate critical and self-critical thinking; acquire new professional information, evaluate and present their own experience, analyze and apply the experience of colleagues; have basic knowledge of conducting studies of physical culture and sports, preparation and design of scientific work; to carry out training in motor actions and development of motor qualities of a person in the conditions of various forms of organization of physical exercises; to carry out measures on preparation of sportsmen, the organization and carrying out of sports competitions; demonstrate a willingness to

promote personal and public health through the use of motor activity and other factors of healthy lifestyles, and outreach to various populations; to evaluate the physical activity of the person and his physical condition, to prepare and implement programs of conditioning training, to organize and carry out physical and health measures; to justify the choice of measures for sports and rehabilitation and adaptive sports; to analyze the processes of formation and development of different directions of sports, Olympic movement and Olympic education at the international and national levels; to use the mastered skills of the popular types of motor activity of health orientation; apply knowledge of anatomical, physiological, biochemical, biomechanical and hygienic aspects of physical education and sports in professional activity; determine the functional state of the human body and substantiate the choice of means of prevention of overstrain of the body systems of persons engaged in physical culture and sports; to provide pre-medical care in case of urgent conditions and pathological processes in the human body; to know and understand the nature, principles, methods, forms and organization of the process of human education and upbringing; to analyze the mental processes, conditions and properties of a person during physical education and sports; to reason management decisions to solve problems that arise in the work of subjects of physical culture and sports; have leadership skills; use normative and legal acts regulating professional activity; apply the acquired theoretical knowledge to solve practical problems and interpret the results in a meaningful way.

Conclusions. Learning through a competency-based approach involves affirming student-centered learning and teaching based on transparency of qualifications and objectivity of learning outcomes. The main categories of competency based learning are competencies and learning outcomes, which are currently key in the European Higher Education Area. Competencies are seen as a dynamic combination of knowledge, skills, abilities and abilities. Forming competencies in the minds of students is the goal of educational programs. Learning outcomes mean an integral indicator of what a student should know and understand, be able to demonstrate skills after graduation.

LITERATURE

1. Rashkevich Yu.M. Bolonskij proces ta nova paradigma vishoyi osviti: monografiya. Lviv: Vid-vo Lvivskoyi politehniki, 2014. 168 s.
2. Rozroblennya osvitnih program. Metodichni rekomendaciyi / Avt.: V.M. Zaharchenko, V.I. Lugovij, Yu.M. Rashkevich, Zh.V. Talanova / Za red. V.G. Kremenya. K. : DP «NVC «Prioriteti », 2014. 120 s.
3. ECTS Users' Guide. – European Communities, 6 February 2009. [Electronic resource]. – URL: ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc/ects/guide_en.pdf.
4. Tuning educational structures in Europe, TUNING. [Electronic resource] – URL: www.unideusto.org/tuningeu.

УДК 551.58

ЧАСОВА МІНЛИВІСТЬ КІЛЬКОСТІ ВИПАДКІВ ГРОЗ НАД ОДЕСОЮ

Недострелова Лариса Василівна

к.геогр.наук, доцент

Чумаченко Валерія Вікторівна

магістр

Одеський державний екологічний університет

м. Одеса, Україна

Анотація: в науковій роботі надано аналіз грозової діяльності над Одесою за період з 2009 по 2018 роки. Досліджено часовий розподіл кількості випадків гроз над регіоном дослідження. Метою роботи є виявлення сучасних тенденцій режиму грозової активності над пунктом спостереження.

Ключові слова: атмосферна електрика, грозова діяльність, кількість випадків, часовий розподіл

Грози є важливою складовою глобального електричного поля, що об'єднує атмосферу і Землю. Дослідження грозовій діяльності допоможе скласти повну картину цілого ряду процесів, що відбуваються в атмосфері. Забезпечення ефективного грозозахисту, зокрема шляхом активних дій на хмари і опади, можливо тільки при знанні фізичних механізмів, відповідальних за формування гроз.

Висока густина населених пунктів та агропромислових об'єктів на півдні України, інтенсивність повітряних перевезень у міжнародному аеропорту Одеса та будівництва висотних споруд вимагає підвищення уваги до попередження руйнівних наслідків стихійних гідрометеорологічних явищ (СГЯ). Одними з найнебезпечніших СГЯ для життєдіяльності суспільства є різноманітні конвективні явища, тобто зливи, грози, град, шквали та смерчі. Вони суттєво впливають на життя, здоров'я і господарську активність людини. Наприклад,

поразка людей, літальних апаратів блискавками, перешкоди радіозв'язку, перебої в електропостачанні – ось далеко не повний перелік негативних чинників, пов'язаних з грозами [1, с. 98]. У грозових хмарах найбільшу погрозу для авіації представляють такі небезпечні явища, як сильна турбулентність, потужні вертикальні струми повітря, інтенсивне обледеніння, електричні розряди, гради й зливові опади. Слід зазначити, що всі ці небезпечні явища можуть спостерігатися одночасно. Під хмарами небезпеку представляють шквалисті вітри, що досягають іноді ураганної сили, смерчі, зливові опади (дощ, гради, сніжні заряди), між хмарами сильні низхідні й висхідні повітряні потоки, зсуви вітру.

Гроза – це складне атмосферне явище, що характеризується інтенсивним хмароутворенням і багаторазовими електричними розрядами у вигляді блискавок. Грози виникають у купчасто-дошових хмарах, які у цьому випадку, називаються грозовими [2, с. 356, 3, с. 22, 4, с. 265, 5, с. 23]. Площа добре розвинених купчасто-дошових хмар звичайно не перевищує 50-100 км². У грозових хмарах сконцентрована колосальна енергія. Розрахунки показують, що в грозовій хмарі невеликих розмірів (площею близько 30 км²) при конденсації водяної пари виділяється близько $1,8 \cdot 10^{13}$ калорій тепла. Приблизно така ж кількість тепла $(2 \cdot 10)^{13}$ калорій виділяється при вибуху атомної бомби середнього калібру або вибуху 20000 тон тротилу. Уся ця величезна теплова енергія, що виділяється, при конденсаційних процесах, витрачається на розвиток у хмарі висхідних струмів, які підтримують у зваженому стані тисяч тон води. Висхідні струми іноді сприяють розвитку грозових хмар до більших висот. Вершини хмар можуть пробивати тропопаузу й проникати в нижню стратосферу. У помірних широтах грозові хмари можуть розвиватися до 12-14 км, у Закавказзі, Середній Азії й Далекому Сході – до 15-16 км, в Індії – до 18 км, в екваторіальній зоні – до 20-21 км. Грозова хмара безперервно виробляє електрику, якої досить для того, щоб забезпечити всі потреби міста, що має населення в 10 млн. чоловік, протягом усього часу, поки триває гроза [1, с. 101, 6, с. 118].

Метою дослідження є виявлення сучасних тенденцій режиму грозової діяльності на АМСЦ Одеса за даними метеорологічних спостережень за період 2009-2018 рр. В роботі наведено аналіз часового розподілу гроз на АМСЦ Одеса.

Максимальна кількість гроз спостерігається в літні місяці. Найбільшу грозову активність зафіксовано в липні – 100 випадків. Максимум кількості гроз має місце в 2009 році і становить 25 епізодів. Мінімум гроз в липні виявлено в 2016 році, який складає 1 випадок. Наступним за більшістю йде червень, в якому відмічаються максимальні значення в 2013 році 25 гроз, а мінімум 3 випадка також в 2016 році. Взагалі в червні було визначено 90 випадків. В серпні виявлено 39 гроз, максимум спостерігається в 2012 та 2017 роках і становить 8 випадків. Мінімальна кількість гроз в серпні складає по 2 випадки в 2010, 2013 та 2018 роках. В 2015 році в серпні над Одесою грозової активності не спостерігалось. Третім по кількості є травень – по 12 гроз в 2013 та 2010 роках, мінімум 1 гроза мав місце в 2015 році. В даному місяці було зафіксовано 57 випадків. В квітні максимальну кількість по 3 грози було виявлено в 2012, 2016, 2018 роках. Відсутність гроз зафіксовано в 2009, 2014 і 2017 роках. В інші роки періоду дослідження спостерігалось по 1 випадку. Взагалі в квітні визначено 13 гроз. Осінні місяці характеризуються малою кількістю гроз. Винятком є вересень – в цьому місяці максимум виявлено в 2009 році – 10 гроз, не спостерігалися грози в 2013 та 2015 роках. У вересні було зафіксовано 24 епізоди грозової активності. В жовтні і листопаді спостерігається 4 та 5 випадків гроз відповідно. У жовтні грози було зафіксовано в 2009, 2015 і 2016 роках по 1 – 2 грози. В листопаді нараховується разом більше: в 2010 – 3 грози, 2016 рік – 2, як і в жовтні.

Найбільшу кількість випадків грозової діяльності за період 2009-2018 роки було виявлено в липні – 100 гроз, мінімум випадків зафіксовано в жовтні – 4 грози. Грози за даними досліджень не спостерігалися в період з грудня по березень.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Лучник В.М. Физика грозы. Л.: Гидрометиздат, 1974. 325 с.
2. Школьный Є.П. Фізика атмосфери: Підручник. К.: КНТ, 2007. 486 с.
3. Недострелова Л., Чумаченко В., Недострелов В. Дослідження процесів грозоутворення над Одесою. INTERNATIONAL SCIENCE JOURNAL «POLISH SCIENCE JOURNAL». Issue 8. Warsaw. 2018, с. 22-27.
4. Недострелова Л.В., Чумаченко В.В. Сезонные особенности формирования гроз на аэродроме Одесса // Материалы Международной конференции Современные проблемы географии и геологии (посвящена 100-летию Ереванского государственного университета). Ереван. 2018, с. 265 -269.
5. Недострелова Л., Чумаченко В., Дослідження процесів грозоутворення над Одесою. X International Scientific Conference “Modern scientific challenges and trends”. Warsaw. Poland. 2018, с. 22-27.
6. Имянитов И.Н. Ток свободной атмосферы. Л.: Гидрометиздат, 1965. 239 с.

УДК 159:364.2

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЖІНОК В УМОВАХ ДИНАМІЧНИХ СОЦІОТЕХНІЧНИХ СИСТЕМ

Шрамко Ігор Анатолійович

к. психол. н., доцент

Дніпровський гуманітарний університет

м. Дніпро, Україна

Анотація: Подається аналіз соціально-психологічних чинників, що сприяють виникненню ситуацій загрози життєдіяльності жінок, які працюють у сучасних динамічних соціотехнічних системах діяльності. Розкрито сутність психологічного забезпечення соціальної підтримки життєдіяльності жінок з позицій розвитку системи діяльності.

Ключові слова: соціальна підтримка, соціотехнічні системи діяльності, жінки-фахівці, психологічне забезпечення.

На сучасному етапі розвитку суспільства проблема соціальної підтримки життєдіяльності жінок в соціотехнічних системах стала однією з важливіших проблем сьогодення. Наявність соціально-психологічної напруги, відсутність взаєморозуміння між людьми, призводить до все більшого виникнення та розвитку у жінок негативних психологічних станів. Хронічна втома в загальному вигляді – це результат специфічної соціальної взаємодії, що виникає як наслідок розбіжності інтересів, поглядів або цілей і супроводжується негативними емоційними переживаннями [1, с.150].

Кожна особистість сповнена протиріч. Для ефективного вирішення виникаючих протиріч сучасному жінці необхідно мати достатній рівень теоретичних знань, володіти практичними навичками поведінки, мати високо розвинений рівень емоційно-вольової сфери. Протиріччя, крім змістовної сторони, мають соціально-психологічну складову, яка виявляється в характері переживань

особистості. Якщо емоції не контролюються, то фахівці часто-густо відходять від вирішення проблемного питання і переключаються на докори і образи, що призводить до поглиблення протиріч. Тому важливою навичкою при розв'язанні протиріч життя є не стільки вивчення правил безконфліктного спілкування, а скільки вміння жити у ситуації, керувати нею, усвідомлювати напрямки її розвитку та вміти контролювати свої емоції. Тому проблема подолання негативних психологічних станів активно пов'язана зі вмінням керувати емоціями, які їх супроводжують[2,с.110].

Враховуючи вище сказане, актуальною стає проблема формування гармонійного стану фахівців у соціотехнічних системах діяльності, яка, як свідчить аналіз наукових досліджень, передбачає здатність жінки визначати свої цілі, позицію і інтереси і в ситуації, задовільно і гідно їх відстоювати, вміння обрати ефективну стратегію поведінки та адекватні способи реагування. Проблема соціальної підтримки фахівців в останні роки активно досліджується, як в зарубіжними так і українськими авторами. Питання сутності соціальної підтримки розглядали Н.Н. Авдеева, Т.І. Анисимова, Д. Боулбі, Т. Бредлі, О.В. Бабатенко, Ф.Я. Варга, О.В. Шевяков. Предметом уваги та вивчення дослідників були зміст понять «психологічне забезпечення» та «соціальна підтримка» (А.І. Брусиловський, О. А.Денисова, Ф.С. Кинг, О.О. Косякова, О. Кочерга, Ю. Корі, Ф. Лебойє), соціальні умови формування готовності до діяльності (Р.В. Овчарова, О.В. Первушина).

Однак, незважаючи на широке коло досліджень, присвячених означеній проблемі, залишається багато питань, які потребують подальшого вивчення. Зокрема, у сучасних наукових роботах питання науково-теоретичного обґрунтування процесу формування психологічного забезпечення соціальної підтримки жінок у соціотехнічних системах діяльності представлені недостатньо. Залишаються дискусійними питання однозначного тлумачення поняття “психологічне забезпечення”, єдиного розуміння його структури, особливостей його генези та функціонування у особистості. Отже, неоднозначність й суперечливість підходів стосовно явища соціальної

підтримки, складність та багатоплановість означеного феномену потребують обґрунтованого його висвітлення і поглибленого вивчення.

За цих обставин особливо актуальним є здійснення дослідження проблеми соціальної підтримки життєдіяльності жінок у сучасних соціотехнічних системах, що і зумовило вибір теми дисертаційного дослідження «Психологічне забезпечення соціальної підтримки розвитку життєдіяльності жінок у в соціотехнічних системах».

Об'єкт дослідження – соціальна підтримка розвитку життєдіяльності людини.

Предмет дослідження – психологічне забезпечення соціальної підтримки розвитку життєдіяльності жінок у соціотехнічних системах.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити соціально-психологічні особливості формування соціальної підтримки розвитку життєдіяльності жінок у соціотехнічних системах.

Відповідно до мети визначено такі завдання дослідження:

1. Провести теоретичний аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку проблеми соціальної підтримки розвитку життєдіяльності людей у соціотехнічних системах.
2. Розкрити зміст та структуру соціальної підтримки розвитку життєдіяльності жінок у соціотехнічних системах.
3. Емпірично дослідити соціально-психологічні особливості формування психологічного забезпечення соціальної підтримки розвитку життєдіяльності жінок у соціотехнічних системах.
4. Розробити й апробувати структурно-функціональну модель, спрямовану на формування психологічного забезпечення соціальної підтримки розвитку життєдіяльності жінок у соціотехнічних системах та оцінити її ефективність.

Теоретико-методологічну основу дослідження становили: теорії особистості та її розвитку (Б.Г. Ананьєв, О.М. Леонт'єв, С.Л. Рубінштейн та ін.); принципи цілісного, системного підходів до вивчення психіки людини в нормі та патології (Б.Ф. Ломов, О.М. Леонт'єв, Б.В. Зейгарник та ін.); теоретичні положення цілісного підходу до вивчення особистості

(Н.Є. Завацька, З.С. Карпенко, В. Роменець, С.Л. Рубінштейн та ін.); наукові підходи до розгляду свідомості особистості (Г. Балл, Л. Виготський, В. Зінченко, О. Леонтьєв, С. Максименко, В. Москаленко, В. Скребець, Н. Чепелєва); теоретико-методичні засади психологічного забезпечення розвитку соціальних та соціотехнічних систем (Г. Зараковський, О. Шевяков та ін.).

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань передбачається використати комплекс теоретичних і емпіричних методів:

теоретичні методи: теоретичний аналіз та синтез, порівняння та узагальнення, інтерпретація сучасних теоретико-емпіричних досліджень у вітчизняній і зарубіжній психології, теоретичне моделювання для вивчення психологічних засад формування психологічного забезпечення соціальної підтримки фахівців; емпіричні методи: бесіда, спостереження, психологічний експеримент (констатувальний і формувальний етапи), методи індивідуальної та групової психотерапії (психологічне консультування, аутотренінг тощо), психодіагностичні методи, які мають забезпечити реалізацію експерименту, методи статистичної обробки даних і графічної презентації результатів дослідження з подальшою їх якісною та кількісною інтерпретацією та змістовим узагальненням.

Надійність і вірогідність результатів дослідження забезпечувались теоретичним аналізом проблеми, відповідністю використаних методів і послідовною реалізацією теоретичних положень у вирішенні завдань дослідження, кількісним та якісним аналізом емпіричних даних, а також репрезентативністю вибірки.

Теоретичне значення дослідження полягатиме в уточненні змісту поняття «психологічне забезпечення соціальної підтримки», суттєвою ознакою якого є те, що у жінок в соціотехнічних системах визначалися власні цілі, позиція та інтереси, здатність задовільно і відповідно стану їх відстоювати, мати засади формування психологічного забезпечення соціальної підтримки розвитку життєдіяльності.

Практичне значення дослідження полягатиме в тому, що підібраний психодіагностичний матеріал може бути використаний у діяльності практичних

психологів, психотерапевтів, як засіб діагностики рівня сформованості психологічного забезпечення соціальної підтримки фахівця у соціотехнічних системах, та з опорою на які забезпечуватиметься організація індивідуальної та групової роботи, спрямованої на адаптацію та формування гармонійного психологічного стану.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Шрамко І.А. Соціальна підтримка жінок в період грудного вигодовування // WayScience : міжнародний електронний науково-практичний журнал. –2018. – №2. – Вип.12. – С.149 –161.
- 2.Шрамко І.А. Соціальна підтримка жінок в період вагітності та після пологів: емпіричні дослідження // Збірник наукових праць «Наукові записки національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія».– 2018. – Вип.17. – С.108 –113.

ЗАМОРОЖЕНІ ДЕСЕРТИ ПІДВИЩЕНОЇ БІОЛОГІЧНОЇ ЦІННОСТІ

Антонюк Ірина Юріївна

канд. техн. наук, доцент

Медведєва Анжеліка Олександрівна

канд. техн. наук, доцент

Бондаренко Ксенія Вікторівна

магістр, спеціальність 181 «Харчові технології»

Київський національний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

Анотація: В роботі наведено результати досліджень, спрямованих на розроблення нових технологій заморожених десертів із підвищеним вмістом мінеральних речовин, які можна використовувати в харчуванні дорослих і дітей з метою профілактики мікроелементозів, зокрема дефіциту йоду та селену. Розроблена технологія бурякового шербету та чорничного сорбету з використанням порошку цистозіри (продукт переробки морської водорості). Визначено раціональну кількість добавки. Досліджено вміст основних мікроелементів (йоду, селену, цинку, заліза). Розраховано забезпечення добової потреби мікроелементів при споживанні розроблених заморожених десертів.

Ключові слова: заморожені десерти, шербет, сорбет, дефіцит йоду, дефіцит селену, мікроелементи, цистозіра

Серед факторів захисту людини від негативного впливу навколишнього середовища найбільш ефективним є фактор харчування. Раціональне харчування в будь-який час покликано зберегти здоров'я людини, виконання основних його положень – важлива умова нормального функціонування всіх систем організму [1,2].

Дефіцит йоду та інших мікроелементів у раціоні харчування сприяє розвитку низки захворювань щитовидної залози та спричиняє серйозні зміни обміну речовин, які призводять до порушення психічного і фізичного розвитку інтелектуальної в'ялості, втрати працездатності та ін. [3].

Складні біохімічні процеси обміну йоду в організмі з подальшим синтезом гормонів щитовидної залози (при достатньому вживанні йоду) можуть бути порушені при нестачі інших мікроелементів, в тому числі селену, заліза, кобальту, міді, цинку тощо, білків та окремих амінокислот, призводити до розвитку йоддефіцитної патології, навіть при достатньої кількості йоду в раціоні. Цим пояснюється недостатня ефективність використання монопрепаратів йоду у профілактиці йоддефіцитних захворювань [4].

Дослідження останніх років показали, що структура харчування змінилась, внаслідок чого в щоденному харчовому раціоні населення України існує дефіцит вітамінів: А, С, Е, D, В₁, В₂; спостерігається недостатнє вживання макро- і мікроелементів: кальцію, калію, фосфору, йоду, селену, а також білків та ПНЖК. Привертає увагу вкрай низьке надходження таких мікроелементів, як йод, хром, кобальт, мідь, селен [5].

Найкраща форма забезпечення населення стабільним йодом і низкою інших мікроелементів – це вживання морської риби, морських водоростей, препаратів і харчових продуктів із них. У морях України є великі запаси бурої водорості – цистозіри. Результати досліджень доводять, що 1 г (на суху речовину) її забезпечує добову потребу в йоді, марганці, селені, кобальті. Вміст йоду (75-175 мг/100г), селену (65-95 мг/100г), заліза (15-30 мг/100г), кобальту (3,3-3,5 мг/100г) та інших мікроелементів ставить цистозіру за цими показниками на перше місце серед харчових продуктів України.

Буряк є цінним овочем, що поширений по всій території України та є загальнодоступним. Аналіз літературних даних свідчить, що в середньому буряк столовий містить до 10,75 мг% розчинних сухих речовин. Серед мінеральних речовин особливо багато в буряку міститься солей калію – до 288 мг%, а також фосфору (43 мг%), кальцію (37 мг%), магнію (20...22 мг%),

феруму (1,2...1,4 мг%), цинку – 425 мкг/100 г. Буряк також багатий на вітаміни: (мг%): В₁ – 0.02; В₂ – 0.04...0.05; РР – 0.2; В₆ – 0.07; С – 7.5...10.0; Е – 0.1. Коренеплід часто використовують у дієтичному харчуванні через його низьку енергетичну цінність (40 ккал на 100 г продукту) [6, 7].

Чорниця – унікальна за своїм складом ягода, яка містить величезну кількість різних вітамінів і мікроелементів, що необхідні для правильної роботи нашого організму. До складу ягід чорниці входять цукри (до 6%), лимонна, яблучна, молочна, бурштинова, щавлева, хінна кислоти (1-1,2%), глюкозид гліконін, барвник міртилін, дубильні та пектинові речовини, мінеральні солі, вітаміни А, С, В₁, В₂, РР, макро- та мікроелементи (залізо, манган, селен, кобальт, мідь, золото, срібло, цинк) [8,9].

Базилік – це однорічна рослина, що застосовується в кулінарії як прянощі. Корисні властивості базиліка пов'язані з його хімічним складом і дозволяють використовувати його з лікувальною метою. Щодо хімічного складу базиліку – у нього входить ефірна олія (до 1,5%), рутин, фітонциди, вітаміни С, РР, В₂, А, глікозиди а також інші біоактивні компоненти. Ефірна олія базиліка міститься у всіх частинах рослини, зумовлюючи його виразний аромат [10].

Сорти цієї рослини діляться на дві групи: базилік із зеленим та фіолетовим забарвленням листя. Зелені сорти базиліка найбільш популярні в Європі, часто їх використовують як приправу. У наших широтах найбільш часто зустрічається фіолетовий базилік, зелені ж сорти поширені менше. Основною відмінністю між зеленим і фіолетовим базиліком є те, що зелений м'якший за смаком і дуже ароматний, а фіолетовий – більш жорсткий [11].

При створенні заморожених десертів підвищеної біологічної цінності перспективним, на наш погляд, є використання йодовміщуючої добавки – цистозіра. Основу заморожених десертів, а саме шербету та сорбету, будуть становити буряк сорту Мулатка та чорниця за ДСТУ 691:2004. Чорниця свіжа, в якості додаткової сировини використано базилік із зеленим забарвленням листя.

Мета досліджень. Метою досліджень є наукове обґрунтування та розробка новітніх технологій заморожених десертів (шербетів і сорбетів) з використанням цистозіри.

Об'єкт дослідження – технологія заморожених десертів (шербет і сорбет) із цистозірою.

Предмет дослідження – цистозіра, заморожені десерти (шербет і сорбет).

Методи дослідження. Проведено дослідження хімічних властивостей добавки цистозіри, обґрунтовано її вміст у складі дослідних заморожених десертів шляхом практичних проробок із різною кількістю доданої добавки та дослідження їх якості. Органолептичну оцінку страв проведено за розробленою 5-баловою шкалою з урахуванням коефіцієнтів вагомості окремих показників. Вміст мінеральних речовин визначено атомно-абсорбційним методом на спектрофотометрі *Techtron-AA-4* (Австрія), Йоду – методом інверсійної вольтамперометрії (прилад АВА-3, Росія) [12]. Повторюваність дослідів – п'ятикратна.

За контрольний зразок обрано традиційні страви: буряковий шербет, чорничний сорбет [13, 14].

Для об'єктивного визначення раціональної кількості добавки визначали зміни комплексного показника якості (Кпя) залежно від кількості добавки за допомогою системи рівнянь. Визначали коефіцієнт, при якому досягається максимальне значення Кпя, визначали похідну, прирівнювали її нулеві, розв'язуючи рівняння, визначали раціональну кількість добавки.

Заморожені десерти – це ідеальні дієтичні десерти, що приємно освіжають, бадьорять та піднімають тонус у літню спеку. Морозиво сорбет вважається яскравим представником стародавніх ласощів східної кухні, прабатьком якого був солодкий напій з шипшини і пелюсток троянд – шербет. Назву цьому десерту дали набагато пізніше французькі кулінари, які стали заморожувати різні фруктові та овочеві соки, додаючи в них цукровий сироп і деякі спеції. Сорбет – це ніжний, м'який низькокалорійний заморожений десерт, приготований з фруктів чи ягід, і навіть овочів, з невеликою кількістю цукру чи

його заміників. Сорбети мають більш м'яку текстуру, ніж шербети. Їх готують із фруктів або ягід, води, цукру та лимонного соку. Воду і цукор з'єднують, щоб одержати цукровий сироп, який охолоджують і додають до фруктового пюре. А лимон потрібний, щоб додати десерту кислінку.

Шербет готують на основі фруктового або ягідного пюре. Він обов'язково містить молоко або вершки, кисломолочні продукти (наприклад, кефір), а іноді і яйця (білок). Цей десерт нагадує фруктове морозиво [15].

Для проведення органолептичної оцінки нових заморожених десертів розроблена шкала оцінювання. Готовий буряковий шербет «Пурпурова крижинка» оцінювався за органолептичними показниками. Вміст добавки у дослідах (% від маси шербету): дослід 1 – 0,5% цистозіри; дослід 2 – 0,7% цистозіри, дослід 3 – 0,9% цистозіри. Для виробництва чорничного сорбету «Мелодія літа» запропонована кількість добавки становила (% від маси сорбету): дослід 1 – 0,2% цистозіри; дослід 2 – 0,3% цистозіри, дослід 3 – 0,5% цистозіри. На підставі результатів дослідження складена система рівнянь:

Буряковий шербет

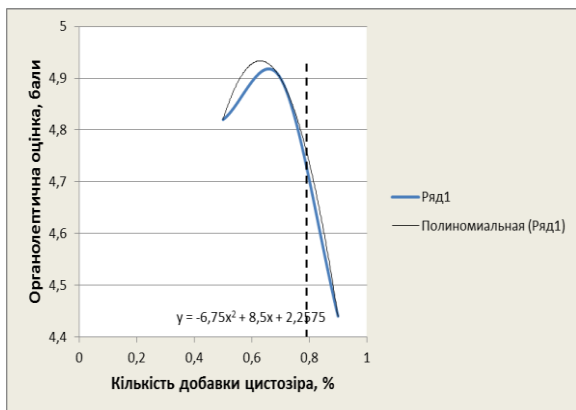
Чорничний сорбет

$$\begin{cases} 0,25a+0,5b+c = 4,82; \\ 0,49a+0,7b+c = 4,90; \\ 0,81a+0,9b+c = 4,44; \end{cases}$$

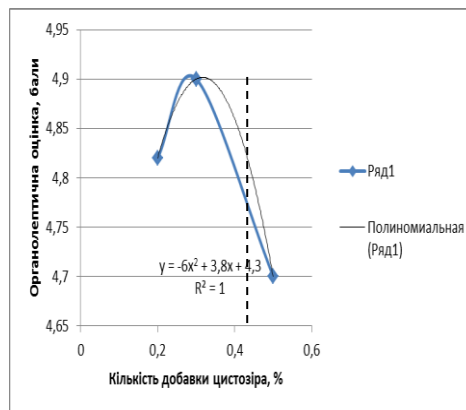
$$\begin{cases} 0,04a+0,2b+c = 4,82; \\ 0,09a+0,3b+c = 4,90; \\ 0,25a+0,5b+c = 4,70; \end{cases}$$

Рівняння: $y = -6,75x^2 + 8,5x + 2,2575$ Рівняння: $y = -6,0x^2 + 3,8x + 4,3$

Вирішуючи дану систему рівнянь, знаходимо коефіцієнти а, б, с. Після цього знаходимо точки екстремуму; для бурякового шербету точка екстремуму дорівнює 0,63. Тобто раціональна кількість добавки становить 0,7% на 100 г шербету; для чорничного сорбету раціональна кількість добавки складає 0,32% від маси сорбету (на 100 г). На підставі одержаних даних будуємо графік (рис.1).

а) буряковий шербет

б) чорничний сорбет

Рис. 1 Залежність органолептичної оцінки заморожених десертів від вмісту цистозіри (x, %)

Оскільки стандартний вихід порції заморожених десертів, у т.ч. шербетів і сорбетів, становить 150 г на порцію, то в подальших дослідженнях використана добавка цистозіри у кількості 1 г на 150 г бурякового шербету «Пурпурова крижинка»; для чорничного сорбету «Мелодія літа» кількість добавки становить 0,5 г на 150 г десерту. Заморожені десерти з таким вмістом добавки мають приємний смак, запах, гарну консистенцію та колір, присмак цистозіри майже не відчувається.

За результатами експериментальних досліджень розроблено технологію виробництва заморожених десертів із використанням цистозіри: буряковий шербет «Пурпурова крижинка» і чорничний сорбет «Мелодія літа».

У способі виробництва бурякового шербету, який передбачає, приготування бурякового шербету складається із наступних основних стадій: свіжий буряк миють, очищують, нарізають кубиками і варять у воді під кришкою на слабкому вогні 15 хв. та охолоджують; консервованій ананас нарізають кубиками; змішують підготовлений буряк, ананас, буряковий відвар, мед, яблучний сік, лимонний сік, лимонну цедру та ячний білок і збивають міксером в пюре приблизно 1 хвилину до утворення однорідної маси; в кінці збивання додають просіяну цистозіру і знову збивають; отриману масу викладають у металевий посуд, закривають фольгою і на 2-3 год. ставлять в

морозильну камеру (кожну годину масу виймають і ретельно перемішують); готову масу викладають ложкою у вигляді кульок у келихи (або креманки) та прикрашають гілочкою м'яти або зеленого базиліка.

Новим у розробленій технології є те, при виробництві бурякового шербету «Пурпурова крижинка» на стадії приготування збитої суміші із підготовленого буряка, консервованого ананасу, бурякового відвару, меду, яблучного соку, лимонного соку, лимонної цедри та яєчного білку в кінці збивання вводять додатково цистозіру, причому цистозіру додають у кількості 0,7% від маси готової страви у традиційних рецептурах, внаслідок чого кількість буряка у новій рецептурі відповідно зменшується.

Аналогічно розроблена технологія виробництва чорничного сорбету «Мелодія літа» на основі пюре з чорниці та ожини з додаванням цистозіри та листя зеленого базиліку.

Мінеральні речовини відіграють важливу роль у життєдіяльності людини: забезпечують постійність осмотичного тиску, кислотно-лужну рівновагу, включаються в різноманітні реакції обміну речовин. При їх дефіциті в організмі виникають специфічні порушення, які призводять до характерних захворювань. Мінеральні речовини відіграють важливу роль в реалізації різноманітних функцій організму, а також попереджують поглинання радіонуклідів, що є особливо важливим в умовах сучасної екологічної кризи.

Опираючись на вищезазначене, визнано доцільним дослідження мінерального складу бурякового шербету «Пурпурова крижинка» і чорничного сорбету «Мелодія літа» з цистозірою.

Завдяки використанню цистозіри у технології виробництва бурякового шербету «Пурпурова крижинка» і чорничного сорбету «Мелодія літа» підвищується вміст макро- та мікроелементів, особливо Йоду та Селену. Результати досліджень наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Мінеральний склад заморожених десертів підвищеної біологічної цінності (на 150 г)

Речовина	Шербет буряковий			Сорбет чорничний		
	контроль	дослід	різниця з контролем, %	контроль	дослід	різниця з контролем, %
Калій, мг	177.0±5.0	202.0±10.0	14.1	90.0±4.0	102±5.0	13.3
Кальцій, мг	24.0±2.0	54.0±5.0	у 2.25 рази	10.1±0.5	14.3±1.0	41.6
Магній, мг	12.0±1.0	25.0±1.0	у 2.1 рази	6.9±0.5	10.1±1.0	46.4
Фосфор, мг	25.0 ±1.0	27.0± 1.0	8.0	13.6±0.5	22.8±1.0	67.9
Ферум, мкг	643.0±30.0	900.0±40.0	40.0	1550.0±10.0	1680.0±10.0	8.4
Йод, мкг	3.0±0.10	105.0±3.0	у 35 разів	15.0±0.5	80.0±5.0	у 5.3 рази
Цинк, мкг	175.0±8.0	187.0±9.0	6.9	108.0±5.0	128.0±7.0	18.5
Селен, мкг	1.0±0.10	55.0±2.0	у 55 разів	3.0±0.10	38.0±1.0	у 12.7 разів

Біологічна цінність заморожених десертів на основі буряка та чорниці, а саме шербету бурякового та сорбету чорничного зростає щодо Кальцію – у 2.25 та 41.6%, Калію – на 14.1% та на 13.3%, Магнію – у 2.1 рази та 46.4%, Феруму – на 40.0 та 8.4%, Йоду – в 35 та 5.3 рази і Селену – в 55 та 12.7 разів відповідно. Забезпечення добової потреби при споживанні заморожених десертів підвищеної біологічної цінності наведено у таблиці 2.

Таблиця 2

Забезпечення добової потреби мінеральних речовин при споживанні людиною заморожених десертів підвищеної біологічної цінності (мг/150 г)

Вміст речовин	Добова потреба	Шербет буряковий		Сорбет чорничний	
		контроль	дослід	контроль	дослід
Калій	2500	7.1	8.1	3.6	4.1
Кальцій	1200	2.0	4.5	0.9	1.2
Магній	400	3.0	6.3	1.73	2.53
Фосфор	1250	2.0	2.2	1.1	1.82
Залізо	15	4.3	6.0	1.03	1.12
Йод	0,15	2.0	70.0	10.0	53.3
Цинк	15	1.2	1.3	0.72	0.85
Селен	0,07	1.4	78.6	4.3	54.3

Висновки. Використання цистозіри дозволяє створити нові заморожені десерти з покращеним нутрієнтним складом, із підвищеним вмістом йоду та селену. Соціальний ефект полягає у розширенні асортименту конкурентопридатних десертів. Розроблені десерти з підвищеним вмістом йоду та селену можна рекомендувати всім віковим групам (за винятком немовлят) населення України в межах фізіологічних норм замість їх традиційних аналогів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Корзун В.Н. Харчування в умовах широкомасштабної аварії та її наслідків /В.Н. Корзун, В.І. Сагло, А.М. Парац//Укр. мед. часопис. – 2002. – XI-XII. – С. 99-105.
2. Корзун В.Н. Заходи з мінімізації дози внутрішнього опромінення населення (огляд літератури, повідомлення 2)/В.Н. Корзун// Довкілля та здоров'я. – 2012. – №2 (61). С.23-29.
3. Микроэлементозы человека: этиология, классификация, органопатология. / [Авцын А. П., Жаворонков А. А., Риш М. А. и др.] — М. : Медицина, 1991. — 46 с.

4. Проблема мікроелементів у харчуванні населення України та шляхи їх вирішення / В.Н. Корзун, І.П. Козярін, А.М.Парац та ін.// Проблеми харчування. – 2007. – №1. – С. 5-11.
5. Причины изменений в структуре питания современного человека. Здоровье и организм: полезные советы. – Режим доступа: <http://opportunity.com.ua/teoriya/prichiny-izmenenij-v-strukture-pitaniya-sovremennogo-cheloveka.html>.
6. Довідник цікавих фактів та корисних знань. – Режим доступа: <https://dovidka.biz.ua/buryak-himichniy-sklad-kaloriynist-korisni-vlastivosti-2/>
7. Буряк: харчова цінність, хімічний склад, корисні властивості. – Режим доступа: <http://edim.com.ua/byriak-harchova-cinnist-himi/>
8. Калорийность Черника. Химический состав и пищевая ценность. – Режим доступа: https://health-diet.ru/base_of_food/sostav/433.php
9. Загальна інформація про чорницю. – Режим доступа: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Чорниця>
10. Загальна інформація про базилік. – Режим доступа: <https://medfond.com/korysni-produkty/bazilik-korist-ta-protipokazannya-do-vzhivannya.html>
11. Загальна інформація про сорти базиліку. – Режим доступа: <http://xcook.info/product/bazilik-zelenyj.html>
12. Tomcik P. Voltammetric determination of iodide by use of an investigated microelectrode array / P. Tomcik, D. Bustin // Fresenius J. Anal. Chem. — 2001. — Vol. 371. — P. 362—364.
13. Черничный сорбет: [Режим доступа] <https://www.gastronom.ru/recipe/36745/chernichnyj-sorbet>
14. Десерты. Под ред. Аннет Вольтер. Пер. с немец. Е.К.Турчанинова //М. Издательство «Оникс», 1997. – 140 с.

УДК 618.179:616.137.73-005.7-089.819

**СОХРАНЕНИЕ РЕПРОДУКТИВНОЙ ФУНКЦИИ У ЖЕНЩИН ПОСЛЕ
ЭМБОЛИЗАЦИИ МАТОЧНЫХ АРТЕРИЙ**

Лазуренко Виктория Валентиновна

д.мед.н., профессор

Калиновская Ольга Ивановна

к.мед.н., доцент

Белый Евгений Евгеньевич

ассистент

Романенко Анна Алексеевна

ассистент

Харьковский национальный медицинский университет

г. Харьков, Украина

Аннотация: Исследовалось влияние ЭМА на функцию и кровотоков в яичниках сразу после операции и в отдаленном послеоперационном периоде. Отмечено исчезновение кровотока в яичниковых артериях сразу после проведения ЭМА. Восстановление кровотока отмечено у женщин в сроках 6-12 месяцев послеоперационного периода.

Ключевые слова: эмболизация маточных артерий, доплеровское картирование, кровотоков в яичниковых артериях, репродуктивное здоровье женщины, фолликулогенез.

Внедрение новых малоинвазивных органосохраняющих методов лечения сделали эмболизацию маточных артерий (ЭМА) альтернативной традиционным гистерэктомии и миомэктомии [1, с. 86; 2, с. 123-124; 3, с. 942]. В последние несколько лет ЭМА нашло свое применение и в акушерстве: особенно этот метод важен при послеродовых гипо- и атонитонических кровотечениях [4, с. 436], а также был применен впервые в Украине в послеродовом периоде как

профилактический этап в комплексном методе лечения при истинном приращении плаценты. Предложенный метод комплексной терапии был запатентован (Патент Украины на полезную модель № 96783 «Спосіб лікування плацентарної інвазії» от 10.02.2015).

Цель и задачи исследования. Целью исследования явилось изучение и оценка влияния ЭМА на состояние кровотока в яичниках, и в целом на репродуктивную функцию.

В литературе имеются противоречивые сообщения по этому вопросу [1, с. 87-88; 5, с. 694; 6, с. 51]. Учитывая анатомические особенности кровоснабжения яичников: яичниковая артерия (ЯА) и яичниковая ветвь маточной артерии, возможно попадание эмболов в сосуды, кровоснабжающие яичник [6, с. 512-513].

Методы исследования. Нами обследованы и пролечены 520 пациенток с лейомиомой матки, средний возраст которых составил $32,7 \pm 8,9$ года (с колебаниями от 26 до 47 лет). Операция эмболизации проводилась на ангиографе Axiom Artis MP, «Siemens», Германия.

Доступ к маточным артериям осуществлялся по стандартной методике Сельдингера с использованием частиц поливинилалкоголя (ПВА) и микросфер «Biosphere». Состояние кровотока в яичниковых артериях после проведенного лечения оценивалось по данным трансвагинального УЗИ с цветным доплеровским картированием непосредственно до- и после ЭМА.

Результаты исследования и их обсуждение. По данным УЗИ сразу же после ЭМА у всех женщин наблюдалось исчезновение кровотока в яичниковых артериях, что сопоставимо с результатами других авторов [3, с. 934-935]. В случаях, когда происходит непреднамеренная эмболизация (за счет наличия маточно-яичниковых артериальных анастомозов), функция яичника снижается, что клинически выражается в ановуляции [3, с. 927-928, 5, с. 694.]. О восстановлении кровотока в ЯА можно судить по прямой визуализации потока крови в режиме цветного доплеровского картирования, а также по наличию эхографических признаков адекватного фолликулогенеза, перифолликулярного

кровотока, формирования желтого тела с характерным периферическим кровотоком (рис. 1) [3, с. 940].

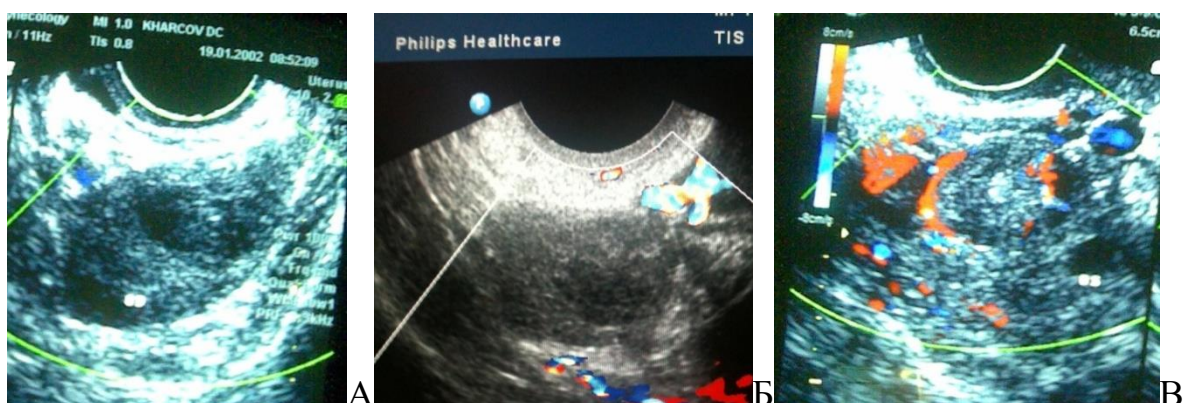

Рис. 1.

А) яичник без признаков наличия кровотока в ЯА;

Б) через несколько недель после операции восстанавливается кровоток в яичниковой артерии, однако отсутствуют признаки перифолликулярных сосудистых изменений, характерных для овуляции;

В) яичник с восстановившимся кровотоком в ЯА и восстановившейся овуляторной функцией, визуализируется адекватный перифолликулярный кровоток.

Средний период наблюдения после ЭМА составил 28 недель (от 18 до 42 недель). Индекс резистентности (ИР) позволяет судить об адекватном кровоснабжении яичника в перивуляторный период. Допплеровское исследование показало, что через 6 месяцев у 16% пациенток артериальный кровоток в яичниковых артериях продолжал полностью отсутствовать, в то время как у 59% - он восстановился. В первые месяцы после операции значения ИР были монотонными 0,55-0,62 и не снижались до предовуляторного уровня.

У 25% пациенток показатели кровотока были снижены (по сравнению с дооперационными значениями). Из этой группы женщин заброс единичных эмболов в яичники был зарегистрирован у 6%. У них выявлено типичное отхождение маточной и ЯА. Даже при наличии мелких гиперэхогенных включений ПВА в строме яичников, регистрируемых при УЗИ и цветном

доплеровском картировании, не было выявлено нарушения микроциркуляции в яичниках, а также нарушения их функции.

При восстановлении овуляторной функции ИР снижался в предовуляторный период до 0,41 за счет сосудистых изменений внутренней стенки фолликула и сохранялся на уровне 0,5-0,52 на протяжении второй фазы цикла.

Дисфункция яичников у больных после ЭМА носит преходящий характер [3, с. 939; 6, с. 515-516]. Восстановление кровотока в яичниковых артериях после ЭМА наступает в послеоперационном периоде от 6 до 13 месяцев. Через 12 месяцев восстановление кровотока отмечено более чем у 90% прооперированных пациенток.

У 12% женщин было отмечено наступление беременности, завершившееся родами в 23 случаях.

Выводы. Восстановление кровотока в яичниковых артериях после ЭМА наступает в первый год после операции. Сохранение репродуктивности, наступление беременности и рождение здоровых детей является достоверным подтверждением правильности выбора метода лечения.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Курцер М., Бреслав И.Ю., Лукашина М.В. Опыт осуществления органосохраняющих операций при вращении плаценты // Акушерство и гинекология .-2011.-N 8.-С.86-90.
2. Курцер М., Бреслав И.Ю., Лукашина М.В. Истинное вращение плаценты (placenta accreta). Консервативная терапия. // Акушерство и гинекология.- 2011.- N 4.-С.118-122
3. Oyelese Y, Smulian JC. Placenta previa, placenta accreta, and vasa previa. *Obstet Gynecol* 2006; 107: 927–941.
4. Japaraj RP, Mimin TS, Mukudan K. Antenatal diagnosis of placenta previa accreta in patients with previous cesarean scar. *J Obstet Gynaecol Res* 2007; 33: 431–437.

5. Fishman SG, Chasen ST. Risk factors for emergent preterm delivery in women with placenta previa and ultrasound findings suspicious for placenta accreta. *J Perinat Med* 2011; 39: 693–696.
6. D'Antonio F., Iacovella C., Bhide A. Prenatal identification of invasive placentation using ultrasound: systematic review and meta-analysis. *Ultrasound in Obstetrics & Gynecology*. 2013; 42(5): 509-517.

UDC 622.244.6

**RESEARCHING OF HIGHLY DEBIT WELLS WHICH IS
CHARACTERIZED BY NON-STATIONARY FILTRATION WITH
DETERMINATION OF THE FLOW EQUATION AND INITIAL GAS
RESERVES**

Roy M. M.

Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University
Candidate of Technical Sciences
Associate Professor, Ukraine

Usenko I. S.

Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University
Candidate of Technical Sciences
Associate Professor, Ukraine

Usenko D. V.

Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University
PhD student, Ukraine

Abstract. As a review of literature and actual material on the study of gas and gas condensate wells showed, the existing mathematical models for interpreting the results, according to the current instructions for researching wells, based on the use of research methods that require testing 5-8 modes. Moreover, as a result of calculations, up to 8 parameters of the studied formation are obtained, depending on the spectrum of the initial data and the assumptions made.

When researching wells in 5-8 modes, in the case of stationary filtration in the absence of a gas pipeline, a significant amount of time, money and production is being spent. At the same time, the possibility of environmental pollution is not ruled out if the well does not work in the gas pipeline.

This problem becomes even more acute when trying to study high-performance gas wells, which are characterized by an unsteady filtration mode. On the one hand, the

complexity of work increases significantly, and on the other, gas losses are unreasonably increasing.

Therefore, the following are relevant: the problem of solving the technology for researching high-performance gas wells and the problem of calculating the gas-hydrodynamic parameters of high-performance gas and gas condensate wells.

The aim of the work is to determine the technology and methodology for interpreting the actual data obtained on its basis, using currently known processing methods.

Keywords: non-stationary filtration mode, flow equation, calculation procedure, gas-saturated formations, pressure recovery curve (PRC).

Until now, neither in domestic nor in world practice has there been a single technology for researching high-performance gas and gas condensate wells as well as methods for interpreting the data obtained with this. There are various approaches that are not correct, for example, artificially slowing down the flow process or restoring pressure. In such high-productivity wells, physical processes are very fast. Moreover, operators cannot always fix two parameters at the same time - pressure and time, or flow rate and time. This is a specific problem and requires a technical solution.

Thanks to the creation of an interpretation technique that used data from only one non-stationary research mode, it was possible to create a research technology that fully provides and is the basis for calculations using the new research methodology.

One unsteady research regime, by analogy with the test process, should be understood as practicing two periods of the study. Open - when the well is open and works in a specific mode. Closed - when, after reaching the stationary state of the influx, it is instantly closed to record the pressure recovery curve (PRC).

The innovative technology for the short-term study of high-yield gas and gas condensate wells, which requires the development of only one non-stationary mode [1], consists of the following technological steps:

a) after measurement under static pressure conditions P_{buff} , P_{exp} , P_{res} and reservoir temperature T_{res} , as well as pressure and temperature along the wellbore, it is put into operation through a fitting of the smallest diameter. After reaching the steady state state of gas or gas condensate mixture inflow, is measured: pressures P_{buff0} , P_{exp0} , P_{res0} , $P_{mea.stan1}$, flow rate, condensate factor (CF) and temperature at the wellhead T_{wh} and on the flow meter $T_{mea.stan.1}$;

b) after taking a poke and temperature measurements in a stationary state, the formation fluid inflow instantly stops the well. At the same time in the high-speed mode register: change in time of pressure P_{buff} , P_{exp} , P_{res} , flow rate and temperature T_{wh} at the wellhead until a static state is reached in the well.

The quality of the obtained curves - inflow and restoration of reservoir pressure should be impeccable. They are used as input to interpret the results of the study. In addition, in the process of high-speed registration of pressure and time changes, simultaneous registration of the pressure-time pair should be ensured. That is, it is necessary to observe the absolute pressure binding up to the time.

The interpretation algorithm is based on the principle of processing two curves - the inflow curve and the pressure recovery curve (PRC). A peculiarity of the interpretation is that not one, but two methods are used for mathematical processing of curves.

The reservoir pressure is measured at the bottom when the well is in a static state or determined by processing PRC [2, p.31] under the following conditions:

- if the running time of the well T before stopping less than 20 times to t , necessary for the full restoration of pressure, ie $T < 20t$, then the calculation formulas deduced for the well located in the center of the "infinite" circular formation are used. The extrapolation of the rectilinear section of the PRC processed by the coordinates

$P_{bot}^2(t)$ from $\lg \frac{T+t}{t}$ to coordinates $P_{boot}^2(t)$, allows to cut off on the axis $P_{bot}^2(t)$ the segment is equal to P_{res}^2 ;

- if the well's operating time before shutdown T more than 20 times the time required to recover the pressure t , means $T > 20t$, it uses the calculation formula derived for the well located in the center of the "infinite" circular formation, but without T . The extrapolation of the straight section of the PRC, processed in coordinates $P_{bot}^2(t)$ from $\lg t$ to coordinate $\lg t = \lg T$, allows to determine the formation pressure by the formula $P_{res}^2 = P_{bot}^2(t) + 0,3\beta$, where β - is the tangent of the slope of the straight line PRC, plotted in coordinates $P_{bot}^2(t)$ from $\lg t$.

Nevertheless, the greatest value is the processing of the pressure recovery curve.

The most rational option is a short-term research method. The reservoir pressure recovery curve in a gas or gas condensate well is processed using the Yu.P. Borisov method. In addition, the final PRC section is processed according to [3, p. 34]. Such an informative calculation option allows you to get analytically more than twenty parameters.

However, the most important indicators are linear coefficients A and inertial B resistances of the gas or gas condensate inflow equation to the well bottom. It looks

$$\text{like } \frac{P_{res}^2 - P_{bot}^2}{2P_{atm}} = AQ + BQ^2.$$

Originally calculational formula for the processing of PRC differential method Yu.P. Borisov looks like [3, p. 33; 4].

$$\frac{(P_{bot}^2 - P_{bot0}^2) \cdot \alpha}{2P_{atm}} = \frac{Q_0}{4\pi \frac{kh}{\mu}} \left[\ln \frac{2,2458 \cdot \alpha}{r_n^2} + \ln \Theta \right] \quad (1)$$

where P_{bot} - current downhole pressure after shutdown of the well, Pa ;

P_{bot0} - downhole pressure in a stationary gas flow before stopping the well, Pa ;

P_{atm} - atmospheric pressure is equal to $0,1013027 \cdot 10^6 Pa$;

$$\alpha = \frac{Q_0}{Q_0 - q(t)}, \text{ dimensionless value;}$$

$q(t)$ - the current downhole gas pressure after stopping the well, $\frac{m^3}{s}$;

k - layer permeability coefficient, m^2 ;

h - effective thickness of the productive layer, m ;

μ - dynamic gas viscosity at reservoir conditions, $Pa \cdot s$;

α - the coefficient of reservoir conductivity, $\frac{m^2}{s}$;

r_n - the reduced radius of the well, m ;

$\ln \Theta = \ln t - \beta$;

t - time of formation reservoir recovery observation, s ;

$\beta = \frac{1,6[\bar{q}(t) - q(t)]}{Q_0 - q(t)}$, dimensionless;

$\bar{q}(t)$ - average gas flow after stopping the well, $\frac{m^3}{s}$.

If is substituted in the calculation formula Yu.P. Borisov (1) the expression α and cut Q_0 , then formula (1) is written in the form:

$$\frac{P_{bot}^2 - P_{bot0}^2}{Q_0 - q(t)} = \frac{P_{atm}}{2\pi \frac{kh}{\mu}} \left[\ln \frac{2,2458 \cdot \alpha}{r_n^2} + \ln \Theta \right] \quad (2)$$

$$\ln \Theta = \ln t - \frac{1,6[\bar{q}(t) - q(t)]}{Q_0 - q(t)} \quad (3)$$

Values $q(t)$ and $\bar{q}(t)$ is calculated by the formulas [3, p.122; 4] :

$$q(t) = \frac{d \left[\frac{V_c T_{st} Z_{atm}}{P_{atm}} \cdot \left(\frac{P_{aver}}{T_{aver} Z_{aver}} - \frac{P_{aver0}}{T_{aver0} Z_{aver0}} \right) \right]}{dt} \quad (4)$$

where V_c - is the active volume of the well, m^3 ;

T_{st} - standard thermodynamic temperature, 293 K;

Z_{atm} - atmospheric compressibility factor, dimensionless;

P_{aver} - the average pressure in the well, Pa ;

T_{aver} - average thermodynamic temperature in the well, K .

$$\bar{q}(t) = \frac{V_c T_{st} Z_{atm} \cdot \left(\frac{P_{aver}}{T_{aver} Z_{aver}} - \frac{P_{aver0}}{T_{aver0} Z_{aver0}} \right)}{P_{atm} t} \quad (5)$$

Based on the actual data of the study, ascending straight lines are constructed in

$$\text{coordinates } x = \ln \Theta, \quad y = \frac{P_{bot}^2 - P_{bot0}^2}{Q_0 - q(t)}, \quad \frac{(Pa)^2}{m^3 / s}.$$

The initial data are those data obtained as a result of the technology of simultaneous high-speed registration of pressure and time during the time when the well was put into operation and worked on a regime, reaching a steady state of high tide. The results of PRC removal after well closure are also used to restore pressure. In addition, the geometry of the well and underground equipment is taken into account. They provide data for calculating the active volume of the well, if it is not only about determining the flow equation.

Therefore, the algorithm for interpreting the research results to determine the tide equation consists of stepwise calculations and is performed in three stages: the linear coefficient A of impedance equation resistance is calculated, then is decided the inflow equation relative to the only unknown factor B inertial resistance of the tide equation, then record the tide equation with the already determined coefficients.

The first stage has the highest degree of complexity. According to the method of E.B. Chekalyuk need to build a dependency graph $\frac{P_{bot}^2 - P_{bot0}^2}{Q_0 - q(t)}$ from $\ln \Theta$. Let us

explain the stepwise implementation of the method.

Step by step, determine the following values that are required to plot graph dependencies: calculate downhole pressures P_m , Πa for each metric. Find the squares of its sizes P_m^2 for each metric. Find pressure gains relative to the pressure at the beginning of removal PRC $\Delta P_m^2 Pa^2$. Is calculated for each time the indicator of the average value of gas flow (gas condensate mixture) after stopping the well

$$\bar{q}(t) = \frac{V_c T_{st} Z_{atm} \cdot \left(\frac{P_{aver}}{T_{aver} Z_{aver}} - \frac{P_{aver0}}{T_{aver0} Z_{aver0}} \right)}{P_{atm} t}, \quad \frac{m^3}{s}. \quad \text{Is calculated the current gas flow rate}$$

(gas condensate mixture) after stopping the wellbore

$$q(t) = \frac{d \left[\frac{V_c T_{st} Z_{atm}}{P_{atm}} \left(\frac{P_{aver}}{T_{aver} Z_{aver}} - \frac{P_{aver0}}{T_{aver0} Z_{aver0}} \right) \right]}{dt}, \frac{m^3}{s}. \text{ Calculate the difference of debits}$$

$$\bar{q}(t) - q(t), \frac{m^3}{s}; \text{ Then is find a raito } \frac{P_{bot}^2 - P_{bot0}^2}{Q_0 - q(t)}. \text{ Finally, are calculated the values}$$

$$\ln \Theta = \ln t - \frac{1,6 [\bar{q}(t) - q(t)]}{Q_0 - q(t)} \text{ to build the graphical dependencies } \frac{P_{bot}^2 - P_{bot0}^2}{Q_0 - q(t)} \text{ from}$$

$\ln \Theta$.

In more detail, the algorithm is as follows:

1. For the pressure recovery curve, time is counted from the point $t_m = 0$.
2. For each t_m is calculated downhole pressures P_m and then calculate the squares of the bottomhole values, that means P_m^2 ;
3. Is calculated the pressure difference $P_{bot}^2 - P_{bot0}^2$, Pa^2 , where P_{bot0} - is downhole pressure at the moment of removal of the well for removal PRC;
4. Is determined for each time the value of the average current flow rate of gas (gas condensate mixture) after stopping the well in $\frac{m^3}{s}$ by the formula

$$\bar{q}(t) = \frac{\frac{V_c T_{aver} Z_{atm}}{P_{atm}} \left(\frac{P_{aver}}{T_{aver} Z_{aver}} - \frac{P_{aver0}}{T_{aver0} Z_{aver0}} \right)}{t};$$

$$5. \text{ Is calculated the value } q(t) = \frac{d \left[\frac{V_c T_{st} Z_{atm}}{P_{atm}} \left(\frac{P_{aver}}{T_{aver} Z_{aver}} - \frac{P_{aver0}}{T_{aver0} Z_{aver0}} \right) \right]}{dt}.$$

where V_c - is the active volume of the wellbore, m^3 ;

P_{aver} - the average pressure in the wellbore after stopping it, Pa;

T_{aver} - the average thermodynamic temperature in the wellbore at any time t_m after stopping the well, K;

Z_{aver} - the average coefficient of compressibility of the gas in the wellbore at any time after the stop of the well, dimensionless;

$P_{aver.o}, Z_{aver.o}$ - average pressure and coefficient of compressibility of the gas in the wellbore before stopping the well, Pa and dimensionless, respectively;

T_{st} - standard thermodynamic temperature is equal to 293 K;

P_{atm} - atmospheric pressure, Pa.

6. By the formula $\ln \Theta = \ln t - \frac{1,6[\bar{q}(t) - q(t)]}{Q_0 - q(t)}$ the value of $\ln \Theta$ is find.

7. An ascending line in coordinates $\frac{P_{bot}^2 - P_{bot0}^2}{Q_0 - q(t)}$, $\ln \Theta$ (using the method of

Yu.P. Borisov) is build.

The ascending line constructed for the distal zone of the layer cuts off on the abscissa on the line x_0 . According to the method of Yu.P. Borisov its value allows

determining the complex parameter of piezoconductivity $\frac{\alpha}{r_n^2}$. It is calculated by the

formula [2, p.264; 3, p.120]: $\frac{\alpha}{r_n^2} = e^{-x_0}$, where α - reservoir coefficient of

conductivity, m^2 / s ; r_n - the reduced radius of the well, m; e - the basis of natural logarithms; x_0 - the segment on the abscissa that is cut off by the ascending straight line of the curve of pressure restoration by the Yu.P. Borisov, dimensionless.

Therefore, a very important complex parameter, the piezoconductivity parameter, is calculated $\frac{\alpha}{r_n^2}$.

8. The next step is to determine another complex parameter, the piezoconductivity parameter $\frac{\alpha}{R_\kappa^2}$. It is found due to the processing of PRC in coordinates

$\ln[P_{res}^2 - P_{bot}^2(t)]$; t , де α - piezoconductivity of the reservoir, r_n - the reduced radius of the well, R_κ - radius of the drainage circuit.

9. Using already defined $\frac{\varepsilon}{r_n^2}$ and $\frac{\varepsilon}{R_\kappa^2}$, calculate the value of the coefficient of A by

linear resistance of the tide equation by the formula $A = \frac{\ln \frac{R_\kappa}{r_n}}{2\pi \left(\frac{kh}{\mu}\right)_2}, \frac{Pa}{(m^3/s)}$;

The second stage coefficient B is calculated by solving the inflow equation with

respect to B using the formula $B = \frac{P_{nl}^2 - P_{sub}^2}{2P_{atm}Q^2} - \frac{A}{Q}, \frac{\Pi a}{(M^3/c)^2}$;

The third stage. Thus, the equation of gas inflow to the bottom of the well is obtained:

$$\frac{P_{res}^2 - P_{bot}^2}{2P_{atm}} = AQ + BQ^2$$

Thanks to the new method of studying gas and gas condensate wells in only one non-stationary mode, the components of the economic effect can be considered:

- saving time on research work (instead of 5-8 modes, it is necessary to work out only one research mode);
- determination of more than twenty gas-hydrodynamic parameters of the studied wells with increased accuracy (analytically)
- Significant gas savings and environmental conservation, if the well worked not in a gas pipeline, but for emission into the atmosphere;
- saving time on the implementation of the mathematical interpretation of the research results (if for the interpretation to use a ready-made software product in a modern system of mathematical modeling).

It should be noted that the information content of the method for studying gas and gas condensate wells in only one research mode is not limited to determining a significant number of gas-hydrodynamic parameters, which were discussed above.

Valuable is the fact that adding another quantity with the initial data, a way to perform a preliminary calculation of the initial gas reserves in the studied object.

This quantity that needs to be measured during the study is the total gas or condensate ΔV_{am} withdrawal for the entire period of the inflow, blow down and

well exploration (in atmospheric conditions). In addition, indicators will also be involved:

- the initial value of reservoir pressure, measured by a depth gauge P_{res} , the value of reservoir pressure after the study P_{res1} ;
- gas compressibility coefficients in reservoir conditions are found using a graph of the dependence of the magnitude on the reduced pressure Z and temperature for investigation and after completion respectively Z_{res} and Z_{res1} respectively;
- thermodynamic temperature of the study and after completion of the study, measured by a maximum thermometer, respectively T_{res} and T_{res1} .

If the indicated values are known, then according to the physical indicators of one research mode, a preliminary estimate of the initial gas reserves will be determined by the formula [4; 5, p. 346]:

$$V_{atm} = \Delta V_{atm} \frac{P_{res} Z_{res1} T_{res1}}{P_{res} Z_{res1} T_{res1} - P_{res1} Z_{res} T_{res}}$$

As a result, we can conclude that it is possible to apply the given technology in industrial practice to study high-yield gas or gas condensate wells with non-stationary filtration. Thanks to an improved methodology for interpreting the initial factual data, a significant number of parameters characterizing the well-reservoir system can be calculated. Noteworthy is also the possibility of preliminary calculation of the initial gas reserves in the studied object. The research technology of high-performance gas wells, the methodology for interpreting the obtained evidence, the method of calculating the initial gas reserves are novelty items and are protected by patents of Ukraine [1, 4].

REFERENCES

1. Pat. 121860 Ukraine MPK(2017.01) E 21B 47/00. A research method of highly productive gas and gas-condensate wells is at the non-stationary filtration mode / Roy N.N.; decl. and hold Roy N.N.; decl. 09.02.2017; publ. 26.12.2017, bul. №24.

2. Guidance on research of wells / [Gritsenko A.I., Aliev S.C., Ermilov O.M., and oth.] . – M.: Nauka, 1995. – 523 p.
3. Kanyuga A.P., Sheleschko T.V, Melnitchuk Y.Г., Sinitshin W.Y and oth. Guidance on hydrogasdynamic and thermometric researches of reconnaissance wells. – K.: Naykova dymka. - 1973. – 348 p.
4. Pat. 110657. Ukraine, Method of preliminary estimate of size of gas openings stocks. Roy N.N. decl. and hold. Roy N.N.; decl. 04.03.2016; publ. 25.10.2016, Byul. №20.
5. Roy N.N. One of the methods of the front end of the cob value of the cob gas reserves / N.N. Roy // Science book IFNTUNG. - №2 (43). - P.7-10.

УДК: 632.7:634.723(477.42)

**ГОСПОДАРСЬКА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ РІЗНИХ ЗА
СТІЙКІСТЮ СОРТІВ СМОРОДИНИ ЧОРНОЇ ПРОТИ ЗВИЧАЙНОГО
ПАВУТИННОГО КЛІЩА В УМОВАХ ДОСЛІДНОГО ПОЛЯ ЖНАЕУ**

Ренкас Максим Миколайович

магістрант

Житомирський національний агроекологічний університет

м. Житомир, Україна

Проведена оцінка 8 сортів смородини чорної на стійкість до звичайного павутинного кліща за показниками заселеності рослин та урожайності ягід в порівнянні з нестійким сортом стандартом. Дослідженнями доведено, що в стійких сортів смородини чорної чисельність фітофага зменшувалась, а фактична прибавка врожаю ягід складала 2,3 – 3,1 т/га.

смородина чорна, урожайність, звичайний павутинний кліщ, щільність, стійкість

Ягідівництво – важлива галузь сільського господарства. Плоди та ягоди споживають як у свіжому вигляді, так і використовують як сировину для виноробної та консервної промисловості. Серед ягідної продукції не менш важливе значення для сьогодення займає смородина чорна[1, с. 64].

Світова практика засвідчує, що одним із найважливіх резервів реалізації потенціалу урожайності смородини чорної, є обмеження втрат заходами раціонального захисту культури від шкідливих організмів - насамперед від шкідників[2, с. 25]. Смородині чорній в Україні шкодять близько 202 видів комах і кліщів, з яких досить шкідливими є 20 видів і близько 40 видів шкодять у роки масового розмноження [3, с. 245]. Найбільш поширеним є звичайний павутинний кліщ (*Tetranychus urticae* Koch.). Цей багатоклітковий шкідник пошкоджує різні сільськогосподарські культури, бур'яни, овочеві та всі ягідні

культури, в тому числі і смородину чорну [4, с. 105], зустрічається повсюдно, основними вогнищами для розмноження цього шкідника є бур'яни [5, с. 60].

З метою вивчення стійкості районованих сортів смородини чорної від звичайного павутинного кліща, нами на протязі 2017-2019 року ставилися польові дослідження в умовах дослідного поля ЖНАЕУ. Ґрунти в містах постановки були дерново-підзолисті, за механічним складом відносяться до середньо суглинкових, що характеризувалися наступними показниками: вміст гумусу 1,3 %, рН-5,1, вміст P₂O₅-7,1 мг/100г ґрунту, і K₂O-4,2 мг/100г ґрунту. За схемою досліду: **стійкі** (бал 7 - 6) Ювілейна Копаня, Володимирівська, Черешнева; **середньостійкі** (бал 5 - 4) Козацька, Дочка Ворскли, Альта; **нестійкі** (бал 2 - 3) Санюта St, Аметист.

Обстеження насаджень смородини чорної та облік заселеності рослин смородини чорної звичайним павутинним кліщем, проводили згідно загальноприйнятих у ентомології методик [6, с. 123].

З метою вивчення стійкості районованих сортів смородини чорної від звичайного павутинного кліща, нами на протязі 2017 - 2019 років ставилися польові дослідження в агроекологічних умовах дослідного поля ЖНАЕУ. Ґрунти в містах постановки були дерново-підзолисті, за механічним складом відносяться до середньо суглинкових, що характеризувалися наступними показниками: вміст гумусу 1,3 %, рН-5,1, вміст P₂O₅-7,1 мг/100г ґрунту, і K₂O-4,2 мг/100г ґрунту. Схема досліду: **Стойкі** (бал 7 - 6) Ювілейна Копаня; Володимирівська; Черешнева; **Середньостійкі**(бал 5 - 4) Козацька; Дочка Ворскли; Альта; **Нестійкі** (бал 2 - 3) Санюта St; Аметист.

Ширина міжрядь смородини 3.5 см, відстань від куща в рядку 0.75 см.

Внесення добрив, обробіток ґрунту в насаджень смородини проводили згідно вимог технології вирощування смородини чорної.

Облік пошкодженості у рослин звичайним павутинним кліщем проводили по етапах органогенезу смородини чорної за методикою С.О Трибеля (2006 р.).

Облік урожаю ягід чорної смородини проводили шляхом обриву вручну і зважування ягід з кожної ділянки.

Для порівняльної заселеності рослин, звичайним павутинним кліщем використовували висічку (площею 3,14 см²) з облікових листків. В межах такої висічки за допомогою лупи підраховували кількість особин кліща.

Середню щільність фітофага на одиницю обліку (см²) визначали за формулою 1:

$$X = \frac{\sum xi}{S \cdot n}, \quad (1)$$

де: - X – середня щільність фітофага, екз./ см²;

$\sum xi$ – сумарна чисельність нарахованих особин фітофага з усіх облікових листків, екз;

S – площа облікової висічки, см²;

n – кількість облікових листків, шт.

Площу висічки (S) зробленої за допомогою трубки розраховували за формулою 2:

$$\pi R^2 = 3,14 \times R^2, \quad (2)$$

де: - R – внутрішній радіус трубки для висікання.

Обліки заселеності рослин смородини чорної звичайним павутинним кліщем починали проводити з IV етапу органогенезу (початок реактивації зимуючих самиць) та періодично продовжували впродовж літа. Оцінку заселеності рослин павутинним кліщем проводили за 9-ти бальною шкалою, наведеною в таблиці 1.

Заселеність рослин шкідником визначали за формулою 3:

$$P = \frac{100 \times n}{N}, \quad (3)$$

де P – заселеність рослин;

n – кількість заселених рослин, шт.;

N – загальна кількість рослин в обліку, шт.

Дані щодо оцінки стійкості сортів смородини чорної проти звичайного павутинного кліща свідчать про те, що коефіцієнт заселеності становить від 4 (Санюта не стійкий стандарт) до 1,15 одиниці (Ю.Копаня). Стійкі сорти зменшують чисельність у 1,7 рази, а середньостійкі в порівнянні з нестійкими

сортами - на 1,4 рази. Найкращими стійкими сортами проти сисних шкідників були такі як Ювілейна Копаня, де Кз становив 1,15, Володимирівська 0,99, Черешнева 0,90. Середній коефіцієнт заселення сисним фітофагом середньостійких сортів становить 0,69 одиниці, нестійких (Санюта, Аметист) – 0,26 одиниць.

Зменшення щільності звичайного павутинного кліща на листовій поверхні смородини чорної, значно покращився ріст і розвиток рослин, що позитивно вплинуло на елементи структури урожаю.

Найбільшу прибавку маси ягід 1,440 кг, ми отримали при стійкому сорті смородини чорної Ювілейна Копаня. Покращення елементів структури урожаю чорної смородини забезпечує підвищення урожайності ягід.

Аналіз досліджень показує, що стійкі сорти смородини чорної підвищили урожайність ягід на 2,3 – 3,1 т/га, середньостійкі 1,3 – 1,7 т/га. Найбільшу урожайність ягід серед стійких сортів забезпечив сорт Ювілейна Копаня, де прибавка становила – 3,1 т/га, із середньостійких сортів найкращим в порівнянні зі стандартом є сорт Козацька, що забезпечує додатково підвищення урожайності на 2,0 т/га. Недобір врожайності на нестійкому сорті Аметист в порівнянні зі сортом Ювілейна Копаня становив 2,9 т/га.

Висновки

1. В польових умовах в Житомирській області проведена оцінка 8 сортів смородини чорної на стійкість до звичайного павутинного кліща за показниками заселеності рослин та урожайності ягід в порівнянні з нестійким сортом стандартом.
2. Серед сисних фітофагів смородини чорної найбільш поширеними та небезпечними в Житомирській області є звичайний павутинний кліщ, який здатний зменшувати урожайність ягід в 1,5 – 2 рази.
3. За показником заселеності рослин звичайним павутинним кліщем досліджувані сорти поділили на такі групи стійкості: *стійкі* – Ю.Копаня, Черешнева, Володимирівська; *середньостійкі* – Козацька, Дочка Ворскли, Альта; *нестійкі* – Аметист, Санюта (St).

4. Стійкі сорти забезпечують урожайність ягід 6,4–5,6 т/га, середньостійкі – 5,0–4,6 т/га; нестійкі – 3,3–3,5 т/га.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Абдеева М.Г. Степень повреждения сортов смородины весенними заморозками / М.Г. Абдеева // Селекция и сортоизучение ягодных культур. – Мичуринск, 1987. – С. 62-65.
 2. Астахов А.И. Генетика и селекция чёрной смородины / А.И. Астахов // Генетика. – 1975. – Т. XI. – С. 24-26.
 3. Астахов А.И. Генетические основы селекции чёрной смородины на увеличение содержания витамина С в ягодах и массы их ягод // Генетика количественных признаков с.-х. растений. – М., 1978. – С. 241-246.
 4. Бородай А.Е., Чмух А.И. Сортоизучение чёрной смородины в условиях Подолья УССР // Селекция и сортоизучение чёрной смородины / ВНИИ садоводства им. И.В. Мичурина. – Мичуринск, 1988. – С. 104-107.
 5. Володина Е.В. Новые сорта чёрной смородины, перспективные для производства и использования в селекции /Е.В. Володина / Бюллетень ВИР им. Н.И.Вавилова. – Л., 1985. – Вып. 151. – С. 58-61.
- Методики випробування і застосування пестицидів / С. О. Трибель, Д. Д. Сігарьова, М. П. Секунд, О. О. Іваненко [та ін.]; за ред. проф. С. О. Трибеля. – К.: Світ, – 2001. – 448с.

УДК: 632.7:634.723(477.42)

ЕФЕКТИВНІСТЬ СУМІСНОГО ЗАСТОСУВАННЯ ІНСЕКТИЦИДІВ ТА КОМПЛЕКСНИХ ДОБРИВ ПРИ ЗАХИСТІ СМОРОДИНИ ЧОРНОЇ ВІД СИСНИХ ШКІДНИКІВ В УМОВАХ ДОСЛІДНОГО ПОЛЯ ЖНАЕУ

Ковальчук Марина Сергіївна

магістрант

Житомирський національний агроекологічний університет

м. Житомир, Україна

Система захисту насаджень смородини чорної, направлена на зменшення шкідливих організмів, підвищення фізіологічної активності рослин, якості урожаю, і раціональне сумісне застосування інсектицидів і комплексних добрив підвищує толерантність рослин. Застосування комплексних добрив та інсектициду Бі-58, забезпечує зменшення заселеності попелицями на 0,34 та 0,37 одиниць, звичайного павутинного кліща від 0,18 до 0,35 одиниць.

інсектицид, смородина чорна, сисні фітофаги, щільність, комплексні добрива, Кристалон, Мочовин К, ефективність

Не є секретом, що смородина чорна є досить цінною ягідною культурою, ягоди якої є джерелом вітамінів, мікроелементів та інших не менш важливих біологічно активних речовин[1, с. 115].

Потенційна урожайність ягід сучасних сортів чорної смородини може бути 12 - 21 т /га, але, фактично вона становить в 3 – 4 рази менше[2, с. 38].

Основною і важливою причиною недоборів врожаю смородини, є негативний вплив шкідливих організмів агроценозу чорної смородини, що насамперед постійно пошкоджується цілим комплексом шкідників[3, с. 90]. Серед комплексу шкідників чорної смородини є домінуюча група сисних фітофагів а саме: велика смородинова попелиця та звичайний павутинний кліщ, які пошкоджують листову поверхню, і є постійними клітинними організмами, що

насамперед забезпечують виконання специфічних функцій у процесі життєдіяльності клітин[4, с. 505].

В Житомирській області промислові насадження цієї культури складають біля 600 гектарів. Окрім цього, ця культура також займає значні площі на аматорських, дачних та присадибних ділянках [5, с. 450].

Зростання площ під смородиною та збільшення виробництва ягід 2015 році загальна площа насаджень смородини становила 62,6 тис. га, в т.ч. плодоносної — 44,1 тис. га[6, с. 86]. Валовий збір ягід досягнув 152 тис. т при середній урожайності 3,4 т/га. У 2017 році площа під ягідниками в Україні становила 31,6 тис. га, в т.ч. на Поліссі — 8,5 тис. га (27%), в Лісостепу — 13,9 тис. га (44%) і Степу — 9,2 тис. га (29 %). Валовий збір ягід в Україні наблизився до 66 тис. т, що становило 1,3 кг на душу населення в рік [7, с.377] .

Ягідники в Україні займають площу 32,4 тис. га, а валовий збір ягід складає 85,1 тис. т, при середній врожайності 3,79 т/га, що в 2018 році близько 90 % валового збору ягід смородини вирощено населенням (в Україні — 18,6 тис.т.) [8, с. 150].

З метою вивчення впливу ефективності сумісного застосування інсектицидів та комплексних добрив при захисті чорної смородини від шкідників в агроценозі чорної смородини, нами протязі 2017-2019 р. ставилися польові дослідження в агроекологічних умовах дослідного поля (ЖНАЕУ) Житомирського національного агроекологічного університету. Ґрунти в містах постановки були дерново-підзолисті, які характеризувалися слідуєчими показниками: вміст гумусу 1,4%, рН-5,9, вміст P₂O₅-8,3 мг/100г ґрунту, і K₂O-6,7 мг/100г ґрунту. Вивчення ефективності сумісного застосування Бі-58 Новий та комплексних добрив в боротьбі із сисними шкідниками (великої смородинової попелиці та звичайного павутинного кліща) на чорній смородині в умовах дослідного поля (ЖНАЕУ) Житомирського національного агроекологічного університету, за наступною схемою: контроль; Бі – 58 Новий – 1,2 л/га; Бі – 58 Новий 1,2 +Мочовин К 1,0 л/га; Бі – 58 Новий-1,2 л/га + Кристалон-25,0 кг/га; Бі – 58 Новий-0,7 +Мочовин К-0,5 + Кристалон-12,5 кг/га.

Аналіз досліджень свідчить про те, що в залежності від варіанту дослідження щільності шкідників на кущі змінюється на VI етапі попелиці від 69–71шт, звичайного павутинного кліща 30–32шт, на VII етапі відповідно попелиці від 84–39шт, звичайного павутинного кліща від 39–17шт, на VIII етапі органогенезу попелиці 96–28шт, павутинного кліща від 49–14шт, на IX етапі органогенезу попелиці від 1–2 колонії, павутинного кліща від 58–7, і на X етапі органогенезу попелиці від 2к–6 та павутинного кліща від 65–3.

Найбільша ефективність в боротьбі з попелицею та павутинного кліща ми отримали у варіантах 4–5, де посадку чорної смородини обробляли Бі-58 новий 1,2 л/га та Кристалон 25 кг/га і Бі-58 Новий 1,2л/га + Мочевин К 0,5л/га + Кристалон 12,5кг/га. При цьому кількість шкідників на 21 день після обробки кущів смородини цими препаратами зменшилося великої смородинової попелиці в порівнянні з контролем, відповідно від 2 колоній до 6 шт. і павутинного кліща від 65 до 3 екземплярів на листок.

Зменшення щільності шкідників на кущах чорної смородини покращився ріст і розвиток рослин, що позитивно вплинуло на елементи структури урожаю. Так, сумісне застосування інсектициду Бі-58 новий і комплексних добрив, збільшує масу ягід від 2,0–2,5 г. При цьому значно збільшилась маса крупних ягід від 2,6–3,0 г, також маса 100 ягід збільшилась від 200–250 г. Застосування препарату Бі-58 Новий 1,2 л/га в боротьбі із сисними шкідниками, маса ягід з куща збільшується від 1,845 – 2,498 кг.

У варіанті № 2 де смородину обробляли Бі-58 Новий 1,2 л/га маса ягід збільшилась на 0,411 кг. При застосуванні препарату Бі-58 Новий із складними добривами Мочевин К і Кристалон на 0,420 кг.

Найбільшу прибавку маси ягід на 0,653 кг ми отримали при сумісному застосуванні, де обробку проводили Кристалоном і Бі-58 Новий.

Покращення елементів структури врожаю смородини чорної забезпечує прибавку урожаю від 1,3 до 2,8 т/га.

Обприскування кущів смородини препаратом Бі-58 новий 1,2 л/га, урожайність ягід становила на 1,3 т/га, а сумісне застосування інсектициду Бі-58 новий 1,2

л/га та Кристалону - 25,0 кг/га відповідно підвищилась урожайність 0,5 %. Найбільшу прибавку урожаю ягід 2,8 т/га ми отримали при сумісному застосуванні інсектициду Бі-58 новий 0,6 л/га, Кристалону - 12,5 кг/га і Мочевин К - 0,5 л/га.

Математична обробка даних урожаю ягід смородини чорної підтверджує, що достовірність наших результатів так, як найменша істотна різниця в нашому досліді $HP_{0,5}$ становить 0,24 – 0,38 одиниці, що нижче прибавки.

Висновки

1. З метою захисту смородини чорної від сисних шкідників і отримання стабільних урожаїв ягід необхідно насадження даної культури на шостому етапі органогенезу обробляти сумішшю в половинних дозах системного інсектициду Бі 58 - Новий 1,2 л/га, Мочевин К 0,5 л/га, Кристалон 12,5 кг/га, що є економічно вигідним.

2. Застосування інсектицидів та комплексних добрив при захисті смородини чорної від сисних шкідників дає можливість в умовах нашого господарства на кожних 100 га насаджень смородини додатково отримати 280 т ягід.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Смагина В., Талейсник Е. Черная смородина. Лучшие сорта для средней полосы. Наука и жизнь. 1991. № 8. С. 114-117.
2. Blaszczyńska B. Przyszłość plantacji porzeczki / B. Blaszczyńska // Warzywa. – 2007. № 6. – р. 36 – 39.
3. Plyta S. Nowe perspektywy dla czarnej porzeczki / S. Plyta // NASLO ogrodnicze. – 2007. - № 5. – Р. 90 – 91.
4. Brennan R.M. The use of metabolic profiling in the identification of gall mite (*Cecidophyopsis ribis* Westw.) – resistant blackcurrant (*Ribes nigrum* L.) genotypes / R.M. Brennan, G.W. Robertson, J.W. Mcnicol, L. Fyffe, J.E. Hall // Annals of Applied Biology. - 1992. № 11. - P. 503 – 509.

5. Roberts I.M. Ultrastructure of the black currant gall mite, *Cecidophyopsis ribis* (Acari: Eriophyidae), the vector of the agent of reversion disease / I.M. Roberts, A.T. Jones, J.W. Amrine. // *Annals of Applied Biology*. - 1994. - № 3. - P. 447 – 455.
6. Яновський Ю. П. Ефективність хімічних заходів боротьби із сисними шкідниками яблуні в плодovому розсаднику. *Захист рослин*. 1994. - Вип. 41. С. 85 - 87.
7. A. Teifion Jones, R. M. Brennan, Wendy j McGavin Anne Lemmenty. Gallings and reversion disease incidence in a range of blackcurrant genotypes, differing in resistance to the blackcurrant gall mite (*Cecidophyopsis ribis*) and blackcurrant reversion disease. *Annals of Applied Biology*. – 1994. - № 5. – P. 375 – 384.
8. Chu P.W.G. Detection of lettuce necrotic yellows virus by an enzymelinked immunosorbent assay in plant hosts and the insect vector / P.W.G. Chu, R.I.B. Francki // *Annals of Applied Biology*. – 1982. - № 2. – P. 149 – 156.

УДК 93

**ОГЛЯД ТВОРІВ СХІДНИХ АВТОРІВ ЯК ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ
ВИВЧЕННЯ ХРЕСТОВИХ ПОХОДІВ**

Полякова Лариса Іванівна

к.і.н., доцент

Пилипенко Олеся Андріївна

Магістрантка

Мелітопольський державний педагогічний університет

Імені Богдана Хмельницького

м. Мелітополь, Україна

Анотація: у статті характеризуються твори східних авторів. Вони становлять джерельну базу вивчення хрестових походів. Розглядаються твори арабських, вірменських, візантійських, єврейських авторів, розкривається їх значення для визначення причин та наслідків хрестових походів для країн Сходу та Візантійської імперії.

Ключові слова: джерела, твори, хрестові походи, значення, Схід, Візантія, папство.

Дослідження історії хрестових походів показало, що частину інформації про їх причини та наслідки, про окремі події історії держав хрестоносців містять твори арабських, вірменських, візантійських, єврейських та інших письменників мусульманського і християнського Сходу.

На думку медієвістів, твори східних авторів не можуть надати цілісного бачення подій усіх хрестових походів. Письменники зупиняються лише на окремих епізодах зазначених подій і фактах суспільного життя держав хрестоносців. Історія хрестоносного руху і новостворених держав описується ними лише у зв'язку з історією власних народів.

В статті аналізуються твори, які є важливими джерелами вивчення хрестоносного руху. Один із таких «Історія Дамаська». Твір арабського

історика Ібн ал-Каланісі (1073-1160). «Історія Дамаська» стосується подій Першого хрестового походу (охоплює період часу з 974 по 1160 р.). Війні 1097-1099 рр. тут присвячені три невеликі глави. «Історія Дамаська» є важливим джерелом для вивчення перших подій хрестоносного руху [1,с.139].

Інший великий арабський історик, учасник воєн єгипетського султана Саладіна, Ібн ал-Асир (Ібн ал-Атир)(1160-1233), пише про хрестові походи в своєму «Повному зводі загальної історії», який висвітлює долі мусульманських країн «від створення світу» до 1231р. Ясність викладення матеріалу, відсутність анархаїзмів, бажання висвітлити найбільш важливі події та факти створили йому репутацію головного історика пізніх хрестових походів [1,с.32].

Крім того дослідженням хрестових походів займався відомий історик Сходу Абу-ль-Фарадж (або Бар Ебра) (1226-1286). Він згадує події хрестових походів у розділах своєї «Сирійської хроніки» (представляє собою історію династій, які правили в Сирії до кінця XIII ст.), де описується час панування арабів і монголів (Десята і Одинадцята династії) [1,с.32].

Вірменські історики, як й інші східні автори (наприклад, візантійські, арабські, сирійські тощо), приступаючи до написання своїх творів, розглядали хрестоносний рух суто в межах рідної, вірменської історії. При висвітленні хрестоносних походів 1147-1149 рр. і 1189-1192 рр. вони застосовували відмінний від латинської хронографії психологічний підхід, інший тон викладу матеріалу та зовсім інші оцінки описуваних подій.

Практично всі факти про події другої та третьої військових кампаній західноєвропейського лицарства на Сході висвітлені середньовічними вірменськими авторами фрагментарно, а багато епізодів цих військово-релігійних акцій мають стислий, компілятивний, обмежений фактичною сухістю характер.

Вірменські автори визначали і причини хрестових походів, які вбачали в утисках, яких зазнавали східні християни від мусульман [2, с. 44] і, по-друге, у захопленні міст Едеси та Єрусалиму військами Саладіна в 1144 р. та в 1187 р.

Історія Третього хрестового походу, як й історія Другого, не знайшла інформативного висвітлення на сторінках середньовічних вірменських творів.

У творах вірменських авторів вкрай негативно зображуються портрети візантійських імператорів Мануїла I Комнина та Ісаака II Ангела, а також певною авторською симпатією до хрестоносців, які вважалися західними братами-християнами.

З вірменських істориків дані про деякі епізоди Першого хрестового походу залишив Матвій Едеський. Матвій Едеський – автор «Хронографії», головним предметом викладу в якій є історія Кілікії, Сирії, Месопотамії і Вірменії з 952 по 1136/37р. У своєму творі він описав і ряд подій Першого хрестового походу; особливо важливі його свідчення про затвердження хрестоносців в Едесі в 1098 р. [2, с. 46].

Окремим блоком слід виокремити писемні пам'ятки візантійських авторів – Анни Комнин, Іоанна Кіннама, Нікити Хоніата, Георгія Акрополіта й Никифора Григори, де історики лише торкнулися окремих епізодів, пов'язаних із хрестовими походами. Важливими джерелами є праці візантійських істориків XII-XIII ст.

Візантійська царівна Анна Комнин (1083-бл.1153/55) приділила досить багато уваги деякими епізодами єрусалимської експедиції кінця XI ст. у «Олексіаді» – історії царювання Олексія I Комнин, написаної з метою прославлення його діянь[3, с. 423].

Відомий візантійський історик Нікіта Хоніат (сер.XII ст.-1213) у своїй монументальній праці "Історія з часів царювання Іоанна Комнина" присвятив чимало сторінок подіям Четвертого Хрестового походу. Автор описує взяття Константинополя хрестоносцями у 1204 р., важке становище жителів міста і біженців. Матеріали східних сучасників походів мають велике значення для критики досліджень католицьких мемуаристів, які прославляли хрестоносців, а не розповідали про тих хто став жертвами завоювання [1, с. 268].

Проте арабські, вірменські, грецькі та інші східні історики в цілому, а іноді і в деталях досить точно розповідали про хрестоносців, які безпідставно здавалися

їм грубими варварами. Вони помічали чимало такого, що випадало від уваги або навмисне обходилося мовчанням в творах західних літописців, пов'язаних зазвичай своїм пієтетом перед воїнством Христовим і його діяннями, засліплених вірою в священну війну і блиском пишних титулів її ватажків.

Ні Ібн ал-Асир, цей єдиний, як його називають, справжній історик свого часу, ні взагалі будь-хто з мусульманських авторів XII-XIII ст. не розглядають хрестові походи в якості підприємств, викликаних ідеологічними мотивами. Навіть в тих випадках, коли ці історики недостатньо точні в своїх конкретних описах причин виступу перших хрестоносців, їх загальне уявлення про мотиви і характер діянь хрестоносців і їх ватажків значно виграє в порівнянні з тим, як ці сюжети подаються в творах католицьких хроністів[4].

Таким чином, проаналізувавши твори східних авторів дійшли висновку: вірменські писемні джерела XIII - початку XIV ст., мають здебільшого допоміжний характер при висвітленні тих або інших аспектів історії Другого та Третього хрестових походів. І це не дивно хроністи, беручись писати свої твори, не переслідували мети прославлення східних "діянь франків", як це робили католицькі апологети. Історики писали про хрестові походи в контексті історії вірменської державності, культури, народу та його боротьби проти зовнішніх ворогів – візантійців і мусульман.

Твори візантійських і східних істориків XII-XIII ст., часто більш повні, точні і правдиві, вільні від панегіричного освітлення «діянь франків», властивого католицьким хроністам, являють собою важливе доповнення і в той же час істотну протиположність їх упередженої однобічності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Заборов М.А. История крестовых походов в документах и материалах. — М.: Высшая школа, 1977. – 272с.
2. Литвиненко Віталій. Вірменські наративи XIII - початку XIV ст. як джерела з історії другого та третього хрестових походів // Схід. – 2015. – №3 (135) березень-квітень. – С.44-47

3. Рудь М.О. Історія західноєвропейського Середньовіччя. Хрестоматія. – Київ Либідь, 2005. — 654 с.
4. История средних веков: Крестовые походы / [сост.М. Стасюлевич]. – 3-е изд., исп. и доп. – СПб. : Полигон, 2001. – Т. 3. – 592 с.

СТРАТЕГІЯ УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОВІСТЮ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Орехова Катерина Віталіївна

к.е.н., доцент

Королькевич Світлана Дмитрівна

магістрантка

Харківський навчально-науковий інститут

ДВНЗ «Університет банківської справи»

м. Харків, Україна

Анотація: В статті узагальнено підходи до визначення поняття «управління прибутком банку». Оскільки головною метою управління прибутком є забезпечення максимізації добробуту власників та стейкхолдерів банку за умов найбільш повного задоволення потреб юридичних і фізичних осіб у банківських послугах, - запропоновано інструментарій до формування стратегії управління прибутковістю банківської діяльності з урахуванням її типів: максимізації прибутку та мінімізації ризику.

Ключові слова: прибутковість, стратегія, максимізація прибутку, мінімізація ризику

Основною метою організації банківської, як і будь-якої іншої діяльності є отримання прибутку, який забезпечує стійкість діяльності, виступає основним джерелом доходів та надходжень коштів акціонерам та власникам банківського капіталу, основою подальшої діяльності та конкурентоспроможності банківської установи на ринку фінансових послуг. Ефективне управління прибутковістю ґрунтується на сучасних методах аналізу та розподілу банківського прибутку з врахуванням інтересів власників, акціонерів та стратегічних напрямів розвитку банківської установи.

У сучасній фінансово-економічній літературі багато науковців досліджували питання, що стосуються управління прибутковістю банків. Серед них слід відмітити: Добровольська О. В. [1], Ломако Ю. О. [2], Ревич М. Я. [3], Фатюха В. [5], Шульженко Г. М. [6].

В їх наукових дослідженнях знайшли відображення різні питання щодо маркетингових аспектів управління прибутковістю банківського бізнесу, методи аналізу та розподілу банківського прибутку. Однак новий етап розвитку національної економіки вимагає удосконалення стратегії управління прибутковістю банківської діяльності в сучасних умовах господарювання.

Метою даного дослідження є розроблення стратегії управління прибутковістю банківської діяльності. В даному дослідженні використано такі методи наукових пізнання: аналізу, синтезу, системного підходу. В якості інформаційного забезпечення використано наукові праці науковців.

Поняття «управління прибутком банку» на сьогодні залишається дискусійним, тому існує низка підходів до питання про визначення поняття і сутність управління прибутком банку. Для більш глибокого розуміння поняття і сутності, на наш погляд, доцільно розглянути основні наукові підходи до трактування управління прибутком банку, що існують у науковій літературі (табл. 1).

Таблиця 1

Підходи до трактування поняття «управління прибутком банку»

Автор	Визначення
Добровольська О. В. [1]	Управління прибутком банку можна охарактеризувати як формалізовану сукупність критеріїв прийняття управлінських фінансових рішень щодо управління прибутком банку, дотримання яких забезпечує виконання завдань та досягнення цілей, визначених корпоративною стратегією банку
Ломако Ю. О. [2]	Управління прибутком банку являє собою процес розробки і прийняття управлінських рішень за всіма основними аспектами його формування, розподілу і використання
Ревич М. Я. [3]	Управління прибутком банку – цілеспрямований, систематичний процес підготовки, оцінки, відбору та реалізації альтернативних

	управлінських рішень з усіх питань його формування, розподілу та використання
Тимошенко О. А. [4]	Управління прибутком банку передбачає такі дії на чинники фінансово-господарської діяльності, які сприяли б, по-перше, підвищення доходів і, по-друге, зниженню витрат
Фатюха В. [5]	Управління прибутком банку як «складний багатофункціональний механізм, який складається з окремих елементів, тісно пов'язаних між собою»
Шульженко Г. М. [6]	Управління прибутком банку – це система підходів, методів та інструментів розробки і реалізації управлінських рішень, пов'язаних із процесами обґрунтування різних напрямків вкладення та використання ресурсів банку для досягнення головної мети управління банком у рамках ефективної повномасштабної банківської діяльності протягом тривалого часового інтервалу. При цьому слід зазначити, що досягнення головної мети протягом тривалого часового інтервалу можливе лише при належному контролі
Яцюта В. П. [7]	Моделлю управління прибутком банку необхідно вважати сукупність фінансово-правових та організаційно-технічних механізмів, прийомів прогнозування, планування та контролю затрат і доходів підприємства з метою забезпечення підтримання прийняттого рівня рентабельності діяльності суб'єкта господарювання у довгостроковій перспективі, а також досягнення інших цілей, визначених корпоративною стратегією
Ящук Є. А. [8]	Управління прибутком банку являє собою складний багатофункціональний механізм, що складається з окремих ланок, тісно пов'язаних між собою, до яких відноситься визначення підрозділів банку, що беруть участь у процесі управління прибутком; планування доходів, витрат і прибутку банку; застосування способів оцінки рівня прибутковості банківської діяльності; визначення методів поточного регулювання прибутку

Стратегію управління прибутком визначають загальні збори акціонерів як складову загальної стратегії розвитку банку. Стратегія управління прибутком розробляється кожним банком індивідуально, тому її не можна стандартизувати.

Водночас можна виділити два основні типи стратегії управління прибутком банку:

- стратегія максимізації прибутку, що передбачає свідоме прийняття підвищеного ризику та реалізується через переважання застосування незбалансованих підходів до управління активами і пасивами банку, наприклад, утримання відкритої валютної позиції, формування агресивного портфеля цінних паперів, проведення спекулятивних операцій з фінансовими деривативами тощо;
- стратегія мінімізації ризику, яку обирають в тому разі, коли рівень прибутку банку задовольняє керівництво й акціонерів, а основною метою є стабілізація фінансових результатів. У цьому разі вищезазначена мета досягається за допомогою приведення у відповідність строків та обсягів активів і зобов'язань, чутливих до змін процентної ставки (фіксація спреду), імунізації балансу, додержання закритої валютної позиції, формування збалансованого портфеля цінних паперів, хеджування і страхування ризиків [3].

Головною метою управління прибутком є забезпечення максимізації добробуту власників та стейкхолдерів банку за умов найбільш повного задоволення потреб юридичних і фізичних осіб у банківських послугах. Виходячи з такої мети, доцільно визначити завдання управління прибутком банку, вирішення яких може бути забезпечено шляхом реалізації функцій управління (рис. 1).

На нашу думку, розгляд функцій управління прибутковістю банку (планування, аналізу, регулювання та контролю) потребує особливої уваги.

Планування як інструмент управління прибутком являє собою процес розробки системи заходів щодо забезпечення його формування в необхідному обсязі та ефективного використання відповідно до завдань розвитку банку в майбутньому. Для планування прибутку банку можуть використовуватись три основні взаємопов'язані системи.

Вихідним етапом планування є розробка політики управління прибутком банку, змістом якої є визначення системи довгострокових цілей формування і розподілу прибутку відповідно до завдань розвитку банку та вибір найбільш

ефективних шляхів їх реалізації, на цільових показниках якої ґрунтується система поточного планування, що полягає в розробці конкретних планів, вихідними передумовами для яких планові обсяги фінансової діяльності, система розроблених нормативів і лімітів витрат, система чинних ставок податкових платежів та результати аналізу прибутку за попередні періоди. Оперативне планування полягає в розробці системи бюджетів (бюджетуванні), які конкретизують завдання фінансової діяльності на порівняно близьку перспективу шляхом трансформації стратегічних показників в планові значення за статтями бюджетів банку [7; 8].

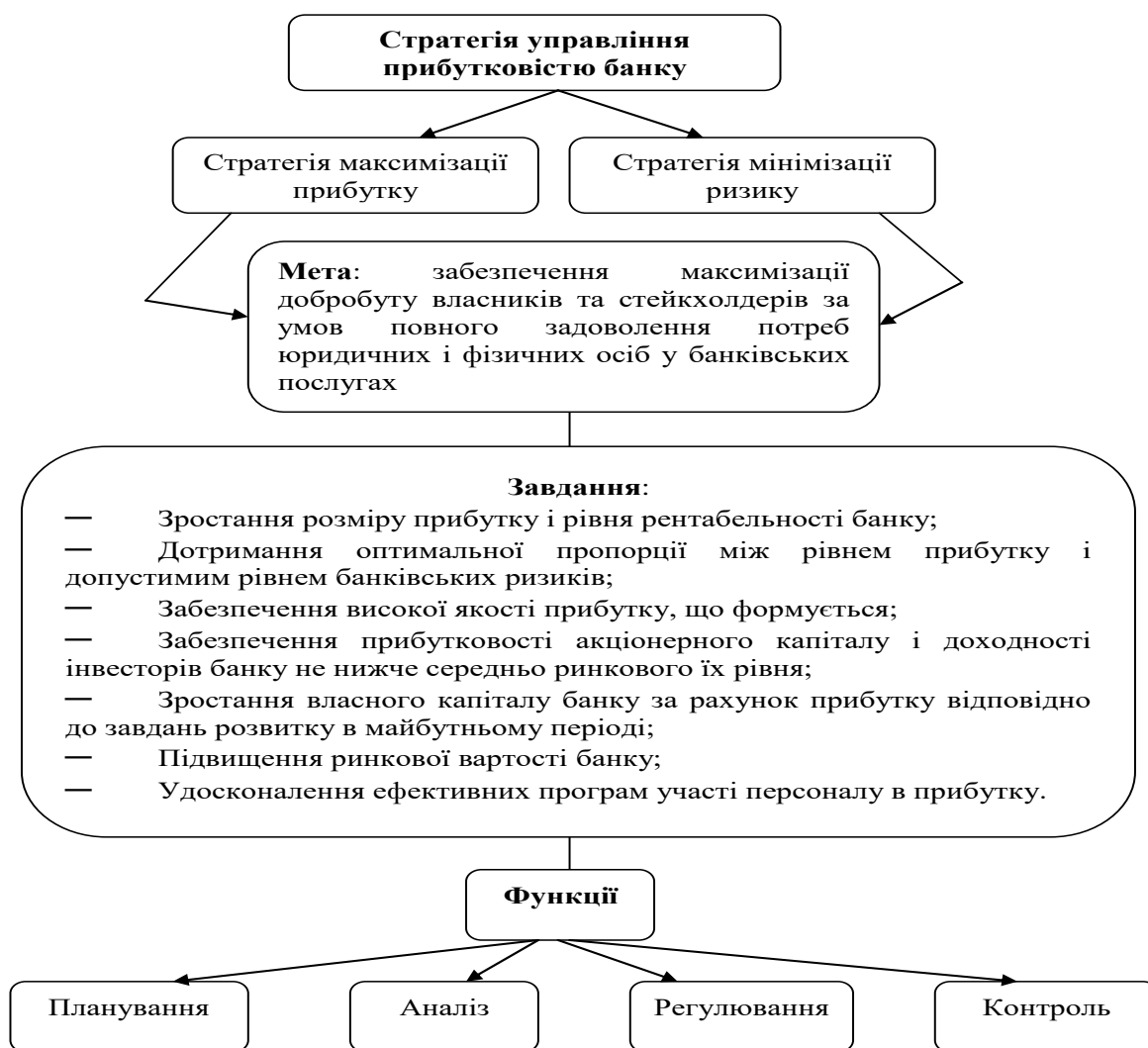

Рис. 1. Стратегія управління прибутковістю банку

Аналіз є важливим інструментом управління прибутком банку. Аналіз прибутку являє собою процес дослідження умов та результатів його

формування і використання з метою виявлення резервів подальшого підвищення ефективності управління ним. Для вирішення конкретних задач управління прибутком використовується такі методи аналізу, як: горизонтальний аналіз, вертикальний аналіз, коефіцієнтний аналіз, декомпозиційний аналіз прибутку на капітал (ROE), факторний аналіз, порівняльний аналіз, аналіз ризиків, аналізу, які дозволяють отримати кількісну оцінку окремих аспектів його формування, розподілу та використання як в статистиці, так і в динаміці [8].

Регулювання визначають як діяльність із підтримки в динамічній системі управління прибутком заданих параметрів, що забезпечує виконання поточних заходів, пов'язаних з усуненням відхилень від заданого режиму функціонування системи управління прибутком та здійснюється під час оперативного управління на основі контролю й аналізу [1].

В наукових працях [2; 5] виділяються такі методи регулювання прибутку:

регулювання процентної маржі,
управління безпроцентним доходом,
регулювання поточних витрат банку,
відстеження критичних показників рентабельності банку,
регулювання прибутковості окремих напрямів діяльності [4].

Контроль є настільки всеохоплюючим інструментом управління, що на його базі виділяється самодостатня підсистема в механізмі управління прибутком.

Контроль в управлінні прибутком являє собою процес перевірки реалізації всіх управлінських рішень щодо його формування, розподілу та використання у банку для своєчасного виявлення та коригування відхилень фактичних результатів від передбачуваних бюджетами, фінансовими планами або нормативами виконання певних процедур в поточному, оперативному чи стратегічному розрізах [2].

Складовою підсистеми контролю є система бухгалтерського обліку банку, що охоплює фінансовий, управлінський та податковий облік. Фінансовий облік – це сукупність правил і процедур, які забезпечують підготовку та надання

інформації про господарську діяльність банківської установи зовнішнім і внутрішнім користувачам. Він забезпечує своєчасне і комплексне відображення всіх банківських операцій та надання інформації про стан активів і зобов'язань та результати фінансової діяльності. Управлінський облік трактують як сукупність правил та процедур, що забезпечують підготовку і надання оперативної інформації про діяльність банку, в т. ч. щодо формування, розподілу і використання прибутку, керівництву банку та його менеджерам з врахуванням специфіки діяльності банку і структури управління. Податковий облік призначений для накопичення даних про валові доходи і валові витрати відповідно до чинного законодавства і використовується для складання податкової звітності, форми, правила, порядок і строки подання якої визначаються Державною фіскальною службою України [4].

Також складовою підсистеми контролю управління прибутком є внутрішній аудит банку, що являє собою незалежну перевірку й експертну оцінку стану банку, що здійснюється спеціальним підрозділом служби аудиту, спрямовану на організацію ефективного моніторингу системи внутрішнього контролю банку [1]. Головна увага внутрішнього аудиту зосереджена на аналізі інформаційної системи, включаючи систему бухгалтерського обліку і супутніх видів контролю, вивченні фінансової та операційної інформації, дослідженні економічності та ефективності операцій, відслідковування дотримання банком законів, нормативних актів та інших зовнішніх вимог [4].

Таким чином, поставлені вище завдання стосовно управління прибутком банку мають різну спрямованість, але взаємопов'язані в цьому процесі і оптимізуються між собою.

Дієва стратегія управління прибутком банку дає змогу в повному обсязі реалізувати завдання та поставлені цілі, сприяє результативному виконанню функцій цього управління.

Управління прибутком банку являє непростий багатofункціональний механізм, до якого входять елементи, які функціонують між собою. До головних їх властивостей належать:

- визначення, або впровадження підрозділів в установі, що залучені до процесу управління прибутком банківської установи;
- постійне планування статей доходів, витрат, а також прибутку банку;
- дотримання способів оцінювання рівня прибутковості банківської бізнесу;
- впровадження методів щоденного регулювання прибутку.

Створений єдиний комплекс управління прибутком виконується на двох рівнях: найвищому – макрорівні та мікрорівні (управління певного рівня напрямків роботи банку). Кожен елемент управління прибутковістю має свої особливості і має бути застосований до вищезазначених рівнів.

Оскільки основна частина прибутку – чистий дохід за активними операціями, то більша увага має приділятися управлінню дохідності за ними.

Також акцентувати увагу потрібно на управлінні витратами банку, що спрямоване на зниження собівартості операцій, що проводяться в банку, адже вони є головним елементом менеджменту проведення ефективності банківських операцій.

Таким чином, оптимізація функціонування діяльності банку є головним чинником в напрямі покращення здатності протистояти ускладненню ситуації на внутрішніх і зовнішніх фінансових ринках, викликаному глобальними кризовими явищами в економіці. Нетайною також є необхідність оптимізації витрат банку. Нагальним аспектом управління є здійснення переорієнтації банків в роботі з пасивами на залучення коштів внутрішнього ринку. Тому доцільним є збільшення частки комісійного доходу в чистому доході банку та забезпечення ефективної роботи з проблемною кредитною заборгованістю.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Добровольська О. В. Теоретико-методичні засади управління прибутковістю комерційного банку [Електронний ресурс] / О. В.

- Добровольська, М. О. Сабадин // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. – 2017. – Вип. 23(3). – С. 111-114. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2017_23\(3\)__28](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2017_23(3)__28).
2. Ломако Ю. О. Організація процесу управління прибутковістю банку [Електронний ресурс] / Ю. О. Ломако // Управління розвитком. – 2014. – № 3. – С. 103-105. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uproz_2013_3_43.
 3. Ревич М. Я. Механізм управління прибутковістю банків [Електронний ресурс] / М. Я. Ревич // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.13. – С. 243-248. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnltu_2012_22.
 4. Тимошенко О. А. Економічна сутність категорій «прибуток» та «прибутковість банку» [Електронний ресурс] / О. А. Тимошенко // Управління розвитком. – 2013. – № 19. – С. 157-158. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uproz_2013_19_58.
 5. Фатюха В. Удосконалення методів управління прибутковістю банків [Електронний ресурс] / В. Фатюха, О. Подоляк // Економічний аналіз. – 2013. – Т. 12(2). – С. 111-116. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2013_12\(2\)__24](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2013_12(2)__24).
 6. Шульженко Г. М. Маркетингові аспекти управління прибутковістю банківського бізнесу [Електронний ресурс] / Г. М. Шульженко // Наука й економіка. – 2013. – Вип. 4(2). – С. 154-156. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nie_2013_2_4_25.
 7. Яцюта В. П. Прибуток та його взаємозв'язок з оцінкою вартості банку [Електронний ресурс] / В. П. Яцюта, А. В. Яцюта // Формування ринкових відносин в Україні. – 2015. – № 4. – С. 132-135. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2015_4_32.
 8. Ящук Є. А. Прибуток банківської діяльності як основа її стабільності [Електронний ресурс] / Є. А. Ящук // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2012. – Вип. 36. – С. 319-327. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pprbsu_2012_36_40.

УДК 622'1:622.2

**ФОРМУВАННЯ ВМІСТУ ЯКІСНО-ТЕХНОЛОГІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ
КОРИСНИХ КОПАЛИН У РОЗПУШЕНІЙ ЗАЛІЗОРУДНІЙ МАСІ З
УРАХУВАННЯМ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ**

Шолох Микола Васильович

к. т. н, доцент

Криворізький національний університет

М. Кривий Ріг, Україна

Анотація: Розглянуті основні гірничо-технологічні і організаційно-технічні параметри та аспекти формування вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин. Названа форма і фази маркшейдерського забезпечення робіт для управління параметрами, які характеризують організацію гірничих робіт і формування розпушеної, видобутої, заскладованої і товарної залізорудної маси.

Ключові слова: корисні копалини, кондиції, об'єм, вміст, використання.

Вміст якісно-технологічних показників корисних копалин у розпушеній залізорудній масі є функцією природно-просторового розміщення мінливості вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин у надрах і ефективності технологічного процесу трансформації при видобутку балансово-промислових запасів. Якщо природно-просторова мінливість вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин визначена за сукупністю якісних, структурно-морфологічних і фізико-технічних параметрів, то результати процесу формування вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин обумовлені складною взаємодією великої кількості факторів і параметрів. Розглянуто вплив основних гірничо-технологічних і організаційно-технічних параметрів на різні аспекти проблеми формування вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин. Названа форма природно-просторової мінливості

вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин і фази управління ознак корисних копалин, на яких проявляється дія тих або інших параметрів.

Порядок відпрацьовування діляниць рудного тіла і покладу залізорудного родовища визначає послідовність залучення в експлуатацію окремих ділянок і рудних тіл, а відповідно частку участі кожного сорту корисних копалин у загальному видобутку балансово-промислових запасів. Співвідношення об'ємів видобутку з різних рудних тіл і ділянок родовища віддзеркалюється в якісно-технологічних показниках сумарного залізорудного потоку і обумовлює величину коливання вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин у розпушеній залізорудній масі стосовно середнього рівня. Порядок відпрацювання діляниць рудного тіла і покладу залізорудного родовища впливає на формування природно просторового розміщення мінливості вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин у надрах при проектуванні і на рівень гірничо-технологічних процесів, якісно-технологічних показників, які виражають у величині втрат балансово-промислових запасів і засмічення, що обумовлені послідовністю відпрацьовування діляниць рудного тіла і покладу залізорудного родовища з різними геологічними умовами. Найбільш простим з погляду маркшейдерського забезпечення робіт для управління є послідовний порядок відпрацювання залізорудного родовища у горизонтальному напрямку.

Складність об'єктів у відношенні управління вмістом якісно-технологічних показників корисних копалин у розпушеній залізорудній масі зростає від послідовної до послідовно-паралельної схеми і можливості управління збільшуються, а число ступенів свободи при виборі варіантів напрямку розвитку гірничих робіт зростає. Це повністю відноситься і до порядку відпрацьовування родовища у вертикальному напрямку.

Прості об'єкти характеризують напрямом відпрацьовування зверху вниз, більш складні – знизу вгору, складні – назустріч. Для забезпечення якісно-технологічних показників в останньому варіанті можливостей більше, але значно зростають труднощі в управлінні гірничими роботами, непропорційно збільшується і складність технічної реалізації подібної схеми. Кількість

горизонтів, які одночасно задіяні при видобутку промислових запасів на шахті, впливає на рівень, стабільність і схему формування вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин у розпушеній залізорудній масі, на якісно-технологічні процеси, об'ємі інформації в системі управління вмістом якісно-технологічних показників корисних копалин. При великій кількості горизонтів, які застосовують при вибірковому відпрацюванні балансових запасів істотно збільшується розмах коливань вмісту контрольованих корисних компонентів у поточному видобутку промислових запасів. Це викликано видобутком на кожному діючому горизонті промислових запасів з різко мінливим вмістом якісно-технологічних показників корисних копалин, тобто з штучним збільшенням неоднорідності залізорудного масиву, який розробляють. Разом з тим кількість поверхів збільшує можливості одержання товарної залізорудної маси заданого вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин, який буде недосяжним при малій кількості технологічних одиниць цього рівня.

Способи відпрацювання безпосередньо впливають на вміст якісно-технологічних показників корисних копалин у розпушеній залізорудній масі, обумовлюючи мінливість кусковатості і засмічення вмісту якісно-технологічних показників корисних компонентів. При застосуванні класу систем з відкритим очисним простором, які характеризуються незначним засміченням розпушеної залізорудної маси, коливання якісно-технологічних показників відвантаженої з забоїв визначаємо неоднорідністю залізорудного масиву в контурах виймальних одиниць різних рівнів. При використанні систем з масовим обваленням балансово-промислових запасів і вміщуючих порід, рівень і коливання вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин у розпушеній залізорудній масі обумовлені не тільки неоднорідністю залізорудного масиву, але і значним засміченням (10–20 %). Застосування комбінованих систем розробки викликає коливання вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин у розпушеній залізорудній масі,

що обумовлена кількісним співвідношенням у поточному видобутку залізорудної маси, яка надходить з камер і ціликів.

Кількість систем розробки впливає на схеми формування вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин у розпушеній залізорудній масі, визначаючи число типів одиничних залізорудних потоків, склад і методи вирішення задач, інформаційну структуру системи обробки даних маркшейдерського забезпечення гірничих робіт для управління вмістом якісно-технологічних показників корисних копалин у розпушеній залізорудній масі. Майже на половині з усіх шахт Кривбасу (45 %) застосовується одна система розробки, близько 17 % шахт використовують дві-три.

Важливими параметрами є розміри експлуатаційних блоків, конструктивні елементи окремих виробок і об'єми розпушеної залізорудної маси, яка відбита одним вибухом. Залежно від параметрів систем розробки об'єми експлуатаційних блоків змінюються в межах від 1500 до 25000 м³. У такому ж зв'язку з системами розробки перебувають і об'єми розпушеної залізорудної маси, яка відбита одним вибухом і варіюють у дуже широких межах від 5–10 м³ до 1000 і навіть – 15000 м³. Об'єми експлуатаційних блоків і залізорудної маси, яка розпушена одним вибухом, будуть рівні між собою, або різко відрізнятися – навіть на кілька порядків. Важливі не тільки абсолютні величини цих об'ємів, а співвідношення між собою, які визначають стабільність якісно-технологічних характеристик розпушеної залізорудної маси, функціональні задачі і методи вирішення.

Порядок відпрацювання експлуатаційного блоку залежно від виду системи розробки і варіанта є послідовним – одним очисним забоєм, паралельним – одночасно декількома забоями або послідовно-паралельним – уступами. У кожному варіанті відбійку здійснюють прошарками або секціями, нарізаними по простяганню, по потужності або по підняттю (падінню). Цей параметр впливає на рівень, стабільність і схему формування вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин у розпушеній залізорудній масі, об'єм інформації при високій якісно-технологічній неоднорідності масиву, який

розробляють. На 75 % шахт Кривбасу прийняте послідовне відпрацьовування блоків. Спосіб розпушування рудного масиву (глибокими свердловинами, штанговими або дрібними шпурами) і конструкція заряду в значній мірі обумовлюють гранулометричні складові відбитої залізорудної маси, а це, в свою чергу, впливає на інтенсивність перемішування розпушеної залізорудної маси і ступінь усереднення вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин у розпушеній залізорудній масі.

Наступні параметри – режим випуску розпушеної залізорудної маси з очисного простору і кількість призначених для цього виробок – впливають на рівень, стабільність і схему формування вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин у розпушеній залізорудній масі при системах з обваленням. Вони визначають кількісне співвідношення у виданій масі чистої і засміченої розпушеної залізорудної маси. Параметри, які характеризують внутрішню блокову доставку, відіграють важливу роль у формуванні вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин у розпушеній залізорудній масі, стабільності характеристик якісно-технологічних процесів, впливають на об'єм інформації і складові функціональних завдань. Доставку розпушеної залізорудної маси до внутрішньої блокової приймальної ємності здійснюють скреперною лебідкою (об'єм 0,15–0,5 м³), власною вагою, вагонеткою (об'єм 0,5–2,2 м³), силою вибуху, навантажувально-доставочними машинами (2–4 м³), автотранспортом та ін. Приймальна внутрішньо-блокова ємність представлена штреком скреперування, гезенком, рудоспуском, компенсаційними камерами, дучками та ін., об'єм яких змінюється від 2–3 м³ до декількох сотень і тисяч кубометрів. Доставку від блокового рудоспуску здійснюють тими ж видами транспорту, що і доставку до рудоспуску. Співвідношення об'ємів транспортних і акумулюючих ємностей, визначає ступінь перемішування розпушеної залізорудної маси, а отже, впливає на стабільність вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин у розпушеній залізорудній масі.

За організаційно-технічними параметрами кількість блокових рудоспусків на шахтах дорівнює одному-двом. Ступінь перемішування розпушеної

залізорудної маси і стабільність вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин залежить не стільки від загального числа рудоспусків, але і від кількості забоїв різного вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин у розпушеній залізорудній масі, які працюють на один рудоспуск. Найчастіше на рудоспуск приходиться не більше одного-двох забоїв. У рудоспусках відбувається змішування одиничних залізорудних потоків, що надходять з різних забоїв, і відповідне вирівнювання хіміко-мінералогічного складового у розпушеній залізорудній масі. Тому співвідношення числа рудоспусків і забоїв визначає ступінь перемішування розпушеної залізорудної маси, усереднення вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин, щодо, рівня вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин кожного забою. У процесі доставки залізорудна маса надходить у рудоспуск безпосередньо з забою. На більшості шахт проводиться одне перевантаження розпушеної залізорудної маси на проміжному навалі. Число перевантажень впливає на об'єм інформації, схему формування і стабільність вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин, оскільки є чинником перемішування і усереднення вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин.

Параметри, які характеризують організацію підземного транспортування, формують вміст якісно-технологічних показників корисних копалин і враховують на стадіях проектування, планування і обліку. Вони впливають на аспекти вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин приблизно рівною мірою: на стабільність вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин, схему формування і об'єм первинної інформації. Кількість проміжних і відкотних горизонтів, перепускних рудоспусків, бункерів, ємностей і розвиток транспортної мережі віддзеркалюється на ступені перемішування розпушеної залізорудної маси, визначає характер змішування одиничних потоків у загальні і поділ на нові частинні потоки. Ці параметри ускладнюють схему формування вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин у розпушеній залізорудній масі і при раціональному сполученні забезпечують

досягнення необхідної стабільності характеристик. Разом з тим мінливість значень цих параметрів викликає мінливість схеми контролю вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин, приведе до збільшення або зменшення мінливості вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин.

Підземні бункери представляють собою у всьому ланцюзі проходження розпушеної залізорудної маси від забою до стволів основну змішуючу ланку, безперервної дії. При цьому ступінь усереднення вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин зростає зі збільшенням активного об'єму, у якому відбувається перемішування розпушеної залізорудної маси. Управління підземним транспортом забезпечує своєчасне завантаження підземних бункерів залізорудною масою необхідного сорту при роздільній видачі і максимальне перемішування при видачі єдиним потоком при чергуванні у часі транспортних ємностей з високоякісною і бідною залізорудною масою.

З параметрів, які характеризують організацію поверхневого транспортування розпушеної залізорудної маси є об'єм і кількість навколо ствольних бункерів і транспортних ємностей. Параметри, які характеризують загальну організацію гірничого виробництва, впливають на формування відбитої, видобутої, заскладованої і товарної залізорудної маси, яку переробляють, на різних фазах управління вмістом якісно-технологічних показників корисних копалин. Вплив є багатоаспектним і віддзеркалюється на рівні і стабільності вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин, схемах формування залізорудних потоків, якісно-технологічних процесів, складових завдань, методах вирішення і об'ємі інформації про вміст якісно-технологічних показників корисних копалин.

Число працюючих на шахті видобувних дільниць, експлуатаційних блоків і очисних забоїв – параметри, які визначають рівень усереднення вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин в загальному потоці. Збільшення кількості цих виробничих одиниць при інших умовах приводить до зменшення коливань вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин у

розпушеній залізорудній масі. Це приводить до збільшення інформаційного навантаження маркшейдерсько-геологічних відділів, оскільки вимагає розширення мережі контролю вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин в системі залізорудних потоків. Кількість забоїв у блоці також впливає на рівень, стабільність і схему формування вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин і є чинником усереднення.

Продуктивність очисного забою і її коливання безпосередньо віддзеркалюються на однорідності одиничного і загальнорудничного потоків. Коливання продуктивності окремих забоїв виникає під впливом чисельних причин і носить ймовірнісний характер. Нестабільність процесу видобутку балансово-промислових є причиною, яка викликає коливання продуктивності одиничних залізорудних потоків і знижуючих рівень усереднення вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин. При збільшенні продуктивності забою зростає можливість залучення в розробку запасів з різним вмістом якісно-технологічних показників корисних копалин, що веде до зниження коливання вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин у розпушеній залізорудній масі. Разом з тим підвищення продуктивності окремих забоїв веде до скорочення числа одночасно діючих забоїв, що неминуче при постійній потужності шахти.

Концентрація гірничих робіт, впливає на рівень і стабільність вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин у розпушеній залізорудній масі не тільки в результаті сукупної взаємодії продуктивності шахти і виймальної одиниці, числа поверхів, блоків, забоїв, але і через необхідність зосередження видобувних одиниць на певній ділянці родовища. Встановлено, що концентрація гірничих робіт з вертикалі при валовому вийманні не впливає на коливання вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин. Концентрація всього поточного видобутку в малому числі високопродуктивних забоїв, які займають відносно невеликий об'єм родовища, викликає постійні мінливості рівня вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин у розпушеній залізорудній масі. Це обумовлено зменшенням ймовірності

залучення у видобуток великої кількості типів і сортів балансово-промислових запасів різного вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин при концентрації гірничих робіт. У зв'язку зі зростанням значимості проблеми вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин у розпушеній залізорудній масі важлива роль у формуванні вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин приділяється складам. Підприємства мають перевантажувальні, сортові і склади усереднення вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин. У широких межах варіують об'єми цих складів від 300 до 3000–5000 м³ і більше. Режим використання складів є постійним або періодичним. Все це визначає особливості використання залізорудних складів і складів споживачів для формування залізорудних потоків і вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин у розпушеній залізорудній масі, яка впливає на складові функціональних завдань і інформаційне забезпечення.

Параметри організації гірничого виробництва, відносяться до формування вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин у розпушеній залізорудній масі, яку використовує споживач. Вони впливають на рівень і стабільність вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин, схему формування, об'єми інформації і частково на складові завдань маркшейдерсько-геологічного управління вмістом якісно-технологічних показників корисних копалин.

Розглянутий взаємозв'язок основних геологічних, гірничо-технологічних і організаційно-технічних параметрів і вплив їх на різні форми існування вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин. Якісно-технологічні і структурно-морфологічні параметри впливають тільки на формування вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин у балансово-промислових запасах надр; фізико-технічні параметри впливають на всі форми вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин. Гірничо-технологічні параметри визначають вміст якісно-технологічних показників корисних копалин у балансово-промислових запасах надр і розпушеній залізорудній масі. Організаційно-технічні параметри комплексів доставки і підземного

транспортування позначаються на вмісті якісно-технологічних показників корисних копалин у розпушеній залізорудній масі, а комплекси поверхневого транспортування на вмісті якісно-технологічних показників корисних копалин видобутих балансово-промислових запасів. Параметри, які характеризують загальну організацію виробництва, є «наскрізними», оскільки віддзеркалюються на вмісті якісно-технологічних показників корисних копалин різних видів залізорудної маси – від розпушеної до товарної. Сукупний вплив гірничо-технологічних і організаційно-технічних параметрів визначає ефективність і результати технологічних процесів формування залізорудних потоків і вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин у залізорудній масі, трансформації природно-просторового розміщення мінливості вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин у розпушеній залізорудній масі. Об'єктивним показником якісно-технологічних процесів є рівень втрат балансово-промислових запасів і засмічення вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин при видобутку.

Таким чином, розглянуті гірничо-технологічні і організаційно-технічні параметри впливають на схеми формування залізорудних потоків і вміст якісно-технологічних показників корисних копалин у розпушеній залізорудній масі. Це обумовлено тим, що зазначені параметри, характеризуючи технологію розкриття і підготовки дільниць рудного тіла і покладу залізорудного родовища, організацію доставки, підземного і поверхневого транспортування, складування і відвантаження товарної залізорудної маси, є кількісними показниками функціонування технічних елементів схем формування залізорудних потоків і вмісту якісно-технологічних показників корисних копалин у розпушеній залізорудній масі. Побудова і аналіз подібних схем для гірничовидобувних підприємств є матеріалом до вивчення особливостей формування різних видів якісно-технологічних показників корисних копалин у розпушеній залізорудній масі і організації маркшейдерсько-геологічних робіт для управління вмістом якісно-технологічних показників корисних копалин у розпушеній залізорудній масі.

УДК

**ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ
ПОКРАЩЕННЯ ПІДГОТОВКИ ЛІКАРЯ-СТОМАТОЛОГА**

Копчак Оксана Вікторівна

д.мед.н., доцент

Азаров Олексій Вікторович

к.мед.н., доцент

Куліш Альона Станіславівна

Луговська Катерина Олегівна

Черняк Світлана Ярославівна

асистенти кафедри

терапевтичної стоматології

Приватного вищого навчального закладу

«Київський медичний університет»

Актуальність. Стрімкий розвиток сучасної медицини і стоматології обумовлюють підвищення вимог до підготовки лікарів у вищих навчальних закладах освіти медичного спрямування. Глобалізація інформаційного простору, поява сучасного обладнання та інноваційних технологій в галузі медицини вимагають змін і в методології та практиці підготовки майбутніх лікарів.[1,с.52]. Традиційні методи освітнього процесу вже не можуть задовольнити сучасну студентську аудиторію. Класичні методи проведення практичних занять не відповідають сучасним вимогам до підготовки висококваліфікованого клініциста. Використання комп'ютерних технологій у навчальному процесі є одним з сучасних та актуальних методів роботи викладача під час проведення практичного або семінарського заняття. Такий підхід дозволяє навчальний процес більш цікавим та корисним для студентів і призводить до максимального засвоєння наданої інформації.

Мета. Провести аналіз якості засвоєння навчального матеріалу студентами 5 курсів стоматологічного факультету після впровадження комп'ютерних методів навчання у викладацьку діяльність. Основою традиційного навчання студентів є робота з тестами для визначення вихідного рівня знань, усне опитування студентів по темі практично заняття та тестування студентів для оцінки якості засвоєного матеріалу [4,с.122]. Така методика проведення практичного заняття не дозволяє в повній мірі розкрити потенціал студента, не дає можливості повністю з'ясувати рівень теоретичної підготовки кожного студента окремо. Застосування комп'ютерних технологій сприяє кращому та більш глибокому засвоєнню студентами інформації [2,с.87]. Під час проведення практичних та семінарських занять студенти мають можливість продемонструвати навички роботи з джерелами інформації, роботи з комп'ютерною технікою.

Матеріали та методи дослідження. Для оцінки якості засвоєння навчального матеріалу при впровадженні комп'ютерних методів навчання було задіяно 53 студенти 5 курсів, які вивчали розділ терапевтичної стоматології «захворювання слизової оболонки порожнини рота». Студенти були розподілені на 2 рандомізовані за статтю та віком групи (I-ша – контрольна група (26 осіб), II-га – основна (27 осіб). Студентам I-ої групи викладання навчального матеріалу проводилось за традиційною методикою. На початку практичного заняття викладач за допомогою тестових завдань закритого типу визначав вихідний рівень підготовки студентів до практичного заняття. Після того проводилось усне опитування студентів за темою заняття згідно тематичного плану. На заключній частині заняття викладач за допомогою комплексного опитування визначав рівень та якість закріплення пройденого матеріалу. Студентам II-ої групи викладання матеріалу проводилось із використанням комп'ютерних технологій, а саме – пропонувалась самостійна підготовка презентації окремого розділу захворювань слизової оболонки порожнини рота, та її демонстрація та доповідь. [3, с.96]. Оцінка засвоєння пройденого матеріалу проводилась за допомогою комплексного опитування, що складалось з усного та письмового опитувань та тестувань.

Результати. Проведений аналіз комплексного опитування студентів I-ої та II-ої груп показав, що засвоєння навчального матеріалу студентами II-ої (основної) групи було на 43% краще у порівнянні з студентами I-ої групи. Отриманий результат можна пояснити тим, що застосування сучасних науково-дослідницьких процесів та методів, перехід від обробки та систематизації інформації на паперових носіях, а саме конспектах занять та лекцій до роботи з інформацією на електронних носіях, збір та аналіз різноманітних джерел інформації, робота з програмами візуалізації процесів – це все якісно впливає на підготовку майбутнього лікаря-стоматолога. Використання сучасних комп'ютерних методів навчання студентів змінює і роль викладача – він перестає цементувати навколо себе освітній процес, а лише корегує та спрямовує навчальний процес, займається його організацією, визначає основні напрямки, формулює ключові питання, контролює час вирішення цих питань, надає консультативну допомогу у разі виникнення утруднень у студентів. Кращий рівень засвоєння навчального матеріалу студентами II-ої (основної) групи пояснюється також тим, що під час підготовки до практичного заняття студенти за допомогою комп'ютерних технологій знайомляться із новітніми розробками у галузі стоматології, фармакології та загальної медичної практики. Вони мають можливість переглядати різні вебінари за темою презентації, статті у провідних медичних виданнях, знайомитися з досвідом викладання терапевтичної стоматології в інших віщих навчальних закладах, як в Україні, так і за її межами. Під час обговорення доповіді студенти можуть поставити запитання за темою, висвітленою в презентації, обговорити власний досвід розв'язання подібних питань, провести ситуаційний аналіз будь-якої клінічної ситуації, яка виникала під час проведення лікування профільних або тематичних хворих. При цьому викладач, використовуючи різні педагогічні прийоми, створює мотивацію для більш якісного виконання поставлених завдань. Підсумком таких занять є формування у майбутнього лікаря-стоматолога низки клінічних навичок, необхідних для подальшої практичної діяльності. Окрім цього, одним із сучасних комп'ютерних методів підготовки

майбутніх лікарів є участь студентів у міжнародних чи інших відеоконференціях за участю провідних фахівців в певних галузях стоматології. Використання сучасної техніки передачі інформації дозволяє наочно бачити виконання певних стоматологічних маніпуляцій або процес лікування в цілому. Під час таких занять студент має можливість не тільки побачити всі складові лікувального процесу, але і почути коментарі фахівців. Прикладом таких занять є ендодонтичне лікування зубів за допомогою стоматологічного мікроскопа, оснащеного відеокамерою, використання лазера при лікуванні захворювань тканин пародонту, або виконання складного хірургічного втручання щелепно-лицьової ділянки, коли всі бажаючі не можуть зазирнути в окуляр мікроскопа чи бути присутні в операційній залі. Після закінчення лікування або оперативного втручання студенти мають можливість обговорити із лікарями всі етапи проведеного лікування, які, можливо, залишились поза увагою, або були незрозумілі в процесі перегляду.

Висновки. Впровадження комп'ютерних методів навчання у освітню діяльність дозволяє покращити якість засвоєння матеріалу на 43%. Широке використання сучасних інформаційних та комунікаційних технологій допомагає розвинути у майбутніх лікарів – стоматологів аналітичне та клінічне мислення, знаходження оптимальних шляхів вирішення проблем діагностики та лікування хвороб органів порожнини рота, комунікативні навички взаємодії із колегами та фахівцями інших медичних напрямків.

ПЕРЕЛІК ЛІТЕРАТУРИ

1. Шаповал М. І. Менеджмент якості: навчальний посібник /М.І. Шаповал. – Київ, 2007. – 471с.
2. Нечепоренко Л.С. Педагогічна майстерність: Монографія / Л.С. Нечепоренко. – Харків: Видавничий центр ХНУ, 2009. – 276с.
3. Гладуш В.А. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія. Навч. посіб. / В.А. Гладуш, Г.І. Лисенко – Д., 2014. – 416с.
4. Іванов В.Ф. Сучасні комп'ютерні технології і засоби масової комунікації: аспекти застосування / В.Ф. Іванов, О.К. Мелещенко. – К. : ІЗМН, 2006. – 352с.

УДК 378.371.134:37.025.8

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Бурчак Станіслав Олександрович

канд.пед.наук, доцент, докторант

Бурчак Ліана Володимирівна

канд.пед.наук, доцент

Глухівський національний педагогічний університет

імені Олександра Довженка

м. Глухів, Україна

Анотація. Дану публікацію присвячено дослідженню проблеми розвитку креативності особистості. У ній схарактеризовано історико-педагогічні аспекти розвитку креативності, проаналізовано підходи до трактування поняття креативності, її діагностики та технології розвитку протягом останнього століття.

Ключові слова: розвиток креативності, історико-педагогічні аспекти, діагностика креативності, особистість, технології розвитку креативності особистості.

У людини немає благороднішого заняття, яке виправдовувало б її існування на землі, підтверджувало б високе звання людини, давало б їй саму глибину й істинну насолоду від ранньої юності до похилої старості, ніж творчість.

С. Гончаренко

У співвідношенні «людина і світ» особистість, а особливо особистість учителя, постає як самостійна творча сила, здатна бачити, розуміти й перетворювати навколишню дійсність.

Сучасний етап розвитку вищої освіти висуває нові вимоги до підготовки студентів закладів вищої освіти, в тому числі й педагогічних, які полягають у

тому, що набуття лише предметних знань вже не є достатнім для того, щоб скласти конкуренцію на ринку праці. Нові цінності та орієнтири освіти (індивідуально-особистісний підхід у навчанні, суб'єкт-суб'єктні відносини вчителя та учнів і т.д.), а також сучасні досягнення науки багато в чому визначають вибір технологій, яким педагоги все частіше віддають перевагу на цьому етапі розвитку освіти [1, с. 184].

Виникає потреба в застосуванні креативних форм, методів навчання, які розвивають здатність до оригінальної думки та креативної дії. Одним із головних напрямів гуманізації освіти є спрямування освітнього процесу на формування, розвиток і саморозвиток суб'єктів педагогічної взаємодії. Тому одним із пріоритетних напрямів політики України є турбота про обдаровану та талановиту молодь, у тому числі й студентів педагогічних закладів освіти, її творчий, інтелектуальний, духовний та фізичний розвиток.

На думку В. Павленко, педагогічною аксіомою сьогодення має бути теза: щоб успішно розвивати креативність школярів, сучасний учитель сам повинен бути креативною особистістю, прагнути до подолання в собі сили шаблону та формальності у викладанні навчального матеріалу» [1].

Тому головною метою педагогічної освіти сьогодні стає підготовка компетентного, кваліфікованого випускника, який здатний не лише застосовувати на практиці знання, вміння і навички, а й приймати оригінальні та нестандартні рішення в ситуаціях, що виникають у професійній діяльності.

Креативність – (від лат. *creatio* – створення). Цим терміном часто називають творчу, новаторську діяльність, творчі здібності індивіда, що характеризуються здатністю до продукування принципово нових ідей і що входять у структуру обдарованості як незалежний фактор [2].

Навколо даного феномену точилися багаточисельні суперечки. Окремі покоління психологів, їх наукові школи взагалі заперечували існування креативності як самостійної психологічної характеристики.

Майже століття плеяди вітчизняних і зарубіжних учених переймалися проблемою креативності (О. Антонова, Л. Байтімерова, Ф. Баррон,

К. Батовріна, Д. Богоявленська, Л. Виготський, Н. Вишнякова, О. Войтенко, Є. Гергель, Дж. Гілфорд, І. Гриненко, В. Дружинін, Н. Добровольська, О. Дунаєва, Л. Єрмолаєва-Томіна, О. Кононко, О. Кульчицька, О. Куцевол, В. Лімонт, Н. Мала, С. Медник, В. Моляко, А. Морозов, В. Павленко, І. Подорожна, О. Приходько, С. Попек, Л. Пузеп, С. Сисоєва, В. Сластьонін, Е. Торренс, В. Фрицюк, Е. Фромм, І. Шахіна, К. Шмідт, А. Шадріна, О. Яковлєва, О. Ярошинська та ін).

Попри багату напрацьовану базу знань, феномен креативності й сьогодні залишається недостатньо дослідженим, отже, і сучасні науковці, вивчаючи дану проблему, намагаються розробляти її теоретичні і методичні засади, діагностику креативного потенціалу особистості, визначати структуру тощо.

У античні часи Платон вважав, що людина отримує ідеї від богів та є їхнім провідником в життя. Аристотель міркував про витoki натхнення як результат розумових асоціацій людини. У XVIII столітті виникли філософські суперечки про генія, зокрема, про витoki творчого генія. У. Дафф схилився до теорії генетичної природи креативності. У 1767 році він відрізняв творчий геній від таланту, який характеризується високим рівнем досягнень, але не обов'язково оригінальним мисленням. У XIX столітті все більше авторів підтримують ідеї, що геніальність ґрунтується на найвищому рівні оригінальності, яка, в свою чергу, залежить від здатності встановлювати асоціації між ідеями [3].

Прийнято вважати, що основоположником дослідження феномену та явища креативності є англійський вчений XIX ст. Ф. Гальтон, який у 1850-х роках, натхненний ідеями свого кузена Ч. Дарвіна, захопився ідеями спадковості таланту. До початку XX століття дослідженнями креативності займалися багато авторів і цілі наукові школи. Так, Едуард Тулуз досліджує видатних людей, таких як Еміль Золя і Анрі Пуанкаре. Він вивчає різні аспекти (сприйняття, пам'ять, мислення, особистісні якості) психологічного функціонування цих людей для того, щоб, зокрема, з'ясувати, чи не пов'язана креативність з певною психологічною крихкістю. Альфред Біне проводить дослідження окремих випадків в області літературної творчості. Він розглядає творче мислення на

основі асоціацій як частину інтелекту. У першій версії шкали інтелекту, яку він розробив разом з Симоном, можна знайти оригінальні завдання, призначені для оцінки творчої уяви. Чарльз Спирмен у своїй книзі про творчий розум висуває припущення, що в основі креативності лежить інтелектуальна здатність формувати зв'язки між різними ідеями (знаходити між ними відповідність або схожість). Крім цього, відсутність у першій половині ХХ століття наукового інтересу до дослідження творчих здібностей було спричинено розмитістю та нечіткістю визначення поняття креативності як здібності та здатності (а не дару) та відсутністю надійних методів її діагностики [4].

Г. Айзенк розмірковував про феномен психотизму, обумовлював креативність та різні форми психопатологій спільною генетичною основою. У 1900 році Т. Рибо у своїх дослідженнях вивчає роль інтелекту, емоцій і несвідомого у творчому мисленні, а також відстежує хід його розвитку та різні форми його прояву - літературну, наукову, підприємницьку [5].

Уперше термін «креативність» було вжито психологом Д. Сімпсоном у 1922 році. Учений вважав, що «креативність» – це здатність людини відмовитися від стереотипних способів мислення, «здатність до руйнування загальноприйнятого, звичайного порядку походження ідей у процесі мислення» [6, с. 632].

Одне з найперших визначень креативності надав американський учений, професор Стенфордського університету Джон Као: «Креативність – це цілісний процес генерації ідей, їх розвитку та перетворення на цінності. Цей процес поєднує в собі те, що люди називають новаторством». Він відзначає одночасно мистецтво породження нових ідей і науку відточування цих ідей до стадії відтворення в дійсності [7].

Незважаючи на тривале застосування терміну, креативність як окреме поняття було виділено лише в 60-х рр. ХХ ст. завдяки Дж. Гілфорду. У 1960 році саме Дж. Гілфорд у зверненні при вступі на посаду президента Американської психологічної асоціації запропонував психологам зосередити свою увагу на вивченні креативності. Були створені декілька лабораторій та інститутів, стали

виходити часописи і монографії, однак, за оцінками Р. Стернберга, усього лише 0,5% статей (із 1975 по 1995 рік) мали відношення до проблеми креативності [8].

Серед творців теорії креативності найбільш відомим є американський психолог Е. Торренс, що почав свої дослідження креативності в 1958 році й присвятив цій проблемі все життя. Е. Торренс визначав креативність як процес: появи чутливості до проблем, дефіциту знань, їх невідповідності, дисгармонії та ін.; фіксації цих проблем; пошуку рішень даних проблем, висунення гіпотез; перевірок, змін і повторних перевірок гіпотез; формулювання результату [1, с. 88-92].

У цей же час Д. Маккіннон, К. Роу та інші дослідники з Інституту з вивчення і вимірювання особистості вивчали особистісні риси і мотиви, пов'язані з креативністю. У їхніх дослідженнях застосовували кореляційні методи і методи порівняння груп з різним рівнем креативності. Було показано, що з креативністю може бути пов'язано багато рис: впевненість у собі, незалежність суджень, схильність до ризику. Для А. Маслоу і К. Роджерса креативність є засобом реалізації свого потенціалу (самоактуалізація), вона пов'язується з такими рисами як розуміння себе і свобода духу [9].

Послідовниками Дж. Гілфорда й Е. Торренса є М. Волах і Н. Коган, які відкинули один із критеріїв креативності – точність. Учені відмовилися від обмеження часу, середовища конкуренції та єдиного критерію правильної відповіді. Вони вважають, що креативність та інтелект взаємопов'язані не тільки на рівні якостей особистості, але й на рівні цілісного пізнавального процесу [10, с. 190].

У 1980-х і 1990-х роках питання про зв'язок креативності з конативними змінними продовжує привертати увагу фахівців із соціальної психології креативності. Так, у 1996 році Амабілія з співробітниками досліджує роль внутрішньої мотивації в креативності. Інші дослідження присвячуються впливу культурного середовища. У 1984 році Саймонтон у своїх «історіометричних» дослідженнях встановив, що певні характеристики суспільства, такі як

політичне різноманіття, впливають на креативність його членів протягом усього історичного розвитку [11].

Науковий інтерес для розуміння розвитку творчості особистості становить концепція механізму творчості, яку розробив вітчизняний учений В. Клименко. Основна проблема, що її досліджує автор концепції механізму творчості людини (креативної психічної системи), формулюється так: «Здібності людини виявляються не в тому, що вона має знання у формі знакових систем, відчуває у формі почувань, а в тому, що вона доцільно діє, спираючись на логіку предмета» [12, с. 27].

Сучасний вітчизняний педагог, науковець С. Овчаров, вивчаючи технології розвитку креативності учителів інформатики, розглянув ряд методик оцінки креативності учителів. У своїх наукових публікаціях він пропонує креативність учителів інформатики оцінювати на основі загальних і спеціальних критеріїв креативності. Загальні критерії характеризують ступінь розвитку креативності особистості, зокрема педагога, без урахування її творчих здібностей, пов'язаних із професійною діяльністю, виконанням своїх повсякденних службових обов'язків. Тобто це показники, що визначають рівень сформованості креативних якостей людини, яка в майбутньому може мати будь-який фах. На його думку до загальних критеріїв креативності належать такі: асоціативність, гнучкість мислення, здатність до перекомбінування, інтуїтивність, оригінальність, побіжність думки.

Указані критерії він характеризує таким чином: асоціативність – здатність до встановлення логічних зв'язків між подіями, об'єктами та їх властивостями; гнучкість мислення – здатність застосовувати різноманітні стратегії вирішуючи проблем; здатність до перекомбінування – спроможність до швидкого перетасування ідей, що виникають; інтуїтивність – здатність до передбачення певних подій, властивостей об'єктів; оригінальність – здібність продукувати незвичайні, нестандартні ідеї; побіжність думки – кількість ідей, що виникають в одиницю часу.

На думку С. Овчарова, під час оцінки креативності вчителів-предметників, слід звертати увагу на спеціальні критерії креативності, під якими він розуміє показники, які властиві вчителям конкретної спеціальності, що визначають їхню готовність до творчої діяльності в процесі навчання предмету. Вони характеризують здатність педагога креативно підходити до викладання шкільного курсу певної дисципліни, навчати учнів цій дисципліні на основі використання евристичних прийомів і методів, формувати й розвивати в них потужний креативний потенціал. До спеціальних критеріїв креативності належать: здатність до педагогічної творчості, використання комп'ютерної техніки в навчально-виховному процесі, рівень розвитку алгоритмічного мислення [13].

Протягом останніх двадцяти років прослідковується розвиток когнітивного підходу до креативності. Експерименти, дослідження окремих випадків і моделювання за допомогою штучного інтелекту дозволяють вивчати ментальні репрезентації, а також задіяні в творчості процеси перетворення інформації (породження аналогій, пошук, розробка і синтез ідей). На думку деяких представників когнітивного підходу, креативність ґрунтується на звичайних когнітивних процесах, навіть якщо результати цих процесів виявляються «незвичайними».

Більшість сучасних учених підкреслюють, що в цей період був запропонований ряд теорій, відповідно до яких креативність є результатом конвергенції когнітивних, конативних і середовищних факторів [14].

Отже, проаналізувавши історичний аспект розвитку креативності особистості, бачимо, що феномен креативності цікавить педагогів і психологів уже більше ста років. Крім того, в різні часи прослідковуються різні підходи як до трактування даного поняття, так і до його компонентних складників і, особливо, до технологій їх розвитку. Ці питання цікавлять і нас у рамках власного дослідження, а, отже, є основними завданнями в ньому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Павленко В.В. Суб'єкт-суб'єктна взаємодія у навчально-виховному процесі Польщі // Людинознавчі студії : зб. наук. праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Педагогіка» / ред. кол. М. Чепіль (гол. ред.) та ін. Дрогобич : Вид. відділ ДДПУ імені Івана Франка. Випуск 2/34 (2016). С. 184–196.
2. Torrance E.P. The Torrance Test of creative thinking: Technical-norm manual. III, 1974.
3. Albert, R.S., Runco, M. A. (1999). A history of research on creativity. In R.J. Sternberg. Handbook of creativity. New York : Cambridge University Press, 1999. P. 16-31.
4. Примуш Р.Б. Управління креативністю державних службовців // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2014. № 5. Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2014_5_4
5. Семенюк М.Ю. Теоретичні засади проблеми розвитку креативності обдарованих студентів // Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2015. № 7. С. 27-30.
6. Курочкина А.Ю. Исследования креативности: постановка проблемы экономики // Сб. научных статей по итогам Международной научной конференции, С.-Петербург, 19–20 мая 2009 г. / под. общ. ред. проф. Н.А. Горелова, проф. О.Н. Мелькова. Москва: Изд-во «Креативная экономика», 2009. С. 630-639.
7. Павленко В.В. Креативність: сутнісна характеристика поняття // Креативна педагогіка: [наук.-метод. журнал] / академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся». Житомир, 2016. Вип. 11. С.120-131.
8. Гилфорд Дж. Три сторони інтелекта [пер. с англ. Э.А. Голубевой] // Психология мышления. Москва : Прогресс, 1965. С. 443-456.
9. Любарт Т., Муширу К., Торджман С., Зенасни Ф. Психология креативности. Москва: Когито-Центр», 2009. 420 с.

10. Дружинин В.Н. Психология общих способностей. СПб.: Питер, 2008. 358 с.
11. Amabile T.M. Creativity and Innovation in Organizations. Harvard Business School Background, 1996. P. 396-239.
12. Клименко В.В. Психологія творчості : навч. посіб.для студ. вищих навч. закладів. Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини «Україна». К. : Центр навч. л-ри, 2006. 480 с.
13. Овчаров С.М. Развитие креативности учителей информатики в системе непрерывной профессиональной освіти // Наука и инновации в современном мире: образование, воспитание, физическое воспитание и спорт. К., 2017. С.8-22.
14. Sternberg R.J., Lubart T.I. The concept of creativity: Prospects and paradigms. Handbook of creativity. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. P. 3-15.

УДК 611.81

НЕЙРОТЕХНОЛОГІЇ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНИЙ НАУКОВИЙ НАПРЯМ У ВИВЧЕННІ АСПЕКТІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВИЩОЇ НЕРВОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Десятнюк Л. Б.

викладач кафедри медичної та біологічної фізики та інформатики;

Груша А. Г.

студентка 2-го курсу медичного факультету

Національний медичний університет імені О.О.Богомольця

м. Київ, Україна

Незважаючи на високий рівень розвитку сучасної науки в цілому та медицини зокрема, головний мозок людини сьогодні залишається для вчених практично «terra incognita», що особливо стосується вищої нервової діяльності: процесів мислення, різноманітних аспектів свідомості, важливих психічних функцій. Багато захворювань, що вражають певні структури головного мозку (Альцгеймера, Паркінсона) досі залишаються невиліковними.

Мета дослідження: розглянути застосування новітніх технологій у сфері вивчення головного мозку та визначити саме ті, які сприяли б вирішенню таких завдань, як:

- діагностика та лікування захворювань головного мозку;
- вплив на мозок, стимуляція його роботи (наприклад, при реабілітації хворих після інсульту або черепно-мозкових травм);
- дослідження структури мозку та взаємозв'язків у ньому; вивчення структур, функції яких повністю або частково не з'ясовані (елементи лімбічної системи, деякі ділянки неокортексу тощо)

Головний мозок цікавив людей ще в стародавні часи. Перша згадка про спостереження за мозком людини, точніше, за змінами в поведінці під впливом маку, датується близько 4000 р. до н.е. У «Папірусі Едвіна Сміта», авторство

якого приписується древньоєгипетському лікареві Імхотепу, Близько 2000 р. до н.е. у Південній Америці почали практикувати трепанацію черепа для лікування головного болю, епілепсії та психічних захворювань. Це був тільки початок вивчення найважливішого керівного центру всіх органів та систем людини.

Вивчення людського мозку є міждисциплінарною наукою, оскільки охоплює багато рівнів дослідження: від молекулярного, субмолекулярного та клітинного (окремі нейрони) до рівня об'єднань нейронів (наприклад, ретикулярна формація), доволі великих структур (кора великого мозку, мозочок) та на найвищому рівні – нервової системи в цілому.

Стрімкий розвиток науки та технічний прогрес у ІХ-XX століттях дав початок таким важливим напрямкам у науці, як:

- **нейробиологія**, що вивчає будову, функції, розвиток, біохімію, генетику та патологію нервової системи;
- **нейрофізіологія** – розділ загальної фізіології, що вивчає функціональну діяльність нервової системи та є теоретичною основою для неврології;
- **неврологія** – група медико-біологічних наук, що вивчає нервову систему;
- **електрофізіологія**, предметом вивчення якої є електричні явища в організмі при різноманітних видах діяльності;
- **когнітивна психологія** – галузь, що досліджує пізнавальні процеси, такі, як мислення, увага, уява, пам'ять тощо.

XX століття стало епохою виникнення електронно-обчислювальної техніки та комп'ютерних технологій, які дозволили наукам про мозок прогресивно розвиватися. Нейрофізіологи 2-ої половини минулого сторіччя встановили, що функції організму, що раніше не піддавалися саморегуляції, за певних умов можуть керуватися людиною. Посередником мали стати саме технічні пристрої, через які надходили б сигнали зворотного зв'язку про стан організму.

На основі цього видатного відкриття в подальшому сформувалися незалежно одна від одної дві лінії досліджень, спрямованих на використання сигналів від біопотенціалів мозку людини для регуляції його функціонування.

✓ **Перша лінія** безпосередньо пов'язана зі створенням комп'ютерних інформаційно-керівних систем, які відіграють роль посередника між мозком та різноманітними технологічними пристроями. Ці технології отримали назву **«інтерфейс мозок-комп'ютер» (ІМК)**. Вони дають змогу керувати технічними пристроями за допомогою сигналів, що надходять від мозку, що реєструються на поверхні голови у вигляді електроенцефалограми (ЕЕГ), оминаючи передачу імпульсу по нервово-м'язовим синапсах[1].

✓ **Друга лінія** базується на теорії І.П. Павлова про умовні рефлекси та її розвитку в роботах по оперантному обумовленню електричної активності мозку людини[2]. Завдяки цим дослідженням, що продемонстрували можливість перебудови патернів мозкових хвиль за рахунок використання принципів обумовлення, сформувалась технологія керування зі зворотним зв'язком по ЕЕГ або технологія **нейробиоуправління (НБУ)**[3].

Обидві технології мають як спільні, так і відмінні риси. Наявність подібних ознак дала змогу низці вчених розглядати їх або сумісно, або вважати технологію НБУ окремим випадком ІМК, особливо в ранньому застосуванні[4]. Принципова різниця між методами полягає в співвідношенні автоматичної та контрольованої обробки сигналів від головного мозку. Технологія ІМК не вимагає усвідомлення, оскільки автоматично керує виконавчими пристроями, тоді як у технології НБУ біологічні потенціали мозку перетворюються на інформаційні сигнали зворотного зв'язку для навчання людини усвідомленої регуляції власних функцій. У наш час обидва напрями викликають підвищений інтерес у вчених. За останні 5 років у базі даних наукової медичної періодики Pubmed спостерігається збільшення кількості публікацій, що стосуються нейротехнологій, у 2-3 рази.

Маємо підстави зауважувати, що такий експоненціальний ріст числа досліджень може мати причиною наступні фактори:

- недостатня ефективність традиційних методів фармакотерапії[5];
- більш повне розуміння механізмів пластичності головного мозку та, як наслідок, незадоволення поточними реабілітаційними методами [6];

— бурхливий розвиток потужності електронно-обчислювальної техніки, робототехніки, методів реєстрації та запису сигналів мозку та математичних алгоритмів для їх декодування[7].

Розглянемо обидва напрями досліджень головного мозку та перспективи їх застосування в майбутньому.

Інтерфейс мозок-комп'ютер являє собою комп'ютерну інформаційно-керівну систему, що реєструє сигнали мозку, здійснює їх аналіз та перетворює на команди, що надходять на технічні пристрої для здійснення необхідної дії. Формально ІМК є системою, яка вимірює активність мозку та перетворює її на штучний сигнал, який шляхом перетворення вихідного сигналу трансформує взаємодію мозку з зовнішнім або внутрішнім середовищем.

Розвиток технології ІМК розпочався ще у 1973 р., коли був запропонований цей термін і викладений план експериментальних досліджень взаємодії мозку людини та комп'ютера. Яскравим прикладом, на нашу думку, може слугувати ритмічна світлова стимуляція, описана в роботі Н. П. Бехтеревої, що довела більшу ефективність автоматичного управління електричними сигналами мозку в порівнянні з іншими видами фотостимуляції, що проявилось у рості альфаритму ЕЕГ.

Головна мета технологій ІМК полягає в компенсації або регенерації важливих функцій для осіб, що втратили здатність до їх виконання через такі хвороби, як аміотрофічний склероз, церебральний параліч, інсульт, пошкодження спинного мозку. Ця унікальна технологія дозволяє встановити зв'язок між непошкодженими ділянками мозку та допоміжними пристроями, здатними компенсувати втрачені/пошкоджені сенсорні та моторні функції. Наприклад, пацієнти, паралізовані внаслідок травми хребта та пошкодження спинного мозку, зможуть відновити рухові функції завдяки ІМК, що сполучає нейронні структури префронтальної (моторної) кори з роботизованими кінцівками, екзоскелетами або нейроморфними електрогенераторами. Відновити чутливість допоможуть сенсорні ІМК шляхом передачі соматосенсорних відчуттів (температура, біль, дотик)[8].

У нейрореабілітації існує два напрями ІМК: допоміжні (assistive), описані вище, та відновлювальні (restorative), які знаходяться переважно на стадії розробки; їх мета – навчання завдяки реорганізації кори головного мозку при її пошкодженнях. Провідну роль, окрім технологій, має відігравати природна пластичність мозку. Схема ІМК полягає в реєстрації сигналів мозкової активності з поверхні голови (неінвазивні ІМК) або за допомогою вживлених електродів (інвазивні ІМК). За допомогою комп'ютерної обробки з отриманих сигналів виділяються компоненти, важливі для керування зовнішнім пристроєм. Далі формується команда, що надходить на зовнішній пристрій. Зазвичай в ІМК входить система, що надсилає до мозку інформацію про результат виконання команди.

У 2015 р. дослідники розробили декодуючі пристрої, що дали змогу двом пацієнтам з тетраплегією «електронним курсором» маніпулювати з протезами руки та виконувати елементарні рухи. Для цього в первинну моторну кору їм було імплантовано чіпи з 96 мікроелектродів. Результати експериментів проілюстрували той факт, що протези, керовані корою мозку, змогли б стати цінними нейротехнологіями майбутнього та відіграти провідну роль у відновленні незалежності пацієнтів з паралічем або парезом кінцівок, що виник унаслідок пошкодження ЦНС травмою чи патологічним процесом[9].

Нейробоуправління являє собою комп'ютерні інформаційно-керівні системи, що дають можливість модифікувати біопотенціали головного мозку за активної участі самого пацієнта. Людина здатна бачити або чути адекватне відображення власних біопотенціалів та навчається змінювати їх у потрібному напрямку. У процесі тренування ефект закріплюється.

Система нейробоуправління складається з 5 кроків обробки:

1. Отримання сигналу від мозку.
2. Первинна обробка сигналу (виявлення та видалення артефактів).
3. Виділення ключових ознак.
4. Генерація сигналу зворотного зв'язку.
5. Адаптивне навчання.

У становленні технологій нейробіоуправління провідну роль відіграли дослідження Дж. Камія, зокрема, праця «Свідомий контроль мозкових хвиль»(1968), що продемонструвала можливість людини змінювати вираженість спектральних компонентів власної ЕЕГ. Саме ця обставина у подальшому стала фундаментом для розробки низки клінічних програм нейробіоуправління для лікування багатьох захворювань шляхом прямої перебудови електричних процесів мозку. Механізми нейробіоуправління повною мірою ще не з'ясовані: за однією версією, в основі лежить перебудова нейронних ланцюгів та мереж, за іншою, – налаштування гомеостатичного балансу мозку[10].

Головна мета нейробіоуправління полягає в лікуванні психіатричних захворювань таких як синдрому дефіциту уваги та гіперактивності (СДУГ) у дітей, психози, шизофренія, депресія, аутизм, розлади харчової поведінки тощо); невропатологій (мігрень, епілепсія, невралгії); у спорті для підвищення досягнень. Наприклад, альфа-стимулюючі тренінги для студентів-спортсменів показали підвищення продуктивності та покращення результатів в середньому на 34%, а курс бета-стимулюючих тренінгів для дітей із СДУГ мав ефективність у 94% випадків. Спостерігалось збільшення концентрації уваги, покращення успішності, зниження імпульсивності.

Висновки:

1. Мозок людини є найважливішим керівним центром організму та водночас найменш дослідженим органом, тому вивчення його функціонування є одним із провідних завдань науковців ХХІ століття.
2. Технології **«інтерфейс мозок-комп'ютер»** та **нейробіоуправління** є унікальними методами модуляції активності мозку та інструментами для нефармакологічного лікування неврологічних та психічних захворювань і травм.
3. Технологія **«інтерфейс мозок-комп'ютер»** дозволяє компенсувати моторні функції та сприяє відновленню чутливості на ділянках з порушеною іннервацією; дає можливість проводити моніторинг для попередження нападів

епілепсії; забезпечує часткове відновлення функцій у паралізованих пацієнтів; у подальшому має бути доповнена програмами для навчання та швидкого відновлення пам'яті.

4. Технологія нейробіоуправління є допоміжною при терапії СДУГ, аутизму, наркозалежності тощо, однак у перспективі завдяки новітнім технологіям має зайняти провідне місце в клінічній практиці для корекції свідомості пацієнта при широкому спектрі патологічних станів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Каплан А.Я., Кочетова А.Г., Шишкин С.Л., Басюл И.А., Ганин И.П., Васильев А.Н., Либуркина С.П. Экспериментально-теоретические основания и практические реализации технологии «интерфейс мозг-компьютер». Бюллетень сибирской медицины 2013; 12 (2): 21– 29.
2. Arns M., Heinrich H., Ros T., Rothenberger A., Strehl U. Editorial: neurofeedback in ADHD. Front Hum Neurosci 2015; 9: 602, <https://doi.org/10.3389/fnhum.2015.00602>.
3. Frederick J.A. Psychophysics of EEG alpha state discrimination. Conscious Cogn 2012; 21(3): 1345–1354, <https://doi.org/10.1016/j.concog.2012.06.009>.
4. Choi K. Electroencephalography (EEG)-based neurofeedback training for brain–computer interface (BCI). Exp Brain Res 2013; 231(3): 351–365, <https://doi.org/10.1007/s00221-013-3699-6>.
5. Huster R.J., Mokom Z.N., Enriquez-Geppert S., Herrmann C.S. Brain–computer interfaces for EEG neurofeedback: peculiarities and solutions. Int J Psychophysiol 2014; 91(1): 36–45, <https://doi.org/10.1016/j.ijpsycho.2013.08.011>.
6. Wood G., Kober S.E., Witte M., Neuper C. On the need to better specify the concept of “control” in brain-computerinterfaces/neurofeedback research. Front Syst Neurosci 2014; 8: 171, <https://doi.org/10.3389/fnsys.2014.00171>.
7. Johnston S.J., Boehm S.G., Healy D., Goebel R., Linden D.E.J. Neurofeedback: a promising tool for the selfregulation of emotion networks. NeuroImage 2010; 49(1): 1066–1072, <https://doi.org/10.1016/j.neuroimage.2009.07.056>.

8. Lofthouse N., Arnold L.E., Hurt E. Current status of neurofeedback for attention-deficit/hyperactivity disorder. *Curr Psychiatry Rep* 2012; 14(5): 536–542, <https://doi.org/10.1007/s11920-012-0301-z>.
9. Nicolas-Alonso L.F., Gomez-Gil J. Brain computer interfaces, a review. *Sensors* 2012; 12(12): 1211–1279, <https://doi.org/10.3390/s120201211>.
10. Миняева Н.Р. Неинвазивные технологии в системах интерфейс мозг-компьютер. *Валеология* 2012; 4: 29–31. Minyaeva N.R. Noninvasive technologies in brain computer interface systems. *Valeologiya* 2012; 4: 29–31.

UDC 579.61 547.

ANTI-TUBERCULOSIS ACTIVITY RESEARCHES OF 2-(BENZOYLAMINO)(1-R-2-OXO-1,2-DIHYDRO-3H-INDOL-3-YL) AMIDES DERIVATIVES

Rebryk Anna Oleksandrivna

Student

Alferova Diana Oleksandrivna

Shapovalova Olga Viktorivna

Altukhov Oleksandr Oleksandrovych

Assoc. Prof., PhD

National University of Pharmacy

Kharkiv, Ukraine

Abstract: According to WHO, tuberculosis ranks first among infectious diseases, especially in third world countries, where living standards remain poor [1]. The spread of tuberculosis is based not only on the lifestyle and humans living standards, but also, on the quality of medicines, improper therapy, and most importantly, the resistance of *Mycobacterium tuberculosis* to most modern antibiotics [2, p. 1352], [3, p. 1220].

Key words: Indole derivatives, tuberculosis, resistance, *Mycobacterium tuberculosis*, antibiotics, microbiological researches.

Derivatives of (1-R-2-oxo-1,2-dihydro-3H-indol-3-ylidene)acetic acid have proven themselves as the compounds with high antibacterial and nootropic activity and their di- and trifluoro derivatives, as potential compounds with anti-tuberculosis activity [4, p. 23].

According to the above-mentioned, we have selected 2-(benzoylamino)(1-R-2-oxo-1,2-dihydro-3H-indol-3-ylidene)acetic acid as the objects for anti-tuberculosis activity research.

Synthesis of the compounds was carried out by the aminolysis of azlactone 2-benzoylamino-(2-oxo-1,2-dihydro-3H-indol-3-ylidene)acetic acid in the medium of dimethylformamide or ethanol in accordance with the Fig. 1.

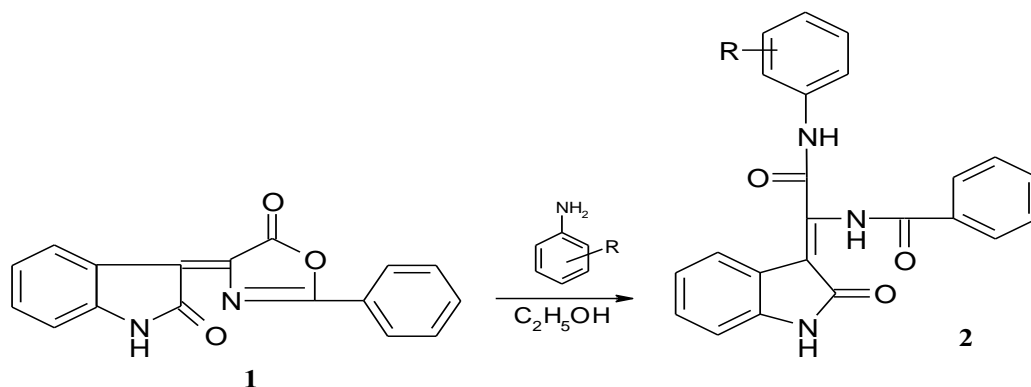

Fig. 1. Scheme of synthesis of 2-(benzoylamino)(1-R-2-oxo-1,2-dihydro-3H-indol-3-ylidene)acetic acid

The structure of the synthesized compounds (2) was confirmed by PMR-spectroscopy and X-ray diffraction analysis.

Researches of antituberculosis activity were performed in vitro.

As test preparations we selected benzamides, which were contain in their structure molecules of substituted di- and trifluorophenyl, as well as a fragment of isoniazid.

As the test-cultures we used *M. tuberculosis* strain H₃₇R_v.

The sensitivity of the strain was tested to six concentrations of all preparations. At the highest concentrations of the preparations (<150 mg/cm³), there were the slowdown in growth, and after two months, all colonies were stopped in growth at all tubes with cultures.

Analysis of microbiological dates has showed that the highest concentrations of preparations had stopped the growth of colonies of *M. tuberculosis* strain H₃₇R_v.

LITERATURE

1. World Health Organization [Website] / Website of World Health Organization. - Access mode: www/ URL: <http://www.who.int/en/> - 25 Oct 2019. - Title from the screen.
2. Mycobacterium tuberculosis DosR regulon gene Rv2004c contributes to streptomycin resistance and intracellular survival / Sankara Narayana, Doddama Vidyullatha, Peddireddyab Priyadarshini, Yerra Parvati et al. // International Journal of Medical Microbiology. – 2019. - Vol. 15. – P. 1350-1353
3. Multi-drug resistant Mycobacterium tuberculosis & oxidative stress complexity: Emerging need for novel drug delivery approaches / Kamal Duaab, Rapalli Vamshi, Krishnac Shakti, Dhar Shuklab et al. // Biomedicine & Pharmacotherapy. – 2018. Vol. 107. – P. 1218-1229
4. The synthesis of 3,5-dibromo-2-chlorobenzoic acid hydrazides as potential antituberculous drugs / D.O. Alferova, I.S. Grytsenko, A.O. Rebryk et al. // Visnyk Farmatsii. – 2017. No 4 (92). - P. 20-24.

ФІЛОСОФІЯ АВАНГАРДИЗМУ У ЖИВОПИСІ 60-Х РОКІВ

Коткін Олексій Євгенійович

Студент

Київський Національний університет Технологій та Дизайну
м. Київ, Україна

Гула Євгеній Петрович

Професор

Київський Національний університет Технологій та Дизайну
м. Київ, Україна

Колісник Олександра Володимирівна

Професор

Доктор філософських наук

Київський Національний університет Технологій та Дизайну
м. Київ, Україна

Анотація: в даній роботі розглянуто загальну характеристику живопису 60-х років, а також явище авангардизму у тогочасному мистецтві. Виокремлено фактори розповсюдження даного напрямку, його передумови та вплив на подальший розвиток живопису. Розкрито поняття авангарду, його ознаки, філософія, основні принципи, та відмінність від поняття модернізму. Досліджено діяльність та риси робіт найвизначніших митців-авангардистів.

Ключові слова: авангардизм, модернізм, живопис, мистецтво, шістдесятництво, ХХ століття, нонконформізм.

Авангардизм виникає на кризових етапах розвитку мистецтва внаслідок занепаду певних напрямів (стилів), що виявляється у вичерпаності зображальних засобів, інерції, продукуванні та відтворенні учорашніх культурних досягнень, обмеженості власним каноном. У контексті цих явищ

авангардизму притаманна позитивна і необхідна функція очищення художньої культури від гальмівних тенденцій. Мистецтво авангардизму суперечливе, оскільки орієнтоване на радикальні зміни традиційних практик, що зумовлює відкидання художнього досвіду попередніх епох.

Європейський авангардизм мав три періоди розвитку:

- ранній (до Першої світової війни);
- зрілий (міжвоєнний);
- неоавангард (після Другої світової війни).

Перші вияви авангардизму в українському мистецтві належать до 1910-х (пересувна виставка «Салони Іздебського» робіт братів В. і Д. Бурлюків, Н. Гончарової, М. Ларіонова в Одесі, Києві, Херсоні, Миколаєві, 1910–1911; згодом полотно О. Екстер (рис. 1), кубічні скульптури О. Архипенка, візантизм бойчукістів, сюрреалізм львівського об'єднання *Artes*, зокрема М. Андрієнка-Нечитайла тощо).

Рис. 1. О. Екстер «Місто вночі»

Становлення авангардистських тенденцій на терені радянської України у 1930-х було перервано активним культивуванням більшовицькою владою методу соціалістичного реалізму.

Певні риси авангардизму на етапі недовготривалої хрущовської відлиги виявилися у діяльності угруповань українських монументалістів, репрезентованій роботами І. Марчука, І. Литовченка, Е. Коткова, А. Рибачук, В. Мельниченка, В. Ламаха, А. Горської (рис. 2), В. Зарецького, В. Задорожного; представників різних напрямів українського експресіонізму — П. Бедзира, М. Грицюка; абстракціонізму (Г. Гавриленка, А. Сумара), концептуалізму і лєтризму (В. Барського) та ін.

Рис. 2. А. Горська «Козак Мамай»

Двадцяте століття — століття бурхливих революційних змін, вік великих революцій. Ці глобальні зміни торкнулися і мистецтва. Саме поява нових протестних, нонконформістських напрямків в мистецтві стало предтечею глобальних змін в житті людей. Навіть назва цього напрямку в мистецтві «авангард» свідчить про непримиренну боротьбу, адже авангард — це передовий загін війська, що йде в атаку. Головною метою авангардистів було за допомогою мистецтва змінити суспільство. Авангард став продовженням модернізму, що почався в кінці XIX століття. Але якщо модернізм виступав за м'яке оновлення мистецтва, авангард пішов далі. Представники цього стилю зайняли непримиренну, нонконформістську позицію. Вони відкидали все, що було до них.

Авангардизм був мистецтвом пошуку, самовираження, це було мистецтво вільного, а не тоталітарного суспільства. Державі потрібно було мистецтво, яке могло зрозумілим для кожного трудівника мовою висловлювати правильні ідеї.

Ситуація почала змінюватися з приходом до влади Сталіна. Вважається, що початком гонінь на авангард і інші неугодні стилі, поклало постанову Політбюро від 23 квітня 1932 року «Про перебудову літературно-художніх організацій». Після цього влада альтернативним видам мистецтва просто не залишила місця в культурному житті країни. Тридцять років — це час, коли вилучалися цілі напрямки мистецтва. Під удар потрапив і авангард. Держава починає контролювати культурне життя. Неугодним художникам шлях до широкого загалу був закритий.

Після завершення періоду тоталітаризму розпочався період, відомий в історії як відлига. У цей час відбувається і деяке оновлення авангарду. Це явище в історії живопису отримало назву «радянський нонконформізм». Для цього напряму характерні заглибленість, внутрішній пошук, розмова художника зі своєю душею. Творчість художників нонконформістів є продовженням радянського авангарду двадцятих років. Звичайно, повністю ідентичними вони не є, але проглядається явний зв'язок. Характерним для нонконформізму став концептуалізм, який став відповіддю на брехливе пропагандистське мистецтво. Для нього характерне поєднання словесної та образної інформації, присутні лубочні елементи. Це свого роду відповідь на агитплакат. Неореалізм, неоімпресіонізм — напрямок, для якого були характерно відображення болю, трагізму реальності, виражене за допомогою нестандартних художніх форм. Неосімволізм — відображення художниками світу мрій, снів, переживань, виражене за допомогою символів. Розвивали нонконформісти також сюрреалізм, експресіонізм, абстракціонізм та інші напрямки, характерні для авангарду. Незважаючи на розвінчання культу особи Сталіна, в Радянському Союзі соцреалізм продовжував залишатися єдиним офіційним мистецтвом. Живопис регламентувалася владою через Міністерство культури, Спілка художників. У післявоєнний період кілька разів проводилися виставки нонконформістів. Так виставку «Нова реальність» в 1962 році навіть відвідав Хрущов. Хоча експонати йому не сподобалися, про них він висловлювався прямо там, на виставці, не соромлячись у виразах, але сам факт відвідування

подібної виставки показовий. Слід зазначити, що художники, незважаючи на незадоволення генсека, не постраждали. Він вимагав звільнити їх з партії, виключити зі Спілки художників. Виявилося, що ні в партії, ні в Союзі практично ніхто з них не перебував. Справа обмежилася розгромною статтею в «Правді». Після усунення Хрущова від влади, СРСР входив в період брежнєвського застою. Він ознаменувався посиленням тиску на неофіційне радянське мистецтво, розквіт якого припадає на 60-70-і роки. У той час цей неофіційний стиль мистецтва, іменувався «андеграунд», що в перекладі з англійської мови означає підземний, підпільний. В епоху відлиги найвизнанішим були такі авангардисти, як Е. Белютін (рис. 3), Невідомий, Янкілевський. Були виставки нонконформістів в 70-х роках. Як не дивно, але цей напрямок в живописі занепадає в епоху горбачовської перебудови. Коли стали відступати заборони, стало зникати і дисидентський рух, тісно пов'язане з протестним мистецтвом.

Рис. 3. Живопис Елія Белютіна

Шістдесятники — назва нового покоління радянської та української національної інтелігенції, що ввійшла в культуру та політику в СРСР в другій половині 1950-х — у період тимчасового послаблення комуністично-більшовицького тоталітаризму та хрущовської «відлиги» найповніше себе творчо виявила на початку та в середині 1960-х років. Шістдесятники

виступали на захист національної мови і культури, свободи художньої творчості.

Шістдесятники протиставляли себе офіційному догматизмові, сповідували свободу творчого самовираження, культурний плюралізм, пріоритет загальнолюдських цінностей над класовими. Шістдесятники розвинули активну культурницьку діяльність, яка виходила за межі офіціозу: влаштовували неформальні літературні читання та художні виставки, вечори пам'яті репресованих митців, ставили замовчувані театральні п'єси. З появою шістдесятників гостро постала проблема «батьків і дітей» у літературі. Молода генерація закидала «літературним батькам» відповідальність за сталінські злочини, пристосуванство до деспотичного режиму, творчу імпотенцію. Українські митці-шістдесятники своїми творами і активною громадською діяльністю намагалися відроджувати національну свідомість, боролися за збереження укр. мови та культури. У своїх творах намагалися говорити про реальні проблеми життя, болючі питання, замовчувані у часи сталінізму і які хвилювали тогочасне укр. суспільство. На поч. 1960 р діяли клуби творчої молоді — київський «Супутник» і львівський «Пролісок», які стали центрами громадської діяльності Шістдесятників. У клубах відбувалися літературні зустрічі, вечори пам'яті, театральні постановки, де молоді митці формували власний світогляд та світобачення своїх слухачів і читачів. З середини 1960-х шістдесятники розпочали формування політичної опозиції комуністичному режиму і незабаром стали активними учасниками дисидентського руху в Україні, зокрема як члени Української гельсінської групи.

Творчість художників-шістдесятників оновила естетику живописної системи. Нові якості проявились у творчості живописців усіх поколінь: Є.Волобуєва, М.Божія, Д.Шавикіна, В.Зарецького, О.Захарчука, Т.Яблонської.

Молодша генерація шістдесятників В.Барінова-Кулеба, В.Виродова-Готьє, Т.Голембієвська, В.Гурін, З.Лерман, Ю.Луцкевич, М.Романишин втілили дух радикальних естетичних пошуків, не запозичений, а індивідуально властивий їм. Шістдесятники, представлені в музейній колекції живопису, у своїй

творчості відродили національний стиль, який оптимально проявився у творах Т.Яблонської (рис. 5), а згодом у І.Марчука, Ф.Гуменюка, А.Антонюка. Цей стиль був абсолютно індивідуальний у творчому самовиразі і єдиний у духовному сприйнятті дуже різних за змістом картин.

Рис. 4. Тетяна Яблонська «Юність»

Соцреалізм – дитя тоталітарного режиму – тримався на творчих плечах художників різного світовідчуття. У наявності офіційного і альтернативного живопису, ядро якого склали художники, що володіли високою мистецькою і фаховою ерудицією, полягає феномен реальної мистецької ситуації. В 1970-і роки багато українських художників принципово не розпрощалися з духом творчої свободи 1960-х, сповідуючи вільний інтелектуально-філософський пошук і формотворення.

Найпотужнішим у живопису 1960-70-х років був фольклорний стиль, оптимально виражений у картинах Т.Яблонської, В.Задорожного, Р.Сельського, Ф.Манайла, А.Коцки, І.Марчука, О.Заливахи, представників більш молодого покоління – А.Антонюка, Ф.Гуменюка.

Авангардизм 60-х років – явище, якому притаманне прагнення до радикального оновлення змістовних та формальних принципів творчості, і як наслідок, відмова від канонів мистецтва епох, що передували йому. Авангардистські тенденції у різних регіонах світу мали свої специфічні найхарактерніші особливості (наприклад, російський авангардизм початку століття).

Мистецтво авангардизму складне і суперечливе, воно містить у собі продуктивні пошуки нових художніх форм і бачення світу.

Поява авангардизму була зумовлена низкою історико-політичних, філософських і соціо-культурних причин. З історико-політичного погляду, найбільші соціальні зміни у світі ХХ століття, що виникли під впливом соціалістичних та комуністичних теорій, в підґрунті яких лежала ідея докорінної перебудови світу, спричинили й аналогічні прагнення до перетворення мистецтва.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Велика Українська Енциклопедія. Авангардизм.
2. Модернізм. Аналіз і критика основних напрямів. Москва, 1980.
3. Крючкова В. А. Антимистецтво. Теорія, практика авангардистських рухів. Москва, 1985.
4. Сучасні проблеми розвитку українського молодіжного мистецтва // Образотворче мистецтво. 1987. № 4.
5. Горбачов Д., Мельник В. Український авангард // «Пам'ятки України». 1991. № 4.
6. Лагутенко О. А. Українська графіка першої третини ХХ століття. К.: Грані-Т, 2006.

УДК 372.857

ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ШКОЛЯРІВ З ПРИРОДНИЧИХ НАУК ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЇХ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ

Степанюк Алла Василівна

д. пед.н, професор

Райко Віра Андріївна

Гречковська Мирослава Орестівна

студенти магістратури

Тернопільський національний педагогічний

університет імені Володимира Гнатюка

м.Тернопіль, Україна

Анотація: Висвітлюється проблема наявності взаємозв'язку між дослідницькою діяльністю школярів та формуванням у них критичного мислення в процесі вивчення навчальних предметів природничого циклу. Дослідницька діяльність школярів розглядається як засіб формування критичного мислення, а її результати – як критерій істинності знань. Розкрито теоретичні засади моделювання методики формування дослідницьких умінь школярів як засобу розвитку їх критичного мислення.

Ключові слова: уміння, дослідницька діяльність, критичне мислення, школярів, природничі науки.

Критичне мислення та освітній процес, побудований на його засадах, за останні 10 років стали основою освітніх реформ у провідних країнах Європи. Всесвітній економічний форум у Давосі регулярно складає перелік актуальних навичок, необхідних для успішної кар'єри. За останні роки критичне мислення піднялося в рейтингу цих навичок з 4 місця (навички для 2015 року) до 2 місця (навички, які будуть важливими в 2020 році). Розвиток критичного мислення стає дуже актуальним під час інтенсивних соціальних змін, коли неможливо діяти без постійного пристосування до нових політичних, економічних та

інших обставин, без ефективного розв'язання проблем, значну частину яких неможливо передбачити. Саме тому очевидна життєва необхідність критичного мислення для вітчизняної освітньої системи. Тільки таким шляхом можна міркувати про розвиток демократії відповідно до вимог світового суспільства.

Аналіз наукової літератури [1] дозволяє стверджувати, що людина, яка критично мислить, є особистістю, в якій розвинені не лише здатність аналізувати, синтезувати, узагальнювати інформацію, відстоювати власну позицію, аргументуючи її, а й переважають стійкі моральні якості, які дозволяють у сучасному інформативному суспільстві вимальовувати чітку різнобарвну картину світу, де важливе вміння брати на себе відповідальність, толерантно співпрацювати з іншими в соціумі, мати чіткі ціннісні орієнтири

Доцільність розвитку критичного мислення школярів зумовлена тим, що: мова, що використовується людьми, часто є маніпулятивною, двозначною, ми мислимо стереотипами, говоримо стереотипами, іноді не замислюючись над значенням слів, які вживаємо; усі засоби масової інформації контролюються або великими корпораціями, або політиками, які часто маніпулюють нашими поглядами (сучасні інформаційні війни); Інтернет усе частіше стає для нас основним джерелом інформації, а тому, якщо ми хочемо бути дійсно самостійними і успішними, нам треба стати критичними мислителями [1, с.235].

Проведений аналіз літературних джерел [1; 2; 3; 4; 5] дозволив нам дійти висновку, що для формування критичного мислення школярів необхідно мати певні критерії істинності знань, сформовану природничо-наукову картину світу. А оскільки відомо, що основним критерієм істинності знань є практика, то формування дослідницьких умінь школярів, які забезпечують можливість експериментального отримання певних знань або їх перевірку на практиці, ми розглядаємо як засіб формування критичного мислення. Тому метою нашої статті є виявлення та розкриття теоретичних засад моделювання методики формування дослідницьких умінь школярів як засобу розвитку їх критичного мислення.

Критичне мислення ми розглядаємо як системне утворення, яке знаходиться в ієрархічній залежності стосовно освітнього процесу загалом. Формування критичного мислення щодо до об'єктів живої природи ми тлумачимо як стадіальний процес, що характеризується такими особливостями:

- 1) кожна наступна стадія розвитку є якісно новим способом взаємодії з об'єктами живої природи
- 2) стадії утворюють як інваріантну послідовність, так і допускаються певні варіативні структури ;
- 3) кожна стадія є ієрархічним утворенням, оскільки інтегрує способи взаємодії з об'єктами живої природи, характерні для попередніх стадій і включає їх у більш диференційовану структуру особистості;
- 4) переходячи від однієї стадії розвитку критичного мислення до іншої, учні стикаються з проявами ставлень і поведінки, які суперечать їхній позиції і спонукають шукати досконаліший спосіб вирішення етичних проблем.

Вивчення стану розробки проблеми в теорії та практиці навчання, дозволило нам виявити положення, які послуговували теоретичної основою запропонованої нами методики формування дослідницьких умінь школярів як основи їх критичного мислення. А саме:

1. Формування дослідницьких умінь школярів як основи їх критичного мислення – це процес створення сприятливих умов для такої навчальної діяльності, яка максимально орієнтована на практичну перевірку істинності знань, забезпечує розвиток інтелектуальних умінь школярів.
2. Спеціальний цілеспрямований розвиток дослідницьких умінь здійснюється з метою: а) формування творчої особистості учня, здатного до критичного мислення; б) якісного опанування програмовим матеріалом; в) підвищення рівня готовності до проведення дослідницької роботи.
3. Провідними мотивами, які відображають спрямованість учня на самостійне опанування навчальним матеріалом шляхом проведення дослідження є допитливість та інтерес до вирішення навчальної чи наукової проблеми. Особистісними якостями, які сприяють успішній відповідній

діяльності є: самостійність, ініціативність, працелюбність, цілеспрямованість, наполегливість.

4. В структурі дослідницьких умінь, як ієрархічної системи, виділяємо такі компоненти: мотиваційний, когнітивно-процесуальний (знання та інтелектуальні вміння: аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, виділяти головне, робити висновки), організаційно-практичний (вміння організації та планування роботи, формулювання мети та завдань дослідження, вибір приладів та матеріалів, проведення дослідження та обробка результатів, впровадження результатів, співробітництва в процесі діяльності, умінь презентації результатів), рефлексивний (проведення самоаналізу, регуляції дій в процесі виконання роботи).

5. Формування дослідницьких умінь доцільно здійснювати двома взаємопов'язаними шляхами: непрямим та прямим. Перший шлях (непрямий) передбачає залучення учнів до виконання дослідницьких завдань (використання міжпредметного задачного підходу). Суть другого шляху (прямого) полягає у спеціальній цілеспрямованій діяльності із формування дослідницьких умінь школярів, при якому структура вміння є спеціальним предметом засвоєння.

Виділені теоретичні положення взяті нами за основу при розробці методики розвитку в учнів дослідницьких умінь як засобу формування їх критичного мислення.

Наведемо приклади завдань, які використовувались в експериментальному навчанні:

1. За прогнозом погоди очікуються сильні снігопади (засуха) протягом тижня. Запишіть 10 справ, які потрібно зробити напередодні, і поясніть їх доцільність.

Для чого: На основі власного досвіду та уяви діти обмірковують можливі проблеми і способи їх уникнення. Зважують та враховують протилежне — користь і позитивні наслідки снігу. З'являється продуманий план дій.

2. Після пояснення розчинності речовин, учитель запитує, чи знають учні про нафтові плями та їх вплив на екологію. Демонструє фото справжньої плями в

океані і птахів, які постраждали. Далі вчитель, розмірковуючи з учнями, як рятувати природу, переходить до завдання.

У контейнер з водою (океан) налити олію (нафту), занурити кілька пір'їн. Завдання — очистити пір'я від «нафти» і видалити пляму з океану, використовуючи: мийний засіб, коктейльні соломинки, ватні кульки та поролонові губки. Учні разом вирішують, як і чим проводити очищення.

Для чого: Досліджуючи проблему з різних кутів зору, діти зважують доречність своїх дій та їх ефективність, науково обґрунтовують вжиті заходи та порівнюють, як це працює в реальному житті.

Експериментальна перевірка запропонованої методики, яка проводилась в ЗОШ № 24 м. Тернополя у 2018-2019 н.р., засвідчила, що в учнів зростає як мотивація до навчально-пізнавальної діяльності, так і пізнавальний інтерес до вивчення природи. На даний час ми працюємо над розробкою критеріїв ефективності формування дослідницьких вмінь школярів, розробкою системи завдань для розвитку у школярів відповідних умінь та визначення їх кореляції з розвитком творчого мислення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Alla Stepaniuk. Schoolchildren's critical thinking's formation in the process of biology's studying //KELM (Knowledge. Education. Law. Management № 4 (24) /2018. p.234-244.
2. Паламарчук В. Ф. Як виростити інтелектуала. / В. Ф. Паламарчук – Тернопіль: «Навчальна крига – Богдан», 2000. – 152 с.
3. Пометун О. Навчаємо мислити критично : посібник для вчителів / автори-укладачі О. І. Пометун, І. М. Сущенко. Д. : ЛІРА, 2016. – 144 с.
4. Степанюк А. В. Формування цілісних знань школярів про живу природу: монографія – Вид. 2-ге, переробл.й доповн. – Тернопіль : Вид-во «Вектор», 2012. – 228 с.
5. Тягло О. Критичне мислення – освітня інновація доби демократично орієнтованих трансформацій суспільства /О. Тягло // Вісник програм шкільних обмінів. – 2006. – № 28. – С. 7–10.

UDC 621.311

**DETERMINATION OF THE ENERGY EFFICIENCY OF THE
AUTONOMOUS GENERATOR BY DIAGNOSTIC INDICATORS**

Zaichenko Stefan Volodimirovich

prof. dep. EMOEV of Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute

Shevchuk Stepan Prokopovich

prof. dep. EMOEV of Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute

Halem Aissa

master Dep. EMOEV of Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute

Abstract: discussed of increase of energy efficiency of uninterruptible power supplies of a special group of electric receivers are considered. A method for determining the energy efficiency of the backup power source of a special group of electrical receivers using the starter current level as a diagnostic parameter is proposed.

Keywords: starter current, diagnostic system, compression ratio, internal combustion engine.

Introduction. One of the most energy-efficient reliable operation of electrical equipment is conducting a set of diagnostic procedures to determine the technical condition and timely repair. Among the organizational and technical means aimed at preserving the life, health and efficiency of a person during work, special attention is paid to a special group of electric receivers. A special group of electric receivers is distinguished from the composition of electrical receivers of the first category of reliability, the uninterrupted operation of which is necessary for the uninterrupted interruption of production, in order to prevent the threat to human life. To prevent the threat to people's lives, additional power from a third independent, mutually redundant power source should be provided. The only additional power supply from a third independent, mutually redundant power source in the event of a mains failure is

the use of power generating power plants with internal combustion engines. The basis of the diagnosis process is the acquisition of experimental data, diagnostic features that, depending on the degree of informativeness, determine the condition of the object under study. The main reason for the loss of power and energy efficiency of autonomous power plants with internal combustion engines is the wear of the cylinder-piston group. These drawbacks are devoid of the internal combustion engine diagnosis system using the starter current level as a diagnostic parameter.

One of the progressive methods of diagnosing the status of autonomous stations is a method based on the analysis of the change of the crankshaft moment of the engine without fuel supply in the compressor mode, by measuring the current level and voltage of the starter motor at different states of the combustion chamber [1, 2].

The proposed method of diagnosing how to increase the methods requires for its implementation of pre-established data on the values of currents and voltages of the motors of the starters, which significantly limits the application of this method, and in the case of creating new models of engines makes it impossible.

Analysis of the question. A separate group of works investigating the processes of diagnosing the cylinder-piston group of internal combustion engines in the compressor mode on the starter current should be distinguished [3-7]. Due to the fact that when diagnosed with this method, the main resistance to cranking the crankshaft of the engine is created by gases that are compressed by one of the variants of model construction is to determine the load on the starter from the compression component. The combined use of kinematics and static equations for the dynamics of the crank mechanism, the equations of the main parameters of the DC motor allow to obtain analytical dependences of the change of current on the parameters of the diagnostic system.

From the analysis of mathematical models of the process of diagnosing engines, it is necessary to note the essential importance of the compression component on the state of the internal combustion engine for the energy efficiency of autonomous power sources.

The goal of the work. The purpose of this study is to provide the energy efficiency of a standalone generator with the diagnostic values obtained during the start-up of a single-cylinder internal combustion engine in test mode without supplying fuel to the starter current..

Methods, materials and research results.

The main indicator of the use of any energy facility is an indicator energy efficiency. In general, energy efficiency facility may be represented as a energy conversion efficiency (ECE) system. For an object with coherent energy transfer:

$$\eta_0 = \prod_{i=1}^n \eta_i , \quad (1)$$

where η_i - efficiency i - element;

n - the number of elements.

In the case of independent power sources the total number of basic elements is 3:

- internal combustion engine;
- synchronous generator;
- voltage.

The efficiency of the internal combustion engine may be determined from the theoretical adiabatic cycle:

$$\eta = 1 - \frac{1}{\varepsilon^{k-1}} , \quad (2)$$

k - adiabatic index for air.

Loss of energy efficiency synchronous machines and synchronous machines depends on the load (load factor) and on its performance. In synchronous machines with a power of less than 100kW ECE (80 ÷ 90)% in the synchronous machines with a power of more than 100kW = (90 ÷ 99)%.

Efficiency of the voltage stabilizer depends on load and is 0,8-0,9.

Considering the aforementioned autonomous power efficiency (COP):

$$\eta_0 = \left(1 - \frac{1}{\left(\frac{\ln \left[\frac{\Delta t UI (1-k_I)(n-1) + 2 p_0 V_0 + (\Delta t UI (n-1)(1-k_I) ((\Delta t UI (1-k_I)(n-1) + 4 p_0 V_0))^{\frac{1}{2}})}{2 p_0 V_0} \right]}{n-1} \right)^{k-1}} \right) \eta_{alt} \eta_{stab} \quad (3)$$

where p_0 - initial pressure in the cylinder;

V_0 - the initial volume in the cylinder;

V_1 - the final volume in the cylinder;

n - Air polytropic index (1.2-1.365);

$k_I = \frac{I_1}{I}$ - the ratio of currents.

Relation $\frac{V_0}{V_1}$ is a compression engine ε .

Schedule changes in the coefficient of performance (COP) of the system are presented in Fig. 1.

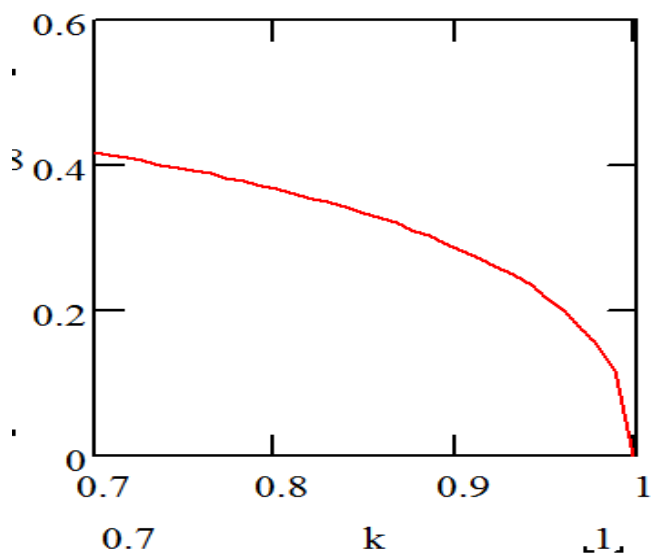

Fig.1 Changes the efficiency of independent power supply on the ratio of currents start

An analysis of the schedule should be noted hyperbolic dependence of efficiency autonomous power supply from the ratio of currents.

Conclusions. It is suggested to use system efficiency to determine the energy efficiency of generators. The hyperbolic dependence of the change of the efficiency of the autonomous power supply on the ratio of the current ratio is established.

LITERATURE

1. Shevchuk S. et al. Determination of the Diagnostic System Inertial Parameters for Power Generating Station Combustion Engine // 2019 IEEE 6th International Conference on Energy Smart Systems (ESS). - IEEE, 2019. - S. 88-91.
2. Zaichenko SP et al. Rationale choice of diagnosis of battery power plants based on internal combustion engine // Proceedings of the Conference: "Energy Management: Status and Prospects-PEMS". - 2019.
3. Nechaev VV, Vorobev EV, Tarasenko AA Methods of technical dyahnostyrovanyya piston group Diesel Cold Starting prokrutkoy kolenchatoho shaft. - 2007.
4. Krivtsov SN, N. Upkunov, Krivtsov TI Theoretical predposylky method dyahnostyrovanyya compression properties of diesel engine parameters for conductors // Journal YrHSHA. - 2010. - №. 38. - P. 71-77.
5. Bazhynov AV, Serikov EA apparatnyy complex software and resources otsenki final combustion engine vnutrenneho // Journal of Kharkiv National Automobile-road university. - 2009. - №. 45.
6. Nechaev VV, Kapustin VP, I. I. Korablyn Bezrazbornyy method for determining STATUS piston engine group to razbrosu kompressyy // science, education and innovations in sovremennom world. - 2018. - P. 346-352.
7. Nechaev VV Mathematical dependence, pozvolyayuschye opredelyt razbros in kompressyy cylinder engine without ego // Start Natsyonalnye pryorytety of. Series 1: Science and Military security. - 2017. - №. 2. - P. 15-18.

УДК 664.681.1

**ОСОБЛИВОСТІ РОЗРОБЛЕННЯ НИЗЬКОБІЛКОВИХ
«БОРОШНЯНИХ» КОНДИТЕРСЬКИХ ВИРОБІВ**

Дорохович Вікторія Віталіївна

д.т.н., професор

Грицевіч Марія Юріївна

аспірант, асистент

Богатирьова Єлизавета Валеріївна

Студент

Національний університет харчових технологій

Київ, Україна

Анотація: У статті розглянуто проблематику захворювання на фенілкетонурію, проаналізовано склад низькобілкових виробів світових виробників, розраховано вміст фенілаланіну у традиційних «борошняних» кондитерських виробів, що виготовляються на території України, описані етапи розроблення низькобілкового печива для хворих на фенілкетонурію.

Ключові слова: фенілкетонурія, фенілаланін, низькобілкове печиво, крохмаль, структуроутворювачі

Розробка продуктів харчування дієтичного призначення – чи не головне завдання для науковців зі всього світу. З кожним роком збільшується кількість людей, що страждають від цукрового діабету, ожиріння, целиакії та фенілкетонурії. Через це збільшується потреба у продуктах харчування з низьким глікемічним індексом, зниженою калорійністю, безглютеноих та низькобілкових продуктах.

Фенілкетонурія (фенілпіровиноградна олігофренія, хвороба Феллінга) – спадкове захворювання, яке зумовлене порушенням обміну фенілаланіну, що супроводжується погіршенням розвитку мозку.[1, с. 681]

Відсутність ферменту фенілаланінгідроксилази перешкоджає нормальному перетворенню фенілаланіну їжі в тірозін. Фенілаланін повинен надходити до організму у лімітованій кількості для синтезу білка. Надлишок фенілаланіну виявляє токсичний вплив на центральну нервову систему, порушується обмін білків, ліпо- та глікопротеїдів, відбувається розлад транспортування амінокислот, метаболізму гормонів та інше [2, с. 305].

Традиційні борошняні кондитерські вироби мають дуже велику, для хворих, кількість фенілаланіну (табл. 1). Тому розроблення низькобілкових кондитерських виробів, які умовно можна віднести до групи борошняних кондитерських виробів, є актуальним.

Таблиця 1

Вміст білка та фенілаланіна в борошняних кондитерських виробах

Кондитерський виріб	Вміст у 100 г продукту	
	білка, г	ФА, мг
Печиво зтяжне «Марія»	8,50	330
Печиво здобне «Ванільне»	6,4	280
Печиво цукрове « До чаю»	6,3	270
Вафлі «Артек»	3,9	185
Пряники «Заварний»	5,9	248
Кекс «Столичний»	9,1	345

Борошняні кондитерські вироби мають широкий груповий асортимент, в якому можна виділити групи виробів в яких наявна м'якушка (пряники, кекси та ін.) та групи виробів в яких немає м'якушки (печиво, вафлі). Розроблення низькобілкових виробів з м'якушкою є більш складним завданням. Тому було вирішено спочатку розробити вироби без м'якушки – печиво. За кордоном є низка розробок низькобілкового печива, інгредієнтний склад деяких з них наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Інгредієнтний склад низькобілкових «борошняних» кондитерських виробів

Вид виробу	Країна виробник	Інгредієнтний склад
Вершкове печиво	Польща, BEZGLUTEN	пшеничний крохмаль, коричневий цукор, модифікований харчовий крохмаль, шматочки іриски, масло, плоди пальми, вода, сироп тапіоки, інулін, полідекстроза, волокна вівса, рапсова олія, повністю гідрогенізоване бавовняне масло, цукор, саго крохмалю, ванілін, модифікований ферментом лецитин, цукор, метилцелюлоза, розпушувачі, ксантанова камідь.
Печиво зі шматочками шоколаду	Німеччина, MEVALIA	безглютеновий пшеничний крохмаль, цукор, картопляний крохмаль, пальмовий жир, рисовий сироп, шоколадна крихта 6,9% (тростинний цукор, масло какао 40%, пшенична клітковина без глютену, какао-порошок 2%, емульгатор: соєвий лецитин; натуральний ароматизатор), картопляне борошно, модифікований кукурудзяний крохмаль, рисовий крохмаль, натуральний ароматизатор, карамельний сироп, розпушувачі: гідрокарбонат амонію, натрію гідрокарбонат.

Розглянувши інгредієнтний склад цих виробів можна зробити висновок, що уся необхідна сировина є на ринку України. Отже доцільним є виробництво низькобілкового печива в Україні.

Якщо з рецептурного складу вилучити яйце продукти і пшеничне борошно те не вводити додаткові рецептурні компоненти – структуроутворювачі, тісто не має необхідних структурних властивостей, необхідних для формування виробів.

На проведену нами роботу з розроблення технології низькобілкового печива можна поділити на три етапи.

Перший – розроблення печива з застосуванням невеликої кількості пшеничного борошна та без застосування додаткових структуроутворювачів. До рецептурного складу вводити крохмальну патоку у великій кількості (заміна 50% цукру) та пшеничне борошно (у кількості до 5% до маси готового виробу). Це сприяло тому що, тісто набувало необхідних структурних властивостей, які забезпечують можливість формування виробів.

Другий – розроблення печива з застосуванням структуроутворювачів. При цьому в розробленні рецептур було два напрями: у рецептурному складі залишалась патока та зменшена кількість пшеничного борошно; у рецептурному складі залишалась зменшена кількість пшеничного борошно, патока не застосовувалась. В якості структуроутворювачів використано карбокисметилцелюлозу (КМЦ) та камідь гуара.

Третій – розроблення печива без застосування борошна з застосуванням структуроутворювачів. Потрібно зазначити, що це є найбільш раціональним напрямом розроблення низькобілкового печива, оскільки повне виключення пшеничного борошна дозволить зменшити вміст білка в готовому продукті.

На всіх трьох етапах основним рецептурним інгредієнтом був кукурудзяний крохмаль. Розраховано кількість фенілаланіна в розробленому печиві (табл. 3)

Таблиця 3

Кількість ФА у 100 г печива та % від припустимої добової кількості

Етап роботи	Назва печива	Вміст ФА, мг в 100 г печива	% ФА від максимальної кількості у разі споживання 100 г печива дитиною віком	
			4-6 років	7-11 років
Перший	Капітошка	43,6	9,7	8,7
Другий	Ванільна насолода	30,5	6,8	6,1
	Солодка насолода	29,1	6,7	5,8
Третій	Ванільна фантазія	8,7	1,9	1,7

За органолептичними показниками розроблені види печива відрізняються від традиційних виробів. Це обумовлюється специфічним рецептурним складом виробів: відсутністю яйця продуктів, відсутністю або дуже малою кількістю борошна, наявністю великої кількості крохмалю. Варто зазначити, що низькобілковим «борошняним» кондитерським виробам притаманний світліший колір, порівняно з традиційними виробами, оскільки через низький вміст білків майже не протікає реакція меланоєдиноутворення під час процесу термообробки,

За фізико-хімічними та структурними показниками низькобілкове печиво та напівфабрикати також відрізняються від традиційних виробів, це в першу чергу пов'язано з тим, що низькобілковий напівфабрикат володіє пластичними властивостями, що обумовлено низьким вмістом білків, що надають тісту пружних властивостей. У готових низькобілкових виробках збільшується показник намокаємості та міцності порівняно з традиційними готовими виробами. Враховуючи високі сорбційні властивості низькобілкових виробів рекомендується пакування таких виробів у герметичну упаковку.

Підводячи підсумки потрібно зазначити, що під час розроблення рецептур низькобілкового печива доцільно продовжити роботу у напрямі застосування

інших видів крохмалю, які не мають залишків білка або мають його в меншій, порівняно з кукурудзяним крохмалем, кількості.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Burgard P, Ullrich K, Ballhausen D, Hennermann JB, Hollak CE, Langeveld M, et al. (September 2017). "Issues with European guidelines for phenylketonuria". *The Lancet. Diabetes & Endocrinology*. 5 (9): 681–683
2. 1. Al Hafid N, Christodoulou J (October 2015). "Phenylketonuria: a review of current and future treatments". *Translational Pediatrics*. 4 (4): 304–17.

ДИНАМІКА ТЕМПЕРАТУРНОГО РЕЖИМУ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ

Галич Єлизавета Анатоліївна

к.геогр.н., доцент

Ярова Галина Сергіївна

магістр

Одеський державний екологічний університет

м. Одеса, Україна

Анотація: проведений статистичний аналіз часових рядів температури повітря на півдні України за період 2000-2017 р.р. Проведений аналіз полів середніх значень та середньоквадратичних відхилів приземної температури повітря. Досліджені часові ряди середньомісячних значень температури повітря, визначені періодичні коливання та трендові складові.

Ключові слова: приземна температура повітря, статистичний аналіз, періодичні коливання, максимальна температура, мінімальна температура.

Глобальна зміна клімату – одна з найгостріших екологічних проблем, які стоять перед людством. Основна причина глобального потепління вбачається у підсиленні природного парникового ефекту, а саме викидами в атмосферу парникових газів. Згідно прогнозів провідних міжнародних наукових центрів з дослідження клімату, протягом наступного століття температура підвищиться на 2-5 °С. Такі темпи глобального потепління спричинять серйозні кліматичні зміни й різні екосистеми опиняться під загрозою зникнення.

В процесі багаторічних досліджень протягом XIX-XX сторіччя було виконано значний обсяг робіт з вивчення клімату України. Виявлено особливості мікроклімату окремих територій, розроблені методики розрахунків характеристик мікроклімату. Розпочато цикл робіт з дослідження статистичної просторово-часової структури полів окремих метеорологічних величин.

Дослідження клімату та мікроклімату окремих міст України, розташованих у різних фізико-географічних умовах, дозволило виявити загальні закономірності розподілу кліматологічних показників. Отримані матеріали знаходять широке застосування у плануванні та обслуговуванні міського господарства, у проектуванні промислового, громадського і житлового будівництва, у раціональному використанні кліматичних ресурсів, проведенні заходів з охорони навколишнього середовища.

На території України розподіл температури повітря зумовлений географічним положенням, радіаційним режимом, циркуляцією атмосфери та підстильною поверхнею. Вплив кожного з них протягом року не рівнозначний, що спричинює значні температурні контрасти. У зимовий сезон температурний режим формується під впливом циркуляції атмосфери та пов'язаної з нею адвекції повітря. Роль сонячної радіації послаблюється внаслідок зменшення висоти Сонця, тривалості дня, збільшення хмарності. Найтеплішими є західні та південно-західні регіони, що знаходяться під впливом повітряних мас із Середземного та Чорного морів. Із просуванням на схід і північний схід частішають вторгнення повітря з Азії та Арктики, тому тут відмічається найнижча температура повітря. Часте чергування теплого і вологого та сухого і холодного повітря створює нестійкий характер зими [1, 2].

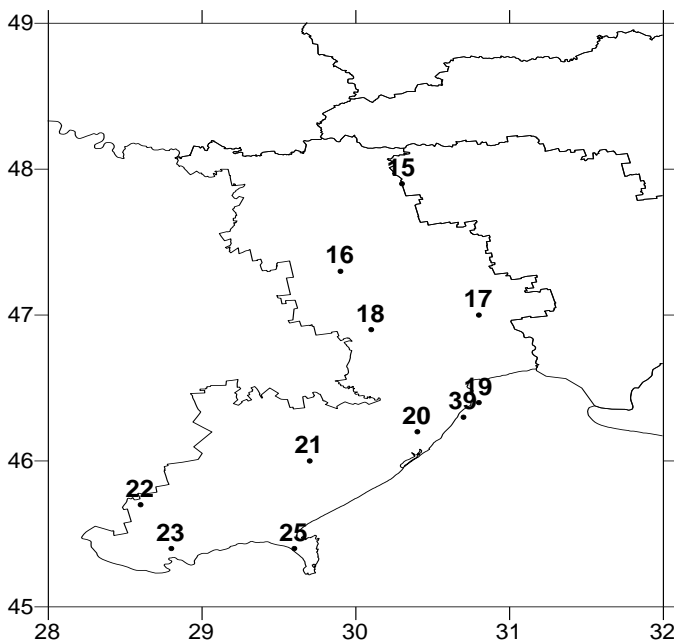
Влітку термічний режим визначається значною інтенсивністю сонячної радіації, слабкою адвекцією а також характером підстильної поверхні. Найбільша висота Сонця і тривалість дня забезпечують інтенсивне прогрівання підстильної поверхні й повітря. Роль циркуляції атмосфери послаблюється. Зменшуються контрасти температури і їх поле стає більш однорідним [3].

Мета дослідження даної роботи полягає у визначенні динаміки температурного режиму на півдні України в останні роки.

В якості вихідної інформації використовувались дані строкових спостережень приземної температури повітря на 11 метеорологічних станціях півдня України за період 2000-2017 р.р.

На рис. 1 представлена Карта-схема розташування станцій, по яких проводиться дослідження.

Мінливість температури повітря має чітко виражений річний хід, який знаходиться у зворотній залежності від кількості сонячної радіації, що надходить. Від січня до липня, зі збільшенням сонячної радіації, мінливість температури повітря повільно зменшується і, навпаки, від серпня до грудня зі зменшенням надходження сонячної радіації вона зростає.

15-Любашівка, 16-Затишся, 17-Сербка, 18-Роздільна, 19-Одеса, 39-Чорноморськ, 23- Ізмаїл, 25- Вилково, 21- Сарата, 20- Білгород-Дністровський, 22- Болград

Рис. 1 Карта-схема розташування станцій

Найвищі значення (3,9-4,1 °С) середнього квадратичного відхилення середньої місячної температури повітря спостерігаються у зимові місяці.

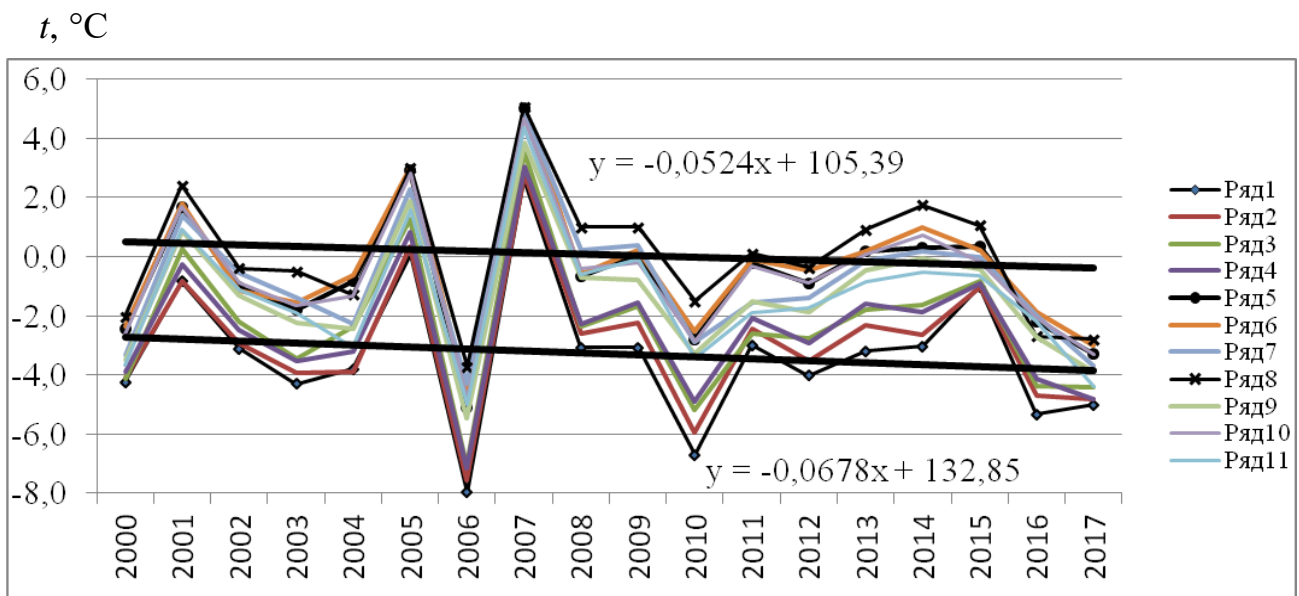
Найбільші відхилення від норми середньої температури повітря відмічаються у зимові місяці на півночі та сході України. Вони пов'язані з потужною адвекцією холодних або теплих повітряних мас, що охоплюють всю територію або значну її частину.

Навесні мінливість зменшується і влітку досягає найменших (1,1-1,6 °С) значень. Подалі, більш детально, розглянемо особливості температурного режиму на півдні України для центрального місяця зимового сезону.

На рис. 2 представлено часову мінливість середньомісячних значень температури повітря в січні для всіх досліджуваних станцій.

Як видно, часові ряди середньомісячних значень температури повітря представляють собою періодичні коливання, які добре зумовлені між собою на всіх станціях з періодом коливання від 2 до 5 років.

Видно, також, що в часових рядах має місце добре виражені тренди зменшення амплітуди коливань середньомісячних значень температури повітря, що характеризує поступове зниження температури взимку.

1-Любашівка, 2-Затишшя, 3-Сербка, 4-Роздільна, 5-Одеса, 6-Чорноморськ, 7- Ізмаїл, 8- Вилкове, 9- Сарата, 10- Білгород-Дністровський, 11- Болград

Рис. 2 Середньомісячні температури повітря в січні

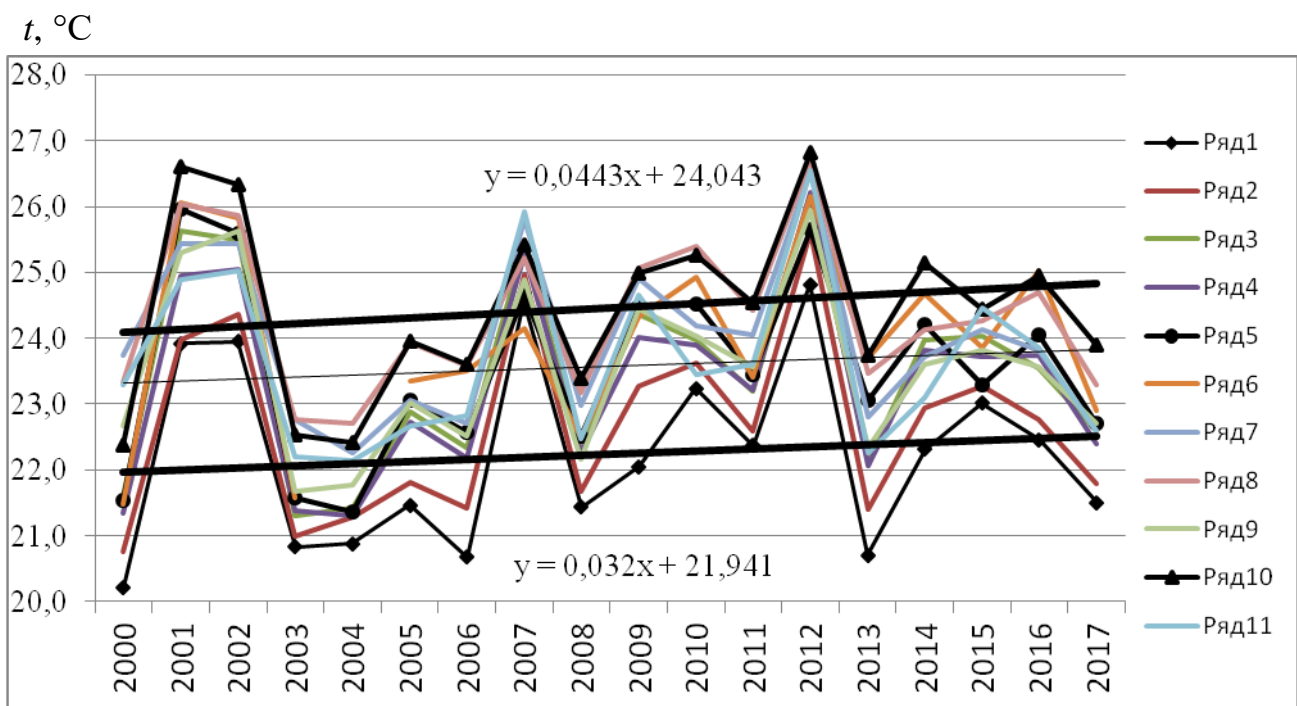
На рис. 3 представлено часову мінливість середньомісячних значень температури повітря в липні для всіх досліджуваних станцій.

Як видно, часові ряди середньомісячних значень температури повітря мають циклічний характер, які добре зумовлені між собою на всіх станціях та по піках

амплітуд, які виділяються із загального ряду мають період коливання від 2 до 5-6 років.

Видно, також, що в часових рядах має місце добре виражені тренди збільшення амплітуди коливань середньомісячних значень температури повітря, що характеризує поступове збільшення температури влітку.

Треба відмітити, що на станції Білгород-Дністровськ середньомісячні температури майже завжди більші за значеннями ніж на інших станціях, а на станції Любашівка завжди менші температури взимку, бо вона займає найбільш північне положення.

1-Любашівка, 2-Затишшя, 3-Сербка, 4-Роздільна, 5-Одеса, 6-Чорноморськ, 7- Ізмаїл, 8- Вилкове, 9- Сарата, 10- Білгород-Дністровський, 11- Болград

Рис. 3 Середньомісячні температури повітря в липні

Далі були отримані основні значення статистичних оцінок моментів розподілу середньої місячної температури повітря в січні та липні за період 2000-2017 р.р. для станцій Одеської області [4].

Найбільше максимальне значення в січні спостерігається саме на станції Вилково (5,1 °С), а найменше на станції Любашівка (-8,1 °С). Значення

дисперсії, що є характеристикою мінливості метеорологічної величини, на всіх станціях близькі до $5,0\text{ }^{\circ}\text{C}$.

Третій основний момент, який є коефіцієнтом асиметрії кривої розподілу випадкової величини для всіх станцій має додатні значення, а значить має правосторонню асиметрію відносно нормального розподілу.

Значення дисперсії в липні значно менші ніж для зимового періоду, на всіх станціях близькі до $2,0\text{ }^{\circ}\text{C}$, найменше на станції Вілково ($1,4\text{ }^{\circ}\text{C}$). Третій основний момент, для всіх станцій, окрім не значного від'ємного значення у Чорноморську, має додатні значення, а значить має правосторонню асиметрію відносно нормального розподілу.

Як відомо, висока температура повітря у більшості випадків несприятливо позначається на діяльності багатьох галузей економіки. Під впливом високої температури повітря відбувається пошкодження обладнання та механізмів, змінюється їх якість. Така температура повітря негативно впливає на роботу залізничного транспорту. Тривале утримання високої температури повітря негативно впливає і на здоров'я людини. Температура повітря 25°C і вище з відносною вологістю 30 % і нижче та швидкістю вітру 5 м/с і більше за незначної кількості або відсутності опадів є критерієм посушливості та суховійності території. У посушливі періоди створюються передумови виникнення лісових пожеж. Температура повітря 30°C і вище відноситься до числа небезпечних явищ.

Розглядаючи відносну частоту високих температур повітря в липні на прикладі станції Одеса, треба відмітити, що найбільш ймовірні температури 45% в межах $20\text{-}25\text{ }^{\circ}\text{C}$, а також 34% в межах $25\text{-}30^{\circ}\text{C}$, 5% що температура перевищує 30°C (рис. 4).

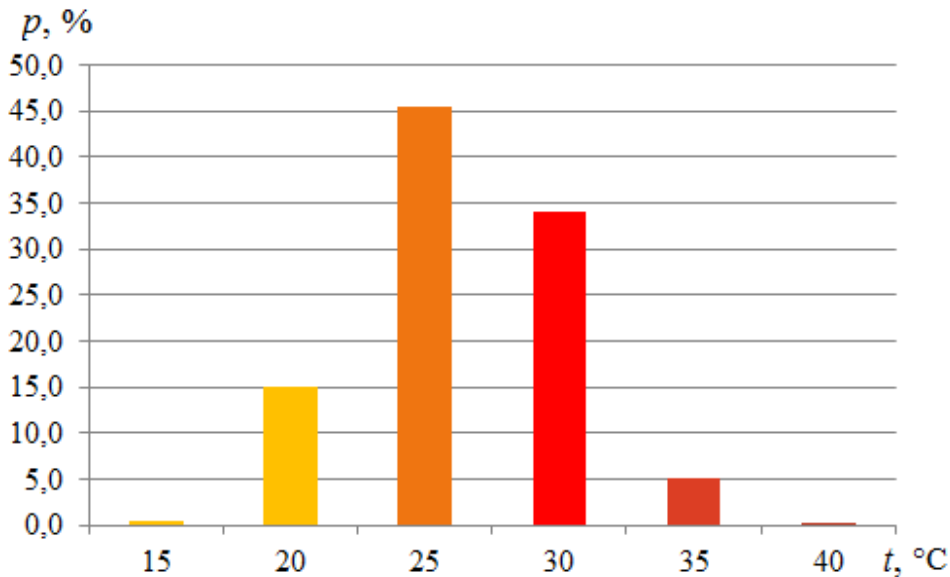

Рис. 4 Відносна частота високих температур повітря в липні на станції Одеса

Значне зниження температури повітря в Україні зумовлюється переміщенням холодних арктичних повітряних мас, які внаслідок незначної вологості та великої прозорості під час руху зазнають подальшого радіаційного вихолодження і поширюються на всю територію аж до Південного берега Криму.

У зимовий сезон в Україні часто створюються умови для формування низької температури повітря ($-10\text{ }^{\circ}\text{C}$ і нижче). Таке зниження температури повітря вважається небезпечним явищем погоди.

Аналізуючи часовий ряд строкових спостережень температур повітря в січні на станції Одеса починаючи з 2009 року, видно, що простежується тренд зменшення амплітуди температурних коливань в січні (рис. 2).

Розглядаючи відносну частоту низьких температур повітря в січні на станції Одеса, треба відмітити, що найбільш ймовірні температури 39% в межах $0\text{...}5\text{ }^{\circ}\text{C}$, а також 27% в межах $0\text{...}-5\text{ }^{\circ}\text{C}$, 6% що температура буде нижче $-10\text{ }^{\circ}\text{C}$ (рис. 5).

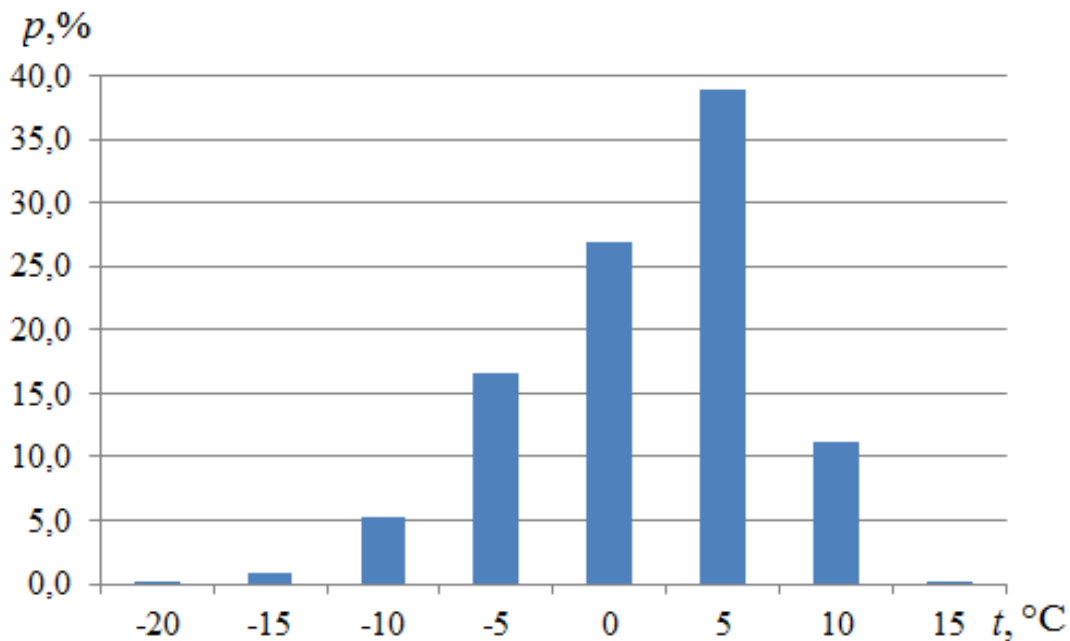

Рис. 5 Відносна частота низких температур повітря в січні на станції Одеса

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Клімат України /За ред. В.М. Липінського, В.А. Дячука, В.М. Бабіченко. – К.: Вид-во Раєвського. – 2003. – 343 с.
2. Подгуренко В.С. Аналіз розвитку ветроенергетики в Україні // Енергетика и електрифікація. – 2000. – №10. – С. 40-51.
3. Кліматичний кадастр України. – К.: Видавництво Раєвського. – 2006. – 400 с.
4. Галич Є.А., Ярова Г.С. Особливості температурного режиму на півдні України // X Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії», м. Переяслав – Хмельницький. – 2018. – С. 42-46.

ФІЛОСОФСЬКИЙ ДИСКУРС ТРАНСФОРМАЦІЇ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СУЧАСНОЇ МОЛОДИ УКРАЇНИ

Н. В. Щербакова

к.ф.н. ст. викладач каф.

суспільно-гуманітарних наук

Таврійський державний агротехнологічний університет

імені Дмитра Моторного

Анотація: для соціальної філософії рефлексія цінностей людини, соціальних спільнот та суспільства взагалі є значущою. Адже ціннісні орієнтації – це важлива складова формування суспільства. Сучасний період розвитку людства характеризується динамічним поступом, пришвидшенням соціальних процесів, системними глобальними та регіональними, економічними та політичними кризами, зміною набору цінностей сучасних суспільств.

Ключові слова: цінності, трансформація ціннісних орієнтацій, соціокультурна динаміка, консолідація суспільства, соціальні відносини у суспільстві.

Актуальність дослідження специфіки трансформації ціннісних орієнтацій сучасної української молоді посилюється фактором активної інтеграції України до системи світового співтовариства. Й у той же час, дискурс, який надає змогу окреслити шляхи оптимізації ціннісних установок у світогляді молодого покоління, в подальшому, безумовно забезпечить реалізацію можливості здійснення соціальної практики, щодо закладання ціннісних передумов досягнення суспільного консенсусу в сучасній Україні.

Істотний внесок у світову науку і практику дослідження молодіжних проблем внесли З. Фрейд, Л. Фойер, Л. Шелефф та інші. К. Манхейм розглянув проблему молодіжної культури в межах концепції соціалізації; М. Мід ґрунтовно розробила соціокультурну динаміку міжпоколінного зв'язку; Т.

Парсонс окреслив поняття «культури юних», яку розглядав як стан опозиційності юнацьких цінностей світу дорослих; Л. Розенмайер, Ф. Малер, М. Карват, В. Міляновська представили інтеграційний підхід, за яким молодь є не тільки особливим об'єктом, але й замкнутим у собі предметом вивчення.

Об'єкт дослідження – цінності як вимір соціального буття.

Предмет дослідження – специфіка становлення і розвитку ціннісних орієнтацій молоді в сучасному українському суспільстві.

Динамічні зміни, реформування економічної, соціальної, політичної, духовної сфер життя супроводжуються проблемами консолідації українського суспільства, в якому все більше спостерігається сегментованість та атомізованість. Жорстка майнова диференціація, ситуація ризиків, в якій перебувають різні соціальні групи, ще більше загострилися після подій Революції Гідності 2013-2014 рр., анексії Криму, розгортання воєнних дій на Донбасі. Це, у свою чергу, призвело не тільки до подальшого загострення багатьох суспільних протиріч та ескалації конфліктів, але й до поглиблення ціннісних дезорієнтацій не лише за так званими «лініями Хантінгтона», але й у межах окремих поколінь.

Дезінтеграція українського суспільства ще більше посилюється завдяки поступовому витісненню вищих цінностей та ідеалів утилітарними та прагматичними орієнтаціями. Руйнування ціннісних засад функціонування суспільства супроводжується соціальною аномією, девіантною і аморальною поведінкою, антисоціальною і антидержавною спрямованістю свідомості маргіналізованої частини української молоді, соціальною конфронтацією, етнічно-культурною напруженістю. І все це відбувається в українському суспільстві на фоні процесів подальшої олігархізації. Саме тому актуалізується питання безпеки цінностей молоді як чинника прогресивних соціальних змін, яка повинна забезпечити відсутність загроз в період трансформації ціннісних орієнтацій, коли сама стабільність як якість системи зменшується. Існує кілька груп загроз суспільного розвитку, що виникають у духовній сфері суспільства й обумовлюються ціннісною кризою: небезпеки руйнування духовного світу

людини; загрози усталеному функціонуванню всіх форм суспільної і масової свідомості та ментальності; загрози розитковій культурі всього суспільства та функціонуванню соціокультурних інститутів.

Саме тому потребують наукового дискурсу чинники, здатні не тільки суттєво впливати на інтеграційні процеси в суспільстві, але й забезпечувати задоволення мінливих, та часто суперечливих потреб, інтеграцію відповідних цінностей та реалізацію настанов соціальних суб'єктів.

На формування ціннісних орієнтацій молоді впливають такі фактори:

1) соціально-економічні: існування тіньової економіки; дія великого іноземного капіталу; концентрація власного великого фінансового капіталу, генетично пов'язаного із владою; збереження значного (хоча при цьому не обмежений великий капітал) державного регулювання в економіці; міграційні процеси українців за кордон; низька трудова (й у цілому соціальна) мобільність на ринку праці; широкомасштабне розповсюдження бідності населення; обмежені можливості вертикальної мобільності; процеси маргіналізації українського суспільства.

2) соціально-політичні: панування бюрократії як контрагента суспільства; соціальна безвідповідальність правлячої еліти; нерозвиненість громадянського суспільства й правової захищеності громадян; орієнтація влади на інтереси переважно верхньої верстви суспільства й підприємництва; специфіка громадянської ідентичності в сучасному українському суспільстві (криза ідентичності);

3) соціокультурні: особливості моральності в перехідному суспільстві – поява «людини парадоксальної»; зменшення ролі інституту сім'ї у процесі виховання молоді; інтеграція спотвореного «світоглядного коду» в свідомість молоді через використання вітчизняною системою освіти «мозаїчного знання»; феномен секуляризації; ослаблення інтегруючої функції культури в українському суспільстві. Закономірно, що нівелювання духовної компоненти в ціннісних орієнтаціях молодого покоління, в цілому негативно відбивається на побудові

суспільних відносин, що призводить до дроблення українського суспільства, а, значить, до втрати можливості виходу з перманентної кризи.

Становлення сучасної молоді відбувається в умовах формування нових соціальних відносин, у період глобалізації та інформатизації, які спричиняють соціокультурні зміни, зокрема розмиття ціннісних основ та традиційної моралі, послаблення культурної спадкоємності. Сучасній молоді багато норм моралі видаються застарілими, обтяжливими, такими, що не виправдано обмежують її свободу, волю та індивідуальність. Процес запозичення сучасних західноєвропейських ціннісних моделей змінює полюси культури. У сучасному «суспільстві споживання» відбувається культурне та моральне відчуження, втрата міжособистісної взаємодії, насаджується культ речей та матеріальних благ. Тому роль молоді у трансформації суспільства не можна визначити одномірно: з одного боку, в молодіжному середовищі спостерігаються негативні прояви поведінки (алкоголізм, наркоманія тощо), але з іншого боку, саме молодь як авангард суспільства, своєю заповзятістю, ініціативністю та бажанням жити кращим життям, здатна подолати розкол в українському соціумі та створити підґрунтя для суспільного діалогу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Головаха Е. И., Панина Н. В. Основные этапы и тенденции трансформации украинского общества: от перестройки до «оранжевой революции» / Е. И. Головаха, Н. В. Панина // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2006. – № 3. – С. 32-33
2. Мірчук І. Світогляд українського народу: спроба характеристики / І. Мірчук // Генеза. – № 2. – 2002. – С. 87-96.
3. Пірен М. І. Ідеологічний плюралізм в Україні як чинник демократизації суспільства / М. І. Пірен // Розвиток демократії та демократична освіта в Україні: мат. II міжнар. наук. конф. (Одеса, 24 - 26 травня 2002 р.) / М-во освіти і науки України, Ін-т вищ. освіти АПН України, Одеська нац. юридич. акад., Канадсько-Український Проект "Демократична освіта" ; Укл. Л.В. Марголіна. –

Київ: Ай-Бі, 2003. – С. 387-397.

4. Сухина И. Г. Ценности как онтологическое основание культуры / И. Г. Сухина // Культурологічний вісник. – 2005. – Вип. № 14. – С. 200–206.

5. Щербакова Н. В. Ідеологічний супровід трансформацій ціннісних настанов молоді як детермінанта оптимізації розвитку її моралі: філософський аспект [Текст] / Н. В. Щербакова // VERSUS. Науково-теоретичний часопис. – 2015. – № 1(5) 2015. – С. 89-94.

6. Щербакова Н. В. Влияние «мягкой» идеологии на процесс трансформации ценностных ориентаций украинской молодежи / Н. В. Щербакова // Молодежь в XXI веке: философия, право, педагогика и менеджмент. Сборник научных статей. – Екатеринбург: Уральский государственный педагогический университет, 2015. – С.229-238.

ПРИРОДНІ МЕТОДИ ОЧИЩЕННЯ ПОВЕРХНЕВИХ СТІЧНИХ ВОД

Рибалова Ольга Володимирівна

канд. техн. наук, доцент, доцент

Бригада Олена Володимирівна

канд. техн. наук, доцент, доцент

Коробкіна Каріна Миколаївна

студентка

Томчук Наталія Михайлівна

курсантка

Національний університет цивільного захисту України

м. Харків, Україна

Анотація: З метою зменшення негативного впливу дифузних джерел забруднення на стан поверхневих вод запропоновано використовувати у вегетативних смугах в якості природного фільтру тирсу або дефібріровану тару з поліетилентерефталату (ДТП). Експериментальні дослідження показали високу ефективність застосування тирси та ДТП для очищення дощових стічних вод у вегетативних смугах. Такий метод очищення поверхневого стоку з урбанізованих територій і територій сільськогосподарського використання забезпечує недороге і просте в експлуатації рішення проблеми зменшення впливу дифузних джерел забруднення на екологічний стан поверхневих вод, а також мінімізує обсяги зберігання цих промислових відходів.

Ключові слова: поверхневі стічні води, природні методи, фільтрація, вегетативні смуги, промислові відходи

Дифузні джерела забруднення мають значний негативний вплив на екологічний стан поверхневих вод. Для зменшення впливу поверхневого стоку на екологічний стан річок часто застосовують природні методи очищення.

Дощова вода, яка не потрапляє на поверхню водозбору, є прісною водою з концентрацією водневих іонів (рН) 6,5-7,5 та мінеральним складом, який іноді співпадає з нормативами якості води річок та ставків. Але при потраплянні опадів на поверхню міської або промислової території забрудненість дощових стічних вод істотно зростає і даний тип вод являє собою небезпеку при надходженні до водних об'єктів.

В табл. 1 показано вплив дощового стоку на якісний стан річки Уди в місті Харків.

Таблиця 1

Якісна характеристика дощових стічних вод і природної води річки Уди в місті Харків

Найменування показника	Дощова стічна вода	Природна вода річки Уди в місті Харків
Хімічне споживання кисню (ХСК), мг О/дм ³	96,0	38,4
Біохімічне споживання кисню (БСК ₅), мг О ₂ /дм ³	43,8	15,0
Мінералізація, мг/дм ³	626	574
Нафта та нафтопродукти, мг/дм ³	0,16	0,15
Завислі речовини, мг/дм ³	158,0	<5,0

Дощові води містять забруднення техногенного характеру (нафтопродукти, СПАР, органічні сполуки). Скидання дощових і талих вод у водні об'єкти, або інфільтрація їх через ґрунт призводить до дуже несприятливих екологічних наслідків.

Розробка системи водоохоронних заходів з мінімальним втручанням в річкову систему, яка б комплексно захищала річку від ерозії, замулення і, крім того, сприяла б перехопленню та очищенню водних потоків, які потрапляють до

річкової мережі в місцях розташування населених пунктів, надасть можливість значно покращити екологічний стан водних об'єктів.

Природні методи очищення мають багато різновидів: площадки підземного зрошення (ППЗ), площадки підземної фільтрації (ППФ), фільтруючі колодязі (ФК), фільтруючі траншеї з природним або штучним шаром ґрунту (ФТ) і піщано-гравійні фільтри (ПГФ).

В даний час системи та споруди типу Constructed Wetlands (CW), у основі яких лежить природний процес самоочищення, широко розповсюджені в більшості країн світу [1-4].

Дослідження, що були проведені УКРНДІЕП з очисної спроможності ВВР дозволили розробити методику використання рослин в системах очищення типу CW [5]. Наразі на основі цієї методики розроблено понад 60 проектів очисних споруд на території України [6-8].

Споруди типу Constructed Wetlands використовують для очищення різноманітних стічних вод та поверхневого стоку в багатьох країнах світу. Так, системи очищення шахтних вод на плантаціях очерету, комишу використовуються в країнах Америки. Ведуться дослідження можливості очищення та видалення металів із води металургійної промисловості. Успішно впроваджують Constructed Wetlands для очищення господарсько-побутових стічних вод в Нідерландах, Японії, Китаї, для очищення забрудненого поверхневого стоку в Норвегії, Австралії, та в інших країнах. Стійкість очерету до дії великої концентрації забруднень дозволила досить успішно використовувати його для очищення стічних вод комплексів з розведення свиней у Великобританії [9, 10].

Вегетативні смуги. В даний час, для перехоплення й очищення зливових вод усі частіше розглядається варіант "in situ", метою якого є очищення води в місці її формування, без транспортування на відстань [6-8].

Очищення зливових вод з території автодоріг, особливо з бруківок переходу через водотоки і водойми зараз проходять з використанням елементів, так званих вегетативних смуг, що мають вигляд відкритих дуже дрібних каналів з

густою рослинністю, що покривають сторони схилів і дно. Вони збирають і повільно відводять (уже після зливи) поверхневий стік до місця скиду (рис. 1).

Рису. 1. Варіанти устрою вегетативних смуг

При цьому спеціальні пристрої дозволяють відокремлювати перші 15-20 хвилин забрудненого стоку, а інші води, умовно-чисті - можуть бути вільно відведені в гідрографічну мережу. Вони призначена для очищення поверхневого стоку шляхом седиментації і фільтрація при русі потоку через рослинність у каналі, фільтрації через спеціальну фільтруючу товщу, розташовувану фрагментарно в підставі вегетативної смуги. Частина води, при можливості, переводиться на інфільтрацію в ґрунти, що підстилають. Вегетативна смуга може бути природної або штучної. Вони перехоплюють частки забруднюючих речовин (зважені речовини або розчинені забруднення), сприяють інфільтрації, а також зменшують швидкість потоку зливого стоку [6-8].

Для використання ділянок вегетативної смуги як системи очищення поверхневого стоку з території автодоріг виходять з того, що ці ділянки повинні мати розмір до 4% від загальної площі ділянки автодороги, з яким вода стікає убік річки.

Крім того, вегетативна смуга буде забезпечувати очищення, якщо вона відповідає необхідним параметрам, закладеним у проект і заснованим на обліку максимально можливої глибини потоку, швидкості плину і максимального ухилу, а також мінімального часу перебування.

Пропонуємо використовувати у вегетативних смугах в якості природного фільтру тирсу або дефібріровану тару з поліетилентерефталату (ДТП).

Проведено експерименти із застосуванням тирси та подрібнені ПЕТ для очищення поверхневого стоку (рис. 2)

Рис. 2. Експериментальна установка процесу фільтрації поверхневих вод

В експерименті використано в якості фільтруючої насадки деревна тирса та дефібрірована тара з поліетилентерефталату (ДТП) (відходи промислового підприємства).

В табл. 2 показано ефективність застосування фільтруючих насадок для очищення дощових стічних вод.

Таблиця 2**Ефективність застосування фільтруючих насадок для очищення дощових стічних вод**

Найменування показника	Дощова стічна вода до очищення	Дощова стічна вода після очищення з тирсою	Ефективність очищення дощових стічних вод з тирсою, %	Дощова стічна вода після очищення з ДТП	Ефективність очищення дощових стічних вод з ДТП, %
Хімічне споживання кисню (ХСК), мг О/дм ³	96,0	35,0	63,54	23,0	76,04
Біохімічне споживання кисню (БСК ₅), мг О ₂ /дм ³	43,8	12,0	72,6	10,0	77,17
Нафта та нафтопродукти, мг/дм ³	0,16	<0,05	68,75	0,04	75,0
Завислі речовини, мг/дм ³	158,0	10,0	93,67	5	96,84

Експериментальні дослідження показали високу ефективність застосування ДТП для очищення дощових стічних вод у вегетативних смугах. Ефективність очищення по завислим речовинам досягає 96,84 %, по БСК₅ – 77,17 %, по нафтопродуктам – 75,0% і по ХСК – 76,04%. Застосування тирси в якості

фільтруючої насадки також є досить ефективною: по завислим речовинам – 93,67 %, по БСК₅ – 72,6 %, по нафтопродуктам – 68,75% і по ХСК – 63,54%.

Таким чином, застосування тирси та дефібрірованої тари з поліетилентерефталату (ДТП) як елементів фільтрації у вегетативних смугах може забезпечити недороге і просте в експлуатації рішення проблеми перехоплення зливого потоку з урбанізованих територій і територій сільськогосподарського використання.

Особливістю застосування є періодичний контроль замулювання фільтруючої поверхні з постійним очищенням верхнього шару конструкції. Крім того, простота у виконанні, невелика площа для забудови та економічна доступність дають змогу цим засобам використовуватись для очищення поверхневого стоку.

Проблема поводження з побутовими і промисловими відходами є найважливішою сьогодні. Для України ця проблема стоїть особливо гостро, бо обсяг утилізації відходів порівняно з європейськими країнами є дуже низьким.

Промислові підприємства мають можливість не вивозити тирсу на вже переповнене сміттєзвалище, а вигідно її продавати підприємствам для очищення їх поверхневого стоку і подальшого використання у виробництві або для поливу території.

Роздільне збирання сміття дає змогу вигідно використовувати дефібріровану тару з поліетилентерефталату (ДТП) і захищати поверхневі води від забруднення та засмічення.

Удосконалення методів очищення поверхневого стоку є дуже актуальною задачею, яка спрямована на зменшення негативного впливу на навколишнє середовище, і особливо на водні об'єкти.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Wilson John T. In situ bioremediation as a groundwater remediation technique. / *Ground Water Monit. Rev.*", 1986, 6, N 4, p.56-64
2. Васенко О. Г. Аналіз значимих факторів впливу на якісний стан вод річки Оскіл (Україна) [Текст] / О. Г. Васенко, О.В. Рибалова, О. В. Козловська // *Восточно-Европейский журнал передовых технологий.* — 2016. — № 3/10 (81). — С. 48–55
3. Інтегральні та комплексні оцінки стану навколишнього природного середовища: монографія [Текст] / О.Г. Васенко, О.В. Рибалова, С.Р. Артем'єв, та ін. Х: НУГЗУ, 2015. – 419 с
4. O. Rybalova, S. Artemiev, M. Sarapina, B. Tsymbal, A. Bakhareva, O. Shestopalov, O. Filenko. Development of methods for estimating the environmental risk of degradation of the surface water state. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies* №_2/10 (92) 2018, С.4-17
5. Магмедов В.Г., Захарченко М.А., Яковлева Л.І, и др. // Патент України N 7705. Споруда для біологічної очистки стічних вод. 1995 р
6. Захарченко М.А., Рижикова І.А. Перехоплення та очищення поверхневого стоку за допомогою споруд фітореMediaції. V Міжнародна науково-практична конференція «Екологічна безпека: проблеми і шляхи вирішення»: Зб. наук. ст. У 2-х т. Т. 2 / УкрНДІЕП. – Х.: Райдер, 2008.-с. 298-303
7. Біоінженерні очисні споруди: БІС (прикладі ефективного використання керованого природного процесу самоочищення водного середовища)/ Гриценко А.В., Захарченко М.А., Рижикова І.А., Яковлева Л.І. - Харків: вид. «Фінарт», 2006.- 36с
8. Method of agricultural sewage water purification at troughs and a biosorption bioreactor. A. Matsak, K. Tsytlshvili, O. Rybalova, S. Artemiev, A.Romin, O. Chynchyk. *Eastern European Journal of Enterprise Technologies*, VOL 5, NO 10 (95) (2018), DOI: 10.15587/1729-4061.2018.144138
9. Директива ЕС по интегрированным способам предупреждения и снижения загрязнения окружающей среды IV-Richtlinie (EU-Richtlinie 96/61/EG 1996)

10. Treatment performance of gravel filter media: Implications for design and application of stormwater infiltration systems – Belinda E. Hatt, Tim D. Fletcher, Ana Deletic. – doi:10.1016/j.watres.2007.03.014

УДК: 615.03:616.33/.342-08

**КЛІНІКО-ЕКОНОМІЧНИЙ ПІДХІД ПРИ ВИБОРІ ФАРМАКОТЕРАПІЇ
ВИРАЗКОВОЇ ХВОРОБИ ШЛУНКУ ТА ДВНАДЦЯТИПАЛОЇ КИШКИ.**

Баліцька Олеся Павлівна

к.фарм.н., доцент

Григорук Юля миколаївна

к.фарм.н., доцент

Артемчук Михайло Андрійович

к.м.н., доцент

Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова

м.Вінниця, Україна

Анотація: Проведено дослідження для визначення комплексної оцінки реальних фінансових витрат на фармакотерапію виразкової хвороби шлунку та дванадцятипалої кишки на прикладі одного з лікувально-профілактичних закладів м. Вінниця. Препарати, яким надавали перевагу лікарі, встановлювали за результатами частотного аналізу. Найчастіше призначали такі препарати, а саме: Гастро-Норм (17,7%), Омепразол (11,9%), Пантаз (9,8%), Золопент (8,6%), Амоксил К625 (6,7%) та інші (45,3%). Зіставлення результатів ABC-, VEN- та частотного аналізів, показало, що загалом фінансові витрати на фармакотерапію пацієнтів з виразковою хворобою шлунку та дванадцятипалої кишки у досліджуваній клініці можна вважати раціональними та економічно доцільними.

Ключові слова: Виразкова хвороба, VEN-, ABC-, та частотний аналіз.

Актуальність: Виразкова хвороба (ВХ) належить до захворювань, що мають важливе медико-соціальне значення. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я її діагностують у 10–15 % дорослого населення світу [1, с. 83]. За даними Центру медичної статистики, в Україні захворюваність на виразкову

хворобу шлунку та дванадцятипалої кишки (ВХШДК) за останні 10 років збільшилась на 38,4%. Економічний збиток від ВХШДК майже у 2 рази перевищує збиток від серцево-судинної патології. Середні щорічні витрати на лікування 1 хворого у США складають 23819 \$, у Південній Кореї – від 959,60 до 2553,10 \$. На лікування хворих з ВХ, ускладненою кровотечею, у США витрачається більш ніж 750 млн \$ на рік. Вдала антигелікобактерна терапія Нр-позитивних виразок сприяє повному одужанню у 80-85% випадків, як правило, частота рецидивів виразки не перевищує 6%, частота ускладнень – 2-4% [2, с. 10]. Даних по Україні на даний час, на жаль, немає. Вищезазначене вказує на необхідність оптимізації витрат на лікування захворювання та застосування клініко-економічного підходу при виборі фармакотерапії пацієнтам з даною патологією.

Мета: Комплексна оцінка реальних фінансових витрат на фармакотерапію виразкової хвороби шлунку та дванадцятипалої кишки на прикладі одного з лікувально-профілактичних закладів м. Вінниця.

Основні завдання: маркетинговий аналіз та порівняльна цінова характеристика ЛЗ для терапії ВХ; ретроспективний аналіз історій хвороб (з листками призначень) хворих; препарати яким лікарі надають перевагу у фармакотерапії ВХ; ступінь відповідності реальної клінічної практики формуляру України за допомогою VEN-, ABC-, та частотного аналізів; витрати на фармакотерапію ВХ.

Матеріали та методи: Об'єктом дослідження був арсенал ЛЗ для лікування виразкової хвороби шлунку та дванадцятипалої кишки в умовах стаціонару, 100 листків призначень історій хвороб пацієнтів, які перебували на стаціонарному лікуванні у ВМКЦПР України, м. Вінниця за жовтень 2016 року - січень 2017 року, асортимент препаратів для лікування виразкової хвороби в 6 аптеках м. Вінниці: "Бажаємо здоров'я", "Конекс", "Мольфар", "Авіцена", "Техмедсервіс", "Мед-сервіс", показники вартості лікування, протоколи лікування.

Методи дослідження: епідеміологічний, ретроспективний, статистичний, експертних оцінок, ABC-, частотний- та VEN-аналізи.

Результати:

Здійснивши статистичний аналіз карт пацієнтів, було встановлено, що більшу частину (88%) хворих склали пацієнти чоловічої статі, що пов'язано з факторами ризику. Найбільше скарг було отримано від пацієнтів у віці 30 - 40 років. Всього було здійснено 354 призначень лікарських препаратів. Сума витрат на лікування 100 хворих становила 44 058 грн. На лікування одного хворого в середньому було витрачено 540 грн. Загалом було використано 33 препарати за торгівельними назвами. Результати представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Альмагель 170мл	Нольпаза 20мг	Нольпаза 40мг
Амоксил К625	Кларитроміцин 500мг	Нормолакт 100мл
Віс-Нол 120мг	Контролок 40мг	Омез 20мг
Пантаз 40мг	Креон 10тис	Омез Д
Гастро-Норм	Маалокс	Омепразол 20мг
Де-Нол 120мг	Меверин 200мг	Ципрофлоксацин
Домрид 10мг	Мезим 10тис	Рабепразол 10мг
Дротаверин 40мг	Метоклопрамід 10мг	Рабепразол 20мг
Ентерол 250мг	Моторикс 10мг	Фосфалюгель
Етамзилат 2мл	Нексіум 40мг	
Золопент 40мг	Неовітам В1В6В12	
Йогурт 2млрд	Квамател 20мг	

Препарати, яким надавали перевагу лікарі, встановлювали за результатами частотного аналізу. Найчастіше призначали такі препарати, а саме: Гастро-Норм (17,7%), Омепразол (11,9%), Пантаз (9,8%), Золопент (8,6%), Амоксил К625 (6,7%) та інші (45,3%). Зіставлення результатів частотного і VEN-аналізу показало, що 77,14% усіх призначень становлять препарати групи V - життєво необхідні та 22,86% препарати категорії N - другорядні. Що свідчить про

потребу в оптимізації лікарських призначень для лікування виразкової хвороби відповідно до вимог чинних нормативних документів.

Висновки: Зіставлення результатів ABC-, VEN- та частотного аналізів, показало, що загалом фінансові витрати на фармакотерапію пацієнтів з виразковою хворобою шлунку та дванадцятипалої кишки у досліджуваній клініці можна вважати раціональними та економічно доцільними.

У подальшому буде раціональним проведення фармакоеконічного аналізу "витрати-ефективність", який дасть змогу оцінити вартість одиниці ефективності найбільш розповсюджених схем лікування виразкової хвороби в стаціонарних умовах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Л. В. Яковлєва, О. О. Герасимова, А. С. Горбачова, А. А. Красюк. Клініко-економічні аспекти фармакотерапії хворих на виразкову хворобу шлунка // Фармацевтичний часопис. - 2015. - № 3. – С.83-87.
2. Степанов Ю. М. Хвороби органів травлення та гастроентерологічна допомога населенню України: здобутки, проблеми та шляхи їх вирішення // Здоров'я України. - 2014. - №3 (33). - С. 10-11.

УДК 725.1(510):728.5:72.012.8

**ТЕНДЕНЦИИ АРХИТЕКТУРНО-ДИЗАЙНЕРСКОГО
ПРОЕКТИРОВАНИЯ ОТЕЛЕЙ В КИТАЕ**

У Чан Чжи

студент 1 к. магистратуры

ОПП «Концептуальный дизайн»

Трегуб Наталия Евгеньевна

к. арх., профессор

Северин Виктор Дмитриевич

к. иск.

Харьковская государственная академия дизайна и искусств

г. Харьков, Украина

Аннотация. Анализируется методологический и практический опыт дизайнерской деятельности в области проектирования ультрасовременных гостиниц в городах Китая: отличительные принципы формообразования, проектно-художественный образ, стиль, месторасположение в экстремальных условиях ландшафта. Поднимается актуальная проблема национальной культурной идентичности архитектурно-дизайнерских решений отелей на территории КНР в контексте всемирной глобализации экономики и влияния зарубежных идей.

Ключевые слова: Китай, дизайн современных гостиниц, принципы формирования,

Отели, как и остальная городская строительная индустрия, являются частью всей градостроительной системы. Городская гостиница имеет представительскую функцию, представляет город, рассматривается как своеобразная визитная карточка, потому что дизайн отеля не только воплощает в себе идею дизайнера, но и, что более важно, отражает потребности жителей города и уровень искусства возводить здания. В то же время, гостиница

является типичным зданием для города, отражающим уровень проектирования зданий в конкретном государстве.

Современный дизайн отеля имеет свои собственные уникальные особенности архитектурного формообразования, соответствующие проектно-художественному образу города, историко-культурному наследию региона, ментальности и личностным предпочтениям населения, а также рыночным требованиям.

С развитием дизайнерской индустрии отеля многие практикующие дизайнеры формулируют и воплощают в своих решениях ряд принципов, а именно:

1. В настоящее время дизайн отеля должен быть основан на потребностях клиента, только благодаря удовлетворению потребностей клиентов отеля могут получить долгосрочное развитие.
2. Дизайн отеля это не только сам по себе дизайн, но и сочетание здоровых жизненных привычек, использование форм здорового образа жизни с целью привлечь внимание клиентов.
3. Дизайн отеля должен начинаться с общей функциональной схемы объёмно-планировочного решения в сочетании с богатой китайской архитектурной философией и зарубежной архитектурной философией.
4. Дизайн отеля должен быть художественным, так как убранство отеля изначально опиралось на искусство; только выдающийся художественный образ может быть базой внутреннего качества отеля, придать внутреннему пространству более высокую художественную ценность.
5. Отель должен быть максимально комфортным, использовать все удобства для того, чтобы посетители отеля могли чувствовать себя как дома.
6. Дизайн отеля должен быть центром внимания безопасности, безопасный отель является ответственным за жизнедеятельность клиента.

Анализируя системы архитектурных кодов, следует отметить, что в архитектуре есть такие конфигурации, которые точно указывают на своё значение: церковь, вокзал, отель и т.д. Типологический подход представляет собой наиболее очевидный из используемых подходов кодификации. С

коммуникативной точки зрения архитектура является одной из форм массовой коммуникации.

Дизайн отеля сам по себе даёт очень чёткое представление о том, что отель предоставляет клиентам жильё и отдых. Каждый вид отеля имеет свой уникальный дизайн, который может быть конкретен, может донести до клиентов с разными потребностями и предпочтениями необходимую информацию, а также намекнуть на цену отеля.

Дизайн отеля является предпосылкой для удовлетворения потребностей гостиничного хозяйства и долгосрочного развития отеля. Следует учитывать два очень важных фактора:

- во-первых, дизайн отеля должен сочетаться с различными частями здания отеля, начиная с общего вида объёмно-планировочного решения и заканчивая гарантией качества среды и предметного наполнения;

- во-вторых, дизайн отеля должен быть сосредоточен на внутренней структуре, на условиях обеспечения здоровой жизни клиентов, а также особое внимание должно быть уделено особенностям строительства отеля.

Только в том случае, если будут обеспечены эти два условия, можно будет создать материальную, культурную и духовную архитектурно-дизайнерскую структуру отеля. Дизайн-проект отеля является наиболее трудной задачей для дизайнера, включённого в процесс проектирования отеля, как внутри страны, так и за рубежом. Только с идеальным дизайном отель может стать чётко работающей коммерческой машиной, которая приносит богатые доходы.

Важным является месторасположение современного отеля. Дизайн отеля должен быть не только поддержан инвестором с целью строительства конкретного типа отеля, но и должна быть создана необходимая экономическая обстановка вокруг отеля, выбрано благоприятное географическое расположение, учтена культура и история, естественная природная среда. Существуют различия между отелями для отдыха (спокойные, лёгкие по стилю) и бизнес – отелями (строгий стиль, способствующий формированию деловой атмосферы). Концепция туристического отеля заключается в том,

чтобы предоставить клиенту комфортные условия пребывания, возможность насладиться уникальными местными достопримечательностями и различными рекреационными объектами после физического и психического истощения. Всё это влияет на создание наиболее подходящего стиля отеля.

В процессе передпроектного анализа дизайнерами точно определяются функциональные характеристики общей схемы отеля, заранее изучаются различные пространственные пропорции и функциональное зонирование общего влияния отеля. В итоге уточняются требования к отелю: дифференциация его функций должно не только удовлетворять потребности клиентов в питании, ночлеге, отдыхе, покупке, путешествии и т.д., но и обеспечивать хорошую безопасность отеля. Чем большими возможностями начинён отель, тем больше удовлетворён клиент.

В качестве главной цели современный дизайн отеля должен обеспечивать высокий стандарт, высокое качество обслуживания, удобные и приятные условия проживания для клиентов. В настоящее время дизайн отеля должен создавать у различных клиентов тёплое и уютное чувство, ощущение комфорта. Стиль современного отеля является отражением городской культуры, культурного смысла города.

Из сети Internet известно, что в городе Чженчжоу с населением 10 млн. человек построен 361 отель. ТОП-6 лучших отелей, среди которых можно выделить: Sofitel Zhengzhou International, Radisson Blu Zhengzhou Huiji, Le Meridien Zhengzhou, Zhengzhou An Xin Bo Ke Hotel, JW Marriott Hotel Zhengzhou.

Авторы отеля Intercontinental в районе Санлитуне (Пекин) явно вдохновлялись шестиугольными формами алмазов, использовали характер огранки алмаза, характеристики их блеска для формирования пространства, начиная от макета архитектурного замысла до деталей фасада.

Девиз отеля - «тенденция, пионер, жизненная сила». Его проектно-художественный образ отличается динамичностью и местным очарованием Пекина. 300 номеров отеля в основном носят черты современных и авангардных стилевых направлений. Круговая система планировки делает

пространство более открытым и удобным. Через огромные окна от пола до потолка можно наблюдать за шумными ночными сценами Taikoo Li. Предметное наполнение интерьеров напоминает космическую среду проживания - тканевые диваны, гладкие, полупрозрачные марлевые перегородки и лёгкие цвета. Ванная комната в комнате отгорожена огромным прозрачным стеклом и оборудована дизайнерской ванной, погрузившись в которую можно созерцать пейзаж. На третьем этаже отеля расположено 5 ресторанов, оформленных в традиционном китайском стиле, а также в западном стиле. В отеле находится самое большое банкетное заведение в районе Санлитун - банкетный зал общей площадью более 1500 квадратных метров.

Являясь первым самым высоким зданием на Центральных равнинах, отель Zhengzhou Millennium Hotel занимает площадь 2 9181,7 м². После завершения строительства общая площадь застройки составляет 250 000 м². Главная башня находится под землёй на третьем этаже, а первый этаж - на 56 этаже (включая экскурсионный этаж). Основная часть башни включает в себя офисную зону «Глобальной интеллектуальной бизнес-платформы». Пятизвёздочный отель и верхний этаж, управляемый американской компанией Marriott, могут обеспечить вид на панораму города Чжэнчжоу с высоты птичьего полета, а также обзорный зал Хуанхэ и нижнюю часть. Вестибюль, соединённый с озером Руи, сочетает в себе функции осмотра достопримечательностей, досуга и трапезы для удовлетворения потребностей горожан. Рядом с выставочным отелем будет построен пирс, и посетители смогут отвезти яхту в выставочный отель для осмотра достопримечательностей.

15 ноября 2018 года неподалёку от Шанхая был официально открыт пятизвёздочный отель Intercontinental Shanghai Wonderland (Shimao Quarry Hotel) на 336 номеров, почти полностью построенный в заброшенном промышленном карьере. Следует отметить, что аналогичный прецедент в архитектурной практике не существует. 88-метровое здание встроено в стену карьера, дно которого заполнено водой. Во время второй мировой войны на этом месте добывали уголь. Карьер был закрыт только в 2000 году из-за его

несоответствия современным экологическим требованиям. Строительство отеля длилось 12 лет. Над реализацией проекта работали свыше пяти тысяч специалистов (архитекторов, инженеров и дизайнеров), в том числе британский архитектор Мартин Йохман, создавший знаменитую гостиницу в форме паруса Burj Al Arab Jumeirah в Дубаи. Анализ его творчества показывает предпочтения автора проектировать здания в экзотических местах, например таких, как скалы под водой. В данном гостиничном комплексе Shimao Quarry Hotel изгиб архитектурной формы органично вписан вдоль естественного рельефа утеса. Отель действительно органично «растёт» в природе. По словам Йохмана, в проекте предусмотрена защита построек от стихийных бедствий — отель может выдержать землетрясение или наводнение в сезон дождей [1].

В течение последних семи лет строительная команда проекта неоднократно заявляла о проблемах строительства и продолжала исследовать новые методы строительства. Было преодолено 64 технические проблемы и в завершении оформлен 41 патент. Трудности строительства заключались в следующем. Верх ямы сложен, и инженерная свая должна достигать специального слоя породы до среднего слоя выветривания. В связи с разной степенью выветривания породы по проекту требовалось установить 200 свай и выполнить 200 геологических исследований. Бурение и установка одной сваи в среднем занимало 3 дня.

На этапе строительства некоторые китайские СМИ сообщали, что акцентом отеля станет «искусственный водопад, спадающий» прямо по корпусу гостиницы. В итоге «искусственный водопад» в карьере является связующей композиционной осью комплекса, на него открывается вид из окон некоторых номеров. Всего в 18-этажном центральном здании гостиницы размещены развлекательный центр, ресторан, рекреационные пространства и большой спортзал для обычных тренировок. Туристы также могут заняться скалолазанием и прыжками в пропасть карьера с «тарзанки». При этом 16 из 18 этажей отеля технически расположены ниже уровня земли. Два из них находятся под водой, и гости этих этажей могут наслаждаться видом на огромный аквариум. Крыша отеля находится на первом этаже над уровнем

земли и покрыта цветами, травой и растениями, поэтому она сливается с окружающей территорией [1,2], (рис. 1 а, б).

Авторы дизайн-концепции интерьеров отеля «Чжэнчжоу Shangri-La» вдохновлялись элементами текучей воды, посредством анализа формирования потока воды: продольные металлические проволоки объединены в несколько групп, чтобы сформировать массив фасадов зданий с водным рисунком. Гостиница имеет в общей сложности 6373 м² на пяти этажах. На первом этаже размещается магазин, а в приёмной (на 2 - 5 этажах) расположены комнаты для гостей, 127 номеров (четыре типа номеров на выбор). На втором этаже отеля запроектировано кафе и буфетная зона, в меню используются блюда не только традиционной китайской, но западной кухни.

В результате проведенного искусствоведческого анализа гостиничных комплексов в городах Китая были выявлены современные тенденции в дизайне отеля, а именно: стремление опираться на западные прототипы и редкое применение решений, основанных на интерпретации богатых национальных традиций, что актуализирует проблему этнокультурной идентичности на волне глобализации. Дизайн отелей также должен идти в ногу со временем, учитывать нынешнюю ситуацию в гостиничном бизнесе.

Существует три конкретные тенденции развития гостиничного бизнеса: *во - первых*, дополнительное увеличение функций помещений в связи с расширением гостиничных пространств. Дизайн цветовых решений должен органично сочетаться с общественным пространством, личным пространством, а также с другими разумными подходами, способствующими соединению (целостности) различных пространств отеля с целью повышения коэффициента использования гостиничного пространства. Таким образом, предоставляется возможность использовать ограниченное, но эффективное пространство для удовлетворения большого числа функций.

Во - вторых, использование экологически чистого дизайна, поддержание связи дизайна с озеленением здания для повышения жизнеспособности интерьера и уменьшения расходов на его реконструкцию и ремонт. В то же время

тенденция развития зелёного пространственного дизайна имеет характер устойчивого развития. На основе рациональной пространственной компоненты и природоохранного дизайна можно не только экономить энергию для достижения экологической экономии и экономии энергии. Это может ещё больше повысить художественный уровень дизайна интерьера отеля, избежать впечатления стеснённого пространства.

В - третьих, использование в дизайне отеля в полной мере природного освещения и естественной вентиляции, чтобы свести к минимуму проблемы освещения, отопления, вентиляции в отеле, что приводит к колоссальным расходам энергии. Использование новых материалов и новых технологий проектирования для дальнейшего расширения функций строительного пространства, что является новой тенденцией в развитии зелёного строительства.

Резюме. Архитектура отеля в архитектурно-дизайнерском искусстве она не только отражает эстетику, местный ландшафт и социокультурное содержание. Архитектура гостиниц в Китае сложна и разнообразна, так как китайский архитектор и дизайнер отеля очень хорошо использует окружающую среду, местную историю развития региона и ландшафт для проектирования зданий, которые могут быть органично объединены с окружающей средой, что воплощает в себе идею объединения китайского народа.

Дизайн отеля должен удовлетворять быстро растущие потребности на рынке, чтобы выжить в условиях всё более острой конкуренции в отрасли, поэтому проектанты должны: постоянно учиться и накапливать специальные знания; сосредоточиться на изучении особенностей дизайна отелей во всем мире; понять и внедрять последние идеи дизайна; сосредоточить дизайнерские разработки на удовлетворении потребностей клиентов; предлагать комфортное, приятное и лёгкое ощущение проживания. В настоящее время тенденция развития гостиничного строительства заключается в максимальном увеличении использования достижений космических технологий, максимальном использовании природных ресурсов и сокращении энергопотребления.

Рис. 1 а. Shimao Quarry Hotel

Фото Getty Images

Фото InterContinental Hotels & Resorts

Рис. 1 б. Shimao Quarry Hotel

Фото Getty Images

Фото InterContinental Hotels & Resorts

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://tjournal.ru/art/80344-arhitektura-otel-v-zabroshennom-karere-v-kitae>
2. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.segodnya.ua/world/wnews/neveroyatnoe-video-v-kitae-otkryli-18-etazhnyy-otel-vnutri-zabroshennogo-karera-1189685.html>

УДК: 332.72 (1-87)

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Березіна Людмила Михайлівна

д. е. н., професор

Баган Надія Валеріївна

аспірант

Полтавська державна аграрна академія

м. Полтава, Україна

Анотація: Україна посідає лідерські позиції у світі за площами родючих ґрунтів та обсягами експорту аграрної продукції, але вона далека від повної реалізації свого потенціалу в цій галузі. Однією з перешкод на шляху підвищення ефективності використання потенціалу аграрної галузі є мораторій на продаж землі сільськогосподарського призначення. Розглянемо зарубіжний досвід функціонування ринку землі сільськогосподарського призначення.

Ключові слова: земля, ринок землі, мораторій, земельні відносини, підтримка фермерів.

Сільське господарство України – третя після промисловості та торгівлі галузь національної економіки. Частка валової доданої вартості (ВДВ) галузі у ВВП становила у 2018 р. близько 10%, хоча у 1990 р. дорівнювала 24%. Значний внесок аграрних продовольчих товарів і в загальний обсяг українського експорту. У 2018 р. їх частка становила 39,3%, зокрема, частка зерна – 15,3% [1].

Незважаючи на високу родючість земель в Україні, ВДВ у розрахунку на гектар землі значно нижча порівняно з країнами, які мають менш продуктивні землі (рис. 1).

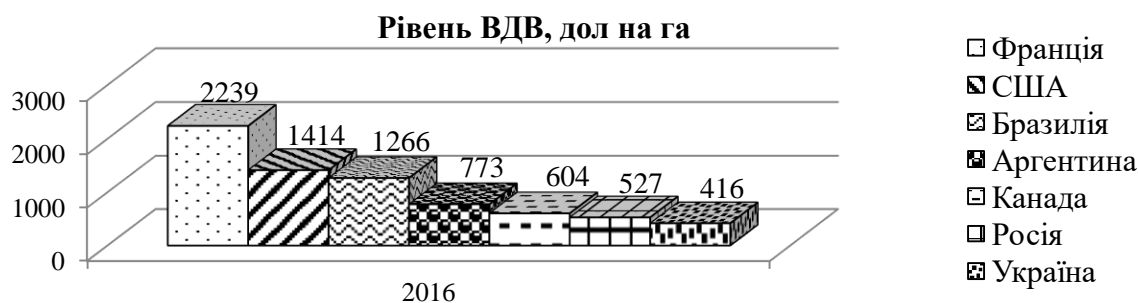

Рис. 1. Рівень ВДВ, дол на га

Джерело узагальнено авторами [1]

Розрив між можливостями і реаліями зумовлений багатьма чинниками, один із головних – це мораторій на купівлю-продаж сільськогосподарських земель. Як зазначили у Європейському банку реконструкції та розвитку, відсутність ринку землі знижує ВВП України на 1% [2].

За умови відсутності мораторію щорічний темп зростання продуктивності галузі міг би бути вищим на 6%. Тобто якби 18 років тому в Україні не запровадили мораторій, зараз продуктивність у рослинництві могла б бути приблизно удвічі вищою. Якби не мораторій, то у 2018 р. сільське господарство могло б згенерувати близько 35,8 млрд дол доданої вартості замість фактичних 13,3 млрд дол. Без мораторію ВВП України у 2018 р. міг би бути на 22,5 млрд дол або на 17% більшим від фактичного рівня [1].

Поняття земельних відносин охоплює широке коло питань економічного, виробничого та правового характеру. Зміну і розвиток земельних відносин необхідно пов'язувати зі зміною і розвитком форм власності на землю. Під ринком землі необхідно розуміти систему правових, організаційних та економічних відносин, які встановлюються у процесі товарного обороту земельних ділянок на основі визначення ринкової вартості цих ділянок.

Зважаючи на територіальну належність України до європейського континенту та визначені на державному рівні євроінтеграційні перспективи аграрної економіки проведемо дослідження досвіду формування і функціонування земельного ринку в США та країнах-членах ЄС (табл. 1).

Таблиця 1.

Досвід формування і функціонування ринку землі.

	США	Польща	Німеччина	Франція
Виробники	Основним виробником продукції є ферми. За типом переважають сімейні ферми (майже 90%).	Основою аграрного устрою є сімейне господарство (сімейні ферми).	Основним виробником продукції виступають сільськогосподарські підприємства.	Спрямована на розвиток фермерства
Органи	При продажі земельної ділянки використовують земельний аукціон.	Для здійснення контролю за переходом прав власності та інших майнових прав створено Агентство сільськогосподарської нерухомості (Agencja Nieruchomosci Rolnych).	Державне регулювання ринку земель відбувається через Агентство з управління і реалізації земель (Bodenverwertungs- undverwaltungs GmbH — BVVG)	Створено Агентство з управління земельними ресурсами та розвитку сільських територій (SAFER)

Суб'єкти	<p>Набувати право власності мають виключно громадяни країни. Іноземним громадянам, набувати право власності на земельні ділянки що продаються з державної власності, заборонено.</p>	<p>Покупцями можуть бути: фізична особа (фермер) з обмеженням площі земель, що перебуває у власності однієї особи, - 300 га; близькі родичі фермера та спадкоємці; органи місцевого самоврядування; державне казначейство або Агентство с-г нерухомості; будь-яка особа, якщо земельна ділянка не перевищує 0,3 га.</p>	<p>Не існує регламентованих вимог до покупців земельних ділянок. Особа, яка має намір придбати земельну ділянку понад 1 га, зобов'язана отримати спеціальний дозвіл від місцевих органів влади.</p>	<p>Діє право першості на купівлю для власників сусідніх земель, та зобов'язання щодо особистого користування придбаною землею протягом 15 років із заборонаю оренди. Землю може придбати лише корінний французький фермер.</p>
----------	--	---	---	--

Нерезиденти	Іноземним громадянам, які купують земельну ділянку не з державної власності, а у приватних осіб, заборон не існує.	Після вступу Польщі до ЄС (2004 р.) було запроваджено мораторій на продаж земель с-г призначення іноземцям строком на 12 років. Зараз нема прямих заборон, але наявні у законодавстві вимоги до покупців-іноземців роблять такі угоди надто обтяжливими і складними.	Придбання у власність земель с-г призначення іноземцями не заборонене, проте відповідно до законодавства вони повинні отримати дозвіл від місцевих органів влади за місцем розташування земельної ділянки.	Купівля земель с-г призначення іноземцями не заборонена. Однак у разі, якщо ціна земельної ділянки перевищує 38 млн євро або предметом договору купівлі є виноградники, необхідно отримати дозвіл від SAFER.
-------------	--	--	--	--

Джерело узагальнено авторами [3].

Порівнюючи різні моделі державного управління Польщі, Німеччини та Франції спостерігаємо спільні риси щодо регулювання ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення в цих країнах та їхню спрямованість на захист національного товаровиробника. Досліджувані країни мають досить високий рівень бюджетної підтримки аграріїв, що робить їх більш конкурентними і на внутрішньому, і на зовнішніх ринках (рис. 2).

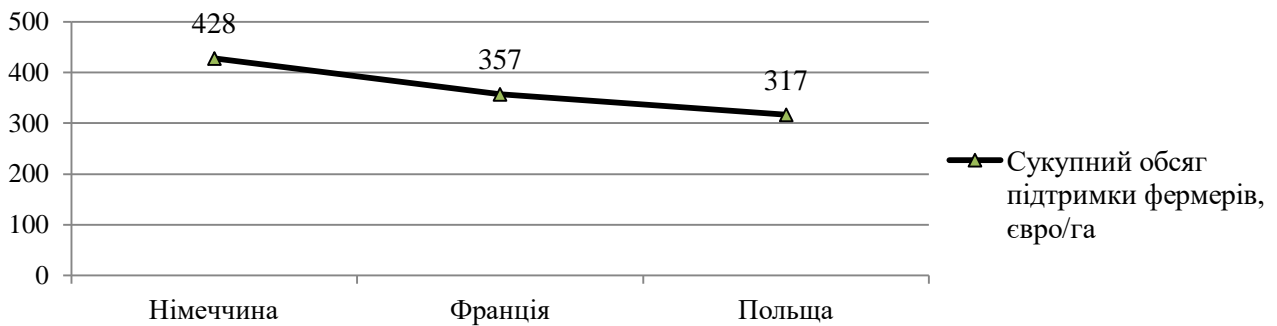

Рис. 2. Сукупний обсяг підтримки фермерів.

Джерело узагальнено авторами [3].

Практично усі країни, які пройшли етап становлення ринкового обігу земель, мали довгострокові цілеспрямовані програми, які, крім іншого, передбачали надання пільгових кредитів на придбання земель місцевим фермерам. Стає очевидним, що українські аграрії ведуть свою господарську діяльність у нерівних економічних умовах з їхніми закордонними конкурентами, що у перспективі, при поспішному запровадженні ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення, може негативно позначитися на результатах їх господарювання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Галиця О. Мораторій на продаж землі: скільки платить Україна за неквапливість [Електронний ресурс] / О. Галиця, О. Нів'євський // Економічна правда. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.epravda.com.ua/publications/2019/06/24/648837/>.
2. Мораторій на продаж землі можуть скасувати вже до 1 грудня [Електронний ресурс] // Економічна правда. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.epravda.com.ua/news/2019/09/2/651168/>.
3. Супрун О. Світовий досвід запровадження ринку землі та його адаптація до українських реалій [Електронний ресурс] / О. Супрун // Голос України. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.golos.com.ua/article/322369>.

УДК: 616.13/.14-018.74-008.6-06:616.12-008.64

**ENDOTHELIAL DYSFUNCTION WITH COMORBIDITY OF
PATHOLOGIES AS ONE WITH CRITERIA OF HEART FAILURE**

Byndiu Marina

студент

Sithinska Inna

к.м.н., ассистент

Higher State Educational Establishment of Ukraine "Higher State Medical
University"

Chernivtsi, Ukraine

Annotation: It has been shown that high risk factors for endothelial dysfunction (AD) are arterial hypertension (hypertension), hypercholesterolemia, diabetes mellitus, resulting in vascular endothelial damage (changes in levels of nitrates / nitrites, ET-1, sVCAM-1 in the blood). The combination of pathologies, namely ulcerative stomach and duodenal ulcer, arterial hypertension and type 2 diabetes, promotes the development of endothelial dysfunction by increasing the number of desquamation endothelial cells, the level of nitrate / nitrite, ET-1, sVCAM-1, which aggravates diagnosis and treatment the main illness and is one of the triggers for the development of heart failure.

Key words: stomach peptic ulcer, duodenum, diabetes mellitus type II, endothelial dysfunction, desquamation endothelial cells, nitrate / nitrite level, ET-1, sVCAM-1.

The endothelial function remains one of the diagnostic criteria of vascular endothelial pathology [1,2,4,6,8,9]. The comorbidity of pathologies leads to the development of endothelial dysfunction, and the presence of concomitant pathologies, especially diabetes mellitus (DM) and arterial hypertension (AH) provokes the development of heart failure[3,5,7].

Objectives To investigate the condition of endothelial dysfunction in patients with peptic ulcer of the stomach and duodenum combined with arterial hypertension and type 2 diabetes mellitus.

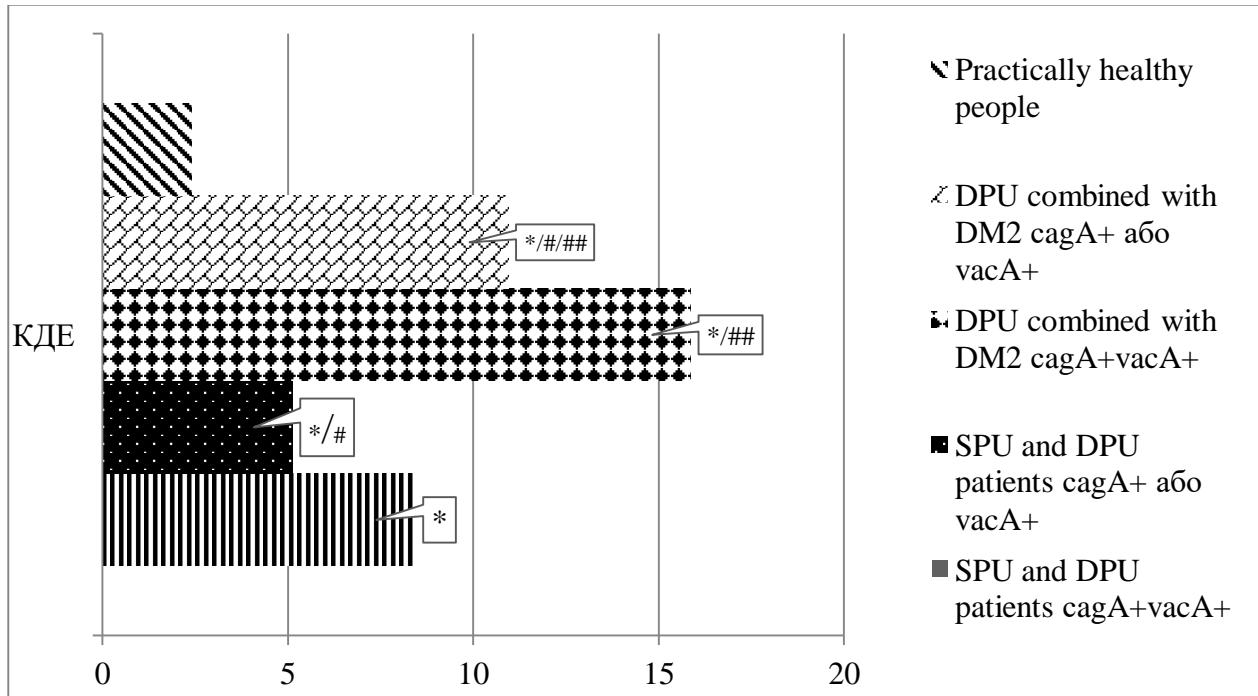
Materials and methods. 108 patients were examined : 28 patients with peptic ulcer of the stomach (PUG) and duodenum (DUC) in the presence of toxigenic strains of CagA + VacA + (group 1), 20 patients with PUG and DUC in the presence of a combination of CagA strains + VacA- / CagA-VacA + (2nd group), 22 patients with PUG and DUC in the presence of toxigenic strains of CagA + VacA + in combination with AH and DM2 (3rd group), 38 patients with PUG and DUC in the presence of a combination of CagA + VacA- / CagA-VacA + in combination with AH and DM2 (4th group) and 30 practically healthy persons (PZL) (5th group).

Evaluation of vascular endothelial dysfunction was carried out by the determination of ET-1 with a set of reagents from Bender MedSystems GmbH (Austria), sVCAM-1 - Bender MedSystems GmbH (Austria). The nitrate / nitrite level was determined using the method of determining the final stable metabolites using the Gris reagent. Endothelial cells were determined by the method of N. N. Petrishev, A. A. Berkovich, assessing the number of desquamation of endothelial cells (DEC) in the blood, as an indicator of endothelial dysfunction in patients with various diseases.

Results and discussion The level of DUC in blood was 8.44 ± 0.22 in patients with PUG and DUC CagA + VacA +, which is 3.52 times higher than in the PZL group (2.4 ± 0.23) ($p \leq 0.05$), and in patients with PUG and DUC, CagA + VacA- / CagA-VacA + - (5.11 ± 0.28) ($p \leq 0.05$), which is 2.12 times higher in comparison with the PZL group. However, in the group of patients with PUG and DUC, CagA + VacA + is 1.65 times higher in comparison with the group of patients with PUG and DUC CagA + VacA- / CagA-VacA +.

In the presence of concomitant pathology, the amount of DEC in patients with PUG and DUC CagA + VacA + (15.86 ± 0.39) ($p \leq 0.05$) increased 6.6 times in comparison with the PZL group, and in patients with PUG and DUC CagA + VacA- / CagA-VacA + (10.94 ± 0.18) ($p \leq 0.001$) - 4.56 times, respectively. However, assessing the effect of toxigenic strains and AH and DM2 on PUG and DUC, it was found that this

index was 1.45 times ($p \leq 0.001$), increased in the group of patients CagA + VacA + PUG and DUC in combination with AH and DM 2 in comparison with group of patients with PUG and DUC CagA + VacA- / CagA-VacA + in combination with AH and DM2.

Picture.1 Amount of DEC in the patients with the peptic ulcer of stomach and duodenum combined with the diabetes mellitus type II depending on the availability of cagA and vacA HP genes, $M \pm m$

Note. * - accuracy of discrepancies ($p < 0.05$) between the indices in groups IIIa, IIIb, Ib, Ic, Id in comparison with group II;
 ## - accuracy of discrepancies ($p < 0.05$) between the indices in groups Ia and Ib, Ic and Id;
 ### - accuracy of discrepancies ($p < 0,05$) between the indices in groups IIIa and Ib, Ic and Id.

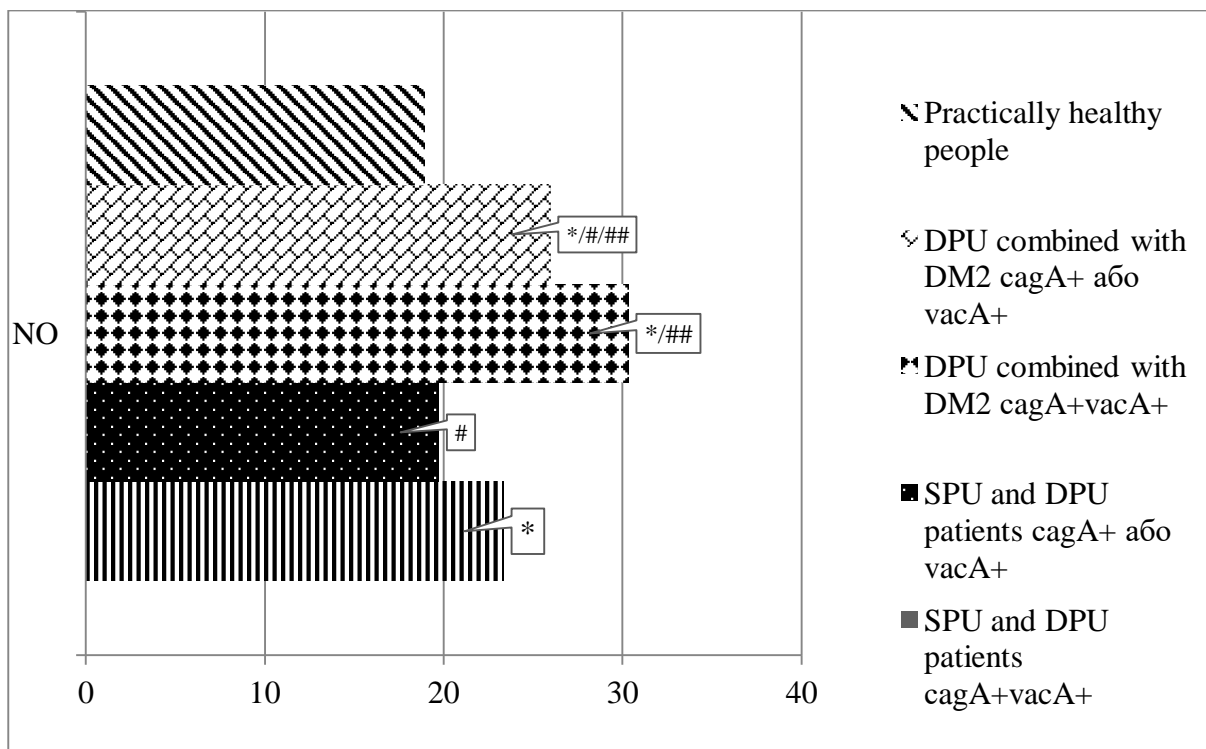
The researchers pay great attention to the risk factors for endothelial dysfunction (DE): arterial hypertension (AH), hypercholesterolemia, diabetes mellitus, lead to damage to the vascular endothelium (changes in the levels of nitrate / nitrite, ET-1, sVCAM-1 in the blood).

Investigating the state of endothelial dysfunction in the blood, it was found that in patients with PUG and DUC with AH and DM2, the level of nitrates / nitrites, the

highest in the group of patients with PUG and DUC CagA + VacA + in combination with AH and DM2.

The level of nitrates / nitrites in the group of patients with PUG and DUC CagA + VacA + is (23.35 ± 0.36) ($p < 0.001$), and in the group of patients with PUG and DUC, CagA + VacA- / CagA-VacA + - (19.74 ± 0.61) ($p < 0.05$), which is 1.23 times and increased 1.04 times in comparison with the group of practically healthy persons (18.92 ± 0.83) . However, in the presence of both toxigenous strains in patients with PUG and DUC, the content of this indicator was increased by 1.18 times ($p \leq 0.001$) in comparison with the group of patients with PUG and DUC in the presence of one of the toxicogenic strains.

However, in the presence of concomitant pathology, the level of nitrates / nitrites in patients with PUG and DUC CagA + VacA + (30.33 ± 5.07) ($p < 0.001$), 1.6 times increased in comparison with the PZL group, and in patients PUG and DUC CagA + VacA- / CagA-VacA + (25.96 ± 0.97) ($p < 0.05$), - 1.37 times, respectively. However, assessing the effect of toxigenic strains and AH and DM2 on PUG and DUC, it was found that this index was increased by 1.17 times ($p < 0.05$) in the group of patients CagA + VacA + PUG and DUC in combination with AH and DM2 in comparison with a group of patients with PUG and DUC CagA + VacA- / CagA-VacA + in combination with AH and DM2.

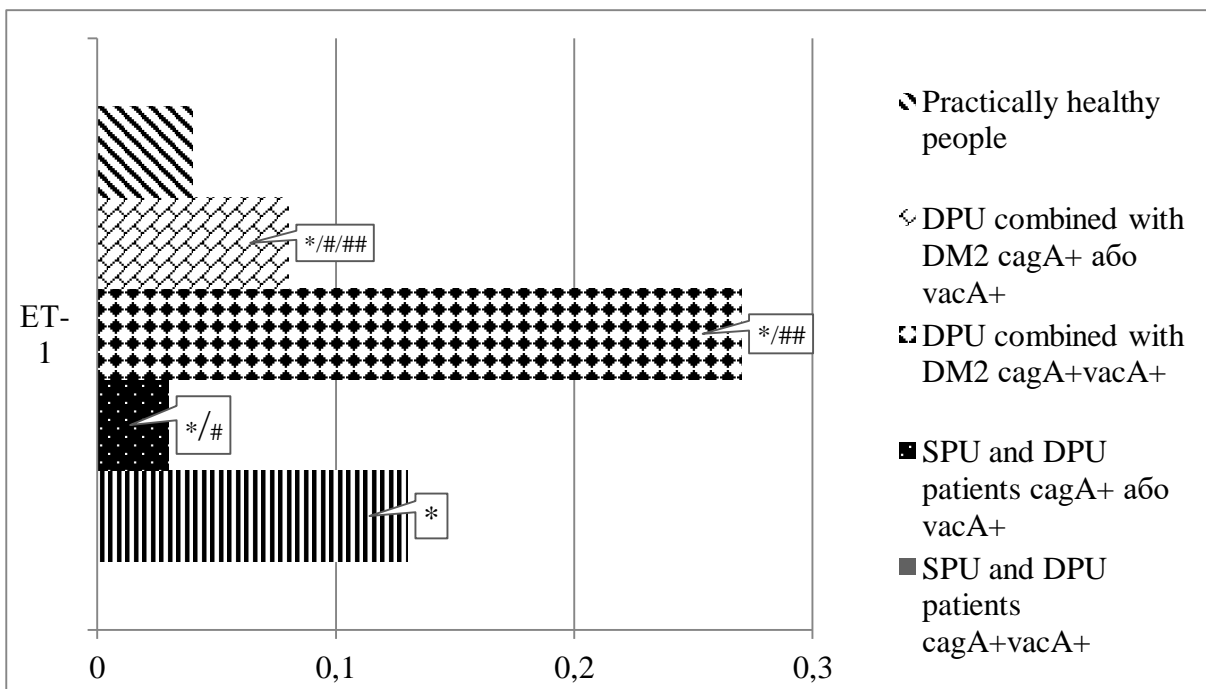

PICTURE 2. A level of nitrates / of nitrites is in blood (mcmol/l) in the patients with the peptic ulcer of stomach and duodenum combined with the diabetes mellitus type II depending on the availability of cagA and vacA HP genes, M±m

Note. * - accuracy of discrepancies ($p < 0.05$) between the indices in groups IIIa, IIIb, Ib, Ic, Id in comparison with group II;
 #- accuracy of discrepancies ($p < 0.05$) between the indices in groups Ia and Ib, Ic and Id;
 ##- accuracy of discrepancies ($p < 0,05$) between the indices in groups IIIa and Ib, Ic and Id.

An essential diagnostic criterion of endothelial dysfunction is endothelin - 1 (ET - 1). Estimating the level of ET-1 in patients of the 1 st group, this indicator is (0.13 ± 0.02), which is 3.25 times higher than the content in the PZL group (0.04 ± 0.01) ($p \leq 0.001$), and in patients of the 2 nd group - ($0,03 \pm 0,01$) ($p \leq 0,05$), which is 1,33 times higher in comparison with the PZL group. However, in the patients of the 1st group this index is 3.25 times ($p < 0.05$) higher in comparison with the 2 nd group. In the presence of concomitant pathology, the content of ET-1 in patients of the 3rd group is (0.27 ± 0.67) ($p < 0.001$), which is 6.75 times higher in comparison with the 5th group, and in patients with 4- th group - ($0,08 \pm 1,61$) ($p < 0,05$), which is twice

higher with the 5th group, respectively. However, assessing the effect of toxigenic strains and AH with DM2 on PUG and DUC revealed that this index was 3.38 times ($p < 0.001$) elevated in group 3 of patients compared with group 4 of patients. Estimating the content of the adhesion molecule (sVCAM-1) in patients without concomitant pathology, it was found that in patients with PUG and DUC CagA + VacA + the index was (1912.96 ± 231.31), which is 3.83 times higher in the PZL group ($493, 87 \pm 119.72$) ($p \leq 0.001$), and in patients with PUG and DUC CagA + VacA- / CagA-VacA + - ($1504,00 \pm 360,30$) ($p \leq 0,001$), which is 3.05 times increased in comparison with the PZL group. However, the content of this indicator in patients with PUG and DUC CagA + VacA + is 1.27 times ($p \leq 0.001$) higher in comparison with the group of patients with PUG and DUC CagA + VacA- / CagA-VacA +.

PICTURE 3. ET-1 (pmol/l) in the patients with the peptic ulcer of stomach and duodenum combined with the diabetes mellitus type II depending on the availability of cagA and vacA HP genes, $M \pm m$

Note. * - accuracy of discrepancies ($p < 0.05$) between the indices in groups IIIa, IIIB, Ib, Ic, Id in comparison with group II;

##- accuracy of discrepancies ($p < 0.05$) between the indices in groups Ia and Ib, Ic and Id;

- accuracy of discrepancies ($p < 0,05$) between the indices in groups IIIa and Ib, Ic and Id.

In the presence of concomitant pathology, the content of sVCAM-1 in patients with PUG and DUC CagA + VacA + (3394.55 ± 299.4) ($p \leq 0.05$) was increased by 6.87 times in comparison with the PZL group, and in patients with PUG and DUC CagA + VacA- / CagA-VacA + (1664.00 ± 145.56) ($p < 0.05$) - 3.37 times, respectively. However, assessing the effect of toxigenic strains and AH and DM2 on the PNG and PDC, it was established that this index was increased by 2.04 times ($p < 0.001$) in the group of patients CagA + VacA + PUG and DUC in combination with AH and DM2 in comparison with the group patients with PUG and DUC CagA + VacA- / CagA-VacA + in combination with AH and DM2.

PICTURE.4 . VCAM-1 (ng/ml) in the patients with the peptic ulcer of stomach and duodenum combined with the diabetes mellitus type II depending on the availability of cagA and vacA HP genes, $M \pm m$

Note. * - accuracy of discrepancies ($p < 0.05$) between the indices in groups IIIa, IIIB, Ib, Ic, Id in comparison with group II;

##- accuracy of discrepancies ($p < 0.05$) between the indices in groups Ia and Ib, Ic and Id;

- accuracy of discrepancies ($p < 0,05$) between the indices in groups IIIa and Ib, Ic and Id.

If studying the oxidative-antioxidative system (Table 1), it was found out that content of MA in blood plasma of patients with SPU and DDPUG cagA+vacA+ HP was 1.38 times higher ($p < 0.05$) in comparison with PHP group. However, it considerably differed in case of available cagA+vacA-/cagA-vacA+ genotypes ($p > 0.05$).

The level of MA in blood plasma is 2 times higher in the group of patients with SPU and DDPUG combined with DM2 in case of available cagA+vacA+ if compared with PHP group ($p < 0.05$). At the same time, it is 1.32 times higher ($p < 0.05$) if compared

with the group of patients suffering from SPU and DDPU cagA+ or vacA+ combined with DM2.

The analogical situation is observed if analyzing the concentration of malonaldehyde in the blood erythrocytes. The considerable changes are found in the group of patients with SPU and DDPU cagA+ or vacA+ combined with DM2 that is proved by the increase of index in 1.83 times ($p < 0.05$) and in 1.22 times ($p < 0.05$) if compared with the group of patients suffering from SPU and DDPU cagA+ or vacA+ combined with DM2.

Table 1

The state of oxidative-antioxidative homeostasis in the patients with the peptic ulcer of stomach and duodenum combined with the diabetes mellitus type II depending on the availability of cagA and vacA HP genes, $M \pm m$.

Index	Test groups				
	SPU and DDPU patients		Patients with SPU and DDPU combined with DM2		Practically healthy people, n = 15
	cagA+ vacA+ n = 8	cagA+ or vacA+ n = 7	cagA+ vacA+ n = 9	cagA+ or vacA+ n = 6	
Malonaldehyde in blood erythrocytes, mcmol/l	8.32±0.34 *	5.78±0.52 */#	9.75±0.37 */##	8.49±0.3 */###	4.97±0.22
Malonaldehyde in blood plasma, mcmol/l	1.47±0.14 *	2.27±0.23 *	3.45±0.05 */##	2.83±0.09 */###	1.52±0.09
Renewed glutathione, mmol/l	0.50±0.01 *	0.67±0.01 */#	0.33±0.01 */##	0.35±0.01 */##	1.04±0.06
Glutathione	215.46±	148.6±	293.46±	261.19±	111.08±

peroxidase, nmol RG / 1 g Hb per min.	12.22 *	3.17 */#	7.95 */##	2.91 */###	8.04
Glutathione-S- transferase, nmol RG / 1 g Hb per min.	112.69± 2.34 *	98.85± 0.99 */#	135.00± 0.92 */##	115.66± 3.33 */###	84.09± 3.29

Note. * - accuracy of discrepancies ($p < 0.05$) between the indices in groups IIIa, IIIB, Ib, Ic, Id in comparison with group II;
 #- accuracy of discrepancies ($p < 0.05$) between the indices in groups Ia and Ib, Ic and Id;
 ## - accuracy of discrepancies ($p < 0.05$) between the indices in groups IIIa and Ib, Ic and Id.

When analyzing the glutathione system (Table 1), it was found out that patients with SPU and DDPU and available *cagA+vacA+* HP genes have the reduced amount of renewed glutathione (RG) (in 2.04 times) ($p < 0.05$) that is caused by the increased activity of glutathione peroxidase (GP) (in 1.86 times) ($p < 0.05$) and glutathione-S-transferase (GT) (in 1.3 times) ($p < 0.05$) if compared with PHP group. At the same time, the level of RG is lower in patients with SPU and DDPU *cagA+* or *vacA+* HP (in 1.53 times) ($p < 0.05$) because of the increased activity of GP (in 1.31 times) ($p < 0.05$) and GT (in 1.16 times) ($p < 0.05$) if compared with PHP group respectively. The combination of SPU, DDPU and DM2 with the available *cagA+vacA+* causes the considerable reduction of RG (in 3.03 times) ($p < 0.05$) in the setting of increased activity of glutathione peroxidase (GP) (in 2.5 times) ($p < 0.05$) and glutathione-S-transferase (GT) (in 1.54 times) ($p < 0.05$) if compared with PHP group.

Conclusions.

The combination of pathologies, namely peptic ulcer of the stomach and duodenum, arterial hypertension and type 2 diabetes mellitus, promotes the development of endothelial dysfunction by increasing the number of desquamation endothelial cells,

nitrate / nitrite level, ET-1, sVCAM-1, which burdens the diagnosis and treatment of the underlying disease and is one of the triggers for the development of heart failure.

LITERATURE.

1. Bauer V, Sotnikova R. Nitric oxide - the endothelium-derived relaxing factor and its role in endothelial functions. *Gen Physiol Biophys*. 2010 Dec;29(4):319-40.
2. Jang S, Jones KR, Olsen CH, Joo YM, Yoo YJ, Chung IS, et al. Epidemiological link between gastric disease and polymorphisms in VacA and CagA. *J Clin Microbiol*. 2010 Feb;48(2):559-67. doi: 10.1128/JCM.01501-09.
3. Kassaian N, Aminorroaya A, Feizi A, Jafari P, Amini M. The effects of probiotic and synbiotic supplementation on metabolic syndrome indices in adults at risk of type 2 diabetes: study protocol for a randomized controlled trial. *Trials*. 2017 Mar;18:148. doi: 10.1186/s13063-017-1885-8.
4. Koch M, Meyer TF, Moss SF. Inflammation, immunity, vaccines for *Helicobacter pylori* infection. *Helicobacter*. 2013;18(1):18-23. doi: 10.1111/hel.12073.
5. Kountouras J, Polyzos SA, Katsinelos P, Zeglinas C, Artemaki F, Tzivras D, et al. Cardio-cerebrovascular disease and *Helicobacter pylori*-related metabolic syndrome: We consider eradication therapy as a potential cardio-cerebrovascular prevention strategy. *Int J Cardiol*. 2017 Feb 15;229:17-18. doi: 10.1016/j.ijcard.2016.11.265.
6. Kozyrieva T, Kolesnikova E, Shut I. Correlation of *Helicobacter pylori* infection with development of cardiovascular risk in patients with coronary heart disease in association with type 2 diabetes mellitus. *Georgian Med News*. 2016 Jul;(256-257):24-9.

УДК 378.178

ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЗДОРОВОЙ ЛИЧНОСТИ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ

Ревякина Елена Геннадьевна

к. биол. н.

Цюка Станислав Андреевич

ст. преподаватель

Ужгородский национальный университет

г. Ужгород, Украина

Аннотация. Личностно-ориентированная концепция современного образования предполагает персональный характер обучения с учетом индивидуально-личностных особенностей студентов. В студенческий период наблюдается кризис юности, который знаменует переход на другую, качественно новую ступень развития субъективности — переход от персонализации к индивидуализации, от осознания своего Я к осознанию своего места в мире, принятию на себя новых обязанностей, ролей, ответственности за свою жизнь. В процессе обучения в высшей школе происходит постепенное физическое и психическое «созревание» молодых людей, гармонизация и стабилизация регуляторных процессов заканчивается только на последних курсах, что необходимо учитывать при планировании и организации учебно-воспитательного процесса.

Ключевые слова. здоровая личность, формирование, возрастные особенности, личностно-ориентированное образование

Современные образовательные требования вызывают необходимость пересмотра привычной стратегии обучения. Гуманистическая модель современного образования в центр образовательного процесса ставит личность студента и его индивидуальное развитие [3, с. 23–27; 6, с. 45–49; 9, с. 67–89].

Эта модель ориентирована на развитие внутреннего мира студента, на межличностное общение, диалог, на психолого-педагогическую поддержку в период обучения в высшей школе. Очень важно, чтобы будущий специалист был здоровой личностью, получил базовые знания по саморазвитию, мировосприятию и самореализации; научился адекватно относиться к себе и другим; воспитал в себе высокие нравственные качества, был ответственным, честным, бескорыстным — только при этих условиях он может рассчитывать на успех в своей будущей деятельности и уважение окружающих [1, с. 21–32; 2, с. 44–48; 5, с. 34–39]. В свое время этой сложной проблемой занимались известные психологи: Ш. Бюлер, К. Хорни, К. Гольдштейн, А. Маслоу, К. Роджерс, Г. Олпорт, Л. Выготский, К. Альбуханова, А. Хухлаева, И. Дубровина и др.

Личностно-ориентированная концепция образования предполагает персональный характер обучения с учетом индивидуально-личностных особенностей студентов, признание достоинств личности, ее прав и свободы выбора на реализацию и дальнейшее развитие своих способностей. В рамках этого подхода к обучению в высшей школе признается приоритет развития личности над обучением, а знания, умения и навыки должны быть не целью, а средством развития здоровой личности [4, с. 56–59; 8, с. 65–69].

Целью нашей работы явился анализ индивидуально-личностных возрастных особенностей студенческого возраста, которые необходимо учитывать в процессе формирования и развития личности в процессе обучения в высшей школе. Психолого-педагогические исследования последних лет показали, что на успешное формирование личностных качеств влияют такие важные характеристики, как направленность личности, ее ценностные ориентации, жизненные установки и позиции, доминирующие мотивы деятельности и поведения. При личностном подходе учет возрастных индивидуальных особенностей приобретает новую направленность.

Студентов отличает растущее стремление к самостоятельности, чувство ответственности и гражданская позиция. Быстрые темпы формирования

личностных качеств учащихся требуют психолого-педагогического сопровождения обучения в высшей школе, оперативной коррекции, направленной на полноценное развитие студента как личности. Проблема формирования здоровой личности привлекает внимание многих исследователей. Так, вопросы, связанные с различными аспектами психического здоровья, рассматривали А. Алексеев (настроение и здоровье), М. Боришевский (психология самоактуализации и субъектного развития личности как саморегулирующейся социально-психологической системы), Б. Братусь (личностное здоровье), И. Дубровина (психологическое здоровье участников образовательного процесса), Л. Демина, И. Ральникова (психическое здоровье и защитные механизмы личности), Г. Ложкин, Н. Мушкевич, В. Толкунова (психология здоровья человека), С. Максименко (генетическая психология), Г. Никифоров (психология здоровья), В. Панкратов (саморегуляция психического здоровья), Д. Федотов (сохранение психического здоровья), А. Хухлаева (особенности психического здоровья студентов), А. Чебыкин (проблема эмоциональной устойчивости) и др.

Среди целого ряда авторских позиций преобладают научные взгляды, согласно которым психологическое здоровье понимается как способность личности к самореализации, самоактуализации, адекватному самопринятию себя и мира (В. Франкл, А. Маслоу (психологическое здоровье как способность личности к самореализации, самоактуализации), А. Адлер, Э. Фромм (межличностные отношения как важный критерий психического и психологического здоровья), а также исследования С. Московичи и К. Ерзмиш, в которых проблема болезни и здоровья рассматривается в русле теории социальных представлений и др. В процессе обучения в высшей школе студенты сталкиваются с рядом проблем, среди которых адаптация к учебной деятельности и социализация молодых людей. От успешности адаптации и социализации зависит формирование индивида: станет ли он здоровой личностью или будет «психически здоров, но личностно болен» (Б. Братусь).

Социализация студенческой молодежи включает в себя усвоение знаний и умений, приобретение навыков жизни во взрослом обществе, социально-психологической и профессионально значимой направленности. Среди множества факторов, влияющих на формирование и сохранение личного здоровья студентов (экономические, политические, социальные) большую роль играют индивидуально-личностные факторы. Еще Л. Выготский утверждал, что при формировании и развитии личности в определенном обществе современника определенной эпохи происходит одновременно натуральное и социальное развитие. Под натуральным развитием он имел в виду физическое и психическое развитие организма, под социальным — приобщение индивида к культуре путем обучения, воспитания, социализации в широком смысле слова. На этапе становления личности, который приходится на студенческий период жизни, молодым людям приходится решать очень важные задачи, и от успешности этого процесса зависит их личностное здоровье. Среди этих задач можно выделить самопознание (изучение личностью собственных психических и физических особенностей, осмысление самого себя); становление мировоззрения, системы взглядов на мир и свое место в нем, на отношение человека к миру и самому себе, а также соответствующие этим взглядам основные жизненные позиции; формирование адекватной самооценки, соответствия мыслей о своих способностях реальным возможностям; самовосприятие (способность принять себя таким, какой я есть, со всеми объективно значимыми достоинствами и недостатками, без самоосуждения или, наоборот, самообожествления); интериоризация норм и ценностей общества, формирования собственных идеалов; самоорганизация жизни (учебной деятельности, досуга), саморегуляция поведения (осознание целесообразности своих действий и поступков, формирование убеждений и ответственности); самореализация (реализация существующего потенциала, осуществления имеющихся желаний, знаний, умений и способностей, своих сегодняшних представлений о себе и своем пути в жизни).

В работах Э. Эриксона, Ш. Бюлер юношеский возраст представлен как заключительная часть пубертатного периода — периода физического и психического созревания, поэтому, на наш взгляд, необходимо одновременно рассматривать физиологические особенности организма и высшей нервной деятельности. Физиологические особенности юношеского возраста характеризуются завершением формирования половой системы и способностью к репродуктивной функции. На поведенческом уровне это проявляется в гиперсексуальности, что особенно выражено у первокурсников (16–19 лет). До окончания обучения в вузе устанавливается баланс взаимоотношений нервной и гормональной систем, стабилизируются регуляторные процессы.

В основе умственного развития лежат как биологические, так и социальные факторы. В период обучения в высшей школе доля вклада биологического и социального в процессы развития индивидуального разума разная: на первых курсах преобладает значимость биологических факторов, потом их участие уравнивается. К концу обучения роль социальных факторов начинает преобладать. В раннем юношеском возрасте созревают практически все структуры нервной системы, определяющие восприятие, переработку и хранение поступающей информации. Это касается как периферической, так и центральной нервной системы. Только к концу обучения устанавливаются гармоничные возбуждающе-тормозные взаимоотношения коры и подкорковых стволовых отделов мозга, которые достигают совершенства. Созревание гибких структур лобных отделов коры больших полушарий, обеспечивающих формирование сложных эмоций, сознания и самосознания, хотя и достигает достаточно высокого уровня на первых курсах, все же окончательно завершается лишь к концу юношеского возраста.

Эльконин отмечал, что ведущей деятельностью в юношеском возрасте становится учебно-профессиональная: молодой человек «ищет себя» в выбранной им профессиональной сфере. Причем если в ранней юности наблюдается скачок в развитии операционной сферы (овладение навыками, умениями, приобретение профессиональных знаний), то в более поздние сроки

происходит развитие мотивационной сферы (постижения основных смыслов человеческой деятельности, освоение целей и норм взаимоотношений).

В студенческий период наблюдается кризис юности, который знаменует переход на другую, качественно новую ступень развития субъективности — переход от персонализации к индивидуализации, от осознания своего Я к осознанию своего места в мире, принятию на себя новых обязанностей, ролей, ответственности за свою жизнь. В процессе обучения в высшей школе происходит постепенное физическое и психическое «созревание» молодых людей, гармонизация и стабилизация регуляторных процессов заканчивается только на последних курсах, что необходимо учитывать при планировании и организации учебно-воспитательного процесса.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Бек А. Техники когнитивной психотерапии // Московский психиатрический журнал. 1996. № 3. С. 40–49.
2. Васильева О.С. Психология здоровья человека: эталоны, представления, установки: учеб. пособие для высш. учеб. заведений / О.С. Васильева, Ф.Р. Филатов. М.: Изд. центр «Академия», 2001. С. 58–64.
3. Деркач А.А. Медико-акмеологические основания повышения стрессоустойчивости психического здоровья управленцев к экстремальным ситуациям // Мир психологии. 2008. № 3. С. 177–186.
4. Дружинин В.Н. Когнитивные способности: структура, диагностика, развитие. М.: Пер Сэ; СПб.: Иматон, 2001. С. 120–123.
5. Лебедев С.А. Философия науки: краткая энциклопедия (основные направления, концепции, категории). М.: Академич. проект, Альма Матер, 2007. С. 48–50.
6. Психология здоровья / под ред. Г.С. Никифорова. СПб.: Питер, 2006. С. 52–55.
6. Психология: учебник / под ред. А.А.Крылова. М.: ПБОЮЛ М.А. Захарова, 2001. С. 66–69.
8. Руткевич А.М. От Фрейда к Хайдеггеру:

критический очерк экзистенциального психоанализа. М.: Политиздат, 1985. С. 63–68.

7. Сайко Э.В. Здоровье как явление социального бытия и основание действенной силы человека в его эволюции // Мир психологии. 2000. №1 (21). С. 3–11.

8. Столяренко Л.Д. Основы психологии. Ростов н/Д.: Феникс, 2005. С. 73–75.

HEALTHY AEROBICS IN THE SYSTEM OF MOTOR ACTIVITY OF WOMEN OF THE FIRST MATURE AGE

Sinita Tatyana Alexandrovna

Senior Lecturer

Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University

Sinita Sergey Vasilievich

Associate Professor

Poltava National Pedagogical V. G. Korolenko University

Poltava, Ukraine

Abstract: The directions of health-improving aerobics are classified and rational types for women of the first adulthood are defined, which include: strip dance, rock-and-roll aerobics, go-go, step-aerobics, fitball-aerobics, fit-boxing, shaping, body sculpture, kallonetics, body bar, Pilates, stretching. It is proved that these types of health-improving aerobics comprehensively affect both the correction of the physical form of women and the development of their physical qualities, increase the functions of the respiratory, cardiovascular systems, as well as the musculoskeletal system.

Key words: fitness aerobics, fitness, women, adulthood, physical activity.

The 21st century is characterized by the development of technological progress. This is one of the reasons for the decrease in motor activity of people, and next to this the level of health of the population of Ukraine. A weighty indicator is the sedentary lifestyle associated with sedentary work and a negative attitude to any type of motor activity. This, to a certain extent, affects life expectancy, impaired reproductive function in women, entails the occurrence of obesity, disorders of the musculoskeletal system, the development of hypertensive and coronary heart disease, atherosclerosis, diabetes mellitus, etc. [2, p. 3].

Studies by A. Yu. Ludskoy (2011) indicate that 19.15% of women of the first adulthood have a low level of physical condition, 29.79% are below average, 31.91%

are average and 19.15% are above average [2, p. 5]. The average life expectancy of the population of Ukraine, according to the same author, is 10-15 years lower than in the USA, Japan, France and other economically developed countries [1, p. 6]. This problem is the subject of discussion by scientists and practitioners, as well as a prerequisite for mass exercise.

Modern research in the field of health-improving physical culture reveals a number of the latest technologies aimed at improving the living conditions of women and men. One of the most effective means of improving the population's health is fitness, which attracts a large number of male and female population to its activities [3, p. 13].

Fitness is a universal type of physical activity that allows people of different sexes and ages, of their choice, to practice together or separately, in group or individual classes with a trainer. Among the female population, one of the most popular types of fitness is health aerobics.

Given the above disadvantages associated with a sedentary lifestyle, women seek to improve their physical shape and emotional state through active physical exercises and aerobics. Researcher A. N. Dianov (2004) claims that weight training has proven to be a reliable way to improve physical appearance [1, p. 10]. In order to improve the physical and functional abilities of women of different ages, researchers in the field of physical education recommend the following types of health aerobics: shaping, step aerobics, fitball aerobics and others. But they are based on the use of one of the types of health-improving aerobics. And the complex effect of various types of health-improving aerobics on improving the health status of women aged 21-35 is not defined.

In the theory and methodology of health-improving aerobics in recent years, there has been a rapid update of its types, equipment and facilities. Over the past decades, along with traditional types of aerobics (step aerobics, shaping, yoga, Pilates, etc.), the appearance of new species (boss, half-dance, jumping, ABT, TNT, ABL, etc.) It should be noted that innovations cover various areas of health aerobics: dance, power, using equipment, in the aquatic environment, etc.

Practical data of specialists in the field of physical fitness and personal experience show that most women aged 21-35 years are engaged in fitness aerobics with the goal of reducing weight, correcting the shape or individual parts of the body, improving the functionality of the body, increasing the elasticity of muscles and joints [5, p. . one hundred].

Based on the study, it was found that in order to meet the above needs, it is rational to use such areas of health-improving aerobics as classical aerobics, dance, power, psycho-regulating aerobics, with elements of martial arts, using various equipment, in the aquatic environment, and cyclic.

Each of the areas of health aerobics has a certain classification of species.

Classical aerobics: super low impact, non-impact ("shockless"); low impact ("low impact"); nigh impact; high / low (mix) impact (combined).

Dance aerobics: hip-hop, jazz-funk, funk (s) aerobics; Street dance, city jam, street jam, club dance, latina, fitness Bailey Dance, jazz, modern aerobics, retro disco, folk aerobics, afro aerobics, afro jazz, zumba fitness, body ballet, tango aerobics , rock and roll aerobics, river dance, strip dance, go-go, paul dance, reggaeton, groove-en-mov.

Power types of aerobics include: shaping, body shaping, body sculpture, muscle toning, body scalp, callonetics, terra, pump aerobics, body bar, flexi bar, body blade, body control, shaping training, slim-jim, body styling, bodyforming, verse, body-dance. There are also programs that are components of power types of aerobics: lover body, TNT, ABL, apper body, ennep body, fit-press, tabs, ABT, half back, body kendishinin.

The types of psycho-regulatory orientation of health-improving aerobics include: stretching, flex aerobics, body flex, Pilates (basic, athletic, choreographic), fitness yoga, yoga aerobics, power yoga, tai chi, body balance.

Aerobics with elements of martial arts: aeroboxing, kibo, tai-bo, tai-kick, karaterobika, fit-box, aeroboxing, body combat, A-box.

Classes using various equipment: step, fitball (resist-a-ball, bodyball), slide, self-correspondence (core aerobics, core board), barefoot, jumping (aero jump, power jump), kangaroo aerobics.

Recreational aerobics in the aquatic environment includes: aqua gymnastics, aqua dance, aqua boxing, aqua kickboxing, aqua jogging, aqua building, aqua stretching, aqua relaxation, aqua formation.

Cyclic types of health-improving aerobics: cycling (cycling, spinning, RPM), KIK-aerobics, KIK-SV (roping skipping), cross -robik (tracking), roving.

The aforementioned types of health-improving aerobics help specialists determine and choose the most rational one, depending on the available equipment, technical and methodological readiness. In order to rationally use the types of health-improving aerobics, it is necessary to take into account the peculiarities of women's professional activities and their daily physical activity in the daily regimen. Women who are preparing to perform a child-bearing function should choose strength types of aerobics aimed at strengthening the muscles of the abdominal, back and spine (shaping, half back, walking, body kendishinin, ABT, fit-press), as well as types of psycho-regulatory orientation for development breathing and flexibility in the muscles and joints of the pelvic girdle (Pilates, stretching, fitness yoga).

For women who spend most of their daytime at work, in addition to the listed types of recreational aerobics, it is appropriate to include:

- dance types of aerobics that help to improve mood and relieve tension (zumba fitness, rock and roll aerobics, strip dance, go-go, floor dance);
- types of aerobics with equipment, including coordination complexity of movements and improving the functionality of the body and reducing body weight (step aerobics, fitball aerobics).

As a result of classes in dance types of health-improving aerobics, women improved their mood, coordination of movements, and plastic. Power species have affected the external forms of arms, legs, and abdominals. Mentally regulatory - helped to improve breathing, flexibility, inspired by positive vital energy. Types of fitness

aerobics using equipment and martial arts contributed to the development of endurance, a change in body weight and a decrease in skin-fat folds.

Thus, the directions of improving aerobics are classified and rational types for women of the first adulthood are defined, which include: strip dance, rock and roll aerobics, go-go, step-aerobics, fitball-aerobics, fit-boxing, shaping, sculpture body, kallonetics, body bar, Pilates, stretching. These types of fitness aerobics comprehensively affect both the correction of the physical form of women and the development of their physical qualities, increase the functions of the respiratory, cardiovascular systems, as well as the musculoskeletal system.

LITERATURE

1. Dianov A. N. Improving the physique of women aged 21-35 years with various options for circular training with weights: abstract. dis. ... cand. ped Sciences: special. 13.00.04 "Theory and methodology of physical education, sports training, health-improving and adaptive physical education" / A. N. Dianov. - Maykop, 2004 .-- 22 p.
2. Lyadskaya O. Yu. Organizational and methodological foundations of health training with a fitball for women of the first mature age: abstract. dis. ... cand. sciences with physical vosp. and sports: special. 24.00.02 "Physical culture, physical education of different population groups" / O. Yu. Lyadskaya. - Dnepropetrovsk, 2011 .-- 20 p.
3. Moroz E. A. Correction of the mass and body composition of women 21–35 years old by means of health-improving fitness: author. dis. ... cand. sciences with physical vosp. and sports: special. 24.00.02 "Physical culture, physical education of different population groups" / E. A. Moroz. - Kiev, 2011 .-- 20 p.
4. Savin S. V. Pedagogical design of fitness classes with women of mature age: author. dis. ... cand. ped Sciences: special 13.00.04 "Theory and methods of physical education, sports training, health-improving and adaptive physical education" / S.V. Savin. - Moscow, 2008 .-- 24 p.
5. Sinitsa T. A. Research on the relevance of health aerobics classes for women of the first adulthood // T. A. Sinitsa, L. E. Shesterova. Slobozhansky scientific and sports bulletin. - No. 6 (62). - 2017 .-- S. 97-101.

FORMATION OF HEALTHCARE COMPETENCE FUTURE PROFESSIONALS IN PHYSICAL CULTURE AND SPORTS

Yopa Tetiana Volodimirovna

Senior Lecturer

Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University

Poltava, Ukraine

Abstract. The article describes the peculiarities of formation of health-saving competence in future specialists of physical culture, identifies and characterizes the components of health-saving competence and outlines the directions of attaining health-saving competence in high school students.

Keywords: health competence, physical education, sports, physical education and sports professionals.

The priority of the state is to preserve and promote the health of its citizens. The Law of Ukraine «On Physical Culture and Sport» (1993) states that «Physical culture in the field of education aims to promote the development of physical health of students and students, a comprehensive approach to the formation of mental and physical abilities of the individual, improving physical and psychological preparation for active life, professional activity on the principles of individual approach, priority of health orientation, widespread use of various means and forms of physical education» [2, p.26].

Analysis of scientific and methodological literature shows that the study of competencies and the development of their classification were engaged: G.Selevko. O. Ovcharuk, Z. Harris, L. Rybalko and others. G.Selevko notes that competencies are human performance characteristics, so their classification must first be adequate to classify activities [3; 5; 6; 7].

Some aspects of the problem of formation of health saving competence were studied by O. Antonova, I. Anokhina, L. Gritsyuk, D. Voronin. N. Tamarskaya, V. Sergienko, L. Rybalko and others ...

D. Voronin believes that health-saving competence involves not only medical-valeological information, but also the application of the acquired knowledge in practice, the possession of methods of health promotion and prevention of disease. Formation of students' thinking to preserve and promote health as an integral component of the future specialist's health competence [1, p.28].

In the structure of health-saving competence, scientists distinguish three main components:

- cognitive (system of knowledge and skills);
- personal (presence and manifestation of personality traits, conditioned by the nature of activities for forming a healthy lifestyle and other people's lives);
- actionable (the ability to reasonably identify and rationally apply ways and means to achieve the goal most effectively).

The unity and interaction of these components is a prerequisite for the successful professional activity of the modern teacher, working in the face of various environmental problems, modernization of society, the spread of unhealthy lifestyles [4].

By health-saving competence, we mean a complete individual psychological core of the individual, aimed at maintaining the physical, social, mental and spiritual health - his and those around him, which implies the availability of a complex of formed skills in a person.

At the Department of Physical Education and Sport of the Yuri Kondratyuk National Technical University named after the formation of health-saving competence is carried out in three directions:

- health direction - outdoor activities, involving students in systematic physical exercises;
- training direction - conducting classes on the principle of sports training to improve the functional state of students;

- Educational direction - acquainting students with the methods of training, development of physical qualities.

The educational trend cannot be imagined today without the use of materials from the Internet. Informatization of the educational process, use of ICT is a tool for improving the quality of education and means of improving the level of health-saving competence, since they allow unlimited expansion of access to information, diversify technologies [5, p.56].

The new generation, unlike the previous generation, is trying not to worry very much, and thinking is focused on processing information in short portions. Their views are shaped by the Internet, it is hard for them to stay focused on something for a long time. With these features in mind, choosing the right learning style is essential, as this generation is in need of technology and innovation. One way to solve this problem is to introduce a competent approach. Students should be aware that the future of everyone, as well as the state as a whole, lies in healthy generations, because a physically and morally healthy person is able to create and benefit other people.

Teachers of physical education and sports need to adjust their list of priorities, including health preservation, the desire to acquire and maintain the ideal physical form through systematic training.

LITERATURE

1. Voronin DI Health-saving competence of the student in the socio-pedagogical aspect / DI Voronin // Pedagogy, psychology and medical-biol. prob. Phys. education and sports. - 2006. - № 2. - P. 25-28.
2. Grinyova MV, Kononets NV, Dyachenko-Bohun MM, Rybalko LM Resource-oriented student education in a healthy education environment. Information Technologies and Learning Tools, 2019, T 72, No 4. P. 182-193.
3. The Law of Ukraine "On Physical Culture and Sports". - Access mode: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3808-12>
4. Kalka N., Makarenko S. Health-saving competences of the teacher in the modern educational space. Ukr. Sciences. . "Education of the region". - № 4. - 2013.

5. Lavrentieva O., Rybalko L., Tsys O., Uchitel A. Theoretical and methodical aspects of the organization of students' independent study activities together with the use of ICT and tools. Proceedings of the 6th Work shop on Cloud Technologies in Education (CTE 2018), Kryvyi Rig, Ukraine, Desember 21, 2018. <http://ceur-ws.org/Vol-2433/paper06.pdf>
6. Ovcharuk OV Competence Approach in Contemporary Education: World Experience and Ukrainian Perspectives [Library for Education Policy]. - K .: KIS, 2004. - 112 p.
7. Rybalko LM Health-saving technologies as a pedagogical and social problem. Health-saving technologies in the educational environment: a collective monograph / by General. ed. LM Fishing. Ternopil: Osadets VM, 2019. P. 8-29.

THREE-PHASE MOTOR PROTECTION DEVICE

Popova Irina Alekseevna

Kurashkin Sergej Fedorovich

Nesterchuk Dina Nikolayevna

Kvitka Sergej Alekseevich

PhD in Technical Science, Associate Professors

Tavria state agrotechnological university

Melitopol, Ukraine

Abstract: The work is devoted to analysis the reasons for electric motors are failure and motor protection device design. The algorithm of the protection device is considered and its structural diagram is drawn up. There was described the operation principle of the protection device based on its block diagram.

Keywords: asynchronous motor; motor lifetime; protection devices; block diagram; algorithm.

Asynchronous motor with a short-circuited rotor is designed for 15-20 years working life without major repairs in case of properly service in accordance with nominal parameters specified by manufacturer. In real life, there are significant deviations from the rated operating modes: low voltage quality, rules violation of technical operation (technological overloads, environmental conditions, reduction of insulation resistance, cooling problems). Emergency operating modes of the motor are following of such deviations. Up to 15-20% of motors that operates in agricultural industry get damaged annually.

When using reliable and effective protection devices it could be reduced power and operating costs, number of damages and extend the motor lifetime [1, p.15].

Electric motor accidents are divided into two main types: mechanical and electrical. Electrical accidents are associated with asymmetry or voltage deflection, open wire

breakage of lines, breakage or short circuit the motor stator winding, current overloads during technological overloads and short circuits, reduced insulation resistance.

The most vulnerable in electric motor is stator winding and its insulation [1, p.12]. Most often, the windings fail due to the voltage asymmetry of the power supply and the operation with overload. In these cases, the current in the stator windings and their temperature increases significantly.

Despite the large number of existing motor protection devices, there is a need to improve and develop new devices on a more modern electronic basis. A feature of programmable microprocessors is that they run on a specific program, compiled for a specific protection device based on a mathematical model that analyzes the influence of factors on operation of the motor.

The researched three-phase protection device will disconnect the motor from power supply line in case of phase failure, phase voltage deviation by more than ± 30 V and heating of stator winding more than 115 °C (according to insulation of class F) [2, p.16].

The protection device is supposed to be built on a microcontroller and a temperature sensor. In case of an emergency mode in any phase or temperature increase in the winding the corresponding motor is switched off and signal LED is switched on [3, p.232].

During motor is starting the voltage failure or surge may occur. It caused by the starting currents, so the device should be delayed after the motor has been switched on. Then phase voltages V_A , V_B , V_C are measured sequentially. If the voltage is zero, it corresponds to the non-phase mode, the protection device switches off the motor.

The phase voltage is then checked beyond the range of the accepted range of 190-250 V. If it goes beyond it, the error counter is activated, it is necessary to increase the noise stability of the device. If the next voltage measurement returns to normal, the counter is reset.

After comparing the linear voltages V_{AB} , V_{BC} , V_{CA} their difference is checked for exceeding the limit value ± 30 V. If it exceeds this value, then the error counter is switched on and the above algorithm of operation is repeated.

Temperature measurement begins with the initialization of the thermal sensor and the issuance of the command of the conversion permit.

On the basis of the described algorithm, a block diagram of the protection device is developed which is shown in Fig. 1. The block diagram consists of the following blocks: 1.1, 1.2, 1.3 – three-phase voltage rectification; 2.1, 2.2, 2.3 – voltage dividers; 3.1, 3.2, 3.3 – smoothing filters; 4 – primary phase temperature converter; 5 – temperature sensor; 6 – adjustment circuit; 7 – microcontroller; 8 – LED indication; 9 – galvanic isolation; 10 – executive relay; 11 – power supply of the protection device.

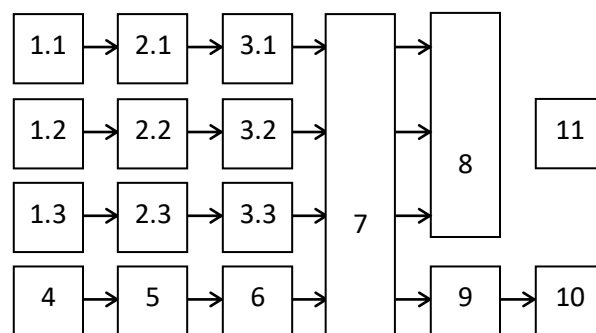

Fig. 1. The protection device block diagram

The measured phase voltage is rectified by the units 1.1, 1.2, 1.3 and then reduced by voltage dividers (units 2.1, 2.2, 2.3). Higher voltage harmonics are removed by the capacitor filter (units 3.1, 3.2, 3.3).

The voltages are fed to the microcontroller 7. It compares the voltages according to the algorithm. The signal unit 8 operates in the event of an emergency. The output of the microcontroller through the galvanic isolation 9 switches on the executive relay 10. Its contacts turn on and off the motor. The scheme provides for resetting the microcontroller and switching on the motor after elimination of an emergency situation. To control the temperature of the motor phases a temperature sensor 5 with

primary converters 4, which are integrated into the windings, is provided. For trimming the temperature sensor unit 7 is used.

The developed protection device will reduce operating costs and increase the lifetime of the motor.

REFERENCES

1. Grundulis A.O. Zashchita elektrodvigatelej v sel'skom hozyaistve [Electric motor protection in agriculture]. Moscow: Agropromizdat, 1988. – 288 p. [in Russian].
2. Popova, I.O., Gryshenko O.K. (1998). Analiz vplyvu asymetrii naprugi na protses teplovogo iznosu izolyatsii asynkhronnykh elektrodvyguniv [The influence of voltage asymmetry on the process of heat dissipation in asynchronous electric motors isolation]. Melitopol, Ukraine: Scientific announcer of Tavria state agrotechnical academy, 1/8, Pp.14-18. [in Ukrainian].
3. Kurashkin S.F., Popova I.O. (2019) Prystrij zahystu grupy elektrodvyguniv [Protection device for asynchronous motors group]. Melitopol, Ukraine: Scientific announcer of Tavria state agrotechnological university, 2/8, Pp/ 229-236. [in Ukrainian].

УДК 009

РОЗВИТОК ФІЗИЧНО-ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ УЧНІВ З ДОПОМОГОЮ НАВЧАННЯ СХІДНИХ БОЙОВИХ МИСТЕЦТВ

Швай Роксоляна Іванівна

д.пед.н., проф., проф.

Тацинець Віктор Іванович

студент

Національний університет “Львівська політехніка“

м. Львів, Україна

Анотація. Розглянуто можливості розвитку фізично-емоційної сфери учнів на уроках фізичної культури з допомогою навчання східних бойових мистецтв. Модель навчання є авторською, яка функціонує за підтримки Міністерства освіти та науки і Львівської міської ради та створена директором Львівського закладу середньої освіти “Будокан“. Тренування в учнів розвиває вольову складову особистості, допомагають у формуванні саморефлексії та емпатії, впливають та емоційну сферу особистості..

Ключові слова: східні бойові мистецтва, емоційна сфера, тренування, авторська школа.

В Україні до 2016 року не існувало шкіл, де би на уроках фізичної культури впроваджувалися східні бойові мистецтва. Модель навчання, яка функціонує за підтримки Міністерства освіти та науки і Львівської міської ради та пов’язана з навчанням східних бойових мистецтв на уроках фізичної культури, є авторською, що створена Козловським О. О. (директор ЛСЗШ «Будокан») та Козловською О. В. (вчитель фізичної культури ЛСЗШ «Будокан»).

Нова модель навчання пов’язана з низкою питань. У чому переваги такого навчання? Які його особливості? Яке значення у розвитку фізичної та емоційної сфери учнів? Які можливості розвитку фізично-емоційної сфери учнів на

уроках фізичної культури нетрадиційним для України способом, а саме: тренуваннями з східних бойових мистецтв?

Модель навчання охоплює початкову школу (1-4 класи), основну школу (5-9 класи) та старшу школу (10-11 класи). Починаючи з першого класу учень обирає напрямок, за яким буде проходити його навчання в авторській школі. Напрямок є два, а саме: перший – це японський напрямок, другий – китайський. Кожен з напрямків передбачає вивчення японської чи китайської мови, а також уроки фізичної культури з відповідного бойового мистецтва. Китайський напрямок - це Гун Фу, а японський представлений кількома стилями: Аїкідо Йошінкан, Джю-джюцу та Кендо. Уроки іноземної мови та фізичної культури, які починаються в учнів з першого класу, доповнюються також вивченням культури сходу на уроках сходознавства.

Молодша школа вивчає бойові мистецтва чотири години на тиждень, а основна та старша школа - десять годин. В японському напрямку з першого по четвертий клас уроки фізичної культури веде один тренер, який дає учням базові уявлення та навички з бойових мистецтв японського чи китайського напрямку. З п'ятого класу в японському напрямку уроки ведуть декілька вчителів, що спеціалізуються в тому чи іншому стилі.

На уроках фізичної культури учні розвиваються як фізично, так і духовно. Тренування зі східних бойових мистецтв мають на меті сформувати особистість, стійку як фізично, так і емоційно.[1] У результаті тренувань покращується не лише фізичне здоров'я. У шкільному віці, коли формується самооцінка дитини, колективна форма занять дає можливість вільного виявлення дітьми своїх можливостей та схильностей. Відбувається інтенсивний розвиток особистості, набувається емоційний досвід дитини. У підлітковому віці тренування створює можливість для розвитку почуття впевненості в собі, великою мірою спричинене усвідомленням можливості керувати рухом свого тіла, підвищенням самооцінки і розвитку інтелекту. Колективна форма занять бойовими мистецтвами при постійному уважному керівництві вчителя сприяє подоланню негативних виявів у розвитку особистості підлітків.

Виконання технічних прийомів на тренуванні вимагає в учня вміння концентруватись на усвідомленні свого тіла, а також на усвідомленні того, що відбувається з опонентом, розумінні його намірів [1]. Це своєю чергою допомагає формуванню самоусвідомлення, саморефлексії та емпатії. Учень вчиться краще розуміти свої емоції та переживання, усвідомлювати мову тіла: жести, міміку, рухи, позу, дихання; виражати їх, посилюючи комунікативну складову [2].

Чутливість до емоційного та фізичного стану іншого учня, впевненість у власних силах, розуміння почуттів таких як страх, гнів, цікавість, радість, захоплення тощо. дозволяє краще налагоджувати міжособистісну взаємодію, з розумінням ставитись як до себе, так і до своїх товаришів, ставати емпатійним. “Тісний зв'язок емоцій з процесом психічного розвитку обумовлює те, що особливості емоційної сфери розглядаються як показники формування особливості” [3, с. 128].

Тренування в учнів розвиває також вольову складову особистості. За допомогою вчителя, усвідомлюючи можливість нанесення травм собі чи опоненту, учні більш уважно ставляться до процесу тренування, зважаючи доцільність та наслідки тої чи іншої дії.

Відтак авторська модель навчання східних бойових мистецтв на уроках фізичної культури впливає на фізичний та емоційний стан учнів, на розвиток особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Годзо Шіода. Айкидо шюгьо: Гармонія у протистоянні. – Львів: Видавництво Компанія «Манускрипт», 2015 – 184 с.
2. Ильин Е.П. Эмоции и чувства. – СПб: Питер, 2013. – 783 с.
3. Лазаренко О.О. Аналіз передумов формування емоційної сфери тв проявів емоційного потенціалу особистості студента в процесі професійної підготовки//Молодий вчений. -2014. - № 5. – С.127-130.

ПРОЕКТНА ТЕХНОЛОГІЯ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ

Романишина Оксана Ярославівна

доктор педагогічних наук, доцент
доцент кафедри інформатики та методики її навчання
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна

Анотація. У статті розглянуто основні поняття проектної технології. Відзначено, що проектна технологія розвиває мотивацію, дозволяє актуалізувати навчально-пізнавальну діяльність та активізувати учня як суб'єкта даної діяльності, реалізувати його особистий потенціал. Визначено основну мету проектної технології. Наведено приклад реалізації цієї технології у навчальній дисципліні «Сучасні інформаційні технології»

Ключові слова: технологія, проект, майбутні учителі, портфоліо, метод проектів.

На сучасному етапі розвитку вищої освіти стандарти підготовки фахівців зростають за рахунок включення в них, окрім системи знань, ще й досвіду практичної діяльності та самостійності, оскільки вища освіта спрямована на формування професійної компетентності. Це вимагає вдосконалення форм і методів організації та проведення навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах. Однією із технологій підготовки майбутніх учителів є проектна: вона забезпечує розвиток усіх стадій творчого процесу (виникнення, обґрунтування, осмислення і прийняття ідеї, її технологічна розробка, практична робота над втіленням, апробування розробленого об'єкта, доробка й самооцінка творчого вирішення ідеї). Завдяки своїм специфічним ознакам ця технологія сприяє максимальному розвитку професійної підготовки майбутніх

учителів. Тому на основі її особливої ролі в цьому процесі більш детально розглянемо проектну технологію [1].

Багато науковців досліджували проектну технологію. Зокрема, Є. Полат [2, с. 3-10] визначає проектну технологію як сукупність послідовних прийомів пізнавальної діяльності, що дозволяє реалізувати на практиці метод проектів з урахуванням його особливостей. Ототожнює проектну технологію з «методом проектів» науковець В. Гузеєв [3; 363]. На нашу думку, поняття «метод проектів» і «проектна технологія» можуть бути означені як тотожні, оскільки основне навантаження з реалізації функції навчання виконує навчальний проект як результат роботи, що представлений у вигляді засобу навчання студентів [1].

Ідея проектної технології ґрунтується на взаємодії в групі, спільному навчанні, у процесі якого суб'єкти беруть на себе не тільки індивідуальну, але й колективну відповідальність за вирішення навчальних задач, тобто проектна технологія являє собою одну із інтерактивних, соціально-орієнтованих педагогічних технологій, засновану на моделюванні соціальної взаємодії в малій групі під час навчального процесу.

Проектна технологія розвиває мотивацію та відчуття належності майбутніх фахівців до професійної спільноти. Та є практикою особистісно орієнтованого навчання студента, що базується на основі його вільного вибору та з урахуванням його інтересів.

Водночас проектна технологія дозволяє актуалізувати навчально-пізнавальну діяльність та активізувати учня як суб'єкта даної діяльності, реалізувати його особистий потенціал, що створює умови для розвитку самостійності, наполегливості, ініціативності й креативності студентів, уміння самостійно набувати професійні компетентності та орієнтуватися на досягнення прогнозованого результату, який можна побачити, осмислити й застосувати в реальній практичній діяльності, забезпечує продуктивний характер навчальної діяльності й ефективність навчального процесу загалом.

Основна мета проектної технології – інтеграція професійної підготовки суб'єктів навчання з різних навчальних дисциплін для встановлення міцніших міжпредметних зв'язків.

Завдання, які ставляться перед проектною технологією, можна сформулювати так:

- навчити студентів самостійно здобувати та застосовувати для вирішення пізнавальних та практичних задач ті чи інші знання;
- стимулювати інтерес студентів до поставлених завдань, що вимагають оволодіння певним об'ємом професійно орієнтованих знань;
- продемонструвати через проектну діяльність практичне застосування отриманих знань для розв'язання однієї або цілої низки проблем;
- допомогти студентам у розвитку комунікативних навичок, уміння роботи в колективі в різних соціальних ролях – керівника, виконавця, посередника тощо;
- сформувати в студентів уміння користуватися дослідницькими прийомами в зборі інформації, умінні її аналізувати, висуванні гіпотез та умінні робити висновки [4].

Теми проектів максимально пов'язували з життєвими ситуаціями, що виявилось найкращим засобом засвоєння в майбутніх педагогів навичок самостійної діяльності. Це стимулювало пізнавальний, емоційний і моторний розвиток, сприяло врахуванню потреби студентів залежно від індивідуальних і вікових особливостей, дало змогу притримуватися принципів індивідуалізації та диференціації навчання.

Відомо, що навчальний процес не є стаціонарним, він підпорядкований змінам, модернізації й удосконаленню. Так і структура проекту є змінною. Студентам давалася можливість прислухатися до порад викладача, але обов'язковим було внесення власних пропозицій. Робота над будь-яким навчальним проектом майбутніми педагогами не обмежувалася знаннями з окремо взятої дисципліни – для його виконання потрібно використовувати знання з цілої низки дисциплін, що підтверджується інтегративним характером проекту. Тобто, використовувався інтеграційний підхід і принцип інтеграції.

Творча складова проектної діяльності студентів полягає в ознайомленні з додатковою літературою вибраної тематики, знаходженні варіантів вирішення, розробці плану виконання поставленого завдання [5]. Під час роботи над проектом використовувався також принцип особистісної зацікавленості в темі проекту, оскільки освітній процес будується не за логікою навчального предмета, а за логікою діяльності, яка має особистісний зміст для суб'єкта навчання, що підвищує мотивацію до навчання. Працюючи над проектом, студенти розвивають пізнавальні навички, активно набувають комунікативних здібностей, якостей лідерів, удосконалюються в колективній роботі, реалізують міжпредметні зв'язки.

Проектна технологія використовувалася в роботі зі студентами першого курсу. Тематика індивідуальних проектів має відношення до теоретичного блоку навчальної програми дисциплін професійного циклу. Найчастіше вона стосується конкретного практичного питання, що є актуальним для реального життя. Разом з тим вимагає залучення знань студентів не лише з одного предмета, але й з різних галузей, стимулює систематичне творче мислення, розвиток навичок дослідницької роботи. Саме так досягається природна інтеграція знань. Така діяльність здійснюється на лабораторних заняттях з предмета «Сучасні інформаційні технології в навчальному процесі».

Студенти обирали тему зі своєї професійної діяльності. Під час виконання завдань, передбачених програмою навчальної дисципліни «Сучасні інформаційні технології в навчальному процесі», вони формували портфоліо, яке має структуру, подану на рисунку 1.

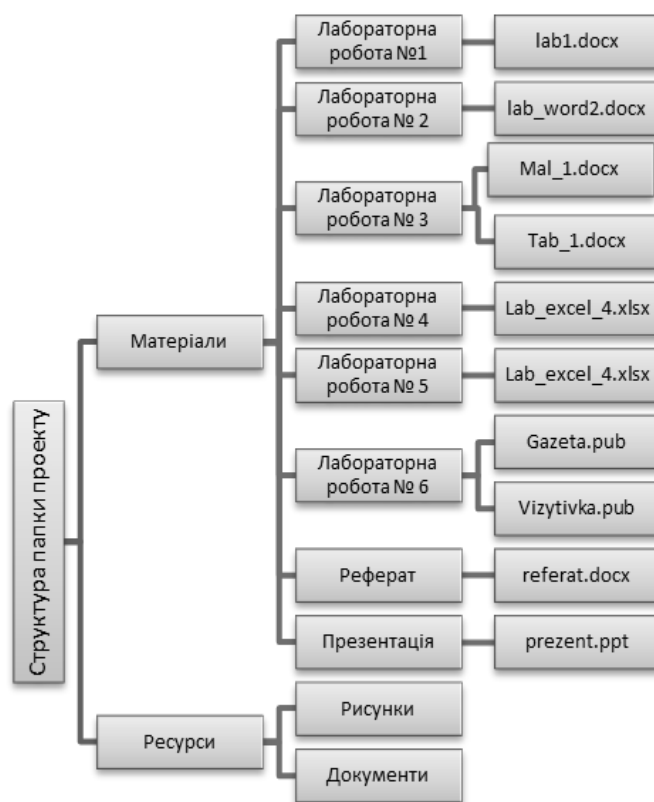

Рис. 1. Структура портфолію з дисципліни «Сучасні інформаційні технології»

Загалом, робота студентів складалася з 5 етапів: пошукового, аналітичного практичного, презентаційного, контрольного.

1 етап. Пошуковий. Визначення тематичного поля й теми проекту. Пошук та аналіз проблеми. Постановка мети проекту.

2 етап. Аналітичний. Аналіз наявної інформації. Пошук інформаційних джерел. Збір і вивчення інформації. Пошук оптимального способу досягнення мети проекту (аналіз альтернативних рішень), побудова алгоритму діяльності. Складання плану реалізації проекту: покрокове планування робіт. Аналіз ресурсів.

3 етап. Практичний. Виконання запланованих технологічних операцій.

Поточний контроль якості. Внесення (за необхідності) змін у конструкцію і технологію.

4 етап. Презентаційний. Підготовка презентаційних матеріалів. Презентація проекту. Вивчення можливостей використання результатів проекту (виставка, продаж, включення в банк проектів, публікація).

5 етап. Контрольний. Аналіз результатів виконання проекту. Оцінка якості виконання проекту.

Навчальний проект пов'язаний з такими предметами, як: історія стародавнього світу, історія первісного суспільства, спеціальні історичні дисципліни, історія України, інформатика.

Як показали наші дослідження, проектна технологія є однією з найбільш перспективних та ефективних інформаційних технологій, що дозволяє розвивати широкий спектр компетенцій у суб'єктів навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Романишина О.Я. Використання проектної технології у формуванні професійної ідентичності майбутніх учителів // Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В. Сухомлинського. Педагогічні науки: збірник наукових праць. – 2015. – №3(50). – С.236-239.
2. Полат Е. С. Метод проектов на уроках иностранного языка / Евгения Семеновна Полат // Иностранные языки в школе. – 2000. – № 2. – С.3-10.
3. Гузеев В. В. Современные технологии профессионального образования: интегрированное проектное обучение. Часть 2 / В. В. Гузеев, М. Б. Романовская. – М.: Издательский центр НОУ «ИСОМ», 2006. – 50 с.
4. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська. – К.: А.С.К., 2001. – 256 с.
5. Fogelson R. D. Person, self and identity. Some anthropological retrospects, circumspects and prospects / R. D. Fogelson // Psycho-social theories of self / [ed. by B. Lee]. – N.Y.,L.: PlenumPress, 1982. – P.115-132.

КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ Б. ЛЯТОШИНСЬКОГО В ЛОГІЦІ ТВОРЧО-ПОШУКОВИХ ПРОЦЕСІВ 20-60-х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

Выткалов Сергей Владимирович

доктор культурології

професор кафедри культурології и музеєведения

Ривненский государственный гуманитарный университет

г. Ривне

Висвітлюються аспекти формування культурно-мистецької діяльності Б. Лятошинського в контексті персоналізованої історії культури. Реконструйовано культуротворчі шукання Б. Лятошинського в логіці культурних процесів 20-60-х рр. ХХ століття. Зазначено, що творчо-пошукова позиція композитора дозволила йому не підпасти під художні стереотипи в мистецтві минулого століття й зберегти самотність і самоцінність творчого процесу.

Ключові слова: культурно-мистецька діяльність, реконструкція, культуротворчі шукання, авангардизму, соціалістичний реалізм.

Постановка проблеми. Численні здобутки вітчизняної культурологічної науки вказують на необхідність формування й теоретико-методологічного обґрунтування перспективного дослідницького напрямку, об'єктом якого слід визначити творчу особистість як суб'єкт культуротворчих процесів, в історичній динаміці яких відбувається її самоаналіз та самовизначення.

Персоніфікований підхід щодо вивчення творчого доробку митців у вимірах широкого спектру складових культуротворення, враховуючи потенціал і універсальність методології розкриття культурологічної проблематики, попри нагальну актуальність і співзвуччя з духовно-естетичними реаліями сьогодення, поки недостатній. Тому дослідження означених проблеми вимагає детального та комплексного переосмислення.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблемаам культуротворчого потенціалу, сутності творчої діяльності і розвитку особистості присвячено чимало публікацій – П. Дишлевого, Л. Кияновської, Т. Корнішевої О. Матюшкіна, О. Шорохова, Л. Яценка та ін.; осмислення творчості Б. Лятошинського має ґрунтовну музикознавчу традицію, пов'язану з іменами М. Копиці, І. Царевич [3] й ін. Засадничими для дослідження виявилися роботи А. Білої [1], Л. Госейка [2], С. Павличко [4], Р. Росляка [5], В. Тузова [6], які визначають коло наукових інтересів останніх років.

Мета дослідження: реконструювати естетико-мистецтвознавчу позицію Б. Лятошинського в логіці творчо-пошукових процесів 20-60-х років ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Масштабність трансформацій в історико-культурному перебігу подій на зламі ХХ–ХХІ ст. обумовили доцільність критичного переосмислення ціннісної шкали духовних пріоритетів нашого нещодавнього минулого. Виходячи з цього, в дослідженні естетико-мистецтвознавчої позиції Б. Лятошинського в логіці культуротворчих процесів 20-60-х рр. ХХ ст., слід звернути увагу на історіографію джерел як на сукупність науково-історичного доробку з відповідної проблематики, який ґрунтується на фактологічному опрацюванні фахово-наукової літератури, котра, зазвичай, відображає науковий світогляд і смаки дослідників, сформовані на засадах загальнокультурних ідей і духовних орієнтацій певного часу.

Починаючи з 90-х років ХХ ст. і до сьогодні, українськими гуманітаріями напрацьований значний матеріал щодо специфіки культуротворчих процесів в Україні кінця ХІХ – початку ХХ ст., тож спробуємо виокремити лише ті з них, котрі допомагають відтворити процес становлення світогляду Б. Лятошинського, його художньо-естетичних смаків і творчих орієнтацій. __

Як зазначає відомий український літературознавець С. Павличко (1958-1999 рр.), «історія літератури важко піддається встановленню точних хронологій, однак 1898 р. в українському письменстві видається багато в чому етапним, особливим і показовим» [4; 27] і називає низку причин, через яку цей рік набув

таких ознак. Але для теми нашого дослідження важливе інше: з цього року українські фахівці починають констатувати кризу народництва й поступове формування принципово нових художньо-естетичних засад літератури і мистецтва.

Відповідно до концепції С. Павличко, український модернізм на межі ХІХ–ХХ ст. мав «жіноче обличчя» і повинен бути окреслений таким поняттям як «модернізм як фемінізм», адже саме дві письменниці (Леся Українка та О. Кобилянська) почали руйнувати художні принципи народництва – «хуторянство, закритість культури, консерватизм, реалізм, зображення народного життя» і «переводити» культуру у іншу площину – площину «європеїзму, космополітизму, інтелектуалізму, відкритості культури, демократизму, естетизму, зображення життя інтелігенції» [4; 68-69]. Зазначимо, що особливої ваги С. Павличко надає «другій хвилі модернізму», а саме: «модернізм як естетизм», відраховуючи її від 1900-х рр., коли починає формуватися «новий естетичний простір». Цей естетичний простір, за тезами С. Павличко, на перші ролі висуває М. Євшана (1889-1919 рр.) – послідовного прихильника ніцшеанських ідей, а журнал «Українська хата» починає виконувати роль модернізатора культури.

На нашу думку, дещо дискусійним є визначення С. Павличко модернізму 20-х рр. Як «захованого», тобто такого, що опинився «між авангардом і неокласицизмом». Ця «хвиля» модернізму, а саме на неї припадає творче становлення Б. Лятошинського, асоційована С. Павличко з іменами М. Хвильового, В. Петрова, В. Підмогильного, котрі або опинилися між Європою і європейським модернізмом (Хвильовий), або маскували власну позицію. «На рубежі 20-х і 30-х, коли вийшли головні твори Підмогильного й Петрова, політичний тиск суспільства на людину й письменника зокрема був уже колосальним» [4; 221].

Віддаючи належне ролі С. Павличко у відтворенні та об'єктивному оцінюванні процесів, що мали місце на межі ХІХ–ХХ ст., зазначимо, що її точка зору не є єдиною чи загально визнаною. Дещо під іншим кутом зору події, що

відбувалися в означений період, подає А. Біла – автор ґрунтовних досліджень із широкого кола проблем українського авангарду, яка, передусім, звертає увагу на чіткість періодизації та термінології щодо явищ «авангарду – модерну» і показує, які розбіжності в інтерпретації названих феноменів існують і до сьогодні. Заслуговує на увагу позитивна оцінка її прагнення визначити «генетичних батьків авангарду». Їх роль, на думку науковця, виконують маньєризм, бароко та романтизм [1; 27-32]. Історико-культурологічний аналіз витоків авангардизму значно підкріплює це явище, показуючи, що воно не є актом свавілля групи митців, а виступає обов'язковою ланкою в логіці розвитку художньо-естетичних форм.

На відміну від С. Павличко, у дослідженнях А. Білої значна увага приділена футуризму та «панфутуризму як естетико-теоретичній конструкції». А. Біла має рацію, коли наголошує на значенні футуристичного руху в логіці розвитку української культури. Специфіка футуризму, який активно розвивався протягом 1914-1931 рр., полягала в тому, що цей напрям охопив кілька видів мистецтва.

Представники літератури, живопису, театру сміливо експериментували з художньою формою, намагаючись створити, за висловом М. Семенка – засновника українського футуризму, – нову «фактуру» мистецтва.

Ще одним здобутком футуристів є їх послідовний інтерес до синтезу мистецтв. Пріоритет щодо втілення у творчу практику синтезованої форми «звук – колір» належить, як відомо, російському композитору О. Скребіну. Дещо пізніше до нього приєдналися В. Кандінський, М. Чюрльоніс, М. Асєєв та А. Шенберг. На теренах української культури ідею взаємодії засадничих компонентів художньої форми (звуку, кольору, слова) задля створення принципово нового художньо-емоційного подразника підтримували М. Семенко та Л. Курбас. «Поезомалярство» – як шлях до синтезу мистецтв – виявилось однією з найбільш продуктивних ідей футуристів. Пізніше виявиться, що проблемою синтезу мистецтв зацікавився і Б. Лятошинський.

Слід зазначити, що А. Біла надзвичайно уважно поставилася і до творчих пошуків конструктивістів, зокрема «динамічного спіралізму» В. Поліщука. Усе це дозволило їй представити авангардизм як творчо-пошукове явище.

Сконцентрувавши увагу на точках зору С. Павличко та А. Білої – найбільш визнаних фахівців із зазначеної проблематики, – слід враховувати, що в сучасній українській гуманістиці представлені й інші позиції (В. Вовкун, Т. Гундорова, Р. Росляк, П. Храпко та ін.).

На нашу думку, задля відтворення цілісного уявлення про творчо-пошукові процеси зазначеного періоду, доцільно спиратися на регіональний підхід до розкриття основних тенденцій розвитку української культури кінця ХІХ – початку ХХ ст., запропонований культурологом __ХХ ст. і сьогодні, а по-друге, детально охарактеризував кожний із регіонів.

Слід визнати, що елементи регіонального підходу використовувалися й раніше. Це досить виразно відбито в українській музикознавчій традиції. Так, відомий львівський музикознавець Л. Кияновська в навчальному посібнику «Галицька музична культура ХІХ – ХХ ст.», по суті, пропонує регіональний підхід. Теж саме простежується і в докторській роботі М. Ржевської «Музика наддніпрянської України першої третини ХХ ст. у взаємодії та перетворення соціокультурних дискурсів». Приклади можна продовжити.

В. Тузов усвідомив тенденцію, яка почала формуватися у вітчизняному мистецтвознавстві й концептуалізував її в ідею «регіонального підходу» до культуротворчих процесів в Україні.

За моделлю В. Тузова, на початку ХХ ст. Україна була розділена на чотири регіони (Харків, Київ, Одеса, Львів), оскільки поняття «регіон» ототожнювалося з поняттям «культурний центр». На думку В. Тузова, котрий наводить численні приклади з творчо-мистецького життя кожного з цих регіонів, перше місце за рівнем розвитку професійного мистецтва посідав Харків, на теренах якого, з одного боку, завдяки О. Потебні та Д. Овсянико-Куликовському високого рівня досягла гуманітарна наука, а з другого – яскраво

проявили себе «потужні мистецькі гілки» (Д. Бурлюк, Л. Курбас, Є. Лансере, З. Серебрякова, М. Синякова, Г. Хоткевич та ін.) [6, 7].

На нашу думку, слід враховувати й те, що протягом 1914-1937 рр. саме у Харкові формується рух українських футуристів, заснований, як уже зазначалося, М. Семенком (1892-1937 рр.). Протягом усього періоду існування української моделі футуризму до лав цього напрямку входили або періодично з ним співпрацювали Г. (Георгій) Шкурупій, О. Влизько, М. Бажан, Ю. Яновський, твори яких значно «підкріплювали» вагу Харкова як «культурного регіону».

Переважає більшість харківської творчої інтелігенції підтримала революційні перетворення, що відбувалися після жовтня 1917 р., та розгорнула широкі дискусії щодо майбутнього української культури.

На нашу думку, предметом самостійного аналізу щодо культуротворчих засад майбутнього перетворення країни і світу може виступати полеміка між футуристами та групою «Гарт» М. Хвильового.

Для харківської інтелігенції виявляються трагічними 1933-1937 рр., адже більшість футуристів будуть піддані репресіям і розстріляні в означений період. На прикладі Харкова здійснено спробу показати, наскільки, з одного боку, творчо напруженою була атмосфера цього «культурного регіону», а з другого, як трагічно «вирішувалися» конфлікти наприкінці 30 – початку 40-х рр. ХХ ст. Фактичний матеріал, яким оперує В. Тузов, робить цілком обґрунтованим представлення Києва як другого «культурного регіону» України.

Слід зазначити, що професійне становлення Б. Лятошинського пов'язано з Києвом – містом, яке в ті роки посідало, порівняно з Харковом, більш скромне місце. Як зазначає В. Тузов, «культурна палітра Києва на початку ХХ ст. досить різнобарвна: консерватизм частини киян співіснує з новаторськими шуканнями О. Богомазова та інших живописців (виставка «Кільце» – 1914 р.), із соціально-моральною насиченістю публікацій журналу «Сатирикон» (1909 р.) та з небажанням А. Ахматової жити в Києві, оскільки це міщанське, «глухе» місто» [6; 7]. Водночас, не лише В. Тузов, а й інші дослідники, зокрема І. Вернудіна та

Л. Левчук, вважають, що Київ «переграв» практично всі інші українські міста популярністю періодичних видань. Дослідники мають на увазі «Українську хату» (1909-1914 рр.), де друкувалися В. Винниченко, М. Вороний, О. Олесь – молоді прозаїки і поети, які згодом будуть оцінюватися як класики національної літератури.

Хоча стосовно Києва як центру певного культурного регіону можна знайти чимало іронічних зауважень у спогадах сучасників і в мемуарній літературі, для Б. Лятошинського це місто важило багато, адже саме тут він стає учнем Р. Глієра (1919 р.).

Важливу роль у творчому становленні Б. Лятошинського відіграє 1930 рік – рік, коли молодий кінорежисер Дзига Вертов (1895-1958 рр.) знімав свій фільм «Симфонія Донбасу» («Ентузіазм»).

Досить символічно, що Вертов і Лятошинський, народившись в один рік, поєднали свої творчі пошуки у фільмі, який увійшов до переліку надбань світового кіномистецтва.

На нашу думку, буде цілком доречним звернутися до пояснення ситуації в тогочасному кінематографічному просторі, відтвореному відомим французьким кінознавцем українського походження Л. Госейком. Він, зокрема, пише: «Довженко успішно робить в «Івані» те, що Дзига Вертов намагався був зробити в «Симфонії Донбасу», творячи ліричну поему на музику Бориса Лятошинського та Юлія Мейтуса з акомпанементом народних пісень і джазових п'єс» [2; 76].__ Важливо підкреслити, що два найвидатніші режисери українського кіно – І. Савченко та І. Кавалерідзе – запросили Лятошинського написати музику до фільмів.

Як відомо, Б. Лятошинський створив музику до фільму «Тарас Шевченко» (1951 р.), за яку отримав Сталінську премію (1952 р.). У ті роки це була найвища нагорода, якою міг бути відзначений радянський митець. Для Лятошинського це була вже друга Сталінська премія, оскільки першу він отримав у 1946 р. за «Український квінтет».

Робота над музикою до фільму «Тарас Шевченко» захопила Б. Лятошинського, що підтверджує присутність цієї теми в листуванні зі Л. Четвертаковим. Так, у листі від 17 червня 1951 року він пише про остаточне прийняття фільму та його тиражування для прокату. У листі він попереджає свого друга, що той буде розчарований, оскільки «музичні номери малі, а місцями музику погано чути через слова» [3; 10].

Через рік, 4 червня 1952, знову ж таки листуючись із Л. Четвертаковим, композитор зізнається, що задоволений «Сюїтою в 6-ти частинах», яку він написав, використовуючи музику до фільму «Тарас Шевченко» [3; 10-11].

Через вісім років, у 1959, І. Кавалерідзе запрошує композитора написати музику до фільму «Григорій Сковорода». Як зазначає Л. Госейко, цей фільм був надзвичайно важливим для Кавалерідзе, оскільки від 1941 р. він фільмів не знімав, адже, залишившись в окупованому німцями Києві, вважався політично ненадійним. Наприкінці 50-х років режисеру дозволено займатися творчістю. Б. Лятошинський прийняв запрошення І. Кавалерідзе і написав музику, яка, за словами Л. Госейка, була «...натхненною безпосередньо бароковими творами XVIII століття» [2; 161].

Слід зазначити, що співтворчість із кінематографом Б. Лятошинський не припиняв і в наступні роки. Так, він двічі писав музику до фільмів відомого українського кінорежисера Т. Левчука: «Полум'я гніву» (1956 р.) та «Іван Франко» (1965 р.). У фільмі «Іван Франко» співавтором Б. Лятошинського виступав М. Колесса. Обидва фільми вважалися у свій час надбанням українського кіно, тому що презентували сторінки вітчизняної історії. Важливо підкреслити, що Б. Лятошинський у своїй кінематографічній діяльності був долучений до так званих знакових кінотворів.

Реконструкція культуротворчих шукань 20-60-х рр. вимагає особливого наголосу на 1934 р., коли відбувся I з'їзд радянських письменників і методологія соціалістичного реалізму була прийнята як єдина соціально-політична та ідеологічна платформа. Одним із засадничих принципів нового методу стає «соціальне замовлення». Цей принцип породжував політико-

ідеологічну заангажованість митців. В означеному контексті надзвичайно показовим є «соціальне замовлення» Сталіна на відбиття в радянському мистецтві кінця 30-х років героїчної постаті легендарного М. Щорса. Як відомо, це «соціальне замовлення» успішно виконали Б. Лятошинський, написавши оперу «Щорс» (1938 р.) та О. Довженко, котрий став автором кіноепопеї «Щорс» (1939 р.). Беззаперечним є той факт, що незалежно від «соціального замовлення» та заангажованості радянською владою тема героїки Громадянської війни щиро цікавила Лятошинського, була йому небайдужою. Протягом кількох років він працює над нею, здійснивши в 1948 р. нову редакцію опери «Щорс» під назвою «Полководець».

Окрім «соціального замовлення», метод «соціалістичного реалізму» вимагав від митця створювати життєво правдиві твори з урахуванням логіки історичного розвитку та бути переконаним у правоті ідеології марксизму, оскільки ідейність, партійність і народність проголошувалися наріжними принципами нового мистецтва.

Слід визнати, що в 40-60-ті рр. Б. Лятошинський потрапив у досить неоднозначне положення, адже, з одного боку, він був офіційно визнаним Майстром, котрого підтримувала радянська влада, композитор був, як уже зазначалося, двічі лауреатом Сталінської премії, нагороджений орденом Леніна, протягом 1935-1938 та 1941-1944 рр. працював професором Московської консерваторії, 1939-1941 рр. очолював Спілку композиторів УРСР, а з другого – був у переліку тих, кого під час кампанії в боротьбі з формалізмом гостро критикували за формалістично-модерністські експерименти з музичною формою.

Висновки. Відображуючи складний і суперечливий рух української культури від авангардизму до соціалістичного реалізму, до якого був залучений Б. Лятошинський, слід зазначити, що ідеологічні злами, що мали місце протягом двох перших десятиліть ХХ ст., не лише вплинули на мистецькі пошуки молодого покоління української творчої інтелігенції, а й визначили їх характер.

Реконструюючи культурне життя цього специфічного мистецького простору наголосимо на 1934 р. (рік прийняття методології соціалістичного реалізму) і підкреслимо специфіку трансформації «авангардизм – соціалістичний реалізм», які трагічно позначилися на людських і творчих долях значної частини тогочасних українських митців. __ Ентузіазм») – Б. Лятошинський постійно співпрацює з українськими кінематографістами (І. Савченко, І. Кавалерідзе, Т. Левчук), створюючи музику до таких фільмів: «Тарас Шевченко», «Григорій Сковорода», «Полум'я гніву», «Іван Франко», – визнаних надбаням національного кінематографа. Музика до фільму «Тарас Шевченко» була трансформована композитором у «Сюїту з 6-ти частин» (1952 р.), яку він оцінював як свій творчий здобуток.

Здійснена реконструкція культуротворчих шукань Б. Лятошинського 20-60-х років ХХ ст. показує, що творчо-пошукова позиція композитора дозволила йому не підпасти під художні стереотипи в мистецтві й зберегти самобутність і самоцінність творчого процесу.

Перспективи подальших досліджень. Викладені нові наукові дані, факти, трактування сприяють збагаченню українського культурологічного дискурсу поглибленим розкриттям та переоцінкою творчої спадщини Б. Лятошинського та відкривають перспективи для подальшого наукового пошуку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Біла А. Український літературний авангард: пошуки, стильові напрямки. Київ : Смолоскип, 2006. 464 с.
2. Госейко Л. Історія українського кінематографа. 1896–1995 : пер. з фр. Київ : КІНО-КОЛО, 2005. 463 с.
3. Лятошинський Б. М. Епістолярна спадщина : у 2 т. / упоряд., вступна ст., комент. та прим. М. Копиці ; ред. О. Голинська ; гол. консультант і хранитель архіву Б. Лятошинського І. Царевич. Київ : НМАУ

ім. П. І. Чайковського, 2002. Т. 1 : Борис Лятошинський – Рейнгольд Глієр. Листи (1914–1956). 768 с.

4. Павличко С. Д. Дискурс модернізму в українській літературі.. Київ : Либідь, 1999. 447 с.

5. Росляк Р. В. Становлення кіно-освіти в Україні (друга половина 10 – початок 30-х рр. ХХ ст.) :

автореф. дис. ... канд. мист.: 17.00.01. Київ, 2004. 19 с.

6. Тузов В. О. Культуротворчі процеси в Україні (кінець ХІХ – початок ХХ століття) як підґрунтя

сучасних теоретичних інновацій : автореф. дис. ... канд. культурології: 26.00.01. Київ, 2012. 20 с

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ДИЗАЙН: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ

Журавель-Змєєва Лілія Сергіївна

аспірантка

Київський національний університет культури і мистецтв

м. Київ

Мета статті полягає в аналізі основних якостей індивідуального дизайну, виокремлення цього виду дизайну. Розглянуто історично-теоретичні джерела походження поняття «дизайн», проведено порівняльну характеристику особливостей та відмінностей індивідуального у загальному контексті промислового дизайну, визначено відмінні риси авторського дизайну з образотворчим та декоративно-прикладним мистецтвом.

Ключові слова: дизайн, індивідуальний дизайн, авторський дизайн, промисловий шаблон, виріб декоративно-прикладного мистецтва, мистецький твір.

Постановка проблеми. Актуальним є питання розмежування дотичних термінів: дизайн і декоративно-прикладне мистецтво; дизайнерська річ і мистецький (художній) підхід тощо.

Трактування цих понять потребує детального з'ясування виробничих аспектів формування проекту чи виробничого шаблону, що мають вплив на тиражність виробництва, цільову аудиторію, напрям реалізації, цінову політику, естетичну складову предмета. Ще одним важливим питанням є виокремлення та впровадження поняття індивідуальний дизайн, обґрунтування доцільності цього явища й виявлення його переваг і недоліків.

Розглядаючи поняття «дизайн» важко одразу вивести єдину стратегічно правильну лінію наукового обґрунтування. Конкретного і єдино вірного

визначення не існує [4; 5-10]. Відповідно саме тому вбачається доцільнішим формування персоналізованого ставлення до такого явища як дизайн та самостійне надання йому формулювання. У спробах досягнути, дійти до розуміння, варто звертатися до компетентних видань, наприклад, словників чи енциклопедій.

Оксфордський словник англійської мови, що є одним із найповніших, та найвідоміших академічних словників, дає одне з перших визначень цього явища: «Задуманий людиною план або схема чогось, що буде реалізовано, перший начерк майбутнього твору мистецтва» [7]. Виходячи з такого визначення дизайн є лише підготовчим етапом на шляху втілення мистецького задуму.

Сучасне розуміння дизайну, очевидно, відрізняється з таким поглядом, чим суттєво посилює своє соціальне значення. Дизайн – явище широкого і глибокого напрямку і, водночас, дещо більш конкретизований напрям діяльності; так, наприклад, у час глобальної індустріалізації, формується окремий розділ дизайну, «Індустріальний», або «Промисловий дизайн». Тож за умов індустріального, виробничого, наукового, цифрового, технологічного, і культурного розвитку дизайн розділяється та урізноманітнюється дедалі активніше, конкретизуючись на окремих, більш вузьких галузях суспільної та індивідуальної діяльності. Предметом уваги та творчості дизайнерів стають практично всі оточуючі функціональні та естетичні речі. Дизайн перетворюється, з одного боку, на глобальне абстрактне поняття, з іншого – має конкретні риси і приклади.

Словник іншомовних слів дає дизайну визначення: «Вид діяльності, пов'язаний з проектуванням предметного світу. Фахівці з дизайну (дизайнери) розробляють зразки раціональної побудови предметного середовища, вивчають естетичні властивості промислових виробів тощо.

Замість терміну «Дизайн» часто вживають: «художнє конструювання», «технічна естетика» [8].

Себто дизайн є естетичним боком практичного предмета, де відповідно, серійне виробництво – одна з основних його рис, і надання речам підкреслено естетичного вигляду є основним завданням розробника. Проте існує і цілковито протилежний підхід до створення дизайнерської речі, де унікальність та неповторність предмету є першочерговим чинником в порівнянні з чисельністю виробів. Так, можна говорити про авторський професійний погляд.

Огляд останніх публікацій. З часу введення в експлуатацію поняття «Дизайн» чимало дослідників намагалися у своїй науковій діяльності віднайти та визначити межі дизайну, його спорідненість та відмінність із різними видами мистецтва. Серед них Н. Воронов, В. Даниленко, В. Аронов, М. Єлочкін, М. Станкевич, Н. Ковешнікова та ін. Водночас більшість із цих діячів__намагалися визначити позицію дизайну загалом та прописати його естетично-духовну складову у діяльності дизайнера у ставленні до митця, здебільшого споріднювали мистецтво та дизайн не розмежовуючи їх, доводячи, що дизайн співмірний до мистецтва і має вважатися його складовою.

Варто все ж проводити і більш чіткі та практичні розмежування між цими явищами та продовжувати дослідження в цьому напрямі.

Мета статті дослідити особливості формування дизайнерських предметів, основи проектувальної діяльності великих і малих промислових підприємств. Виокремити особливості і відмінності у процесі проектування речей індивідуального авторського дизайну.

Виклад дослідницького матеріалу. Дизайн, як абстрактне поняття, уособлює достатньо химерні уявлення про певні явища та їх властивості. До прикладу, існуючі різновиди інформаційного, звукового чи екологічного дизайну використовують поняття дизайн суто умовно, скоріше як етично- естетичний чинник явища. Не можливо надати естетичного вигляду самій інформації чи звуку, тож мається на увазі дизайн як складова оформлення чи подачі. У таких твердженнях поняття дизайн несе скоріше філософську насиченість ніж практичну. Водночас такі різновиди як, анімаційний дизайн, чи дизайн одягу, інтер'єру, графічний, архітектурний, та інші, мають цілковито протилежну,

практичну функцію і покликані внести естетичне значення та художньо-мистецьку цінність у конкретні предмети. Авторський дизайн здебільшого має на меті саме практичну функцію, чим безумовно споріднюється з промисловим дизайном [1; 50-51].

У першу чергу, дизайн залежить саме від виробництва, адже своєю появою та стрімким злетом, як принципово окремої, важливої зони діяльності він завдячує безпосередньо промисловості.

Максимально широко поняття дизайну розкривається саме у багаточисельному тиражуванні. Масове виробництво будучи покликане на кількісне відтворення певних виробів, не може обійтися без загального шаблону, що буде наділений усіма необхідними складовими та якостями. Отже питаннями створення таких шаблонів, в ідеалі, має опікуватися фаховий дизайнер. У створенні зразка для копіювання, конструктор суміщає практичну та естетичну складові проекту. Розробка промислового шаблону з урахуванням можливостей, потужностей, специфіки та спрямування виробництва є основною метою.

Авторський дизайн базується на персональному, особистісному баченні дизайнера, де інтереси та проблеми виробничого процесу, доцільність цінової політики та собівартість, особливості матеріалів, побажання власника чи замовника – додаткові складники, а не основоположні фактори.

Індивідуальний дизайн постає бажаною та необхідною рисою цінності кінцевого результату роботи дизайнера для втіленого предмета для автора та споживача. Тим не менше такі вироби розробляються частіше за все під конкретні завдання, умови, приміщення, чи будь-який реальний простір у якому мають гармонійно взаємодіяти з іншими явищами, предметами чи людьми. Подібний варіант не виключає наявності серійного виробництва. Особливості такого виробництва залежатимуть від різноманітних чинників, так, до прикладу, можуть включати виготовлення вручну деталей дизайнерської речі, або застосовуватиме ручну обробку на певному етапі виробництва, чи вже оздоблення готового виробу. Предмети подібних серій будуть зовсім іншого рівня якості, цінової політики, мистецької цінності, діапазону та принципу

розповсюдження, включно з орієнтацією на конкретну соціально-вікову аудиторію. Також подібні індивідуальні або авторські дизайнерські серії матимуть меншу чисельність екземплярів, у порівнянні з масштабним, масовим промисловим виробництвом. У зв'язку з цим дизайнерські речі залишають за собою статус ексклюзивності та неповторності.

Однак дизайнер має при цьому всі технічні засоби для повторного випуску серії, доповнення її чи вдосконалення, таким чином серію можна розширити і продовжити, розпочати новий випуск або переорієнтувати та запустити на багатотиражне виробництво, що часто практикується у сучасних торгівельно-економічних проектах [2; 16].

Сучасне загальне розуміння постулатів індивідуального авторського дизайну є відомою істиною, проте залишається не сформульованим сам цей термін. Імовірно проблема лежить у широкому трактуванні мистецьких понять, зокрема таких як, декоративно-прикладне мистецтво і мистецький твір, що тісно пов'язані з уявленнями про індивідуальний дизайн та дизайнерську річ.

Розмежування цих визначень та виявлення суттєвих відмінностей є основною метою для подальших досліджень у сфері індивідуального дизайну. Відмінна риса мистецького твору від предмету індивідуального дизайну може полягати в утилітарності речі. Так, мистецький твір часто є лише предметом естетичного задоволення, водночас дизайнерський предмет, імовірно, має більш практичне призначення, менший відсоток естетичної складової та є більш нейтральним у цьому відношенні.

Має подібатися якомога більшому колу прихильників, споживачів, потенційних покупців різних соціальних груп та вікових категорій.

Виникає необхідність порівняння дизайнерських предметів із предметами декоративно-прикладного мистецтва, де такі вироби є цілковито унікальними та неповторними, хоча також наділені прикладною функцією. Твори декоративно-прикладного мистецтва стоять між суто естетичним, образотворчим мистецьким твором та дизайнерською річчю. Виріб декоративно-прикладного мистецтва включає в себе прикладну функцію і до

цього має рівень мистецької цінності не менш високий, ніж у виключно естетичного твору образотворчого мистецтва. Предмети декоративно-прикладного мистецтва також як і твори образотворчого можуть мати серію [6; 16-17].

Якщо в образотворчому мистецтві серійність визначається темою, форматом, стилем, кольором чи технікою створення кількох робіт, то у декоративно-прикладному мистецтві серійність ближча до промислового поняття і полягає, здебільшого, у тиражуванні, але допускає і навіть вітає, внесення незначних змін у предмети серії. Авторська пропозиція і у серійному виготовленні дає чітке відображення особистості автора, його світогляду, професійності та майстерності, а також не застосовує елементи промислового виробництва на користь індивідуальної діяльності, що робить виріб цілковито рукотворним предметом.

Дизайнерська річ є більш спрощеною, характеризується уніфікованими рисами, виглядає суттєво більш узагальненою, часто підкреслено простою, що передбачає або повноцінне, або часткове виготовлення на фаховому масовому виробництві. Тиражування робіт у такому випадку значно полегшується, а копії ідентичні одна одній, чим поступаються творам ручної роботи.

Якщо поглянути на явище індивідуального дизайну з практичної точки зору то відразу виникає ще одне складне розмежування з так званою, роботою на замовлення. В практичній діяльності як в умовах великого промислового виробництва, так і в авторській роботі, дизайнер працює з замовником, що має власне бачення проекту і фінансує, відповідно, саме потрібний йому результат. З точки зору індивідуального дизайну така діяльність фахівця наближується до роботи на промислових виробництвах, де створюється загальний, спрощений, часто здешевлений шаблон, придатний до численного тиражування. Такий зразок позбавлений авторського погляду, без яскравої ідентичності є максимально полегшеним для сприйняття, чим забезпечує собі можливість гармонійно співпрацювати з оточенням, не беручи на себе зайвої уваги у загальній композиції, але водночас вдало та гармонійно вписуватися в неї.

Велика кількість обмежень впливає на формування такого шаблонного предмета: сировина, матеріал, колір, фактура, форми, кількість деталей тощо [5; 183].

У межах індивідуального дизайну всі ці та багато інших обмежень диктує замовник, конкретна людина, що часто керується власним естетичним смаком (несмаком) і фінансовими можливостями.

В умовах сучасного суспільства практично все, окрім авторських художніх творів, що виражають особистість митця, всі предмети виготовляються на замовлення. Таким чином, у глобальному сенсі межі як такої між індивідуальним дизайном та роботою на замовлення практично не існує. Проте, індивідуальний дизайн та потенційна робота на замовника мають суттєві відмінності: індивідуальне бачення, естетичний смак виконавця та рівень його майстерності, свобода дій, самовираження у межах предмета дизайну, дотримання певних персональних стандартів та технологічних засобів чи технік, вплив новітніх тенденцій, вибір сировини, тощо. Дизайнер може запропонувати замовнику кілька принципово різних варіантів вирішення поставленої задачі, в яких може відійти від встановлених меж і умов та проявити власну думку, що, зрештою, виявиться доцільнішою за первинний погляд замовника.

Часто підходячи до виконання завдання майстер має власні сталі стандарти якості, стилістику роботи, часові обмеження, на виконанні цих, потрібних для роботи умов, дизайнер в праві наполягати.

Висновки. Авторське художнє конструювання має ряд значних відмінних рис у порівнянні з іншими мистецькими поняттями. Індивідуальний дизайн, маючи спорідненість із декоративно-прикладним мистецтвом, забезпечує собі таким чином, окрім потенційно ужиткової функції, ще й вагому естетичну, проте не конкурує з декоративно-прикладним мистецтвом, а має власну нішу.

Авторський дизайн не ставить на меті ставати повноцінним мистецьким твором, а прагне вирізнитися та бути мистецьки цінним зразком у порівнянні з речами масового виробництва. Індивідуальний дизайн покликаний вирізнити

потенційно промислову річ із ряду дійсно промислових, тобто не втрачаючи властивостей спрощеності та всебічного застосування, вирізнятися неординарністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аронов В. Р. Художник и предметное творчество. Проблемы взаимодействия материальной и художественной культуры XX века. М. : Сов. художник, 1987. 232 с.
2. Воронов Н. В. Суть дизайна. М. : Изд-во «Грантъ», 2002. 24 с.
3. Даниленко В. Я. Дизайн. [підр.]. Харків : ХДАДМ; 2003. 320 с.
4. Елочкин М. Е. Введение в современный дизайн. М. : Кнорус, ИПР СПО, 2005. 278 с.
5. Ковешникова Н. А. Дизайн: история и теория : учеб. пособ. М., 2009. 202 с.
6. Станкевич М. Є. Сім великих теорій мистецтва Мистецтвознавство: наук. зб. Співки критиків та істориків мистецтва. Львів : ЗУКЦ, 2009. С. 9–20.
7. Оксфордський словник англійської мови, URL: <https://dictionary.cambridge.org> Cambridge University Press 2018. (дата звернення 16.11.2018)
8. Словник іншомовних слів, URL: <http://slovopedia.org.ua> /36/53396/238521.html / slovopedia.com 2007.
(дата звернення 16.11.2018)

USE OF INTERACTIVE METHODS IN TEACHING COLLOID
CHEMISTRY

Mamina Olena Oleksandrivna

doctor of pharmaceutical sciences
professor, professor of department
of physical and colloid chemistry

Kabachny Volodimir Ivanovich

doctor of pharmaceutical sciences
professor, head of the department
of physical and colloid chemistry

National Pharmaceutical University

Kharkov, Ukraine

Annotation. Interactive methods - brainstorming and discussions - help to enhance the role of the teacher in the learning process, which regulates the educational process and deals with its general organization, defines the general direction (prepares the necessary tasks in advance and formulates questions or topics for discussion in groups), controls the time and order of implementation of the assigned work plan, gives consultations, clarifies difficult terms, assists in case of serious difficulties.

The discussion orientates students not only to memory but also to thinking. During the discussion, they learn to think scientifically, which ensures the conscious assimilation of educational material.

Key words: interactive methods, discussion, brainstorming, colloid chemistry.

Interactive teaching methods can be divided into game and non-game [1]. Among non-game interactive teaching methods are widely used methods of brainstorming and discussion. Discussion method is the basic one in the system of

interactive teaching methods and is included in each of them as a necessary component. Discussion can also act as an independent method of interactive learning, represented by many modifications that differ in the ways in which the discussion process is organized. Discussion is a collective consideration of a particular problem, a question or comparison of different positions, information, ideas, opinions and suggestions. Brainstorming is one of the most popular methods of stimulating creative activity. The method allows teachers and students to find solutions to complex problems by applying specific discussion rules. It is widely used in many organizations to find unconventional solutions to a variety of problems [1,2]. The main features of the use of interactive methods - brainstorming and discussion in training are:

Formulation and comprehension of the problem. The teacher offers some vision of a particular problem. Then during the discussion (no more than 5 minutes) students offer their understanding of the problem situation. As a result, the "rules of the game" are defined and the conclusions to be drawn at the end of the class are discussed.

Finding arguments to solve problems. During this phase, the student group is divided into subgroups (2-3 people). Next, teams should provide suggestions on the reasoning of the problem solving within 7-10 minutes.

Selection of the most reasoned options of decisions. One representative is delegated from each subgroup to defend their idea, which has to make a report about the results of work of the subgroup in 1-2 minutes. According to the speeches, the most successful reports are selected, with which students continue to work on.

Summation of results. The teacher summarizes the results of the completed work. He can point out ways to solve a problem that came out of the student's attention, may suggest a plan of concrete action, and recommend that students conduct a self-examination of the class and their work [2,3].

The scheme of brainstorming and discussion in the study of the topic "Colloid Chemistry. Dispersion Systems" consists of the following stages [1,2]:

1. *The teacher offers some vision of a particular problem*

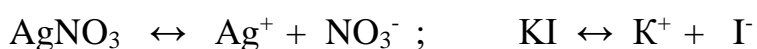
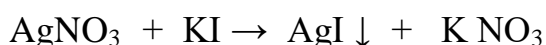
The theory of the structure of a double electric Stern layer allowed to explain the structure of particles of the dispersed phase of colloidal systems. The lyophobic sol consists of micelles and intermicellar fluid. The structure and properties of micelles are of great importance for technological processes of drug production, cosmetology, biochemical processes of drug behavior in the human body.

Write the micelle hydrosol formulas obtained by the double exchange reaction of AgNO₃ and KI, the stabilizers AgNO₃ or KI. Identify the ions that form the potentialdetermination, adsorption, and diffusion layers for the micelles of each sol.

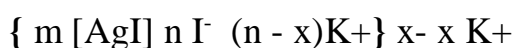
Write the fragments of the micelles formulas that match their composition. What charges do micelles have? Determine when adding which electrolytes: K₃PO₄, CaCl₂, Na₂SO₄, Al(NO₃)₃, K₄[Fe(CN)₆] the minimum coagulation threshold of the above sols will be observed. Motivate the answer.

2. *The teacher explains the peculiarities of solving the problem*

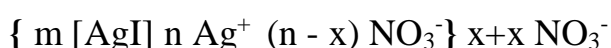
In order to construct a micelle, it is necessary to write reactions of interaction of active substances, reactions of dissociation of starting materials. According to the Panett-Faience rule, the formation of potential determinant, adsorption and diffuse layers of micelles is formed.

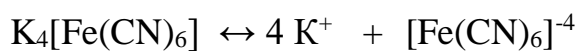
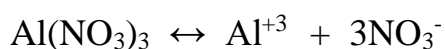
When using the KI stabilizer, the recommended micelle structure is:

When using a stabilizer - AgNO₃, the recommended micelle structure is:

To determine the minimum coagulation threshold of these sols writing dissociation reactions is necessary. According to the Schulze-Hardy rule: the coagulant ion is charged opposite to the charge of the granules of colloidal particles; the coagulating ability of an ion is stronger the higher its charge.

As a result of the dissociation of salts, ions with the highest positive and negative charges were formed: Al^{+3} and $[\text{Fe}(\text{CN})_6]^{-4}$, for which a minimum coagulation threshold for the above sols will be observed. For ions with less charge, coagulation will be observed, but with much larger volumes of salt solutions.

Demonstration of multimedia lectures or fragments of them was used to optimize the learning process during the assignment, which increased the motivation of learning, created certain conditions for further educational search and creative activity of students.

In this case, students perceived the new information both visually and through hearing. The lesson noted some influence on the emotional sphere of students' perception and memorization of the material of the lesson.

3. The group of students is divided into small groups of 2-3 people and receives assignments for the construction of micelles based on chemical reactions between substances:

4. After selecting the most reasoned options for decisions regarding the construction of micelles, students from each group were given a report on the work, indicating the possibilities of coagulation of the formed micelles.

5. Group discussion allowed students to consider the task, express and argue your point of view on the issue under study, and listen to others. The groups reported a high level of information exchange and fewer differences. Almost all students participated in the discussion, even the weakest ones, who have learned to express and defend their opinions. The teacher suggested a number of

questions that helped sharpen the students' attention in order to continue discussing the task in the right direction.

Thus, the discussion focused students not only on memory but also on thinking. During the discussion, students learned how to think scientifically, which ensured a conscious assimilation of educational material. Students rapidly and emotionally discussed their work, expressed their opinions and gave examples based on their knowledge and experience.

Working in small groups of 2-3 people gave students the opportunity to practice collaboration and interpersonal skills. This allowed students to discuss the tasks in more detail, to consider them from several sides.

At the class, students presented their material differently: one student reported and the other supplemented, or both performed in turn. After each group's performance, each student had the opportunity to ask questions on assignments. At the end of the class, a summary was summarized and the best groups and students were noted.

Conclusions

1. Interactive methods - brainstorming and discussions - help to enhance the role of the teacher in the learning process, which regulates the educational process and deals with its general organization, defines the general direction (prepares the necessary tasks in advance and formulates questions or topics for discussion in groups), controls the time and order of implementation of the assigned work plan, gives consultations, clarifies difficult terms, assists in case of serious difficulties.

2. The discussion orientates students not only to memory but also to thinking. During the discussion, they learn to think scientifically, which ensures the conscious assimilation of educational material

REFERENCES

1. Реутова, Е. А. Применение активных и интерактивных методов обучения в образовательном процессе вуза (методические рекомендации для преподавателей Новосибирского ГАУ) / Е. А. Реутова. — Новосибирск : Изд-во НГАУ. 2012. — С. 3—7.

2. Плаксина, И. В. Интерактивные технологии в обучении и воспитании: метод. пособие / И. В. Плаксина. - Владим. гос. ун-т им. А. Г. и Н. Г. Столетовых. – Владимир : Изд-во ВлГУ, 2014. – 163 с.

3. Особенности применения интерактивных методов в преподавании дисциплин естественнонаучного цикла / Л.А. Берендяева [и др.] // Электронный научно-методический журнал Омского ГАУ. – 2015. - № 2 (2) URL [http:// e-journal.omgau.ru/index.php/2015-god/2/19-statya-2015-2/141-00030](http://e-journal.omgau.ru/index.php/2015-god/2/19-statya-2015-2/141-00030).